

I framtidens skugga

42 kapitel om politik, medier och samhälle

Lennart Weibull Henrik Oscarsson Annika Bergström
(red)

I framtidens skugga

Fyrtiotvå kapitel om politik, medier och samhälle

SOM-undersökningen 2011

SOM-rapport nr 56

Lennart Weibull, Henrik Oscarsson och Annika Bergström
(red)

Redaktörer: Lennart Weibull, Henrik Oscarsson och Annika Bergström

© Författarna och SOM-institutet

Administrativa redaktörer: Kerstin Gidsäter och Johanna Pihl

Omslagsbild: Ivan Ivarsson, Älvlandskap, Hjärtum

Foto: Göteborgs konstmuseum

Omslag och redigering: Henny Östlund

Tryck: Ale Tryckteam AB, Bohus 2012

ISBN: 978-91-89673-24-3

ISSN: 0284-4788

ISRN: GU-STJM--56--SE

INNEHÅLL

Den tjugosjätte nationella SOM-undersökningen 2011	9
I framtidens skugga Lennart Weibull, Henrik Oscarsson och Annika Bergström	11
DEMOKRATI OCH POLITIK	
Populära och mindre populära partiledare Sören Holmberg	43
Näst bästa partier Henrik Oscarsson	55
Varför är högutbildade mer aktiva i politiska partier? Mikael Persson	71
Demonstrerandets normalisering? Magnus Wennerhag	79
Positiv attityd till invandring trots mobilisering av invandringsmotstånd Marie Demker	95
Påverkar omsorgsansvar våra åsikter? Helena Rohdén, Carin Nyman och Maria Edström	107
MYNDIGHETER OCH OFFENTLIG SERVICE	
Förtroendet för staten Sören Holmberg och Lennart Weibull	127
Förtroendet för rättsväsendet 1986–2011 Gabriella Sandstig och Ylva Norén Bretzer	145
Monarkin och statschefen i Sverige – stöd, förtroende och popularitet Lennart Nilsson	161

Korruption i Sverige 2011 – förekomst och acceptans Monika Bauhr och Mathias A. Färdigh	183
Medborgarna och svensk välfärdspolitik 1986-2011 Lennart Nilsson	193
ARBETSMARKNAD	
Innanförskap och utanförskap som politisk skiljelinje Maria Oskarson	213
Insiders och outsiders i svensk arbetsmarknadsopinion Love Christensen och Sandra Engelbrecht	227
Varför arbetslösa mår sämre Filip Fors och Bengt Brülde	247
MILJÖ OCH ENERGI	
Fukushimaeffekten Sören Holmberg	263
Svenska folkets åsikter om vindkraft Per Hedberg	275
Ett växande klädberg Eva Gustafsson och Karin M Ekström	285
KULTUR, LIVSSTIL OCH KONSUMTION	
Ritualer, högtider och manifestationer Jonas Bromander	299
Beundrade personer Henrik Oscarsson	309
Bibliotek, sociala medier och digital delaktighet Lars Höglund	321
Personlighetstyper och köpvanor John Magnus Roos och Ulrika Holmberg	335

Alkoholkonsumtion – vanor och volym
Sören Holmberg och Lennart Weibull 347

Kultur befrämjar hälsa
Sören Holmberg och Lennart Weibull 363

NYHETER OCH JOURNALISTIK

Allt fler står utanför nyhetsvärlden
Adam Shehata och Ingela Wadbring 373

Läsare som medskapare av medieinnehåll
Annika Bergström och Ingela Wadbring 387

Programpreferenser och den svenska tv-nyhetspubliken
Adam Shehata 401

Radio – kanaler, plattformar och förtroende
Annika Bergström 413

MEDIER OCH PLATTFORMAR

Public service i radio och tv – en politisk fråga?
Lennart Weibull 425

Presstödet och tidningsläsningen
Ingela Wadbring 435

Kvällspressen från ett 360°-perspektiv i olika generationer
Mathias A. Färdigh och Oscar Westlund 447

Mobilanvändning och nya medier
Göran Bolin 459

Användning av mobilen för information och kommunikation
Oscar Westlund 469

INTERNATIONELLT OCH GLOBALT

Försvagat opinionsstöd för EU också i Sverige
Sören Holmberg 481

Stabilt Nato-motstånd i svensk opinion
Ulf Bjereld 497

När kriget kommit – svenskarna och den nya försvarspolitiken
Karl Ydén och Joakim Berndtsson 501

Världen är så stor så stor
Lennart Weibull 513

VÄRDEGRUNDER

Värderingsförändringar i Sverige 1988-2011
Henrik Oscarsson 527

Den sociala tilliten – håller vi på att tappa de unga?
Maria Oskarson och Bo Rothstein 539

Världsreligioner i Sverige
Lennart Weibull 545

Sexuell orientering
Erika Alm och Anna Westerståhl 557

METODREDOVISNING

Den nationella SOM-undersökningen 2011
Frida Vernersdotter 575

Författarna 609

Adresser 614

BILAGOR

Frågeformulär (Riks-1, Riks-2 och Riks-3) 619

SOM-institutets böcker 691

DEN TJUGOSJÄTTE NATIONELLA SOM-UNDERSÖKNINGEN 2011

I framtidens skugga är den 56:e publikationen från SOM-institutet vid Göteborgs universitet sedan den blygsamma redovisningen av den första SOM-undersökningen hösten 1986. Boken tar sin utgångspunkt i den nationella SOM-undersökningen från hösten 2011 som omfattar tre riksrepresentativa urval på vardera 3 000 slumpmässigt valda personer i åldern 16-85 år. Undersökningarna som närmaste ska betraktas som tre editioner av samma studie har genomförts parallellt och innehåller delvis gemensamma frågor. Fältarbetet genomfördes huvudsakligen under september och oktober 2011. Ansvarig för datainsamlingen har varit *Kinnmark Information* med Magnus Kinnmark som fältledare. Närmare uppgifter om uppläggning och genomförande samt analyser av likheter och skillnader mellan de tre enkäterna finns i metoddokumentationen i bokens slut.

I framtidens skugga innehåller i första hand analyser som uppdaterar trender i fråga om *Samhälle*, *Opinion* och *Massmedia*, de tre huvudområden som står i centrum för SOM-institutets undersöknings- och analysverksamhet. Uppläggningsen är i huvudsak densamma som i tidigare års redovisningar. Svenska folkets samhällsförtroende, synen på den offentliga sektorn, åsikter om energi och kärnkraft, tilliten till andra människor, synen på monarkin, kvällspressens framtid, användning av ny medieteknologi och besök på bibliotek är exempel på analyserade långtidstrender. Andra kapitel ger fördjupningar av enskilda ämnesområden, bland annat svenskarernas alkoholkonsumtion, personlighet och köpvanor, kulturens roll för hälsan, förtroendet för rättsväsendet och i och med den stora förändring som för närvarande sker inom medieområdet finns även i årets bok flera kapitel som på olika sätt belyser medievärldens digitalisering.

I *I framtidens skugga* medverkar samhälls- och opinionsforskare från många olika ämnesområden och lärosäten. Varje författare svarar själv för sin tolkning av data och slutsatserna i respektive kapitel. Samtidigt med att boken utkommer utger SOM-institutet en uppdaterad utgåva av den engelskspråkiga *Swedish Trends*, där ett antal av de centrala tidsserierna finns samlade. Dessutom publiceras ett antal specialanalyser om bland annat förtroende för Riksbanken, Säpo och Finansinspektionen samt fördjupade analyser av svenska folkets kultur- och filmvanor.

I framtidens skugga är också titeln på bokens inledande översiktskapitel. Titeln anspelar på att den positiva tendensen i det svenska samhället som kom till uttryck i 2010 års undersökning år 2011 bär inlag av skuggor. Oron i omvärlden bidrar till att framtiden uppfattas som mindre ljus. Den målning som finns på omslaget återger också de mörkare skuggorna vid horisonten.

Undersökningsledare för den nationella SOM-undersökningen 2011 har varit biträdande undersökningsledare Frida Vernersdotter, som även svarar för metod-

dokumentationen. Bokproduktionen har Johanna Pihl och Kerstin Gidsäter samordnat medan Henny Östlund har ansvarat för redigering.

Dataunderlaget från tidigare SOM-undersökningar är tillgängliga för akademisk forskning och utbildning via Svensk Nationell Datatjänst (SND) vid Göteborgs universitet. De publikationer som hittills utgivits av SOM-institutet finns förtecknade längst bak i föreliggande volym. Mer information om SOM-institutet finns på institutets hemsida (www.som.gu.se).

Göteborg i juni 2012

Lennart Weibull
Professor
Institutionen för
journalistik, medier
och kommunikation
och SOM-institutet

Henrik Ekengren Oscarsson
Professor
Statsvetenskapliga institutionen
och SOM-institutet

Annika Bergström
Docent
Institutionen för
journalistik, medier
och kommunikation
och SOM-institutet

I FRAMTIDENS SKUGGA

LENNART WEIBULL, HENRIK OSCARSSON
OCH ANNIKA BERGSTRÖM

*F*ramtiden kastar på mig sin saliga skugga; den är inget annat än flödande sol. Den till synes motsägelsefulla diktraden är hämtad från den finlandssvenska poeten Edith Södergrans diktsamling *Framtidens skugga*, utgiven 1920, vars titel har varit en resonansbotten vid tolkningen av resultaten från den nationella SOM-undersökningen 2011. Diktsamlingen *Framtidens skugga* är visserligen från en annan tid. Den är framsprungen ur en expressionistisk tradition och präglas av stark påverkan från filosofen Nietzsche (Hägg, 1996:447). Den innehåller ”rytmer som tyckas laddade av gnistrande solenergi” och tro på framtiden (Landquist, 1926:231f; Olsson, 1946). Det inledande citatet är hämtat från den centrala dikten med samma namn som hela samlingen.¹ I den framträder kampen mellan ljus och mörker, en kamp som är skriven i ”de eviga tidernas bok”.

Dikterna i *Framtidens skugga* präglas av en ambivalens inför framtiden. Det handlar om både en trotsig kamp för en bättre framtid, men det finns även en resignation inför det egna ödet. Edith Södergran blev redan vid 17 års ålder diagnosticerad för tbc – och hon avled bara 31 år gammal.² Hennes egen situation framskymtar i rader som ”Jag anar dödens skugga” och ”genomborrad av ljus ska jag dö” samtidigt som raderna ”Upp att söka framtidens flammande sol bortom skogen” i dikten Nätet står för en optimism om framtiden. Det har ansetts att dikterna även rymmer en påverkan av det mörka tidsläget, där det nyss avslutade kriget resulterat i ett förhärjat Europa, något som påverkade hennes sätt att se på framtiden (Tideström, 1960:196ff; Meurer-Bongardt, 2011). Edith Södergran hade själv känt av krigets umbäranden på nära håll. Hon var född 1892 i St Petersburg av finlandssvenska föräldrar. Då hon var mindre än ett år gammal flyttade föräldrarna till Raivola på Karelska näset. Hon gick i skolan i St Petersburg och kunde där följa de olika faserna i den ryska revolutionen (Olsson, 1946; Tideström, 1960). Tron på framtiden framträder inte minst i dikten *Var är mitt hemland*, där slutraden är ”Jag är den sälla övervinnaren av det förflutna”.

Förväntan på, eller osäkerhet inför vad framtiden bär med sig är ett ständigt aktuellt tema inom litteratur, konst och vetenskap, även om den givetvis varierar mellan olika tider och olika människor. Edith Södergran är inte heller ensam om att använda skuggorna som metafor. I själva verket kan metaforen att framtiden kastar skuggor över samtiden härledas ända tillbaka till kyrkofadern Augustinus (354-430), som menade att vi alltid lever med framtiden; framtiden – liksom även det förgångna – är närvarande i nuet. I den elfte boken i hans stora verk *Confessiones* skriver han att

framtiden är de förväntningar vi idag har på den (Augustinus, 1990:289). Detta har idéhistorikern Sven-Eric Liedman tagit som utgångspunkt i sitt monumentala arbete *I skuggan av framtiden*, som redovisar modernitetens historia från de franska upplysningsfilosoferna fram till idag (Liedman, 1997). Liedman visar att Augustinus linjära tidsbegrepp som bygger på att tiden liksom flyter igenom honom måste förstås mot bakgrund av hans syn att det är Gud som har kontrollen och bestämmer tidsflödets innehåll. När vi inte längre lägger in ett sådant gudomligt perspektiv blir människan enligt Liedman "historiens medskapare, ja stundtals mer eller mindre suverän agent i sitt eget drama. Framtiden kastar sin skugga också över henne. Men det är en framtid för vilken hon själv bär ansvaret" (Liedman, 1997:519f).

Oavsett de filosofiska föreställningarna om tiden och varat kan vi utgå ifrån att vi alla har förväntningar på framtiden. Dessa är påverkade av vad som händer i vår omvärld liksom de påverkar hur vi uppfattar vår samtid. Det är just den osäkerhet om framtiden som i Edith Södergrans dikt *Framtidens skugga* blir till en ambivalens mellan sol och skugga som vi vill knyta an till genom titeln på årets publikation från den nationella SOM-undersökningen. Visserligen är Sverige på många sätt fortsatt en lycksalig ö (jfr Holmberg m fl, 2011), där många indikatorer pekar uppåt eller i varje fall förefaller stabila. Men det som händer i omvärlden ger antydningar om vad som kan vara framtidens skuggor. Den europeiska krisen som inte bara handlar om ekonomi utan förebådar ett förändrat politiskt landskap, där EU delas upp i en inre och ett yttre grupp, är kanske ett av de tydligaste tecknen. Men inom landet handlar det om åldrandet och om pensionssystemets gränser. Ökade sociala klyftor mellan olika grupper frammanför bilden av en kommande social oro. De politiska och ekonomiska signalerna har också varnat för kommande problem: tillväxten avtar och utrymmet för politiska åtgärder minskar.

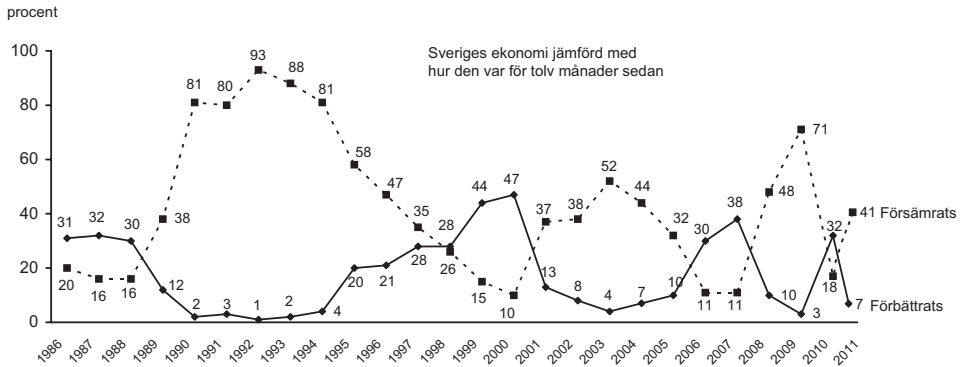
De frågor vi ställer oss i våra analyser av den hösten 2011 genomförda SOM-undersökningen gäller därför vilka skuggor som kan finnas och hur de påverkar svenskarnas syn på samhälle, politik och medier. För att få svaren på frågorna måste vi även blicka bakåt. Det är möjligt genom tidsserier som sträcker mer än ett kvartsekel tillbaka i tiden. I detta inledande kapitel är syftet att ge en övergripande bild av svenskarnas åsikter och vanor inom ekonomi, politik och medier.

En skugga över ekonomin

Bedömningar av den ekonomiska utvecklingen bakåt och framåt i tiden är nyckelindikatorer för att bedöma rådande opinionsklimat. Allmänhetens syn på det ekonomiska läget mäts med hjälp av en fråga där man får bedöma den ekonomiska utvecklingen i Sverige. Det visar sig att 41 procent hösten 2011 bedömde att ekonomin under de senaste tolv månaderna hade försämrats och endast 7 procent att den förbättrats. Det är stort sett samma dystra ekonomiska utblick som under den globala finanskrisen 2008 och en relativt stor förändring i jämförelse med bedömningarna från 2010 (figur 1).

Figur 1 Bedömning av Sveriges ekonomi (procent)

Fråga: "Enligt din uppfattning, har den svenska ekonomin under de senaste 12 månaderna förbättrats, förblivit densamma, eller försämrats?"

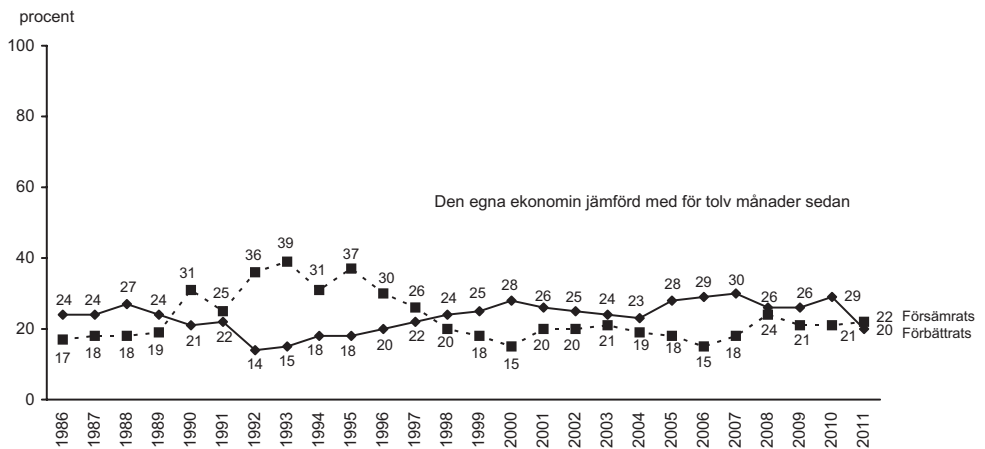

Kommentar: Alla svarande ingår i procentbasen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986-2011.

Figur 2 Bedömning av den egna ekonomin (procent)

Fråga: "Enligt din uppfattning, har din egen ekonomi under de senaste 12 månaderna förbättrats, förblivit densamma, eller försämrats?"

Kommentar: Alla svarande ingår i procentbasen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986-2011.

När svenskarna bedömer vad de tror om de kommande månaderna blir bilden i stort sett densamma. Nästan hälften av svarspersonerna (48 procent) tror på en försämring och bara 6 procent på förbättring. Även om pessimismen är stor visar tidskurvan att bedömningarna av det ekonomiska läget var betydligt dystrare under första hälften av 1990-talet under den utdragna lågkonjunktur som följde efter bankkrisen liksom under finanskrisens mörka 2009 och tiden efter den så kallade IT-kraschen 2001.

Synen på ekonomin i det egna hushållet uppvisar inte lika drastiska förändringar över tid. Visserligen upplevde över 35 procent av allmänheten försämringar under krisåren i början av 1990-talet, men för närmare hälften skedde inte särskilt stora förändringar (figur 2). Under den senaste finanskrisen steg visserligen andelen som uppgav att det blivit sämre, men det var ändå något fler som ansett sig ha fått det bättre. Att bedömningen av hushållsekonomin uppvisar mindre variation är en viktig tolkningsram för vad som skett mellan 2010 och 2011. Det framgår att andelen som bedömer att de under det gångna året fått det sämre ligger på i stort sett samma nivå som under de senaste tre åren. Det som emellertid skiljer sig är ett relativt kraftigt fall i andelen som uppger sig ha fått det bättre. I själva verket är detta den största nedgången mellan två enskilda år sedan 1991-1992, alltså det som var upptakten på den djupa konjunktursvacka som sedan varade första hälften av 1990-talet.

Om vi vänder oss till framtidsbedömningarna reflekterar de skuggorna över det egna hushållets ekonomi. Nästan var femte person tror på en försämrade hushållsekonomi under det kommande året. Det är viss ökning i förhållande till SOM-undersökningen 2010. Innebörden är att det både finns en klart minskad ekonomisk framtidstro och en något ökad tro på försämringar. Men framtidsbedömningarna uppvisar klara variationer mellan olika grupper.

Det generella mönstret är att yngre bedömer att deras ekonomiska situation kommer att förbättras medan de äldre tror att den egna ekonomin kommer att försämrats, bedömningar som rimligen mer har att göra med faser i livet än med samhällsekonomin. Bland högutbildade och bland boende i storstäder är det en klar övervikt för dem som tror att de kommer att få det bättre än som kommer att få det sämre. I alla grupper är emellertid är den största andelen de som tror att hushållsekonomin kommer att vara i stort sett densamma (tabell 1).

Förändringen mellan 2010 och 2011 uppvisar ett tämligen samstämmigt mönster. Optimismen om framtiden minskar i alla grupper. Nedgången är störst bland yngre medelålders och egna företagare. De grupper där pessimismen ökar klart över genomsnittet är bland 50-64-åringarna och de högre tjänstemännen.

Vi kan även belysa gruppskillnader i fråga om de samhällsekonomiska bedömningarna. De som är mest pessimistiska om den svenska ekonomin under de kommande tolv månaderna är högutbildade, högre tjänstemän och äldre. Det kontrasterar mot 2010 då högre tjänstemän och företagare gjorde en klart mer optimistisk bedömning än arbetare. Då drog vi slutsatsen att klasskomponenten var avgörande och att moderata sympatisörers optimism var uttryck för en tro på regeringen Reinfeldt (M) medan Socialdemokraternas kärnväljare var tveksamma. Det är troligt att det mönster som framträdde år 2010 hade att göra med att det var ett valår och ekono-

min allmänt uppfattades som god, men kanske också på grund av att Sverige klarat sig förhållandevis väl under den globala krisen. Det gäller inte 2011, då det snarast är ekonomiska skuggor som framträder.

Tabell 1 Synen på det egna hushållets ekonomiska situation under de kommande tolv månaderna 2010 och 2011 (procent)

	2010			2011			Differens	
	Bättre	Sämre	Antal	Bättre	Sämre	Antal	Bättre	Sämre
Kvinnor	25	18	1679	17	19	777	-8	+1
Män	29	12	1 512	20	16	669	-9	+4
16-29 år	45	8	510	40	9	223	-5	+1
30-49 år	41	7	979	26	11	469	-15	+4
50-64 år	21	11	887	11	21	409	-10	+10
65-85 år	5	33	815	2	29	345	-3	+4
Lägbildad	10	29	694	8	25	267	-2	-4
Medellägbildad	30	12	1 056	21	13	474	-9	+1
Medelhögbildad	32	11	621	16	20	291	-16	+5
Högbildad	34	10	800	25	17	399	-9	+7
Arbetare	23	20	1 306	17	19	585	-6	-1
Tjänstemän	30	11	1 047	18	16	480	-12	+5
Högre tj.män	31	8	283	20	19	130	-11	+11
Företagare	39	5	244	21	11	126	-18	+6
Glesbygd	25	15	476	20	19	211	-5	+4
Mindre tätort	25	17	726	18	19	288	-7	+2
Större stad	28	15	1 432	18	18	739	-10	+3
Storstad	29	13	483	20	14	211	-9	+1
Samtliga	27	15	3 171	18	18	1 446	-9	+3

Kommentar: Frågan lyder: "Hur tror du att ekonomin kommer att förändras de kommande 12 månaderna?" Därefter anges alternativet "Din ekonomiska situation". Skalan är tregradig: "Förbättras", "Förbli ungefär densamma", "Försämras". I tabellen anges inte procenttalet för "Förbli ungefär densamma".

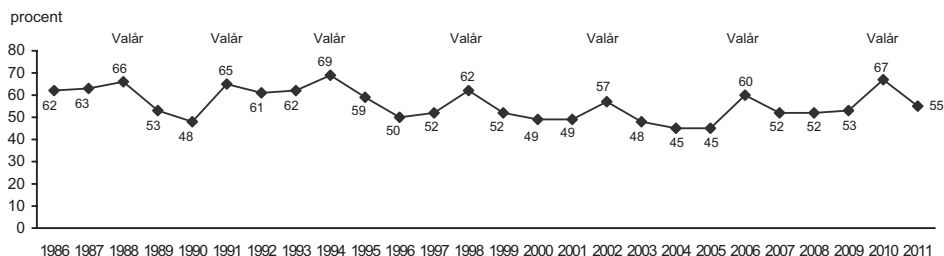
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010 och 2011.

Politiska eftervalsindikatorer

De årligen återkommande SOM-undersökningarna har tidigare uppmärksammats för de starka valårseffekter som gör sig gällande i de långa tidsserierna (Holmberg, 1994; Strömbäck och Johansson, 2007). Valårseffekterna visar sig tydligast när det gäller partiövertygelse och politikerförtroende. Eftervalsåret 2011 ska vi således förvänta oss en minskad partiövertygelse precis som det visade sig 2003 och 2007.

Figur 3 Partiövertygelse (procent)

Fråga: (till personer som uppgivit sig sympatisera med något politiskt parti) "Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?" Svarsalternativ: "ja, mycket övertygad; ja, något övertygad; nej".

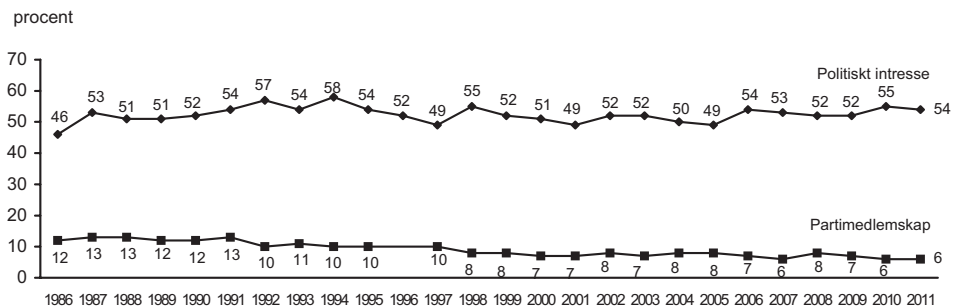

Kommentar: Resultaten visar andelen personer som svarat mycket eller något övertygad. Samtliga svarspersoner i SOM-undersökningen ingår i procentbasen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986-2011.

Figur 4 Politiskt intresse och partimedlemskap (procent)

Fråga: "Hur intresserad är du i allmänhet av politik?" Fyra svarsalternativ: "mycket intresserad; ganska intresserad; inte särskilt intresserad; inte alls intresserad".

Kommentar: Resultaten avser dem som angett mycket och ganska intresserade av politik respektive andel partimedlemmar bland samtliga svarande i SOM-undersökningen. Frågan om partimedlemskap ingick inte 1996. Medlemskap i ungdoms- respektive kvinnoförbund är inkluderade i partimedlemskap.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986-2011.

SOM-undersökningen 2011 bekräftar ännu en gång den allmänna slutsatsen att den svenska demokratin upplivas av valrörelser. Partierna kommer närmare medborgarna och partiengagemanget ökar. När valet är förbi faller på nytt engagemanget till en lägre men stabil nivå. Andelen svenskar som uppger att de betraktar sig själva som

övertygade anhängare av sitt bästaparti minskade med 12 procentenheter från 67 procent valåret 2010 till 55 procent eftervalsåret 2011 (figur 3). Nedgången är något lite mindre än uppgången var från förvalsåret 2009 till valåret 2010, men den skillnaden är inte statistiskt säkerställd. Närmare analyser visar att valårseffekten för partiövertygelse finns inom i stort sett alla grupper. Den är exempelvis lika tydligt synlig bland kvinnor som bland män och bland yngre som bland äldre.

Människors politiska intresse verkar inte i någon större utsträckning påverkas om det är valår, utan följer snarast en tydlig ålderscykel: ju äldre människor blir desto starkare är intresset för politik. Det finns visserligen en svag tendens för ett par procentenheters uppgång de senaste valen, men generellt gäller ett stabilt stort politiskt intresse. Andelen som anger att de är mycket eller ganska politiskt intresserade ligger flertalet år strax över femtio procent (figur 4).

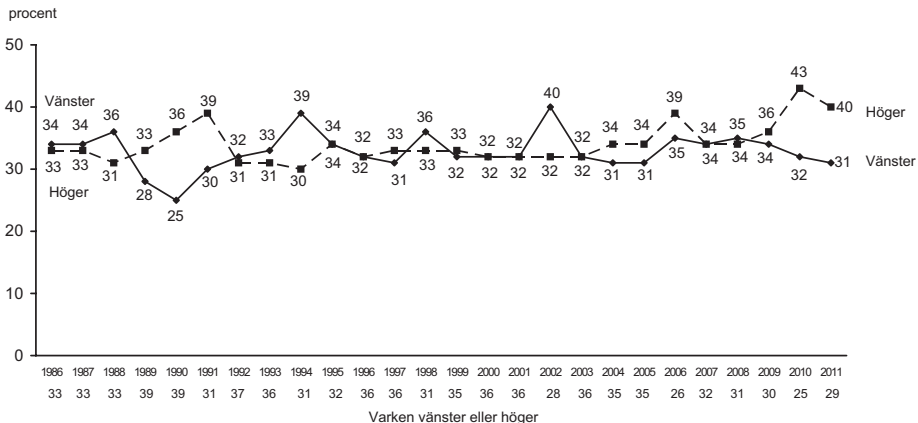
Att den partipolitiska övertygelsen ökar under valår verkar inte ha några effekter på svenskarnas partimedlemskap. Det är en förhållandevis liten andel som är medlemmar i något politiskt parti och andelen sjunker sakta. Fram till mitten av 1990-talet var andelen partimedlemmar drygt tio procent, de senaste åren har andelen stannat vid drygt fem procent; möjligen har minskningen nu nått botten (figur 4). Om vi vill sätta in andelen i ett något större perspektiv kan det noteras att omkring 30 procent uppger medlemskap i idrotts- eller friluftorganisation, omkring 15 procent i kulturförening, humanitär hjälporganisation respektive lokal samhällsförening och 5 procent i miljöorganisation.

Ytterligare en indikator på de politiska vindarna är den ideologiska självplaceringen. Också här har vi tidigare kunnat observera vissa valårseffekter: andelen som uppger att de själva står till vänster eller till höger i politiken ökar och andelen mittenväljare minskar alltid regelmässigt i valårsmätningarna och efter valåret ökar på nytt andelen som placerar sig i mitten: den är en uppgång från den rekordlåga siffran 25 procent valåret 2010 till 29 procent eftervalsåret 2011 (figur 5). Också den senare siffran är dock i ett längre tidsperspektiv relativt låg. De ideologiska vindarna valåren syns som väntat mycket tydligt i resultaten från SOM-undersökningarna med vänstermobilisering i samband med 1988, 1994, 1998 och 2002 års val och högermobilisering vid valen 1991 och 2010. Undantaget är valåret 2006 då andelen vänster- och högeridentifierade ökade samtidigt.

Alliansens framgångsrika opinionsbildning bland mittenväljare är viktiga förklaringar till denna polariserade bild av den svenska väljarkåren som växte fram efter 2008 och också bidrog i en kraftig ökning av förtroendet för regeringen (Holmberg och Weibull, 2011). Att det eftervalsåret skulle ske en nedgång var väntat, men det som möjligen överraskar är att högeropinionens andel minskar förhållandevis lite. Om vi jämför med vad som hände efter högermobiliseringen i valet 1991, var fallet till efterföljande år sju procentenheter samtidigt som vänsteropinionen ökade något. År 2011 är minskningen för högeropinionen bara tre procentenheter och eftersom vänsteropinionen också tappade något kvarstår den ideologiska klyftan. Klyftan är dessutom den näst största ett icke valår under de undersökta 25 åren; den största noteras för förvalsåret 1990.

Figur 5 Ideologisk vänster-högerplacering (procent)

Fråga: "Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?" Fem svarsalternativ: "klart till vänster; något till vänster; varken till vänster eller till höger; något till höger; klart till höger".

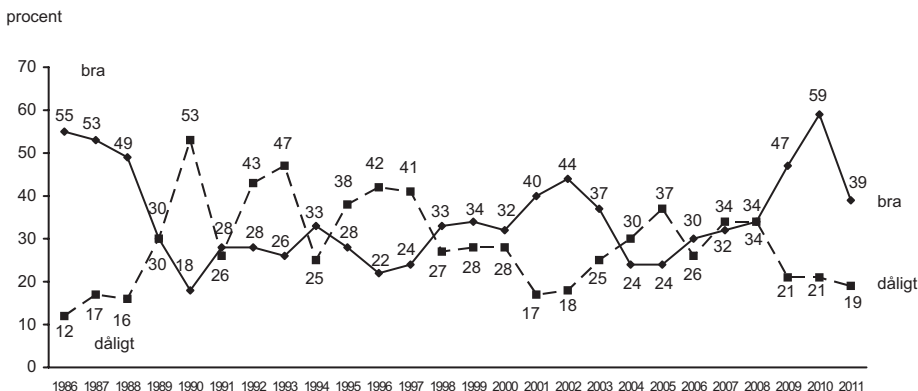

Kommentar: Personer som ej besvarat frågan är inte medtagna i analysen. De utgör omkring 3-5 procent av svarpersonerna genom åren.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986-2011.

Figur 6 Bedömning av regeringens arbete (procent)

Fråga: "Hur tycker du att regeringen sköter sin uppgift?" Fem svarsalternativ: "mycket bra; ganska bra; varken bra eller dåligt; ganska dåligt; mycket dåligt".

Kommentar: Resultaten visar andel svarande som angett mycket eller ganska bra/dåligt. Procentbasen utgörs av samtliga svarande i SOM-undersökningen. Observera att åren 1991, 1994 och 2006 ägde det rum ett regeringsskifte mitt i undersökningsperioden för SOM-undersökningarna.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986-2011.

Ytterligare en politisk indikator som SOM-institutet mätt sedan starten 1986 är hur regeringen sköter sin uppgift – *job performance*. Den brukar vara en av de bästa prediktorerna för regeringsskifte vi känner till. I de nationella SOM-undersökningarna låter vi respondenterna bedöma regeringen på en femgradig skala från mycket bra till mycket dåligt (figur 6). Som vi har visat var under krishösten 2008 andelen svenskar som tyckte regeringen gjorde ett dåligt jobb lika stor (34 procent) som andelen som tyckte regeringen gjorde ett bra jobb. Redan hösten 2009 var det en mycket klar övervikt för andelen bra (47 mot 21 procent). Vi har i tidigare rapporter visat att svenska folket gav Alliansregeringen ett mycket gott betyg för hanteringen av finanskrisen: alliansregeringen nådde den högsta siffran i SOM-institutets mätserie. Vi kan i perspektiv av nedgången under eftervalsåret – från 59 till 39 procent som anser att regeringen sköter sin uppgift mycket eller ganska bra – dra slutsatsen att den stora andelen 2010 också var ett uttryck för en skicklig användning av krishanteringen för den politiska mobiliseringen under valåret 2010. Det hör samtidigt till bilden att även 39 procent är en ganska hög andel för ett icke valår; med undantag för 2009 får vi gå tillbaka till 1993 för att finna en statistiskt säkerställd andel som ligger högre än 2011.

Det vi således kan se är att de politiska eftervalsvindarna blåser i en i stort sett förväntad riktning. En andra iakttagelse är att Alliansregeringen hösten 2011 till stor del kunde behålla det ideologiska övertag de skaffat sig genom mobiliseringen i förvalet 2010. Mycket tyder på att en viktig förklaring var den utdragna debatten om ledarskapet inom Socialdemokraterna.

Oro inför framtiden

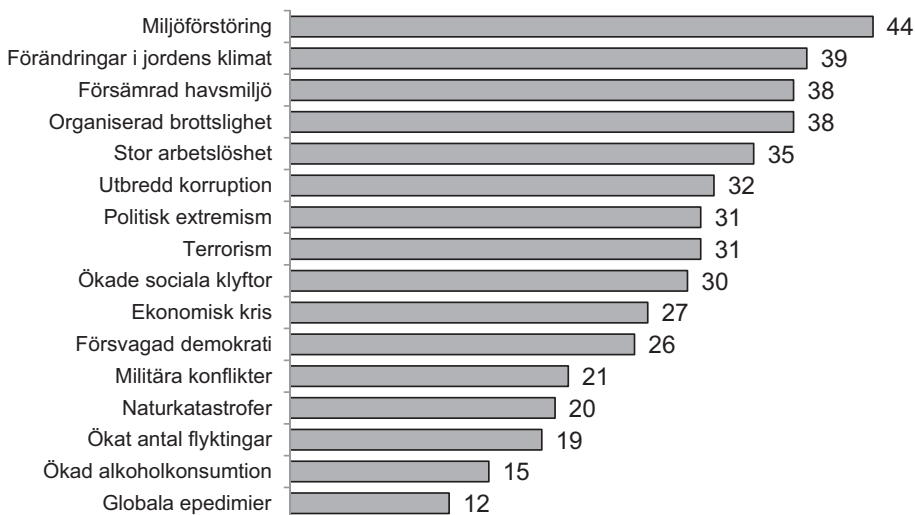
Att väcka hopp och stilla oro är två grundrecept för framgångsrik opinionsbildning. Människors oro för saker som arbetslöshet, ohälsa, klimatförändringar, terrorism, världskrig eller epidemier är viktiga komponenter i det som ibland benämns opinionsklimat (*policy mood*) (Stimson, 1999). Befolkningens bekymran över rådande förhållanden och över den framtida utvecklingen sätter sin prägel på tidsandan och bestämmer förutsättningarna för samhällsdebatt och opinionspåverkan på många områden.

I SOM-undersökningarna undersöks sedan 1986 hur oroande befolkningen uppfattar utvecklingen inom olika samhällsområden. Frågan vi ställer gäller nuet men tar tydligt sikte på framtiden: ”Om du ser till läget idag, vad upplever du själv som mest oroande inför framtiden?”. I figur 7 redovisas andelen svenskar som år 2011 uppgav att de upplevde läget som ”mycket oroande” på 16 olika områden.

Framtiden kastar sina skuggor över svenska folkets orosbedömningar främst när det gäller miljöområdet. Miljöförstöring, förändringar i jordens klimat och försämrad havsmiljö utgör idag de tre största orosområdena för befolkningen. Andelen som upplever miljöförstöringen som mycket oroande var 44 procent 2011. Oron för organiserad brottslighet och stor arbetslöshet samlar nästan lika stor andel (38

respektive 35 procent mycket oroade). Exempel på områden där svenska folket för närvarande inte upplever särskilt stark oro är ökat antal flyktingar (19 procent), ökad alkoholkonsumtion (15 procent) och globala epidemier (12 procent).

Figur 7 Svenska folkets oro inför framtiden 2011. Andel "mycket oroande" på 16 olika områden (procent)

Kommentar: Frågan lyder *Om du ser till läget idag, vad upplever du själv som mest oroande inför framtiden?* Frågan har fyra svarsalternativ: "mycket oroande", "ganska oroande", "inte särskilt oroande" och "inte alls oroande".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Orosuppfattningar är inte konstanta över tid. Vi vet att de ibland kan förändras snabbt i samband med terrorangrepp, katastrofer eller pandemier. Ögonblicksbilden från 2011 bör därför kompletteras med de långa tidsserier vi har tillgång till (se tabell 2). Även om miljöfrågorna återfunnits i orostoppen bland svenska folket under mycket lång tid är noteringarna från 2011 ändå klart lägre än tidigare. Efter att folkopinionen exponerats för Al Gores film *En obehövlig sanning* under 2006-2007 var andelen mycket oroade för miljön klart högre än idag, hela 61 procent. Den högsta noteringen för oro för *miljöförstöring* återfinns emellertid ännu längre tillbaka i historien, efter seldödsommaren 1986 (72 procent oroande), vilket för övrigt är den högsta noteringen hittills för samhällsoro i Sverige på ett enskilt område.

Oron för *terrorism* ökade dramatiskt i Sverige i samband med angreppet mot World Trade Center den elfte september 2001. Mellan 2000 och 2001 steg andelen mycket

Tabell 2 Svenska folkets oro 1986-2011. Andel "mycket oroande" (procent)

Område	Undersökningsår												snitt								
	1986	1992	1988	1991	1993	1994	1996	2000	2001	2002	2003	2004		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Nyrazism	-	-	-	-	-	-	-	56	54	55	58	-	-	-	-	-	-	-	-	56	
De militära rustningarna	54	-	47	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	51
Miljöförstöring	72	-	-	59	52	50	57	38	39	43	51	48	49	48	61	52	52	49	44	44	51
Organiserad brottslighet	-	-	-	-	-	-	-	-	45	47	57	49	-	38	-	-	-	-	47	38	46
Förändringar i jordens klimat	-	-	-	-	-	-	-	-	38	40	41	37	51	37	59	52	48	42	39	44	44
Terrorism	65	-	52	40	31	28	38	27	60	41	52	51	48	45	42	34	35	37	31	42	42
Försämrade havsmiljö	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	46	45	42	36	38	41	41
Stor arbetslöshet	-	-	-	56	60	48	69	18	25	39	40	-	45	25	25	39	45	36	35	40	40
Fattigdom i tredje världen	-	-	-	-	-	-	-	38	38	35	33	-	42	-	40	41	-	-	-	38	40
Politisk extremism	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	31	31
Religiösa motsättningar	-	-	-	-	-	-	-	-	35	26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	31
Ökade sociala klyftor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25	-	-	31	32	30	30	30
Utbredd korruption	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	32
Motsättningar mellan rika och fattiga länder	28	-	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	29
Ökad alkoholkonsumtion	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	29	-	-	-	26	-	27	20	26
Ökat antal flyktingar	-	-	-	38	30	30	18	20	28	28	28	20	24	-	28	26	23	21	19	25	25
Risken för ett stormaktskrig	-	-	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24
Stigande matpriser	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24	-	-	-	-	24
Ekonomisk kris	-	-	-	40	37	31	30	9	17	25	24	18	16	12	13	25	21	20	27	23	23
Spridning av kriget på Balkan	-	-	-	26	19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	-	-	-	-	-	23
Försvagad demokrati	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23
Naturkatastrofer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23	-	-	18	-	24	19	15	20	21
Situationen i Ryssland	-	-	-	31	22	18	12	-	-	-	-	-	-	-	-	14	-	-	-	-	19
Befolkningsökningen	18	-	29	-	-	-	-	-	-	-	-	9	-	-	15	-	-	-	-	-	18
U-båtskränkningarna	-	-	18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18
Militära veganer	-	-	-	-	-	-	-	19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19
Militära konflikter	-	-	-	25	-	-	-	-	-	-	-	-	20	12	18	-	16	-	-	21	19
Sinande oljekällor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18	-	-	-	-	-	-	-	19
Företagens globalisering	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17	-	-	-	-	-	-	-	18
Globala epidemier	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	-	-	-	-	-	17
Motorcykelgång	-	-	-	-	-	-	-	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16

Kommentar. Områdena har rangordnats efter det historiska snittet utan hänsyn till hur många gånger frågan ställts. Frågan lyder "Om du ser till läget idag, vad upplever du själv som mest oroande inför framtiden?" Frågan har fyra svarsalternativ: "mycket oroande", "ganska oroande", "inte särskilt oroande" och "inte alls oroande". Under perioden 1986-1993 ställdes frågan specifikt om "läget i världen idag".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986-2011.

oroade för terrorism från 27 till 60 procent. Intressant att notera i sammanhanget är att händelser på betydligt närmare håll – i Oslo och på Utøya den 22 juli 2011 – inte har satt några spår i svenska folkets oro för terrorism. Tvärtom *minskade* andelen oroade från 37 till 31 procent mellan 2010 och 2011.

Viktiga samhällsproblem

Svenska folkets starka oro för miljöförstöring och klimatförändringar hamnar mer i skymundan när vi istället ber människor besvara frågan ”Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag?”. Perspektivet förskjuts från det globala till det nationella och tidshorizonten blir kortare. Mer akuta samhällsproblem på hemmaplan – såsom ekonomisk kris, välfärd och sysselsättning – hamnar då högre på medborgarnas dagordning.

I tabell 3 redovisas utvecklingen 1987-2011 av vilka samhällsproblem svenska folket spontant nämnt som viktiga på en helt öppen fråga. Liksom så många gånger tidigare det senaste kvartsseklet är det frågor som rör arbetsmarknaden som hamnar överst på dagordningen i 2011 års undersökning. Närmare en tredjedel av befolkningen (30 procent) nämner ett samhällsproblem som kan föras till kategorin *arbetsmarknad*. Det är givetvis i första hand den höga arbetslösheten som upplevs som viktig. På en delad andraplats på svenska folkets lista över viktiga samhällsproblem kommer utbildning och sjukvård 25 respektive 24 procent omnämmanden. Därefter följer en rad problemområden som samlar ungefär lika stora andelar: sociala frågor och äldreomsorg (17 procent), ekonomi och miljö (14 procent), integration (14 procent).

Den helt dominerande samhällsfrågan i de första SOM-undersökningarna från slutet av 1980-talet var miljön. Därefter kom sjukvård samt lag och ordning, där den senare ska betraktas i ljuset av mordet på Olof Palme 1986. Lågkonjunkturen under första hälften av 1990-talet kastade om svenska folkets politiska dagordning. Nu kom sysselsättningen och den nationella ekonomin i centrum. Sysselsättningen har därefter med några få års undantag behållits sin plats högt upp på den politiska dagordningen och de senaste åren dominerat.

Människors bedömningar påverkas givetvis av vad som händer i omvärlden, inte minst av vad som är aktuellt under undersökningsperioden. I ljuset av den debatt som fördes hösten 2011 om kvaliteten på upphandlad äldreomsorg är det någon överraskande att äldreomsorg inte ökar nämnvärt när det gäller viktiga samhällsfrågor: området nämdes 2010 av 14 procent och 17 procent 2011.

De viktigaste förändringarna i närtid när vi jämför hösten 2011 med valåret 2010 är att samhällsproblem knutna till ekonomi har blivit viktigare (8 till 15 procent; +7 procentenheter) och nämns idag av en nästan lika stor andel som under finanskrisen hösten 2008 (17 procent). Samtidigt har arbetsmarknadsfrågor och immigrationsfrågor blivit mindre viktiga (båda -5 procentenheter).

Tabell 3 Medborgarnas dagordning när det gäller viktiga samhällsproblem. Andel som nämnt samhällsproblemet 1987-2011 (procent)

Samhällsfråga	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Diff 2010-2011	
Arbetsmarknad	17	8	3	8	40	49	60	59	51	59	50	52	30	16	15	16	15	21	34	46	23	22	38	35	30	-5	
Utbildning	12	8	10	10	8	10	8	10	8	7	10	22	32	36	38	32	23	18	19	24	21	22	21	26	25	-1	
Sjukvård	24	22	23	20	19	22	18	15	24	35	30	41	39	42	38	42	32	27	29	25	24	24	26	24	26	-2	
Sociala frågor/problem	14	18	13	14	10	8	13	12	9	21	6	9	9	11	12	14	11	12	15	11	12	15	11	16	17	+1	
Äldre frågor	10	10	16	14	17	14	17	12	10	17	20	16	21	24	23	24	21	20	20	16	14	16	13	14	17	+3	
Ekonomi	8	10	9	33	24	40	30	40	29	14	7	9	6	4	8	8	10	8	6	6	6	8	17	14	8	+7	
Miljö/energi	61	68	55	42	39	22	19	21	30	12	11	10	11	10	10	11	7	8	12	15	23	24	23	15	15	±0	
Integration/immigration	7	8	11	14	13	19	26	12	14	13	10	12	11	13	20	12	11	15	15	14	13	15	19	14	14	-5	
Lag och ordning	22	14	40	12	16	9	9	12	26	15	14	16	17	16	13	12	18	19	17	15	15	16	10	9	6	-3	
Familjepolitik	9	10	11	11	8	9	11	8	6	7	9	9	8	10	9	11	10	9	7	7	7	6	6	4	5	+1	
Skatter	6	9	14	12	6	2	2	2	3	5	7	5	8	7	5	8	7	6	7	9	7	5	4	5	4	-1	
Infrastruktur	1	1	1	3	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	2	2	1	1	2	2	2	3	1	2	3	-1	
Bostäder/byggnadsfrågor	6	7	6	5	5	3	1	1	1	1	0	1	1	2	2	3	2	1	1	2	2	2	1	2	3	+1	
Demokrati/rättigheter	1	3	2	2	2	2	1	2	2	3	4	3	3	3	3	3	4	4	5	4	5	4	4	4	3	-1	
Offentlig service/kommun/region	1	1	1	1	3	1	2	1	2	3	6	1	1	3	2	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	+1
Svensk utrikespolitik	3	2	2	5	2	2	2	1	3	5	3	3	2	2	1	2	2	2	3	1	2	1	1	1	1	2	±0
Moral/etik	4	5	3	8	7	12	9	16	7	3	2	5	4	5	4	8	3	2	1	1	1	1	1	1	1	2	+1
Ideologi	1	1	2	1	1	1	1	2	2	4	3	3	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	1	1	1	±0
EU & Internationella frågor	7	9	3	4	3	2	2	1	2	2	1	2	2	1	2	1	2	1	2	1	1	1	2	1	1	1	±0
Styrelseskick/politik	1	0	0	1	2	1	1	1	0	1	0	2	2	1	1	2	2	2	3	2	1	1	1	1	1	1	±0
Systemmissbruk	1	0	1	1	0	1	0	1	0	3	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	+1	
Jordbruk/naturbruksfrågor	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	1	1	1	1	1	±0	
Övrig sakfråga	3	1	2	2	1	1	1	1	1	2	2	1	3	3	2	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	±0	
Demografiska frågor	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1	1	1	±0	
Kultur/Fritid/idrott	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	+1	
Näringsliv	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	±0	
Medier	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	±0	

Kommentar: Samtliga svarande ingår i procentbasen. Denna redovisning bygger på ett reviderat kodschema som har gjort det lättare att koda respondenternas fritextsvar in i olika kategorier. Det uppdaterade kodschemat har utvecklats av Frida Vernersdotter och Jonas Hägglund. Resultaten skiljer sig dock inte på något avgörande sätt från tidigare redovisningar av viktiga samhällsproblem från SOM-institutet (se t.ex. Holmberg, Weibull & Oscarsson 2011), någon kategori har blivit omödot, vissa skattningar kan variera men rangordningarna består.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986-2011.

Så som vår fråga är ställd inbjuder vi inte respondenterna att fundera på samhällsproblem som härrör från förhållanden utanför landet. Därför är det inte så konstigt att samhällsproblem med direkt koppling till förhållanden utanför Sverige lyser med sin frånvaro när vi ber svenskarna uppge vilka samhällsproblem de betraktar som viktigast. Som tidigare år hamnar frågor som rör EU och internationella frågor mycket lågt med bara 1 procent. Den pågående eurokrisen förefaller således inte uppfattas som ett problem för Sverige. Det hindrar inte att de europeiska problemen kan finnas i bakgrunden i fråga om svenskarnas ekonomiska framtidsbedömningar.

Gårdagens, dagens och framtidens medielandskap

Vår erfarenhetsvärld är i hög grad medierad. Våra föreställningar om viktigt och oviktigt i politiken, vår syn på samhällsproblem och vår oro påverkas av den rapportering som sker via medierna – framför allt de medier som har en bred räckvidd och traditionellt kallats för massmedier.

Även om de traditionella medierna är stora och breda har deras roll i medielandskapet förändrats. Ny medieteknik, utveckling av innehåll och ett växande antal kanaler är utmärkande för både etermedier, tryckta medier och på nätet. Traditionella mediasystem som tidigare varit fristående binds nu samman och bildar ett gemensamt flöde av medieinnehåll. Kommunikationsformer som tidigare varit åtskilda arbetar idag sida vid sida. Den traditionella dikotomin mellan masskommunikation och interpersonell kommunikation har suddats ut. Den personliga kommunikationen genom mobil bygger på samma digitala teknologi som en dagstidning (Lüders, 2008).

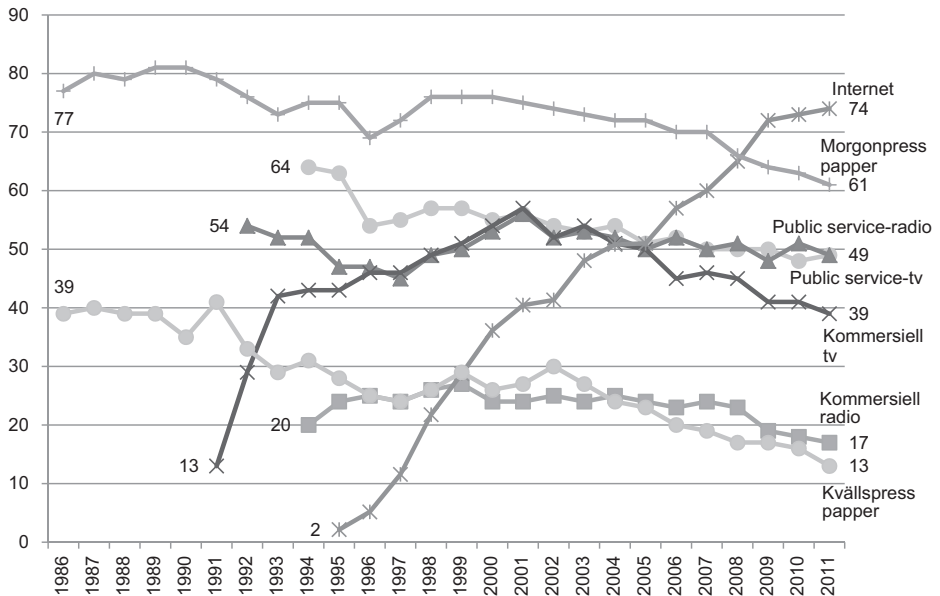
Samtidigt som det pågår en ständig tekniskt och strukturell utveckling på mediesidan pågår det också förändringar i det som medierna producerar och publicerar – i innehållet. Det sker en maktförskjutning från producenter till konsumenter när publiken kan gå vid sidan om de traditionella medierna och själv publicera texter, bilder, musik och annat. Teoretiskt har möjligheten till deltagande i medievärlden ökat enormt med digital infrastruktur och digitala plattformar. För första gången samexisterar beslutsfattare inom en rad olika verksamheter med medborgare och publik i samma informationsmiljö.

Trots alla förändringar som skett i på mediestruktursidan är fortfarande tv det stora nationella informations- och nyhetsmediet, det är exempelvis i tv-nyheterna som politiken, ekonomin och marknaden kommunicerar med medborgare och publik och räckvidden är hög. Tv är det största mediet i Sverige sett till andel användare en genomsnittlig dag och till antal minuter som spenderas på enskilda medier (Mediebarometern 2010, 2011).

Sedan den första SOM-undersökningen gjordes 1986 har public service-medierna fått konkurrens på både radio- och tv-sidan. Det märks också i de årliga mätningarna där den sammanlagda användningen sjönk förhållandevis kraftigt i början av 1990-talet (figur 8). Public service-radion återhämtade sig publikmässigt något i början av 00-talet, men därefter har publikandelarna åter sjunkit något. Samman-

taget har Sveriges Radios kanaler en något mindre publik 2011 jämfört med 1994, men minskningen är endast fem procentenheter. För Sveriges Televisions del är utvecklingen något mer negativ, då publikandelarna minskat med 15 procentenheter.

Figur 8 Regelbunden användning av etermedier, dagspress och internet 1986-2011 (procent av befolkningen)

Kommentar: Frågan lyder *Läser eller tittar du i någon eller några morgontidningar regelbundet? Minst 5 dagar i veckan redovisas. Brukar du läsa eller titta i följande tidningar? Svarsalternativen är Aftonbladet och Expressen. Pappersläsning minst 3 dagar i veckan redovisas. Hur ofta brukar du lyssna på följande radiokanaler/titta på program i följande tv-kanaler? Minst 5 dagar i veckan redovisas. Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna använt internet? Minst flera gånger i veckan redovisas.*

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986-2011

De kommersiella etermedierna har en delvis annan utveckling. Användningen ökade i mitten av 1990-talet när kanalerna etablerades och utvecklades. Både radio och tv nådde sin absoluta kulmen runt millennieskiftet då kommersiell tv (TV4, Kanal 5 och TV6) tillsammans var lika stora som public servicekanalerna (57 procent). Därefter har dessa kanaler tappat i regelbundet tittande och hade i 2011 års mätning 39 procent regelbundna tittare, vilket är 10 procentenheter lägre än Sveriges Televisions sammanlagda publik. Utvecklingen för kommersiell radio är liknande men svängningarna är inte lika stora.

Den konkurrens som public servicemedierna utsattes för genom tillkomsten av de kommersiella kanalerna tycks de på ett övergripande plan ha klarat relativt väl. Analysen har bara inbegripit de traditionella publiceringsformerna, den här undersökningen kan inte visa hela bilden om man lägger in de olika kanalernas publiceringsplattformar.

På dagstidningssidan sker en generell nedgång för såväl morgon- som kvällspress i pappersformat. Särskilt tydlig är denna för kvällspressen, som i 2011 års mätning hade 13 procent regelbundna läsare, vilket innebär en nedgång med 26 procentandelar sedan 1986. En fördjupad analys av kvällspressläsning återfinns i Westlunds och Färdighs kapitel om kvällspressen i föreliggande volym.

Morgonpressens pappersutgåvor har under motsvarande period tappat 16 procentenheter – från 77 procent i 1986 års mätning till 61 procent 2011. Morgonpress har inte på samma sätt som kvällspress återhämtat publikandelar via nät och mobil, även om framför allt den senare fått en skjuts bara sedan mätningen 2010 (jfr Westlunds kapitel om mobilvanor i föreliggande volym).

De årliga nationella SOM-mätningarna visar tydligt på frammarschen för den nya tekniken. Sedan mitten av 1990-talet har andelen internetanvändare ökat konstant. Den viktiga brytpunkten inträffade 2009 då den samlade användningen av nätet är gick om andelen morgontidningsläsare och internet blev större än något annat enskilt medium. Men samtidigt haltar jämförelsen. Internet är en bredare förmedlingsteknik som ju bland annat innefattar även de massmedier som vi traditionellt känner. Samtidigt tillhandahåller nätet bland mycket annat verktyg för personlig kommunikation.

När man drar ut trendlinjerna framåt understryks de skuggvarningar som vi tidigare utfärdat för de pappersburna medierna, framför allt morgonpress. Detta är emellertid en skugga som utmålats i 15 års tid, och som ännu inte har blivit verklighet i någon stor utsträckning. Även de eterburna medierna backar publikmässigt oavsett graden av kommersialisering. Här kan man i framtiden skönja konkurrensen från helt andra aktörer som distribuerar ljud, bild och film digitalt. Det tar tid för nya medietekniker att etablera sig och historiskt är det ovanligt att någon teknik helt slås ut. Ofta fortsätter det nya och det gamla att samexistera sida vid sida och vägen till framtidens skugga är lång.

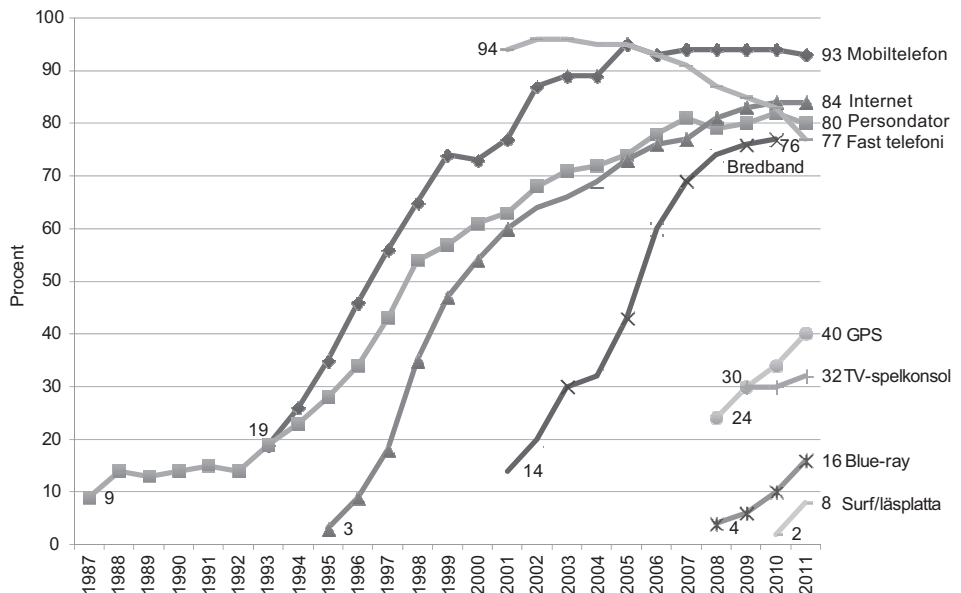
Med nya medietekniker mot framtiden

Internet har nu funnits tillgängligt för en bredare krets av användare i närmare två decennier. Förväntningarna på tekniken var till en början extrema. Det fanns en förhoppning om ”en flammande sol bortom skogen”, för att citera Edith Södergran. Utvecklingen kom inte att gå lika snabbt som optimisterna utgått ifrån och under tiden har både tekniken och innehållet gått igenom stora förändringar som stärkt nätet (Hadenius m fl, 2011). Tillgängligheten har ökat genom både snabbare och billigare uppkoppling och genom mobila plattformar. Innehållsligt finns idag de

flesta samhällliga verksamheter också på nätet, inte minst de traditionella massmedierna. Vi har hittills sett en förhållandevis liten konkurrens av nätet, men med utvecklingen av sociala nätverkssajter som är starkt sammanlänkade med medier online och bloggar som publicerar, recenserar och kommenterar nyheter och annat innehåll är det inte längre självklart hur konkurrensen ser ut.

Det kommunikativa nätverkssamhället ställer vissa krav på dem som ska vara med. Ett första sådant är tillgången till nödvändig teknik. I det perspektivet vilar det en skugga över vissa delar av världen, i områden dit nätverken inte når. Exempelvis är den genomsnittliga internetpenetrationen knappt 80 procent i Nordamerika vilket kan jämföras med drygt tio procent i Afrika. Skillnaderna mellan länder i världen och inom världsdelar är stora, det finns en global digital klyfta (jfr Norris, 2001). Sverige har alltid varit bland de främsta nationerna i världen när det gäller tillgång till internet i hushållen. Drygt 80 procent av befolkningen har tillgång till internet (figur 9). Nästan lika många har persondator, men vi ser också en kraftigt tillväxt för surfplattor, och allt fler kan nå nätet via mobiltelefoner.

Figur 9 Tillgång till några olika medie- och kommunikationstekniker i svenska hushåll 1987-2011 (procent av befolkningen)

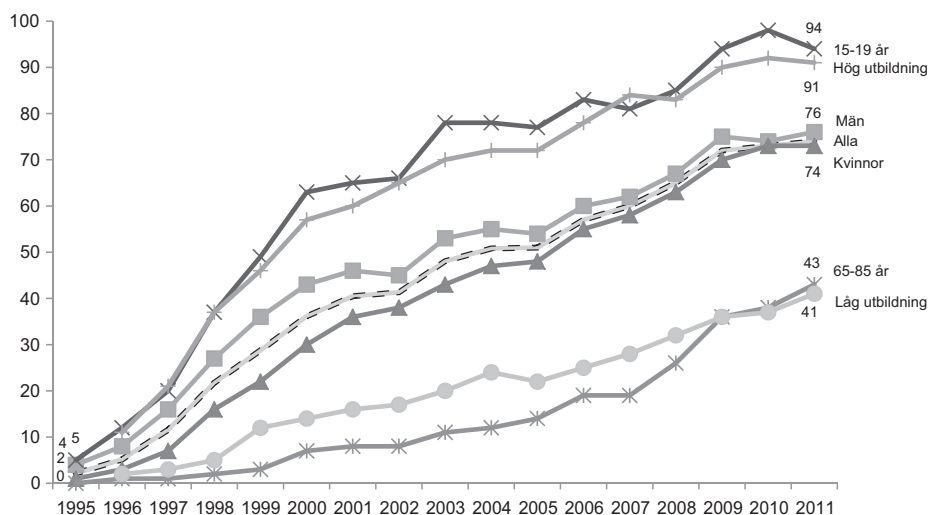

Kommentar: Frågan lyder *Vilken typ av medieteknik har du för närvarande tillgång till i ditt hushåll?*

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1987-2011

Tillgång är emellertid inte någon garant för att medborgarna deltar i det digitala nätverkssamhället. Det krävs också kompetenser för att kunna hantera de digitala verktygen, interagera och ta vara på de valmöjligheter som erbjuds. Även i länder med hög internetpenetration finns människor som står utanför den digitala världen med allt vad det innebär av information, service och nätverk. I Sverige har klyftorna framför allt kännetecknats av ålder. Medan nästan alla unga är frekventa internetanvändare är endast en minoretet av pensionärerna ute på nätet varje vecka (figur 10). Skillnaderna mellan ung och gammal minskar, men förändringen går långsamt. Personer som vuxit upp utan internetteknologin har i stor utsträckning valt att stå utanför det digitala samhället.

Figur 10 Användning av internet flera gånger i veckan i olika grupper, 1995-2011 (procent)

Kommentar: Frågan lyder *Hur ofta har du under de senaste 12 månader använt internet?* Svarsalternativen är *Dagligen, Flera gånger i veckan, Någon gång i veckan, Någon gång i månaden, Någon gång i halvåret, Någon gång de senaste 12 månaderna, Ingen gång.* Figuren visar de som svarat *Flera gånger i veckan* eller *Dagligen*.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1995-2011.

Det finns också skillnader som beror av andra saker som är starkt länkade till kognitiva och sociala resurser. Som exempel kan nämnas utbildning och subjektiv familjeklass. Personer med hög utbildning eller i tjänstemannaposition är mer frekventa internetanvändare än personer med lägre utbildning och i arbetarfamiljer. Detta är skillnader som återfinns också i internationella studier (se t.ex. Livingstone & Helsper, 2007).

Fortfarande finns många verksamheter både i den digitala världen och i den verkliga. Så länge så är fallet utgör det ett mindre problem att en fjärdedel av befolkningen står utanför den digitala världen. Men då den i allt högre grad integreras med den verkliga, och då vissa verksamheter väljer att förlägga sig till den digitala kan de som väljer att stå utanför hamna i skuggan. När inte billiga flygbiljetter, politiska debatter eller allmänna nyheter längre finns tillgängliga i den verkliga världen är de inte tillgängliga för exempelvis pensionärer. Då har vi ett problem.

Med utvecklingen på internet har vi fått en rad applikationer som hjälper oss att sortera, navigera och kommunicera. Sökmotorer hjälper oss att hitta, nätverkstjänster hjälper oss att hålla kontakten med personer och organisationer. För den enskilde användaren i användningssituationen kan tyckas att solen skiner. Det finns emellertid vissa skuggor även över den i det närmaste oändliga mängden information och nätverk som vi involverar oss i. En av de frågor som varit aktuell under 2011/2012 är frågan om vem sin äger den information som vi lägger ut i olika delningsapplikationer. Som exempel kan nämnas att Google lagrar all data som vi förser dem med i sökningar, kartletande, på Youtube eller i Google+ för att sedan kunna samköra våra förehavanden. Genom att ansluta sig till Facebook beviljar man ägarna till sajten rätt att använda innehåll man publicerar (The Economist 2012). Man samtycker också till att ens personuppgifter överförs till USA. Vi ger alltså, inte sällan ovetande, bort en stor mängd information och tappar därmed kontrollen över den. Detta är något som ännu inte har ställts på sin spets men som säkert kommer att vara föremål för diskussion och debatt i en relativt närstående framtid och aktuella mätningar visar att förtroendet för Facebook är förhållandevis lågt (Förtroendebarenometern 2012).³

Det gamla och det nya samsas väl i dagens medielandskap. Förskjutningar och förändringar sker förvisso men går långsamt. Vanor är väl etablerade i vardagslivet och stabila i den enskilda människans vardag. På den svenska mediearenan ser vi en förskjutning för de traditionella massmedierna från gamla publiceringsplattformar till nya. I framtidens skugga hamnar möjligen pappret, men sammantaget är välkända varumärken i tidningsbranschen och public serviceföretagens kanaler starka också på de nya plattformarna. Skuggor sveper också in på helt andra, nya, områden som vi som användare inte alltid är medvetna om. Medielandskapets nya aktörer ställer andra villkor för användande än de gamla och det är idag svårt att överblicka konsekvenserna av förskjuten makt över informationen, förändrade roller i journalistiken och värdet av innehållet på de nya plattformarna.

Förtroendet för gamla och nya medier

Olika mediers ställning kan också mätas genom att se vilket förtroende allmänheten har för enskilda distributörer eller kanaler. Detta har mätts på lite olika sätt i SOM-undersökningarna sedan 1990. Då frågorna inte är helt jämförbara över tid analyseras här 2010 och 2011 års förtroendemätningar där en lång rad analoga och digitala kanaler ingått (tabell 4).

Tabell 4 Förtroende för enskilda massmedier 2010 och 2011 (balansmått)

	Mkt stort		Ganska stort		Varken eller		Ganska litet		Mkt litet		Ingen uppf		Tot		Balansmått	
	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011
Sv Television	30	29	48	49	14	14	1,5	2	1,5	1	5	5	100	100	+75	+75
TV3	2	2	16	17	38	39	16	19	8	6	20	17	100	100	-6	-6
TV4	10	11	45	46	31	30	5	5	2	2	7	6	100	100	+48	+49
Kanal 5	2	2	15	15	39	40	13	15	7	5	24	23	100	100	-3	-3
Sveriges Radio	31	32	42	41	13	14	2	2	1	1	11	10	100	100	+70	+70
Mix Megapopol	1	1	10	11	27	31	11	11	6	8	45	38	100	100	-6	-7
Rix FM	2	2	10	12	26	29	11	11	7	7	44	39	100	100	-6	-4
Aftonbladet	3	4	20	19	30	30	19	20	12	14	16	13	100	100	-8	-11
Expressen	2	2	14	14	31	32	21	21	13	15	19	16	100	100	-18	-20
Dagens Nyheter	10	10	33	34	20	23	3	4	2	2	32	27	100	100	+38	+38
Metro	1	2	13	16	29	35	10	10	6	5	41	32	100	100	-2	+3
Aftonbladet.se	2	3	15	16	23	28	11	15	8	10	41	28	100	100	-2	+3
Expressen.se	1	2	10	11	22	28	12	14	8	11	47	34	100	100	-9	-6
Svt.se	13	14	24	30	13	18	2	2	1	1	47	35	100	100	+34	+41
Dn.se	7	9	20	25	15	20	2	3	1	1	55	42	100	100	+24	+30
Sverigesradio.se	12	15	18	27	12	17	1	1	1	1	56	39	100	100	+28	+40
TV4.se	3	4	17	26	21	25	4	5	2	2	53	38	100	100	+14	+23

Kommentar: Frågan lyder *Vilket förtroende har du för innehållet i följande medier?* Svartaltemativen är *Mycket stort förtroende*, *Ganska stort förtroende*, *Varken stort eller litet förtroende*, *Mycket litet förtroende* samt *Ingen uppfattning*. Balansmålet kan variera mellan +100 (alla svarspersoner svarar helt eller delvis riktigt) och -100 (alla svarspersoner svarar helt eller delvis felaktigt).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010 och 2011.

De kanaler som åtnjuter högst förtroende i befolkningen är Sveriges Televisions kanaler. En övervägande majoritet anger högt förtroende för företaget. Även i tidigare mätningar där man specifikt efterfrågade SVT1 och SVT2 låg kanalen högt i förtroendelistan. Även Sveriges Radio som företag kommer högt ut i mätningarna och förtroendebalansen är nästan lika stor som för SVT (+70 respektive +75). Även Sveriges Radios nationella kanaler och lokala P4 hade hög förtroendebalans i de tidigare mätningarna där kanalerna specificerades.

TV4 har ett positivt balansmått – dvs. andelen som har högt förtroende är större än andelen som har lågt – men man når inte lika högt som public service-kanalernas traditionella plattformar. Däremot är förtroendebalansen för TV4 något större än för public service-kanalernas digitala plattformar. På samma nivå som svt.se och sverigesradio.se återfinns också Dagens Nyheter medan digitala dn.se åtnjuter något lägre förtroende bland allmänheten. På den positiva sidan finner vi också TV4.se, men precis som för övriga kanaler är balansmättet betydligt lägre för kanalen på webb än i eter.

På den klart negativa sidan hittar vi de båda kvällstidningarna Aftonbladet och Expressen – ett faktum som är välkänt sedan tidigare mätningar (Weibull, 2009). Intressant att notera är emellertid att tidningarnas webbutgåvor hamnar nära noll, vilket betyder att det är ungefär lika många som har stort och litet förtroende. Så där andra medier får en mer positiv bedömning vad gäller det mer traditionella formatet är förhållandet det vända för kvällstidningarna. Runt noll i förtroendebalans får också kommersiella radio- och tv-kanaler.

De här bedömningarna är hela folkets bedömningar, oavsett om man använder kanalen eller överhuvudtaget känner till den. Naturligtvis ser bedömningarna annorlunda ut när man analyserar enbart de som använder respektive kanal. I de flesta fall blir bedömningarna mer positiva bland användare, och detta är särskilt tydligt för de digitala kanalerna som ännu inte når lika långt ut i befolkningen. Om vi tar förtroendets tio-i-topp-lista *bland dem som har en uppfattning* om medierna ser den 2011 ut på följande sätt:

1. Sveriges Television	83 procent
2. Sveriges Radio	82 procent
3. sverigesradio.se	69 procent
4. svt.se	68 procent
5. Dagens Nyheter	60 procent
6. TV4	60 procent
7. dn.se	59 procent
8. aftonbladet.se	27 procent
9. Metro	27 procent
10. Aftonbladet	26 procent

Kommentar: Andel som mycket och ganska stort förtroende bland dem som har uppfattning.

Den samlade bilden är att public servicemedierna står mycket starkt i den svenska befolkningen. Det gäller såväl andelen användare och det förtroende vi har för dem. I det förstnämnda fallet hårdnar konkurrensen, men det verkar inte gälla i det sistnämnda. Snarare tycks etablerade Sveriges Television och Sveriges Radio stärka sitt renommé i en ökande konkurrens, inte minst genom sin expansion på nätet. Hur deras framtida villkor kommer att bli är för närvarande en politisk fråga (jfr Lennart Weibulls kapitel om public servicemedier i denna volym).

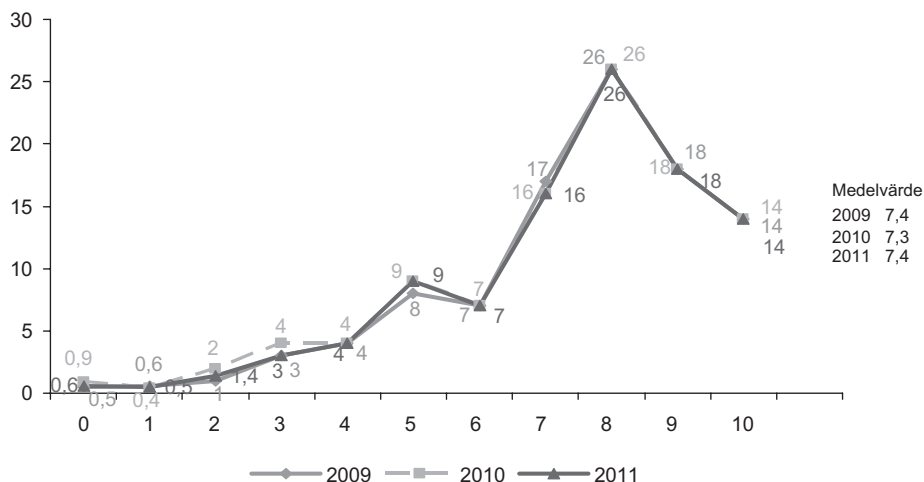
Ohälsa och otillfredsställelse

Få saker kan förmörka tillvaron så mycket som långvarig ohälsa. Sjukdomsproblem kan på olika sätt påverka hur man värderar sin omvärld. Vi har kunnat se hur Edith Södergran betraktade världen genom sin egen ohälsa. Den fråga som är rimligt att ställa är vilket samband som kan finnas mellan å ena sidan en persons hälsa och å andra sidan personens sociala vanor och attityder i samhällsfrågor.

Mot den bakgrunden har SOM-institutet inom ramen för den årliga nationella undersökningen sedan några år ställt frågor om hälsa och välbefinnande.⁴ Det gäller två frågor om den upplevda, subjektiva hälsan – eller ohälsan. Den ena frågan är generell där svarpersonen får uppskatta sitt allmänna hälsotillstånd på en skala mellan 0 (mycket dåligt) till 10 (mycket gott). Den andra är en fråga som gäller hur ofta svarspersonen har ett antal specificerade ”återkommande hälsobesvär”, bland andra huvudvärk, magbesvär och allergier. Det ska understrykas att frågorna endast ger svar på den subjektiva hälsan, men samtidigt är det rimligt att anta att det är just den upplevelsen av ohälsa som påverkar omvärldsorienteringen.

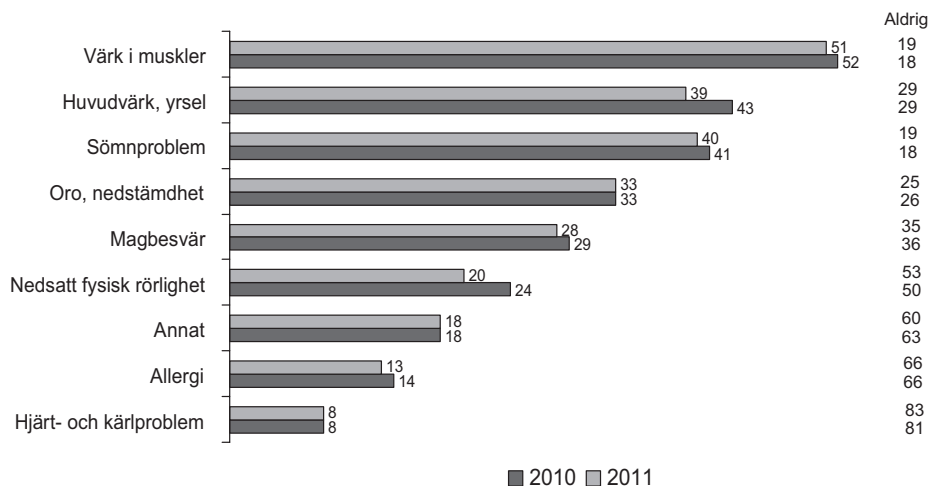
Den generella bilden är att svenska folket bedömer sig ha god hälsa. Medelvärdet på skalan från 0 till 10 ligger på 7,4 med 8 som typvärde (figur 11). Omkring 60 procent av de svarande placerar sig på typvärdet eller högre. Endast tio procent placerar sig på ohälsosidan – anger lägre siffra än mittvärdet fem. Det finns en mycket stor överensstämmelse i svaren mellan de tre år då frågan ställts, vilket tyder på att den ger en stabil bild av det upplevda hälsoläget i Sverige.

Frågan om återkommande hälsoproblem ställdes för åtta specifika områden samt innehåller en öppen svarsmöjlighet. Om vi avgränsar oss till andelen som uppger sig ha respektive problem åtminstone någon gång per månad visar sig muskelvärk, sömnproblem och huvudvärk eller yrsel vara det vanligast förekommande. Mellan 40 och 50 procent har sådana problem någon gång per månad medan mellan 20 och 30 procent av de svarande uppger att de aldrig känner av dem (figur 12). Lägst ligger hjärt- och kärlproblem och allergiska problem som knappt tio respektive knappt 15 procent känner av regelbundet, medan 80 respektive 65 procent aldrig gör det. Andelen för det öppna alternativet stannar för mindre än 20 procent minst någon gång i månaden, vilket tyder på att de specificerade problemen har täckt in svenskarnas ohälsa på ett rimligt sätt. Skillnaderna mellan 2010 och 2011 är överlag små, vilket tyder på en hög grad av stabilitet i mätningen.

Figur 11 Allmänt hälsotillstånd 2009, 2010 och 2011 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: *Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd? Svara med hjälp av nedanstående skala:* Skalan går mellan 0 (Mycket dåligt) och 10 (Mycket gott).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009-2011

Figur 12 Hälsoproblem 2011 (procent minst en gång i månaden)

Kommentar: Frågan lyder: *Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna upplevt följande typer av återkommande hälsobesvär? Svartalternativen är Aldrig, Någon/några gånger under de senaste 12 månaderna, Någon/några gånger i månaden, Någon/några gånger i veckan, Dagligen.*

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010-2011

Det finns tydliga inbördes samband mellan olika hälsoproblem. De som har ett av hälsoproblemen har en tendens att också ha något eller några andra. Starkast är sambanden mellan sömnsvårigheter, oro och nedstämdhet och magbesvär, liksom mellan muskel- och ledvärk och nedsatt fysisk rörlighet. En faktoranalys visar på två tämligen entydiga dimensioner, där sömnsvårigheter och oro och nedstämdhet ligger högst på den ena och nedsatt fysisk rörlighet och muskel- och ledvärk högt på den andra; på denna laddar även svaren på den öppna delfrågan högst, vilket antyder att det här också handlar om fysiska problem. Allergi visar sig ha mycket låga samband med övriga hälsoproblem och bildar en egen dimension.⁵

Hälsa såväl som ohälsa varierar givetvis mellan olika grupper. När det gäller den subjektiva känslan generellt framträder både ålders- och klasskillnader. De äldre uppger i mindre utsträckning fullgod hälsa än vad de yngre gör. Skillnader i utbildning och familjeklass ger dock större utslag. Högutbildade och högre tjänstemän har ett medelvärde på ca åtta på den elvgradiga hälsoskalan medan lågutbildade och arbetarklass ligger på ca sju.

I fråga om de enskilda besvärerna visar sig att kvinnor uppger besvär i större utsträckning än vad män gör. Undantagen är hjärt- och kärlproblem, nedsatt fysisk rörlighet och allergier, där inte finns några könsskillnader (tabell 5). Den största könsskillnaden finns för huvudvärk och yrsel samt sömnproblem. Ålderskillnaderna pekar i något olika riktning. För besvär som muskel- och ledvärk, hjärt- och kärlproblem och nedsatt fysisk rörlighet är det framför allt de äldre som anger problemen. Omvänt förhållande gäller för huvudvärk och yrsel, oro och nedstämdhet samt magbesvär. Tendensen är densamma för allergier, men där är det framför allt den yngsta gruppen som skiljer ut sig: var femte person i åldersgruppen 16-29 år uppger sig ha allergiska besvär minst någon gång i månaden. Sömnproblemen verkar i stort sett jämnt fördelade över olika åldersgrupper.

Det finns också möjlighet att se vilka återkommande besvär som har störst samband med den generella subjektiva hälsan. Mönstret är tydligt. Personer med nedsatt fysisk rörlighet och personer som upplever problem med oro och nedstämdhet eller muskel- och ledvärk ligger lägre än övriga på den generella hälsoskalan, medan allergi inte i någon högre grad verkar påverka den subjektiva hälsan.

En motsvarande analys av resultaten från 2010 års SOM-undersökning visar på en mycket stor samstämmighet med resultaten från 2011. Det är svårt att göra direkta jämförelser med andra studier, exempelvis de årliga redovisningarna från Statens Folkhälsoinstitut (t ex Folkhälsan i Sverige, 2012), men på de punkter där jämförelser kan göras verkar bilden vara i stort sett densamma.⁶

Vår inledande fråga var vad hälsa respektive ohälsa kan betyda för människors orientering i samhällsfrågor. Här är inte platsen för någon fördjupad analys av förhållandet mellan hälsa och olika attityder i samhällsfrågor. Avsikten är enbart att ge några exempel på sådana analysmöjligheter. I tabell 6 har vi redovisat ett urval politiska bedömningar, medievanor och sociala attityder efter skillnader i subjektiv hälsa hos svarspersonerna.

Tabell 5 Hälsobesvär minst en gång i månaden

	Muskelvärk		Sömnproblem		Huvudvärk		Oro/nedstä		Hjärt-/kärlor		Nedsatt fysisk rörlighet		Allergi		Magbesvär		Annat	
	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011
Kvinnor	57	55	48	45	49	48	37	40	7	7	24	26	15	13	35	34	18	20
Män	46	45	36	33	31	30	28	26	8	9	23	29	13	12	23	21	17	17
16-29 år	41	42	39	36	52	57	46	43	2	2	12	7	16	19	39	39	11	17
30-49 år	45	44	36	36	44	46	32	35	4	2	16	14	14	11	29	26	17	13
50-64 år	57	57	48	43	40	37	29	31	8	9	26	23	13	12	23	28	15	22
65-85 år	61	56	47	41	30	25	30	29	16	15	38	32	12	12	29	25	26	22
Låg utbildning	58	58	50	42	36	38	32	30	13	13	33	32	11	13	31	26	24	23
Medellag	53	49	41	39	43	44	34	35	7	5	25	18	13	12	28	32	18	18
Högre hög	48	51	42	37	41	41	30	32	4	5	15	18	16	15	31	28	14	20
Hög utbildning	48	47	39	39	41	35	30	35	4	7	15	17	16	12	31	25	14	16
Arbetsfamilj	54	52	47	39	44	46	34	34	7	7	25	22	11	11	33	30	19	20
Tjänstemannafamilj	51	47	40	39	40	37	30	33	8	6	22	18	15	14	28	28	15	17
Högre tj.m.familj	43	45	38	43	34	31	34	33	6	6	13	17	11	14	25	20	17	14
Företagsfamilj	57	57	27	35	36	30	37	33	7	12	30	22	17	13	25	30	18	14
Kvinnor 65-85 år	64	62	57	49	34	33	33	34	14	14	39	34	12	17	33	30	26	22
Män 65-85 år	57	51	37	32	26	17	38	23	17	17	37	29	13	8	25	19	20	23
Arbetare 65-85 år	61	54	53	38	35	32	30	26	16	16	37	33	9	10	32	26	23	23
Högre tj.män 65-85 år	43	56	32	55	29	28	29	37	7	15	26	30	7	5	32	24	24	18
Hälsindex (0-10)	6,5	6,7	6,4	6,6	6,4	6,7	6,1	6,3	5,1	5,6	5,6	5,7	6,5	6,6	6,2	6,4	5,4	5,7

Kommentar: Om frågornas formulering se anmärkningarna under figurerna 12 och 13.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010-2011

På de politiska indikatorerna är som synes skillnaderna relativt små. Andelen politiskt intresserade utgör i stort sett samma andel i alla grupperna. Den ideologiska självplaceringen varierar dock: bland de med dålig hälsa är andelen som placerar sig till vänster drygt 35 procent, i jämförelse med omkring 25 procent bland personer som uppger mycket god hälsa. I fråga om mediekonsumtion finns det inga skillnader för tittande på tv-nyheter, medan tendenser både för morgontidningsläsning och nätanvändning är att aktiviteten är något lägre bland personer med sämre hälsa.

Tabell 6 Några politiska bedömningar, medievanor och sociala attityder efter subjektiv hälsa (procent)

	Dålig hälsa (0-4)	Medelhälsa (5-6)	God hälsa (7-8)	Mycket god hälsa (9-10)
<i>Politiskt intresserad</i>				
Mycket	11	10	11	14
Ganska	43	44	45	43
Inte särskilt	34	36	36	34
Inte alls	12	10	7	9
Totalt	100	100	100	100
<i>Ideologisk självplacering</i>				
Klart vänster	16	10	9	9
Något vänster	21	26	23	17
Varken eller	37	32	28	27
Något höger	19	24	29	32
Klart höger	7	8	11	15
Totalt	100	100	100	100
<i>Medieanvändning</i>				
Morgontidning \geq 5 d/v	53	58	60	63
Morgontidning \leq 1 d/v	33	30	26	24
SVT-nyheter \geq 5 d/v	53	52	50	49
SVT-nyheter \leq 3 d/v	35	33	35	34
<i>Internetanvändning</i>				
Dagligen	51	53	62	68
En gång i halvåret eller mer sällan	24	19	10	9
<i>Nöjd med livet</i>				
Mycket nöjd	11	17	33	62
Ganska nöjd	59	70	64	37
Inte särskilt nöjd	23	12	3	1
Inte alls nöjd	7	1	0	0
Totalt	100	100	100	100
Antal svar	318-449	490-739	1875-1248	917-1432

Kommentar: Om frågornas formulering se kommentarena under figurena 12 och 13.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011

Föga överraskande visar sig den största skillnaden när svarspersoner får bedöma hur nöjda de är med livet. Bland personer med dålig hälsa är det endast 11 procent som anger att de är mycket nöjda med sina liv, bland dem med mycket god hälsa är det 62 procent. Som framkommit i tidigare analyser är just hälsan en avgörande faktor bakom människors livstillfredsställelse (Holmberg och Weibull, 2005; jfr Nilsson, 1997). Även om mönstren i övrigt är svåra att bedöma tyder det senare på att hälsofaktorn är viktig att ta hänsyn till vid analyser av opinionsutvecklingen i Sverige.

Skugga – men ändå sol

År 1920 såg Edith Södergren en värld stadd i upplösning. Europa hade förötts av kriget, revolutionen i Ryssland hade skakat om borgerlighetens traditionella fundament. Extremistgrupper gjorde sig hörda i många europeiska länder. Den skugga som redan fanns över hennes hälsa förstärktes av oron för omvärlden, även om hon i sina dikter också frammanade en tro på en positiv förändring. Även om det inte går att dra några egentliga paralleller mellan början av 1920-talet och början av 2010-talet finns det ändå likheter. Det Europa som verkade så stabilt bara för några år sedan härjas av ekonomiska problem. Även om euron utgör den utlösande faktorn finns oron även på andra håll än i euroländerna. Det finns en skugga över framtiden och den framträder genom en ökad ekonomisk pessimism bland svenskarna.

Men även om den ekonomiska framtidstron är mindre än tidigare visar sig att det i första hand är den svenska ekonomin som är problemet. Hushållsekonomin är mindre utsatt och arbetsmarknaden betraktas som mindre problematisk än den gjorde 2010. Bedömningen av regeringen är visserligen mindre positiv än tidigare, men den, liksom andra politiska indikatorer, indikerar inte andra förändringsmönster än vad som är typiskt för ett eftervalsår.

Svenskarnas engagemang i olika nya medieteknologier fortsätter att öka samtidigt som tilltron till de dominerande public servicemedierna fortsatt är hög. Skuggorna som skymtar i horisonten handlar framför allt om tuffare villkor för aktörer i mediebranschen och om vad som händer med det informationsflöde som vi så frikostigt bjuder på – områden som inte direkt påverkar oss som mediekonsumenter just här eller nu. Användarna befinner sig idag i ett medielandskap som flödar i sol och de skuggor som utmålats hinner eventuellt ikapp oss i framtiden.

Dessutom visar sig att hälsoläget bland svenskarna upplevs som gott. Mycket få, bara 10 procent, väljer att placera sig själva på hälsoskalans nedre skalsteg (0-4). Samtidigt är det uppenbart att hälsa spelar en viktig roll för människors sociala, ekonomiska och politiska ställning i samhället. Det finns tydliga skillnader mellan grupper som visserligen inte är avgrunds djupa men behöver noggrann uppföljning. Ohälsan har ett samband med social hierarki (tjänstemän och högutbildade mår bättre än arbetare och lågutbildade) och även ett samband med ideologisk identifikation (personer till höger upplever sig ha en bättre hälsa än personer som står till vänster i politiken).

Slutsatsen är att de skuggor som framträder framför allt finns i en lite mer perifer omvärld medan svenskarna uppfattar sig leva i ett soligt landskap, där det även fortsatt finns en tro på framtiden.

Noter

- ¹ Diktsamlingen *I framtidens skugga* består egentligen av tre delar, där den mellersta har samma rubrik som hela samlingen. De övriga har rubrikerna är Planeterna stiga respektive Älvdrottningens spira och andra dikter.
- ² Om Edith Södergrans liv se bland andra Olsson (1946). Citaten från de olika dikterna är hämtade från samlingsvolymen *Edith Södergrans dikter* från 1946.
- ³ MedieAkademins förtroendebarmeter visade att andelen av svenskarna som hade mycket eller ganska stort förtroende för Facebook våren 2012 var 21 procent, att jämföra med exempelvis Sveriges Radios 78 procent och Dagens Nyheter 50 procent (Förtroendebarmeter, 2012). Förtroendet var emellertid klart högre bland 16-29 åringar (32 procent) än bland 60-74 åringar (10 procent). I båda grupperna var förtroendet för Google betydligt högre (69 respektive 47 procent). Se vidare det följande avsnittet om medieförtroende.
- ⁴ SOM-institutet har även tidigare inom ett hälsoekonomiskt projekt ställt frågor om subjektiv hälsa (t ex Ferraz Nunes, 1999, 2000). Vidare ställde SOM-institutet inom ramen för ett projekt risksamhället under en period frågor om hälsorisker (t ex Jarlbro, 1997). För en tillämpning av hälsofrågorna se Sören Holmbergs och Lennart Weibulls kapitel om kultur och hälsa i denna volym.
- ⁵ Underlaget är en explorativ faktoranalys med varimax rotering och lösning efter Kaiser's kriterium, där sömnsvårigheter (faktorladdning = .77), oro/nedstämdhet (.77), magbesvär (.64) och huvudvärk/yrsel (.63) laddar högt på den första dimensionen, medan nedsatt fysisk rörlighet (.84), muskel- och ledvärk (.77), andra besvär (.59), hjärt- och kärlbesvär (.56). Den tredje dimensionen är allergi (.90). Den förklarade variansen är: för den första dimensionen 24 procent, för den andra 22 procent och för den tredje 13 procent.
- ⁶ Det kan tilläggas att SOM-institutet även mäter en rad andra indikatorer på folkhälsa, exempelvis motions- och friluftsvanor, alkoholkonsumtion och Body Mass Index (BMI). Se vidare frågeformulären i bilagan till denna volym.

Referenser

Augustinus, Aurelius (1990) *Bekännelser*. I översättning av Bengt Ellenberger och inledning av Ragnar Holte. Skellefteå: Artos.
Edith Södergrans dikter (1946). Stockholm: Wahlström & Widstrand.

- Ferraz Nunes, José (1999) Hälsa som kapital och politik. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Den ljusnande framtid* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Ferraz Nunes, José (2000) Hälsa – ett värde utan pris. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det nya samhället*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Folkhälsan i Sverige 2012* (2012). Statens folkhälsoinstitut. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Förtroendebarmetern 2012* (2012). Göteborg: MedieAkademien (http://medieakademien.welcom.se/pdf/fortroendebarmetern_2012.pdf)
- Hadenius, Stig, Weibull, Lennart, Wadbring, Ingela (2011) *Massmedier. Press, radio och tv i den digitala tidsåldern*. Stockholm: Ekerlids förlag.
- Holmberg, Sören (1994) Partierna tycker vi bäst om i valtider. I Holmberg, S och Weibull, L (red) *Vägval*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2005) Lyckan kommer, lyckan går. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Lyckan kommer, lyckan går*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2011) Förtroendekurvorna pekar uppåt. I Holmberg, S, Weibull, L, Oscarsson, H (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik (2011) Lycksalighetens ö. I Holmberg, S, Weibull, L, Oscarsson, H (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Hägg, Göran (1996) *Densvenska litteraturhistorien*. Stockholm: Wahlström&Widstrand.
- Jarlbro, Gunilla (1997) Rädsla för mat – svenska folkets bedömning av hälsorisker. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Ett missnöjt folk?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Landquist, John (1926) *Modern svensk litteratur i Finland*. Stockholm: Natur och kultur.
- Liedman, Sven-Eric (1997) *I skuggan av framtiden*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Livingstone, Sonia & Helsper, Ellen (2007) "Gradiations in Digital Inclusion: Children, Young People and the Digital Divide", *New Media and Society* 9(4): 671–696
- Lüders, Marika (2008). Conceptualizing personal media. *New Media & Society* 10(5), 683-702.
- Mediebarometern 2011* (2012) Göteborg: Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet.
- Meurer-Bongardt, Judith (2011) "Landet där all vår önskan blir underbart uppfyllt". Ungdom och utopi hos Hagar Olsson och Edith Södergran. I Toftegaard Pedersen, Arne (red) *På fria villkor. Edith Södergran-studier*. Stockholm: Atlantis.
- Nilsson, Lennart (1997) Är svenskarna lyckliga? . I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Ett missnöjt folk?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Norris, Pippa (2001) *Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty, and the Internet Worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Olsson, Hagar (1946) Inledning. I *Edith Södergrans dikter*. Stockholm: Wahlström&Widstrand.

- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (2012) *Nya svenska väljare*. Stockholm: Norstedts (kommande).
- Stimson, James A. (1999). *Public opinion in America: moods, cycles, and swings*. Boulder, Westview Press.
- Strömbäck, Jesper & Bengt Johansson (2007). "Electoral Cycles and the Mobilizing Effects of Elections: A Longitudinal Study of the Swedish Case." *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 17(1): 79-99.
- The Economist*, February 4-10 2012: A fistful of dollars. Facebook may be a good bet for investors now; but regulatory problems lie ahead
- Tideström, Gunnar (1960) *Edith Södergran*. Stockholm: Aldus-Bonniers.

Demokrati och politik

POPULÄRA OCH MINDRE POPULÄRA PARTILEDARE

SÖREN HOLMBERG

Självklart spelar personerna en roll i historien. Allt är inte struktur, aktörer finns också. Och ledare är viktiga – inom såväl som utanför politiken. Arbete skall organiseras, verksamhet ledas, beslut fattas, ansvar tas och frånträde liksom efterträdarval skötas snyggt. Dessutom uppskattning är centralt. Omtyckta ledare lyckas bättre än ogillade.¹ Det gäller inte minst inom politiken. Populära partiledare påverkar val, liksom också mindre populära partiledare. I det förra fallet kan en uppskattad ledare dra röster till sitt parti. I det senare fallet riskerar en ogillad partiledare att stöta bort väljare.

Så frågan är inte om personer eller ledare betyder något. Det gör de. Frågan gäller istället hur mycket och under vilka omständigheter. Historien hade med all sannolikhet sett annorlunda ut utan Cæsar, Djingis Khan, Napoleon och Stalin, men hur mycket annorlunda? Socialdemokraterna hade förmodligen haft makten i Sverige under större delen av 1900-talet även utan Branting, Hansson, Erlander, Palme, Carlsson och Persson. Dock kanske med lite längre eller kortare avbrott och med lite andra koalitioner. Men hade partiet kunnat fortsätta maktinnehavet 2006 om Göran Persson varit mer populär och utmanaren Fredrik Reinfeldt något mindre populär?

Kontrafaktiska frågor av detta slag är alltid fascinerande, men har inte några slutgiltiga svar. Vi kan aldrig veta vad som hade hänt om inte om varit. Men spekulera kan och måste vi. Frågorna är allt för viktiga för att lämnas orörda. Och då är måhända personlighetens roll i historien ett viktigare problem än hur och i vilken utsträckning populära och mindre populära partiledare påverkar val. Den förstnämnda viktigare frågan hamnar utanför vår kompetens. Den lämnar vi till historikerna. Den senare problematiken är emellertid hanterbar inom opinionsforskningen.

Därför har vi inom SOM-institutet ända sedan starten 1986 systematiskt mätt svenska partiledares grad av popularitet. Det ger oss ett material med vars hjälp vi kan belysa frågan om betydelsen av partiledarnas personliga popularitet. Vilka svenska partiledare har varit mest respektive minst uppskattade bland väljarna? Och vilka har varit potentiella röstvinnare respektive rösttappare?

Topplistan 2011

Vi börjar med de senaste resultaten från SOM-undersökningen hösten 2011. Svarspersonerna presenterades för ett antal namngivna partiledare och fick först

ange om de kände till dem. Därefter ombads de ange hur mycket de uppskattade de partiledare de kände till. Svaren avgavs på en skala mellan -5 (ogillar) till +5 (gillar). Svenska partiledare är mycket välkända bland allmänheten. Resultaten i tabell 1 visar att de flesta av de etablerade partiernas ledare är kända av klart över 90 procent av de svarande. Statsminister Reinfeldt är mest känd med en kännedomssiffra på hela 99 procent. Men även den nye socialdemokratiska partiledaren Håkan Juholt når upp till en kännedom på 97 procent. Han var väldigt mycket i media under hösten 2011. Det kan vara en förklaring.

Andra nya partiledare under 2011 som Miljöpartiets Gustav Fridolin och Åsa Romson, liksom Centerpartiets Annie Lööf, Piratpartiets Anna Troberg och Vänsterpartiets Jonas Sjöstedt (som vi inkluderade i mätningen i antecipation att han skulle väljas till partiledare 2012) har alla - med undantag för Fridolin - klart lägre kännedomssiffror. Vanligen tar det lite tid att bli känd. Juholts snabba kändisskap är inte regeln. I de flesta fall utvecklas kännedomen enligt den sociala inlärningsteorin (SIL) – exponering över tid leder till ökad kännedom (Oscarsson och Holmberg 2012).

Tabell 1 Partiledarnas kännedomsliga 2011 (procent)

	Andelen som känner till partiledaren	
	Bland samtliga	Bland egna partiets sympatisörer
Fredrik Reinfeldt (M)	99	100
Maud Olofsson (C)	98	100
Lars Ohly (V)	97	97
Håkan Juholt (S)	97	97
Göran Haggglund (KD)	94	100
Jimmie Åkesson (SD)	93	99
Jan Björklund (FP)	93	93
Gustav Fridolin (MP)	83	87
Annie Lööf (C)	68	80
Åsa Romson (MP)	61	67
Jonas Sjöstedt (V)	57	72
Anna Troberg (PP)	34	-

Kommentar: Resultaten visar andelen svars personer som kryssat för en uppskattning mellan -5 (ogillar) till +5 (gillar) för respektive partiledare och *inte* kryssat för svarsalternativet "Personen är okänd för mig". Procenten är beräknad bland svarande som besvarat frågan (inkl alternativet "Personen är okänd för mig"). Personer som hoppat över frågan är *inte* medtagna i analysen. Andelen "överhopp" utgör mellan 5 – 7 procent för de olika partiledarna. Antalet PP-sympatisörer i undersökningen är endast 6, därför kan inte Anna Trobergs kännedom bland dem särredovisas.

Partiledarnas grad av uppskattning bland dem som kände till dem redovisas i form av en topplista i tabell 2. Vi har multiplicerat genomsnittssiffrorna med 10 för att

slippa decimaler och får därmed en skala mellan -50 (mest ogillad) och +50 (mest gillad). En stor del av mätskalan kommer *de facto* till användning. En partiledare får bottenresultatet -27 i uppskattning bland samtliga svarande medan en annan partiledare når uppskattningen +37 bland det egna partiets sympatisörer. Partiledaren med bottenresultatet är Sverigedemokraternas Jimmie Åkesson. Partiledaren med det starka utfallet bland egna sympatisörer är Fredrik Reinfeldt (M). Han är också den partiledare som har högst popularitetssiffror bland samtliga svarande (+12).

Tabell 2 Partiledarnas popularitet – topplistan 2011 (medeltal)

	Bland samtliga	Bland egna partiets sympatisörer
Fredrik Reinfeldt (M)	+12	+37
Gustav Fridolin (MP)	+4	+22
Annie Lööf (C)	+2	+19
Åsa Romson (MP)	+0	+15
Jan Björklund (FP)	-1	+23
Jonas Sjöstedt (V)	-1	+20
Göran Hägglund (KD)	-3	+26
Håkan Juholt (S)	-3	+19
Maud Olofsson (C)	-4	+22
Anna Troberg (PP)	-5	-
Lars Ohly (V)	-10	+21
Jimmie Åkesson (SD)	-27	+29

Kommentar: Populariteten har mätts på en ogillar-gillarskala som varierar mellan -50 (ogillar) och +50 (gillar). Partisympati har mätts med en "bästa parti-fråga". Resultaten gäller för de svarspersoner som besvarat frågan. Piratpartiet har för få sympatisörer i undersökningen (6 personer) för att vi skall kunna redovisa deras uppskattning av partiledaren Anna Troberg.

Andra partiledare med plussiffror bland samtliga svarspersoner är Gustav Fridolin (MP) med +4, Annie Lööf (C) med +2 och Åsa Romson (MP) med +0. Men sedan är det stopp med partiledare med övervägande plussvar. Övriga partiledare har genomsnittresultat på minussidan. Det gäller Jan Björklund (FP) och Jonas Sjöstedt (V) båda med -1, Göran Hägglund (KD) och Håkan Juholt (S) likaså båda med -3, Maud Olofsson (C) med -4, Anna Troberg (PP) med -5, Lars Ohly med -10 och längst ned Jimmie Åkesson (SD) med -27.

Det är värt att notera att bland samtliga svarande uppnådde Vänsterpartiets och Centerpartiets nya partiledare högre popularitetssiffror än de gamla avsuttna partiledarna. Men bland vänsterpartister och centerpartister såg det annorlunda ut. Här var fortfarande Ohly mer populär än Sjöstedt bland V-sympatisörer och Olofsson mer uppskattad än Lööf bland C-sympatisörer.²

Men alla fyra var klart mer uppskattade bland de egna sympatisörerna på hemmaplan än bland väljare i allmänhet. Och det är det generella mönstret som gäller

för alla partiledare. En partiledare är alltid mer populär bland de egna än bland samtliga medborgare. Dock finns det naturligtvis variation i hur uppskattade olika partiledare är på hemmaplan. I SOM-undersökningen 2011 är Fredrik Reinfeldt mycket klart den mest uppskattade partiledaren bland det egna partiets sympatisörer (+37). Därefter kommer ingen och sedan kommer Jimmie Åkesson (+29) och Göran Hägglund (+26). Minst uppskattning bland det egna partiets anhängare 2011 röner Åsa Romson med +15 bland miljöpartister och Annie Lööf respektive Håkan Juholt med vardera +19 bland centerpartister respektive socialdemokrater.

Håkan Juholts resultat är speciellt intressant med tanke på vad som hände under hösten 2011 (lägenhetsaffären) och hans avsättning som partiledare i februari 2012. En jämförelse av Juholts popularitetssiffror i SOM-mätningen innan avslöjandet kom om att han fått för mycket i hyresersättning från riksdagen med motsvarande popularitetsresultat därefter visar på en nedgång på -9 enheter bland samtliga svarande och med lika mycket bland S-sympatisörer – från +0 till -9 bland samtliga respektive från +22 till +13 bland socialdemokratiska sympatisörer.³ Affären och efterföljande krishantering kostade alltså Juholt mycket. Han tappade i popularitet från en redan låg nivå ned till en riktigt låg nivå bland såväl väljare i allmänhet som bland S-anhängare. Juholts uppskattningssiffror på -9 respektive +13 efter den 7 oktober då lägenhetsaffären blev offentlig är riktiga bottensiffror (jfr tabell 2).

Men observera att Juholts popularitet minskade lika mycket bland samtliga svarande som bland S-sympatisörer. Det betyder att bland den stora majoritet av socialdemokrater som valde att *inte* lämna partiet efter lägenhetsskandalen minskade uppskattningen av Juholt, men det ledde *inte* till att de bytte parti. Man förblev socialdemokrat trots att man inte gillade partiledaren. Dock några lämnade partiet; andelen med S som förstapreferens minskade med -2 procentenheter bland SOM-deltagare som svarade på enkäten efter mitten av oktober.⁴ Och uppskattningen av S-partiet på ogillar-gillarskalan gick ned från +7 före avslöjandet av lägenhetsaffären till +5 efter avslöjandet bland samtliga svarande och från +33 till +32 bland S-sympatisörer. Partiet tappade opinionsstöd som en följd av Juholts lägenhetsaffär, men inte på långt när lika mycket som Juholt personligen tappade i uppskattning.

Dragplåster och sänken

Håkan Juholt fick inte möjligheten att pröva sina partiledarvingar i ett riksdagsval. Han fick bara vara partiledare i två lokala/regionala omval våren 2011. Men då gick det bra så tillvida att Socialdemokraterna gick fram i båda valen och vann röstandelar.⁵ Opinionsmässigt gick också partiet framåt i nationella mätningar under våren 2011.⁶ Ett eventuellt opinionsänke för Socialdemokraterna blev alltså inte Håkan Juholt förrän efter lägenhetsaffären i oktober 2011.

Men för att kunna tala om eventuella sänken eller röstvinnande dragplåster måste vi först ta hänsyn till inte bara hur uppskattade partiledarna är utan också hur uppskattade de är i förhållande till de partier de leder. Vi vet från annan forskning att

den absolut viktigaste faktorn bakom hur mycket väljare uppskattar en partiledare är hur mycket de uppskattar eller inte uppskattar det parti hen leder. Individkorrelationen mellan parti- och partiledarpopularitet är cirka .75. Tycker man om ett parti tenderar man att också gilla partiets ledare, och omvänt ogillar man ett parti så ogillar man också oftast partiledaren.

Och eftersom partiledare kommer och går medan partierna oftast består, går större delen av orsakseffekten från partipopularitet till partiledarpopularitet. Analyser utifrån paneldata över tid visar att partipopularitet vid tidpunkten t-1 har en starkare effekt på partiledarpopulariteten vid tidpunkten t än motsvarande partiledarpopularitet vid tidpunkten t-1 har effekt på partipopulariteten vid tidpunkten t (Oscarsson och Holmberg 2012, Karvonen 2009).

Om vi skall kunna tala om oberoende effekter av partiledarnas popularitet måste partifaktorn kontrolleras. Ett sätt att möjliggöra dylika kontroller är att mäta partiernas popularitet på samma mätskala som partiledarnas. Det gör vi i SOM-institutet genom att de svarande får placera ut såväl partiledare som partier på samma ogillar-gillarskala mellan -5 till +5. Partiledare som i sådana mätningar visar sig vara mer populära än det egna partiet kan potentiellt bli röstvinnare för sina partier och förtjäna att utnämnas till dragplåster. Sänke är inte lika roligt att bli kallad. En sådan benämning förtjänar potentiellt endast partiledare som är (klart) mindre populära än det parti de leder. I sådana fall riskerar partiledarens sviktande popularitet att kosta partiet röster.

I tabell 3 jämförs partiledarnas och partiernas popularitet i SOM-undersökningen 2011. Jämförelsen görs dels bland samtliga svarande, dels bland partiledarnas egna partisympatisörer. Om vi skall tala om dragplåster gäller det att resultaten visar att ledaren är mer populär än det egna partiet bland partiets sympatisörer. Det är då en partiledare potentiellt kan ha dragit röster till partiet på sin personliga popularitet. Så betraktat visar resultaten på enbart ett potentiellt dragplåster år 2011. Det är Fredrik Reinfeldt som är +1 enhet mer populär bland M-sympatisörer än vad M-partiet är. Övriga partiledare är i samtliga fall klart mindre uppskattade än sina partier bland de egna sympatisörerna. Mest så Åsa Romson (-21), Lars Ohly (-16) och Håkan Juholt respektive Gustav Fridolin (i båda fallen -14). I genomsnitt är de nio studerade partiledarna -10.8 enheter mindre uppskattade än sina partier bland det egna partiets sympatisörer. Det vanliga är alltså att svensk väljare gillar sitt parti mer än sin partiledare.

Om vi skall hitta potentiella sänken skall vi dock leta bland resultaten för hur samtliga svarande uppskattar partierna i förhållande till ledarna. En partiledare med klart svagare uppskattningssiffror än sitt parti bland samtliga väljare riskerar att förorsaka sitt parti rösttapp, det vill säga bli ett valsänke. I SOM-mätningen 2011 finner vi bland samtliga svarande fyra partiledare som är mer populära än sina partier. De är definitivt inga potentiella sänken för sina partier. Här återfinns Reinfeldt (+6), Hägglund (+4), Löf (+2) och Åkesson (+2).

Tabell 3 Parti- och partiledarpopularitet i den nationella SOM-undersökningen hösten 2011 (medeltal)

	Bland samtliga			Bland egna partiets sympatisörer		
	Parti	Partiledare	Skillnad	Parti	Partiledare	Skillnad
V/Ohly	-10	-10	±0	+37	+21	-16
S/Juholt	+6	-3	-9	+33	+19	-14
MP/Romson	+8	+0	-8	+36	+15	-21
MP/Fridolin	+8	+4	-4	+36	+22	-14
C/Lööf	-0	+2	+2	+31	+19	-12
FP/Björklund	+2	-1	-3	+32	+23	-9
KD/Hägglund	-7	-3	+4	+34	+26	-8
M/Reinfeldt	+6	+12	+6	+36	+37	+1
SD/Åkesson	-29	-27	+2	+33	+29	-4
Snitt 9 partiledare			-1,1			-10,8

Kommentar: Parti- respektive partiledarpopulariteten mäts på en skala mellan -50 (ogillar) till +50 (gillar). Partisympati har mätts med en "bästa parti-fråga". En positiv skillnad (+) visar att partiledaren är mer populär än sitt parti medan en negativ skillnad tvärtom visar att partiet är mer uppskattat än partiledaren.

Det är endast två partiledare som uppvisar klart sämre popularitetssiffror än sina partier i hela valmanskåren och de är Håkan Juholt med -9 och Åsa Romson med -8. De mer än övriga partiledare riskerar att försorsaka sina partier röstförluster på grund av sin bristande popularitet.

Sett över alla våra nio undersökta partiledare uppskattar samtliga svarande partiledarna något lite mindre än partierna (-1,1 enheter). I individualiseringens och personifieringens tidevarv gillar svensk folket partierna något mer än partiernas ledare. Kollektivet parti är mer uppskattat än individuella ledare.

Det mönster vi ser i tabell 3 för år 2011 är inte unikt. Det är snarare regeln. Resultaten i tabell 4 generaliserar analysen och jämför partiledarnas och partiernas popularitet ända tillbaka till den första SOM-mätningen 1986. När det gäller att leta efter potentiella dragplåster har vi 197 fall att skärskåda; fall där vi kan jämföra en partiledares popularitet med partiets bland det egna partiets sympatisörer. I 79 procent av dessa fall är partiledaren mindre uppskattad än sitt parti, och alltså knappast något potentiellt dragplåster. Bland resterande fall återfinns 8 procent där ledare och parti är lika populära och 13 procent där partiledaren är mer uppskattad än sitt parti. Det är dessa senare fall - totalt 26 – som rymmer de potentiella dragplåstren.

Här återfinns vi sammanlagt nio olika partiledare som alltså potentiellt något mätår kan ha varit röstvinnare för sina partier på grund av sin personliga popularitet. Uppställningen i tabell 5 avslöjar vilka dessa nio är, hur ofta de varit potentiella dragplåster och vilket år de mest tydligt var mer uppskattade än sitt parti bland de egna sympatisörerna.

Tabell 4 Partiledarna som dragplåster eller sänken i kampen om opinionen 1986-2011 (medeltalsskillnader)

Partiledarnas popularitet jämfört med det egna partiets bland samtliga väljare

Partiledare	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11
V	+13	+14	+15	+15	+15	+13	+11	+4	+10	+9	+5	+3	+10	+11	+8	+8	+4	-4	-1	-3	+2	+1	±0	+2	+1	±0
S	+10	+9	+4	+2	±0	+1	±0	-2	-2	+3	-4	-8	-10	-10	-7	-2	+1	-1	-3	-4	-10	-5	-5	-12	-10	-9
MP	-	-	-7	-	-	-	-	-7	-2	-5	-5	-5	-6	-4	-2	-4	+1	+4	+1	+1	+1	-3	-2	-3	-4	-6
C	±0	-2	+3	-1	-1	-5	-4	-3	-4	-1	-1	-4	-2	-5	-6	-4	+1	±0	-1	-2	±0	-2	-1	-3	-2	+2
FP	+6	+5	+1	+3	+2	+2	±0	±0	+1	-6	-1	±0	-5	-6	-6	-8	-3	-2	-3	-5	-4	+4	+0	-1	±0	-3
KD	-	-	+5	+3	+4	+4	+3	+4	+5	+5	+5	+8	+8	+8	+8	+8	+7	+7	+2	+2	+6	+5	+4	+5	+5	+4
M	±0	-4	-11	±0	-2	+4	+3	+3	+6	+3	+8	+11	+9	-1	-3	-1	-4	-5	+5	+6	+8	+6	+4	+8	+7	+6
NyD	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SD	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Snitt fem partiledare	+6	+4	+2	+4	+3	+3	+2	±0	+2	+2	+1	±0	±0	-2	-3	±0	-0	-2	-0	-1	-0	+1	-1	-1	-1	-1
Snitt sju partiledare	-	-	+1	-	-	-1	+2	+1	+1	+1	+1	+1	+1	-1	-1	+1	+1	±0	+0	-1	+1	+1	-1	-0	-1	-1

Partiledarnas popularitet jämfört med det egna partiets bland egna sympatisörer

Partiledare	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11
V	-1	±0	±0	+4	+3	-3	-2	-12	-6	±0	-3	-9	±0	+2	±0	-2	-2	-2	-6	-10	-16	-5	-12	-9	-11	-8
S	±0	+1	-1	-1	-4	-4	-5	-5	-4	-2	-8	-9	-10	-13	-11	-4	-2	-3	-5	-10	-16	-8	-8	-15	-14	-14
MP	-	-	-16	-	-	-	-	-14	-7	-10	-8	-14	-21	-20	-23	-17	-10	-10	-7	-6	-13	-7	-10	-9	-8	-18
C	-3	-6	-3	-4	-5	-13	-14	-12	-12	-7	-10	-10	-10	-15	-13	-11	-2	-1	-1	±0	-1	±0	-2	-7	-8	-12
FP	+3	+4	-2	+1	-2	±0	-1	+1	-2	-19	-15	-6	-14	-17	-20	-25	-8	-5	-7	-10	-14	-7	-9	-12	-10	-9
KD	-	-	+1	+1	+2	-3	±0	-4	+1	+2	±0	+3	+3	+4	+3	+2	+2	-8	-9	±0	-9	±0	-6	-8	±0	-8
M	-6	-11	-6	-3	-3	+1	+2	±0	+3	+2	+3	+5	+2	-15	-16	-12	-17	-18	-2	±0	+2	±0	+3	+2	+1	-
NyD	-	-	-	-	-	-	-4	-3	+1	-4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
SD	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-19	-14	-13
Snitt fem partiledare	-1	-3	-2	-1	-2	-4	-4	-6	-5	-6	-6	-6	-6	-12	-12	-8	-6	-11	-5	-7	-7	-5	-6	-8	-8	-10
Snitt sju partiledare	-	-	-4	-	-	-7	-5	-6	-5	-6	-7	-11	-11	-11	-11	-8	-6	-9	-6	-7	-7	-6	-7	-7	-7	-11

Kommentar: Resultaten visar hur populära partiledarna är i jämförelse med sina egna partier. Differensmättet kan variera mellan +100 (partiledaren mer populär än partiet) och -100 (partiet mer populärt än partiledaren). Plusvärden indikerar m a o att partiledaren är mer populär än partiet, medan minusvärden visar att partiledaren är mindre populär än sitt parti. Partiernas och partiledarnas popularitet har mätts på en gillar-ogillar skala med värden mellan +5 (gillar) och -5 (ogillar). Medeltalen har sedan multiplicerats med tio för att undvika decimaler. Resultaten för MP:s språkrör är sammanvägda fr o m 1998. Dessförinnan gäller resultaten för MP:s manliga språkrör. Snittsiffrorna inkluderar inte resultaten för SD och Jimmie Åkesson eller för NyD och Ian Wachtmeister 1991-93 respektive Viviann Franzén 1994.

Tabell 5 Partiledare mer populära än sitt parti bland egna partiets sympatisörer

1.	Carl Bildt (M)	6 gånger	max +5	1997
2.	Alf Svensson (KD)	12 gånger	max +4	1999
3.	Bengt Westerberg (FP)	4 gånger	max +4	1987
4.	Lars Werner (V)	2 gånger	max +4	1989
5.	Fredrik Reinfeldt (M)	4 gånger	max +3	2009
6.	Gudrun Schyman (V)	1 gång	max +2	1999
7.	Maud Olofsson (C)	1 gång	max +1	2001
8.	Ingvar Carlsson (S)	1 gång	max +1	1987
9.	Ian Wachtmeister (NyD)	1 gång	max +1	1993

Kommentar: Resultaten visar de 9 svenska partiledare som åren 1986-2011 vid minst en mätning var mer populära än sitt parti bland det egna partiets sympatisörer. Resultaten visar också antal gånger det hände att partiledaren var mer uppskattad än sitt parti bland de egna anhängarna och vilket år skillnaden var som störst.

Carl Bildt är den partiledare som relativt sitt parti varit mest populär bland det egna partiets sympatisörer. I samband med medlartiden i Bosnien 1997 noterar han en personlig uppskattning bland M-sympatisörer som är +5 enheter större än vad Moderata partiet når upp till bland partiets sympatisörer. Topplistan över potentiella svenska dragplåster bland partiledarna toppas alltså av Carl Bildt. På plats två och tre kommer Alf Svensson och Bengt Westerberg med vardera bästaresultatet +4 visavi det egna partiet år 1999 respektive 1987. Överraskningen Lars Werner har också han ett bästaresultat på +4 jämfört med sitt parti. Den populariteten uppnådde han 1989. På plats fem återfinner vi Fredrik Reinfeldt med som bäst en popularitet på +3 enheter högre än partiets bland M-anhängare år 2009. Fyra ytterligare partiledare kvalificerar också in på dragplåsterlistan om än nått och jämnt och vid endast ett mättillfälle vardera. De fyra är Gudrun Schyman 1999 med +2, Maud Olofsson 2001 med +1, Ingvar Carlsson 1987 med +1 och Ny Demokratis Ian Wachtmeister med också +1 år 1993.

Under tjugofemårsperioden 1986-2011 har Sverige alltså totalt sett haft nio partiledare som något år varit ett potentiellt dragplåster för sitt parti. Under samma period har SOM-institutet mätt totalt trettio tre partiledare och språkrör.⁷ Det innebär att var fjärde (27 procent) partiledare någon gång varit en potentiell röstvinnare för sitt parti på grund av sin personliga popularitet. Om man bedömer ett sådant resultat som en hög eller en låg andel beror på vad man jämför med och vilka teoretiska eller medieinfluerade förväntningar man har. Okontroversiellt är väl dock att slå fast att en fjärdedel är en minoritet, men en rätt stor minoritet.⁸

Men hur är det med motsatsen, det vill säga de potentiella sänkena som kan förorsaka sina partier röstförluster på grund av sin personligt svaga popularitet. Det finns inget självklart kriterium för när vi skall börja utnämna partiledare till

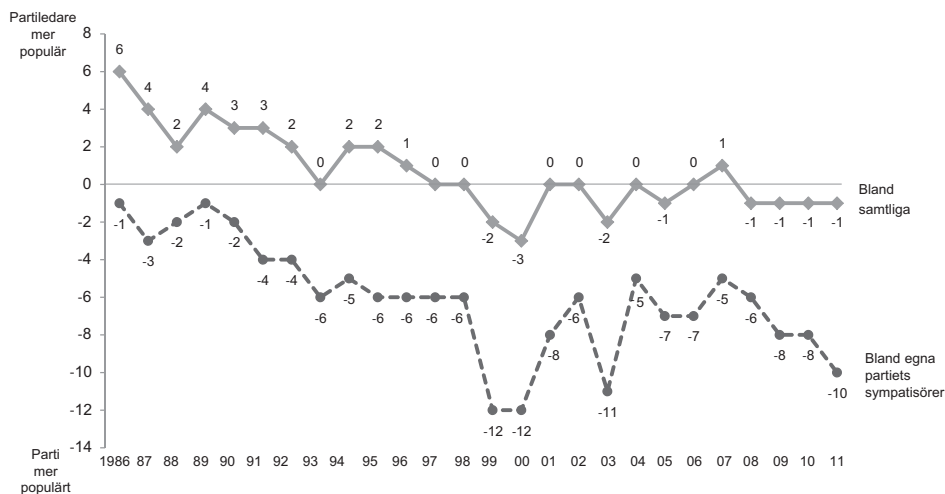
potentiella röstappare. Men om vi för resonemangets skull definierar potentiella sänken som partiledare som bland samtliga svarande uppvisar en popularitet på -7 eller mer jämfört med sina partier finner vi 15 mätillfällen av totalt 197 när det har inträffat. Det innebär att en sänkevarning dyker upp i 8 procent av våra partiledarmätningar sedan 1986.⁹ Antalet partiledare som på detta sätt någon gång varit så impopulära visavis det egna partiet är relativt många - hela nio olika partiledare. Det innebär att 27 procent av svenska partiledare under de senaste tjugofem åren någon gång varit potentiella sänken för sina partier. Ånå en minoritet, men även denna gång en stor minoritet.

Vi avstår från en tabell i detta sammanhang. Den partiledare som toppar listan med den största skillnaden mellan den personliga populariteten och partiets bland hela svenska folket är Mona Sahlin med ett resultat på -12 enheter lägre personlig uppskattning i jämförelse med det Socialdemokratiska partiet i SOM-mätningen 2009. På plats två kommer Carl Bildt – kanske en överraskning för många – som hade klart svaga uppskattningssiffror i början av sin partiledartid. Valåret 1988 var Carl Bildt hela -11 enheter mindre populär än Moderata partiet. Carl Bildt är den ende partiledare som återfinns både på dragplåsterlistan och på sänkelistan. Övriga fem partiledare på listan över potentiella sänken är Göran Persson med -10 som sämst vid tre mätillfällen 1998, 1999 och 2006, Peter Eriksson med -10 i hans sista mätning 2010, Håkan Juholt i hans enda mätning 2011 med -9, Lars Leijonborg med -8 år 2001, Åsa Romson med -8 i hennes första mätning 2011, Marianne Samuelsson (MP) med -7 1998 och Birger Schlaug med -7 både 1988 och 1993.¹⁰

Fler dragplåster förr i tiden, färre idag

Om vi ser på de partiledare som lyckats uppnå statusen av potentiella dragplåster och när de var som mest populära jämfört med det egna partiet hittar vi de flesta exemplen på 1900-talet; Bildt 1997, Svensson 1999, Westerberg 1987, Werner 1989, Schyman 1999, Carlsson 1987 och Wachtmeister 1993. På 2000-talet återfinns vi endast två exempel på potentiella dragplåster – Reinfeldt 2009 och Olofsson 2001. Omvänt finner vi flest exempel på potentiella sänken under 2000-talet: Sahlin 2009, Persson 2006, Eriksson 2010, Juholt 2011, Romson 2011 och Leijonborg 2001. Längre tillbaka på 1900-talet hittar vi enbart tre potentiella röstappare – Bildt och Schlaug 1988 och Marianne Samuelsson 1998.

Det här mönstret är naturligtvis ingen slump. Det avslöjar att svenska partiledare relativt sina partier var mer populära förr. Resultatet blir fler potentiella dragplåster och färre potentiella sänken. Resultaten i figur 1 illustrerar detta mycket tydligt.

Figur 1 Genomsnittlig skillnad mellan parti- och partiledarpopularitet 1986-2011

Kommentar: Resultaten gäller för V, S, C, FP, M och deras partiledare. Plussiffror (+) visar mer populära partiledare än partier medan minussiffror (-) tvärtom visar mer populära partier än partiledare.

I genomsnitt under åren 1986-1996 var partiledarna mer uppskattade än partierna bland svenska folket. Men sedan dess har oftast partierna varit mer populära än partiledarna. Den genomsnittliga skillnaden i popularitet var +6 enheter i partiledarnas favör år 1986. I senaste mätningen 2011 är motsvarande resultat -1 till partiledarnas nackdel. På hemmaplan bland partiledarnas egna sympatisörer är utvecklingen densamma. Partiledarna var mer uppskattade visavis det egna partiet på 1980-talet än de är idag på 2000-talet. Dagens svenska partiledare sett som en grupp är inte lika populära relativt sina partier som de var för tjugo-tjugofem år sedan. Snittskillnaden mellan partiledarpopularitet och partipopularitet bland ledarnas egna anhängare var -1 till partiledarnas nackdel 1986. År 2011 är motsvarande resultat -10.

I personifieringens och individualiseringens tidevarv med ideliga partiledareffekter i medierna har svenska partiledare relativt sina partier förlorat i uppskattning bland väljarna. Relativt sett har partierna stärkt sin ställning och partiledarna tappat. Kollektivet parti, åsiktspaketet parti, idébäraren parti, framtidshoppningen parti kan inte på långt när räknas ut bland svenska väljare. Inte heller kan ledarens parti räknas ut, även om ledarens parti inte flyttat fram sina positioner bland väljarna under senare år. Utvecklingen har tvärtom gått åt motsatt håll. Ledarens parti har tappat i uppskattning vis-a-vis kollektivet och åsiktspaketet parti.

Noter

- ¹ Eller kanske vi bör se det som en hypotes. Det hävdas ibland tvärtom att ”rule by fear” också kan vara en framgångsmetod, åtminstone i det korta loppet.
- ² Jonas Sjöstedt hade inte hunnit bli partiledare när SOM-undersökningen genomfördes under hösten 2011.
- ³ Motsvarande jämförelser för övriga partiledares popularitet visar i de flesta fall på förändringar på mellan +3 till -3 enheter bland såväl samtliga svarande som bland egna sympatisörer. Observera att jämförelsen görs mellan personer som svarat tidigt respektive sent på SOM-enkäten. De båda svarsgrupperna är inte slumpmässigt utvalda. De kan sägas ha valt ut sig själva genom att svara snabbt eller långsamt på SOM:s enkät.
- ⁴ I Sifo:s septembermätning 2011 fick Socialdemokraterna 31,8 procent som sedan gick ned till 30,3 procent i oktober och 27,4 procent i november. Den kortsiktiga ”effekten” av Juholts lägenhetsaffär blev alltså -4,4 procentenheter för S mellan september och november 2011. Motsvarande resultat i SOM-studien är något mindre, cirka -2 procentenheter (svarande före respektive efter den 7/10; 83 procent av de svarande efter den 7/10 hade svarat under oktober och november före den 1/12).
- ⁵ I det kommunala omvalet i Örebros nordöstra valkrets 2011 fick Socialdemokraterna 47,2 procent; + 7,9 procentenheter jämfört med det ordinarie valet 2010. I regionvalet i Västra Götaland 2011 fick Socialdemokraterna 32,6 procent, en ökning med +1,7 procentenheter jämfört med valet 2010. Se Öhrvall 2012.
- ⁶ I Sifos:s nationella opinionsmätningar ökade Socialdemokraternas andel från 30,2 procent i februari till 35,2 procent i juni 2011, en uppgång med 5,0 procentenheter.
- ⁷ Partiledare för riksdagspartier är medtagna, inklusive Birger Schlaug 1993 och Jimmie Åkesson 2007-2009 när deras partier inte var representerade i riksdagen. Åren 1989-1991 när MP satt i riksdagen mättes inte något av språkrören. Åren 1993-1997 mättes enbart MPs manliga språkrör. Fr o m 1998 mäts MPs båda språkrör. Åren 1991-1993 ingick Ny demokratis Ian Wachtmeister i SOM-mätningen och 1994 Viviann Franzén. I analysen ingår totalt 33 partiledare vars popularitet studerats vid sammanlagt 197 tillfällen.
- ⁸ Om vi bortser från språkrören – som inte är helt jämförbara med övriga partiledare – får vi totalt 25 mätta partiledare under perioden 1986-2011 bland vilka 9 är potentiella dragplåster. I så fall stiger procentandelen dragplåster till 36 procent. Fortfarande en minoritet, men en något större minoritet. Å andra sida kan man tycka att ribban för att kvalificera in som potentiellt dragplåster är för lågt satt när det räcker med att vara +1 enhet mer populär än sitt eget parti

Om vi höjer ribban till exempelvis det något mer statistiskt säkra +3 reduceras antalet dragplåster till fem och procentandelen potentiella dragplåster går ned till 15 procent, eller till 20 procent om vi exkluderar språkrören. Vi kan betrakta 15 procent som ett minestimater och 36 procent som ett maxestimater. I båda fallen talar vi om minoriteter, men 15 procent är helt klart en mycket mindre minoritet än 36 procent.

- ⁹ Ett alltför tufft och statistiskt osäkert kriterium vore att definiera alla partiledare med en lägre popularitet än sina partier som potentiella sänken, det vill säga använda ett kriterium på -1 eller mer minus jämfört med sitt parti för att urskilja potentiella rösttappare. Men gör vi det finner vi 79 mätfall av totalt 197 som uppfyller kriteriet, det vill säga i 40 procent av mätfällena under perioden 1986-2011. Av de trettio tre studerade partiledarna har hela 21 någon gång varit ett potentiellt sänke enligt detta statistiskt osäkra sätt att räkna. Det innebär en procentandel på hela 64 procent och kan ses som ett (orealistiskt) maxestimater. Vårt andra estimater byggt på kriteriet -7 och som diskuteras i texten ger nio partiledare som potentiella rösttappare (27 procent). Det kan ses som ett minestimater.
- ¹⁰ Sänkekriteriet på -7 för en partiledares popularitet jämfört med det egna partiet bland samtliga svarande är naturligtvis godtyckligt. Om vi minskar till -5 istället kan vi inkludera ytterligare fyra potentiella rösttappare: Olof Johansson (C) med -5 1991, Lennart Daléus (C) med -5 1999 och -6 2000, Maria Leissner (FP) med -6 1995 och Bo Lundgren (M) med -5 i hans sista mätning 2003. I så fall ökar antalet potentiella sänken till tretton, vilket utgör 39 procent av samtliga undersökta partiledare. Om vi tar ned kriteriet ytterligare till -3 upptäcker vi fem potentiella rösttappare till: Lars Ohly med -4 2003 och -3 2005, Maud Olofsson med -3 2010, Lotta Nilsson-Hedström (MP) med -3 1999 och -4 2001, Matz Hammarström (MP) med -3 2001 och Jan Björklund med -3 2011. Med detta kriterium ökar antalet potentiella sänken till 18 (55 procent). Om vi som i fotnot 6 sätter kriteriet till -1 blir andelen potentiella rösttappare hela 64 procent. Om inte annat än av statistiska osäkerhetsskäl bör kriteriet sättas kring -5/-7, inte gärna lägre. Det kriterium vi valt att använda i texten (-7) är på den övre säkra sidan och ger ett slags minestimater.

Referenser

- Oscarsson, Henrik och Holmberg, Sören 2012. *Nya svenska väljare*. Stockholm: Norstedts Juridik (kommande).
- Karvonen, Lauri 2009. *The Personalisation of Politics*. Colchester: ECPR Press.
- Öhrvall, Richard 2012. *Valdeltagande vid omvalen 2011*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

NÄST BÄSTA PARTIER

HENRIK OSCARSSON

Regelbundet återkommande partisympatiundersökningar ger besked om de opinionsströmmar som virvlar fram i ytskiktet på *folkopinionens hav*¹. Men väljarnas förstapreferenser – det vill säga vilket parti de tycker bäst om – berättar långt ifrån allt om ett partis ställning i väljaropinionen. För att kunna uppskatta partiernas verkliga opinionsstöd behöver vi gå på djupet och även ta hänsyn till hur starka partierna är i *andrahandsopinionen*: Hur stort är partiernas sparade sympatikapital? Vilka partier har stor outnyttjad potential att samla fler förstahandssympatisörer i framtiden? Och vilka partier är på uppgång eller nedgång i den dolda andrahandsopinionen?

I det här kapitlet genomförs en detaljerad analys av svenska folkets näst bästa partier, det vill säga vilket parti väljarna tycker om i andra hand. Avsikten är att ge en mer rättvisande och fullständig bild av det rådande opinionsläget när det gäller svenska folkets sympatier för de politiska partierna. I kapitlet ges flera exempel på hur information om den annars dolda andrahandsopinionen kan utnyttjas analytiskt: för att studera konfliktstrukturen i partisystemet, för att predicera framtida partibyten, för att undersöka partisympatisörernas koalitionspreferenser och för att uppskatta partiernas samlade sympatipotential på väljarmarknaden.

Andrapreferenser som mått på konfliktstruktur

Studiet av svenska väljares andrapreferenser har en mycket lång historia. I själva verket handlar det om en av de längsta tidsserierna i svensk samhällsvetenskap. Redan i den första svenska valundersökningen 1956 valde statsvetarna Jörgen Westerståhl och Bo Särnlvik att använda frågan ”Vilket parti tycker du näst bäst om?”. I en tid när väljare hade starka känslomässiga band till politiska partier och därför sällan bytte parti behövdes en intervjufråga som möjliggjorde analyser av konfliktstrukturen i partisystemet (Converse & Valen 1971; Petersson 1977; Oscarsson 1996; Oscarsson 1998; Oscarsson 2000).

Det gamla fempartisystemet hade en mycket tydlig endimensionell konfliktstruktur som innebar att de två mittenpartierna – Bondeförbundet/Centerpartiet och Folkpartiet – uppfattades som de mest tolererade andrahandsalternativen (se tabell 1). I valen 1968 och 1970 var Centerpartiet det i särklass mest populära näst bästa partiet för omkring hälften av väljarna (50 respektive 49 procent).

Till följd av minskad klassröstning, allt färre partianhängare och växande väljarörlighet expanderade det svenska partisystemet till ett sju-åttapartisystem under 1990-talet. Sakta förlorade mittenpartierna sin självklara ställning som uppskat-

Tabell 1 Svenska folkets näst bästa partier 1956-2010 (procent)

	1956	1964	1968	1970	1973	1976	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010
Vänsterpartiet	6	9	8	10	14	15	19	20	18	16	12	16	21	20	14	14
Socialdemokraterna	20	12	10	13	14	11	11	9	10	12	9	13	14	15	13	13
Miljöpartiet	-	-	-	-	-	-	-	3	4	11	4	13	10	9	12	20
Centerpartiet	19	41	50	49	44	30	22	32	18	21	16	14	11	9	12	8
Folkpartiet	36	31	24	23	18	33	34	20	35	28	29	24	14	23	21	19
Kristdemokraterna	-	1	1	1	1	1	1	2	2	3	11	7	18	12	10	7
Moderaterna	19	7	7	4	9	10	12	14	13	10	11	11	12	11	17	18
Ny Demokrati	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	2	-	-	-	-
Sverigedemokraterna	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svarande	729	1804	2360	2244	1777	1932	2121	2033	2093	1948	1933	1847	1412	1467	1213	907

Kommentar: Frågan lyder "Vilket parti tycker Du näst bäst om?" Data är från Svenska valundersökningar 1956-2010. I analyserna ingår endast personer som också samtidigt har uppgivit ett bästa parti. Personer som svarat "vet ej" eller något övrigt parti har inte medtagits i procentbasen, liksom personer som angivit samma parti som sitt bästa och näst bästa. Det parti/-er som haft starkast stöd i andrahandsopinionen vid varje tillfälle markeras med ramar.

tade andrahandsalternativ för stora delar av väljarkåren. En utjämning har ägt rum som innebär att fler partier kommit i åtnjutande av väljarnas andrahandsstöd, en utveckling som tagits som intäkt för att de ideologiska avstånden mellan partierna i partisystemet har blivit mindre (Oscarsson 1998).

Sedan mitten av 1990-talet har därför även andra partier än mittenpartierna – såsom till exempel Miljöpartiet, Kristdemokraterna och Vänsterpartiet ibland varit de populäraste andrahandspartierna med ett stöd på omkring 20 procent vardera. Valundersökningarna visar att Folkpartiet visserligen har innehaft positionen som det vanligaste näst bästa partiet bland svenskarna vid 2002 och 2006 års val, men på klart lägre nivåer än tidigare (23 respektive 21 procent). Vid det senaste valet 2010 var Miljöpartiet väljarnas vanligaste andrahandsval (20 procent).

I SOM-undersökningarna har frågan om näst bästa parti funnits med sedan 1993 (se tabell 2). Hösten 2011 uppgav 21 procent av respondenterna att de tyckte näst bäst om Miljöpartiet. Folkpartiet nämndes som andrapreferens av nästan lika många, 18 procent. Socialdemokraterna, Vänsterpartiet, Centerpartiet, Moderaterna har alla ett andrahandsstöd kring 11-15 procent. Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna har för närvarande ett klart svagare stöd i andrahandsopinionen, endast 6 respektive 4 procent uppger att de tycker näst bäst om KD och SD. En så pass svag ställning i andrahandsopinionen begränsar givetvis partiernas möjligheter att växa ytterligare – sympatireserven i form av många potentiella väljare är kringskuren vilket i praktiken innebär att de befinner sig i en mycket sårbar situation på en oförutsebar väljarmarknad.²

Tabell 2 Svenska folkets andrapreferenser 1993-2011 (procent)

År	Näst bästa parti										Summa	antal	svarande
	V	S	C	FP	M	KD	MP	SD	NYD	Övrigt			
1993	12	13	12	26	10	7	9	0	10	1	100	1481	
1994	17	14	11	21	10	7	15	0	4	1	100	1412	
1995	15	17	15	13	10	8	21	0	0	1	100	1426	
1996	14	16	15	18	10	11	14	0	0	2	100	1372	
1998	21	15	9	12	12	18	12	0	0	1	100	1476	
1999	19	15	9	13	12	19	12	0	0	1	100	1348	
2000	17	20	7	12	13	20	10	0	0	1	100	1260	
2001	20	16	13	12	13	17	8	0	0	1	100	1441	
2002	20	16	10	20	11	12	10	0	0	1	100	1454	
2005	14	12	13	24	14	9	11	0	0	3	100	1409	
2011	12	15	11	18	12	6	21	4	0	1	100	2602	

Kommentar: Resultaten är hämtade från de Riks-SOM-undersökningarna 1993-2011. I analysen ingår endast respondenter som uppgett en förstapreferens på frågan om vilket parti de tycker bäst om i rikspolitiken och en andrapreferens på frågan om vilket parti de tycker näst bäst om. Personer som uppgett samma parti som första- och andrapreferens har uteslutits ur analysen. De utgör mellan 5-8 procent av de svarande.

Ser vi tillbaka på de senaste sex senaste decennierna (!) är det Folkpartiet som varit svenskarnas främsta andrahandsalternativ. I Valundersökningarna har FP varit näst bästa parti för flest väljare i nio av sexton val; I SOM-undersökningarnas mätserie fem gånger på elva mätningar. Folkpartiet är det parti som flest svenska väljare tycker bäst om *i andra hand*. Givet partiets långvariga starka ställning i andrahandsopinionen är det märkligt att Folkpartiet inte lyckats särskilt väl med att omsätta sitt sparade sympatikapital till röster, med valen 1985 och 2002 som möjliga undantag. En förklaring kan vara FP:s oförmåga att lyckas behålla väljare från ett val till ett annat. Valundersökningarnas mellanvalspaneler visar att Folkpartiet varit det parti som haft särklass svårast att behålla sina egna väljare. Vid riksdagsval de fyra senaste decennierna har Folkpartiet i snitt tappat omkring hälften av de väljare som röstade på dem i föregående val. Inget annat parti är i närheten av en så låg andel (Oscarsson & Holmberg 2008).

Det traditionella sättet att studera konfliktstrukturen i partisystemet är att analysera hur väljarnas andrapreferenser fördelas inom olika grupper av partisympatisörer. I tabell 3 redovisas hur svenska folkets andrapreferenser är fördelade efter vilket parti de har som bästa parti. Som förväntat är det alltid de närmaste grannarna i partisystemet som erhåller starkast andrahandsstöd i olika grupper av partisympatisörer. Ett exempel är Vänsterpartiets sympatisörer som delar sina andrahandsympatier mellan Miljöpartiet (42 procent) och Socialdemokraterna (50 procent) medan övriga partier får ett nästan obefintligt stöd. På motsvarande sätt är KD-sympatisörerna främst förtjusta i Moderaterna (36 procent), Folkpartiet (22 procent) och Centerpartiet (20 procent) i andra hand.

Tabell 3 *Fördelningen av andrahandsympatier bland olika grupper av partisympatisörer 2011 (procent)*

Bästa parti 2011	Näst bästa parti 2011									Summa procent	n
	V	S	MP	C	FP	M	KD	SD	ÖVR		
Vänsterpartiet	0	53	42	0	1	1	0	1	2	100	146
Socialdemokraterna	30	0	39	5	6	12	2	5	1	100	735
Miljöpartiet	20	45	0	8	8	11	5	2	1	100	307
Centerpartiet	2	5	21	0	24	39	7	1	1	100	104
Folkpartiet	1	12	13	17	0	48	6	2	1	100	178
Moderaterna	1	12	15	17	39	0	10	5	0	100	910
Kristdemokraterna	2	6	10	20	22	36	0	4	0	100	81
Sverigedemokraterna	8	29	7	2	8	37	7	0	3	100	115

Kommentar: Resultaten är hämtade från Riks-SOM-undersökningen 2011.

Bland Sverigedemokraternas sympatisörer är det framför allt de två stora partierna i partisystemet som får många andrahandssympatier, Moderaterna (37 procent) och Socialdemokraterna (29 procent). Andrahandssympatierna bland SD-sympatisörerna är något starkare för de fyra Allianspartierna (54 procent) än för de Rödgröna (44 procent).

Närmare analyser av strukturen i svenska folkets bästa och näst bästa partier visar att blocköverskridande kombinationer av första- och andrahandssympatier för närvarande är historiskt lågt (se tabell 4). Efter bildandet av Alliansen i augusti 2004 och Allianssegern i valet 2006 har blockuppdelningen i svensk politik blivit allt tydligare. Endast var fjärde respondent (24 procent) hämtar idag sitt bästa parti och sitt näst bästa parti från olika block. Andelen blocköverskridande kombinationer av första- och andrahandspartier är således lägre än vid varje tidigare tillfälle i SOM-mätningarna tillbaka till 1993.

Tabell 4 *Kombinationer av första- och andrahandssympatier 1993-2011 (procent)*

År	Inom s-blocket	s-blocket och b-blocket	Inom b-blocket	Övriga kombinationer	Summa procent	Antal svarande
1993	21	36	25	18	100	1 481
1994	33	31	28	8	100	1 412
1995	38	33	27	2	100	1 426
1996	31	35	31	3	100	1 372
1998	38	26	34	2	100	1 476
1999	35	28	36	1	100	1 348
2000	33	30	34	3	100	1 260
2001	33	32	33	2	100	1 441
2002	35	30	32	3	100	1 454
2005	25	29	40	6	100	1 409
2011	32	24	34	10	100	2 602

Kommentar: Resultaten är hämtade från Riks-SOM-undersökningarna 1993-2011. Tvåpartikombinationer inom s-blocket är V-S, V-MP och S-MP. Inom b-blocket handlar det om kombinationerna C-FP, C-KD, C-M, FP-KD, FP-M och KD-M. Mellanblockskombinationerna är V-C, V-FP, V-KD, V-M, S-C, S-FP, S-KD, S-M, MP-C, MP-FP, MP-KD och MP-M.

En tredjedel, 32 procent, av svenskarna uppgav år 2011 ett bästa och ett näst bästa parti som tillhör s-blocket (det vill säga kombinationer av partierna V, S och MP). Motsvarande andel för kombinationer av Allianspartierna (C, FP, KD och M) var lika stor, 34 procent. De tio procenten övriga kombinationer rymmer framför allt tvåpartikonstellationer där Sverigedemokraterna ingår.

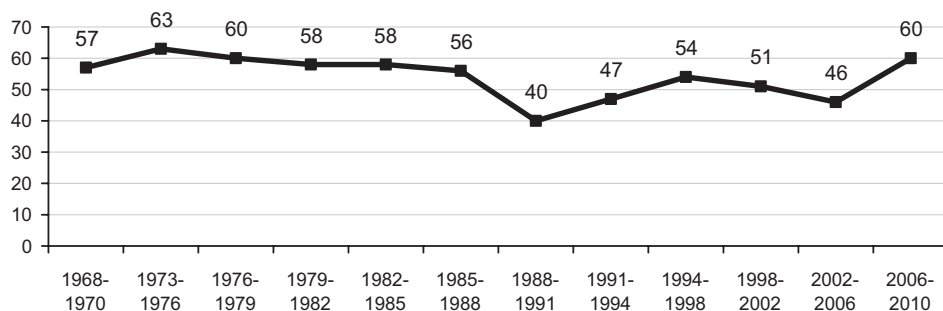
Andrapreferenser som kristallkula

En andra analytisk tillämpning är att använda informationen om väljarnas näst bästa partier som en kristallkula för att predicera framtida partibyten. En individs näst bästa parti är fortfarande vår bästa gissning när det gäller att predicera till vilket parti hon kommer byta – om hon skulle välja att överge sin förstapreferens.

För den som vill predicera framtida byten tycks det räcka mycket långt att kartlägga väljares första- och andrahandsval. Trots stor väljarrörlighet är det bland de två partier som placerar sig på första och andra plats i partipreferensordningen du oftast hittar den slutgiltiga vinnaren. Mycket talar nämligen för att de allra flesta väljare till slut står och väljer mellan två alternativ, och inte fem eller åtta. Det genomsnittliga antalet partier svenska väljare säger att de aktivt överväger att rösta på i samband med valrörelser är omkring två (Oscarsson & Holmberg 2008; Oscarsson 2009).

Hur bra andrapreferenserna är när det gäller att spå framtida partibyten kan undersökas med hjälp av Valundersökningarnas tvåvalspaneler där hälften av respondenterna återintervjuas i samband med det efterföljande valet. I figur 1 redovisas hur stor andel av partibytarna som vid varje valtillfälle under perioden 1968-2010 faktiskt bytte från sitt bästa parti till sitt näst bästa parti.

Figur 1 Prediktionskraften i väljarnas näst bästa partier på partival i nästkommande riksdagsval. Andel förutsägbara partibytare (procent)

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningarnas mellanvalspaneler 1968-2010. Resultaten visar hur stor andel av partibytarna som vid varje tillfälle bytte från det parti som de tidigare haft som förstapreferens till det parti som de tidigare haft som andrapreferens. Endast partibytare som röstade på sitt bästa parti vid tidpunkt 1 ingår i analysen. Antalet personer som ingår i panelanalyserna av partibytare varierar mellan 105 och 171.

Resultaten visar att prediktionskraften i väljarnas näst bästa partier på partival i nästkommande riksdagsval har varierat mellan 40 och 63 procent under de senaste fyrtio åren. Det var något lättare att predicera partibyten med hjälp av information om andrapreferenser under 1970-talet än vad det varit under 1990-talet. Men när

det gäller den senaste valperioden 2006-2010 har prediktionskraften åter ökat. Sextio procent av partibyterna mellan 2006 och 2010 års val bytte till just det parti de uppgett som sitt näst bästa parti i besöksintervjuer fyra år tidigare.

Det går alltid att diskutera huruvida sextio procent korrekta gissningar är mycket eller litet. Med tanke på att det här handlar om att predicera politiskt beteende fyra år framåt i tiden med hjälp av enbart en enkel indikator kan man argumentera för att det är en god prediktionskraft. Samtidigt är det viktigt att notera att denna övning förutsätter att vi från början vet om *vilka* väljare som över huvudtaget kommer att byta parti – det är mycket svårt att ge sig i kast att predicera exakt *vilka* väljare som kommer att byta parti i ett framtida val.

Givet att antalet partier i partisystemet har blivit fler, den politiska rymden trängre och väljarna mer otrogna sina partier är det ändå intressant att prediktionskraften i andrapreferenserna inte har minskat mer än vad de gjort. Och dessutom, eftersom prediktionskraften i väljarnas andrahandsympatier kan förväntas vara bättre ju närmare valet man kommer, kan den andel korrekta gissningar som här har presenteras betraktas som en underskattning. Det finns därför all anledning att genomföra kontinuerliga mätningar av svenska folkets andrahandsympatier, inte minst när vi närmar oss 2014 års riksdagsval. Ju närmare vi mäter desto bättre kan vi predicera partibyten med hjälp av väljarnas andrapreferenser.

Andrapreferenser som mått på koalitionspreferenser

”Vem tar vem”-spekulationerna inför regeringsförhandlingarna efter valet 2014 har redan börjat. I samband med Miljöpartiets kongress i maj 2011 hördes nya och kaxigare tongångar om att MP bör gå till val på egen hand och inte på förhand binda sig för något valsamarbete med Socialdemokraterna och Vänsterpartiet. I regeringsförhandlingarna efter valdagen tänker partiet aktivt sätta stopp för varje försök att bilda regeringar som inte har stöd av en riksdagsmajoritet.

Med stora dramatiska skift i väljaropinionen, en rörlig väljarkår, åtta partier i riksdagen (varav många lever farligt nära fyraprocentsspärren) och nya besked om partisamarbeten är osäkerheten inför framtiden stor. Det behöver finnas en beredskap från partiernas sida att kunna hantera en helt ny och kanske oväntad parlamentarisk situation efter riksdagsvalet 2014.

Partisympatisörernas ömsesidiga gillande av varandras partier är ett mått på ideologisk närhet som informerar oss om hur starkt stödet för olika partisamarbeten är i befolkningen (se tabell 5). Sådana mått är indirekt ett mått på hur nyheter om mer formaliserade politiska samarbeten – som exempelvis att ingå i regeringskoalition – kan tas emot av väljarna. Väljarmarknaden kan förväntas reagera olika negativt eller positivt på de samarbeten som kanske framtvings av oväntade omständigheter.

Vårt mått på ömsesidigt gillande kan beräknas för varje par av partier i vårt partisystem. Med åtta partier i partisystemet handlar det om åtta gånger sju dividerat med två lika med tjuugoåtta olika tvåpartikombinationer. Måttet beräknas genom att

multiplifiera andelen av parti X:s sympatisörer som har parti Y som andrapreferens med andelen av parti Y:s sympatisörer som har parti X som andrapreferens (se tabell 5). Teoretiskt kan därmed måttet variera mellan inget ömsesidigt gillande alls (0) och totalt ömsesidigt gillande (10 000). I det förstnämnda fallet räcker det att någon av de båda grupperna av partisympatisörer har noll andel andrahandsstöd för det andra partiet. I det sistnämnda fallet är det ömsesidiga gillandet maximalt, det vill säga alla parti X:s sympatisörer har parti Y som näst bästa parti samtidigt som alla parti Y:s sympatisörer har parti X som näst bästa parti.

Ideologiska avstånd styr inte bara vilka regeringskoalitioner som bildas i flerpartisystem. Samma faktor är i högsta grad närvarande i påverkan på hur mycket partiets sympatisörer gillar varandras partier. Inte oväntat är det därför de närmaste grannarna i partisystemet som uppvisar de största talen för ömsesidiga sympatierna mellan respektive partis sympatisörer. År 2011 är det Folkpartiets och Moderaternas sympatisörer som står varandra närmast (ÖS=1858), följt av Socialdemokraterna–Miljöpartiet (1858) och Vänsterpartiet–Socialdemokraterna (1577). Om vi utgår från strukturen i väljarnas sympatier för varandras partier är det med andra ord dessa partipar (FP-M, S-MP och S-V) som har störst sannolikhet att samarbeta i framtiden. Oddsen att dessa partipar återfinns i en framtida svensk koalitionsregering är med andra ord låga.

På motsvarande sätt är det lätt att identifiera vilka tvåpartikombinationer som står långt ifrån varandra ideologiskt i så måtto att deras partisympatisörer inte känner särskilt stark ömsesidig dragning till varandra. Allianspartiernas sympatisörer och Vänsterpartiets sympatisörer har mycket litet av besvarad kärlek till varandras partier med ett ÖS-mått mycket nära noll. Intressant att notera är att Moderaterna står närmare Socialdemokraterna (ÖS=144) än vad de andra Allianspartierna Centerpartiet, Folkpartiet och Kristdemokraterna gör (ÖS=26, 66 respektive 12).

När det gäller det nya riksdagspartiet Sverigedemokraterna är det genomgående mycket svaga ömsesidiga sympatier, framför allt när det gäller V-SD (5) och C-SD (2), MP-SD (14), FP-SD (18) och KD-SD (26). För de stora partierna är kärleken i viss mån besvarad, S-SD (148) och M-SD (193), vilket är i samma härad som exempelvis de ömsesidiga sympatierna mellan M och S (144) och M-MP (164).

Utvecklingen över tid är spännande eftersom den tydligt visar ett stycke svensk politisk historia, framför allt när det gäller blocköverskridande närmanden och samarbeten. Socialdemokraterna och Folkpartiet uppvisar ett högsta ÖS-tal år 1993 vilket sammanfaller med en period då S och FP stod ideologiskt mycket nära varandra (Oscarsson 1998)). Socialdemokraterna och Centerpartiet har det högsta ÖS-måttet (658) år 1996 när Göran Persson och Olof Johansson förde samtal om att bilda en blocköverskridande regeringskoalition.

Mätserierna bjuder på fler exempel på förändringar och trendbrott som skänker de relativt svårtolkade ÖS-talen en nödvändig ytvaliditet. Efter Maud Olofssons tillträde som centerledare ökar de ömsesidiga sympatierna mellan C-sympatisörerna och de borgerliga partiernas sympatisörer samtidigt som det ömsesidiga gillandet mellan Socialdemokraterna och Centerpartiet falnar.

Tabell 5 Ömsesidiga sympatier mellan partiers sympatisörer 1993-2011 (ÖS-mått)

År	Partikombination																												
	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V
1993	1559	16	10	0	4	287	-	244	1301	45	61	390	-	455	235	313	154	-	994	179	104	-	380	19	-	73	-	-	-
1994	1975	4	2	0	0	1038	-	125	873	92	8	709	-	254	500	336	240	-	993	137	73	-	783	24	-	13	-	-	-
1995	1788	18	3	7	1	994	-	383	198	132	11	673	-	135	351	250	647	-	1336	113	83	-	856	170	-	55	-	-	-
1996	1452	38	20	6	10	911	-	658	314	121	74	435	-	201	169	197	316	-	1373	180	76	-	881	68	-	28	-	-	-
1998	2740	13	6	10	56	868	-	231	71	102	57	508	-	108	142	526	135	-	1287	351	31	-	1784	7	-	65	-	-	-
1999	2417	30	12	22	42	1124	-	188	143	94	155	306	-	122	207	361	60	-	809	375	130	-	1944	42	-	52	-	-	-
2000	2687	5	15	7	87	556	-	294	259	146	172	255	-	239	102	224	82	-	713	252	72	-	2135	51	-	95	-	-	-
2001	2871	32	9	2	19	471	-	348	192	175	123	184	-	186	262	616	150	-	745	278	44	-	1899	20	-	79	-	-	-
2002	2828	5	3	6	6	750	-	297	519	33	31	472	-	494	61	302	137	-	1440	597	86	-	1296	2	-	20	-	-	-
2005	1557	5	2	5	20	1038	-	150	329	144	16	442	-	378	600	315	96	-	1860	329	121	-	666	18	-	24	-	-	-
2011	1577	0	1	1	0	844	5	26	66	144	12	1761	148	419	689	133	172	2	1858	137	101	18	370	164	193	48	26	14	14

Kommentar: Resultaten är hämtade från Riks-SOM-undersökningar 1993-2011. Måttet för ömsesidiga sympatier (ÖS) beräknas för varje tvåpartikombination (28 st) genom att multiplicera procentandelen av parti X:s sympatisörer som har parti Y som andrapreferens med procentandelen av parti Y:s sympatisörer som har parti X som andrapreferens. Teoretiskt kan därmed måttet variera mellan inget ömsesidigt gillande alls (0) och totalt ömsesidigt gillande (10 000).

Miljöpartiets närmande till Socialdemokraterna mellan 2005 och 2011 är mycket tydligt i väljargruppernas sympatier för varandras partier (från 442 till 1761). En annan viktig förändring som kan komma att få dramatiska politiska konsekvenser för det svenska partisystemet efter 2014 års val är de kraftigt fallande ömsesidiga sympatierna mellan Moderaternas och Kristdemokraternas partisympatisörer, från som högst 2135 år 2000 till rekordlåga 370 år 2011. Analyser av stöd- och taktikröstning i samband med 2010 års val visar att Kristdemokraterna inte hade nått över fyraprocentsspärren utan stödröster från främst Moderaterna (Oscarsson & Holmberg, 2011). Möjligheterna att förlita sig på ett liknande stödröstningsscenario i 2014 års val minskar. Den kraftigt negativa trenden i ömsesidiga sympatier mellan M- och KD-sympatisörerna är därför särskilt illavarslande för Kristdemokraterna.

Andrapreferenser som mått på partiernas samlade sympatikapital

Partiernas läge i andrahandsopinionen ger spännande besked om hur mycket samlat sympatikapital partiet har i väljaropinionen. Hur omtyckt ett parti är som första- och andrahandsalternativ sätter nämligen en maxgräns för vilket valresultat som är möjligt för partiet att uppnå – det vill säga hur bra det *skulle kunna gå* i ett riksdagsval om alla som tyckte om partiet i första och andra hand gjorde slag i saken och röstade på partiet.

För partier som befinner sig farligt nära fyraprocentsspärren kan läget i andrahandsopinionen vara en fråga om liv eller död – om partiet är andrapreferens för många väljare ökar sannolikheten att partiet klarar sig kvar i riksdagen med hjälp av taktikröster. Kort sagt: att vara mångas andrahandsval kan vara värdefullt i en omtumlande och händelserik valrörelse.

Partiernas maximala elektoral potential (MEP) beräknas genom att helt enkelt summera partiernas andel av förstapreferenserna och partiernas andel av andrapreferenserna (se tabell 6). Det maximala röststödet är alltså vad partiet skulle kunna erhålla om samtliga väljare som tycker bäst om eller näst bäst om partiet faktiskt lade sin röst på partiet. Naturligtvis är ett sådant scenario mycket osannolikt, men maxsiffrorna berättar ändå något viktigt om partiernas sammanlagda sympatikapital i väljaropinionen – särskilt om man har möjlighet att jämföra utvecklingen av MEP över tid och jämföra partiernas ställning i olika väljargrupper.

År 2011 noterar Vänsterpartiet sin lägsta maximala elektoral potential – 18 procent – sedan hösten 1993 då Gudrun Schyman just efterträtt Lars Werner som partiledare (15 procent). Vänsterpartiets bästa möjliga valresultat har därmed sänkts från hela 35 procent 2000 till 18 procent 2011. Socialdemokraternas maximala elektoral potential var för tjugo år sedan större än femtio procent (57 procent 1993) men det sparade sympatikapitalet har sakta blivit mindre. I 2011 års SOM-undersökning når S den lägsta MEP någonsin, 43 procent. Miljöpartiet tangerar sitt gamla rekord från Europaparlamentsvalåret 2005 (33 procent). I den bästa av alla tänkbara Miljöpartivärldar kan partiet erhålla var tredje röst om partiet kammar hem alla som tycker om MP i första eller andra hand.

Tabell 6 Partiernas maximala elektorala potential (andel förstapreferenser+andel andrapreferenser) 1993-2011 (procent)

År	Maximal Elektoral Potential									
	V	S	C	FP	M	KD	MP	SD	NyD	Övr
1993	15	57	18	35	33	11	12	0	16	3
1994	24	58	19	29	33	10	20	0	5	2
1995	29	49	21	18	37	11	33	0	0	2
1996	28	48	21	25	37	15	23	0	0	3
1998	35	50	13	17	35	30	18	0	0	2
1999	34	45	13	19	37	32	19	0	0	1
2000	35	49	11	18	37	34	14	0	0	2
2001	32	55	19	16	35	29	12	0	0	2
2002	30	56	16	38	23	19	15	0	0	3
2005	20	44	21	35	42	14	18	0	0	6
2011	18	43	15	25	47	9	33	8	0	2

Kommentar: Resultaten är hämtade från Riks-SOM-undersökningarna 1993-2011. Partiernas maximala väljarpotential, eller elektorala potential (MEP) beräknas genom att summera andelen respondenter som uppger ett parti som bästa parti med andelen som uppger partiet som näst bästa parti. I analysen ingår endast respondenter som uppgett en förstapreferens på frågan om vilket parti de tycker bäst om i rikspolitiken och en andrapreferens på frågan om vilket parti de tycker näst bäst om. Personer som uppgett samma parti som första- och andrapreferens har utesluts ur analysen.

Centerpartiet har pendlat mellan 11 och 21 procent under perioden 1993-2011 och når 15 procent i 2011 års undersökning. Ett maxtak för Folkpartiets opinionsstöd är 25 procent, vilket är klart lägre än i mätningarna 2002 och 2005 då Folkpartiet hade 38 respektive 35 procent. Moderaterna står starka i andrahandsopinionen och höjer i 2011 års undersökning taket för vad som är ett möjligt valresultat från 42 till 47 procent.

De två partier som står svagast i denna kombinerade första- och andrahandsopinion är Kristdemokraterna (9 procent) och Sverigedemokraterna (8 procent). Dessa båda partier har inte något stort sympatikapital – i absoluta tal räknat – som är möjligt att omsätta till röster i ett kommande val. De ligger nära sitt opinions-tak. Utrymmet att växa ytterligare är begränsat. Resultaten väcker frågor om hur partierna strategiskt ska hantera en situation där fyraprocentsspärr och opinionstak ligger i ett snävt intervall (mellan 4 och 9 procent).

Partiernas elektorala potential är inte jämnt fördelat i olika grupper. Tabell 7 ger en översikt över hur starka partiernas opinionsställning är i olika grupper. I huvudsak följer dessa mönster i allt väsentligt vad vi vet från tidigare när det gäller partiernas starka och svaga fästen (Oscarsson & Holmberg 2011).

Tabell 7 Partiernas maximala elektorala potential (MEP) i olika befolkningsgrupper, 2011 (procent)

	Partiernas Maximala Elektorala Potential (MEP)									
	n	V	S	C	FP	M	KD	MP	SD	
Total	2602	17	43	15	25	48	9	33	8	
Kvinna	1388	19	43	15	25	44	9	38	6	
Man	1214	16	44	14	25	52	9	28	11	
16-29 år	374	19	42	13	23	44	5	36	13	
30-49 år	836	15	40	18	26	53	8	31	8	
50-64 år	726	23	46	12	22	44	9	36	8	
65--	666	13	46	15	28	47	12	32	7	
16-19 år	112	21	45	8	24	44	1	37	13	
20-29 år	262	18	41	15	23	44	6	36	12	
30-39 år	387	16	35	17	27	53	6	35	9	
40-49 år	449	15	44	18	25	52	10	27	7	
50-59 år	442	22	45	13	22	42	9	38	7	
60-69 år	547	18	47	13	26	46	10	32	8	
70-79 år	307	14	45	15	27	48	11	31	7	
80+	96	10	49	11	30	45	16	33	5	
Kvinnor										
16-29 år	222	23	41	14	21	42	5	42	10	
30-49 år	442	18	40	17	27	47	7	35	6	
50-64 år	374	23	44	13	22	39	9	41	7	
65--	350	13	46	14	29	45	13	35	5	
Män										
16-29 år	152	14	44	11	27	47	5	28	16	
30-49 år	394	12	39	18	24	59	9	25	10	
50-64 år	352	22	48	11	22	50	8	30	9	
65--	316	14	46	15	27	48	12	28	10	
Kvinnor										
16-19 år	63	24	43	11	22	37	2	46	11	
20-29 år	159	22	40	15	20	45	6	40	9	
30-39 år	218	17	34	19	29	50	7	37	6	
40-49 år	224	20	46	16	25	45	8	33	5	
50-59 år	237	24	42	14	24	36	9	43	5	
60-69 år	282	16	45	14	25	44	12	36	7	
70-79 år	154	16	48	13	27	46	12	32	6	
80+	51	6	49	12	31	43	12	43	4	
Män										
16-19 år	49	16	47	4	27	53	0	24	16	
20-29 år	103	13	43	14	27	44	7	30	17	
30-39 år	169	14	35	15	24	59	6	33	12	
40-49 år	225	11	42	20	24	60	12	20	9	
50-59 år	205	21	48	12	19	49	9	32	10	
60-69 år	265	20	49	11	26	49	8	28	10	
70-79 år	153	13	42	18	27	50	10	31	9	
80+	45	16	49	11	29	47	20	22	7	

Forts.

Tabell 7 forts.

	Partiernas Maximala Elektorala Potential (MEP)								
	n	V	S	C	FP	M	KD	MP	SD
Utbildning									
Låg	436	19	60	12	16	38	9	30	14
Medel	1027	18	49	15	19	45	9	32	10
Hög	1035	15	31	15	35	53	9	37	4
Övertygad partianhängare?									
Ja, mycket övertygad	392	23	41	13	29	52	8	26	6
Ja, något övertygad	1164	18	45	15	24	48	9	31	7
Nej	1002	13	43	15	24	47	9	38	10
Boendeområde									
Ren landsbygd	359	19	39	27	17	47	11	26	13
Mindre tätort	487	20	50	16	20	42	10	28	12
Stad/större tätort	1241	16	46	12	27	48	9	36	6
Sthlm/Gbg/Malmö	426	16	32	10	32	54	7	39	7
Egen uppväxt									
Ren landsbygd i Sverige	552	19	45	23	18	43	11	29	10
Mindre tätort i Sverige	702	18	47	14	23	46	6	33	10
Stad/större tätort i Sverige	614	17	42	13	29	47	9	35	6
Sthlm/Gbg/Malmö	420	17	33	7	33	57	9	35	7
Annat land i Norden	58	12	47	17	17	45	14	41	5
Annat land i Europa	57	7	44	11	30	54	9	37	5
Land utanför Europa	56	20	57	13	14	38	13	43	0
Medborgarskap (olika skalor)									
Svensk medborgare	2432	18	43	15	25	48	9	32	9
Medborgare i annat land	70	9	49	13	19	44	11	46	7
Både svensk medborgare och medborgare i annat land	65	20	62	11	18	38	6	37	5
Familj									
Arbetshem	982	25	63	11	13	32	6	34	13
Jordbrukarhem	73	8	26	48	14	53	14	23	11
Tjänstemannahem/Högre tjänstemannahem	1188	13	32	14	35	56	10	34	4
Företagarhem	225	8	21	22	30	72	11	27	8
Total	2468	17	43	15	25	48	9	33	8
Sektor									
Statlig	283	19	45	11	27	47	10	36	5
Kommunal/Landsting	721	21	48	15	24	38	8	38	7
Privat	1350	15	40	16	24	55	10	29	10
Arbetsmarknadssituation									
Förvärsarbetande	1450	17	39	16	26	52	8	32	8
Arbetslös/I åtgärd/utbildning	101	23	55	10	13	34	9	35	17
Ålderspensionär/avtalspensionär	671	13	48	13	27	46	11	32	8
Förtidspensionär/sjukpensionär/ersättning	69	32	71	9	10	19	9	36	13
Studerande	187	21	44	9	24	40	4	42	10
Ideologisk vänster-högeridentifikation									
Klart till vänster	275	70	71	1	1	2	0	48	3
Något till vänster	597	34	82	6	6	8	2	55	5
Varken till vänster eller till höger	620	7	55	18	19	38	9	39	13
Något till höger	791	1	11	22	44	83	14	16	8
Klart till höger	300	1	3	19	45	93	17	10	12

Moderaterna och Sverigedemokraterna har en större potential (MEP) bland män än bland kvinnor. För Miljöpartiet är det tvärtom: Opinionstaket bland kvinnor är 38 procent mot 28 procent bland män.

Sverigedemokraterna har en klart starkare potential bland ungdomar i åldern 16-29 år än i äldre åldergrupper, framför allt bland unga män. Om SD lyckas omsätta alla sina första- och andrapreferenser till röster kan partiet erhålla närmare 16-17 procent bland yngre män (se tabell 6).

Resultaten visar också välbekanta samband mellan politiska preferenser och utbildningsnivå. Folkpartiet, Moderaterna och Miljöpartiet har en starkare ställning bland högutbildade än lågutbildade. För Socialdemokraterna och Sverigedemokraterna är stödet starkare bland lågutbildade.

När det gäller stad-landskiljelinjen är det tydligt att Socialdemokraterna har starkare potential i mindre tätorter och medelstora städer samtidigt som partiet står svagare på landsbygden och i storstäderna. Centerpartiet har alltså sitt starkaste fäste på landsbygden. Miljöpartiet är ett utpräglat urbant parti där den maximala elektoral potentialen når 39 procent i städerna jämfört med 26 procent på ren landsbygd.

Subjektiv familjetillhörighet – SOM-institutets sätt att mäta klassidentifikation – ger också förutsebara och tydliga utslag där arbetarrörelsens partier – Vänsterpartiet och Socialdemokraterna – har starkast potential i arbetarhem, Centerpartiet starkast på landsbygden, Folkpartiet och Miljöpartiet starkast bland tjänstemän och Moderaterna starkast bland företagare.

Skiljelinjen mellan förvärvsarbete och arbetslösa gör sig gällande också i analyser av andrahandsopinionen. Opinionstaket för Sverigedemokraterna och Socialdemokraterna ligger högre bland arbetslösa än bland förvärvsarbete. Maximal elektoral potential (MEP) är 17 procent för SD bland arbetslösa mot 8 procent bland personer som är förvärvsarbete. Moderaterna står klart starkare bland förvärvsarbete än bland arbetslösa (52 mot 34 procent).

Slutligen, låt oss analysera partiernas ställning i den kanske viktigaste gruppen inför fortsättningen: den stora grupp väljare som ideologiskt identifierar sig i mitten på vänster-högerskalan. SOM-undersökningen 2011 visar att Socialdemokraterna har en totalt sett klart större potential än Moderaterna i gruppen mittenväljare (55 mot 38 procent). Miljöpartiet vill gärna vara ett mittenparti men ser vi till var partiet har sin väljarmässiga potential är det till vänster i partisystemet, tydligt större bland personer som identifierar sig ”klart till vänster” (48 procent) och ”något till vänster” (55 procent) än i mitten (39 procent).

Andrahandsopinionen 2011

Mycket vatten skall strömma och många stormar virvla runt på folkopinionens hav innan de svenska väljarna får nästa möjlighet att styra sitt eget öde i samband med 2014 års riksdagsval. Även om det ännu är långt kvar till valet ger analysen

av svenska folkets andrapreferenser en bild av hur utgångsläget ser ut när det gäller partiernas förutsättningar att vinna väljarnas förtroende.

Analyserna i det här kapitlet har visat att en enda enkel följdfråga om vilket parti väljarna tycker näst bäst om har ett mycket stort antal praktiska tillämpningar som kan ge oss mycket värdefull information om utvecklingen av konfliktstruktur och preferensmönster. Tätare mätningar av den dolda andrahandsopinionen behövs för att ge en fullständig bild av opinionsutvecklingen i den svenska väljarkåren.

Noter

- ¹ Metaforen om folkopinionens hav myntades av statsminister Tage Erlander under ett längre anförande i televisionens och radions slutdebatt inför 1968 års val. Erlander gick där till angrepp mot de tre borgerliga partierna genom att säga: *”Tre linjer representerar de här i denna fråga och Ni har kanske märkt, ärade lyssnare, hursom herr Hedlund har klippt den ena förtöjningen efter den andra till det här skeppet, som snart är obemannat fullständigt och driver omkring redlöst på folkopinionens hav. Det kallas för borgerlighet, men det påminner mer om den flygande holländaren snart.”* (Oscarsson 1998:65).
- ² Det finns ett samband mellan partiers fram- och motgångar i förstahands- och andrahandsopinionen. Partier som ökar sin popularitet som bästa parti brukar få starkare stöd också som näst bästa parti. Det gäller historiskt framför allt för mindre partier som Kristdemokraterna och Miljöpartiet. För större partier är det mindre självklart att opinionsvindarna i första- och andrahandsopinionen blåser i samma riktning (Oscarsson 1998:87).

Referenser

- Converse, Philip E. & Henry Valen (1971). ”Dimensions of Cleavage and Perceived Party Distances in Norwegian Voting.” *Scandinavian Political Studies* 6: 107–152.
- Oscarsson, Henrik (1996). Partiernas andrahandsstöd. *Mitt i nittioalet. SOM-rapport 16*. S. Holmberg & L. Weibull. Göteborgs universitet, SOM-institutet: 253-266.
- Oscarsson, Henrik (1998). *Den svenska partirymden. Väljarnas uppfattningar av konfliktstrukturen i partisystemet 1956-1996. Avhandling*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Oscarsson, Henrik (2000). Partiernas sympatikapital. *Det nya samhället. SOM-rapport 24*. S. Holmberg & L. Weibull. Göteborgs universitet, SOM-institutet: 279-286.
- Oscarsson, Henrik (2009). Identifying Voters Consideration Sets. Paper presented at the ECPR-conference in Potsdam, Germany, September 2009.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (2008). *Regeringskifte. Väljarna och valet 2006*. Stockholm, Norstedts Juridik.

- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (2011). *Åttapartivalet 2010. En redogörelse för 2010 års valundersökning i samarbete mellan Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg och Statistiska centralbyrån*. Stockholm, SCB.
- Petersson, Olof (1977). *Väljarna och valet 1976*. Stockholm, Statistiska centralbyrån (SCB): LiberFörlag/Allmänna förl.

VARFÖR ÄR HÖGUTBILDADE MER AKTIVA I POLITISKA PARTIER?

MIKAEL PERSSON

ett väl etablerat samband inom forskningen om engagemang i politiska partier är att högutbildade är partiaktiva i högre utsträckning än lågutbildade (se exempelvis Whiteley 2009). Man har dock sällan kunnat visa exakt vad det beror på, det vill säga; hur ser relationen mellan orsak och verkan ut? Frågan om huruvida utbildning har en egen kausal effekt eller om det endast är en ”proxy” för andra faktorer är en allt mer omtvistad fråga inom forskning om politiskt beteende (Berinsky och Lenz 2010; Campbell 2009; Kam och Palmer 2008; Persson 2012; Persson och Oscarsson 2010).

Enligt den traditionella etablerade uppfattningen inom litteraturen om politiskt deltagande påverkar utbildning politiskt intresse, motivation, färdigheter och kognitiv kapacitet, vilket i sin tur påverkar politiskt engagemang (Verba, Scholzman och Brady 1995, Lewis-Beck et al. 2008). Verba, Scholzman och Brady (1995, 305) framhåller exempelvis att: ”Utbildning påverkar politiskt deltagande mer eller mindre direkt genom att utveckla färdigheter som är relevanta i politiken – förmågan att läsa och skriva, och kunskap om hur man hanterar och arbetar inom organisationer”. Och Lewis-Beck et al. (2008, 102) förklarar sambandet enligt följande: ”Med högre utbildning kommer också ett starkare intresse för politik och val, större tilltro till sin egen förmåga att spela en roll som samhällsmedborgare och ett djupare engagemang för att leva upp till normen av en god medborgare” (författarens översättning). Men om detta skulle stämma är det paradoxalt att inte den genomsnittligt ökande utbildningsnivån i de flesta länder lett till motsvarande ökning av politiskt deltagande (Brody 1978).

En alternativ förklaring har lanserats av Nie, Junn och Stehlik-Barry (1996). Enligt deras modell har inte utbildning i sig någon direkt kausal effekt utan endast en indirekt effekt via sociala nätverk; utbildning fungerar som en sorteringsmekanism som påverkar individers sociala nätverk vilket i sin tur påverkar politiskt engagemang. Utbildning är enligt sorteringsmodellen alltså enbart en proxy för social position. Personer med hög social status är mer exponerade gentemot sociala nätverk som uppmuntrar engagemang i politiska partier och har större chans att bli rekryterade. Och vice versa, individer med låg relativ utbildning är ofta utanför rekryteringsnätverken till politiska aktiviteter. Modellen implicerar att effekten av utbildning är relativ snarare än absolut, vilken statusposition som utbildning genererar är beroende av utbildningsnivån i omgivningen. I det här kapitlet kommer sorteringsmodellen att

prövas empiriskt. Är det så att effekten av utbildning medieras via sociala nätverk eller har utbildning en egen direkt effekt?

Tidigare studier av sorteringsmodellen har testat modellen genom att undersöka om effekten av en individs utbildning skiljer sig åt i kontexter där omgivningen har högre respektive lägre utbildning (Campbell 2009; Nie, Junn och Stehlik-Barry 1996; Tenn 2005, Helliwell and Putnam 2007). Däremot har tidigare forskning sällan prövat om den kausala kedjan som sorteringsmodellen pekar ut stämmer; det vill säga om effekten av utbildning på politiskt deltagande verkligen medieras via social nätverksposition. Den huvudsakliga anledningen till detta är troligen bristen på tillförlitlig data om individers sociala nätverk. Den enda studie som hittills testat hela sambandet är Nie, Junn och Stehlik-Barrys studie från 1996. Deras resultat pekar på att sociala nätverk medierar majoriteten av sambandet mellan utbildning och politiskt deltagande. Deras analyser är dock problematiska av flera skäl. För det första använder de en relativt enkel statistisk metod (stiganalys) som inte ger information om huruvida det kausala flödet är statistiskt signifikant. För det andra är de nätverk som undersöks kontakter till personer som arbetar med politiker och media, en typ av nätverk som i själva verket mycket väl kan vara en konsekvens av politiskt engagemang och inte en orsak till politiskt detsamma. Det här ett svårösligt metodologiskt problem, men ett bredare och bättre mått på sociala nätverk skulle göra problemet mindre.

Ett empiriskt test av sorteringsmodellen i Sverige

Tidigare studier av sorteringsmodellen har i första hand gjorts i USA.¹ Sverige torde dock utgöra ett svårare test på grund av flera faktorer. Det finns alltså skäl att tro att det kausala sambandet mellan utbildning och deltagande via social nätverksposition är starkare i USA än i Sverige. För det första utgör arbetarrörelsen en alternativ väg till politiska uppdrag i Sverige. Någon direkt motsvarighet finns inte i USA. För det andra är ojämlikheten, och därmed distansen mellan sociala nätverk större i USA, samtidigt är den sociala mobiliteten lägre. Allt annat lika tycks det alltså i Sverige finnas större utrymme för avvikelser från den kausala kedja som sorteringsmodellen pekar ut. För det tredje har det svenska utbildningssystemet utformats med den uttalade ambitionen att öka social mobilitet och att dana alla unga till goda medborgare. Om modellen visar sig stämma i Sverige så stärks tilltron till att den stämmer även i andra mindre gynnsamma fall.

Analyserna i det här kapitlet baseras på SOM-undersökningarna från 2001 och 2011. I 2001 års enkät inkluderas för första gången ett unikt frågebatteri angående relationer till individer med olika yrkestillhörighet. Listan över yrkesgrupper omfattar yrkeskategorier så som polis, professor, journalist, doktor, etc. I analyserna på 2001 års data används 20 indikatorer för att skapa en latent variabel i en strukturell ekvationsmodell. Frågorna har en slagsida åt högstatusyrkesgrupper vilket är i linje

med den teoretiska modellen. Eftersom sorteringsmodellen stipulerar att det är starka band till ett brett nätverk av högstatusindivider som är den mellanliggande variabeln i sambandet mellan utbildning och deltagande är variablerna kodade på så vis att de endast reflekterar starka vänskapsband (0=ingen eller svag bekantskap, 1=nära bekantskap). I 2011 års SOM-undersökning replikerades en modifierad version av frågebatteriet. Analyser på 2011 års data kommer därför också att presenteras och för att skapa jämförbarhet över tid används då endast de 17 indikatorer som även var inkluderade 2001. Tabell 1 visar andelen som är nära bekanta med individer inom de olika yrkesgrupperna som är inkluderade i studien. Skillnaderna är relativt små mellan de båda mätningarna. Vid båda tillfällena finns egenföretagare, banktjänstemän och poliser i topp på listan över yrkeskategorier som ofta återfinns i vänkretser. De största skillnaderna mellan åren är att färre är nära bekanta med jordbrukare och fackombud 2011 än 2001, medan fler är bekanta med bibliotekarier.

Tabell 1 Andel som är nära bekanta med individer inom olika yrkesgrupper (procent)

	2001	2011
Polis	19	23
Läkare	29	30
Yrkesofficerare	15	15
Banktjänsteman	28	27
Egenföretagare	70	69
Journalist	15	15
Fackombud	28	21
Rektor	14	14
Advokat	12	15
Kommunpolitiker	17	15
Riksdagsledamot	3	3
Professor	11	12
Jordbrukare	39	32
Präst	13	13
Skådespelare	6	7
Bibliotekarie	8	10
Socialarbetare	17	23
Anst. arbetsförmedlingen	7	-
Informatör	10	-
Anst. försäkringskassan	9	-

Kommentar: Resultaten är hämtade från Riks-SOM-undersökningarna 2001 och 2011. Tabellen visar den procentuella andelen som säger sig vara nära bekanta med någon tillhörande respektive yrkesgrupp eller som själva tillhör yrkesgruppen.

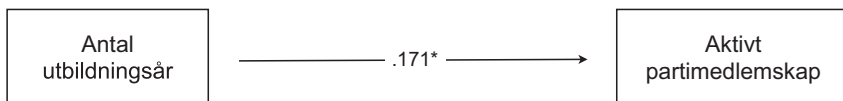
För att följa standardförfarandet inom studier av utbildningseffekter på politiskt deltagande används frågan om högst uppnådda utbildningsnivå omkodad till antal utbildningsår som oberoende variabel.² Modellerna inkluderar också kontroller för ålder, ålder i kvadrat, invandrarskap (endast 2001), stad/land, kön och civilstånd. Den beroende variabeln mäter aktivt politiskt partiengagemang. Variabeln är kodad 1 för medlemmar som har någon typ av uppdrag och 0 för inaktiva medlemmar och individer som inte är partimedlemmar.

Resultat

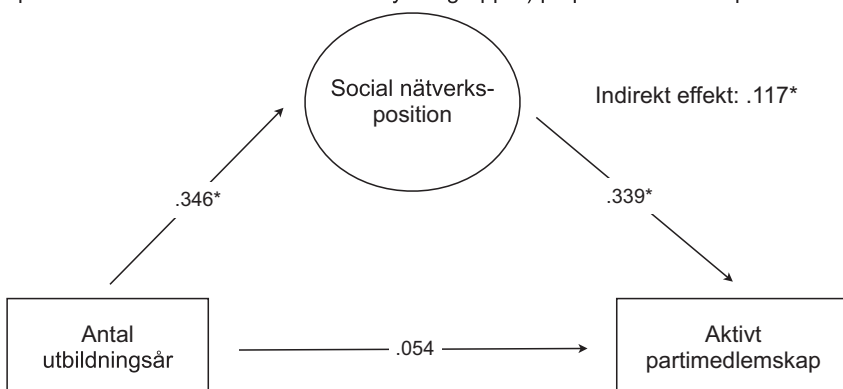
Strukturella ekvationsmodeller (SEM) används som teknik för att pröva den indirekta effekten av utbildning på partiengagemang via nätverksposition. Strukturella ekvationsmodeller är en kraftfullare teknik än traditionella stiganalyser som bygger på separata regressionsmodeller. Med SEM kan man simultant estimeras flera ekvationer och signifikantesta indirekta effekter.³ För att illustrera resultaten redovisas de i första hand grafiskt i figurer. I figurerna presenteras endast det huvudsakliga sambandet.⁴

Figur 1 2001

Modell 1. Den direkta effekten av utbildning på aktivt partimedlemskap

Modell 2. Den indirekta effekten av utbildningsår via socialt nätverk (20 indikatorer på starka band till vänner inom olika yrkesgrupper) på partimedlemskap

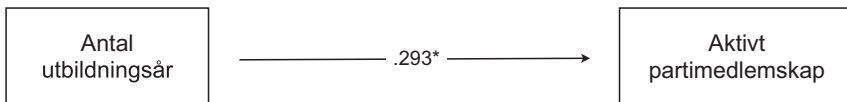

Figur 1 presenterar resultaten för 2001 års data. I den övre delen av figuren redovisas effekten av utbildning under kontroll för kontrollvariablerna men utan att det kausala flödet via sociala nätverk har specificerats. Vi ser då tydligt att utbildning har ett positivt signifikant samband med partiengagemang. I den undre delen av figur 1 redovisas en full modell där det kausala flödet via sociala nätverk har specificerats. När vi adderar social nätverksposition i ekvationen försvinner den signifikanta effekten av utbildning. Däremot visar det sig att det kausala flödet som sorteringsmekanismen pekar ut får stöd: utbildning påverkar nätverk som i sin tur påverkar partiengagemang.⁵ Närmare bestämt visar resultaten att 68 procent av den totala effekten av utbildning medieras via nätverksposition. Den återstående effekten av utbildning är inte statistiskt signifikant.

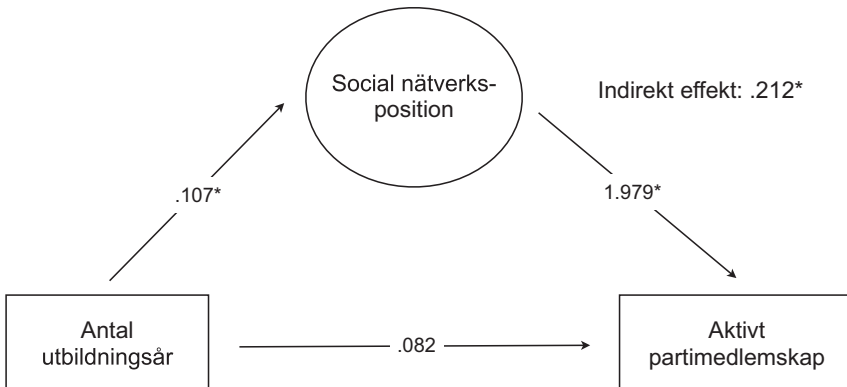
I figur 2 replikeras resultaten på 2011 års SOM-data. I den övre delen av figuren estimeras återigen effekten av utbildning utan att ta hänsyn till den indirekta effekten via sociala nätverk. Utbildning har en stark statistiskt signifikant effekt på aktivt partimedlemskap i en sådan modell. I den nedre delen adderas åter socialt nätverk som en mellanliggande variabel. Precis som var fallet med analysen på 2001 års data visar det sig här att den signifikanta effekten av utbildning försvinner när socialt nätverk inkluderas i ekvationen. Den indirekta effekten av utbildning via sociala nätverk är statistiskt signifikant och indikerar att 72 procent av den totala effekten av utbildning är indirekt. Den direkta utbildningseffekt som återstår är inte statistiskt signifikant.

Figur 2 2011

Modell 1. Den direkta effekten av utbildning på aktivt partimedlemskap

Modell 2. Den indirekta effekten av utbildningsår via socialt nätverk (17 indikatorer på starka band till vänner inom olika yrkesgrupper) på partimedlemskap

Sammanfattningsvis visar två analyser av data från både 2001 och 2010 samma mönster: Utbildning tycks inte i sig ha någon effekt på engagemang i politiska partier utan effekten medieras via social nätverksposition. Resultaten går på tvärs gentemot de etablerade föreställningarna angående utbildningseffekter på partiaktiviteter. Vanligtvis antas nämligen att utbildning utvecklar färdigheter och intresse, vilket i sin tur påverkar politiskt deltagande. Men om så vore fallet, varför deltar inte de med hög utbildning men små sociala nätverk i lika hög utsträckning som de högt utbildade med stora sociala nätverk? Svaret kan vara att det är rekryteringen genom sociala nätverk som faktiskt spelar roll, snarare än förmågor och politiskt intresse. Den rekryteringspotential som finns via sociala nätverk är en faktor som ignoreras av tidigare forskning.

Slutsatser och implikationer

Det här kapitlet är ett försök att bättre förstå ett etablerat samband: varför högt utbildade är mer partipolitiskt aktiva än lågutbildade. Rör det sig om ett kausalt samband och hur ser mekanismen i så fall ut? Resultaten visar att den etablerade uppfattningen, det vill säga att utbildning ökar motivation, intresse och färdigheter som i sin tur påverkar partipolitiskt engagemang, inte får stöd. Istället indikerar resultaten att position i sociala nätverk är den mekanism som driver sambandet. På så vis bekräftar resultaten att den så kallade sorteringsmodellen får empiriskt stöd inte bara i en amerikansk kontext utan även i Sverige. Resultaten visar på behovet att engagera sig i analyser av kausalitet och att försöka förstå hur olika samband är relaterade till varandra. Analysen är dock naturligtvis inte utan brister och resultatens generaliserbarhet skulle kunna stärkas om man kunde följa samma individer över tid och även analysera andra former av politiskt deltagande i andra kontexter.

Resultaten har viktiga policyimplikationer. Om den konventionella synen på utbildningseffekten vore riktig och mekanismen som förklarade sambandet var intresse, motivation och/eller färdigheter skulle det implicera att nivån på partipolitiskt deltagande skulle kunna höjas genom att förlänga och förbättra medborgarnas utbildning. Det här är en vanlig föreställning inom forskning om politiskt beteende. Michael Lewis-Beck med flera (2008, 102) framhåller exempelvis att "...effective citizen participation depends on the operation of a nation's educational system." Men om sorteringsmodellen däremot stämmer så spelar utbildningsnivåer *i sig* mindre roll. Effekten av utbildning varierar beroende på plats och tid. Gymnasieexamen gav exempelvis en relativt hög social statusposition i mitten av 1900-talet medan statusen av samma utbildningsnivå numera är betydligt lägre. Om utbildningseffekten består i att den signalerar social status och avgör personers sociala nätverksposition är det inte självklart att förbättrad och förlängd utbildning genererar mer politiskt engagemang i samhället. Resultaten som presenterats i det här kapitlet pekar i riktning mot att så är fallet.

Noter

- ¹ Se Persson 2011 för ett test i den svenska kontexten.
- ² Svartalternativen går från 1 ”Ej fullgjort grundskola” och 8 ”Examen från/studier vid Forskarutbildning” och har kodats om till antal utbildningsår (0-20).
- ³ Analyserna som presenteras bygger på probit regression och ”weighted least square estimation” (WLSMV).
- ⁴ För detaljerade skattningar för kontrollvariabler och indikatorernas relation till den latent variabeln hänvisas till Persson (kommande), tillgänglig på förfrågan till författaren.
- ⁵ Även om två steg i en strukturell ekvationsmodell är statistiskt signifikanta innebär det inte nödvändigtvis att den indirekta effekten är det. För att ytterligare testa den indirekta effekten utförs ett ytterligare signifikanstest. Närmare bestämt rör det sig om ”bias corrected percentile interval bootstrap test (2000 bootstrap sample draws).”

Referenser

- Berinsky, Adam J., & Gabriel S. Lenz. 2011. ”Education and Political Participation: Exploring the Causal Link.” *Political Behavior* 33(4): 357-373
- Brady, Henry E., Kay L. Schlozman, & Sidney Verba. 1999. ”Prospects for Participants: Rational Expectations and the Recruitment of Political Activists,” *American Political Science Review* 93: 153-68.
- Campbell, David E. 2009. ”Civic Engagement and Education: An Empirical Test of the Sorting Model.” *American Journal of Political Science* 53(4): 771-786.
- Deary, Ian J., David G. Batty, & Catharine R. Gale. 2008. ”Childhood Intelligence Predicts Voter Turnout.” *Intelligence* 36: 548-555.
- Dee, Thomas S. 2004. ”Are there Civic Returns to Education?” *Journal of Public Economics* 88(9-10): 1697-1720.
- Kam, Cindy D. & Carl L. Palmer. 2008. ”Reconsidering the Effects of Education on Political Participation.” *Journal of Politics* 70(3): 612-31.
- Langton, Kenneth P. and M. Kent Jennings. 1968. ”Political Socialization and the High School Civics Curriculum in the United States” *The American Political Science Review* 62(3): 852-867.
- Persson, Mikael. (2011). ”An Empirical Test of the Relative Education Model in Sweden.” *Political Behavior*. 33(3): 455-478.
- Persson, Mikael. (2012). ”Does Type of Education Affect Political Participation? Results From a Panel Survey of Swedish Adolescents.” *Scandinavian Political Studies*.

- Persson, Mikael och Henrik Oscarsson. (2010). "Did the egalitarian reforms of the Swedish educational system equalise levels of democratic citizenship?" *Scandinavian Political Studies*. 33(2): 135-163.
- Persson, Mikael. (Kommande). "Social Network Position Mediates the Effect of Education on Active Political Party Membership." Work in progress.
- Nie, Norman H., Jane Junn, & Kenneth Stehlik-Barry. 1996. *Education and Democratic Citizenship in America*. Chicago: University of Chicago.
- Verba, Sidney, Kay L. Schlozman, & Henry E. Brady. 1995. *Voice and equality: civic voluntarism in American politics*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Whiteley, P. (2009). 'Where Have All the Members Gone? The Dynamics of Party Membership in Britain' *Parliamentary Affairs*, 62 (2): 242–257.

DEMONSTRERANDETS NORMALISERING?

MAGNUS WENNERHAG

År 2011 präglades av gatuprotester. I arabvärlden spelade massiva gatuprotester en viktig roll när ett antal diktaturer föll. I etablerade demokratier som Grekland och Spanien hölls omfattande demonstrationer mot nedskärningarna i spåren av eurokrisen. I USA protesterade medborgare under parollen "Occupy Wall Street" mot växande ekonomiska klyftor och finanssektorns makt över ekonomi och politik. Och i Tyskland tvingades regeringen Merkel till en helomvändning i kärnkraftsfrågan efter omfattande protester i spåren av Fukushima-katastrofen.

Men i Sverige tycks det ha varit avsevärt tystare på gatorna. Massdemonstrationer har man fått läsa om på utrikessidorna. Så brukar även den gängse bilden av protester vara i Sverige: gatuprotester sker nere på kontinenten, men här hemma bedriver vi politik i förhandlingsrum eller under plenumdebatter.

Ser man till forskningsfronten blir denna föreställning om svenskens demonstrationsobenägenhet svår att bekräfta. Inom forskningen om politiskt deltagande har man under senare år visat att alltfler medborgare i en rad västeuropeiska länder någon gång har demonstrerat. Sverige är inget undantag från denna utveckling. Tvärtom är Sverige ett av de länder där andelen som demonstrerat någon gång ökat mest sedan 1980-talets början. Enligt World Values Survey (WVS) ökade exempelvis åren 1982-2006 andelen svenskar som minst någon gång under livet hade demonstrerat, från 15 till 31 procent (<http://www.worldvaluessurvey.org>). Förvisso är denna andel något lägre än i länder som Frankrike, Italien och Spanien, som i WVS:s undersökning från mitten av 00-talet alla låg runt 36-37 procent. Men Sverige ligger ändå på samma nivå som Tyskland, och mycket högre än i Storbritannien där enbart 17 procent någon gång har demonstrerat.

Ser man däremot på *hur ofta* medborgarna demonstrerar, pekar statistiken från andra undersökningar på att andelen som har demonstrerat ett givet år är något lägre i Sverige. European Social Survey-undersökningarna (ESS) 2002-2010 visar att mellan 5 och 8 procent av svenskarna hade demonstrerat under det gångna året. Motsvarande siffror för Frankrike var 12-17 procent, Spanien 16-34 procent, Italien runt 11 procent, Tyskland 7-11 procent och Storbritannien bara 2-4 procent. Det är alltså relativt många svenskar som någon gång har demonstrerat, men andelen som har gjort det under ett givet år är något lägre. Svensken drar sig alltså inte för att demonstrera, men gör det inte lika ofta som i vissa länder på kontinenten.

Men vem är då den typiske demonstranten i Sverige? Vilka slags demonstrationer går hon eller han med i? Och är det medborgarnas politiska värderingar eller deras sociala bakgrund som främst påverkar deras benägenhet att demonstrera?

I senare års Riks-SOM-undersökningar har det regelmässigt ställts frågor om man under det senaste året har demonstrerat. Detta gör det möjligt att undersöka vilka grupper i Sverige som är mer benägna att demonstrera än andra, både avseende social bakgrund och politiska värderingar. Samtidigt kan dessa data ge en bild av hur demonstrerandet och genomsnittsdemonstranten har förändrats över tid.

I 2011 års Riks-SOM-undersökning ställdes dessutom ett antal frågor om huruvida man hade deltagit i några mer specifika demonstrationer eller politiska manifestationer av demonstrationskaraktär. För första gången i Sverige undersöktes om man under det gångna året hade deltagit i en första maj-demonstration, en Prideparad eller en anti-rasistisk demonstration. Detta gör det möjligt att få en skarpare bild av vad som döljer sig bakom den mer allmänna frågan om demonstrationsdeltagande, men även att se hur dessa manifestationers deltagare skiljer sig åt.

Demonstrerandets normalisering

Inom forskningen om politiskt deltagande har den ökade protestbenägenheten inom västliga demokratier beskrivits som en demonstrerandets ”normalisering” (Van Aelst & Walgrave 2001), en normalisering i två olika bemärkelser: Dels att gatuprotester blivit allt mer accepterade som ”normala” sätt att framföra krav och politiska åsikter i den pågående samhällsdebatten. Dels att de som i dag demonstrerar i större utsträckning än förr avspeglar befolkningens allmänna sociala sammansättning.

Medborgarnas ökade benägenhet att demonstrera har ofta satts i samband med den politiska radikaliseringsvåg som nådde sin höjdpunkt år 1968 men som kom att påverka politiken även åren därefter. Om det tidigare främst hade varit arbetarrörelsen som använde gatuprotester för att åstadkomma samhällsförändringar kom i och med 1960-talets radikaliseringsvåg även andra grupper att demonstrera: studenter, fredsgrupper, feminister, miljöaktivister och andra grupper som betraktats som ”nya sociala rörelser”. Även om uppsvinget i demonstrationsaktiviteter initialt hade sin bas bland universitetsutbildade yngre män (March & Kaase 1979), har den internationella forskningen pekat på att demonstranterna sedan 1980-talet alltmer kommit att motsvara den genomsnittliga befolkningen i sociala avseenden, och därigenom har ”normaliserats”. I dag demonstrerar kvinnor lika mycket som män, och åldersspridningen har blivit jämnare. Dock brukar gruppen högutbildade fortfarande ses som något överrepresenterade bland dem som demonstrerar. (Van Aelst & Walgrave 2001)

Gatuprotesternas ”dubbla normalisering” har inte bara bidragit till att demonstrationer alltmer ses som ett legitimt sätt att påverka samhällsutvecklingen, utan även att de bejakas som ett uttryck för att medborgarna aktivt deltar i samhällsdebatten. Ofta ses den ökade benägenheten att demonstrera som del i en större förändring av medborgarnas politiska engagemang och ett uttryck för att representativa demokratiska system fått större inslag av deltagardemokratiska påverkansformer. I en tid då de politiska partierna förlorat alltfler medlemmar har man samtidigt kunnat se att

medborgarna sökt nya vägar för att påverka politik och samhällsutveckling, bland annat genom att demonstrera (Norris 2002).

En aspekt av demonstrerandets normalisering är att alltfler grupper och organisationer kommit att se gatuprotesten som ett sätt att påverka debatt och samhällsutveckling. Denna pluralism kan illustreras med några framträdande svenska exempel från senare årtionden: i maj 1982 deltog runt 100 000 personer i en fredsmarsch i Göteborg, den 4 oktober 1983 runt 75 000 personer i näringslivets demonstration mot löntagarfonder i Stockholm, i juni 2001 demonstrerade runt 50 000 personer i samband med EU-toppmötet i Göteborg och den 15 februari 2003 protesterade troligen minst 100 000 personer mot det planerade Irakkriget i demonstrationer som hölls i 40 olika städer i landet.¹ Under senare år har vi även sett nya former av stora gatumanifestationer som många gånger attraherat tiotusentals deltagare, såsom HBTQ-rörelsens prideparader eller de så kallade Jesus-marscher som sedan ett par år tillbaka har arrangerats i Stockholm av kyrkliga samfund.

Det finns samtidigt mycket som talar för att det ökade demonstrerandet sedan 1960-talets slut – åtminstone under en tid – berodde på att även arbetarrörelsens traditionella förstamajfirande blev mer välbesökt. Ser man till de siffror som finns över antalet deltagare i de tre storstäderna visar de att förstamajtågen börjar bli allt glesare redan under 1940-talet, en utveckling som fortsätter kommande årtionden. Men mot slutet av 1960-talet skjuter förstamaj-deltagandet åter i höjden för att nå sin höjdpunkt åren kring 1980 och därefter sakta minska. Enligt Socialdemokraternas egna beräkningar deltog 1980 så många som 850 000 personer runt om i landet i partiets förstamajfirande, vilket exempelvis kan jämföras med de 350 000 personer som rapporterades delta 1998.

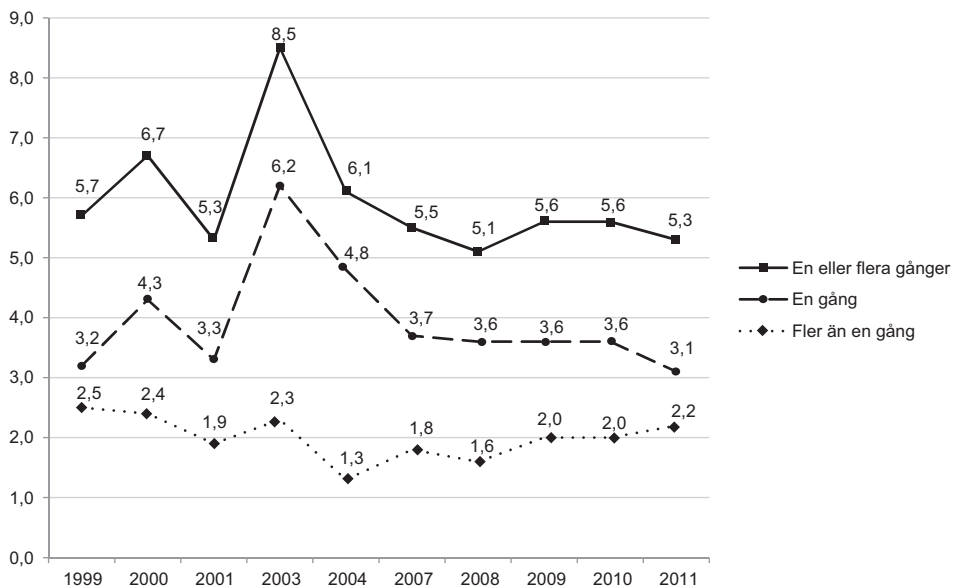
Trots att förstamajfirandet upplevde ett uppsving under några årtionden måste man samtidigt konstatera att andelen svenskar som någon gång demonstrerat har fortsatt att öka även sedan 1980-talets början, då antalet medborgare som årligen samlades under de röda fanorna sakteliga började minska. Frågan är då vilken roll som förstamajfirandet spelar i dag, jämfört med andra demonstrationer. Vi ska återkomma till detta, men först ska vi i huvudsak rikta blicken mot hur svenskens allmänna demonstrationsdeltagande har utvecklats mellan åren 1999 och 2011.

Det svenska demonstrerandets utveckling

Sedan 1999 har det i Riks-SOM-undersökningarna frågats om man under det senaste året har deltagit i en demonstration, samt om det har rört sig om en eller flera gånger.² Dessa data ger en bra översikt över hur demonstrerandet har utvecklats över tid i Sverige de senaste dryga tio åren. I figur 1 framgår att andelen demonstrerande svenskar har varit relativt konstant från år till år och oftast pendlat mellan 5 och 6 procent. Det år som avviker mest är 2003, då hela 8,5 procent sade sig ha demonstrerat. Mycket talar för att denna ökning framför allt beror på de demonstrationer som anordnades i en rad städer i Sverige (och över hela världen) i protest mot det

då planerade Irak-kriget. Att det troligtvis är denna protestdag som bidrog till att öka det allmänna deltagandet antyds även av detta års relativt stora andel ”engångsdemonstranter”, det vill säga dem som under året bara deltagit i en demonstration. Andelen som under 2003 hade demonstrerat ett flertal gånger avviker inte heller nämnvärt från övriga undersökta år. Överlag är andelen ”flergångsdemonstranter” relativt konstant, mellan 1,3 och 2,5 procent under hela perioden. Sammantaget tyder detta på att det allmänna demonstrationsdeltagandet ibland påverkas av tillfälliga mobiliseringar kring särskilt uppmärksammade frågor samt att tillskottet av nya demonstranter främst utgörs av medborgare som annars inte skulle demonstrera.

Figur 1 Andelen svenskar som uppger att de demonstrerat 1999-2011 (procent)

Källa: Riks-SOM-undersökningar 1999-2011.

Utifrån dessa data kan man även undersöka om benägenheten att demonstrera skiljer sig mellan olika sociala grupper och åsiktsgrupper, samt ifall dessa eventuella skillnader har förändrats över tid. I tabell 1 visas hur stor andel som har demonstrerat under det senaste året, bland en rad olika grupper.

Tabell 1 Andelen som har demonstrerat under det senaste året, inom olika sociala och åsiktsmässiga grupper, perioden 1999-2011 (procent)

	1999	2000	2001	2003	2004	2007	2008	2009	2010	2011
<i>Kön</i>										
Kvinna	6	6	6	10	7	6	5	6	5	5
Man	6	8	5	7	5	5	5	6	6	5
<i>Ålder</i>										
16-29 år	8	11	11	10	8	11	9	11	10	11
30-49 år	7	6	4	9	4	5	4	5	6	6
50-64 år	5	7	5	8	8	5	5	5	5	4
65-85 år	2	4	2	6	6	3	3	3	3	3
<i>Uppväxtland</i>										
Sverige	6	6	5	8	6	5	5	5	5	5
Annat land	9	12	11	15	10	12	9	10	11	10
<i>Utbildning</i>										
Grundnivå/obligatorisk	5	5	4	6	6	6	3	3	3	3
Mellanivå	6	8	6	9	6	3	5	5	5	5
Universitet/högskola	6	7	5	10	6	8	7	8	8	7
<i>Bostadsort</i>										
Ren landsbygd	4	4	4	7	3	5	4	4	3	3
Mindre tätort	4	5	4	7	7	5	3	4	4	3
Stad/större tätort	7	8	6	8	6	5	6	6	6	5
De tre storstäderna	7	8	9	13	8	10	8	9	10	10
<i>Subjektiv klass:</i>										
<i>nuvarande hem</i>										
Arbetsarbete	6	8	6	10	8	7	6	6	6	6
Jordbrukarbete	6	5	5	5	2	0	2	6	4	1
Tjänstemannabete/Högreljänstemannabete	5	7	4	8	5	5	5	6	6	5
Företagsarbete	4	5	6	6	4	4	2	5	4	4
<i>Partisympati</i>										
Vänsterpartiet	13	12	11	20	21	19	18	18	21	23
Socialdemokraterna	4	7	6	9	6	6	6	6	6	7
Centerpartiet	4	3	3	7	1	5	3	2	4	2
Folkpartiet	5	3	3	4	2	2	5	3	3	3
Moderaterna	4	4	3	4	2	2	2	2	2	1
Kristdemokraterna	5	3	4	2	3	3	4	3	2	3
Miljöpartiet	11	11	4	18	17	9	6	11	12	8
Sverigedemokraterna	--	--	--	--	--	5	4	4	2	2
Feministiskt Initiativ	--	--	--	--	--	--	--	12	30	31
Piratpartiet	--	--	--	--	--	--	--	5	9	14
Annat parti	5	16	3	9	7	15	5	8	10	16

Forts.

Tabell 1 Forts.

	1999	2000	2001	2003	2004	2007	2008	2009	2010	2011
<i>Placering på vänster-högerskalan</i>										
Klart till vänster	17	23	14	26	26	18	17	19	20	19
Något till vänster	6	8	7	13	9	7	6	7	8	8
Varken till vänster eller till höger	4	4	4	7	4	4	3	4	4	3
Något till höger	3	4	3	4	3	2	2	3	2	2
Klart till höger	3	7	2	3	2	3	2	1	2	2
<i>Förtroende för regeringen</i>										
Mycket stort förtroende	15	18	13	18	14	5	8	3	3	3
Ganska stort förtroende	9	7	6	9	9	4	3	4	4	3
Varken stort eller litet förtroende	4	6	3	9	4	5	3	5	6	7
Ganska litet förtroende	5	7	7	7	7	8	7	9	12	7
Mycket litet förtroende	5	7	4	8	4	8	9	12	11	11
<i>Förtroende för politiska partier</i>										
Mycket stort förtroende	16	18	8	15	8	5	22	14	8	9
Ganska stort förtroende	10	11	9	14	10	7	8	7	7	7
Varken stort eller litet förtroende	5	5	5	7	6	5	5	5	5	5
Ganska litet förtroende	4	7	5	6	5	5	5	5	5	4
Mycket litet förtroende	7	9	4	11	6	8	4	5	6	5
<i>Nöjd med hur demokratin fungerar i Sverige</i>										
Mycket nöjd	10	8	--	11	8	7	7	7	5	5
Ganska nöjd	5	6	--	8	6	5	5	5	5	5
Inte särskilt nöjd	6	7	--	8	7	6	5	7	7	6
Inte alls nöjd	6	10	--	14	6	11	5	10	10	10
<i>Medlemskap i organisation</i>										
Politiskt parti	18	19	12	25	21	20	19	19	19	22
Miljöorganisation	12	7	9	23	15	11	9	20	17	17
Samtliga	5,7	6,7	5,3	8,5	6,1	5,5	5,1	5,6	5,6	5,3

Kommentar: Procentbasen i tabellen utgörs av alla personer som i de aktuella delundersökningarna av Riks-SOM har svarat på frågan om man under de senaste 12 månaderna har deltagit i en demonstration. För en beskrivning av de typer av frågebatterier som de enskilda årens frågor har ingått i, se not 2.

När det gäller benägenheten att demonstrera framkommer några övergripande mönster. Överlag är kvinnor och män ungefär lika benägna att demonstrera. Mellan andra grupper går det däremot att se vissa skillnader: yngre har en större benägenhet att demonstrera än äldre, universitetsutbildade en större benägenhet än de som inte har studerat vid universitet, och andelen som har demonstrerat är större bland storstadsbor och övriga stadsbor än bland dem som bor på landsbygden

eller i mindre tätorter. En sådan social sammansättning ligger väl i linje med vad som tidigare visats utmärka aktivister inom samtida sociala rörelser (se exempelvis Wennerhag 2008). Inom sådan typ av aktivism har andelen utlandsfödda ofta inte skiljt sig från befolkningen i övrigt (ibid.), men våra data visar att demonstrationsbenägenheten är något större bland utlandsfödda svenskar än bland de som är födda i Sverige. Forskningen om nya sociala rörelser har även betonat att aktivister ofta tillhör medelklassen (jämför Eder 1995). Bland demonstranterna i Riks-SOM ser vi ett något annorlunda mönster. Här är andelen demonstranter störst bland arbetare, men samtidigt är denna andel inte avsevärt större än bland tjänstemän eller högre tjänstemän.

Det finns alltså skillnader mellan sociala grupper men dessa är oftast mindre än skillnader som har sin grund i värderingar och ideologiska övertygelser. Detta är tydligt när det gäller partisympatier: andelen som har demonstrerat är mycket högre bland Vänsterpartiets sympatisörer än bland övriga partiers sympatisörer, men även bland miljöpartister och socialdemokrater är andelen demonstranter högre än hos befolkningen överlag. Och ser man till de som sympatiserar med Feministiskt initiativ och Piratpartiet – det vill säga partier som finns utanför riksdagen – har dessa också en mycket större benägenhet att demonstrera. Samma sak gäller överlag de som placerar sig till vänster på vänster-högerskalan.

När det gäller den övergripande inställningen till det politiska systemet och demokratin framträder dock en mer komplex bild. Andelen som har demonstrerat är större bland de som har ett stort förtroende för politiska partier än bland dem som har litet förtroende för dessa. När det gäller förtroende för regeringen och för hur demokratin fungerar i Sverige sker det dock en förändring under perioden 1999-2011. I början av perioden är benägenheten att demonstrera större bland dem med högt förtroende för regeringen och bland dem som är nöjda med hur demokratin fungerar, i slutet av perioden är förhållandet det omvända. Detta bör ses i ljuset av att regeringen under denna period gick från att vara socialdemokratisk till att vara borgerlig – förändringen återspeglar alltså den större demonstrationsbenägenheten bland dem som är vänster eller sympatiserar med röd-gröna politiska partier. Samtidigt kan det noteras att regeringsskiftet i sig varken har inneburit att det protesteras mer eller mindre. Den förändring man ser är snarare att demonstrationsbenägenheten minskar bland dem som sympatiserar med borgerliga partier men ökar bland Vänsterpartisympatisörer.

Det tycks alltså vara svårt att se deltagandet i gatuprotester som ett uttryck för "politisk alienation" (jämför Oskarson 2011). Jämfört med genomsnittsmedborgaren har den typiske demonstranten högre förtroende för de politiska partierna och är i större utsträckning med i politiska partier eller miljöorganisationer. Demonstrerandet kan därför knappast ses som ett uttryck för missnöje med demokratin eller det politiska systemet i sig. Snarare uttrycker det ett missnöje med den politik som förs av dem som för tillfället sitter vid makten.

Synen på demokratin tycks dock spela roll, fast då avseende vilket demokratiideal man ansluter sig till. I inledningen diskuterades att det ökade deltagandet i demonstrationer har setts som ett uttryck för att deltagardemokratiska påverkansformer blivit mer centrala i västliga demokratier. Att benägenheten att demonstrera även går att koppla till förekomst av deltagardemokratiska värderingar framgår av våra data. I Riks-SOM 2010 frågades om man anslöt sig till ett synsätt som var ”deltagardemokratiskt” – att man betonar medborgarnas aktiva deltagande i det politiska livet även mellan valen (genom folkomröstningar, aktivism eller demonstrationer) – eller ”valdemokratiskt”, som i stället betonar valhandlingen som det principiellt viktigaste sättet att påverka politiken. Det visade sig att 12 procent av ”deltagardemokraterna” hade demonstrerat under det senaste året, medan bara 3 procent av ”valdemokraterna” hade gjort det. Demonstrationsdeltagare har alltså oftare – men inte alltid – ett deltagardemokratiskt synsätt.

Vilka av dessa sociala och ideologiska faktorer är då mest betydelsefulla för benägenheten att demonstrera? Denna fråga kan besvaras genom att vi genomför en binär logistisk regressionsanalys. En sådan analys gör det möjligt att se vilka faktorer som spelar störst roll för att man ska delta eller inte delta i en demonstration. Analysen gör det även möjligt att se i vilken utsträckning en viss social eller värderingsmässig egenskap gör det mer eller mindre sannolikt att man har demonstrerat (vilket i tabell 2 kan utläsas i de kolumner som anger så kallade oddskvoter för olika grupper). För att kunna se om det skett en förändring över tid har jag valt att undersöka åren 1999 och 2011, två år med en snarlik andel demonstranter.

I tabell 2 framgår att den faktor som inverkar mest på benägenheten att demonstrera är medlemskap i politiskt parti. Det är för både 1999 och 2011 ungefär sex gånger mer sannolikt att en partimedlem har demonstrerat än att en icke-medlem har gjort detta. För båda åren gäller även att sannolikheten för att man ska demonstrera minskar när åldern ökar.

När det gäller ideologiska ställningstaganden är det under båda åren vänsterorientering som starkast ökar sannolikheten att man ska demonstrera, men samtidigt minskar betydelsen av detta över tid. År 1999 är det nästan sju gånger mer sannolikt att man ska demonstrera om man har vänstersympatier, men år 2011 är det enbart 3,6 gånger mer sannolikt. I stället ökar mellan de båda åren betydelsen av att sympatisera med Vänsterpartiet, vilket gör det 3,3 gånger mer sannolikt att demonstrera jämfört om man sympatiserar med partier andra än Socialdemokraterna och Miljöpartiet.

De sociala faktorerna påverkar inte demonstrationsbenägenheten i lika stor utsträckning som de ideologiska, men i båda regressionerna leder lägre ålder till en högre sannolikhet att man ska demonstrera (ett samband som dessutom är starkare 2011). Samma sak gäller ifall man bor i en storstad, stad eller större tätort, jämfört med om man bor på landsbygden, men denna skillnad är något mindre år 2011. En social faktor där sannolikheten för att man ska demonstrera däremot har ökat mellan 1999 och 2011 är om man är född utomlands.

Tabell 2 Inverkan av social bakgrund och politiska värderingar på benägenheten att demonstrera. Binär logistisk regression för 1999 och 2011

	Riks-SOM 1999			Riks-SOM 2011		
	b	Standardfel	Oddsquot	b	Standardfel	Oddsquot
<i>Kön (ref. kat = man)</i>						
Kvinna	-0,21	0,30	0,81	-0,02	0,17	0,98
<i>Ålder (ref. kat = 16-29 år)</i>						
30-49 år	-0,36	0,36	0,70	-0,70 **	0,23	0,50
50-64 år	-0,63	0,41	0,53	-1,17 ***	0,25	0,31
65-85 år	-1,85 **	0,70	0,16	-1,43 ***	0,30	0,24
Universitetsutbildning	0,21	0,35	1,23	0,38 †	0,20	1,46
<i>Subjektiv klass: nuvarande hem (ref. kat = arbetarhem)</i>						
Tjänstemanna- / högre tjänstemannahem	-0,18	0,36	0,83	-0,13	0,20	0,88
Företagarhem	0,03	0,58	1,03	0,17	0,38	1,18
<i>Bostadsort (ref. kat = ren landsbygd)</i>						
Mindre tätort	0,12	0,61	1,13	0,18	0,39	1,20
Stad eller större tätort	1,01 †	0,52	2,75	0,60 †	0,34	1,82
Stockholm, Göteborg och Malmö	1,20 *	0,58	3,30	1,07 **	0,36	2,91
Ej uppvuxen i Sverige	0,56	0,50	1,75	0,92 ***	0,25	2,50
<i>Position på höger-vänsterskala (ref. kat = höger)</i>						
Vänster	1,88 **	0,59	6,55	1,29 ***	0,36	3,61
Mitten	0,89 †	0,51	2,44	0,28	0,35	1,33
<i>Partisympati (ref. kat = ej nämnda partier)</i>						
Vänsterpartiet	-0,25	0,53	0,78	1,21 **	0,35	3,35
Socialdemokraterna	-1,01 †	0,53	0,36	0,27	0,31	1,30
Miljöpartiet	0,36	0,57	1,43	0,12	0,34	1,13
<i>Organisationsmedlemskap</i>						
Politiskt parti	1,82 ***	0,39	6,17	1,77 ***	0,23	5,85
Miljöorganisation	0,39	0,51	1,48	0,85 **	0,26	2,34
<i>Högt förtroende (ref. kat = lägre förtroende samt varken högt eller lågt förtroende)</i>						
Regeringen	0,80 *	0,36	2,22	-0,73 **	0,23	0,48
De politiska partierna	0,15	0,37	1,16	0,61 **	0,21	1,84
Nöjd med demokratin i Sverige	-0,63 †	0,32	0,53	-0,06	0,22	0,95
Konstant	-4,00 ***	0,69	0,02	-4,01 ***	0,46	0,02
Antalet observationer	1033			3311		
Nagelkerkes pseudo-R2	0,201			0,271		

Kommentar: Analysmetoden är binär logistisk regression. För en rad av de variabler som analyseras har svarsalternativen på en rad frågor slagits samman. När det gäller position på höger-vänsterskalan består variabeln "Vänster" av svarsalternativen "Klart till vänster" och "Något

till vänster", "Mitten" av "Varken till vänster eller höger" samt "Höger" av "Något till höger" och "Klart till höger". När det gäller organisationsmedlemskap består variablerna "Politiskt parti" och "Miljöorganisation" av följande svarsalternativ på frågan "Är du medlem i någon typ av förening/organisation?": "Ja" och "Ja, och jag har någon typ av uppdrag". När det gäller högt förtroende består variablerna "Regeringen" och "De politiska partierna" av följande svarsalternativ på frågan "Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?": "Mycket stort förtroende" och "Ganska stort förtroende". När det gäller variabeln "Nöjd med demokratin" består den av följande svarsalternativ på frågan "På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i Sverige?": "Mycket nöjd" och "Ganska nöjd". Det värde för oddskvot som anges i tabellen visar hur stor sannolikheten är att någon som tillhör den aktuella gruppen ska demonstrera, i jämförelse med den referenskategori som anges. Värdet 1 innebär att det inte finns någon skillnad i sannolikhet, värden mindre än 1 innebär att sannolikheten blir lägre och värden större än 1 att sannolikheten blir högre. Exempelvis betyder oddskvoten för åldersgruppen 65-85 år på 0,24 (för år 2011) att denna åldersgrupp bara har en fjärdedel så stor benägenhet att demonstrera som referenskategori, det vill säga åldersgruppen 16-29 år. I analysen har de som uppgett att deras nuvarande hem är ett jordbrukarhem exkluderats, eftersom de som uppgav detta och samtidigt hade demonstrerat var extremt få (två individer år 1999 och en individ år 2011) och sådana låga värden leder till svårtolkade resultat. De skillnader som är signifikanta markeras enligt följande: † för signifikans på 10 procents nivå, * för 5 procents nivå, ** för 1 procents nivå och *** för 0,1 procents nivå.

Denna analys visar att medlemskap i politiska partier eller miljöorganisationer, ideologisk vänsterorientering och högt förtroende för politiska partier gör det mer sannolikt att man ska demonstrera, det vill säga faktorer som har att göra med politiska värderingar samt politiskt engagemang och förtroende. De sociala faktorer som påverkar är främst att man är ung, bor i en storstad eller är född i ett annat land än Sverige. Överlag har dessutom de politiska eller ideologiska faktorernas betydelse ökat i betydelse för benägenheten att demonstrera mellan åren 1999 och 2011, medan betydelsen av sociala bakgrundsfaktorer är relativt stabil.³

Den internationella forskningens tes om demonstrerandets "normalisering" blir därmed svår att bekräfta utifrån analysen av svenska data från perioden 1999-2011. Snarare pekar analysen på att betydelsen av social bakgrund är relativt konstant över tid. Däremot minskar betydelsen av enskilda sociala faktorer (bostadsort), medan betydelsen av andra ökar (framför allt ålder och huruvida man är född i Sverige).

Tesen om demonstrerandets normalisering har främst avsett sociala bakgrundsfaktorer och inte politiska eller ideologiska faktorer, men man skulle naturligtvis kunna fråga sig ifall en motsvarande normalisering avseende dessa faktorer har skett. Men utifrån denna analys av svenska data blir det ännu svårare att tala om en normalisering av demonstrationsdeltagandet när det gäller politiskt engagemang och ideologiska ställningstaganden. Under den undersökta perioden ökar tvärtom betydelsen av politiska eller ideologiska faktorer. Även om betydelsen av enskilda faktorer minskar är fortfarande huvuddelen av dem som demonstrerar vänster och aktiva inom politiska partier.

Man bör samtidigt betona att denna analys handlar om olika gruppers *benägenhet* att demonstrera. Även om utlandsfödda svenskar och medborgare mellan 16 och 29 år är mer benägna att demonstrera, utgör dessa grupper bara 16 respektive 32

procent av de som demonstrerade år 2011. Och även om Vänsterpartisympatisörer är mycket mer benägna att demonstrera än andra, var andelen vänsterpartister bland dem som demonstrerade under 2011 enbart 23 procent. Detta kan jämföras med att 35 procent av demonstranterna sympatiserade med Socialdemokraterna, 19 procent med Miljöpartiet och 18 procent med något av riksdagens övriga partier.

Statistiken över den årliga andelen demonstranter bekräftar också det andra slag av normalisering av demonstrerandet som hävdats inom forskningen, i bemärkelsen att denna form av politiskt deltagande har blivit ett bestående inslag i det politiska livet. Som framgick av diagram 1 är andelen som har demonstrerat under ett givet år relativt konstant över tid. Undantaget är de år då det förekommit enstaka demonstrationer som har mobiliserat ett exceptionellt antal demonstranter, ofta i anslutning till transnationella kampanjer. Detta visar att demonstrationsdeltagandet i dagens Sverige inte främst avspeglar tillfälliga radikaliseringsperioder, utan att det snarare bör betraktas som en konstant del av ett pågående politiskt samtal. Att en stor del av medborgarna anser att demonstrationer är ett legitimt sätt att påverka visar om inte annat två frågor i 2001 års SOM-undersökning. Enligt dessa framgick å ena sidan att enbart 8 procent av medborgarna anser att det inte är berättigat med demonstrationer, å andra sidan att en stor andel som inte själva hade demonstrerat under de senaste 2-3 åren ändå skulle kunna tänka sig att göra det (33 procent).

Första maj, prideparader och anti-rasistiska demonstrationer

För att ytterligare förstå varför vissa ideologiska ställningstaganden har en så stor betydelse för demonstrationsbenägenheten måste man även se till vilka slags demonstrationer som medborgarna deltar i. Det finns god anledning att anta att de flesta inte demonstrerar främst för att uttrycka sitt stöd för demonstrationen som politisk deltagandeform, utan för att påverka konkreta politiska debatter eller beslutsprocesser och för att uttrycka en specifik åsikt.

Det har inom både internationell och svensk forskning varit sällsynt med undersökningar i vilka medborgarna tillfrågas om *vilken typ* av demonstrationer som de har deltagit i. Därför har det varit svårt att kunna se vilket slags demonstrerande som har dolt sig bakom svaren på frågan om man under det senaste året har deltagit i en demonstration – och i vilken mån deltagarna i dessa olika manifestationer skiljer sig åt.

I 2011 års Riks-SOM ställdes därför även frågan om man under det senaste året hade deltagit i en förstamaj-demonstration, en prideparad eller en anti-rasistisk demonstration. Som tidigare diskuterats talar mycket för att förstamaj-demonstrationerna åtminstone för några decennier sedan hade en viktig betydelse i Sverige för demonstrationsdeltagandets allmänna uppsving. Frågan är om denna årligen återkommande manifestation även i dag spelar en stor roll för det allmänna demonstrationsdeltagandet.

Ifall första maj här står för arbetarrörelsens traditionella demonstrationsdag, står anti-rasistiska demonstrationer för det slags protester som vanligen associeras med

de nya sociala rörelser som vunnit terräng sedan 1960-talets slut. Prideparader är lite svårare att kategorisera. När de uppkom i USA under 1970-talet var de tydligt politiska och stod i opposition mot både majoritetssamhället och dess politiska företrädare. Även om detta fortfarande är fallet i många länder har de svenska prideparaderna med tiden fått stöd av allt fler politiska partier och de ses i dag kanske mindre som uttryckligt politiska och mer som manifestationer med festivalkaraktär. Men samtidigt vore det fel att inte betrakta denna manifestation som politisk: fortfarande handlar HBTQ-rörelsens mobiliseringar om att vinna erkännande och uppnå lika rättigheter, i en fråga som av andra grupper fortfarande anses vara kontroversiell.

I tabell 3 visas hur stor andel som under det senaste året hade deltagit i någon av dessa politiska manifestationer eller i någon demonstration överlag, bland en rad olika sociala eller åsiktsmässigt betingade grupper.

Tabell 3 Andelen som under det senaste året har demonstrerat i olika typer av demonstrationer, inom olika sociala och åsiktsmässiga grupper (procent)

	Demonstrationer överlag	Första maj	Pride-parad	Anti-rasistisk demonstration
<i>Kön</i>				
Kvinna	5,4	2,9	1,8	2,6
Man	5,0	3,5	1,2	2,5
<i>Ålder</i>				
16-29 år	10,8	2,7	1,9	6,2
30-49 år	5,6	3,0	2,1	2,1
50-64 år	4,1	4,1	1,1	2,5
65-85 år	2,7	2,7	1,1	1,0
<i>Utbildning</i>				
Grundnivå/obligatorisk	3,1	3,3	1,8	1,1
Mellannivå	4,8	2,3	0,8	1,8
Universitet/högskola	6,9	3,4	2,1	4,4
<i>Subjektiv klass: Nuvarande hem</i>				
Arbetsarhem	5,6	4,1	1,1	2,2
Jordbrukarhem	0,7	0,0	0,0	0,0
Tjänstemannahem	5,7	2,8	1,9	3,5
Högre tjänstemannahem	4,0	1,5	0,8	2,6
Företagarhem	4,2	2,2	1,8	2,7
<i>Bostadsort</i>				
Ren landsbygd	2,6	1,1	0,4	1,1
Mindre tätort	3,2	2,0	0,5	0,8
Stad/större tätort	5,3	3,5	1,4	2,8
De tre storstäderna	10,2	5,1	4,1	5,9

Forts.

Tabell 3 Forts.

	Demonstrationer överlag	Första maj	Pride-parad	Anti-rasistisk demonstration
<i>Uppväxtland</i>				
Sverige	4,8	2,5	1,4	2,4
Annat land	10,4	7,6	2,1	5,5
<i>Partisynpati</i>				
Vänsterpartiet	22,7	16,2	5,8	14,5
Socialdemokraterna	6,8	5,4	1,0	2,6
Centerpartiet	2,2	1,5	0,7	0,0
Folkpartiet	3,2	1,1	1,1	2,1
Moderaterna	1,3	0,4	1,3	0,5
Kristdemokraterna	3,3	1,2	0,0	1,2
Miljöpartiet	8,4	3,0	2,4	4,7
Sverigedemokraterna	2,3	0,7	0,7	0,0
Feministiskt Initiativ	30,8	0,0	25,0	25,0
Piratpartiet	14,3	0,0	0,0	0,0
Annat parti	15,6	16,7	4,2	12,5
<i>Placering på vänster-högerskalan</i>				
Klart till vänster	18,8	14,9	4,3	12,5
Något till vänster	8,2	3,9	1,4	3,6
Varken till vänster eller till höger	2,9	1,8	1,0	0,8
Något till höger	2,0	0,6	0,8	0,8
Klart till höger	1,6	0,6	1,8	0,3
<i>Förtroende för regeringen</i>				
Mycket stort förtroende	3,4	1,5	1,5	1,5
Ganska stort förtroende	2,7	1,0	1,3	1,2
Varken stort eller litet förtroende	6,5	3,4	1,2	2,7
Ganska litet förtroende	7,3	4,9	1,2	3,9
Mycket litet förtroende	10,7	9,3	3,1	6,2
<i>Medlemskap i organisation</i>				
Politiskt parti	21,8	17,4	3,2	11,0
Miljöorganisation	16,6	6,0	4,7	10,1
Invandrarorganisation	21,4	18,2	4,5	9,1
<i>Uppdrag inom organisation</i>				
Facklig organisation	5,6	4,4	1,5	3,1
Samtliga	5,3	3,2	1,5	2,6

Kommentar: För statistiken över deltagande i *demonstrationer överlag* utgörs procentbasen i tabellen av alla personer som i hela Riks-SOM 2011 svarade på frågan om man under de senaste 12 månaderna hade deltagit i en demonstration. Procentbasen för statistiken över deltagande i förstamaj-demonstrationer, prideparader och anti-rasistiska demonstrationer utgörs av alla personer som i två av delundersökningarna i Riks-SOM 2011 svarade på en fråga om huruvida man under de senaste 12 månaderna hade deltagit i någon av dessa typer av manifestationer. Frågorna ingick i ett frågebatteri där en rad olika årligen återkommande högtider och andra begivenheter omnämndes.

För att få ett svar på frågan om förstamaj-demonstrationernas betydelse i dag kan man jämföra de 3,2 procent som hade deltagit i en sådan med de 5,3 procent som hade deltagit i en demonstration överlag. Alltså hade mer än hälften av de som hade demonstrerat under det gångna året också deltagit i ett förstamajtåg. Första maj tycks fortfarande inta en särställning bland svenska demonstrationer. Men även andelen som har demonstrerat i en anti-rasistisk demonstration (2,6 procent) är relativt stor i förhållande till andelen som överlag har demonstrerat. Andelen som hade deltagit i en prideparad är dock något lägre (1,5 procent).

Om man jämför den sociala och ideologiska sammansättningen hos dem som deltar i dessa manifestationer utmärker sig första maj-demonstrationerna gentemot de andra två genom att i större utsträckning attrahera äldre, lågutbildade, män, utlandsfödda svenskar, medlemmar i invandrarorganisationer, dem som identifierar sig som arbetare samt dem som bor i mindre tätorter. När det gäller anti-rasistiska demonstrationer utmärker de sig gentemot de två andra manifestationerna genom att i större utsträckning attrahera universitetsutbildade och yngre. Prideparaderna skiljer sig mot de två övriga typerna genom att även attrahera deltagare från andra delar av det politiska spektret än vänstern. Även om andelen deltagare i prideparader är som störst bland dem som anser sig vara ”klart till vänster” (4,3 procent), är den även relativt stor bland dem som anser sig vara ”klart till höger” (1,8 procent).

Ställer man deltagarna i dessa olika typer av demonstrationer i förhållande till dem som har demonstrerat överlag, blir det tydligt att förstamaj-demonstranterna i många sociala avseenden har en mer jämn spridning mellan olika grupper än vad som är fallet med dem som har demonstrerat överlag. I förhållande till tesen om demonstrerandets normalisering blir det därmed intressant att konstatera att förstamaj-firandet, åtminstone i Sverige, tycks bidra till att genomsnittsdemonstranten trots allt ligger hyfsat nära befolkningsgenomsnittet i sociala avseenden, i synnerhet när det gäller sådana faktorer som rör social klass, utbildning, ålder och bostadsort. När det gäller deltagarna i prideparader och anti-rasistiska demonstrationer är förhållandet snarare det motsatta.

Slutsats

I detta kapitel har jag utifrån SOM-undersökningarnas data från 1999-2011 undersökt hur svenskarnas demonstrationsbenägenhet har förändrats och huruvida vissa grupper av medborgare är mer benägna att demonstrera än andra.

I motsats till vad många tror demonstrerar svenskarna mer i dag än för femtio år sedan. Denna utveckling avviker inte heller från andra länder i Europa. Den andel på mellan 5 och 8 procent av medborgarna som under de senaste 12 månaderna har deltagit i en demonstration placerar Sverige i en mittenposition bland västeuropeiska länder.

Det som också framkommit är att andelen som någon gång har demonstrerat är relativt stabil över tid. De år då deltagandet ökar markant – som år 2003 när 8,5

procent demonstrerade – är det främst andelen engångsdemonstranter som ökar, vilket troligtvis beror på enskilda mobiliseringar. Men i övrigt har demonstrerandet etablerat sig som ett permanent inslag i det demokratiska samtalet, som en stor andel av medborgarna åtminstone någon gång har ägnat sig åt och som en stor andel skulle kunna tänka sig att göra. Den internationella forskningens tes om demonstrerandets normalisering bekräftas alltså av svenska data, åtminstone i denna terms ena bemärkelse.

Däremot går det inte att utifrån SOM-undersökningarnas data från 1999-2011 visa att det har skett en normalisering i den andra bemärkelse som forskningen beskriver, det vill säga att sociala faktorer allt mindre skulle påverka benägenheten att demonstrera. Om demonstrationsdeltagandet vore fullständigt normaliserat i denna bemärkelse, skulle alla, oberoende av social bakgrund, ha lika stor benägenhet att demonstrera. Men så är inte fallet. Kön och social klass saknar visserligen i stort sett betydelse för benägenheten att demonstrera, men ålder, utbildningsnivå och bostadsort spelar däremot in. Analysen visar dessutom att enskilda sociala bakgrundsfaktorer har fått ökad betydelse under den undersökta perioden, främst ålder och uppväxt utomlands.

Samma sak gäller politiska och ideologiska faktorer. Fortfarande är de som står till vänster och är aktiva i politiska partier mer benägna att demonstrera än andra. Under den undersökta perioden har dessutom betydelsen av politiska värderingar och övertygelser ökat, medan den sociala bakgrundens betydelse har varit konstant.

Noter

- ¹ Siffrorna bygger på det antal deltagare som rapporterades i dagspressen dagen eller dagarna efter demonstrationerna.
- ² Frågan ställdes dock inte 2002 och 2005-2006. För de år som frågan ställdes, har den oftast förekommit i ett batteri av frågor som gällde deltagande i olika fritidsaktiviteter, där man kunnat specificera hur ofta man deltagit i dessa (årsvis, halvårsvis, kvartalsvis, månatligen eller veckovis). Undantaget är 2003-2004, då frågan i stället ställdes i ett frågebatteri om olika former av politiskt deltagande, där man kunde ange att man deltagit en eller flera gånger under de senaste 12 månaderna.
- ³ Genom att göra separata binära logistiska regressionsanalyser för sociala faktorer (kön, ålder, utbildning, subjektiv klass, bostadsort och uppväxtland) respektive politiska/ideologiska faktorer (vänster-högerposition, partisynpat, medlemskap i politiskt parti eller miljöorganisation, förtroende för regering och politiska partier samt tillfredsställelse med demokratin i Sverige) för åren 1999 och 2011 har jag undersökt hur stor betydelse dessa olika faktorer har för sannolikheten att man ska demonstrera, utifrån det R^2 -värde som de olika modellerna har gett. Som framgår i tabell 2 var det sammantagna R^2 -värdet 0,201 för år 1999. För

sociala faktorer var R^2 0,063 detta år, för politiska/ideologiska faktorer 0,141. För 2011 var det sammantagna R^2 -värdet 0,271, för sociala faktorer 0,072 och för politiska/ideologiska faktorer 0,213. Samma typ av analys gjordes även för åren 2000 och 2007-2008, och resultaten styrker att förändringen mellan 1999 och 2011 är del i en övergripande trend som består i att de sociala faktorernas betydelse är relativt konstant medan de politiska/ideologiska faktorernas betydelse ökar över tid, för sannolikheten att man ska demonstrera.

Referenser

- Eder K (1995). "Does social class matter in the study of social movements?: A theory of middle-class radicalism", i Louis Maheu (red.), *Social movements and social classes: The future of collective action*. London: Sage.
- March A & Kaase M (1979). "Background of political action", i Barnes S H & Kaase M (red.), *Political action: Mass participation in five Western democracies*. London: Sage.
- Norris P (2002). *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*. New York: Cambridge University Press.
- Oskarson M (2010). "Det (o)jämliga politiska medborgarskapet: Politisk alienation vs politisk integration", i Holmberg S, Weibull L & Oscarsson H (red.), *Lycksalighetens ö: Fyrtioen kapitel om politik, medier och samhälle: SOM-undersökningen 2010*. Göteborg: SOM-institutet.
- Van Aelst P & Walgrave S (2001). "Who is that (wo)man in the street? From the normalisation of protest to the normalisation of the protester". *European Journal of Political Research*, vol. 39, nr 4, s. 461-486.
- Wennerhag M (2008). *Global rörelse: Den globala rättviserörelsen och modernitetens omvandlingar*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- <http://www.worldvaluessurvey.org/> Se "Online Data Analysis".

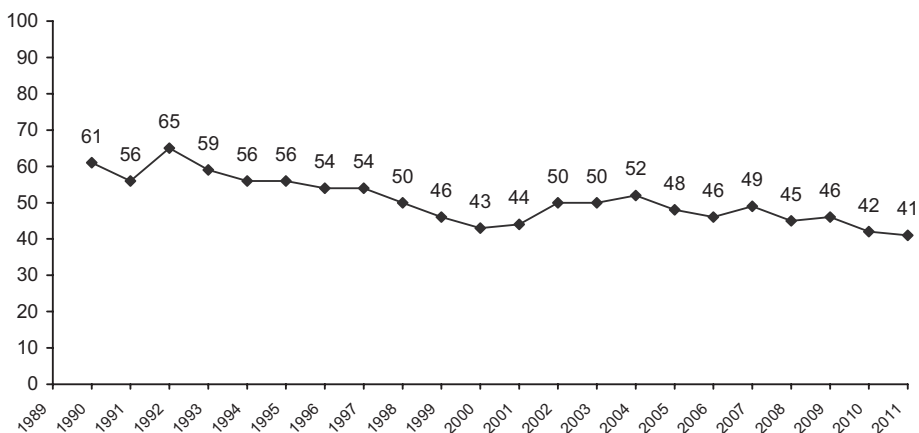
POSITIV ATTITYD TILL INVANDRING TROTS MOBILISERING AV INVANDRINGSMOTSTÅND

MARIE DEMKER

Svensk flyktingopinion fortsätter att bli allt mer generös. I 2011 års SOM-undersökning anger en lägre andel av befolkningen än någonsin, 41 procent, att det är ett bra förslag att ta emot färre flyktingar i Sverige.¹ På motsvarande sätt är det en högre andel än hittills, 31 procent, som anser det vara ett dåligt förslag att ta emot färre flyktingar.²

Attityden till flyktingmottagning har länge varit en partiskiljande fråga. Moderaterna, som alltid varit minst positiva, närmar sig dock mittenpartierna. Mittenpartierna närmar sig varandra. Å andra sidan blir de allra mest generösa sympatisörerna (MP och V) allt mer generösa och de minst generösa sympatisörerna (SD) skiljer ut sig som den grupp där flyktingmotståndet är nära nog kompakt.

Figur 1 Andel som anser det vara ett ganska bra eller mycket bra förslag att ta emot färre flyktingar i Sverige 1990-2010

Kommentar: Förslaget som svarspersonerna fick ta ställning till löd: "Ta emot färre flyktingar i Sverige" och svarsalternativen var mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt samt mycket dåligt förslag. Den redovisade siffran utgör andelen som svarat mycket eller ganska bra förslag. Endast personer som besvarat frågan är medtagna i procentbasen.

Det partiskiljande mönstret avseende attityden till flyktingmottagning har inte ruckats i grunden, men under de senaste åren har det skett en utjämning mellan mittenpartierna. Sverigedemokraternas sympatisörer utgör en extrempunkt med 94 procent som tycker det är ett mycket eller ganska bra förslag att ta emot färre flyktingar. Samtidigt utgör Miljöpartiets och Vänsterpartiets sympatisörer en grupp som skiljer ut sig som allt mer generösa. Ytterpolerna blir tydligare samtidigt som mittfältet blir trängre.

Tabell 1 Svenska folkets inställning till flyktingmottagning efter partisympati. Andel som angivit att det är ett bra förslag att ta emot färre flyktingar 2011 (procent)

Partisympati	2011
Vänsterpartiet	22
Miljöpartiet	21
Socialdemokraterna	38
Centerpartiet	36
Folkpartiet	35
Kristdemokraterna	36
Moderaterna	47
Sverigedemokraterna	94

Kommentar: Förslaget som svarspersonerna fick ta ställning till löd: "Ta emot färre flyktingar i Sverige" och svarsalternativen var mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt samt mycket dåligt förslag. Den redovisade siffran utgör andelen som svarat mycket eller ganska bra. Endast personer som besvarat frågan är medtagna i procentbasen.

Flyktingpolitiken utgör idag en profilfråga både för dem som önskar en generösare politik (Miljöpartiets och Vänsterpartiets sympatisörer) och dem som önskar ökade restriktioner (Sverigedemokraternas sympatisörer).

I vilka grupper är motståndet starkast och svagast?

Motståndet emot flyktinginvandring är inte jämnt fördelat i befolkningen. Sedan länge vet vi att utbildning och flyktingattityd har ett starkt samband, ju längre utbildning desto mer generös attityd till att ta emot flyktingar.

Som framgår av tabell 2 finns också i 2011 års SOM-undersökning de förväntade skillnaderna. Men vi kan nu notera att åldersskillnaden, som krympt år från år, nu i princip försvunnit. Pensionärer är något mer negativa till flyktingmottagning men i övrigt återfinns inga skillnader mellan åldersgrupper. Kvinnor är dock mer generösa än män och högskoleutbildade mer generösa än de med kortare utbildning. I tabell 2 återfinns således inga överraskningar, mönstret ligger fast sedan lång tid.

Tabell 2 Svenska folkets inställning till flyktigmottagning efter kön, ålder och utbildning. Andel som anger att det är ett bra förslag att ta emot färre flyktingar 2011 (procent)

	Samtliga	41
Kön	Män	46
	Kvinnor	36
Ålder	16-29 år	40
	30-49 år	40
	50-64 år	40
	65-85 år	44
Utbildning	Grundskola	54
	Gymnasium	47
	Eftergymnasial (ej högsk)	39
	Högskola/universitet	26

Kommentar: Förslaget som svarspersonerna fick ta ställning till löd: "Ta emot färre flyktingar i Sverige" och svarsalternativen var mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt samt mycket dåligt förslag. Den redovisade siffran är andelen som svarat mycket eller ganska bra. Endast personer som besvarat frågan är medtagna i procentbasen.

Attityder till religionsfrihet

Men frågan om fler eller färre flyktingar till Sverige är bara ett av många politiska förslag som framförts i den svenska debatten. För att komma åt mer generella attityder till invandrare och invandring behöver vi analysera attityder som handlar om värderingar och referensramar.

Vid ett flertal tillfällen med början 1993 har attityden till invandras religionsfrihet och attityden till anti-rasistiska rörelser undersökts. År 2011 ändrades dock svarsalternativen så att två var instämmande helt eller delvis medan två var avvisande helt eller delvis.³ I undersökningen 2011 ser vi en ökning av den grupp som anser sig helt stödja påståendet om religionsfrihet för invandrare i Sverige. Genom att endast jämföra det svarsalternativ som är helt instämmande kan man minimera risken för felaktiga slutsatser som baseras på den metodologiska förändringen.⁴

En förklaring till det ökade stödet för invandras religionsfrihet kan vara den debatt som pågått under de senaste åren kring olika religiösa attribut och ceremonier inom judendom och islam. I ljuset av att 63 procent av svenska folket anser att det är helt eller delvis riktigt att invandrare fritt skall kunna utöva sin religion i Sverige framstår det folkliga stödet för kraftfulla inskränkningar i religionsfriheten som svagt. Endast 13 procent anser 2011 att påståendet att invandrare fritt skall kunna utöva sin religion i Sverige är "helt felaktigt", att jämföra med att andelen som tidigare år svarade "instämmer inte alls" legat på den dubbla andelen.⁵

Tabell 3 Svenska folkets inställning till invandrades rätt att fritt utöva sin religion i Sverige 1993-2011 (procent)

	Undersökningsår						
	1993	1997	1999	2004	2007	2009	2011
Andel instämmer helt/helt riktigt	19	17	20	18	16	19	27

Kommentar: Förslaget som svarspersonerna fick ta ställning till löd: "Invandrarna i Sverige skall fritt kunna utöva sin religion här" och svarsalternativen var Instämmer helt, i stort sett, delvis samt inte alls (1993-2009) samt Helt riktigt, delvis riktigt, delvis felaktigt, helt felaktigt (2011) Den redovisade siffran utgör andelen som svarat "Instämmer helt" alternativt "Helt riktigt". Endast personer som besvarat frågan är medtagna, "vet ej"-svar är borträknade ur procentbasen.

Vid tidigare undersökningar har det visat sig att synen på invandrades religionsfrihet är starkt partiskiljande (Demker 2010). Med tanke på förändringen av svarsalternativen bör tolkningen vara försiktig, men den förändring som är tydligast är att folkpartiets sympatisörer år 2011 visar sig vara mest positiv till invandrades religionsfrihet, tätt följda av Miljöpartiets och Vänsterpartiets sympatisörer.

Tabell 4 Partisympatisörernas inställning till invandrades rätt att fritt utöva sin religion i Sverige 2011 (procent)

	Helt eller delvis riktigt
Alla	63
Vänsterpartiet	74
Miljöpartiet	78
Socialdemokraterna	60
Centerpartiet	60
Folkpartiet	84
Kristdemokraterna	56
Moderaterna	63
Sverigedemokraterna	28

Kommentar: Förslaget som svarspersonerna fick ta ställning till löd: "Invandrarna i Sverige skall fritt kunna utöva sin religion här" och svarsalternativen var Helt riktigt, delvis riktigt, delvis felaktigt, helt felaktigt. Den redovisade siffran utgör andelen som svarat "Helt riktigt" samt "Delvis riktigt". Endast personer som besvarat frågan är medtagna, "vet ej"-svar är borträknade ur procentbasen.

Religionsfriheten för invandrare har stöd av en majoritet i alla grupper av partisympatisörer utom bland Sverigedemokraternas sympatisörer. Stödet är ungefär lika starkt i alla åldersgrupper, men något starkare bland kvinnor än män. Utbildnings-

nivån har dock ett starkt samband med stödet för religionsfriheten (precis som i attityden till flyktingmottagning). Andelen som anser det vara helt eller delvis riktigt att invandrare fritt skall kunna utöva sin religion i Sverige bland högutbildade är 78 procent medan samma andel är 46 procent bland dem med enbart grundskola.

Engagemang och mobilisering

På samma sätt som i frågan om invandras religionsfrihet har attityden och viljan att själv medverka i den anti-rasistiska rörelsen undersökts under perioden från 1993 fram till 2011. Även denna fråga har utsatts för motsvarande förändring av svarsalternativ och samma försiktighet i tolkningen måste därför iakttagas. Tabell 6 bygger på samma principer som i tabell 3, det är alltså endast andelen helt instämmande svar som redovisas.

Tabell 5 Svenska folkets inställning till att gå med i en organisation som arbetar mot rasism och främlingsfientlighet 1993-2011 (procent)

	Undersökningsår						2011
	1993	1997	1999	2004	2007	2009	
Andel instämmer helt/helt riktigt	22	24	25	25	19	20	22

Kommentar: Förslaget som svarsalternativen fick ta ställning till löd: "Jag kan tänka mig att gå med i en organisation som arbetar mot rasism och främlingsfientlighet" och svarsalternativen var Instämmer helt, i stort sett, delvis samt inte alls (1993-2009) samt Helt riktigt, delvis riktigt, delvis felaktigt, helt felaktigt (2011) Den redovisade siffran utgör andelen som svarat "Instämmer helt" alternativt "Helt riktigt". Endast personer som besvarat frågan är medtagna, "vet ej"-svar är borträknade ur procentbasen.

Attityden till att själv medverka i den anti-rasistiska rörelsen har således knappast påverkats under de närmare 20 åren som undersökningarna genomförts, andelen svenskar som bejakar ett sådant engagemang pendlar mellan 20 och 25 procent. År 2011 svarade dock 57 procent att påståendet var helt eller delvis riktigt, en majoritet av svenskarna kan alltså "tänka sig" ett sådant engagemang. För en dryg fjärdedel, 28 procent, var tanken dock helt främmande ("helt felaktigt").

Tanken på ett anti-rasistiskt engagemang ligger dock närmare de flesta svenskar än ett engagemang för att stoppa invandringen, endast fyra procent känner att det vore helt riktigt för dem. En jämförelse av viljan avseende de två typerna av engagemang finns i tabell 6.

Oavsett viljan att engagera sig i en organisation överhuvudtaget så ser vi alltså att skillnaden mellan benägenheten att engagera sig i anti-rasistisk verksamhet respektive invandringsstoppande verksamhet skiljer sig avsevärt åt.

Tabell 6 Svenska folkets inställning till att gå med i en organisation som arbetar mot rasism och främlingsfientlighet respektive en organisation som vill stoppa invandringen 2011 (procent)

	Helt riktigt	Delvis riktigt	Delvis felaktigt	Helt felaktigt	Summa procent
Jag kan tänka mig att gå med i en organisation som arbetar mot rasism och främlingsfientlighet	22	35	14	28	99
Jag kan tänka mig att gå med i en organisation som vill stoppa invandringen till Sverige	4	7	12	77	100

Kommentar: Förslaget som svarspersonerna fick ta ställning till löd: "Jag kan tänka mig att gå med i en organisation som arbetar mot rasism och främlingsfientlighet" samt "Jag kan tänka mig att gå med i en organisation som vill stoppa invandringen till Sverige" och svarsalternativen Helt riktigt, delvis riktigt, delvis felaktigt, helt felaktigt. Endast personer som besvarat frågan är medtagna, "vet ej"-svar är borträknade ur procentbasen.

Sambandet mellan å ena sidan attityden till att emot flyktingar i Sverige och å den andra viljan att engagera sig i organisationer som främjar den attityd man själv har är tydligt. Av dem som vill minska flyktinginvandringen (mycket eller ganska bra förslag) i Sverige kan 26 procent tänka sig att gå med i en organisation som vill stoppa invandringen (helt eller delvis riktigt).⁶ I hela befolkningen är andelen som kan tänka sig att gå med i en organisation som vill stoppa invandringen 12 procent.⁷ Av dem som vill öka flyktinginvandringen till Sverige kan 82 procent tänka sig att gå med i en organisation som arbetar mot främlingsfientlighet.⁸ Den andelen skall jämföras med andelen 57 procent i hela befolkningen. Att attityden till flyktingmottagning har ett starkt samband med viljan och beredskapen att engagera sig i arbetet för eller emot invandring är således otvetydigt.

Invandring som hot och problem

I 2011 års SOM-undersökning ställdes för första gången några frågor rörande svenskarnas uppfattning om invandring som hot och problem.⁹ Resultaten tyder på att det finns en mindre andel svenskar som tydligt uppfattar invandring som ett problem och som hotande samtidigt som man inte heller litat på den svenska mediebildens av invandringens konsekvenser. Av de svarande uppger 10 procent att invandringen är ett hot mot svensk kultur och svenska värden, 16 procent anger att de "känner många" som tycker att invandringsproblemen är den viktigaste samhällsfrågan och 23 procent litat inte på att svenska medier ger en sanningsenlig bild av invandringens problem.¹⁰

Tabell 7 Svenska folkets inställning till invandring som hot och problem 2011 (procent)

	Helt riktigt	Delvis riktigt	Delvis felaktigt	Helt felaktigt	Summa procent
Invandringen utgör ett hot mot svensk kultur och svenska värden	10	27	23	39	99
Jag känner många som tycker att problemen med invandring är den viktigaste samhällsfrågan	16	31	21	32	100
Svenska medier berättar inte sanningen om samhällsproblem förknippade med invandring	23	41	21	16	101

Kommentar: Endast personer som besvarat frågan med något av svarsalternativen är medtagna, "vet ej"-svar är borträknade ur procentbasen.

Oavsett att det är en liten grupp som helt och hållet instämmer i att invandring till Sverige är ett problem, och att sanningen om detta problem inte kommer fram, är det en övertygad minoritet. Bland Sverigedemokraternas sympatisörer anser 90 procent att invandringen utgör ett hot mot svensk kultur och svenska värden (helt/delvis riktigt).¹¹

Av dem som säger det vara helt riktigt att invandringen utgör ett hot anser också 91 procent att det är ett mycket eller ganska bra förslag att minska flyktinginvandringen. Om vi tittar på dem som anser det vara helt eller delvis riktigt att invandring utgör ett hot är det 75 procent som anser att flyktinginvandringen skall minska. Dessa andelar skall jämföras med befolkningsgenomsnittet som är 41 procent.

Av dem som instämmer helt i att de känner många som anser invandringen vara den viktigaste samhällsfrågan är det också 79 procent som tycker det är ett mycket eller ganska bra förslag att minska flyktinginvandringen. Om vi tittar på dem som instämmer helt eller delvis i att de känner många som anser invandringen vara det största samhällsproblemet är det 63 procent som anser det vara ett mycket eller ganska bra förslag att minska flyktinginvandringen. Även här skall andelarna jämföras med befolkningsgenomsnittet som i 2011 års undersökning är 41 procent.

Av dem som anser det vara helt riktigt att svenska medier inte berättar sanningen om invandringens problem anser 80 procent att flyktinginvandringen bör minska. Om vi vidgar gruppen till att omfatta dem som också instämmer delvis i att den svenska mediebildningen är falsk så anser 60 procent av dem att flyktinginvandringen bör minska. Och även i detta fall skall andelarna jämföras med befolkningsgenomsnittet som är 41 procent.¹²

Uppfattningen att invandringen utgör ett hot, att invandring är förknippad med stora samhällsproblem och att vi inte får veta sanningen om dessa problem har således ett mycket starkt samband med negativ attityd till flyktinginvandring. Sambandet talar för ett koherent attitydmönster där synen på flyktinginvandring är en god indikator på den mer allmänna uppfattningen om invandringens konsekvenser och betydelse.

I vilka sociala grupper har då uppfattningen om invandring som ett hot och ett problem starkast stöd?

Vi har tidigare sett att attityden till att ta emot flyktingar inte längre har något starkt samband med ålder. Det visar sig emellertid att uppfattningen om invandringen som hot har tydligt samband med ålder. I den äldsta åldersgruppen är det nästan dubbelt så stor andel (51 procent) som instämmer helt eller delvis i att invandringen är ett hot mot svenska värden som i den yngsta gruppen (26 procent). Men det starkaste sambandet finns mellan synen på invandring som hot och utbildningsnivå. Bland de högutbildade instämmer 17 procent helt eller delvis i att invandringen utgör ett hot mot svensk kultur och svenska värden, medan andelen bland dem med enbart grundskola är 62 procent.

Tabell 8 Svenska folkets inställning till invandring som hot och problem 2011 efter ålder, kön och utbildningsnivå (procent)

	Helt eller delvis riktigt
Alla	37
Kvinnor	33
Män	43
16-29 år	26
30-49 år	31
50-64 år	40
65-85 år	51
Grundskola	62
Gymnasium	43
Eftergymnasial (ej högsk)	34
Högskola/universitet	17

Kommentar: Förslaget som svarspersonerna fick ta ställning till löd: "Invandringen utgör ett hot mot svensk kultur och svenska värden" och svarsalternativen Helt riktigt, delvis riktig, delvis felaktigt, helt felaktigt. Endast personer som besvarat frågan är medtagna, "vet ej"-svar är borträknade ur procentbasen.

Uppfattningen att invandringen är ett hot följer tidigare mönster avseende attityder rörande invandrare och flyktingar i så måtto att utbildningsnivå är mest avgörande för att förklara attityden. Skillnaden mellan hög- och lågutbildade är härvidlag när-

mast dramatisk (45 enheter). Att skillnaderna mellan grupper, avseende såväl ålder som utbildning, ökar vid frågor av värderingskaraktär (hot/möjlighet, religionsfrihet m fl) tyder på att referensramarna skiljer sig åt mer i Sverige än bedömningen av konkreta politiska förslag kanske ger vid handen.¹³

Avslutande diskussion

Sveriges befolkning blir alltmer generös i relation till invandring och allt mer tolerant i relation till invandringens konsekvenser. Analysen av årets SOM-undersökning stärker dock uppfattningen att det i Sverige finns grupper av medborgare för vilka den negativa synen på invandring och flyktingmottagning – samt fokus på invandringens problem – utgör den viktigaste politiska referensramen.¹⁴ För dessa individer är Sverigedemokraterna ett politiskt alternativ som svarar mot deras världsbild. Trots mobiliseringen av invandringsmotståndet är det endast en minoritet i den grupp som helst vill stoppa all flyktinginvandring till Sverige som själva är beredda att engagera sig i en organisation som arbetar för att stoppa invandringen, 21 procent. Bland de Sverigedemokratiska sympatisörerna är dock andelen mycket större, 69 procent. Med Sverigedemokraterna tydligt på den politiska kartan har frågorna om invandring och integration genomgått en partipolitisk polarisering som ökat möjligheten för mobilisering av vissa ideologiska segment i det svenska samhället.¹⁵ Samtidigt som befolkningen i gemen blir allt mer generös i synen på invandring till Sverige.

Noter

- ¹ För första gången sedan 1997 fick respondenterna också ta ställning till förslaget ”Ta emot fler flyktingar i Sverige”. Andelen som svarade att det var ett mycket eller ganska bra förslag var 22 procent. Den andelen var 1997 endast 12 procent och har inte sedan slutet av 1980-talet haft en så hög nivå som 2011 (1988 var den 27 procent).
- ² Under perioden 1993-2010 har andelen respondenter som både vuxit upp i Sverige och har svenskt medborgarskap i genomsnitt varit 89 procent, den har pendlat mellan 91,7 procent (1995) och 87,5 procent (2010). Andelen utländska medborgare har i genomsnitt varit 3,5 procent och pendlat mellan 4,4 procent 1994 och 2,8 procent år 2007. Andelen utländska medborgare i befolkningen år 2011 var nästan 7 procent. I SOM-undersökningarna är respondenter med så kallad utländsk bakgrund underrepresenterade i förhållande till befolkningen som helhet. (Tack till Elias Markstedt.) Befolkningssammansättningen under åren 1993-2011 har förändrats i mer eller mindre hög grad rörande alla de kategorier som används i SOM-undersökningarna, möjligen med undantag för kön. Bland personer som vuxit upp i länder utanför Norden anser 36 procent att det är ett mycket eller ganska bra förslag att ta emot färre flyktingar, att jämföra t ex med

- personer som vuxit upp i någon av de tre storstäderna i Sverige där motsvarande andel är 37 procent.
- ³ Under åren 1993 till 2009 användes fyra svarsalternativ där tre var olika grader av instämmande.
 - ⁴ Genom att instämmanden kan ges genom tre svarsalternativ kan frekvensen instämmande *per svarsalternativ* vara lägre än om respondenten endast kan instämma genom två alternativ. Samma mängd svar kan alltså fördelas på fler alternativ än i den nya utformningen. Genom att jämföra endast det svar som i båda fallen är helt och hållet instämmande minimeras risken för felaktiga slutsatser.
 - ⁵ År 2009 var den andelen 24 procent. Ytterligare stöd för att stödet för invandras religionsfrihet i befolkningen faktiskt har ökat är att i den andra av frågorna som ändrat svarsalternativ (rörande viljan att gå med i anti-rasistiska organisationer) märks ingen påtaglig förändring i det svarsalternativ som är helt instämmande, se tabell 4.
 - ⁶ I den mindre grupp som anser det vara ”mycket bra förslag” att minska flyktinginvandringen säger endast 21 procent de kan tänka sig att gå med i en organisation som vill stoppa invandringen (alternativet ”helt riktigt”). Bland Sverigedemokraternas sympatisörer är dock andelen 69 procent. Bland övriga partiers sympatisörer är andelen inte mätbar (för låga N-tal)
 - ⁷ På grund av avrundning summerar andelen till tolv, jfr tabell 6.
 - ⁸ I SOM-undersökningen 2011 ställdes frågan om att ta emot fler flyktingar i syfte att genomföra en metodkontroll av frågans reliabilitet. Sambandet mellan svarsmönstren i de två frågorna var 0.77, ett starkt samband. Kontrollen stärker uppfattningen att frågans formulering i negativa respektive positiva termer inte på något markant sätt påverkar svarsmönstret.
 - ⁹ Hotbilder är avgörande för konstruktionen av främlingsfientlighet, se t ex Horgby (1996).
 - ¹⁰ Andelen ”vet ej” svar rörande mediernas trovärdighet är dock så hög som 21 procent.
 - ¹¹ Bland socialdemokratiska sympatisörer 37 procent och bland moderata sympatisörer 39 procent. Övriga partier ej mätbart (för låga N-tal).
 - ¹² Bland Sverigedemokraternas sympatisörer anser 97 procent att svenska medier inte berättar sanningen om samhällsproblem förknippade med invandring (helt/delvis riktigt). Bland moderata och socialdemokratiska sympatisörer är motsvarande andel 65 procent.

- ¹³ Jämförande studier av europeiska politiska system ger vid handen att det politiska agerandet hos ett lands moderata vänster (normalt socialdemokratin) påverkar möjligheterna till framgång för högerradikala partier. Om den moderata vänstern intar tydliga positioner på den kulturella dimensionen (kulturella värdefrågor) som är av starkt liberal/universell karaktär gynnas partier av högerradikal, populistisk eller invandringsfientlig karaktär. (Bornschieer 2012). Se även Dahlström och Sundell (kommande).
- ¹⁴ I en jämförande studie av Nederländerna, Danmark och Sverige har Mette Pedersen visat att Frihetspartiet (PVV), Dansk Folkeparti (DF) och Sverigedemokraterna (SD) alla betonar en nationalism som bygger på tolerans, yttrandefrihet och liberal attityd. Det är denna inhemska nationalism som är hotad av islam eftersom islam står för intolerans, repression och våld. Därmed kan den egna intoleransen mot fr a islam förklaras, trots att den intoleransen då skall förenas med en nationell identitet som i grunden bygger på tolerans (Pedersen 2011).
- ¹⁵ Sverigedemokraternas förmåga att utnyttja det manöverutrymme som givits dem har skapat en plattform för mobilisering, de har blivit vad som ibland kallas ”moraliska entreprenörer”. Huruvida detta leder till varaktig framgång är en annan sak. Se vidare Ramalingam (2011).

Referenser

- Bornschieer, Simon (2012) “Why a right-wing populist party emergend in France but not in Germany: cleavages and actors in the formation of a new cultural divide.” *European Political Science Review* vol 4, no 1 s 121-145.
- Dahlström, Carl och Anders Sundell (kommande) ”A losing gamble. How mainstream parties facilitate anti-immigration party success” *Electoral Studies* (accepterad för publicering).
- Demker, Marie (2010) Svenskarna långsiktigt alltmer positiva till invandrare i Sören Holmberg & Lennart Weibull (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Horgby, Björn (1996) *Dom där. Främlingsfientligheten och arbetarkulturen i Norrköping 1890-1960*. Carlssons, Stockholm.
- Pedersen, Mette (2011) *Not one of us: National identity versus Islam. A comparative discourse analysis of the Danish People’s party, The party of Freedom and the Sweden Democrats*. Master thesis in studies of Culture, Communication and Globalization, Aalborg University, Danmark.
- Ramalingam, Vidhya (2011) *The Sweden Democrats: Anti-immigration Politics under the Stigma of Racism*. Master thesis in Migration Studies, University of Oxford, GB.

PÅVERKAR OMSORGSANSVAR VÅRA ÅSIKTER?

HELENA ROHDÉN, CARIN NYMAN OCH MARIA EDSTRÖM

Sverige beskrivs ofta internationellt som ett av de mest jämställda länderna. Kvinnor förvärvsarbetar idag i nästan lika stor utsträckning som män. Jämför man med många andra europeiska länder så är arbetskraftsdeltagandet bland kvinnor i Sverige högt; 77,2 procent 2011 (Eurostat 2011). Men arbetsmarknaden är starkt könssegregerad och det gäller även det obetalda omsorgsarbetet. Ett av de fyra jämställdhetspolitiska mål som riksdagen fastslagit är att det ska finnas en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet d v s kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och de ska ha möjligheter att ge och få omsorg på lika villkor. Möjligheten för såväl kvinnor som män att förena avlönat arbete med att ha familj och att kunna vårda relationer med närstående har alltså en central del i jämställdhetspolitiken (Regeringen 2011).

För första gången i SOM-undersökningarna ställs frågan om ansvar för olika omsorgsuppgifter i hemmet. Ett syfte med detta är att beskriva hur kvinnor och män bedömer att dessa uppgifter fördelas. Ett annat syfte är att undersöka vilken betydelse erfarenhet av omsorgsarbete kan ha för människors attityder och beteende. På vilket sätt kan omsorgsansvar påverka kvinnors och mäns åsikter i politiska sakfrågor? Är personer med erfarenhet av omsorgsarbete exempelvis mer positiva till att satsa på ett jämställt samhälle eller mer negativa till att minska den offentliga sektorn? Det finns teorier och tidigare forskning som visar att erfarenheter och levnadsvillkor har betydelse för våra politiska ställningstaganden, ett välkänt sådant exempel är de samband som finns mellan ideologi, politiska åsikter och klasstillhörighet (Svallfors 2006).

Kvinnors och mäns omsorgsansvar

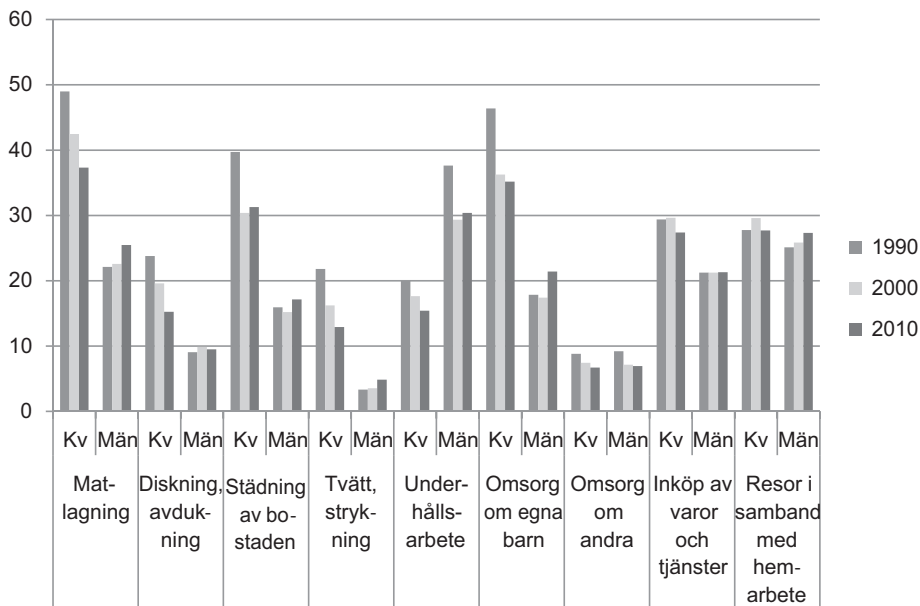
Omsorgsarbete omfattar allt vi gör för att kunna fortsätta existera som människor; att vi tar hand om varandra och särskilt de personer som är beroende av andras omsorg. Hur omsorgsarbetet är fördelat påverkar kvinnors och mäns liv både i det privata och i det offentliga. Det påverkar deras förutsättningar i familjen och på arbetsmarknaden. Fördelningen av omsorgsarbetet får också konsekvenser för såväl ekonomisk tillväxt som välfärdens organisering (Löfström 2009). Omsorgsarbetet beskrivs ofta som den mest "könade" formen av arbete och i en svensk studie konstaterades också att hemarbetet "inte ens" i Sverige är "genus-neutralt" (Evertsson 2004).

Kvinnors och mäns totala arbetstid är ungefär lika men jämfört med männen deltidssarbetar kvinnor i större utsträckning och lägger också mer tid på obetalt

omsorgsarbete i hemmet (Statistiska Centralbyrån 2010). Även i forskningsstudier rapporterar kvinnor att de utför och är ansvariga för en stor andel av det obetalda arbetet (Nordenmark 2004; Halleröd 2005; Krantz & Lundberg 2006; Staland Nyman 2008; Harryson, Novo et al. 2012; Rönnblom 2012). Den mängd omsorgsarbete som utförs följer individens familjesituation. Kvinnors omsorgsansvar påverkas dock mer av familjesituationen. Deras omsorgsansvar ökar då de blir sammanboende eller får barn (Nordenmark 2004). I vissa studier har också fördelningen av omsorgsarbetet visat sig variera med klasstillhörighet. Halleröd fann exempelvis att högre tjänstemän var den grupp som rapporterat den jämnaste fördelningen (Halleröd 2005).

Ser man till hur kvinnor och män över en längre period fördelat omsorgsarbetet så är den långsiktiga trenden att vi tillsammans lägger allt mindre tid på detta arbete. I figur 1 visas den tid som kvinnor och män rapporterar för olika aktiviteter och hur rapporterad tid i omsorgsarbete förändrats över den senaste tjugoårsperioden.

Figur 1 Genomsnittlig tid (minuter per dag) för olika hemarbetsaktiviteter avseende åren 1990, 2000 och 2010

Kommentar: Avser svarande i befolkningen i åldrarna 20-64 år och genomsnittlig tid i hemarbetsaktiviteter sett över alla veckodagar.

Källa: Statistiska Centralbyrån 2011.

Vad gäller omsorg om barn så har männens andel ökat under de senaste tjugo åren och den tid som används för omsorg om andra närstående är ganska lika fördelad mellan kvinnor och män. En tydlig förändring över tid kan man också se vad gäller den tid vi lägger på matlagning. Detta är ett område där kvinnor minskat sin tid ganska betydligt medan män ökat den tid man lägger på matlagning (Statistiska Centralbyrån 2011).

I figur 1 blir det också relativt tydligt att kvinnor rapporterar att de lägger mer tid än män på den typ av omsorgsarbete som förekommer ofta eller dagligen i ett hem, såsom matlagning, disk, städning, tvätt och omsorg om barn. Männerna i undersökningen använder i genomsnitt omkring en timma per dag till hushållsarbete men lägger ungefär dubbelt så mycket tid per dag på underhållsarbete som kvinnorna.

Sammanfattningsvis då man undersöker fördelningen av omsorgsarbetet över tid i befolkningen så framgår av SCB:s data att kvinnor 1990/91 i genomsnitt gjorde 62 procent av omsorgsarbetet i hem och familj. I undersökningen från 2000/01 hade kvinnors andel sjunkit något till 60 procent och vid senaste undersökningen från 2010/11 framkom att kvinnor i genomsnitt gjorde 56 procent av det totala omsorgsarbetet (Molén 2012).

Kön, sakfrågor och omsorg

Tidigare forskning kring omsorgsarbete har i stor utsträckning fokuserat på själva fördelningen av arbetet mellan kvinnor och män och vad denna får för konsekvenser när det gäller till exempel hälsa, hel- och deltidsarbete samt löneskillnader. Däremot finns det inga tidigare svenska studier som undersökt vilken betydelse erfarenheter av omsorgsarbete har för människors attityder i politiska sakfrågor. Ett av syftena med vår studie blir därför att göra en första prövning av om det finns några sådana samband. Det finns ett flertal teorier som fokuserar på just människors vardags-erfarenheter (Young 1990; Phillips 1995; Kumlin 2002). Vem du är, varifrån du kommer, vad du gör och vad du har gjort påverkar enligt dessa teorier dina idéer och uppfattningar om verkligheten. Erfarenheter som har sin grund i fördelningen av omsorgsarbete skulle då kunna betyda att en person med huvudansvar för familj och barn delvis har andra åsikter än en person utan detta ansvar.

Vi vet sedan tidigare att det finns systematiska skillnader mellan kvinnor och män både vad gäller ideologiska överväganden, partival och åsikter i sakfrågor (Oskarson & Wängnerud 1996; Oskarson & Rohdén 2002; Rohdén 2003). Eftersom omsorgsarbetet är så starkt könsuppdelat kan man tänka sig att denna omsorgserfarenhet i vissa av dessa sakfrågor är med och skapar genus, det vill säga våra föreställningar kring vad det innebär att vara kvinna och man. Det skulle i så fall betyda att det är erfarenheten av själva omsorgsarbetet och inte det biologiska könet i sig som har betydelse för ens åsikter när det gäller exempelvis politiska förslag som är centrala ur ett jämställdhetsperspektiv. Om omsorgserfarenheten på detta sätt kan förklara en del av de könsskillnader som finns är något som vi ska studera i detta kapitel.

Omsorgsansvar i SOM-undersökningen

För att undersöka hur kvinnor och män bedömer att ansvaret för omsorgsarbetet fördelas samt om detta omsorgsansvar har någon betydelse för åsikterna i ett antal sakfrågor ställdes följande fråga i 2011 års nationella SOM-undersökning: "Hur fördelas ansvaret för följande uppgifter inom ditt nuvarande hushåll?" De omsorgsuppgifter som efterfrågades var; *inköp av mat/hushållsvaror, städning/tvätt/disk, matlagning/bakning, underhåll/reparationer, trädgårdsarbete*, samt *omsorg om barn* och *omsorg om närstående vuxen i eller utanför hemmet*. De svarande ombads att för varje omsorgsuppgift skatta hur stor del av ansvaret för uppgiften de bedömde låg på dem själva respektive på någon annan. En femgradig skala användes där siffran 1 avsåg "uppgiften ligger helt på någon annan" och siffran 5 avsåg "uppgiften ligger helt på mig". I analyser av frågan tolkar vi svaren så att om man angett siffran 3 så bedöms man dela lika på uppgiften. För tre av frågorna, omsorg om barn, omsorg om närstående vuxen samt trädgårdsarbete fanns även möjlighet att ange att området inte är relevant i förhållande till den svarandes situation. Den fråga som ställdes i SOM-undersökningen skiljer inte mellan att ha ansvar för uppgiften och själva utförandet av denna. Frågan ska alltså förstås som att båda dessa delar innefattas.

Det är viktigt att notera att fokus för frågan om omsorgsarbete i undersökningen är att analysera hur kvinnor och män som *lever i en parrelation* säger sig dela detta ansvar. De som svarar på frågan är därför enbart de som uppgivit att de lever i partnerskap, är gifta eller sambo, oavsett kön på den man lever ihop med. Detta betyder alltså att de personer som uppgivit att man lever ensam och tar allt ansvar själv för omsorgsarbetet inte är med i redovisningen av resultaten. Vi undersöker därmed inte de som kanske har mest omsorgsansvar, d v s ensamstående mödrar/fäder, vilket kan innebära att omsorgsarbetet totalt sett är något underskattat.

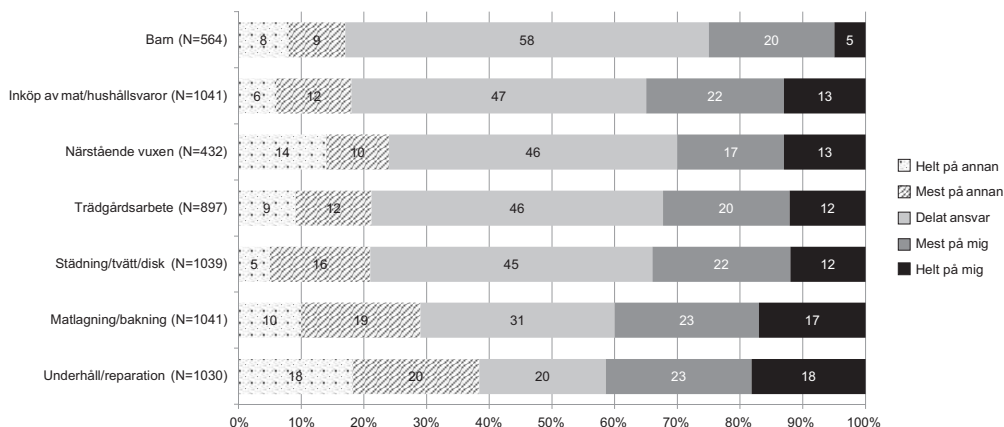
Fokus är vilken bedömning de tillfrågade själva gör av den fördelning som gäller i det hushåll man ingår i. Det är med andra ord den enskildes egen subjektiva uppfattning som ligger till grund för undersökningens resultat. I vilken utsträckning tycker jag exempelvis att det är jag som i hög grad tar ett ensamt ansvar för det omsorgsarbete som behöver utföras i mitt hushåll och i vilken utsträckning upplever jag att jag delar ansvaret för detta arbete med min partner.

Huruvida den enskildes bedömning är korrekt överensstämmande med hur ansvaret faktiskt fördelas i hushållet är inte möjligt att säkert veta. Det är också viktigt att komma ihåg att de tillfrågade inte är kvinnor och män som lever i samma parrelation. Det framgår inte heller om eller hur mycket den person man lever med förvärvsarbetar.

Delat ansvar vanligast

Av naturliga skäl varierar antal svarande för olika omsorgsuppgifter; alla har inte ansvar för omsorg om barn eller närstående vuxen, och trädgårdsarbete är inte aktuellt för alla. I figur 2 redovisas hur personer som lever i parrelationer i Sverige bedömer att man fördelar omsorgsarbetet.

Figur 2 Bedömning av ansvarfördelning för olika typer av omsorgsarbete i hemmet (procent)

Kommentar: Avser frågan: Hur fördelas ansvaret för följande uppgifter inom ditt nuvarande hushåll? Svaren avser kvinnors och mäns samlade svar för olika typer av omsorgsarbete.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Av resultaten i figur 2 framgår att det är ansvaret om barnen som man delar mest på. Totalt svarar 58 procent att man delar på det omsorgsarbete som hör till att ta hand om barn. Även arbetsuppgifter som hör till området omsorg om ”närstående vuxen” delas av ganska många (46 procent). Detta område delas i samma utsträckning som ansvaret för trädgårdsarbete. För arbetsuppgifter som traditionellt brukar räknas till hushållsarbete så svarar 47 procent att man delar på inköp av mat- och övriga hushållsvaror och 45 procent uppger att man delar på det omsorgsarbete som handlar om tvätt, städning och disk. Andelen som svarar att man delar på matlagning och bakning är 31 procent. Det omsorgsarbete som de svarande uppger att man i minst utsträckning delar på är underhåll och reparationer där endast 20 procent uppger att man delar detta ansvar lika.

Hur väl stämmer då denna samlade bedömning av fördelning av omsorgsarbete överens med hur kvinnor och män var för sig skattar att ansvaret för detta arbete fördelas?

Stora skillnader i kvinnors och mäns bedömningar

I tabell 1 kompliceras bilden av delat ansvar eftersom kvinnor och män bedömer ansvaret för olika omsorgsuppgifter mycket olika.

Tabell 1 Bedömning av ansvarsfördelning för olika typ av omsorgsarbete i hemmet, kön (procent)

Omsorgsaktiviteter	Totalt antal svarande	Uppgift ligger helt/mest på någon annan		Uppgiften är delad		Uppgiften ligger helt/mest på mig	
		Kvinna % (n)	Man % (n)	Kvinna % (n)	Man % (n)	Kvinna % (n)	Man % (n)
Omsorg om barn	564	10 (29)	25 (70)	50 (146)	67 (183)	40 (115)	8 (21)
Inköp av mat/ hushålls- varor	1041	10 (53)	27 (135)	43 (232)	52 (260)	47 (258)	21 (103)
Omsorg om närstående vuxen	432	20 (46)	30 (60)	41 (95)	52 (102)	39 (93)	18 (36)
Trädgårdsarbete	897	24 (112)	18 (77)	47 (218)	46 (197)	29 (135)	36 (158)
Städ/Tvätt/Disk	1039	5 (27)	39 (196)	40 (217)	51 (251)	55 (299)	10 (49)
Matlagning/Bakning	1041	10 (56)	51 (252)	28 (150)	34 (169)	62 (336)	15 (78)
Underhåll/Reparation	1030	66 (356)	9 (41)	23 (126)	16 (79)	11 (56)	75 (372)

Kommentar: I analysen är svarsalternativen ansvaret för uppgiften ligger *helt* på någon annan (1) respektive ligger *mest* på någon annan (2) sammanslagna till en kategori. På samma sätt är svarsalternativen ansvaret för uppgiften ligger helt på mig (5) och mest på mig (4) sammanslagna. Svartalternativ tre avser att ansvaret för uppgiften delas lika. Samtliga könsskillnader i tabellen har en signifikansnivå på minst 95 procent.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Svaren bekräftar den ojämförda arbetsfördelning i hemmet som tidigare forskning och statistik visat. Få män bedömer att de tar hela ansvaret för något annat omsorgsarbete än det som berör underhåll och reparationer. Bedömningarna visar att det stora ansvaret fortfarande ligger på kvinnorna. Av tabell 1 framgår att en större andel kvinnor bedömer att hela eller det mesta av omsorgsansvaret ligger på dem. Detta förhållande gäller för alla typer av omsorg utom underhåll och reparationer samt trädgårdsarbete. Män gör i sin tur bedömningen att huvudansvaret för omsorgen, utom när det gäller underhåll, är delat eller ligger på någon annan än dem själva.

Liksom i analysen av den samlade bedömningen av vilka omsorgsuppgifter man delar mest lika, så framgår av tabell 1 att det just är omsorgen om barnen som både

kvinnor och män bedömer att man delar mest. Hur stor andel av kvinnor respektive män som svarat på detta sätt skiljer sig dock väsentligt. Hälften av kvinnorna och två tredjedelar av männen anger att detta ansvar delas lika. Det är dock här naturligtvis också viktigt att notera att frågan inte ställts till kvinnor och män i samma relation. Skillnaden i ansvar för barnen skulle kunna vara relaterad till att kvinnor ofta tar ut en större del av föräldraledigheten. Eftersom merparten av denna ledighet tas ut då barnen är små så borde resultaten i så fall bli annorlunda om man i analyserna undantar dem som har barn i åldrarna 0-3 år. Av en sådan kontroll framgår också att könsskillnaden minskar, men den försvinner dock inte utan är fortsatt signifikant. Detta betyder alltså att skillnaden i bedömningar av ansvaret för omsorgen om barnen inte enbart kan förklaras med kvinnors högre föräldraledighetsuttag.

Män svarar också att man delar lika på tvätt, disk och städning (51 procent) i betydligt högre utsträckning än vad kvinnor anger (40 procent). Vad gäller underhåll och reparationer är förhållandet dock det omvända; här är det kvinnor som i högre utsträckning än män anger att ansvaret för uppgiften är delat. Det enda ansvarsområde där kvinnor och män är överens om att man delar uppgiften lika förefaller vara trädgårdsarbete.

För att få en mer samlad bild av hur starka de bivariata sambanden är mellan olika former av omsorgsansvar och kön använder vi oss av Eta-värden. Ett Eta-värde över .30 brukar räknas som relativt starkt i opinionsmätningssammanhang. Av tabell 2 framgår att det starkaste sambandet mellan kön och omsorgsansvar finns för underhåll och reparationer. Starka könssamband finner vi också när det gäller matlagning, städning, tvätt och disk. Den uppgift som här framstår som minst "könad" är trädgårdsarbete. Sambandet är heller inte så starkt mellan kön och omsorg om närstående vuxen.

Tabell 2 Samband mellan kön och omsorgsansvar (Eta)

Eta	Trädgårds- arbete	Omsorg om närstående vuxen	Inköp av mat/ hushålls- varor	Omsorg om barn	Städ/ Tvätt/ Disk	Mat- lagning/ Bakning	Underhåll/ Reparation
Eta	.11	.21	.32	.33	.54	.54	.66

Kommentar: Eta är ett sambandsmått som går från 0 till 1.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

En fråga som är relevant att ställa är om det i SOM-undersökningen går att se om omsorgsansvar påverkas av andra faktorer, som ålder, utbildningsnivå, politisk ideologi eller om man bor i stad eller på landsbygd. Vissa resultat från tidigare forskning visar att sådana samband kan finnas. I de SOM-data som analyseras förefaller

kvinnor som är 65 år och äldre ta ett större omsorgsansvar. I denna grupp anger exempelvis 80 procent att ansvaret för matlagning och bakning ligger helt eller mest på dem. Vad gäller samband mellan omsorgsansvar och utbildningsnivå samt omsorgsansvar och politisk ideologi, dvs placering på vänster-högerskalan, finner vi inga signifikanta skillnader. Om vi enbart fokuserar analysen på dem som anger att de delar lika så finner vi att kvinnor och män som bor i storstäder (Stockholm, Göteborg och Malmö) rapporterar att de i högre utsträckning delar sitt omsorgsansvar gällande inköp och matlagning med sin partner än de som bor på landsbygden. Dock finns ingen skillnad mellan storstad och landsbygd då det gäller att ta ansvar för omsorg om barn.

Omsorgsansvar och åsikter

Vi har konstaterat att det finns skillnader i bedömningar och fördelning av omsorgsansvar. Vissa typer av omsorg är också mer tydligt könsuppdelade än andra, till exempel städning, matlagning och underhåll. Vi ska nu gå vidare i analysen och undersöka om dessa skillnader i kvinnors och mäns erfarenheter av omsorgsarbete kan bidra till en ökad förståelse av de könsskillnader som finns mellan kvinnors och mäns åsikter i vissa sakfrågor. Vi kommer då att fokusera på sådana politiska förslag som är centrala ur ett jämställdhetsperspektiv och där tidigare forskning har visat att det finns relativt stora könsskillnader.

Att fördjupa sig i könsskillnader och omsorgserfarenhet i relation till opinion kan vara viktigt ur flera aspekter. Resultaten från de senaste riksdagsvalundersökningarna (Oscarsson & Holmberg 2008; Oscarsson & Holmberg 2011) visar till exempel att kön kombinerat med generation är en politisk konfliktlinje som kan komma att förstärkas i framtiden. Våra frågeställningar berör därmed en potentiell förändring av vilka konfliktlinjer det är som dominerar våra attityder och beteenden som väljare och samhällsmedborgare. Eftersom betydelsen av ansvar för omsorgsarbete inte tidigare har studerats i förhållande till åsikter i politiska sakfrågor får undersökningen dock ses som ett inledande test. För att genomföra en mer utvecklad analys av sakfrågorna behöver även betydelsen av andra centrala faktorer som politisk ideologi och social klasstillhörighet tas i beaktande.

De fyra sakfrågor som vi väljer att fokusera på i den här studien är sådana som sedan 1970- och 80-talen funnits med i SOM-undersökningarna samt i de svenska valundersökningarna. Tre av dem hör till de politiska förslag där könsskillnaderna dessutom är som störst. Två av förslagen har en tydlig koppling till arbetsdelningen mellan könen och till människors villkor på arbetsmarknaden och i hemmet: att *minska den offentliga sektorn* och att *införa sex timmars arbetsdag*. Ett av förslagen har drivits hårt av delar av kvinnorörelsen och är relaterat till sexualitet och synen på kvinnors kroppar: att *förbjuda alla former av pornografi*. Den fjärde frågan kan sägas vara ett slags mått på jämställdhetsideologi. Där får svarspersonerna ange vad de anser om förslaget att *satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor*

och män. Fem svarsalternativ finns att välja bland för samtliga frågor: *mycket bra förslag*; *ganska bra förslag*; *varken bra eller dåligt förslag*; *ganska dåligt förslag* samt *mycket dåligt förslag*.

Synen på den offentliga sektorns storlek har funnits med i SOM-undersökningarna sedan de startade 1986. Redan från början framträdde åsiktskillnader mellan kvinnor och män som visar att kvinnor i lägre utsträckning än män är beredda att skära ner i den offentliga verksamheten (Rohdén 2003). En förklaring som förts fram till detta resultat är kopplat till kvinnors erfarenheter och intressen. Kvinnor är så att säga dubbelt beroende av den offentliga sektorn. Dels för att de i betydligt större utsträckning än män är offentligt anställda, dels för att de i större utsträckning än män konsumerar offentlig service (Oskarson & Rohdén 2002; Hensing, Holmgren & Rohdén 2009).

Även frågan om sextimmarsdag visar könsskillnader som är stabila över tid. År 1976 tillfrågades befolkningen för första gången i valundersökningarna om sin inställning till förslaget om att införa sex timmars arbetsdag för alla förvärvsarbetande. Vid samtliga mätningar sedan dess har kvinnor varit mer positiva än män till förslaget. Generellt sett återfinns också könsskillnaderna inom varje parti (Rohdén 2003). Ett centralt argument som framförts i debatten om sextimmarsdag är att det framför allt är kvinnor som skulle tjäna på en sådan reform. Detta hänger ihop med att kvinnor fortfarande tar det största ansvaret för omsorgsarbetet. Enligt förespråkarna för sextimmarsdag skulle arbetstidsförkortningen kunna medföra att heltidsarbetande män i högre grad får ta sin del av detta ansvar samt att konflikten mellan heltidsarbete och familj skulle minska.

Den sakfråga som över tid har visat allra störst skillnader mellan män och kvinnor är den som handlar om att förbjuda alla former av pornografi. Frågan började mätas i valundersökningen 1976. Bland kvinnor är majoriteten som är för ett pornografiförbud stabil sedan den andra mätningen 1979. Av tidigare forskning framgår också att män i samtliga partier utom vänsterpartiet, är betydligt mer negativa till detta förslag än kvinnor (Oskarson & Wängnerud 1996). I frågan som berör pornografi förväntar vi oss inte att det ska finnas något samband med omsorgsansvar av olika slag, även om frågan har ett starkt samband med kön. Förslaget om att förbjuda pornografi används här som en kontroll för könssamband.

Den fjärde frågan om att satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män har funnits med i SOM- och valundersökningarna sedan 1991. Även när det gäller detta förslag finns skillnader i åsikter mellan kvinnor och män, men här är sambandet med kön betydligt svagare. Detta beror på att spridningen i svaren på frågan är liten, och har varit så sedan den började mätas. En stor majoritet av samtliga respondenter anger *ganska bra* eller *mycket bra* förslag när de svarar på frågan.

Erfarenhet av omsorgsansvar kan påverka politiska åsikter

I den första analysen undersöker vi om de samband mellan de fyra sakfrågorna och kön som tidigare forskning visat på även återfinns i SOM-undersökningen från 2011.

Tabell 3 Åsikter i fyra jämställdhetspolitiska sakfrågor, kön (procent, procentdifferens och balansmätt)

	Total % (n)	Kvinna % (n)	Man % (n)	Procent- differens (kvinna–man)
Minska den offentliga sektorn				
Bra	25 (251)	19 (98)	32 (153)	-13
Varken eller	30 (297)	31 (157)	29 (140)	+2
Dåligt	45 (440)	50 (252)	39 (188)	+11
<i>Balansmätt (bra–dåligt)</i>	-20	-31	-7	
Införa sex timmars arbetsdag				
Bra	47 (470)	56 (293)	36 (177)	+20
Varken eller	22 (225)	20 (107)	24 (118)	-4
Dåligt	31 (318)	24 (123)	40 (195)	-16
<i>Balansmätt (bra–dåligt)</i>	+16	+32	-4	
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet				
Bra	82 (834)	85 (449)	79 (385)	+6
Varken eller	15 (152)	13 (67)	17 (85)	-4
Dåligt	3 (32)	2 (12)	4 (20)	-2
<i>Balansmätt (bra–dåligt)</i>	+79	+83	+75	
Förbjuda alla former av pornografi				
Bra	40 (380)	56 (476)	23 (104)	+33
Varken eller	24 (235)	23 (116)	26 (119)	-3
Dåligt	36 (341)	21 (105)	51 (236)	-30
<i>Balansmätt (bra–dåligt)</i>	+4	+35	-28	

Kommentar: I "bra" ingår de personer som svarat mycket bra eller ganska bra förslag på frågorna. I "dåligt" ingår de som har svarat mycket dåligt eller ganska dåligt förslag. I tabellen redovisas enbart resultaten för personer som lever i en parrelation. Procentdifferensen anger skillnaden mellan kvinnor och män. Balansmättet anger skillnaden mellan dem som svarar bra förslaget och dem som svarar dåligt förslaget. p-värdena anger vilka könsskillnader som är statistiskt signifikanta. $p \leq 0.05$ för satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet. $p \leq 0.01$ för minska den offentliga sektorn, införa sex timmars arbetsdag samt förbjuda alla former av pornografi.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Av tabell 3 framgår att de könsskillnader som man tidigare sett i befolkningen visar samma mönster bland dem som 2011 lever i parrelationer. Även i denna mätning är det förslaget att förbjuda alla former av pornografi som visar störst skillnader mellan kvinnor och män. 56 procent av kvinnorna respektive 23 procent av männen tycker att detta är ett bra förslag. Svagast samband mellan kön och åsikt finns när det gäller att satsa på ett jämställt samhälle. Precis som tidigare undersökningar visat så är spridningen i frågan liten: 85 procent av kvinnorna och 79 procent av männen anser att förslaget är bra.

Tabell 4 Åsikter i fyra jämställdhetspolitiska sakfrågor, omsorgsansvar (procent, procentdifferens och balansmätt)

	Ansvar för barn		Procentdifferens (ja–nej)	Ansvar för matlagning		Procentdifferens (ja–nej)	Ansvar för underhåll		Procentdifferens (ja–nej)
	Ja	Nej		Ja	Nej		Ja	Nej	
Minska den offentliga sektorn									
Bra	21	28	-7	24	30	-6	29	21	+8
Varken eller	32	29	+3	30	29	+1	30	29	+1
Dåligt	47	43	+4	46	41	+5	41	50	-9
Balansmätt (bra–dåligt)	-26	-15		-22	-9		-12	-29	
Införa sex timmars arbetsdag									
Bra	52	42	+10	49	39	+10	42	55	-13
Varken eller	21	23	+2	23	21	+2	24	19	+5
Dåligt	27	35	-12	28	40	-12	34	26	+8
Balansmätt (bra–dåligt)	+25	+7		+21	-1		+8	+29	
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet									
Bra	79	84	-5	82	82	0	81	81	0
Varken eller	19	12	+7	15	15	0	16	16	0
Dåligt	2	4	-2	3	3	0	3	3	0
Balansmätt (bra–dåligt)	+77	+80		+79	+79		+78	+78	
Förbjuda alla former av pornografi									
Bra	40	38	+2	45	28	+17	30	56	-26
Varken eller	25	25	0	24	26	-2	26	22	+4
Dåligt	35	37	-2	31	46	-15	44	22	+22
Balansmätt (bra–dåligt)	+5	+1		+14	-18		-6	+34	

Kommentar: Antal svarande varierar mellan de olika frågorna från 937 (förbjud pornografi och ansvar för barn) till 1012 (satsa på jämställt samhälle och ansvar för matlagning). I "bra" ingår de personer som svarat mycket bra eller ganska bra förslag på frågorna. I "dåligt" ingår de som har svarat mycket dåligt eller ganska dåligt förslag. I tabellen redovisas enbart resultaten för personer som lever i en parrelation. Procentdifferensen anger skillnaden mellan dem som har ansvar och dem som inte har ansvar för olika typer av omsorg. Balansmättet anger skillnaden mellan dem som svarar bra förslag och dem som svarar dåligt förslag. p-värdena anger vilka omsorgsskillnader som är statistiskt signifikanta. $p \leq 0.10$ för minska den offentliga sektorn och ansvar för barn eller matlagning. $p \leq 0.01$ för minska den offentliga sektorn och ansvar för underhåll; införa sex timmars arbetsdag och ansvar för barn, matlagning eller underhåll; satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet och ansvar för barn samt förbjuda alla former av pornografi och ansvar för matlagning.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

I tabell 4 redovisas motsvarande bivariata analys när det gäller sakfrågorna och människors omsorgsansvar. Här har vi valt att enbart redovisa resultaten för tre av våra omsorgsvariabler. De vi väljer är ansvar för omsorg om barn, ansvar för matlagning

samt ansvar för underhåll och reparationer. Omsorg om barn väljer vi eftersom detta är det omsorgsansvar som våra tidigare analyser visat att kvinnor och män i störst utsträckning bedömer att de delar lika. Samtidigt är också sambandet med kön starkare för denna typ av omsorg än för de andra relativt jämställda ansvarsområdena (trädgårdsarbete samt omsorg om närstående vuxen). Det finns därför goda förutsättningar att undersöka hur kön och omsorg samvarierar. Ansvar för underhåll och reparationer väljer vi eftersom det är det omsorgsområde där män bedömer att de tar störst ansvar, detta område är med andra ord det som är mest "manligt könt". På motsvarande sätt kan matlagning respektive städ/tvätt/disk beskrivas som de mest "kvinnligt könade" omsorgsuppgifterna. Här väljer vi att fokusera på ansvaret för matlagning eftersom detta är den omsorgsform av de två som i minst utsträckning påverkas av RUT, d v s möjligheten att göra skatteavdrag för så kallade hushållsnära tjänster.

Av tabell 4 framgår att det finns statistiskt signifikanta bivariata samband mellan omsorgsansvar och åsikter i framför allt två av förslagen: införa sex timmars arbetsdag och minska den offentliga sektorn. Starkast är sambanden i frågan om sextimmarsdag, där 52 procent av dem som har ansvar för barn respektive 49 procent av dem som har ansvar för matlagning anser att förslaget är bra, mot 42 respektive 39 procent av dem som inte har ansvar för barn eller matlagning. Intressant att notera är att det också finns ett statistiskt signifikant samband mellan ansvar för omsorg om barn och att satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män. Här ser dock sambandet kanske inte riktigt ut som förväntat. Bland dem som har ansvar för barn är det en lägre andel (79 procent) än bland dem som inte har ansvar för barn (84 procent) som tycker att det är ett bra förslag att satsa på ökad jämställdhet. När det gäller frågan om förbud mot porr finns det inget statistiskt signifikant samband med omsorg om barn. Däremot är sambandet mellan matlagning och åsikt om ett förbud mot porr statistiskt signifikant.

I de avslutande analyserna av sakfrågorna ska vi försöka se i vilken utsträckning en del av könsskillnaderna kan förklaras av om människor har erfarenhet av omsorgsansvar eller inte. Viktigt att ha i åtanke är att det i vissa av grupperna som redovisas i tabellerna är mycket få personer som ingår, vilket medför att det blir svårare att uttala sig om resultaten. För att få mer stabila mätningar i vissa fall behövs därför ytterligare undersökningar.

I tabell 5 redovisas resultatet för förslaget om att minska den offentliga sektorn.

Tabell 5 Minska den offentliga sektorn, kön, omsorgsansvar (procent)

	Kvinna		Man		Kvinna		Man		Kvinna		Man	
	Ansvar för barn (n=494)		Ansvar för barn (n=476)		Ansvar för matlagning (n=506)		Ansvar för matlagning (n=480)		Ansvar för underhåll (n=503)		Ansvar för underhåll (n=475)	
	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej
Bra	16 (39)	23 (57)	37 (55)	34 (94)	20 (90)	14 (8)	30 (71)	34 (82)	20 (35)	19 (62)	32 (138)	37 (15)
Varken eller	31 (76)	30 (75)	32 (62)	27 (77)	31 (140)	29 (16)	29 (68)	29 (72)	33 (57)	30 (100)	29 (128)	19 (8)
Dåligt	53 (127)	47 (120)	40 (78)	39 (110)	49 (220)	47 (32)	41 (98)	37 (89)	47 (80)	51 (169)	39 (168)	44 (18)

Kommentar: Signifikanta effekter av kön finns för alla tre typer av omsorgsansvar (minst 95 procents signifikansnivå). Inga effekter av omsorg är signifikanta vare sig bland kvinnor eller män.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Som framgår av tabellen ser det i frågan om att minska den offentliga sektorn inte ut att finnas några statistiskt signifikanta effekter av omsorgsansvar vare sig bland kvinnor eller män. Den könsskillnad som finns i frågan går alltså inte att förklara med utgångspunkt i svarspersonernas ansvar för barn, matlagning eller underhåll.

I tabell 6 görs motsvarande analys för förslaget om att införa sex timmars arbetsdag.

Tabell 6 Införa sex timmars arbetsdag, kön, omsorgsansvar (procent)

	Kvinna		Man		Kvinna		Man		Kvinna		Man	
	Ansvar för barn (n=508)		Ansvar för barn (n=483)		Ansvar för matlagning (n=520)		Ansvar för matlagning (n=488)		Ansvar för underhåll (n=517)		Ansvar för underhåll (n=481)	
	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej
Bra	61 (151)	51 (134)	42 (83)	33 (92)	55 (255)	66 (36)	39 (94)	34 (82)	54 (95)	57 (194)	37 (161)	35 (14)
Varken eller	20 (49)	20 (53)	21 (42)	26 (74)	22 (101)	9 (5)	25 (60)	23 (58)	24 (42)	19 (64)	24 (108)	20 (8)
Dåligt	19 (47)	29 (74)	37 (75)	41 (117)	23 (109)	25 (14)	36 (89)	43 (105)	22 (40)	24 (82)	39 (172)	45 (18)

Kommentar: Signifikanta effekter av kön finns för alla tre typer av omsorgsansvar (99 procents signifikansnivå). För kvinnor finns signifikanta effekter av ansvar för barn (95 procents signifikansnivå) och ansvar för matlagning (90 procents signifikansnivå).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

När det gäller förslaget om sextimmarsdag är sambandet med kön fortsatt starkt även när man för in omsorgsansvar i modellen. Skillnaden mot frågan om den offentliga sektorn är dock att vi här ser att en del av könsskillnaderna kan förstås som ett resultat av det omsorgsansvar framför allt kvinnor tar när det gäller barn och matlagning. Här finns det statistiskt signifikanta effekter som visar att kvinnor med ansvar för barn är mer positiva till förslaget (61 procent tycker det är ett bra förslag) än kvinnor utan ansvar för barn (51 procent anser motsvarande). Bland män ser mönstret likadant ut, även om effekterna av omsorgsansvar här inte är statistiskt signifikanta.

I frågan om att satsa på ökad jämställdhet var det ett av omsorgsområdena som hade ett statistiskt säkerställt bivariat samband och det var ansvaret om barn. Vi har därför i tabell 7 analyserat effekterna av kön respektive omsorg om barn.

Tabell 7 Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet, kön, omsorgsansvar (procent)

	Kvinna		Man	
	Ansvar för barn (n=508)		Ansvar för barn (n=483)	
	Ja	Nej	Ja	Nej
Bra	83 (208)	87 (227)	74 (147)	82 (231)
Varken eller	15 (38)	10 (27)	24 (48)	13 (37)
Dåligt	2 (4)	3 (8)	2(5)	5 (14)

Kommentar: En signifikant effekt av kön finns bland personer som har omsorgsansvar för barn (95 procents signifikansnivå). En signifikant effekt av omsorgsansvar för barn finns bland män (99 procents signifikansnivå).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Resultaten i tabell 7 tillsammans med de resultat vi redogjort för tidigare visar att sambanden mellan kön, omsorgsansvar och jämställdhetspolitiska förslag inte är enkla och att det finns anledning att fördjupa sig ytterligare i frågorna. Både bland kvinnor och män märks samma mönster när det gäller effekten av omsorg på inställningen i frågan om att satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet. Lägst andel positiva till förslaget finns bland män med ansvar för barn (74 procent av dessa tycker att förslaget är bra). Högst andel positiva till förslaget finns bland kvinnor som saknar ansvar för barn (87 procent av dessa tycker att det är ett bra förslag).

Vid analysen av åsikterna kring ett förbud mot pornografi är det styrkan i sambandet med kön som dominerar även under kontroll för matlagning (som ju var den enda av omsorgsvariablerna som visade ett bivariat samband med frågan). Teoretiskt sett är det inte heller förväntat att de samband vi ser mellan kön och pornografi ska

vara ett resultat av omsorgserfarenheter av olika slag. Könsskillnaderna i denna fråga bör snarare vara relaterade till frågor om kvinnors kroppar och objektifieringen av dessa samt till ålder (äldre brukar vara mer moralkonservativa och bör i linje med detta vara större motståndare till pornografi). Det samband vi ser mellan förbud mot pornografi och ansvar för matlagning skulle därför kunna förklaras med att äldre kvinnor i störst utsträckning tar ett stort helhetsansvar för denna typ av omsorg.

Omsorg och jämställdhet i vardag och politik

Det är fortfarande en lång väg kvar innan omsorgsansvaret är jämnt fördelat. Intentionerna i de jämställdhetspolitiska målen är att det ska vara en jämn fördelning av det obetalda omsorgsarbetet. Kvinnor och män ska ha möjlighet att ge och få omsorg på lika villkor. En slutsats vi kan dra är att resultaten i 2011 års nationella SOM-undersökning stämmer väl överens med tidigare statistik och forskning. Mönstren består, det vill säga kvinnor bedömer i stor utsträckning att de tar hela eller det mesta av ansvaret för alla omsorgsuppgifter utom trädgård och underhåll. Det jämställdhetspolitiska arbetet har under lång tid fokuserats på olika insatser som berör omsorg om barn. Det är intressant att konstatera att undersökningen tydligt visar att det också är inom detta område som kvinnor och män i störst utsträckning säger sig dela ansvaret med sin partner; 58 procent uppger att man delar på ansvaret för barn. Däremot skiljer sig kvinnors och mäns bedömningar åt; 50 procent av kvinnorna uppger att man delar på ansvaret jämfört med 67 procent av männen. Detta mönster framträder för alla omsorgsuppgifter utom trädgård och underhåll.

Kapitlet pekar på att omsorg är en erfarenhet som kan påverka åsikter i politiska sakfrågor som berör jämställdhet. Fortfarande är det dock könsvariabeln som visar starkast samband med de aktuella åsiktsfrågorna. Framför allt är det resultaten för frågorna om sextimmarsdag och den offentliga sektorn som är intressanta att problematisera. I frågan om sex timmars arbetsdag kan könsskiljelinjen till en del förstås som omsorgserfarenhet. Kvinnor med ansvar för barn och/eller matlagning ställer sig mer positiva till att införa sextimmarsdag än kvinnor utan ansvar för barn och/eller matlagning. Samma tendens syns bland män med ansvar för barn, även om denna inte är statistiskt signifikant i SOM-undersökningen. Däremot finner vi inte motsvarande effekter av omsorgsansvar när det gäller inställningen till att minska den offentliga sektorn. Detta kan ha att göra med att sextimmarsdagen för en person med ansvar för barn på ett tydligt sätt går att relatera direkt till den egna livssituationen. Förslaget om att minska den offentliga sektorn är mer abstrakt, det låter sig inte lika tydligt omsättas till en praktisk vardagssituation. Kanske hade resultatet blivit annorlunda om minskningen av den offentliga sektorn varit uppdelad på mer tydligt avgränsade områden, som barnomsorg, äldreomsorg eller skola.

Som vi tidigare nämnt ska de resultat vi presenterar ses som en inledande analys av omsorgsansvarets eventuella betydelse för människors åsikter i politiska sakfrågor. Materialet består av svar från omkring 1 000 personer, vilket medför begränsningar

i vilka analyser som är möjliga att göra, till exempel i jämförelserna mellan olika grupper och undergrupper. Det är också viktigt att lyfta fram att ensamstående mödrar och fäder som tar allt ansvar själva för omsorgsarbetet inte finns med i analysen. Detta innebär sannolikt att omsorgsarbetets betydelse kan ha underskattats, vilket också kan ha påverkat de samband vi ser mellan omsorgserfarenhet och åsikter i specifika sakfrågor. Det finns som vi bedömer det därför flera anledningar att fortsätta undersöka omsorgsansvaret och dess betydelse vid politisk åsiktsbildning. Inte bara i relation till kön utan också med hänsyn tagen till andra faktorer som vi vet påverkar människors attityder, som till exempel politisk ideologi, ålder och klasstillhörighet.

Referenser

- Eurostat. (2011). *Employment rate by sex, age group 20-64*. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?jsessionid=9ea7d07d30dd05ca5a22f6c24971b39686c014662f26.e34MbxSaxaSc40LbNiMbxNahaQe0?tab=table&plugin=1&rcode=t2020_10&language=en. Hämtad 2012-04-27.
- Evertsson, M. & M. Nermo (2004). "Dependence within Families and the Division of Labor: Comparing Sweden and the United States." *Journal of Marriage and Family* 66:1272-1286.
- Halleröd, B. (2005). "Sharing of housework and money among Swedish couples: Do they behave rationally?" *European Sociological review* 21(3):273-288.
- Harryson, L., M. Novo et al. (2012). "Is gender inequality in the domestic sphere associated with psychological distress among women and men? Results from the Northern Swedish Cohort." *J Epidemiol Community Health* 66(3):271-6.
- Hensing, G., K. Holmgren & H. Rohdén (2009). "Hälsa viktigt för inställningen till ändrade sjukskrivningsregler" i Holmberg, S. & L. Weibull (red.) *Svensk höst. SOM-rapport nr 46*. Göteborg: SOM-institutet.
- Krantz, G. & U. Lundberg (2006). "Workload, work stress, and sickness absence in Swedish male and female white-collar employees." *Scand J Public Health* 34(3): 238-46.
- Kumlin, S. (2002). *The Personal and the Political. How Personal Welfare State Experiences Affect Political Trust and Ideology*. Göteborg Studies in Politics 78. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Löfström, Å. (2009). *Gender equality, economic growth and employment*. Bryssel: Europeiska kommissionen.
- Molén, M. (2012). *Mäns hushållsarbete ökar. Välfärd 2012:1*. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
- Nordenmark, M. (2004). *Arbetsliv, Familjeliv & Kön*. Umeå: Boréa Bokförlag.
- Oscarsson, H. & S. Holmberg (2008). *Regeringsskifte. Väljarna och valet 2006*. Stockholm: Norstedts Juridik.

- Oscarsson, H. & S. Holmberg (2011). *Åttapartivalet 2010. Redogörelse för 2010 års valundersökning i samarbete mellan Statistiska centralbyrån och Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet*. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
- Oskarson, M. & H. Rohdén (2002). "Könsskillnader i politiken – mönstren består" i Holmberg, S. & L. Weibull (red.) *Det våras för politiken. Trettiotvå artiklar om politik, medier och samhälle. SOM-rapport nr. 30*. Göteborg: SOM-institutet.
- Oskarson, M. & L. Wängnerud (1996). "Vem representerar kvinnorna?" i Rothstein, B. & B. Särllvik (red.) *Vetenskapen om politik. Festskrift till professor emeritus Jörgen Westerståhl*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Phillips, A. (1995). *The Politics of Presence*. Oxford: Clarendon Press.
- Regeringen (2011). *Jämställdhetspolitikens inriktning 2011–2014. Skr. 2011/12:3*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Rohdén, H. (2003). "Arbetsstidsförkortning – en fråga om klass och kön?" i Oscarsson, H. (red.) *Demokratitrender. SOM-rapport nr 32*. Göteborg: SOM-institutet.
- Rönblom, M. & C. Hudson (2012). *Dela lika – från praktik till logistik. Forskningsrapporter i statsvetenskap vid Umeå universitet*: 139-148. Umeå: Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet.
- Staland Nyman, C., K. Alexanderson & G. Hensing (2008). "Associations between strain in domestic work and self-rated health: a study of employed women in Sweden." *Scand J Public Health* 36(1): 21-7.
- Statistiska Centralbyrån (2010). *På tal om kvinnor och män. Lathund om jämställdhet*. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
- Statistiska Centralbyrån (2011). *Tidsanvändningsundersökningen 2010*. <http://www.scb.se/LE0103>.
- Svallfors, S. (2006). *The moral economy of class: Class and attitudes in comparative perspective*. Stanford: Stanford University Press.
- Young, I. M. (1990). *Justice and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press.

Myndigheter och offentlig service

FÖRTROENDET FÖR STATEN

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

Förtroende handlar mycket om förväntan. Det förtroende vi har för en person, en organisation eller en institution påverkar hur vi förhåller oss. Vi har större förväntningar på institutioner som vi har stort förtroende för än på institutioner där förtroendet är lågt. Annorlunda uttryckt betyder en generellt stort förtroende en större optimism, medan sjunkande förtroende antyder att det kan finnas framtida skuggor.

Nu är bilden inte riktigt så enkel. Förtroende är ett komplicerat fenomen (Luhmann, 1989; Putnam, 1993; Norris, 2008). Förtroende byggs upp av tidigare erfarenheter men påverkas också av hur beroende jag är av personen, organisationen eller institutionen och hur den generellt värderas (Elliot, 1997). Men sammantaget är det ändå rimligt att uppfatta förändringar i det samlade förtroendet för organisationer och institutioner som uttryck för förskjutningar i samhällets framtidstro. Generella uppgångar tyder på en större förväntan än vad nedgångar gör. De empiriska analyser som bygger på hur svenska folket i de nationella SOM-undersökningarna bedömer olika institutioner och grupper pekar entydigt på att förtroendet för samhällets ekonomiska institutioner är lägre i tider av ekonomisk kris, vilket rimligen ska tolkas så att det då finns en mindre förväntan på dem (Holmberg och Weibull, 2009). Samma tolkning kan användas för att förklara att förtroendet för politiska institutioner ökar valår (Holmberg, 1993) och att förklara att förtroendet för samma institutioner även går upp i tider av kris i omvärlden; i en kris finns det en stor förväntan på att politiken ska kunna lösa problemet (Holmberg och Weibull, 2002).

Men skillnader i bedömningar av samhällets institutioner är också ett tecken på att mönstret är betydligt mer komplicerat. Förtroendet varierar mellan olika institutioner och grupper både vid en och samma tidpunkt och över tid. Tidigare analyser av data från de nationella SOM-undersökningarna visar att förtroendet för offentlig verksamhet, t ex riksdagen eller domstolarna, står för ett slags kristallisering av svenska folkets samhällsförtroende: de som ligger högt tenderar att ligga högt även på flertalet andra institutioner och de som har litet förtroende har särskilt lågt förtroende också för andra samhällsinstitutioner (Holmberg och Weibull, 2008). En förklaring kan vara att svenskar har ett generellt stort förtroende för statsmakten, något som i sin tur ligger bakom svenskars generellt sett stora sociala tillit (Rothstein, 2003, 2012). På grundval av 2011 års undersökning ska vi empiriskt pröva detta vidare. Det kan göras, eftersom undersökningen utöver den årligen återkommande frågan om förtroendet för enskilda samhällsinstitutioner även har med en fråga som gäller förtroendet för staten. En motsvarande fråga ställdes också i SOM-undersökningen 2005, vilket möjliggör jämförelser över tid.

Innan vi fördjupar oss i frågan om förtroende för staten ska vi först ge en översikt av den svenska förtroendeopinionen 2011 med fokus på förändringar sedan 2010 (Holmberg och Weibull, 2011a).

Samhällsförtroendet 2011

Den första SOM-mätningen av samhällsförtroende genomfördes 1986 och omfattade endast elva samhällsinstitutioner. De var valda för att täcka ett spektrum av politiska, mediala, ekonomiska och sociala institutioner. Efter hand har fler institutioner lagts till – senast 2005 då Riksbanken tillkom. Sedan dess har svarspersonerna i den nationella SOM-undersökningen fått ta ställning till tjugo olika samhällsinstitutioner.¹ Resultatet från 2011 års mätning redovisas i tabell 1.

Om vi först ser på rangordningen mellan institutionerna efter andelen som har *mycket stort* förtroende är det – i likhet med de senaste åren – sjukvården som kommer högst med 12 procent, en nedgång med tre procentenheter i jämförelse med 2009 och 2010. Ytterligare fem institutioner hamnar på minst tio procent: regeringen, riksbanken, kungahuset, polisen och domstolarna. I samtliga fall utom polisen är det en svag nedgång på en eller ett par procentenheter i jämförelse med 2010. Lägst andel mycket stort förtroende finns, inte oväntat, för de institutioner som ligger i nedre delen av tabellen.

Det oftast använda kriteriet på stort förtroende är andelen som har mycket eller ganska stort förtroende – vanligen formulerat som andelen med minst ganska stort förtroende. Också med den definitionen kommer sjukvården högst med 62 procent (2010: 68 procent). Därefter kommer polisen, universitet/högskolor och radio/tv som samtliga når över 50 procent stort förtroende. I likhet med tidigare undersökningar ligger Europaparlamentet och EU-kommissionen i botten med 16 respektive 15 procent stort förtroende. I jämförelse med valåret 2010 får både institutioner som åtnjuter stort förtroende och de som har litet förtroende lägre procentandelar 2011.

Vi kan samtidigt notera att andelen mycket stort förtroende inte är proportionellt fördelad för alla institutioner. Visserligen är det allmänna mönstret att andelen mycket stort förtroende följer i stort sett samma rangordning som andelen för det samlade förtroendet för respektive institution, men det finns några intressanta avvikelser. För två av institutionerna – Kungahuset och regeringen – utgör andelen mycket stort förtroende en större andel än förväntat med tanke på rangordningen, för radio/tv och grundskolan är andelen klart lägre än vad som kunde väntas. En rimlig tolkning är att bland dem som har förtroende för kungahuset och regeringen är engagemanget större, medan det är lägre bland dem som har förtroende för radio/tv och grundskolan.

Att en samhällsinstitution åtnjuter stort förtroende bland delar av befolkningen är bara den ena sidan av myntet. Den andra sidan är att samma institution bland andra delar av allmänheten kan ha ett litet förtroende. För helhetsbilden är det viktigt att även få med det senare. Det kan diskuteras vad som ligger i litet förtroende.

I och med att skalan bara anger grader i förtroende är låga värden inte liktydigt med misstro. Samtidigt är givetvis höga andelar litet förtroende ett uttryck för ett avståndstagande. De institutioner som har relativt sett höga andelar litet förtroende är de tre som ligger lägst i rangordningen – de två EU-institutionerna och de fackliga organisationerna – med omkring 35 procent. Men det finns även några högre upp på listan – Svenska kyrkan och Kungahuset – där omkring 30 procent av de svarande anger litet förtroende; Kungahuset är dessutom den institution som har den högsta siffran på mycket litet förtroende (15 procent) följd av de två EU-institutionerna på 13 procent.

Att en institution som Kungahuset kan placera sig närmare mitten av förtroendelistan och ändå ha en hög andel litet förtroende är ett uttryck för en polarisering i bedömningarna, som innebär att mittalternativet, där svaren ofta står för osäkerhet eller indifferens, ligger relativt lågt. Institutioner som är kopplade till partipolitik, exempelvis regeringen, får ofta en sådan bedömning. I 2011 års undersökning är förtroendet för bankerna också polariserat på ett liknande sätt.

Det mått som SOM-institutet traditionellt använt för att väga samman stort och litet förtroende i analysen av samhällsförtroende är vad vi kallar förtroendebalansen. Vår utgångspunkt har varit att det förtroende en institution åtnjuter – dess förtroendebas – inte bara avgörs av andelen som har stort förtroende, utan även av hur stor andel det är som har ett litet förtroende. Institutioner vars förtroende i det föregående beskrevs som polariserade står i ett sådant perspektiv svagare i opinionen än de som huvuddelen av sitt förtroende på den positiva sidan eller i mitten. Om vi exemplifierar med universitet/högskolor kan vi se att de i stort sett har samma andel stort förtroende som regeringen, men en lägre andel litet förtroende, vilket placerar dem klart högre i en rangordning efter vad vi kallar förtroendebalansen.

Enkelt uttryckt är förtroendebalansen ett mått där både andelen stort och andelen litet förtroende vägs in för varje institution genom att andelen stort förtroende minskas med andelen litet förtroende, vilket teoretiskt ger en skala mellan +100 och -100. En rangordning efter balansmättet kommer att skilja sig från en rangordning efter enbart andelen högt förtroende, särskilt i de fall där det finns en hög andel med lågt förtroende.²

När vi utgår från det samlade balansmättet visar det sig att sjukvården även här ligger klart högst med ett balansmått på +49, i stort samma siffror som under de senaste åren. På andra plats finns polisen (+45) följd av universitet/högskolor och radio/tv, båda med +41. Riksbanken och domstolarna rangerar strax under med +38 respektive +37 enheter. Det är samma sex institutioner som åtnjöt störst förtroende också 2009 och 2010. Det som hänt över åren är i stort sett enbart att Riksbanken har tappat något.

Tabell 1 Förtroendet för samhällsinstitutioner 2011 (procent och balansmätt)

Samhällsinstitution	Mycket stort	Ganska stort	Varken/ eller	Ganska litet	Mycket litet	Summa procent	Förtroende-balans
Sjukvården	12	50	25	10	3	100	+49
Polisen	10	48	29	10	3	100	+45
Universitet/högskolor	8	40	45	5	2	100	+41
Radio/TV	6	45	39	8	2	100	+41
Riksbanken	10	39	40	8	3	100	+38
Domstolarna	10	40	37	9	4	100	+37
Grundskolan	5	39	39	14	3	100	+27
Regeringen	11	35	32	14	8	100	+24
Riksdagen	5	34	42	14	5	100	+20
FN	6	32	40	15	7	100	+16
Kungahuset	10	24	36	15	15	100	+4
Bankerna	4	29	36	22	9	100	+2
Svenska kyrkan	5	24	43	16	12	100	+1
Försvaret	5	20	48	18	9	100	-2
Kommunstyrelserna	2	21	51	20	6	100	-3
Storföretagen	2	22	48	20	8	100	-4
Dagspressen	2	23	45	22	8	100	-5
De politiska partierna	1	19	50	21	9	100	-10
De fackliga org	2	19	43	24	12	100	-15
Europaparlamentet	2	14	47	24	13	100	-21
EU-kommissionen	1	14	48	24	13	100	-22

Kommentar: Tabellen redovisar en sammanläggning av resultaten från de tre nationella SOM-mätningarna 2011 (antal svar= 4 720). Personer som ej besvarat förtroendefrågan för någon institution är inte medtagen i procenttalen. Dyliga svar var mycket sällsynta och lämnades av endast mellan två och tre procent för de olika institutionerna. Högsta andelen vet ej-svar finns där även andelen som svarar varken stort eller litet förtroende är hög, t ex beträffande dagspressen och storföretagen. Balansmättet kan gå mellan +100 (alla svars personer anger högt förtroende) och -100 (alla svars personer anger lågt förtroende).

Av de sex institutioner som bland svenskar bedöms ha starkast förtroendebas är det två där en relativt stor andel av de svarande placerar sig på mittalternativet: universitet/högskolor och Riksbanken. Som tidigare nämnts kan det alltid diskuteras vad en hög andel för mittalternativet kan betyda. Å ena sidan kan det uttrycka att man varken har stort eller litet förtroende, å andra sidan kan det bero på att man saknar uppfattning för att man inte känner till institutionen tillräckligt väl. Mycket talar för att särskilt det senare förklarar den höga andelen ”varken-eller” för universitet/högskolor och Riksbanken.

Lägst förtroende åtnjuter de båda EU-institutionerna (-21 respektive -22). Fram till 2010 ökade förtroendet för dem, men 2011 faller det relativt kraftigt, vilket ska sättas i samband med den europeiska eurokrisen och en mer EU-kritisk inställning i den allmänna opinionen (jfr Sören Holmbergs artikel om EU-opinionen i denna volym). Bland de institutioner som ligger lägst i fråga om förtroendebalans är det överlag en stor andel svars personer som anger att de varken har stort eller litet förtroende undantaget gäller för de fackliga organisationerna där bedömningen är något mer polariserad.

Ser vi närmare på hur de bedömda institutionerna rangordnar sig efter förtroende framträder i stort sett samma bild som de senaste åren med fyra huvudgrupper:

- En liten grupp institutioner som åtnjuter mycket stort förtroende (sjukvården, polisen, Riksbanken, universitet/högskolor, radio-tv och domstolarna) som alla har som lägst ett balansmått på över +35.
- En grupp institutioner som åtnjuter ganska stort förtroende (grundskolan, regeringen, riksdagen, och FN) med mellan +30 och +16.
- En relativt stor grupp institutioner som har i stort sett samma andel positiva som negativa men en viss tonvikt på de senare (kungahuset, bankerna, Svenska kyrkan, försvaret, kommunstyrelserna, och dagspressen) med mellan +4 och -5.
- De institutioner som åtnjuter ganska eller mycket lågt förtroende (de politiska partierna, EU-kommissionen, Europaparlamentet och de fackliga organisationerna) med en förtroendebalans mellan -10 och -22.

I jämförelse med 2010 är det framför allt den grupp av institutioner som ligger kring noll som har ökat. När vi jämför med ett år tidigare är grupperingen dock i stort sett densamma som då. Det är snarast valåret 2010 som avviker med ett genomsnittligt något större institutionsförtroende (Holmberg och Weibull, 2011a).

Ett annat sätt att betrakta den samlade bilden av svenska folkets samhällsförtroende är konstaterandet att tretton av de tjugo institutionerna hamnar på plus och åtta på minus. År 2011 är det färre på den positiva sidan än 2010 men fler än det var 2009. Nivån på det genomsnittliga institutionsförtroendet har mellan 2010 och 2011 minskat från +18 till +12. Bland de tjugo institutionerna minskar förtroendet för arton, varav nedgången är statistiskt säkerställd för drygt hälften. Endast de fackliga organisationerna, försvaret och Svenska kyrkan ligger på samma nivå 2011 som 2010. De samhällsinstitutioner som uppvisar störst nedgång i förtroende är regeringen (från +34 2010 till +24 2011), Riksbanken (från +49 till +38), bankerna (från +13 till +2), EU-kommissionen (från -9 till -22) och Kungahuset (från +19 till +4). En viktig förklaring till nedgången för de politiska institutionerna är att 2010 var ett valår som ofta leder till allmän uppgång i samhällsförtroendet. Till bilden hör att flertalet politiska institutioner hade en större uppgång mellan 2009 och 2010 än nedgång mellan 2010 och 2011. Också bankerna ligger trots nedgången i förtroende

något högre 2011 än de gjorde 2009. EU-kommissionen och Kungahuset hade visserligen en återhämtning 2010 men åtnjuter lägre förtroende 2011 än 2009. I och med att det rör sig om en generell förtroendenedgång ändrar sig förhållandet mellan de olika institutionerna förhållandevis litet; exempelvis ligger Kungahuset trots sin nedgång på elfte plats båda åren.

Långsiktiga förändringsmönster

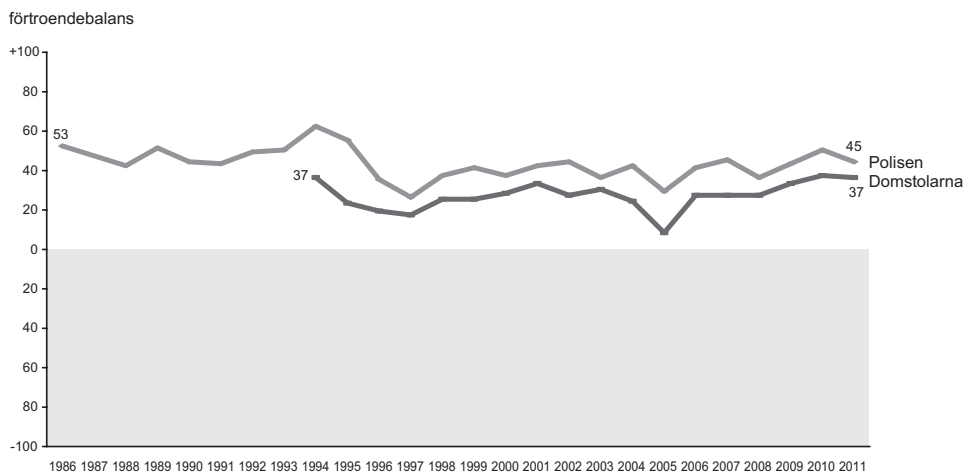
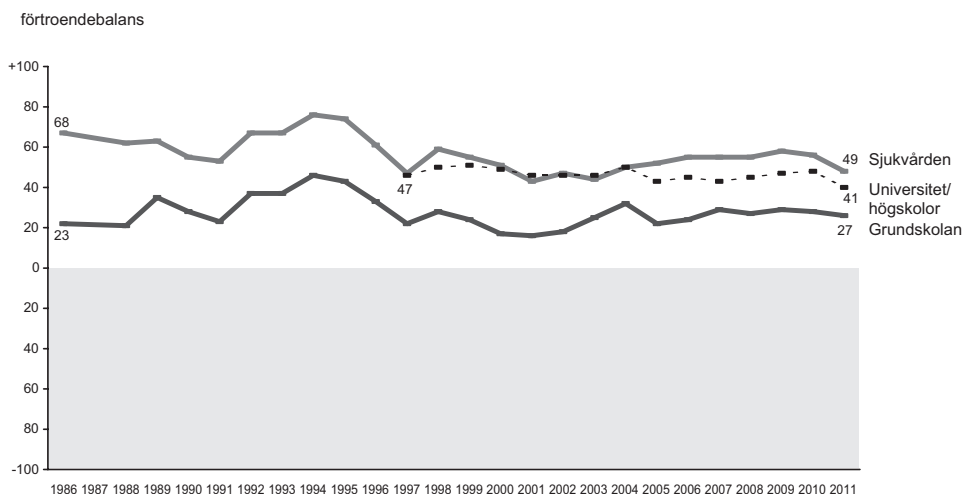
Det mönster vi kan se i jämförelsen mellan bedömningarna för valåret 2010 i jämförelse med 2009 och 2011 bekräftar valårets positiva effekter på det politiska institutionsförtroendet, men även på andra samhällsinstitutioner (Holmberg, 1994; Holmberg och Weibull, 2007). Det är ett mönster vi även kan se i ett längre tidsperspektiv. I figur 1 redovisas förtroendebalansen för varje enskild samhällsinstitution som ingått i SOM-institutets mätningar.

Även om det finns vissa dramatiska förändringar i förtroende för några institutioner – exempelvis det kraftiga fallet i förtroendet för bankerna under början av 1990-talet – sker det vanligen inte några större omkastningar i den samlade institutionsbedömningen mellan enskilda år. Det hindrar emellertid inte att det går att iakta både kortsiktiga och långsiktiga förändringsmönster såväl för enskilda som för grupper av institutioner.

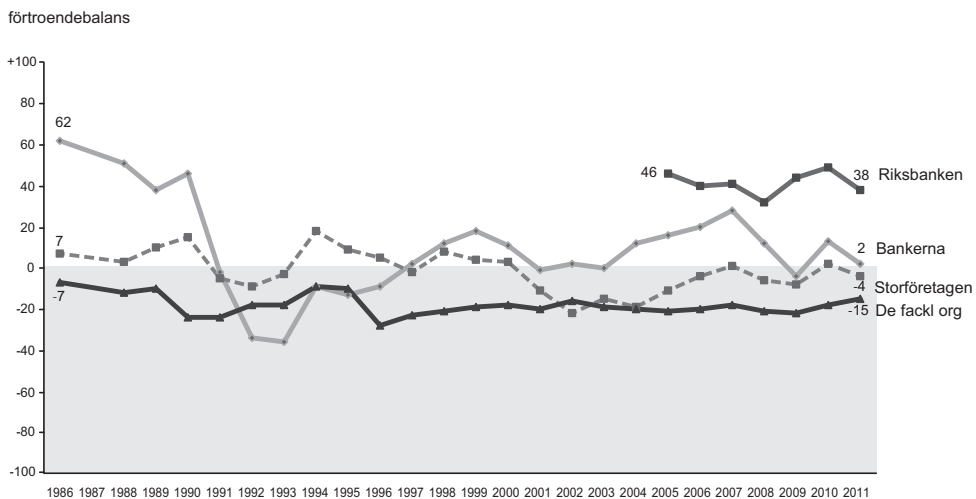
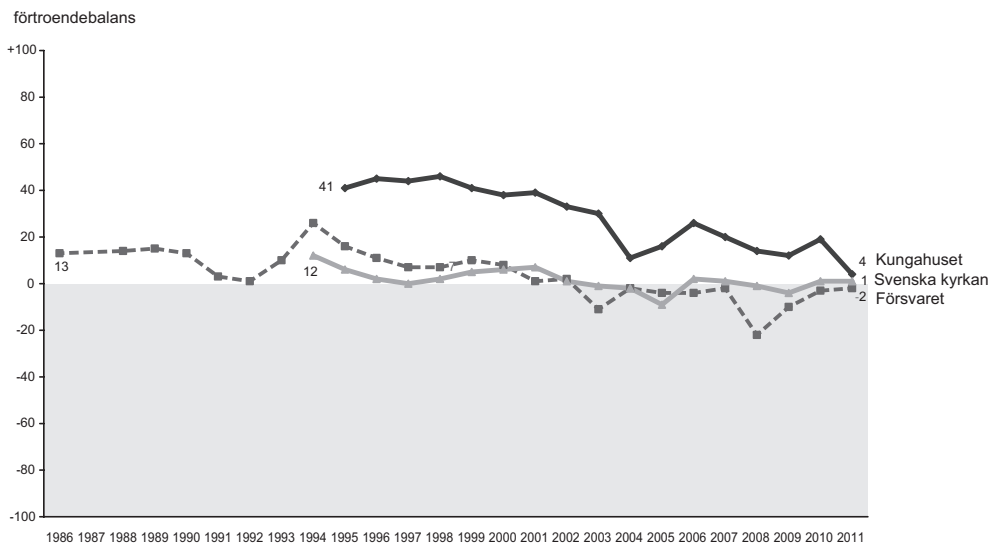
Flertalet offentliga institutioner som sjukvården, grundskolan, polisen och domstolarna uppvisar ett likartat mönster över tid, även om nivåerna kan variera mellan dem. Fram till början av 1990-talet åtnjöt de ett stabilt om än svagt fallande förtroende bland allmänheten för att därefter öka kraftigt i förtroende, delvis som ett svar på förslag om nedskärningar i det offentliga. I slutet på 1990-talet har förtroendet på nytt gått ner och stabiliserat sig på en lägre nivå – balansmätt på mellan +40 och +60. De senaste åren har mönstren inte någon entydig tendens: sjukvården och universitet/högskolor uppvisar nedgångar, medan förtroendet för grundskolan och domstolarna står relativt stabilt. Polisen intar en mellanställning. Det är svårt att se någon enkel förklaring till de ökade skillnaderna de senaste åren.

För Svenska kyrkan och Kungahuset, två institutioner som SOM-institutet började mäta först 1994 respektive 1995, är den långsiktiga tendensen sjunkande. Det gäller särskilt förtroendet för Kungahuset – från +41 1995 till +4 2011. För Svenska kyrkan är nedgången betydligt mindre (från +12 1994 till +1 2011) och det är ingen skillnad mellan 2010 och 2011. För båda institutionerna finns det en del hack i kurvorna som antyder att händelser vissa år kan ha påverkat allmänhetens bedömningar. En mer ingående analys av allmänhetens bedömningar av synen på Kungahuset finns i Lennart Nilssons kapitel om republik och monarki.

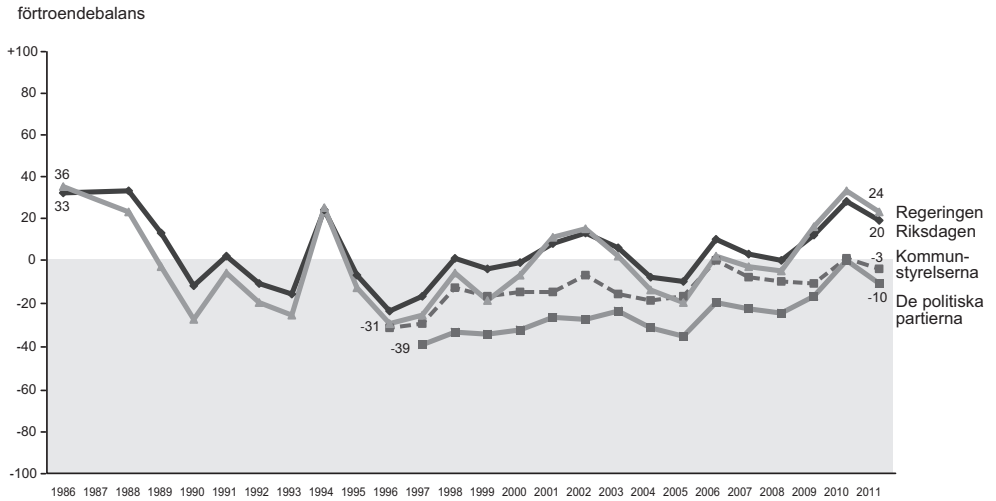
Figur 1 Bedömningar av förtroendet för tjugoen samhällsinstitutioner 1986-2011 (balansmått)

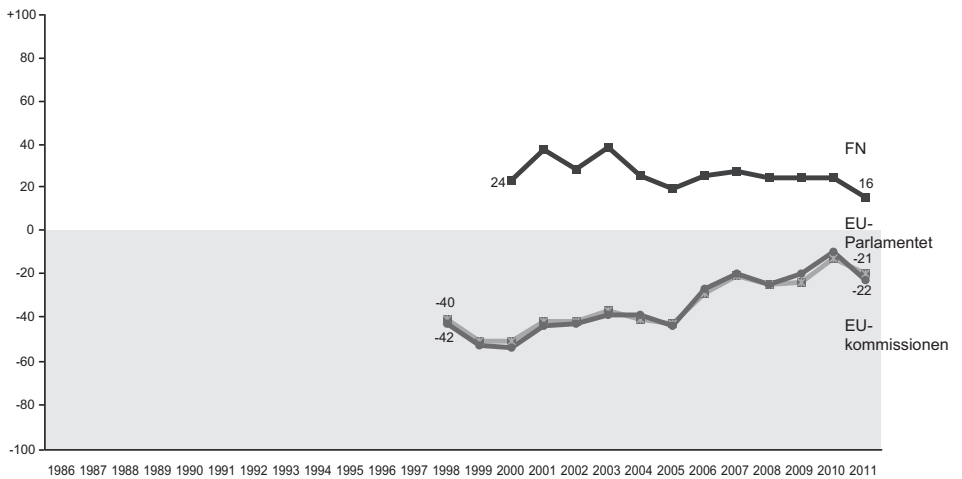
Figur 1 Forts.

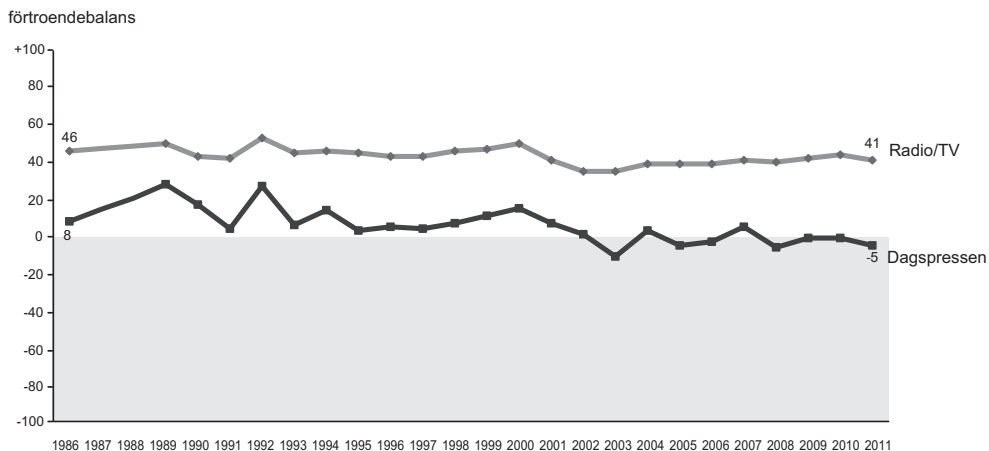

Figur 1 Forts.

förtroendebalans

Figur 1 Forts.

Kommentar: Om balansmättet se tabell 1. År 1987 saknas i figurerna eftersom ett annat, med övriga år inte jämförbart mått, användes just detta år. För de två medieinstitutionerna saknas samma skäl siffror även för 1988.

De ekonomiska institutionerna uppvisar relativt stora skillnaderna under de tjugofem år då förtroendet för dem studerats. Mest spektakulärt är det kraftigt minskade förtroendet för bankerna som följde av bankkrisen i början av 1990-talet. Också storföretagen fick ett minskat förtroende under den dåvarande lågkonjunkturen men inte i lika hög grad som bankerna. Då ekonomin vände började också förtroendekurvorna gå upp för att på nytt falla under IT-kraschen efter år 2000 och senare vid finanskrisen 2008. Den uppgång i förtroende som fanns 2010 har förbytts i nedgång, men både bankerna och storföretagen ligger högre än de gjorde 2009. Förtroendet för de fackliga organisationerna ökade något under 1990-talets lågkonjunktur men har sedan varit mycket stabilt på en låg nivå, möjligen med en svag ökning de senaste åren.

De politiska institutionerna uppvisar i likhet med de ekonomiska relativt stora skillnader mellan enskilda år. En försiktig bedömning av tendenserna i det politiska förtroendet pekar på att det mellan 1986 och 1996 snarast var på nedåtgående för riksdag och regering medan kurvorna därefter pekar uppåt, bortsett från en tillfällig nedgångsperiod 2004-2005 (Oscarsson och Holmberg, 2011). En motsvarande tendens finns för kommunstyrelserna och de politiska partierna. För regering och riksdag gäller dessutom att det långsiktiga mönstret är att förtroendet ökar under valår i förhållande till åren närmast före. Den så kallade valårseffekten har vi kunnat iaktta alla valår sedan den nationella SOM-mätningen inleddes 1986 (jfr Holmberg, 1993).³ Men vi har också tidigare iakttagit en ”kriseffekt” – mellan 2000 och 2001

(terrorattacken i USA) ökade förtroendet för regeringen med omkring 20 balansmåttsenheter. Året därpå – 2002 – var det riksdagsval och då ökade förtroendet ytterligare något. Också valåret 2010 ökade förtroendet särskilt för regeringen och riksdagen och 2011 har det fallit enligt vad som förväntades. Men också ett annat mönster framträder: förtroendet för de politiska institutionerna är större året efter valet än året före. Tendensen fanns även tidigare men har blivit starkare. Möjligen ligger förklaringen i att den positiva effekten av ett val håller i längre då förtroendet för särskilt regering och riksdag ökar.

Uppgången i förtroende för politik gäller också Europaparlamentet och EU-kommissionen, där förtroendebalansen från en mycket låg nivå vid mätningarnas start 1998 (-40 respektive -42) har ökat till cirka -20. Som vi sett är den senare siffran en nedgång i förhållande till 2010. En internationell institution som FN förefaller mindre berörd av den svenska politiska trenden men har liksom många andra institutioner fått vidkännas en nedgång mellan 2010 och 2011.

Förtroendet för medieinstitutionerna har i jämförelse med de ekonomiska och politiska institutionerna utvecklats mycket stabilt. Radio-tv ligger förankrad på drygt +40. För dagspressen är tendensen lite mer skiftande. Under 1990-talet var förtroendet för dagspressen klart på den positiva sidan av balanslinjen. Därefter har tendensen vikit något och man ligger de senare åren på +0 eller något lägre.

Dimensioner i bedömningarna

I redovisningen av långtidstrenderna har vi i likhet med tidigare redovisningar, grupperat de olika samhällsinstitutionerna efter typ. Vi vet från tidigare års analyser att det finns relativt starka samband mellan hur olika institutioner bedöms. Politiska institutioner värderas ofta på ett likartat sätt: människor som har högt förtroende för regeringen har det ofta även för riksdagen liksom för de politiska partierna. Överlag finns det en stark positiv samvariation i förtroendebedömningarna: den som har stort förtroende för en institution har stor sannolikhet att ha det också för andra och de som har lägre förtroende för en har det som regel även för andra. Den genomsnittliga korrelationen (Pearson's r) ligger på drygt 0,30. Samma mönster framträder i 2011 års mätning. I motsats till tidigare år finns det inte något negativt samband; det i de senaste undersökningarna noterade negativa sambandet mellan förtroendet för regeringen och förtroendet för de fackliga organisationerna är 2011 ett svagt positivt samband ($r=0,01$) och sambandet mellan förtroendet för storföretag och förtroendet för de fackliga organisationerna är också positivt ($r= 0,12$). I övrigt är de positiva sambanden relativt starka. De starkaste finner vi mellan EU-kommissionen och Europaparlamentet ($r= 0,93$; år 2009 0,93 och år 2010 0,92) och mellan regering och riksdag ($r= 0,66$; 0,67 respektive 0,63).

Där korrelationerna mellan enskilda institutioner är stora kan vi utgå från att bedömningen görs efter likartade kriterier. Det är bakgrunden till att vi på grundval av varje års förtroendemätning studerar de interna sambandsmönstren genom en

explorativ faktoranalys baserad på förtroendet för de tjugoen institutionerna. Med tanke på att sambandsmönstren ligger relativt fast över tid finns ingen anledning att vänta sig några större förändringar i de grundläggande dimensionerna. Den explorativa lösningen på grundval av 2011 års förtroendebedömningar ger fem dimensioner som i huvudsak överensstämmer med dem vi såg på grundval av 2010 års data. De fem dimensionerna har vi tidigare rubricerat som: I *Politisk representation*, II *Samhällsservice*, III *Politisk makt*, IV *Etablissemang*, och V *Medier* (tabell 2).⁴

Tabell 2 Förtroende för samhällsinstitutioner 2011, faktoranalys (faktorladdningar)

	I	II	III	IV	V
Europaparlamentet	.87	.10	.24	.20	.11
EU-kommissionen	.86	.09	.28	.19	.12
FN	.62	.32	.06	.18	.06
De politiska partierna	.55	.23	.49	.10	.19
Sjukvården	.03	.65	.17	.09	.08
Grundskolan	.15	.61	.00	.19	.19
Polisen	.09	.58	.30	.30	.02
Domstolarna	.14	.52	.50	.09	.11
Universitet/högskolor	.28	.52	.27	-.17	.17
De fackliga org	.36	.46	-.19	-.04	.44
Kommunstyrelserna	.33	.41	.26	.24	.20
Regeringen	.18	.04	.82	.22	.02
Riksdagen	.32	.26	.70	.13	.15
Riksbanken	.12	.32	.62	.20	.23
Kungahuset	.09	.07	.18	.77	-.02
Svenska kyrkan	.09	.34	.04	.57	.12
Bankerna	.26	.08	.13	.53	.36
Storföretagen	.24	.04	.32	.49	.29
Försvaret	.26	.41	.16	.46	.01
Dagspressen	.13	.07	.17	.13	.80
Radio-tv	.06	.27	.15	.12	.73
Förklarad varians	14%	13%	13%	10%	9%

Kommentar: Faktoranalys enligt Kaiser's kriterium. Varimaxrotering.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011

I den första dimensionen *Politisk representation* utgör EU-institutionerna kärnan, men även FN och de politiska partierna laddar högt. *Samhällsservice* inkluderar främst sjukvården, polisen, domstolarna, grundskolan, försvaret universitet/högskolor, men

till skillnad från 2010 även de fackliga organisationerna och kommunstyrelserna. Dimensionen *politisk makt* innehåller regeringen, riksdagen och Riksbanken, där den tredje laddar klart lägre än de två andra. Det som vi valt att kalla *etablissemang* är en dimension där Kungahuset, Svenska kyrkan, storföretagen och bankerna laddar högt, medan dimensionen *medier* omfattar radio-TV och dagspress.

Den förändring som vi noterade 2010 att det föll ut en specifik politisk makt-dimension vid sidan av politisk representation ligger fast även 2011. En förklaring ligger troligen i att förtroendet för riksdag och regering fortsatt ligger högt och att regeringsförtroendet är så pass intensivt. Den svenska politiska makten – regeringen, riksdagen och Riksbanken – skiljer sig från andra politiska institutioner som EU-organen och de politiska partierna. Vi har tolkat det så att de senare handlar mer om institutioner för politisk representation, medan politisk makt mera uttrycker en politisk ledning. Bilden är emellertid inte entydig eftersom även domstolarna laddar högt på dimensionen.

Till skillnad från 2010 laddar kommunstyrelserna och de fackliga organisationerna i dimensionen samhällsservice 2011, medan de inte hade någon entydig hemvist i 2010 års analys. På många punkter är mönstret i 2011 års analys mindre tydligt än tidigare genom att några institutioner har förhållandevis höga laddningar på mer än en dimension.

Förtroendet för staten

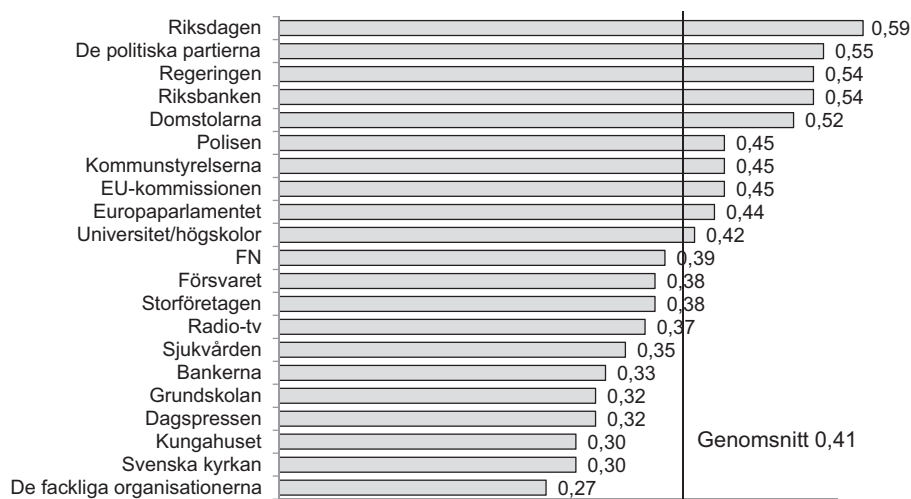
I de senaste årens SOM-undersökningar har de svarande även fått ta ställning till förtroendet för ett mindre antal andra institutioner eller organisationer. En institution som ingick redan i 2005 års undersökning var *Staten*. Utgångspunkten var att staten utgör kärnan i det offentliga Sverige. Statsbegreppet har visserligen varit omdebatterat genom åren och inte sällan uppfattats som kontroversiellt genom att det associerats till kontroll eller övervakning. I samhällsutopier från vänster har den 'starka staten' uppfattats som ett stöd åt medborgarna från vaggan till graven, medan staten i högerretoriken ofta framställts som en makt som begränsar individers och näringars frihet. Samtidigt visar empiriska studier att starka statsinstitutioner i en välfärdsstat bidrar till stort samhällsförtroende (Rothstein, 2012).

Resultatet av 2005 års undersökning pekade på att det troligen uppfattades som svårt att bedöma förtroendet för staten. Hälften av de svarande placerade sig på mittalternativet, medan övriga fördelade sig relativt jämnt mellan stort och litet förtroende. Det gav ett balansmått på +2 (Holmberg och Weibull, 2006). Sex år senare blir resultatet annorlunda: nu har andelen för mittalternativet minskat till 42 procent och det är en relativt kraftig övervikt för stort förtroende. Förtroendebalansen blir +34 (tabell 3).⁵ Det placerar staten i den översta tredjedelen av samhällsförtroende enligt tabell 1 – mellan domstolarna och grundskolan.

Tabell 3 Förtroende för staten 2005 och 2011 (procent)

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Summa procent	Balansmätt
2005	3	23	50	17	7	100	+2
2011	7	39	42	9	3	100	+34

Ordet staten kan ge olika associationer. Ett sätt att belysa det är att studera hur förtroendet för staten förhåller sig till förtroendet för de tjugo institutionerna i basfrågan. Vilka av dessa institutioner värderas särskilt positivt bland dem som har stort förtroende för staten? Mot bakgrund av vad som redovisats i fråga om de starka positiva sambanden mellan bedömningarna av olika samhällsinstitutioner ska vi överlag förvänta oss höga korrelationer, och att de ska vara särskilt höga i fråga om de politiska institutionerna.

Figur 2 Sambandet mellan förtroendet för staten och tjugo samhällsinstitutioner (Korrelationer, Pearson's r)

Kommentar: Resultaten är hämtade från Riks-SOM-undersökningen 2011.

Resultatet bekräftar i stort antagandena (figur 2). Den genomsnittliga korrelationen mellan staten och de tjugo samhällsinstitutionerna är +0,41 (Pearson's r). De fyra

institutioner som visar högst samband är riksdagen, de politiska partierna, regeringen, Riksbanken och domstolarna – med över ,50. Gruppen sammanfaller i huvudsak med det som i dimensionsanalysen kallades politisk makt. De institutionsbedömningar som uppvisar lägst samband med staten är grundskolan, dagspressen, Kungahuset, Svenska kyrkan och de fackliga organisationerna med korrelationer på ca 0,30. De senare representerar inte någon entydig grupp, men det är noterbart att Sveriges statsöverhuvud hamnar i denna grupp, liksom även den tidigare statskyrkan.

Motsvarande korrelationsanalys har utförts även på basis av 2005 års data. Bilden blir i stort sett densamma, men den genomsnittliga korrelationen är lägre (0,34) och spridningen större. Förtroendet för staten har störst samband med förtroendet för regeringen och riksdagen (ca 0,60) samt de politiska partierna och kommunstyrelserna (ca 0,50). De lägsta korrelationerna noteras för radio/tv, dagspressen, Svenska kyrkan, storföretagen (alla omkring 0,20) och Kungahuset (0,11).

Tabell 4 Förtroende för staten efter partisynpaty och ideologisk självplacering 2005 och 2011

Förtroende för staten 2005	Partisympati								Ideologisk självplacering				
	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	KV	NV	VE	NH	KH
Mycket stort	2	5	1	4	2	1	1	-	10	3	1	1	2
Ganska stort	28	36	18	16	20	14	15	-	31	36	18	20	11
Varken eller	44	50	53	61	51	53	49	-	39	49	55	51	40
Ganska litet	18	7	18	13	23	21	25	-	13	8	17	21	33
Mycket litet	8	2	10	6	4	11	10	-	7	4	9	7	14
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	-	100	100	100	100	100
Balansmått	+4	+32	-9	+1	-5	-17	-19	-	+21	+27	-7	-7	-34
Antal svar	86	512	102	114	153	72	420	-	116	372	558	415	162

Förtroende för staten 2011	Partisympati								Ideologisk självplacering				
	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	KV	NV	VE	NH	KH
Mycket stort	5	4	7	12	13	2	9	3	8	4	5	6	15
Ganska stort	28	35	35	39	51	44	47	28	30	36	33	48	50
Varken eller	44	49	44	39	28	37	38	37	41	51	44	38	31
Ganska litet	13	9	12	10	6	12	5	23	13	7	14	6	3
Mycket litet	10	3	2	0	2	5	1	9	8	2	4	2	1
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Balansmått	+10	+27	+28	+41	+56	+29	+50	-1	+17	+31	+20	+46	+61
Antal svar	60	414	163	51	92	41	486	70	146	316	410	426	152

Förklaringen till det något ändrade mönstret har att göra med det generellt ökade förtroendet för staten. Förtroendet har ökat inom grupper som tidigare var ambivalenta eller kritiska mot staten. Den tydligaste bilden av förändringen får vi när vi jämför förtroendet för staten bland personer med olika partisympati och olika ideologisk självplacering 2005 och 2011 (tabell 3). År 2005 var det entydiga mönstret att socialdemokrater och personer ideologiskt till vänster hade stort förtroende för staten, medan särskilt moderater och kristdemokrater och personer ideologiskt till höger hade lågt förtroende. Sex år senare är bilden delvis den omvända. De som nu har störst förtroende för staten är folkparti- och moderatsympatisörer och personer som uppfattar sig som höger. Förtroendet i dessa grupper är betydligt högre idag än vad förtroendet var på vänstersidan 2005.

Men det finns också andra mönster. Miljöpartiets sympatisörer hade litet förtroende för staten år 2005 (balansmätt -9) och ett relativt stort 2011 (+28). Centerpartiets sympatisörer hade däremot en svagt positiv övervikt redan år 2005 (+1), låt vara att deras förtroende är betydligt större 2011. År 2011 är Sverigedemokraterna det enda parti som har ett negativt balansmätt (-1).

Resultaten är på samma gång förväntade och överraskande. Det förväntade ligger i att det till synes naturliga att den politiska grupp som sitter vid regeringsmakten också har sympatisörer stort förtroende för statsmakten. Som Lennart Nilsson visar i kapitlet om samhällsservice i denna volym har allianspartierna blivit mer positiva till offentlig sektor. Det överraskande är att sympatisörer till vänster har i stort sett samma förtroende för staten vid båda mätpunkterna. Om den ”naturliga” tolkningen skulle hålla borde man haft större förtroende 2005 och lägre 2011. Det kan finnas flera förklaringar till det oväntade mönstret. En sådan kan vara att Göran Perssons regering 2005 inte hade det förtroende bland sina politiska sympatisörer som Fredrik Reinfeldts förefaller ha bland de sina 2011 (jfr Sören Holmbergs kapitel om partiledarpopularitet i denna volym). En annan förklaring kan vara att vänsterns förtroende för staten är ideologiskt betingat och inte urholkas så lätt under några få år av borgerligt styre. Ett ytterligare perspektiv kan vara att regeringsskiftet i sig har en positiv effekt på förtroendet för staten.

En skugga trots allt

Utgångspunkten för årets kapitel om svenskarnas institutionsförtroende var frågan om det kan anas någon skugga över framtiden. Efter att ha gått igenom hur förtroendet utvecklats för de tjugo samhällsinstitutioner som SOM-institutet använder som indikatorer kan vi visa att svenskarna är något mindre förtroendefulla 2011 än de var 2010, men på samma nivå eller något högre än 2009. Det finns därför ingen grund för att tala om ett kortsiktigt fallande förtroende, tvärtom är det för flera institutioner, särskilt de politiska, en uppgång sedan andra hälften av 1990-talet. Nedgången mellan 2010 och 2011 kan i huvudsak hänföras att ett valår normalt innebär ett större förtroende för politik. Några nedgångar kan dock vara svårare att

förklara med en valårseffekt, särskilt nedgången i förtroende för sjukvården och för universitet och högskolor. Möjligen kan man här ana ett spirande missnöje med privatiseringar inom vården och en mer kritisk syn på forskning (jfr Holmberg och Weibull, 2011b).

En huvudtendens under de senaste åren är således det ökade förtroendet för de politiska institutionerna. Särskilt regeringen åtnjuter stort förtroende, men också riksdagen och Riksbanken. I dimensionsanalysen framträder det vi kallat politisk makt som en egen dimension. I årets analys har detta följts upp med en fråga om förtroendet för staten, där det finns jämförelser med 2005. En viktig iakttagelse är att det finns en starkt samband mellan förtroendet för den politiska makten och för staten. Sambandet fanns även 2005 men det var inte lika tydligt. Resultaten pekar på att staten i svenska folkets ögon i stor utsträckning är detsamma som regeringen.

Det är i förlängningen av dessa svarsmönster det möjligen kan finnas anledning att känna oro. Det huvudresultat som framträder kan förstås som att staten är en fråga om partipolitik. Den som sitter vid makten har staten i sin hand. Det är ett sådant synsätt som kan förklara att tidigare statskritiker kan bli statskramare när makten växlar. Att se staten som en fråga om i huvudsak partipolitisk makt står i klar kontrast till svensk tradition med oberoende myndigheter och accepterade maktväxlingar. Om det finns någon eventuell skugga över framtiden kan det vara här. Staten ska vara politiserad – men lagom politiserad.

Noter

- 1 Fr o m 1999 ingår bedömningen av samtliga samhällsinstitutioner i båda de parallellt genomförda nationella SOM-undersökningarna. Fr o m 2010 finns de med i samtliga tre editioner, vilket innebär 9 000 personer i urvalet och 4 700 svarande.
- 2 Balansmättet kan variera mellan +100 (alla svarspersoner anger högt förtroende) och -100 (alla svarspersoner anger lågt förtroende). I beräkningen av balansmättet ingår således inte alternativet ”varken högt eller lågt förtroende”. Metodanalyser tyder på att detta alternativ rymmer både personer som placerar institutionsförtroendet i mitten och personer som inte kan ta ställning.
- 3 Undantaget är 1988 som inte kan provas eftersom någon jämförbar förtroendemätning inte gjordes 1987.
- 4 För detaljer i faktoranalysen se kommentaren till tabell 2
- 5 Med tanke på att resultatet från 2005 pekade på att förtroendet för staten kunde uppfattas som svår att svara på ställdes frågan 2011 av metodskäl även i en variant där skalan innehöll alternativet ”Ingen uppfattning”. Det visade sig att nio procent angav ingen uppfattning. Svarsfördelningen liknade i övrigt frågan utan detta alternativ och balansmättet var +26 (mycket stort förtroende 6%, ganska stort förtroende 32%, varken stort eller litet förtroende 41%, ganska litet förtroende 9% och mycket litet förtroende 3%; antal svar 1 523).

Referenser

- Elliot, Maria (1997) *Förtroendet för massmedier*. Göteborg: institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (1992) *Trendbrott?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören (1994) Partiernas tycker vi bäst om i valtider. I Holmberg, S, Weibull, L (1994) *Vägval*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2001) Förtroendefall? I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Land, Du välsignade?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2006) Flagnande förtroende. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Du stora nya världen*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2007) Ökat förtroende – bara en valårseffekt? I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det nya Sverige*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2008) Svenskt institutionsförtroende på väg upp igen? I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Skilda världar*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2011a) Förtroendekurvorna pekar uppåt. I Holmberg, S, Weibull, L, Oscarsson, H (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2011b) Förtroendet för forskningen fortsätter falla. I Holmberg, S, Weibull, L, Oscarsson, H (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Luhmann, Niklas (1989) *Vertrauen. Ein Mechanismus der Reduktion sozialer Komplexität*. Stuttgart, Ferdinand Enke Verlag.
- Norris, Pippa (2008) *Driving democracy: Do power-sharing institutions work?* Cambridge: Cambridge University Press, 2008
- Oscarsson, Henrik, Holmberg, Sören (2011) *Svenska Europaval: En sammanfattning av några resultat från valundersökningen i samband med valen till Europaparlamentet 1995, 1999, 2004 och 2009*. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
- Putnam, Robert (1993) *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Rothstein, Bo (2003) *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS förlag.
- Rothstein, Bo (2012) *The Quality of Government. Corruption, Social Trust and Inequality in International Perspective*. Chicago: University of Chicago Press.

FÖRTROENDET FÖR RÄTTSVÄSENDET 1986–2011

GABRIELLA SANDSTIG OCH YLVA NORÉN BRETZER

Idet europeiska forskningsprojektet Scientific Indicators of Confidence in Justice (JUSTIS) ligger fokus på att utveckla mätinstrument som fångar upp allmänhetens förtroende för rättsväsendet. Sverige och Storbritannien lyfts i sammanhanget fram som föregångsländer i detta arbete (Yordanova, 2009:vi, viii). År 1980 ställde vi i Sverige frågor om svenskarnas kunskaper kring rättsskipning och inställning till densamma och 1982 började The British Crime Survey (BCS) ställa frågor till allmänheten om hur bra de ansåg att polisen utförde sitt arbete.

SOM-institutet har sedan 1986 inom ramen för de årligen återkommande nationella undersökningarna ställt frågor om allmänhetens förtroende för samhällsinstitutioner och yrkesgrupper, däribland förtroendet för polisen och domstolarna och sedan 2002 även Säkerhetspolisen (Säpo). BCS har sedan 1996 utvecklat sina frågor till att gälla andra delar av rättsväsendet som uppskattningen av domstolarnas och kriminalvårdens arbete. Gemensamt för brittiska (BCS, METPAS, CPS, PFLS), svenska och andra europeiska undersökningar är att frågor kring förtroendet för rättsväsendet är intimt sammanlänkade med frågor kring rädslan för att drabbas av brott samt människors upplevda trygghet (Yordanova, 2009).

I fokus för detta kapitel är svenskarnas allmänna förtroende för tre av rättsväsendets institutioner: polisen, domstolarna men också säkerhetspolisen. Kapitlet handlar om att undersöka hur allmänhetens förtroende för rättsväsendets institutioner har sett ut över tid och att identifiera likheter och skillnader mellan dessa tre delar av rättsväsendet mot bakgrund av mer generella trender i samhällsförtroendet.

Dimensioner i 25 års samhällsförtroende

Samhället består av institutioner, organisationer och aktörer: samt de normer och opinioner som ligger till grund för desamma (Holmberg och Weibull, 2011; Hupe & Hill, 2006; Holmberg och Oscarsson, 2004). Att mäta och analysera allmänhetens förtroende för de olika samhällsinstitutionerna utgör en viktig pusselbit för att förstå samspillet mellan medborgare och olika typer av institutioner. Ett sätt som tidigare har prövats är att genom faktoranalyser undersöka vilka dimensioner som finns i svarspersonernas perceptionsrymd (Kim och Mueller, 1978). I Sverige har faktoranalyser genomförts av Holmberg och Weibull sedan 1996 och framåt. Faktorererna har sett lite olika ut olika år, beroende på vilka svarsalternativ som ingått. Den faktoranalys som visas här bygger därför i huvudsak vidare på de tidigare redovisade

faktoranalyser som genomförts inom SOM-undersökningarna (se vidare Holmberg och Weibull, 2011; Weibull & Holmberg, 1996).¹

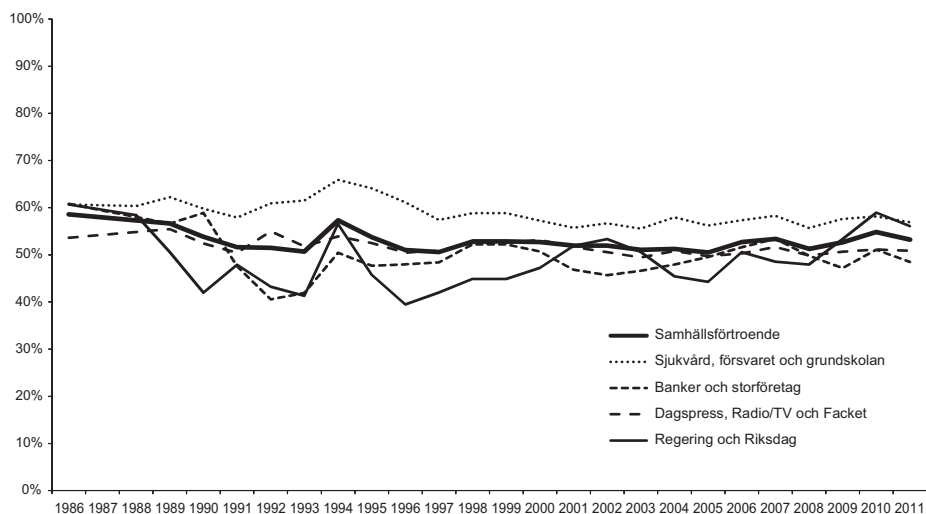
Vi har här genomfört en faktoranalys som baseras på de institutioner som fanns med från startåret 1986. Denna analys i det sammanslagna materialet 1986–2011 över de 11 institutioner som ingick från starten redovisas i Appendix 1. De faller ut i fyra olika dimensioner, där faktor 1 utgörs av polis, försvar, sjukvård och grundskola, det vill säga tydliga förvaltningsuppgifter. Faktor 2 utgörs av regering och riksdag, och kan därmed sägas vara den politiska dimensionen. Faktor 3 består av radio och tv, dagspress samt facket², och faktor 4 konstitueras av storföretag och banker. Dessa faktorer eller dimensioner har vi därefter använt som grund för ett additivt index, dels för att synliggöra det övergripande samhällsförtroendet (alla institutioner utom polisen), samt ett index för respektive underdimension (förvaltning, politik, media och fack, samt privata sektorn). Vi beaktar i dessa konstruktioner endast tio förtroendekomponenter (polisen exkluderad), eftersom vi senare ska jämföra förtroendet för rättsväsendet (där polisen ingår) gentemot det övergripande samhällsförtroendet. Vi utgår från att det är möjligt att med hjälp av ett additivt index likvärdigt väga samman dessa tio institutioner till en robust förtroendedimension, där en första iakttagelse är att allmänhetens samhällsförtroendet 1986–2011 som helhet inte ändrats dramatiskt (Figur 1), med undantag för en inledande nedgång under 1990-talskrisen, och därefter en kraftig återhämtning i samband med 'arbetslöshetsvalet' 1994 (Gilljam & Holmberg, 1995:148).

Vår analys i figur 1 bygger alltså på ett additivt index för tio samhällsinstitutioner som har varit med sedan starten 1986 (exklusive polisen), där det sammanlagda *samhällsförtroendet* kan fastställas över den aktuella tidsperioden. Detta sammantagna samhällsförtroende kan dessutom delas upp i fyra underdimensioner, eller fyra nya additiva index för respektive faktor (som motiverats genom en faktoranalys i det sammanlagda materialet). Den första, här kallad *förvaltning*, avser förtroendet för sjukvården, försvaret och grundskolan; den andra kallas *förtroendet för politiken* som här avser Riksdagen och Regeringen; en tredje kallas *medier och facket*, som avser förtroendet för radio, tv och facket; samt den fjärde, *privat sektor*, som avser banker och storföretag.

Något mer dramatiska svängningar kan noteras under periodens första halva, medan svängningarna är mindre och inte lika stora under periodens andra halva. Förtroendet för politiken förändras i samband med de återkommande valen, då valcykeleffekter inträder, i samband med att politikerns exponering ökar betydligt (Holmberg, 1994; Strömbäck och Johansson, 2006). Likaså noteras kraftigare förändringar vad gäller förtroendet för den privata sektorn, vilket sammanhänger med de återkommande men mindre förutsägbara finanskriserna. Sammantaget har det politiska förtroendet ökat under 2000-talets första årtionde, medan förtroendet för den privata sektorn påverkades negativt i samband med 'IT-bubblan' 2001–2002, och finanskrisen 2008. Den högsta nivån av förtroende för privata sektorn uppmättes dock redan 1986, och medelvärdet har därefter legat mellan 47 och 58 procent. Förvaltningsförtroendet, och förtroendet för medier och fackliga organisationer är

under perioden som helhet relativt stabilt. Vid en jämförelse av trenderna i de fyra dimensionerna sett över tid, är en andra viktig iakttagelse att det under 2000-talets inledande skede går att skönja en konvergens i allmänhetens samhällsförtroende, jämfört med perioden dessförinnan (för en redovisning av förtroendet för enskilda institutioner över tid se Holmbergs och Weibulls kapitel om institutionsförtroende i denna volym).

Figur 1 Det allmänna samhällsförtroendet och samhällsförtroende i fyra dimensioner 1986–2011 (medelvärde, procent)

Kommentar: Samhällsförtroendet ovan bygger på ett index av 10 utvalda institutioner som ingått i SOM-undersökningarna sedan 1986 (Fråga: *Hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?* Svartaltemativ: Regeringen, Sjukvården, Försvaret, Riksdagen, Bankerna, Dagspressen, De fackliga organisationerna, Radio och TV, Grundskolan, Storföretagen). 'Polisen' har inte inkluderats, eftersom denna redovisas som en urskild dimension i kommande redovisning. Svartaltemativen har kodats 100=Mycket stort förtroende, 75=Ganska stort förtroende, 50=Varken stort eller litet förtroende, 25=Ganska litet förtroende, 0=Mycket litet förtroende. 1987 ställdes inga frågor om Bankerna, Dagspressen, Radio & TV eller Grundskolan. Frågan 1987 har inte använts senare eftersom svartaltemativen skiljer sig från övriga perioden. 1988 ställdes inga frågor om Dagspressen eller Radio & TV, därför ingår dessa ej i underlaget. Ovan redovisas n=61 835. Cronbach's $\alpha=0,77$.

Förtroendet för rättsväsendet i ljuset av allmänhetens samhällsförtroende

Även om forskningen om förtroende ökat radikalt på internationell nivå sedan 1990 (jmf Rothstein, 2004), och förtroendet för skilda delar av samhället ur ett europeiskt perspektiv har mätts sedan 1970-talet (Eurobarometern), framstår vid en närmare läsning av den akademiska litteraturen förtroendet för kärnfunktioner

som domstolarna och polisen vara understuderade (Kääriäinen, 2007; Goldsmith, 2005).³ Norén Bretzer visade i sin avhandling att förtroendet för domstolarna och rättsstatens procedurer är avgörande för att förstå det politiska förtroende som olika medborgare har (Norén Bretzer, 2005; jfr Tyler, 2011, 2003; jfr även Rothstein, 2003).

Hösten 2010 aviserade justitieminister Beatrice Ask att ökad kraft skulle ägnas åt effektiviteten i rättsväsendet, där en utvärdering av rättsstatistiken kom att uppdras åt Statskontoret (Statskontoret, 2011:15).⁴ Föreliggande översiktsredovisning av trender avseende allmänhetens förtroende för rättsväsendet, och specifikt uppdelat på polisen, domstolarna och Säpo kan betraktas i detta perspektiv. Här finns en unik möjlighet att visa hur dessa trender har utvecklats sedan SOM-mätningarna inleddes, samt att visa hur förtroendet för rättsväsendet sammantaget förhåller sig till förtroendet till övriga samhällsinstitutioner. I kapitlets senare del fördjupas analyserna av tänkbara förklaringar till förtroendet för varje enskild rättsväsendeinstitutionstyp.

När vi granskar förtroendet för rättsväsendet i ljuset av det allmänna samhällsförtroendet (den tjocka svarta linjen i figur 1 och figur 2) återfinns förtroendet för polisen och för domstolarna uteslutande på ovansidan av samhällsförtroendet. Detta är ett förväntat resultat då det tidigare inom ramen för SOM-institutets underökningar påvisats att förtroendet för polisen rankas bland de högsta oavsett rangordningsmetod (Sandstig, 2007:10). Förtroendet för Säpo skiljer här ut sig med det låga medelvärdet 45 procent 2003, som troligen kan kopplas till mordet på Anna Lindh (se senare diskussion). Sedan mätningarna av förtroendet för Säpo återupptogs 2006 har dock förtroendet för Säpo varit i paritet med förtroendet för domstolarna. Förtroendet för rättsväsendets tre delar som här redovisas (med undantag för Säpo 2003), kan i jämförelse med det allmänna samhällsförtroendet sammantaget betraktas som stabilt och positivt.

Med stabilt avses här att inga stora svängningar uppvisas under 2000-talets första årtionde, förutom en mindre nedåtgående förändring 2005 och 2008. Däremot kan vi också genom denna trendanalys konstatera att förtroende för polisen sammantaget låg något högre under 1980-talet och 1990-talets första hälft, medan en tydlig minskning inträffade 1996–1997, men därefter har förtroendet för polisen stabiliserats på denna nivå. Förtroendet för rättsväsendet ligger stabilt under den uppmätta perioden, med undantag för 2005.

Holmberg och Weibull har i sina analyser av vad som i stort påverkar institutionsförtroende lyft fram att det inte främst handlar om enskilda händelser, utan att institutionsförtroendet i lika hög grad har med samhällsförändringar och värdeförskjutningar att göra. Störst blir effekten om det finns ett samspel mellan de förändrade värderingarna och händelserna (Holmberg och Weibull, 2005:74). Förtroendet för polisen eller bedömningar av polisens arbete tycks inte heller påverkas negativt av större händelser som Hisingsbranden 2000, Göteborgskravallerna 2001 samt flodvågskatastrofen 2004 (Sandstig, 2007). Vid såväl lokala som nationella kriser har dessa bedömningar snarast påverkats positivt (ibid). När det gäller topparna och dalarna i förtroendet för rättsväsendet följer de i stort det generella samhällsförtroendet (figur 2).

Figur 2 Förtroendet för polisen, domstolarna och Säpo i jämförelse med det allmänna samhällsförtroendet 1986–2011 (medelvärde procent)

Kommentar: Ovan redovisas förtroendet för polisen (1986–2011, utom 1987), förtroendet för Säpo (2002–2003, 2006–2011), samt förtroendet för domstolarna (1994–2011). Dessa redovisas i förhållande till index för Samhällsförtroendet som redovisades i figur 1. Fråga: Hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete? (Polisen, Domstolarna, Säpo). Svarsalternativen har kodats 100=Mycket stort förtroende, 75=Ganska stort förtroende, 50=Varken stort eller litet förtroende, 25=Ganska litet förtroende, 0=Mycket litet förtroende.

Undantaget gäller Säpo 2003. Första gången förtroendet för Säpo mättes låg medelvärdet på 52 procent, det vill säga lägre än förtroendet för polisen och domstolarna. Året därefter sjönk förtroendet ännu mer, till det lägsta noterade medelvärdet under mätperioden på 45 procent. Ett minskat förtroende kan vara ett uttryck för att medborgarna på det hela taget anser att samhällets institutioner inte fungerar som de ska (Falkheimer och Palm, 2005:6). Mer troligt i fallet Säpo är att allmänhetens låga förtroende 2003 kan förklaras med mordet på Sveriges utrikesminister Anna Lindh, då det i Säpos uppdrag bland annat ingår att skydda den centrala statsledningen.

Den huvudsakliga likheten mellan förtroendet för de tre institutionerna som representerar rättsväsendet i denna undersökning sedd i ljuset av samhällsförtroendet är att i likhet med polisen och domstolarna är förtroendet för Säpo också är högt. I huvudsak finns det tre skillnader i trender och händelsebaserade förklaringar mellan å ena sidan Polisen och Domstolarna och å andra sidan Säpo. Det första är att i motsats till andra samhällsinstitutioner är förtroendet för Säpo fortsatt högt 2011. Det andra är att förtroendet för Säpo gradvis har ökat över tid och medelvärdet är sedan 2006 lika högt som medelvärdet för förtroendet för domstolarna och den gången medelvärdet var mycket lågt var orsaken troligtvis händelsedrivna. Den tredje har samband med skillnader i förklaringar.

Vad förklarar förtroendet för rättsväsendets samhällsinstitutioner?

En av de mest centrala förklaringsfaktorerna inom forskningen om institutionellt förtroende är betydelsen av mellanmänsklig tillit. Statsvetaren Robert Putnam var en av de tidiga forskarna som påpekade den här typen av samband, vilket sedan har fastställts av den internationella forskningen (Putnam, 1993; Lin, 2001). Ett viktigt framsteg är senare forskningsresultat som pekar på att det kausala sambandet är omvänt: fungerande institutioner genererar tillit i samhället (Rothstein, 2011). Oavsett den kausala riktningen, som inte närmare utreds här, bekräftas här den numera överväldigande mängden forskning som fastställer betydelse av tillit mellan människor och förtroende för institutioner, där förtroendet för polisen är ett exempel på sådant institutionsförtroende.⁵

Vi vet generellt att förtroendet för rättsväsendet ligger högre i de skandinaviska länderna jämfört med i Europa, vilket kan förstås utifrån att vi har en relativt stor omfördelning av välfärd i samhället. Kääriäinen visar till exempel att i europeiska länder med svagare välfärdssystem där, så läggs betydligt mer omfattande resurser på ”lag och ordning”, medan länder med ett mer omfattande välfärdssystem inte lägger motsvarande resurser på denna sektor (Kääriäinen, 2007:416). En tänkbar tolkning av detta är att social grundtrygghet leder till ett mindre konfliktfyllt samhälle, mer tillit och ökad lycka, i linje med annan aktuell debatt som förs (Wilkinson & Pickett, 2011; Human Development Report 2011). Förtroendet för rättsväsendet i Sverige ligger enligt Eurobarometern ’medelhögt’ där exempelvis förtroendet för polisen ligger högre i Finland och Danmark, medan länder som Frankrike, Spanien, Portugal och Baltikum ligger betydligt lägre.

Vi kommer nu att fördjupa ett antal analyser för polisen, domstolarna och Säpo: främst med syfte att undersöka hur inflytelserika faktorer som är kända sedan tidigare betar sig över tid. Det handlar i stort om bakrundsindikatorer som ålder, utbildning och mellanmänsklig tillit samt demokratindikatorer som politiskt intresse, nöjdhet med demokratin men också individens subjektiva skattning av ideologisk placering på en vänster-högerskala.

I och med att SOM-institutet numera har möjlighet att samla alla sina tidigare undersökningar i en och samma datamängd, är det av intresse dels att kunna redovisa den sammanslagna datamängden (kontinuitetsdatafilen bestående av alla svars personer som har deltagit i någon nationell SOM-undersökning), dels att kunna göra några nedslag enstaka år.

Förklaringsfaktorerna i de tre modellerna utgörs av de vanliga hypoteser som brukar prövas i dessa sammanhang, och de allra flesta visar sig vara signifikanta. Vi kommer här dock att endast lyfta de huvudsakliga och mest intressanta sambanden. Avseende polisen vet vi till exempel att utsattheten för våldsbrott eller att uppfattningen att lag och ordning är en viktig samhällsfråga också har en stor självständig effekt på förtroendet för polisen (Kääriäinen, 2007; Sandstig, 2007) men analysen ovan omfattar endast sådana faktorer som vi har haft möjlighet att analysera under

Tabell 1 Effekten av bakgrunds-, demokrati- samt ideologiska faktorer på förtroendet för polisen, domstolarna och Säpo med nedslag under perioden 1986–2011 (standardiserad regressionskoefficient, b-värde samt signifikans, p-värde)

	Polisen						Domstolarna				Säpo									
	1997		2003		2011		1996–2011		1997		2003		2011		1996–2011		2003		2011	
	b	p	b	p	b	p	b	p	b	p	b	p	b	p	b	p	b	p	b	p
Kön	0,04 ***	0,05 ***	0,04 ***	0,04 ***	0,05 ***	0,02 *	0,02 *	0,01	0,02 ***	0,01	0,02 ***	0,01	0,02 ***	0,01 ***	0,04 *	0,04 **	0,04 **	0,04 **	0,04 **	0,04 **
Alder	-0,01	0,01	-0,05 ***	0,00	-0,02 ***	-0,08 **	-0,00	-0,02	-0,04 ***	-0,02	-0,04 ***	-0,02	-0,04 ***	-0,12 ***	-0,03	-0,09 ***	-0,09 ***	-0,09 ***	-0,09 ***	-0,09 ***
Utbildning	-0,04 *	0,01	-0,02	-0,02 ***	-0,02 ***	0,03	0,07 ***	0,06 ***	0,05 ***	0,06 ***	0,05 ***	0,06 ***	0,05 ***	-0,03	-0,10 ***	-0,06 ***	-0,06 ***	-0,06 ***	-0,06 ***	-0,06 ***
Tillit	0,12 ***	0,14 ***	0,16 ***	0,15 ***	0,15 ***	0,17 ***	0,12 ***	0,16 ***	0,16 ***	0,16 ***	0,16 ***	0,16 ***	0,16 ***	0,03	0,04	0,08 **	0,08 **	0,08 **	0,08 **	0,08 **
Politiskt intresse	-0,03	-0,07 ***	-0,04 **	-0,03 ***	-0,03 ***	0,01	0,03	0,07 ***	0,05 ***	0,07 ***	0,05 ***	0,07 ***	0,05 ***	-0,12	0,00	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07
Nöjd med demokrati	0,26 ***	0,24 ***	0,28 ***	0,24 ***	0,24 ***	0,30 ***	0,27 ***	0,29 ***	0,29 ***	0,29 ***	0,29 ***	0,29 ***	0,29 ***	0,23 ***	0,18 ***	0,26 ***	0,26 ***	0,26 ***	0,26 ***	0,26 ***
Ideologisk orientering	0,03	0,04 *	0,03 *	0,03 ***	0,03 ***	0,07 **	0,04 *	0,02	0,03 ***	0,04 *	0,03 ***	0,02	0,03 ***	0,14 **	0,12 ***	0,12 ***	0,12 ***	0,12 ***	0,12 ***	0,12 ***
R ²	0,09	0,10	0,13	0,11	0,11	0,14	0,12	0,17	0,15	0,12	0,15	0,17	0,15	0,11	0,07	0,11	0,11	0,11	0,11	0,11
Antal svarande	1 570	3 207	4 078	48 782	48 782	1 553	3 191	4 053	48 453	1 553	48 453	4 053	48 453	1 590	1 479	1 336	1 590	1 479	1 336	1 336

Kommentar: * p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001. Kön (1=Kvinna, 0=Man), Alder (1=85 år, 0=15 år), Utbildning (1=Hög, 0=Låg), Tillit (1=Man kan lita på de flesta människor), Politiskt intresse (1=Mycket intresserad, 0=Inte alls intresserad), Nöjd med demokrati i Sverige (1= Mycket nöjd, 0=Inte alls nöjd), Ideologi (1=Klart till höger, 0=Klart till vänster). De sammanslagna mängderna redovisas endast från år 1996 då frågan om tillit ställdes för första gången. ***= p<0,001, **=p<0,01, *=p<0,05.

en sammanhängande period av år. Nedan analyseras de huvudsakliga likheterna i vad som kan förklara förtroendet för de tre samhällsinstitutionerna för att därefter närmare skärskåda olikheterna.

Likheter och skillnader i förklaringar till förtroendet för rättsväsendet

Om vi inleder med att granska likheter och skillnader i förklaringarna till förtroendet för polisen, domstolarna och Säpo 2011, är den främsta likheten att den demokratiska faktorn, nöjd med demokratin, har den största självständiga effekten på förtroendet för rättsväsendets institutioner, oavsett institution (tabell 1). Ju mer nöjda medborgarna är med demokratin i Sverige, desto högre förtroende har de för polisen, domstolarna och Säpo. Om svarspersoner är missnöjda med demokratin, ökar det sannolikheten betydligt för att de även kommer att ha mycket litet förtroende för rättsväsendet i alla tre avseenden. En annan övergripande likhet är att bakrundsfaktorerna kön, ålder och utbildning tillika demokratifaktorn politiskt intresse, självständigt förklarar förhållandevis lite. Kvinnor har omkring 4 procent högre förtroende för polisen eller för Säpo, jämfört med män. Detta samband är inte alls lika tydligt då det gäller förtroendet för domstolarna, där könsskillnaden halveras eller är nästan obefintlig.

De som generellt anser att man kan lita på andra människor tenderar också att ha högre förtroende för både polisen och domstolarna, medan motsvarande effekt inte i samma utstäckning tycks finnas vad gäller förtroendet för Säpo. Effekten av tillit är 16 respektive 17 procent (polisen respektive domstolarna), medan den endast är 8 procent vad gäller förtroendet för Säpo. Även egenskattad ideologisk orienteringen åt höger medför ett högre förtroende för rättsväsendets institutioner, men här är skillnaderna omvända: de som skattar att de befinner sig klart till höger hyser ett högre förtroende för Säpo (omkring 12 procent) jämfört med de som skattar att de befinner sig klart till vänster. Motsvarande effekt är endast omkring 3 procent med avseende på domstolarna eller polisen. Varför det förhåller sig på detta sätt är svårt att svara på. Det är troligare att medborgarna i sin vardag har kommit i kontakt med polisen eller domstolarna än Säpo och kan till följd av denna erfarenhet vara mer eller mindre välvilligt inställd. Att tillit endast har halverad förklaringskraft i relation till Säpo jämfört med förtroendet för polisen eller domstolarna bör betraktas som ett mycket värdefullt resultat, däremot kan vi så här långt endast spekulera kring orsaken. Att ha tillit till andra människor samt att vara politiskt intresserad kan därmed sägas ha oklara effekter då det gäller förtroende för rättsväsendet i dessa tre olika avseenden.

Det finns också små skillnader i riktningen och nivån på sambanden mellan förtroendet för rättsväsendets institutioner och ålder, utbildningsnivå samt graden av politiskt intresse. Det är här främst de yngre som har högre förtroende för domstolarna och Säpo, medan sådant samband saknas för polisen (i den sammanslagna

mängden). Utbildning slår olika i olika undersökningar, och den sammantagna slutsatsen blir därmed att högutbildade generellt har 5 procentenheter högre förtroende för domstolarna jämfört med lågutbildade, medan låg och medelutbildade har ett något högre förtroende för polisen och Säpo jämfört med vad de högutbildade har. Eventuellt kan detta förstås med någon slags diffus identifikationsförklaring, som inte närmare kommer att utredas här.

Har det skett några förändringar i förklaringarna över tid?

Medborgarnas nöjdhet med demokratin har över tid varit den främsta förklarande faktorn, oavsett vilken av rättsväsendets institutioner som i detta sammanhang avses. Effekten av nöjd med demokratin på förtroendet för polisen har under perioden som helhet (1996–2011) varit 24 procent, och något högre på förtroendet för domstolarna, 29 procent (tabell 1). Effekten av nöjd med demokratin på förtroendet för Säpo har vid de nedslag som valts ut förklarar något mindre, ca 20 procent. På liknande sätt har tilliten till andra människor varit den faktor som i näst störst utsträckning förklarar förtroendet för polisen och domstolarna över tid, medan det för Säpo varit den ideologiska riktningen (tabell 1). Riktningen och styrkan på effekten av kön har över tid varit likartad för varje enskilt institution där den förklarar mellan en till fem procent av förtroendet för rättsväsendets institutioner.

Det är i vissa fall riktningen och i andra också styrkan på effekterna av bakgrundsfaktorerna ålder och utbildning respektive demokratifaktorn politiskt intresse som varierat över tid. Det handlar visserligen om förhållandevis små effekter, och ibland snarast om att faktorn har eller inte har effekt. När det gäller variationer i effekten av ålder har äldre personer traditionellt sett haft ett högre förtroende för polisen jämfört med de yngre. Tidigare studier visat att skillnaden mellan yngre och äldre har avtagit över tid (Sandstig, 2007), vilket stämmer fram till år 2007, men därefter har gruppskillnaderna mellan yngre och äldre ökat igen, vilket bekräftas i 2011 års mätning. I denna ser vi att den självständiga effekten av ålder är fem procent, där yngre har fem procents högre förtroende för polisen jämfört med äldre. Sett över perioden som helhet raderas sambanden ut till ett nollsamband, vilket visar hur viktigt det är att också studera trender från år till år.

Politiskt intresse uppvisar något oklara effekter, den är tydligt signifikant för polisen och domstolarna 2011 men har varierande signifikans år 2003 och 1997. År 2003 är däremot politiskt intresse signifikant för Säpo, men inte signifikant 2011. När det gäller Säpo har också riktningen varierat över mätperioden. 2003 korrelerade ett lågt politiskt intresse positivt med ett högt förtroende för Säpo medan det 2011 snarare är ett högt politiskt intresse som gör detsamma. Härnäst fördjupas analysen av variationerna i förklaringarna till förtroendet för Säpo.

En fördjupad analys av förklaringar till förtroendet för Säpo

Vi vet sedan tidigare att det finns ett starkt samband med att ideologisk placera sig till höger på en ideologisk skala och att ha högt förtroende för Säpo (se Sandstig, 2010). Andra entydiga mönster är att de som har ett mycket stort förtroende för svenska politiker och polisen samt de som är mycket nöjda med hur demokratin fungerar i Sverige och i EU som har ett stort förtroende för Säpo. Utifrån tidigare studier vet vi också att det finns ett generellt samband mellan att ha ett högt förtroende för en samhällsinstitution och att också ha det för flera. Detta samband gäller också förtroendet för regeringen och Säpo, men sedan tidigare vet vi också att förtroendet för Säpo sedan mätningarna återupptogs under valåret 2006 och alliansregeringens tillträde finns ett mycket starkare positivt samband mellan regeringsförtroende och förtroendet för Säpo. En förklaring till att förtroendet för Säpo i likhet med polisen och domstolarna respektive de andra samhällsinstitutionerna inte faller, eller återgår till 2009-års nivå är att den sittande regeringen fortfarande för en högerinriktad politik som också gynnar förtroendet för Säpo i positiv riktning. Det finns därför skäl till att utöka modellen med ytterligare två faktorer för att undersöka hur stora skillnader i effekten av förtroendet för svenska politiker och förtroendet för regeringen är.

Tabell 2 Effekten av bakgrundsfaktorer och utökade demokrati- och ideologiska faktorer på förtroendet för Säpo 2003, 2007 samt 2011 (ostandardiserad regressionskoefficient, b-värde samt signifikans, p-värde)

	2003	2007	2011
Kön	0,07 ***	0,04 ***	0,03 **
Ålder	-0,11 ***	-0,03	-0,07 **
Utbildning	0,04 *	-0,11 ***	-0,07 ***
Tillit	0,01	0,01	0,03
Politiskt intresse	-0,15 ***	-0,03	-0,04
Förtroendet för sv. politiker	0,19 ***	0,13 ***	0,22 ***
Nöjd med demokratin i Sverige	0,12 ***	0,09 **	0,10 **
Förtroendet för regeringen	0,05	0,12 ***	0,16 ***
Ideologisk orientering	0,15 ***	0,06 **	0,04
R ²	0,14	0,10	0,17
Antal svarande	1570	1454	1322

Kommentar: * p<.05; ** p<.01; *** p<.001. Kön (1=Kvinna, 0=Man), Ålder (1=85 år, 0=15 år), Utbildning (1=Hög, 0=Låg), Tillit (1=Man kan lita på de flesta människor), Politiskt intresse (1=Mycket intresserad, 0=Inte alls intresserad), Nöjd med demokratin i Sverige (1= Mycket nöjd, 0=Inte alls nöjd), Förtroendet för Svenska politiker (1=Mycket nöjd, 0=Inte alls nöjd), Förtroendet för regeringen (1=Mycket stort, 0=Mycket litet), Ideologi (1=Klart till höger, 0=Klart till vänster).

Även om mellanmänsklig tillit har ett högt samband med förtroendet för polisen och domstolarna, är sambandet obefintligt gällande förtroendet för Säpo. Detta oavsett vilket år vi mäter (tabell 2). I vanliga fall kan förtroendet för regeringen, antas ligga för nära förtroendet för Säpo och mäta samma sak varför en sådan faktor ofta exkluderas ur analysen. Det är däremot inte gjort i detta fall eftersom tidigare analyser tydligt visat att förtroendet för Säpo inte bara har ett tydligt samband med den personliga skattningen av ideologisk orientering på höger-vänster skalan utan att också den gradvisa ökningen av förtroendet för Säpo har råkat sammanfalla med alliansregeringens tillträde. En regressionsanalys visar också mycket tydligt att 2003 var det bara den mellanmänskliga tilliten som i mindre utsträckning förklarade variansen i förtroendet för Säpo än förtroendet för regeringen. Detta i motsats till förtroendet för Säpo 2007 och 2011 där förtroendet för regeringen däremot förklarar det mesta eller den näst största delen av den förklarade variansen (även förtroendet för svenska politiker). Den motsatta trenden gäller den självständiga effekten av egenskattad ideologisk orientering, som är större 2003 jämfört med de senare nedslagen. En skillnad i förklaring mellan de tre institutionerna är således att ökningen i förtroendet för Säpo sedan 2006 kan bäst förklaras av att allmänhetens förtroende för Säpo främst bestäms av den ideologiska omorienteringen i Sverige som möjliggjorde den borgerliga valsegern 2006. Därmed förstärktes förtroendet för Säpo hos den svenska allmänheten.

Karakteristiska idealtyper som förklarar förtroendet för rättsväsendet

Baserat på regressionsanalysen från 1996–2011 (se tabell 1) kan vi nu också mycket hårdtagat teckna de idealtyper som hyser högt eller lågt förtroende för olika institutioner inom rättsväsendet. En person med högt förtroende för domstolarna kan sannolikt beskrivas som en yngre högutbildad, politiskt intresserad kvinna som i mycket hög utsträckning litar på andra människor, som är nöjd med den svenska demokratin och som sympatiserar med en högerorienterad ideologi (figur 3). Medborgaren med ett lågt förtroende för Säpo skulle på motsvarande sätt kunna beskrivas som en äldre, högutbildad man som anser att man generellt inte kan lita på andra människor, är mycket missnöjd med den svenska demokratin och har en tydlig vänsterideologi (baserat på analyser från 2003, 2007 samt 2011 i tabell 1).

Figur 3 Karakteristika idealtyper som förklarar förtroendet för rättsväsendet

	Högt	Lågt
Polisen	En yngre kvinna som i mycket stor utsträckning litar på sina medmänniskor. Hon är inte särskilt politiskt intresserad men är ändå mycket nöjd med den svenska demokratin. Hon är politiskt ointresserad och sympatiserar troligen med en högerinriktad ideologi.	En äldre man som i mycket låg utsträckning litar på sina medmänniskor och som är mycket missnöjd med den svenska demokratin. Han är politiskt intresserad och har troligen en vänsterinriktad ideologi.
Domstolarna	En yngre högutbildad troligtvis kvinna som är mycket nöjd med den svenska demokratin. Personen är mycket politiskt intresserad och litar dessutom på andra medborgare i mycket stor utsträckning.	En äldre lågutbildad troligtvis man som är mycket missnöjd med den svenska demokratin. Personen är ointresserad av politik och litar på andra människor i mycket liten utsträckning.
Säpo	En yngre lågutbildad kvinna som i hög utsträckning litar på sina medmänniskor och är mycket nöjd med den svenska demokratin. Hon sympatiserar tydligt med en högerorienterad ideologi.	En äldre högutbildad man som i hög utsträckning misstror sina medmänniskor och är mycket missnöjd med den svenska demokratin. Han sympatiserar tydligt med en vänsterorienterad ideologi.

Samtidigt är detta endast karikatyrer av enskilda förtroendetyper, men då ska vi komma ihåg att nöjd med demokratin är den enskilt starkaste förklaringen för alla tre institutioner. Förtroende för demokratin i Sverige väger i stort sett lika tungt som alla de övriga faktorerna tillsammans: därför är en värdefull slutsats här att det är av central betydelse för den kommande forskningen att försöka förstå vilka slags grupper eller individer som är minst nöjda med den svenska demokratin.

Appendix 1

	Faktor			
	1	2	3	4
Sjukvård	,788	,070	,092	,010
Polis	,671	,241	,043	,201
Försvar	,539	,195	,013	,388
Grundskola	,582	,018	,319	,107
Regering	,127	,895	,070	,125
Riksdag	,194	,861	,165	,162
Radio & tv	,137	,028	,774	,182
Dagspress	,004	,077	,750	,295
Facket	,295	,281	,592	-,189
Storföretag	,123	,075	,106	,818
Banker	,181	,167	,210	,642

Kommentar: Faktoranalysen inkluderar de 11 svarsalternativ som ställts i SOM-undersökningarna 1986–2011 med undantag för 1987 och 1988. Metod: Roterad komponentmatrix. Kumulativ förklarad varians: 62 procent.

Noter

- 1 Faktoranalyser har genomförts av Holmberg och Weibull sedan 1996 och framåt. Faktorerna har sett lite olika ut olika år, beroende på vilka svarsalternativ som ingått. Vi har här strikt utgått ifrån de institutioner som fanns med från startåret 1986. År 1996 genomförde Weibull och Holmberg en faktoranalys, där exempelvis faktor 1 inkluderade kungahuset, svenska kyrkan, storföretagen, försvaret, bankerna och domstolarna till skillnad från faktor 3 i samma analys som inkluderade sjukvården, polisen, grundskolan. Över åren har många olika varianter av faktoranalyser redovisats i de årliga undersökningarna, samtidigt som antalet delfrågor har utvidgats. Faktoranalyserna som redovisades 2011 inkluderade exempelvis faktor 1=Europaparlamentet, EU-kommissionen, FN och De politiska partierna. I samma analys grupperades faktor 4=kungahuset, svenska kyrkan, storföretagen och bankerna. Vad som kommer ut beror delvis på vad man lägger in i analysen, men den analys som redovisas ovan bygger på faktoranalys i 25 års samlade material.
- 2 Att facket hamnar i samma dimension som medierna är här sannolikt en metodfråga som beror av ordningen mellan institutionerna i frågan, samt av hur många ingående svarsalternativ som svarspersonerna ställs inför.

- ³ Det bör noteras att SCB genomförde en enkät år 2008 där 1 453 personer från allmänheten och 186 personer med domstolserfarenhet sammantaget tillfrågades om förtroendet för de svenska domstolarna (SOU 2008:106 bilaga A).
- ⁴ Brottsförebyggande rådet ansvarar för statistik kring brottstyper, trygghetsundersökningar, lagförda personer, kriminalvård och återfall och hatbrott. Rikspolisstyrelsen (RPS) samverkar med Åklagarmyndigheten då det gäller Rättsväsendets uppföljningssystem (RUS). Sedan 2006 ställer RPS inom ramen för Nationella trygghetsundersökningen egna frågor om allmänhetens förtroende för rättsväsendet.
- ⁵ Här mäts denna genom frågan *Hur stort förtroende har Du för andra människor?* Där svarsalternativet anges på en 11-gradig skala där 0=Det går inte att lita på människor i allmänhet till 1=Det går att lita på människor i allmänhet.

Referenser

- Gilljam, M. & Holmberg, S.(1995). *Väljarnas val*. Norstedts Juridik.
- Goldsmith, A. (2005). "Police Reform and the problem of trust." i *Theoretical Criminology* 9, 443–70.
- Holmberg, S. (1999). "Down and down we go", chapter in Norris, Pippa, *Critical citizens*. Oxford University Press.
- Holmberg S. och Oscarsson H. (2004). *Väljare: Svenskt väljarbeteende under 50 år*. Stockholm: Norstedts.
- Holmberg S. och Weibull, L. (2005) "Flagnande förtroende" I Holmberg, S och Weibull, L (red) *Du stora nya världen. Trettiofyra kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, S. och Weibull, L. (2011). "Förtroendekurvorna pekar uppåt" i Holmberg, S.; Weibull, L. & Oscarsson, H. *Lycksalighetens ö*. SOM-rapport nr 52, Göteborgs universitet.
- Hupe, P.L. & Hill, M. (2006). "The Three Action Levels of Governance: Re-framing the Policy Process Beyond the Stages Model" in Peters, G. P. & Pierre, J. (eds.). *Handbook of Public Policy*. SAGE Publications.
- Kääriäinen, J.T. (2007). "Trust in the Police in 16 European Countries – A Multilevel Analysis" i *European Journal of Criminology*, 4(4): 409–435.
- Kim, Jae-On och Mueller, C W (1978). *Factor Analysis: Statistical Methods and Practical Issues*. SAGE University Paper No. 14.
- Lin, N. (2001). *Social Capital: A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge University Press.
- Norén Bretzer, Ylva (2005). *Att förklara politiskt förtroende: Betydelsen av social kapital och rättvisa procedurer*. Avhandling i statsvetenskap: Göteborgs universitet.
- Putnam, Robert (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press.

- Rothstein, Bo (2011). *The Quality of Government – Corruption, Social Trust and Inequality in International Perspective*. University of Chicago Press.
- Rothstein B. (2003). *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS Förlag.
- Rothstein, B. (2004) ”Förtroende i det multikulturella samhället” I Holmberg, S och Weibull, L (red) *Ju mer vi är tillsammans. Tjugosju kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Sandstig, G. (2007) *Förtroendet för polisen. En analys av medborgarnas syn på polisen och dess roll i samhället 1986–2006*. Arbetsrapport nr. 51. Göteborg: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG), Göteborgs universitet.
- Sandstig, G (2007) ”Förtroende för polisen 1986–2006” i Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det nya Sverige, SOM-rapport nr 41*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Sandstig, G. (2010) ”Hemligt? Förtroendet för Säpo 2002–2009” i Holmberg, S, Weibull, L (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet. SOU 2008:106. *Ökat förtroende för domstolarna: Bilagedel A – Enkätundersökningar*.
- Statskontoret (2011:15). *Brå och kriminalstatistiken*. Stockholm.
- Strömbäck, J och Johansson, B. (2006). ”Valens mobiliserande kraft” i Holmberg, S. och Weibull, L. (red) *Du stora nya värld*. SOM-rapport 39. Göteborgs universitet. <http://www.statskontoret.se/upload/Publikationer/2011/201115.pdf> (2012-05-03)
- Tyler, TR (2011). ”Trust and legitimacy: Policing in the USA and Europe” in *European Journal of Criminology*, 8(4), 254–266.
- Tyler, TR (2003). ”Procedural justice, legitimacy, and the effective rule of law” i Tonry M (ed.) *Crime and Justice – A Review of Research*. University of Chicago Press, 431–505.
- UNDP. *Human Development Report 2011*. <http://hdr.undp.org/en/> (2012-05-03)
- Weibull, L och Holmberg H (1996). ”Föränderligt förtroende” i Holmberg H och Weibull S (red.) *Mitt i 90-talet*, SOM-rapport nr 16: Göteborgs universitet.
- Wilkinson, R. & Pickett, K. (2011). *Jämlikhetsanden: Därför är jämlika samhällen nästan alltid bättre samhällen*. Stockholm: Karneval förlag.
- Yordanova, Y. (ed.) (2009) *Scientific Indicators of Confidence in Justice: Tools for Policy Assessment*. Working paper, Grant Agreement nr 217311/JUSTIS June 12, 2009.

MONARKIN OCH STATSCHEFEN I SVERIGE – STÖD, FÖRTROENDE OCH POPULARITET¹

LENNART NILSSON

I spåren av andra världskriget minskade antalet monarkier i Europa och senast blev Grekland republik efter en folkomröstning 1974. Ett år senare utropades emellertid Juan Carlos till kung i Spanien efter general Francos död. Idag är sju länder i Europa monarkier. Danmark och Sverige och därmed även Norge tillhör de äldsta monarkierna. Storbritannien, Belgien, Nederländerna samt Spanien har också kungliga statschefer. Därutöver har storhertigdömet Luxemburg och furstendömena Lichtenstein och Monaco kungliga härskare. Tillsammans har de tio staterna i Europa över 150 miljoner invånare och om de övriga femton samväldesländer, där den brittiska monarken också är statschef inkluderas, uppgår antalet till över 220 miljoner. Dessa länder har ett system där börd och inte allmänna val ligger till grund för utseendet av statschef. (Conradi 2010)

Monarkin är en avvikelse från den i övrigt gällande demokratiska principen i Sverige. Juristprofessorn Stig Strömholm finner att de viktigaste argumenten för att behålla monarkin är vikten av att det finns ”företrädare för nationen i dess helhet som är neutrala i förhållande till dagspolitiken” och att ”monarkin förkroppsligar kontinuiteten i det svenska samhällsarbetet” (Strömholm 2006).

Monarkin förknippas med historia, tradition och kulturarv. Statschefen och den kungliga familjen skall utgöra en symbol för Sverige som stärker den nationella gemenskapen och identiteten. Enligt 1974 års regeringsform har statschefen i dagens parlamentariska demokrati berövats sina maktbefogenheter och det återstår bara representativa och ceremoniella uppgifter. Trots det finns det ett spänningsförhållande mellan demokratins princip som bygger på jämlikhet och oenighet och nationens som betonar hierarki och enighet. Enligt statsvetare Cecilia Åse skapar dagens situation ett antal paradoxer: att ämbetet som statschef ärvs, att en formellt maktlös monark ändå innehar det högsta ämbetet och motsättningen mellan kunglig upphöjdhed och vanlighet. (Åse 2009)

Svenska folket och monarkin

Vilket folkligt stöd har monarkin? Eftersom regelbundna val inte anordnas för utseende av statschefen i en monarki har vi inga officiella uppgifter om stödet för monarkin. I Norge hölls emellertid en folkomröstning om monarkin vid unionsupplösningen 1905. Kung Oscar II hade officiellt å sina egna och sin släkts vägnar av sagt sig den norska kronan samma dag som Karlstadsöverenskommelsen

undertecknades den 26 oktober 1905. Den 18 november samma år anordnades en folkomröstning där det norska folket fick ta ställning till att tillfråga prins Carl av Danmark att låta sig väljas till Norges kung. Resultatet gav ett mycket klart utslag med 79 procent som röstade ja och 21 procent som röstade nej. Valdeltagande uppgick till 75 procent. Det var den danske utrikesministern som hade krävt att en folkomröstning skulle genomföras med hänsyn till ”Prindsen og hans Dynastis Framtid”, till Sverige och till Danmarks och den danska kungafamiliens värdighet. Folkomröstningen anses ha bidragit till att ge monarkin en stark legitimitet i Norge (Jonsrud 1996, Listhaug 1993).²

I avsaknad av val av statschef och folkomröstningar är vi i Sverige hänvisade till vetenskapliga medborgarundersökningar och allmänna opinionsundersökningar för att bilda oss en uppfattning om uppslutningen bakom monarkin. I Sverige aktualiserades i valundersökningen 1976 i anslutning till det första valet sedan den nya regeringsformen trätt i kraft frågan om införandet av republik i Sverige (Petersson 1978). I en demokrati är det centralt att undersöka monarkins och statschefens ställning och sedan 1995 ingår frågor på detta område i SOM-undersökningarna.

I det följande skall svenska folkets inställning till monarkin belysas i fyra avseenden:

- * Vilken inställning har svenska folket till att införa republik?
- * Vill svenska folket behålla eller avskaffa monarkin?
- * Hur stort är förtroendet för kungahuset och hur stort är det i förhållande till förtroendet för andra samhällsinstitutioner i Sverige?
- * Hur bedömer svenska folket kungen och kronprinsessan jämfört med andra europeiska kungligheter och politiska ledare i Sverige och andra länder?

Underlaget för analyserna utgörs av de nationella SOM-undersökningarna 1995-2011 samt Valundersökningen 1976. I den undersökning som genomfördes 1976, i anslutning till det första valet sedan den nya regeringsformen trätt i kraft och samma år som kungen gifte sig, ställdes för första gången en fråga om att *införa republik i Sverige*. I de nationella SOM-undersökningarna 2003, 2005 och 2010-2011 fick de svarande ta ställning till samma fråga som i Valundersökningen 1976. De exakta frågeformuleringarna och svarsalternativen presenteras i anslutning till redovisningen av resultaten nedan. I SOM undersökningarna infördes 1995 två nya frågor om monarkins ställning, dels en fråga om *hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper (kungahuset) sköter sitt arbete?* som därefter ingått varje år, dels en fråga om att *införa republik med vald president*, som ingått i de nationella SOM-undersökningarna 1995, 1999-2001, 2003 samt 2005-2011. I 2003, 2009-2011 års undersökningar har också ingått fråga om att *behålla eller avskaffa monarkin*. Vid bedömningen av europeiska kungligheter fick de svarande i 2011 års nationella undersökning ange om de ogillade eller gillade kungligheterna. Denna fråga har sedan 1986 använts för att undersöka svenska politikernas popularitet samt vid två tillfällen för internationella ledare.

Statschefen och författningen

När författningsutredningen 1963 lade fram sitt förslag till ny regeringsform som skulle kodifiera parlamentarismen utbröt en intensiv debatt om kungens ställning i Sverige. Enligt 1809 års regeringsform § 4 ägde konungen ”allena styra riket”. Den politiska omdaningen 1905-1917 innebar emellertid att parlamentarismens princip skulle tillämpas och denna praxis betraktades som gällande rätt. Kungen var i sitt val av statsråd tvungen att ta hänsyn till partiställningen i riksdagen och det var regeringen som i realiteten avgjorde regeringsärendena (Holmberg och Stjernquist 1980).

Statsvetaren Herbert Tingsten kritiserade i skriften *Skall kungamakten stärkas?* (1964) den bristande överensstämmelsen mellan författningsutredningens uppdrag att skriva in parlamentarismens princip i grundlagen, och de konkreta förslagen som förstärkte kungens makt i förhållande till vad som under årtionden varit gällande rätt. Tingsten avsåg främst kungens rättigheter enligt förslaget vid regeringsbildningen, särskilt hans rätt att avskeda ministären och enskilda ministrar, hans rätt att motsätta sig regeringens förslag samt rätten att vägra en regering att upplösa riksdagen och utlysa nyval.

Det hade inte ingått i författningsutredningens uppgifter att pröva frågan om monarki eller republik, men utredningens förslag ansågs ge möjligheter till en smidig övergång till republik, genom att de befogenheter som kungen tilldelats direkt skulle kunna överföras på en vald president. I boken *Republiken Sverige* presenterade statsvetaren Pär-Erik Back ett förslag till ”Grundlag för Republiken Sverige” (Back och Fredriksson 1966). Redan 1955 gav Vilhelm Moberg ut stridsskriften *Därför är jag republikan*. Boken fick på 1960-talet förnyad aktualitet och har kommit ut i flera upplagor.

Från konservativa utgångspunkter kritiserades författningsutredningens förslag just för att det kunde tänkas underlätta övergången till republik och för att det reducerade kungen till en högsta PR-man (Heckscher 1963; Herlitz 1963). I en understreckare i Svenska Dagbladet gav professorn i statsrätt Nils Herlitz uttryck för oro över att författningsutredningens förslag gått för långt:

Men den som allvarligt, osentimentalt och med blick för realiteterna bakom orden tror på en monarkisk ordning, måste säga sig att det inte är någon mening med en kung som inte genom sin ställning får ett djupt – om än maktlöst – engagemang i statslivet, dess bekymmer och problem (Herlitz 1966).

Med Torekovkompromissen 1971 avfördes frågan om republik eller monarki från den politiska dagordningen under lång tid. När statschefen berövats sina maktbefogenheter återstod bara de representativa och ceremoniella uppgifterna. Kompromissen mellan de fyra stora riksdagspartierna under grundlagberedningens arbete gjorde att beslutet om statschefen kunde fattas under bred politisk enighet (Stjernquist 1971). Inte heller införandet av kvinnlig tronföljd 1979 föranledde någon omfattande debatt om statsskicket. Ett tidigt beslut om kvinnlig tronföljd torde enligt Stjernquist snarast ha stärkt monarkins ställning.

När det svenska folkstyret blev föremål för en grundlig genomlysning inför det nya millenniet behandlades inte monarkin och i Demokratiutredningens slutbetänkande *En uthållig demokrati. Politik och folkstyrelse på 2000-talet* (SOU 2000:1) och dess många forskarrapporter lyste statschefen med sin frånvaro. I direktiven till Grundlagsutredningen, som skulle göra en samlad översyn av regeringsformen angavs:

Kommittén bör ges vida ramar för sitt arbete. Den bör i princip vara oförhindrad att ta upp alla frågor som kan anses falla inom ramen för de frågeställningar som de frågeställningar som kommittén har i uppdrag att se över. Det är dock inte fråga om att genomföra någon total författningsreform. Uppdraget omfattar alltså inte de grundläggande principer för statskicket som slås fast i regeringsformens inledande bestämmelser och inte heller det förhållandet att Sverige är en monarki. (SOU 2008:125)

I Grundlagsutredningens betänkande återfanns följaktligen inget om statschefens ställning. Däremot har Republikanska föreningen genomfört en utredning av ett republikanskt statskick för Sverige. I författningsförslaget redovisar två alternativ, ”ett som innebär att presidenten utses av riksdagen och ett där presidenten utses av medborgarna i fria, allmänna och hemliga val” (Einarsson och Svensson 2012: 73).

Länge var forskningen om monarkins ställning en renodlat statsrättslig fråga som var förbehållen professorer i statskunskap och juridik (Statsvetenskaplig Tidskrift 1976:1). Dagens forskning är ämnesmässigt bredare med bidrag från forskare inom flera andra discipliner som etnologi, företagsekonomi samt medier och kommunikation. Bland vetenskapliga arbeten under senare år kan nämnas statsvetaren Cecilia Åses *Monarkins makt. Nationell gemenskap i svensk demokrati* (2009) samt en antologi med medieforskarna Mats Jönsson och Patrik Lundell som redaktörer *Media and Monarchy in Sweden* (2009).

Stödet för att införa republik i Sverige

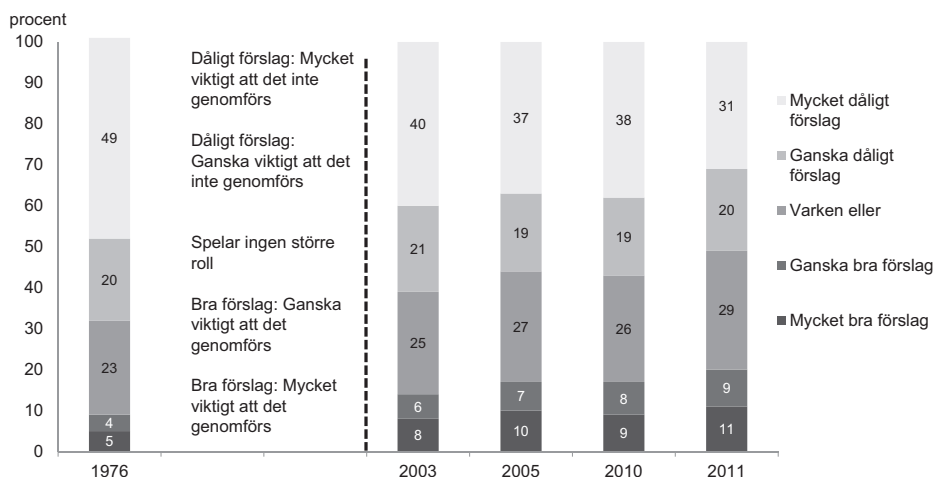
Att vilja avskaffa monarkin säger inget om vad alternativet skall vara. Det har framhållits att frågan om valet mellan monarki eller republik är i det närmaste meningslös, eftersom republikanska statskick kan variera från system med en stark presidentmakt som i USA och Frankrike till system med en statschef med renodlat representativa funktioner som i Schweiz och Tyskland, som utses av parlamentet. Så länge inte alternativet till det nuvarande preciserats, är det inte möjligt att ta ställning (Herlitz 1966). Frågan i SOM-undersökningarna har utgått från att valet gäller sättet att utse statschef med de uppgifter som den nuvarande regeringsformen tilldelar statschefen. Det kan inte uteslutas att mycket uppmärksammade val av president i andra länder främst i USA påverkar ställningstagandet till frågan om införandet av republik som alternativ till monarkin men det är av stort värde att följa utvecklingen över tid.

Den undersökning, som genomfördes 1976, i anslutning till det första valet sedan den nya regeringsformen trätt i kraft, visade att förslaget att *införa republik i Sverige* hade ett mycket begränsat stöd och att monarkin hade en mycket stark förankring

bland svenska folket; endast nio procent stödde förslaget och närmare 70 procent motsatte sig det (Pettersson 1978). Svartalternativen var emellertid förknippade med hur viktigt det var att förslaget genomfördes, dvs. betonade frågans angelägenhetsgrad och inte bara principfrågan, se figur 1. Det kan antas ha reducerat stödet för påståendet till den hårda kärnan av republikaner som både ansåg att det var principiellt riktigt och politiskt angeläget att införa republik.

Vid fyra senare tillfällen har frågan om att *införa republik i Sverige* använts i SOM-undersökningarna men med något annorlunda svartalternativ. När frågan i 2003 års SOM-undersökning avsåg förslaget att *införa republik i Sverige* men utan att frågans angelägenhetsgrad aktualiseras som i 1976 års valundersökning ökade stödet för republik med några procentenheter till 14 procent och motståndet minskade till drygt 60 procent. År 2011 hade andelen som ansåg att det var ett dåligt förslag att införa republik i Sverige minskat till 51 procent, de osäkra ökat till närmare 30 procent och de som tyckte att det var ett bra förslag ökat till 20 procent. Andelen som motsätter sig förslaget minskar kontinuerligt men det är bara var femte som direkt stöder förslaget om införandet av republik.

Figur 1 Svenska folkets inställning till att införa republik i Sverige 1976 (Valundersökningen), samt 2003, 2005, 2010 och 2011 (SOM-undersökningarna), (procent)

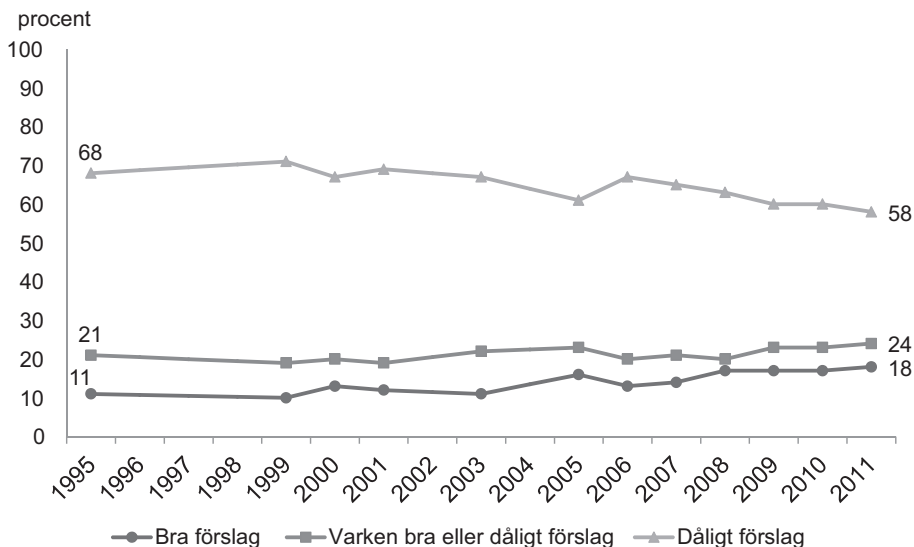

Kommentar: Frågans formulering "Införa republik i Sverige". Svartalternativen respektive år framgår av figuren.

I SOM-undersökningarna 1995, 1999-2001, 2003 och 2005-2011, har frågan avsett att *införa republik med vald president* med samma svartalternativ som i frågan om att införa republik i Sverige, dvs. bra-dåligt förslag. Vid periodens början var det cirka

10 procent som stödde förslaget och närmare 70 procent som var emot och drygt 20 procent osäkra. År 2011 hade andelen som ansåg att det var ett dåligt förslag att införa republik med en vald president minskat till 58 procent och andelen som var positiv ökat till 18 procent.

Figur 2 Svenska folkets inställning till att införa republik med vald president 1995-2011 (procent)

Kommentar: Frågan lyder "Nedan finns ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem? Införa republik med vald president". Svarsalternativen lyder "mycket bra förslag", "ganska bra förslag", "varken bra eller dåligt förslag", "ganska dåligt förslag" och "mycket dåligt förslag". I figuren redovisas kategorierna mycket och ganska bra respektive mycket och ganska dåligt förslag sammantaget. Procentbasen avser dem som besvarat frågan. Källa: Riks-SOM-undersökningen 1995-2011.

En jämförelse mellan svaren på de två frågorna om att införa republik med eller utan tillägget med vald president visar att det 2011 var något fler som ställde sig bakom förslaget att införa republik om preciseringen inte fanns med och motståndet mot att införa republik minskade samtidigt som andelen osäkra ökade. Det handlade emellertid om olika urval och det är inte samma personer som tagit ställning till de två olika frågorna. Huvudresultatet är detsamma: begränsat stöd för förslaget om republik och en minskande majoritet för att inte införa republik.

Vid en närmare granskning av svarsfördelningarna kan vi vidare konstatera att det sker en förskjutning på respektive sida genom att de som anser att det mycket bra förslag att införa republik med vald president fördubblas medan andelen som

tycker att det är ett mycket dåligt förslag kontinuerligt minskat sedan 1995 från drygt 50 procent till knappt 40 procent 2011.

En majoritet av svenska folket vill inte ändra statsskicket och avvisar förslaget att införa republik. Inom alla socio ekonomiska grupper är det klart fler som är emot förslaget att *införa republik med vald president*. Det gäller unga och gamla, kvinnor och män, företagare, tjänstemän och arbetare och sympatisörer med alla partier utom vänsterpartiet. Detsamma gäller oavsett typ av utbildning och boende på landsbygd och i städerna. I nästan alla grupper har stödet för införandet av republik ökat sedan 2003. Det gäller dock inte de yngsta som de två senaste åren är minst positiva till att införa republik med vald president av alla åldersgrupper.

Frågan om att införa republik med vald president är en vänster-högerfråga med sympatisörer till V mest positiva till införandet av republik, närmare hälften. Bland MP- och SD-sympatisörer är det cirka var fjärde som vill ändra statsskicket och därefter kommer S-, FP- och C-sympatisörerna, var femte. Av allianspartiernas sympatisörer har KD- och M-sympatisörerna genomgående varit mest negativa till att införa republik.

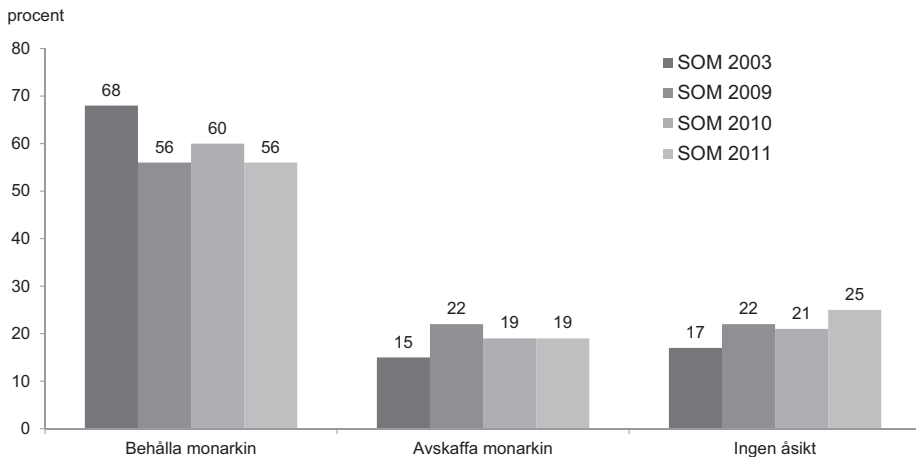
Behålla eller avskaffa monarkin

När frågan om att behålla eller avskaffa monarkin första gången ställdes 2003 var resultatet entydigt. Svenska folket ville inte ändra statsskicket. Två tredjedelar ville behålla monarkin medan 15 procent var för att avskaffa den och 17 procent hade ingen åsikt. På samma sätt som förtroendet för kungahuset förändrats efter 2003 har också stödet för monarkin påverkats, se nästa avsnitt. När samma fråga ställdes sex år senare hade betydande förskjutningar skett. Andelen som ville behålla monarkin hade minskat med tolv procentenheter medan både de som ville avskaffa monarkin och de som inte hade någon åsikt ökade något. Under 2010 påverkas stödet av kronprinsessans bröllop och publicerandet av *CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken* (Sjöberg, T, Rauscher, D och Meyer, T 2010). År 2011 vill drygt hälften behålla monarkin, knappt en femtedel vill avskaffa den medan var fjärde inte har någon åsikt.³

Unga och gamla, kvinnor och män, personer med enbart folk- eller grundskola såväl som akademiker, boende på landsbygden och i städerna, företagare, tjänstemän och arbetare, svenska och utländska medborgare vill behålla monarkin. Även om stödet för monarkin är starkt inom olika grupper finns det skillnader. Kvinnor är något mer rojalistiska än män. Uppslutningen bakom monarkin är störst bland äldre och minst bland de yngre men de yngsta saknar i större utsträckning åsikt i frågan.

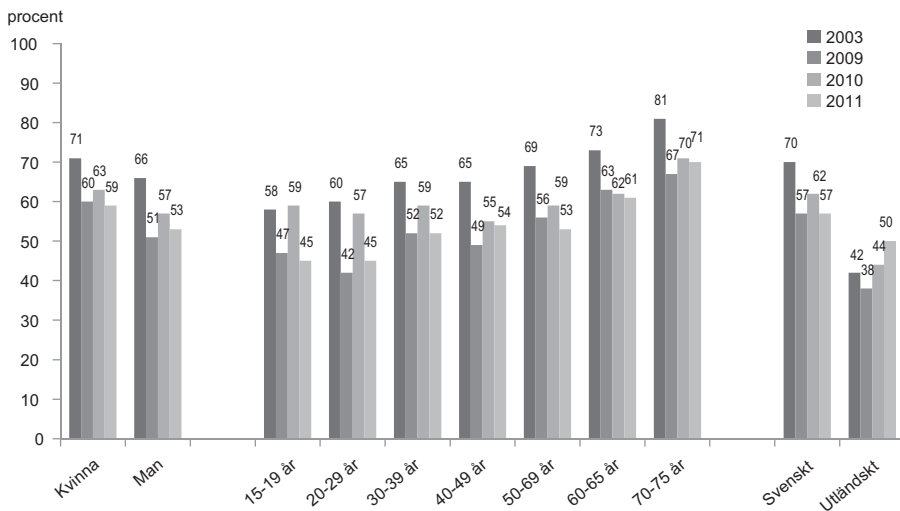
Inom olika yrkesgrupper är rojalisterna starkast företrädna bland företagare men i övrigt är skillnaderna små. Storstadsbor ville i något större utsträckning avskaffa monarkin än boende på landsbygden. Icke svenska medborgare vill i något lägre utsträckning behålla monarkin men samtidigt är det fler än bland svenska medborgare som saknar åsikt (jfr Pekul 2006).

Figur 3 Svenska folkets inställning till att behålla eller avskaffa monarkin 2003 och 2009-2011 (procent)

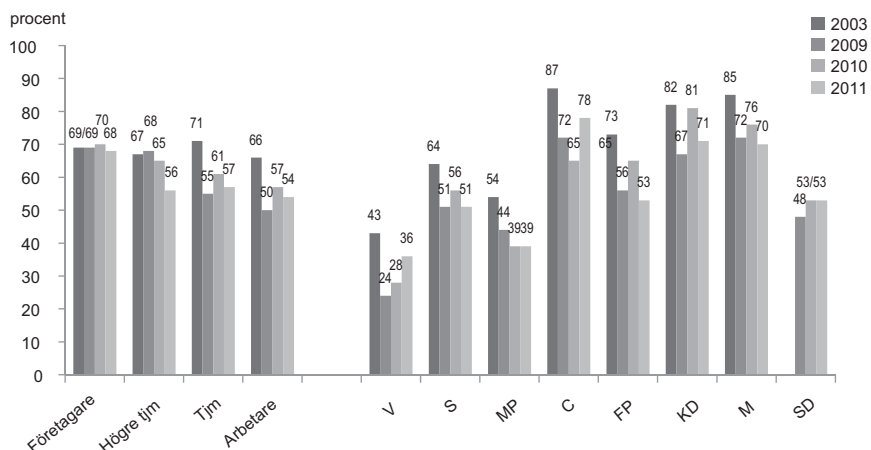

Kommentar: Frågans formulering: "Tycker Du att Sverige skall behålla eller avskaffa monarkin?" och svarsalternativen framgår av figuren. **Källa:** Riks-SOM-undersökningen 2003, 2009, 2010 och 2011.

Figur 4a Svenska folkets inställning till att behålla monarkin samt kön, ålder och medborgarskap (procent)

Figur 4b Svenska folkets inställning till att behålla monarkin samt yrkesgrupp och partipreferens (procent)

Kommentar: För frågans formulering se kommentar till figur 3.

När det gäller frågan om att behålla monarkin finns det tydliga skillnader mellan de politiska partiernas sympatisörer. Mest rojalistiska är personer som sympatiserar med C (80 procent) följt av KD och M (70 procent), S, FP och SD (drygt 50 procent) och MP och V (35-40 procent). Huvudmönstret är detsamma som i frågan om införande av republik med vald president.

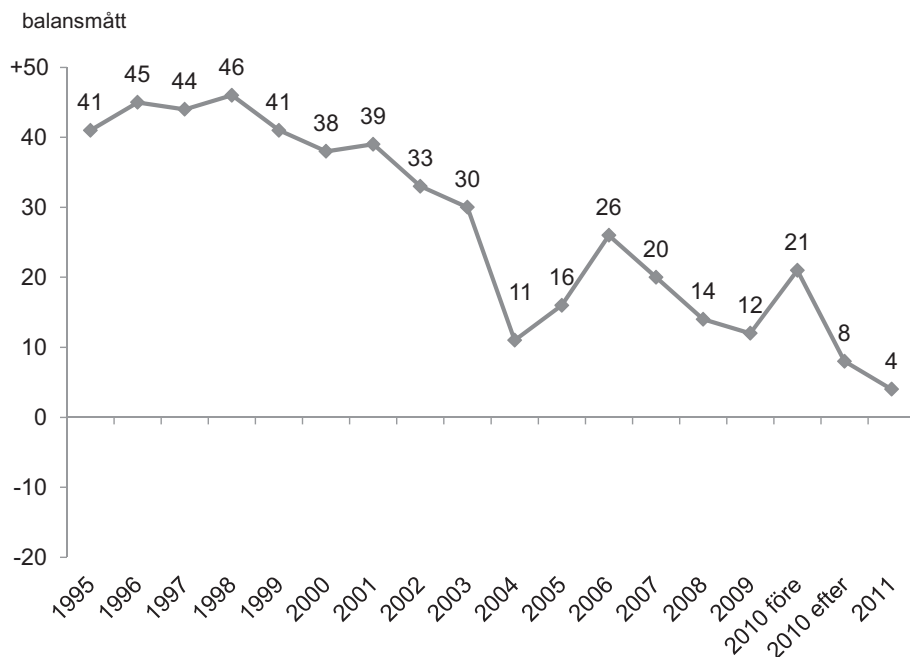
Inom nästan samtliga grupper är andelen som vill behålla monarkin lägre 2011 än 2003; de enda undantagen är företagare och SD-sympatisörer där inga förändringar skett och bland utländska medborgare där andelen ökat något.

Förtroendet för kungahuset

Sedan 1986 har förtroendet för olika samhällsinstitutioner studerats i SOM-undersökningarna. Första året fick de svarande bedöma förtroendet för 11 institutioner och i den senaste mätningen ingick 21 institutioner. (Holmberg och Weibull 2012b) Förtroendet för kungahuset var under perioden 1995-1998, högt och stabilt. År 1998 var det endast universitet/högskolor som hade högre förtroende. Därefter sjönk förtroende för kungahuset fem år i rad och 2003 låg kungahuset på sjunde plats. I samband med ett statsbesök i sultanatet Brunei i februari år 2004 gjorde kungen vid en presskonferens uttalanden om förhållanden i Brunei, som vållade en mycket intensiv debatt i medierna. Kungens svarade på en journalist fråga om det varit svårigheter att umgås och träffas och förhandla med en ledare som anklagats för att vara ickedemokrat och som styr sitt land med järnhand och kungen framhöll den stora öppenheten i landet och den nära kontakten mellan sultanen och folket. Det

föranledde kritik från samtliga partiledare, flera riksdagsledamöter och ledarskribenter. (dn.se/kungen) Från hovet framfördes att underlaget för uttalandet utarbetats av UD. Dessutom riktades kritik mot regeringen för sättet på vilket statsbesöket planerats och genomförts. Statsvetaren Olof Petersson talade om en *konstitutionell kris* (Petersson 2004).

Figur 5 Svenska folkets förtroende för kungahuset 1995-2011 (balansmätt +100 till -100)

Kommentar: Frågans formulering: "Hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper (kungahuset) sköter sitt arbete?" med svarsalternativen "mycket stort", "ganska stort", "varken stort eller litet", "ganska litet" och "mycket litet". Balansmättet anger andelen som anser sig ha stort minus litet förtroende för kungahuset.

I 2004 års mätning noterades en stark nedgång i förtroendet för kungahuset. Det är svårt att se någon annan förklaring till raset i förtroende under 2004 än kungens uttalande i Brunei och den efterföljande debatten i medierna. Efter kungens mycket uppmärksammade tal efter tsunamikatastrofen i januari 2005 ökade förtroendet för kungahuset två år i rad. Därefter fortsätter emellertid minskningen i förtroendet och 2009 är förtroendet på samma låga nivå som 2004 efter Bruneiuttalandet.

Efter kronprinsessans bröllop ökar förtroendet för kungahuset och för 2010 noteras balansmått +19. När det gäller förtroendet för kungahuset finns det emellertid stora skillnader före och efter publicerandet av boken *CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken*.⁴ Fram till bokens publicering i början av november är brölloppseffekten märkbar med ett balansmått +21 vilket därefter rasar till den lägsta noteringen dittills +8. Hela den positiva effekten av bröllopet raderas ut. Ett år senare ligger förtroendet för kungahuset kvar på samma låga nivå +4. Mellan 2010 och 2011 redovisas för kungahuset den största minskningen av alla institutioner. Detta resultat bekräftas av Medieakademiens *Förtroendebarmeter* som genomfördes i februari 2012. När förtroendebarmetern upprepas en månad senare för att undersöka om tronarvingen Estelles födelse haft någon effekt på förtroende för kungahuset är det oförändrat +6. (Holmberg och Weibull 2012a) Det skall emellertid understrykas att mycket kort tid gått sedan födelsen när den andra undersökningen genomfördes.

Från att ha legat i topp i mitten av 1990-talet bland alla undersökta samhällsinstitutioner ligger kungahuset nu i mitten bland 21 undersökta institutioner. Fram till och med 2009 hade kungahuset också större förtroende än de demokratiskt valda institutionerna – riksdagen, regeringen, kommunstyrelserna samt Europaparlamentet – som hela tiden var mera omstridda med lägre förtroende än kungahuset. År 2010 i spåren efter krisen ökar emellertid förtroende markant för Riksdagen och Regeringen som passerar kungahuset. (Holmberg och Weibull 2012b)

Vid en faktoranalys laddar kungahuset högt på den dimension, som Holmberg och Weibull benämner, *Etablissemang* tillsammans med Svenska kyrkan, Bankerna, Storföretagen och Försvaret. Av de tre maktsymbolerna i det gamla samhället tronen, altaret och svärdet har tronen genomgående haft större förtroende än altaret och svärdet med något lägre siffror för Svenska kyrkan och försvaret men år 2011 ligger de på samma nivå. (Holmberg och Weibull 2012b)

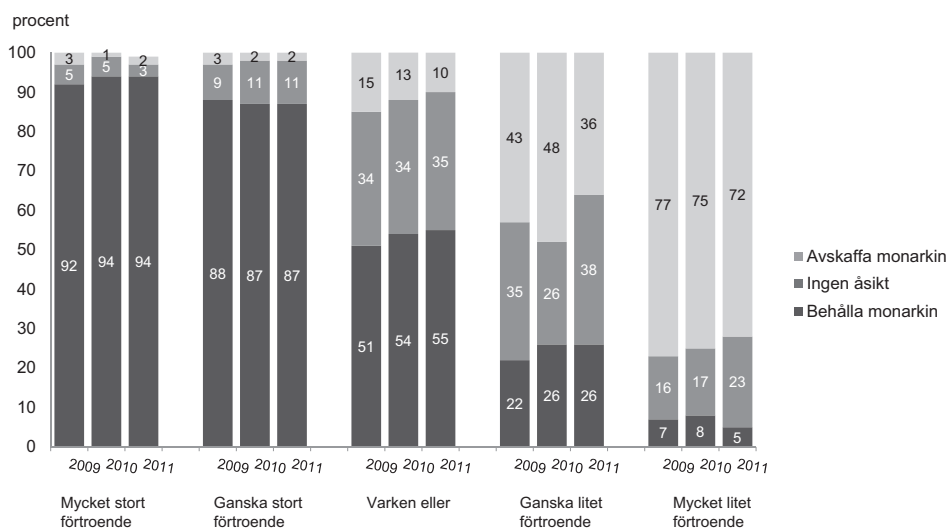
Förtroendet för samhällsinstitutioner påverkas av bilden av verksamheternas sätt att fungera och den upplevda betydelsen av institutionerna för den som gör bedömningen. Dessutom spelar ideologi och opinionsklimat roll. (Elliot 1997 och 1998 samt Holmberg och Weibull 2012b). För bedömningen av kungahuset, som få människor har direkt eller indirekt kontakt med blir medierna av stor betydelse.

Förtroendet för kungahuset och stödet för monarkin

Vilken betydelse har då förtroendet för kungahuset för synen på monarkin? Bland svenskar som har mycket stort förtroende för kungahuset är det 2009-2011 över 90 procent, som vill behålla monarkin. Med sjunkande förtroende minskar andelen som vill behålla monarkin och uppgår till mindre än 10 procent bland dem med mycket litet förtroende. Omvänt ökar andelen som vill avskaffa monarkin från tre procent bland dem med mycket stort förtroende till 75 procent bland svenskar med mycket litet förtroende. Även bland dem med ganska litet förtroende är det fler som vill avskaffa än behålla monarkin. I denna grupp saknar emellertid en tredjedel

åsiikt. Inställningen till monarkin och viljan att införa republik är två sidor av samma mynt. Sambandet mellan förtroende för kungahuset och införande av republik är emellertid svagare. En uppluckring av förtroende innebär ökad benägenhet att vilja avskaffa monarkin men med fortsatt tveksamhet till införande av republik.

Figur 6 Inställning till att behålla/avskaffa monarkin och förtroende för kungahuset 2009-2011 (procent)

Kommentar: För frågornas formulering se kommentarer till figurerna 3 och 5.

Forskningsgruppen för Samhälls- och Informationsstudier, EFI har sedan 1996 följt inställningen till det svenska kungahuset och den svenska monarkin. Frågorna och svarsalternativen är dock annorlunda i förhållande till SOM-mätningarna: *Vad tycker Du om: det svenska kungahuset?* respektive *att Sverige är en monarki?* De svarande har kunnat välja på en sjugradig skala från *Allt igenom dåligt* till *Allt igenom bra* med ett tydligt mittalternativ *Varken bra eller dåligt* och ett *Vet inget alls om detta*. Huvudresultaten är desamma i SOM-undersökningarna, andelen negativa till både kungahuset och monarkin ökar främst under perioden 2005-2010. (EFI 2010)

Olika opinionsinstitut har vid skilda tidpunkter ställt samma fråga som i SOM-undersökningen om att behålla eller avskaffa monarkin; t.ex. redovisar Sifo oförändrat hög andel som vill behålla monarkin 2009 och 2010 men med väsentligt lägre andel utan åsikt. (Sifo februari 2009 och 2010; jfr också Synovate februari–mars 2009). Andra metoder för undersökningarnas genomförande och framför allt för redovisning av dem som saknar åsikt gör att det inte är möjligt att direkt jämföra dessa undersökningar med resultaten från SOM-undersökningarna.

Riksdagsledamöterna och förtroendet för kungahuset

Kännedom om att det finns en folklig uppslutning bakom monarkin i kombination med att kungen idag har renodlat representativa och ceremoniella uppgifter kan innebära att också personer som i princip är för ett annat sätt att utse statschefen inte velat att frågan aktualiseras, då det skulle kunna innebära att det parti man sympatiserar med skulle förlora röster på att driva förslaget. Resultaten från SOM-undersökningen talar för att en sådan bedömning har varit riktig. Att aktualisera kravet på republik skulle knappast ge några nya röster men man skulle riskera att förlora väljare, och därmed minska sitt inflytande över politiken i andra frågor som man bedömer som viktigare. Detta övervägande är något som präglat de politiska partiernas agerande, även de partier som har monarkins avskaffande i sitt parti-program. Därför var uttalandet från socialdemokraternas nyvalde partiordförande Håkan Juholt att han var för monarkins avskaffande förvånande. (SVT Agenda, 2011-04-10)

Riksdagsledamöterna har hyst klart lägre förtroende för kungahuset än medborgarna. Inom ramen för forskningsprojektet *Bilder av riksdagen – medborgare och riksdagsledamöter i den representativa demokratin* analyserade statsvetaren Martin Brothén riksdagsledamöternas förtroende för olika samhällsinstitutioner år 2002. Av alla riksdagsledamöter var det 30 procent som hade mycket eller ganska stort förtroende för kungahuset. Endast bland M- och KD-ledamöterna var det över hälften som hade stort förtroende. Ledamöterna från C och FP hamnade i en mellangrupp med cirka en tredjedel, medan MP- och S-ledamöterna hade lågt förtroende med under en femtedel med mycket eller ganska stort förtroende och ingen av V-ledamöterna hade stort förtroende. Vid en jämförelse mellan rangordningen av medborgarnas och riksdagsledamöternas förtroende för 20 samhällsinstitutioner framgick att svenska folket år 2002 placerade kungahuset på fjärde plats medan riksdagsledamöterna placerade det på artonde plats, trea från slutet. (Brothén 2004)⁵ Riksdagsundersökningen 2006⁶ ger en liknande bild och 43 procent hade stort förtroende för kungahuset. Medborgarna placerade kungahuset på sjunde plats av 21 undersökta institutioner, balansmätt +26 medan kungahuset hamnade på artonde plats vid riksdagsledamöternas bedömning, balansmätt +13. Störst förtroende hade M- och KD-ledamöter drygt +80, C +41 och FP +20 medan de rödgröna hade litet förtroende MP -37, S -39 och V -75. Förtroendet för kungahuset var klart lägre än bland allmänheten 2006 och varje mandatperiod väcks motioner i riksdagen om införandet av republik.

Journalisterna och monarkin

Undersökningar av journalistkåren visar att den har klart lägre förtroende för kungahuset än svenska folket. Vid journalisters bedömning av förtroendet för olika samhällsinstitutioner år 2000 var balansmättet för kungahuset +4 och fem år senare

hade det sjunkit till -33, vilket var det lägsta värdet för alla undersökta institutioner och grupper. Vid en jämförelse med svenska folkets och journalisternas förtroende för olika samhällsinstitutioner var det den mest negativa avvikelser i bedömningen av de två grupperna. (Weibull 2001; Holmberg och Weibull 2006) Även när det gäller inställningen till införandet av republik har inställningen varit radikalt annorlunda bland journalister jämfört med svenska folket. Av journalistundersökningen 2005 (Asp 2006) framgår att bland journalisterna var närmare hälften, 48 procent, för förslaget att *inför republik i Sverige*, en fjärdedel tyckte att det är ett dåligt förslag medan drygt en fjärdedel, 27 procent inte hade någon åsikt. På ledarsidan är det emellertid den politiska inriktningen som präglar innehållet även om den när det gäller frågan om monarki - republik och förtroendet får mindre genomslag än när det gäller andra politiska sakfrågor.

Det begränsade förtroendet för kungahuset bland riksdagsledamöter och journalister utgör ett potentiellt hot mot monarkin men så länge stödet för monarkin har varit utbrett bland svenska folket har det inte varit ett problem.

Svenska och andra europeiska kungligheters popularitet

I de europeiska monarkierna genomförs opinionsundersökningar om monarkins ställning och kungligheters popularitet mer eller mindre regelbundet men det sker med olika metoder och med olika frågor, vilket gör det svårt att få en samlad överblick. Statsskicket har dock i flertalet monarkier länge haft utbrett stöd bland befolkningen och med en mycket stark ställning i Danmark (TNS Gallup, Danmark). Hur ser då svenska folket på statscheferna i Europas monarkier? I 2011 års nationella SOM-undersökning valdes ut kungligheter i fyra länder: kung Carl XVI Gustaf och kronprinsessan Victoria i Sverige, Margarethe II i Danmark, kung Harald V i Norge samt drottning Elizabeth II i Storbritannien. De svarande fick på en skala, som sedan 1986 använts för att bedöma svenska politiker, ange om de gillade eller ogillade kungligheterna.

Praktiskt taget alla känner till de svenska kungligheterna medan regenterna i de tre andra länderna är kända av cirka 90 procent. Av dem som gör en bedömning är den utan jämförelse mest populära, kronprinsessan Victoria med värdet +27, vilket är det högsta värde som uppmäts för någon undersökt offentlig person. Regenterna i Danmark, Norge och Sverige hamnar på samma nivå med värden mellan +10 och +15, medan drottning Elizabeth II ligger något lägre vid svenska folkets bedömning. Bland dem som vill behålla monarkin i Sverige är Carl XVI Gustaf näst mest populär efter kronprinsessan Victoria medan monarken naturligt nog bland republikanerna är den minst populära kungligheten. Även bland dem som vill införa republik är det fler som gillar än ogillar kronprinsessan Victoria.

Figur 7 Svenska folkets bedömning av några europeiska kungligheters popularitet (medeltal och procent)

	Samtliga svarande		Monarkister		Republikaner		Personen okänd för mig Procent
	Medeltal	Rangplats	Medeltal	Rangplats	Medeltal	Rangplats	
Kronprinsessan Victoria	+28	1	+39	1	+3	1	1
Drottning Margrethe II	+14	2	+22	3	-1	2	12
Kung Harald V	+12	3	+19	4	-1	3	13
Kung Carl XVI Gustaf	+12	3	+24	2	-16	5	1
Drottning Elizabeth II	+4	5	+10	5	-10	4	9

Kommentar: Mätningen bygger på en ogillar-gillarskala med värden mellan -5 och 5. Värdena har sedan multiplicerats med 10. Frågeformuleringen "Den här frågan gäller hur mycket man allmänt sett gillar respektive ogillar några europeiska kungligheter. Var skulle Du placera dem på nedanstående skala?"

Värdet för Carl XVI Gustaf i Sverige är detsamma som för den mest populära partiledaren hösten 2011, Fredrik Reinfeldt och kungen var klart mer populär än övriga partiledare. (Holmberg 2012) Det är också möjligt att jämföra resultatet av bedömningen av de europeiska kungligheterna med bedömningen av andra internationella ledare. Först kan noteras president Tarja Halonen, som var Finlands president när undersökningen genomfördes, var känd av cirka 80 procent av svenska folket och hamnade på samma nivå, +13, som de tre nordiska kungliga statscheferna. Mest populära internationella ledare hösten 2011 är statsminister Jens Stoltenberg och president Barak Obama i USA. (Vernersdotter 2012) De når emellertid inte upp till värdet för kronprinsessan Victoria.

Stöd, förtroende, popularitet och medier

Det ärftliga kungadömetts princip är en anakronism i en demokrati som vilar på alla människors lika värde och styrelse av folket, för folket och genom folket. Statsskicket är emellertid förankrat enligt demokratins praktik genom att beslut om regeringsformen och förändringar av successionsordningen i modern tid efter utredningar har fattats av riksdagen. Flera av världens äldsta och mest stabila demokratier är monarkier (Berg Eriksen 1999).

Ett sätt att befästa monarkins ställning som har diskuterats är att anordna en folkomröstning dvs. med en demokratisk teknik direkt besluta om statsskicket. Det innehåller emellertid dilemmat att den demokratiska tekniken skulle användas för att legitimera en avvikelse från demokratins princip. Under ständsriksdagens tid var kungen med stora maktbefogenheter hänvisad till att vinna de ofrälse ständens stöd för sitt handlande vid flera avgörande skeden i svensk historia. I dagens opinionssamhälle är statschefen utan reella maktbefogenheter beroende av stöd bland svenska folket för monarkins fortlevnad.

Resultaten från SOM-undersökningarna sedan 1995 ger en mångfasetterad bild av svenska folkets syn på monarkin, statschefen och kungahuset. Det är över hälften som vill behålla monarkin medan var fjärde saknar åsikt och det är bara var femte svensk som vill avskaffa monarkin. Likaså är det bara var femte som vill införa republik men andelen som tycker att det är ett dåligt förslag att införa republik har gradvis minskat till mellan 50 och 60 procent och andelen tveksamma har ökat. Den svenska statschefen är lika populär som statscheferna i Danmark, Norge och Finland enligt svenska folkets bedömning och Carl XVI Gustaf är lika uppskattad som den mest populära partiledaren hösten 2011, statsminister Reinfeldt. Kronprinsessan Victoria är den mest populära offentliga person som blivit föremål för bedömning i SOM-undersökningarna och hösten 2011 var hon mer populär än de mest uppskattade internationella ledarna.

Däremot sjunker förtroende för kungahuset långsiktigt. Från att ha varit en av de institutioner som svenska folket hade störst förtroende för tillsammans med universitet/högskolor och sjukvården har förtroendet gradvis sjunkit och kungahuset hamnar idag tillsammans med andra etablissemangsinstitutioner som bankerna, storföretagen, försvaret och svenska kyrkan i mitten. Förtroendet har starkt påverkats av speciella händelser som kungens uttalande i Brunei, talet efter Tsunamikatastrofen, kronprinsessans bröllop och publicerandet av den kritiska bibliografen *Den motvillige monarken*, och det blev mycket tydligt under 2010.

Vid en mycket uppmärksammas pressträff i samband med den årliga älgjakten på Hunneberg hösten 2010 kommenterade kungen debatten kortfattat med orden "Vi vänder blad och ser framåt." (SvD 2011-11-04) Svenska folket har emellertid inte vänt blad. Två andra oberoende undersökningar under senare tid bekräftar det rekordlåga förtroendet 2011/2012. (Holmberg och Weibull 2012a) Det låga förtroendet för kungahuset påverkar i sin tur inställningen till monarkin och införandet av republik långsiktigt.

Det nuvarande stödet för monarkin bygger på att statschefen enbart har ceremoniella funktioner men om statschefen skulle göra uttalanden i partipolitiskt kontroversiella frågor skulle kungen komma att betraktas och bedömas som andra politiska aktörer. Det markant minskade förtroendet under 2004 efter uttalandena i Brunei måste ses mot denna bakgrund. Utövandet av de ceremoniella uppgifterna är emellertid också grannlaga, då val av länder och institutioner som besöks sker mot bakgrund av förhållanden i Sverige och andra länder, som medborgarna tar

ställning till. Det gäller vad kungen gör också i andra funktioner än statschefens till exempel som företrädare för scoutrörelsen. Detsamma gäller för andra medlemmar av den kungliga familjen. Dessa förhållanden påverkar förtroendet och populariteten, vilket i sin tur kan få återverkningar för inställningen till den principiella frågan om monarki - republik.

Kungen och den kungliga familjen är ständigt föremål för mediernas uppmärksamhet och vid jubileer och speciella tilldragelser ökar intresset. Vid Carl XVI Gustaf trontillträde 1973, kungabröllopet den 19 juni 1976, högtidsdagar och andra särskilda händelser har medierna fyllts av reportage. Kronprinsessan Victorias förlovning med Daniel Westling 2009 och bröllopet den 19 juni 2010 innebar emellertid att rapporteringen nådde nya nivåer. Hösten 2010 följde närmare hälften av svenska folket kronprinsessan Victorias bröllop i mycket eller ganska stor utsträckning i medierna och det var bara var femte som inte alls följde denna händelse.

Länge bestod mediernas bevakning av kungahuset av hovreportage utan kritisk granskning även om det i den stora mängden artiklar hela tiden funnits en och annan ledare och kulturartikel som på principiella grunder förespråkade införandet av republik. Detta förhållande bidrog till att under lång tid göra frågan om monarki eller republik till en icke-fråga i det offentliga Sverige. Under de senaste åren har emellertid på nytt dykt upp debattskrifter i detta ämne som *Ja. Monarkins bästa tid är nu* av PJ Anders Linder, *Nej. Monarkin har aldrig varit farligare än nu* av Per Svensson (2010)⁷ och Göran Häggs *utveckla monarkin* (2010). Republikanska föreningen är mer aktiv än tidigare i debatten och har låtit genomföra egna opinionsundersökningar som ett led i opinionsbildningen, www.rep.f.se. Utarbetandet av ett förslag till en republikansk författning för Sverige utgör ett viktigt inslag i detta arbete (Einarsson och Svensson 2012). Däremot för *Royalistiska Föreningen* en anonym tillvaro, www.rojf.se.

Det är mot denna bakgrund som uppmärksamheten kring boken *CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken* skall ses. Monarkin bygger på att börd och familj är en bättre princip för att utse statschef än demokratiskt val och i boken granskas kritiskt den kungliga familjens anknytning till den tyska nazismen före och under andra världskriget och kungens livsstil. Att kungens morfar och drottningens far i ett tidigt skede gick in i nazistpartiet var känt sedan tidigare (Svensson 2010). Genom boken fick emellertid dessa förhållanden stor spridning. Det andra mycket uppmärksammade temat i boken är kungens tidigare livsstil med festande tillsammans med en utvald krets vänner. Är detta en livsstil som svenska folket vill se förknippad med innehavaren av landets högsta ämbete? Rapporteringen om kungafamiljen och monarkin har under senare tid fått en annan karaktär med kritisk granskning av skilda förhållanden men också en debatt om granskningen. Detta har genererat en fortsättning (Sjöberg, Rauscher, och Meyer 2011, Kino 2011 och Scoop nr 3, 2011), som i sin tur skapat stor uppmärksamhet i medierna. Situationen har gett ytterligare underlag för den principiella debatten om monarki och demokrati som saknar motsvarighet sedan 1960- och 1970-talet.

Medierna utgör en viktig infrastruktur för kommunikation mellan medborgare och makthavare men inte bara det utan fyller olika funktioner. ”The media are more than a link between government and politics, and the citizens. They play dual roles: together with other actors, sources and audiences, they create media content; secondly, their output influences both sources and audiences – and media themselves” (Asp 2007). Professor Asps analys är i hög grad tillämplig på mediernas bevakning och granskning av monarkin och kungahuset.

Noter

- ¹ Denna artikel bygger på tidigare artiklar av författaren i samma ämne, senast ”Förtroendet för kungahuset och monarkins ställning 2010” (Nilsson 2011).
- ² I Danmark anordnades i juni 2009 i samband med Europaparlamentsvalet en folkomröstning om införandet av kvinnlig tronföljd. Med närmare 60 procents valdeltagande röstade en klar majoritet, 85 procent, för införandet av kvinnlig tronföljd. (Linder 2010)
- ³ Frågan har kritiserats för att alternativet *ingen åsikt* finns med, då det minskar andelen som vill behålla monarkin, se senast NWT 2012-03-02. Eftersom förändring av åsikt i frågan ofta sker genom att den svarande väljer detta alternativ istället för något av de övriga är det emellertid viktigt att också kunna se hur många som väljer alternativet *ingen åsikt* och hur denna andel förändras över tid.
- ⁴ Fram till publicerandet av *CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken* den 5 november hade 3923 svarat på frågan om förtroende för kungahuset och efter svarade 831 personer.
- ⁵ Fil dr Martin Brothén har välvilligt ställt materialet från Riksdagsundersökningarna till förfogande.
- ⁶ Undersökningen genomfördes av Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet och svarsprocenten uppgick till 93 procent.
- ⁷ Linder och Svensson publicerade sina skrifter i en volym utgiven av Albert Bonniers Förlag.

Referenser

- Asp, K (2006) *Journalistkårens partisympatier*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Asp, K (2007) ”Informativeness and Scrutiny. The Role of News Media in Democracy”. *Nordicom Review Jubilee Issue 2007*.
- Back, P-E och Fredriksson, G (1966) *Republiken Sverige*. Prisma. Verdandi debatt.

- Berg Eriksen, T (1999) ”Kan Sverige bli mer demokratiskt?” *Dagens Nyheter* 1999-05-27.
- Brothén, M (2004) *Förtroendet för riksdagen 2003, Resultat från forskningsprojektet Bilder av riksdagen medborgare och riksdagsledamöter i den representativa demokratin*, presenterade vid SOM-institutets seminarium tisdagen den 30 mars 2004 samt kompletterande material.
- Conradi, P (2011) *Kungligt. Europas kungahus – släktbanden, makten och hemligheterna*. Forum.
Dagens Nyheter, 2004-02-14. dn.se/kungen
- Einarsson, M och Svensson, J (2012) ... *bara ett penndrag. Förslag till en republikansk författning för Sverige*. Republikanska föreningen. Hjalmarsson & Högberg Bokförlag AB.
- Elliot, M (1997) *Förtroendet för medierna*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Elliot, M (1998) ”Förtroendet och vårt dagliga möte med samhället”. I Nilsson, Lennart (red) *Mångfald. Bilder av en storstadsregion*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Forskningsgruppen för Samhälls- och Informationsstudier, EFI (2010) *Svenska folkets attityder till det svenska kungahuset och till att Sverige är en monarki*. Release ur Kajsa 2010.06.16.
- Harrison, D (2006) ”Den kungliga paradoxen – Carl XVI Gustaf i ett historiskt perspektiv” i Ögren, M red. *För Sverige – Nuförtiden. En antologi om Carl XVI Gustaf*. Bokförlaget DN.
- Heckscher, G (1963) *Trygga folkstyret*. Bokförlaget medborgarskolan.
- Herlitz, N (1963) *1969 års regeringsform? Kommentarer till författningsutredningens förslag*. Norstedts.
- Herlitz, N (1966) ”Statschefens ställning”. *Svenska Dagbladet* 1966-04-07.
- Holmberg, E och Stjernquist, N (1980), *Grundlagarna med tillhörande författningar*. P A Norstedt & Söner förlag.
- Holmberg, S (2012) Kapitel om partiledarpopularitet i denna volym.
- Holmberg, S och Weibull, L (2006) ”Flagnande förtroende”. I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Du sköna nya värld*. SOM-rapport nr 24. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Holmberg, S och Weibull, L (2012a) *Förtroendebarenometern*. Medicakademin.
- Holmberg, S och Weibull, L (2012b) Förtroendekapitlet i denna volym.
- Jonsrud, K O (1996) *Monarki og egalitaere verdier – et paradox? En studie av monarkins legitimitet i det norske samfunn*. Hovedoppgave i statsvitenskap. Institutt for sosiologi og statsvitenskap. Norsk teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Jönsson, M och Lundell, P red. (2009), *Media and Monarchy in Sweden*. NORDI-COM.
- Kino, Nuri (2011) *Den svenske gudfadern*. Bladh by Bladh.

- Larsson, H (2006) "Kungen för Sverige – ur tiden!" Ögren, M red. *För Sverige – Nuförtiden. En antologi om Carl XVI Gustaf*. Bokförlaget DN.
- Linder, PJA (2010) *Ja. Monarkins bästa tid är nu*. Albert Bonniers Förlag.
- Listhaug, O (1993) «Politikk og samfunn». I Alstad, B (red) *Norske meninger 1946-93*. Bind 1. Soreidgrend: Sigma forlag.
- Moberg, V (1955) *Därför är jag republikan*. Stockholm 1995, 1966, 1998 och 2004.
- Nilsson, L (1996) "Svenska folket och monarkin." I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Mitt i nittioalet*, SOM-rapport nr 16. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2000) "Fortsatt starkt stöd för monarkin." I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Det nya Samhället*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2004) "Monarki eller republik?" I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Ju mer vi är tillsammans*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2011) "Förtroende för kungahuset och monarkins ställning". I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Lycksalighetens ö*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- NWT 2012-03-02, "Starkt stöd för monarkin".
- Pekgul, N (2006) "En kung för alla svenskar" i Ögren, M red. *För Sverige – Nuförtiden. En antologi om Carl XVI Gustaf*. Bokförlaget DN.
- Petersson, O (1978) *Valundersökningar. Rapport 3*. Valundersökning 1976. Teknisk rapport. SCB.
- Petersson, O (2004) "Kungens kompetens måste ifrågasättas", *Dagens Nyheter* 2004-02-17.
- Scoop, Tidskrift för grävande journalistik (2011), *KUNGAGRÄV, Strippklubbar, aktier och nazism – den nya hovjournalistiken*. Nummer 3, 2011.
- Sifo (2004, 2009 och 2010)
- Sjöberg, T, Rauscher, D och Meyer, T (2010) *CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken*. Lind&Co.
- Sjöberg, T, Rauscher, D och Meyer, T (2011) *CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken*. Lind&Co. Pocketutgåva med nytt material.
- SOU 2000:1, *En uthållig demokrati. Politik och folkstyrelse på 2000-talet*. Demokratiutredningens slutbetänkande.
- SOU 2008:125, *En reformerad grundlag*. Grundlagsutredningens slutbetänkande. Statsvetenskaplig Tidskrift 1976:1.
- Stjernquist, N (1971) Grundlagberedningskompromiss i statschefsfrågan. *Statsvetenskaplig tidskrift* 1971.
- Strömholm, S (2006) "Argument för monarkin" i Ögren, M red. *För Sverige – Nuförtiden. En antologi om Carl XVI Gustaf*. Bokförlaget DN.
- Svensson, P (2010) *Nej. Monarkin har aldrig varit farligare än nu*. Albert Bonniers Förlag.
- SVD, 2011-12-04.
- SVD, 2011-12-19, *Politiker går i otakt*.
- SVT, 2011-04-10, *Agenda*.

Synovate (2009)

Tingsten, H (1964) *Skall kungamakten stärkas? Kritik av författningsförslaget*. Aldus aktuellt.

TSN Gallup, Danmark.

Weibull, L (2001) "Förtroende för samhället – både högt och lågt." I *JMG granskaren. Journalist 2000*. Göteborg: Centrum för granskning av journalistik och medier vid Göteborgs universitet.

Vernersdotter, F (2012) Kapitel om internationella ledare i denna volym.

Åse, Cecilia (2009) *Monarkins makt. Nationell gemenskap i svensk demokrati*. Ordfront.

Ögren, M red. (2006) *För Sverige – Nuförtiden. En antologi om Carl XVI Gustaf*. Bokförlaget DN.

www.repf.se

www.rojf.se

KORRUPTION I SVERIGE 2011 – FÖREKOMST OCH ACCEPTANS

MONIKA BAUHR OCH MATHIAS A. FÄRDIGH

Korruptionsforskningen visar två viktiga resultat. Först och främst råder det en relativt stor enighet kring att korruption anses vara moraliskt fel i en överväldigande majoritet av världens länder. För det andra visar forskning att korruption minskar den ekonomiska tillväxten, underminerar demokratiska institutioner och att den ofta förvärrar både miljöproblem och sociala problem.

Dessa breda beskrivningar av korruption har bidragit till att sätta korruptionen på regeringars och internationella organisationers dagordning. Men en förståelse för korruptionens natur – och därmed hur man bäst bekämpar den – kräver en djupare analys av allmänhetens uppfattningar av och acceptans för korruption. Därmed kan man få en bättre förståelse för de verkliga överväganden som människor ställs inför och vilka moraliska riktlinjer som gör sig gällande i olika situationer. Även människor som i grunden tycker att korruption är moraliskt fel, kan uppvisa olika grader av acceptans för olika typer av korruption.

2011 ställde vi för tredje året i rad frågor om korruption i den rikstäckande SOM-undersökningen som årligen skickas ut till ett riksrepresentativt urval av svenskar mellan 16 till 85 år. I 2009 års SOM-undersökning ställdes två enkla frågor: ”Har du i Sverige under de senaste 12 månaderna blivit tillfrågad om att betala någon form av muta i kontakt med:” ”offentlig myndighet/tjänsteman” respektive ”privat företag/ anställd”. Undersökningen visar att en mycket liten andel av den svenska befolkningen någonsin blivit tillfrågad att betala en muta (1,2 procent till en offentlig tjänsteman och 1,3 % till privat företag/anställd, Oscarsson 2010). År 2010 utvecklades frågebatteriet, bland annat med hjälp av en serie förberedande experimentella undersökningar i samarbete med LORe (Laboratory of Opinion Research) vid Göteborgs universitet, vilket resulterade i mer ingående analys (Bauhr & Oscarsson 2011). 2011 har vi behållit stora delar av 2010 års frågebatteri, och har därmed också kunnat upptäcka viktiga och intressanta förändringar i svenskar uppfattningar om korruption under det senaste året. Två dimensioner täcks in i vår undersökning: svenska folkets syn på *korruptionens utbredning* och *graden av acceptans* för olika typer av korrupta beteenden.

Svenskar uppfattningar om förekomst av korruption i olika yrkesgrupper

Svenskarnas uppfattningar av korruption bland företagare, offentliga tjänstemän, politiker och journalister undersöker vi genom att analysera deltagarnas svar på

frågan: ”Enligt din bedömning, i ungefär vilken utsträckning är följande yrkesgrupper i Sverige inblandade i någon typ av korruption?”. Tabell 1 visar svenskarnas uppfattning om förekomsten av korruptionens utbredning i olika yrkesgrupper.

Tabell 1 Svenska folkets bedömningar av förekomsten av korruption i olika yrkesgrupper 2011 (procent)

	Inte alls				I mycket stor utsträckning			Summa procent	Antal svarande	Medeltal
	1	2	3	4	5	6	7			
Företagare	2	10	15	22	24	15	12	100	1045	4,45
Offentliga tjänstemän	4	16	19	20	20	11	10	100	1057	4,12
Politiker	5	18	19	17	19	10	12	100	1047	4,03
Journalister	6	22	20	21	16	8	7	100	903	3,70

Kommentar: Frågan lyder: ”Enligt din bedömning, i ungefär vilken utsträckning är följande yrkesgrupper i Sverige inblandade i någon typ av korruption?”

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Resultaten visar att de skillnader mellan svenska folkets bedömning av olika yrkesgrupper som uppmättes 2010 kvarstår i 2011 års undersökning. Liksom 2010 uppfattar svenska folket att företagare är mer korrupta än offentliga tjänstemän som i sin tur anses vara mer korrupta än politiker.¹

Nytt för 2011 års undersökning är att vi även låtit deltagarna bedöma förekomsten av korruption bland yrkesgruppen journalister. Resultaten visar att journalister ses som den minst korrupta av de fyra yrkeskategorierna. Det tycks alltså som att journalisternas strävan efter att skapa legitimitet för den egna professionen varit förhållandevis framgångsrik, åtminstone när det gäller svenskarnas tilltro till journalistkåren som någorlunda fri och oberoende. Samtliga skillnader mellan grupperna är statistiskt signifikanta.

Det finns goda anledningar att tro att dessa uppfattningar om förekomsten av korruption i olika yrkesgrupper skiljer sig mellan olika grupper i samhället. Ett antal centrala teorier kan användas för att förklara dessa variationer. Relationen mellan förtroende och korruption är kanske en av de mest välkända av dessa. Korruption samvarierar ofta med förtroende, både vad gäller mellanmänniskt förtroende och förtroende för institutioner. Korruption ses ofta som orsaken till lågt förtroende (Bowser 2001, della Porta 2000, Selingson 2002, Anderson & Tverdova 2003, Chang & Chu 2006). Det finns samtidigt forskning som pekar på att sambandet

Tabell 2 Förklaringsmodell för svenska folkets bedömningar av korruptionens utbredning 2011 (ostandardiserade regressionskoefficienter)

	Politiker		Offentliga tjänstemän		Företagare		Journalister	
	Modell 1	Modell 2	Modell 1	Modell 2	Modell 1	Modell 2	Modell 1	Modell 2
Kvinna	0.16	0.14	0.18*	0.16	0.03	0.03	0.21*	0.18
Ålder 16-85	-0.00	0.00	-0.01*	-0.00	-0.00	0.00	-0.01**	-0.01**
Utbildning								
Låg utbildning	0.27	0.12	0.38**	0.30*	0.10	0.02	0.35**	0.23
Hög utbildning	-0.59***	-0.34***	-0.65***	-0.46***	-0.45***	-0.38***	-0.50***	-0.38***
Inkomst								
Hushållsinkomst >600 tkr	-0.56***	-0.33**	-0.50***	-0.34***	-0.24*	-0.04	-0.21	-0.03
Berördhet								
Är själv företagare	-0.16	-0.06	-0.16	-0.10	-0.54***	-0.54***	-0.28	-0.18
Är själv offentligt anställd	-0.03	0.08	-0.25**	-0.16	0.14	0.22*	-0.14	-0.05
Är själv medlem i politiskt parti	-0.75***	-0.47**	-0.80***	-0.58**	-0.37	-0.22	-0.21	-0.04
Är själv journalist	0.91	0.90	0.25	0.11	-0.34	-0.49	-1.01*	-1.06*
Boendeort								
Ren landsbygd	0.26	0.25	0.23	0.24	-0.13	-0.10	0.10	0.06
Bor i Stockholm eller Malmö	0.12	0.17	-0.14	-0.09	-0.07	-0.02	0.21	0.24
Bor i Göteborg	0.33	0.45**	0.61***	0.72***	0.10	0.17	0.12	0.17
Medieexponering								
Exponering för TV-nyheter	0.02	0.00	-0.09*	-0.10**	-0.09*	-0.11**	0.00	-0.01
Erfarenheter								
Vuxit upp utanför Europa	0.67*	0.80**	0.11	0.09	0.04	0.20	0.17	0.23
Ideologi								
Vänster-höger självplacering	-0.04	0.28	0.24	0.52***	-0.44**	-0.12	0.39*	0.56***
Förtroende								
Mellanmänsklig tillit		-1.18***		-0.96***		-0.85***		-1.10***
Förtroende för politiker		-1.04***		-0.72***		-0.34***		-0.44***
Förtroende för storföretagen		-0.40		-0.51**		-1.16***		-0.48*
Intercept	4.27***	5.26***	4.90***	5.71***	5.23***	6.23***	4.06***	4.98***
Antal svarande	916	882	924	890	917	884	793	764
R ²	.09	.22	.13	.21	.07	.14	.06	.11

Kommentar: Resultaten är hämtade från en OLS-regressionsanalys av data från 2011 års RIKS-SOM-undersökning. De fyra beroende variablerna varierar mellan 1 "inte alls" och 7 "i mycket stor utsträckning". Alla oberoende variabler har normerats mellan 0 och 1 utom åldersvariabeln som är kodad mellan 16 och 85. * p < 0.10, ** p < 0.05, *** p < 0.01.

även kan vara det omvända, dvs att brist på förtroende också kan orsaka korruption (Rothstein & Stolle 2008, Morris & Kleser 2010:11, Hetherington 1998, della Porta & Vanucci 1999). Vi förväntar oss också att personer som själva tillhör någon av de fyra yrkeskategorierna är bättre informerade om hur utbredd korruptionen är i den yrkesgrupp där de själva arbetar samt att erfarenheter av korruption påverkar uppfattningar om korruptionens utbredning. Det är tänkbart att personer som själva tillhör någon av de fyra yrkeskategorierna företagare, offentliga tjänstemän, politiker eller journalister har en annan syn på korruptionens utbredning än övriga, speciellt när det gäller korruption inom den egna yrkesgruppen. Det är också tänkbart att personer som reser mycket eller har bott en betydande del av sitt liv i ett annat land har en annan uppfattning om korruptionens utbredning i Sverige än övriga. Mediers rapportering och avslöjanden av oegentligheter och korruption är också något som vi förväntar oss har betydelse för åsikter om korruptionens utbredning. Transparens i beslutsprocesser och exponering av oegentligheter anses ofta vara nyckeln till framgångsrik korruptionsbekämpning. Utan exponering av de oegentligheter som förekommer och en allmänhet som intresserar sig för denna information är det svårt att skapa tillräcklig politisk vilja att hantera oegentligheter. Forskningen är dock inte entydig vad gäller effekten av denna exponering, och forskningsresultat pekar på att transparens i vissa kontexter även kan minska allmänhetens engagemang och intresse för korruptionsbekämpning och viljan att påverka det politiska systemet (Bauhr & Grimes 2011; Bauhr 2011). En hög exponering för nyhetsmedier kan således förväntas påverka uppfattningarna om korruption. Vi har dessutom undersökt hur faktorer som ideologi, boendeort, kön och utbildning påverkar uppfattningen om förekomst av korruption. I tabell 2 redovisas hur uppfattningar om korruptionens utbredning skiljer sig mellan olika grupper i det svenska samhället. Resultaten har tagits fram med hjälp av regressionsanalyser som genomförts i två steg för var och en av yrkesgrupperna och där tillit- och förtroendevariablerna inkluderats i modell 2.

Tabellen visar flera intressanta resultat, och dessutom ett antal intressanta skillnader jämfört med 2010 års resultat. För det första kan vi se att hypotesen om mellanmännisklig tillit får starkt stöd. Det finns ett klart och tydligt samband mellan människors förtroende för andra människor och deras bedömningar av hur utbredd korruption är. De som har ett starkt förtroende för andra människor uppfattar heller inte korruptionen som lika utbredd som de som har ett lägre förtroende för sina medmänniskor. Även de som har ett högt förtroende för politiker och storföretagen anser att korruptionen är mindre utbredd.

Resultaten visar också att personliga erfarenheter av specifika yrkeskategorier har betydelse. 2010 fick den s.k. berördhetshypotesen ett begränsat stöd. I årets mätning finns det däremot signifikanta samband som visar att företagare anser att korruption bland företagare är betydligt lägre jämfört med andra yrkesgrupper. Detta samband blir också tydligt när journalister bedömer korruptionens omfattning bland andra journalister och bland politiker.² När det gäller den egna yrkeskåren är journalisterna

positiva i sin bedömning ($b=-1.06$) men när de istället gör bedömningar av hur utbredd korruption är bland politiker är de inte lika positiva ($b=.91$). 2010 hade politiker en generellt sett ljusare bild av korruptionens utbredning bland samtliga yrkesgrupper. År 2011 har politiker bara en ljusare syn på den egna yrkesgruppen.

Ytterligare en skillnad jämfört med resultaten från 2010 års mätning är att effekten av att bo på landsbygden förändrats. De som bor i ren landsbygd gör idag ingen annan bedömning av korruptionens utbredning än övriga (2010 ansåg de att korruptionen var mindre utbredd än övriga). Även effekten av att växa upp utanför Europa har förändrats. Vi finner nu få signifikanta effekter på bedömningar av korruptionens utbredning bland dem som vuxit upp utanför Europa, och de ger snarare en mer negativ bild. I 2010 års undersökning hade de som vuxit upp utanför Europa en ljusare syn på korruptionens utbredning än övriga. Skillnaden mellan låg- och välutbildade har däremot blivit ännu tydligare 2011. Det är tydligt att lågutbildade, generellt sett, anser att korruptionen är mindre utbredd än de som har en högre utbildning, framförallt i bedömningen av offentliga tjänstemän. Högutbildade anser istället att korruptionen är mindre utbredd bland samtliga yrkeskategorier.

2010 års resultat visade att boende i Göteborg ansåg att korruption var vanligare jämfört med personer som bodde i andra delar av Sverige. Denna skillnad kvarstår även 2011, även om sambandet försvagats. Göteborgare anser att både politiker och offentliga tjänstemän i större utsträckning är inblandade i korruption. Däremot, och till skillnad från 2010 års undersökning, gör göteborgare ingen annorlunda bedömning av företagare än riksgenomsnittet.

Resultaten visar även att personer med hög exponering för tv-nyheter tenderar att anse att korruptionen är mindre utbredd överlag och särskilt bland offentliga tjänstemän och företagare. Samtidigt kan det noteras att denna uppfattning inte delas av dem som i högre utsträckning exponeras för nyheter i radio eller läser kvällstidningar (ej redovisat i tabellen). Höginkomsttagare med hög utbildning och som placerar sig till höger partiideologiskt uppfattar korruptionens omfattning som mindre än låginkomsttagare med låg utbildning och personer till vänster. Bland högersympatisörer finns också en tydlig skillnad i bedömningen mellan företagare och övriga. Offentliga tjänstemän och journalister ses i denna grupp som mer korrupta, medan företagare istället uppfattas som en mindre korrupt yrkesgrupp.

Svenskars acceptans för korruption

Svenskar uppvisar generellt sett en låg acceptans för alla former av korruption. Genom att titta på spridningen mellan olika svarsalternativ kan man dock se viktiga skillnader mellan acceptansen för olika former av korruption. Kunskap om dessa skillnader kan visa vilka sektorer i samhället som är extra sårbara för korruption i framtiden.

Tabell 3 Svenska folket bedömer fem korrupta beteenden efter graden av acceptans 2011 (procent)

	Aldrig acceptabelt			Alltid acceptabelt				Summa procent	Antal svarande	Medeltal
	1	2	3	4	5	6	7			
En offentliganställd begär en avgift för att utföra en tjänst som egentligen ingår i hans/hennes arbetsuppgifter	91	4	2	1	1	0	1	100	1387	1,19
En företagare erbjuder en gåva eller tjänst till en offentliganställd tjänsteman i samband med en upphandling	79	9	5	3	2	1	1	100	1355	1,45
En offentliganställd läkare låter en vän eller nära släkting gå före i vårdkön	78	10	5	3	2	1	1	100	1400	1,45
En offentliganställd erbjuder en närstående jobb trots att personen saknar de rätta kvalifikationerna	72	15	6	4	2	0	1	100	1373	1,52
En privatpraktiserande läkare låter en vän eller nära släkting gå före i vårdkön	64	13	8	6	4	3	2	100	1386	1,92

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2011 års Riks-SOM-undersökning. Frågan lyder: "Enligt din uppfattning, i vilken utsträckning kan följande handlingar vara acceptabla?". De korrupta handlingarna är rangordnade efter andelen som svarar "aldrig acceptabelt".

Tabell 3 visar att skillnaderna i acceptans för olika former av korruption är relativt lik 2010 års fördelning. Vi kan exempelvis se en större acceptans för att privatpraktiserande läkare låter vänner eller nära släktingar gå före i vårdkön än för samma företeelse hos offentliganställd läkare (1.92 respektive 1.45). Vi ser också en större acceptans för att en företagare erbjuder en gåva eller tjänst för att vinna en upphandling än för att en offentliganställd begär en "extra avgift" för tjänster som egentligen ingår i hans eller hennes arbetsuppgifter (1.45 respektive 1.19). Även om acceptansen för oegentligheter generellt sett är mycket låg, tycks det alltså finnas en skillnad i svenskarnas bedömning av privat jämfört med offentliganställda aktörer. Acceptansen för oegentligheter i privat sektor är större. Om acceptansen för korruption i samband med offentligt utförda tjänster jämfört med privat utförda tjänster skiljer

sig åt generellt har detta implikationer för effekterna av omstruktureringen och privatiseringen av den offentliga sektorn. Resultaten bekräftar också skillnaden mellan acceptansen för utpressnings- och samförståndskorruption (se Bauhr 2011). Precis som 2010 mäts utpressningskorruption med hjälp av frågan om hur acceptabelt det är att ”en offentliganställd begär en avgift för att utföra en tjänst som egentligen ingår i hans/hennes arbetsuppgifter”. Samförståndskorruption mäts med hjälp av frågan hur acceptabelt det är att ”en företagare erbjuder en gåva eller tjänst till en offentliganställd tjänsteman i samband med en upphandling”. I tabell 4 redovisas resultaten från en regressionsanalys som visar vilka faktorer som styr svenska folkets acceptans för olika typer av korrupta handlingar.

Tabell 4 Förklaringsmodell för graden av acceptans för fem korrupta beteenden 2011 (ostandardiserade regressionskoefficienter).

	Erbjuda närstående jobb	Begära avgift	Låta gå före i kön	Privat låta gå före i kön	Erbjuda gåva eller tjänst
Kvinna	-0.05	-0.03	-0.08	-0.20**	-0.08
Ålder 16-85	-0.02***	-0.01***	-0.01***	-0.01***	-0.02***
Låg utbildning	0.13	0.11*	0.05	-0.09	0.15*
Hög utbildning	-0.08	-0.05	0.18**	0.23**	-0.01
Hushållsinkomst >600 tkr	-0.23***	-0.04	0.07	0.11	-0.03
Offentligt anställd	0.06	0.00	-0.02	-0.03	-0.05
Ren landsbygd	-0.03	-0.06	-0.08	-0.00	0.05
Bor i Stockholm eller Malmö	0.01	0.02	0.00	-0.09	0.12
Bor i Göteborg	0.10	-0.22**	-0.28*	-0.16	0.11
Läser Göteborgs-Posten	-0.11	0.10	0.16	0.17	-0.05
Exponering för TV-nyheter	-0.05*	-0.01	0.01	0.05	-0.04
Vuxit upp utanför Europa	0.02	-0.06	-0.01	-0.16	-0.27
Jordbrukarhem	-0.20	0.02	-0.19	-0.04	-0.16
Tjänstemannahem	-0.11	0.02	-0.04	0.05	0.01
Högre tjänstemannahem	0.19	0.13	0.15	0.41**	0.04
Företagarhem	0.04	0.06	0.07	0.09	0.14
Vänster-höger självplacering	0.08	0.08	0.24**	0.70***	0.27**
Mellanmänsklig tillit	-0.22	-0.20*	-0.18	-0.03	-0.21
Intercept	2.76***	1.60***	1.68***	1.92***	2.52***
Antal svar	1127	1138	1142	1128	1111
R ²	.10	.03	.04	.08	.09

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2011 års Riks-SOM-undersökning. Alla oberoende variabler har normerats mellan 0 och 1. De fem beroende variablerna varierar mellan 1 och 7. Till gruppen Göteborgs-Posten-läsare räknas alla respondenter som uppgett att de läser GP på en öppen fråga om morgontidningsläsning. * p < 0.10, ** p < 0.05, *** p < 0.01.

Tabell 4 visar flera intressanta resultat. Några av dessa bekräftar de resultat som visades i 2010 års undersökning (Bauhr & Oscarsson 2011a och b). I likhet med flera internationella resultat och Bauhr & Oscarsson 2011 visar denna undersökning att yngre har en större acceptans för korruption än äldre, oavsett vilken typ av korruption det rör sig om.

Tabellen visar att de som placerar sig till höger partiideologiskt har en större acceptans för samförståndskorruption. Den visar också att utbildningsnivån påverkar vilken typ av beteenden som anses vara acceptabla. Högutbildade har en större acceptans för exemplet med läkaren, privat som offentlig, som låter vänner och nära släktingar gå före i vårdkö. Lågutbildade visar en större acceptans för exemplet med företagaren som erbjuder en gåva eller tjänst till en offentliganställd tjänsteman i samband med en upphandling. Dessutom visar resultaten att både effekten av att vara uppvuxen utanför Europa och effekten av mellanmänsklig tillit som påvisades i 2010 års undersökning försvunnit. De som vuxit upp utanför Europa hade i 2010 års undersökning en lägre acceptans för vissa former av korruption och en högre acceptans för andra. 2011 gör denna grupp alltså ingen statistiskt säkerställd annorlunda bedömning än övriga, även om acceptansen för korruption tenderar vara något lägre i denna grupp.

Vid 2010 års SOM-undersökning visade det sig att den s.k. Göteborgseffekten var positiv gentemot alla typer av korruption (dock endast signifikant för beteendet att erbjuda en gåva eller en tjänst för att vinna en upphandling). Slutsatsen då var att detta kan tyda på att det sker en långsam normförskjutning mot en ökad acceptans för korruption när medborgarnas uppfattningar som hur utbredd korruptionen är förändras. När uppfattningen om korruption förändras och korruptionen ses som alltmer utbredd i samhället riskerar det att leda till en ökad acceptans för korrupta beteenden. 2011 visar istället resultaten, tvärtom, att göteborgarna har en *lägre* acceptans gentemot korruption än exempelvis boende i Stockholm och Malmö. Detta är upplyftande för antikorrupsionsarbetet eftersom allmänhetens reaktioner mot korruption är en viktig del i korrupsionsbekämpningen.

Exponering av korruption

Detta kapitel visar början på en tidserie med återkommande mätningar om svenska folkets uppfattningar om korruptionens utbredning och acceptans för olika former av korruption och oegentligheter. Denna kunskap möjliggör en generell förståelse för mobiliseringen mot korruption i det svenska samhället och även hur uppfattningar om korruption förändras över tid. Resultaten visar bland annat att olika yrkesgrupper anses vara inblandade i korruption i olika utsträckning. Journalister ses som den minst korrupta yrkeskategorin av de inkluderade, följd av politiker, offentliga tjänstemän och företagare

Resultaten visar också att allmänhetens acceptans för korruption och oegentligheter är låg, men även intressanta skillnader mellan uppfattningar av korruption bland

olika grupper i det svenska samhället. En viktig skillnad som påvisas är skillnaden i acceptans för korruption bland privata och offentliga aktörer, en annan är skillnaden i acceptans mellan samförståndskorruption och utpressningskorruption (Bauhr 2011).

Resultaten 2011 visar på nya rön kring effekten av exponering av korruption och oegentligheter, såsom skett i Göteborg den senaste tiden. I likhet med 2010 års undersökning anser göteborgare att både politiker och offentliga tjänstemän i större utsträckning är inblandade i korruption än boende i övriga delar av landet. Däremot ser vi 2011 ingen skillnad i acceptansen för korruption bland göteborgare. Göteborgare visar istället en något lägre acceptans för vissa typer av korruption. En förklaring till denna förändring kan ligga i att exponering av korruption kan ha långsiktigt positiva effekter på engagemanget mot korruption. Det är tänkbart att samhällen genomgår en förändring där de kortsiktiga effekterna av exponering av skandaler ökar acceptansen, men att denna trend i vissa fall kan brytas och på sikt minska acceptansen för korruption. Detta innebär att förhållandet mellan exponering av korruption över tid och acceptans för korruption skulle kunna illustreras som ett uppochnedvänt u, där exponering av korruption kan ha kortsiktigt negativa men långsiktigt positiva effekter. Detta bådär i så fall gott inför hanteringen av framtida korruption i Sverige.

Noter

- ¹ 2010 var medelvärdet 4,38 för företagare, 4,22 för offentliga tjänstemän och 3,91 för politiker.
- ² I denna grupp ingår journalister, författare informatörer m.fl. (ej marknadsförelare). Personerna som tillhör denna grupp gör intervjuer och reportage, skriver artiklar, redigerar texter, läser och bedömer manuskript, utformar reklamtext, informationsmaterial eller tekniska bruksanvisningar, skriver litterära verk, skriver manuskript och planerar program för scen, film, radio och TV, informerar om myndigheters eller företags verksamhet och tjänster.

Referenser

- Anderson, Christopher J. och Yuliya V. Tverdova. (2003). Corruption, Political Allegiances, and Attitudes toward Government in Contemporary Democracies. *American Journal of Political Science*, 47:1, 91-109.
- Bauhr, Monika (2011). Need or Greed Corruption? Trust, Collective Action and the Effectiveness of Anticorruption Policies. *Under review*.
- Bauhr, Monika & Marcia Grimes (2012). Indignation or Resignation? The Implications of Transparency on Societal Accountability. *Under review*.
- Bauhr, Monika och Naghme Nasiritousi. (2011). "Why Pay Bribes? Collective Action and Anticorruption Efforts". QoG Working Paper Series 2011: 18. Göteborg: Quality of Government Institute.

- Bauhr, Monika och Henrik Oscarsson. (2011a). "Svenska folkets syn på korruption". I Holmberg, Sören, Lennart Weibull & Henrik Oscarsson. red. (2011). *Lycksalighetens ö. Fyrtioen kapitel om politik, medier och samhälle*. SOM-rapport nr. 52. Göteborgs universitet.
- Bauhr, Monika och Henrik Oscarsson. (2011b). "Public Perceptions of Corruption. The Prevalence and Moral Rejection of Corruption in Sweden". QoG Working Paper Series 2011: 11. Göteborg: Quality of Government Institute.
- Bowser, Donald. (2001). Corruption, Trust, and the Danger to Democratisation in the Former Soviet Union. I Lovell, David. red. (2001). *The Transition: Essays on Post-Communism*. London: Ashgate Publishers.
- Chang, Eric C. C. och Yun-han Chu. (2006). Corruption and Trust: Exceptionalism in Asian Democracies? *The Journal of Politics*, 68:2, 259–271.
- della Porta, Donatella and Alberto Vanucci. (1999). *Corrupt Exchanges: Actors, Resources, and Mechanisms of Political Corruption*. New York: Aldine de Gruyter.
- della Porta, Donatella. (2000). Social Capital, Beliefs in Government, and Political Corruption. I Pharr, Susan & Robert Putnam. red. (2000). *Disaffected Democracies: What's Troubling the Trilateral Countries?*. Princeton: Princeton University Press.
- Hetherington, Marc J. (1998). The political relevance of political trust. *American Political Science Review*, 92: 791-808.
- Morris, Stephen D. och Joseph L. Klesner. (2010). Corruption and Trust: Theoretical Considerations and Evidence From Mexico. *Comparative Political Studies*, 43:10, 1258-1285.
- Oscarsson, Henrik (2010). "Mutor och korruption". I Holmberg, Sören & Lennart Weibull. red. (2010). *Nordiskt ljus. Trettiosju kapitel om politik, medier och samhälle*. SOM-rapport nr. 50. Göteborgs universitet.
- Rothstein, Bo och Dietlind Stolle. (2008). How political institutions create and destroy social capital: An institutional theory of generalized trust. *Comparative Politics*, 40: 441-467.
- Selingson, Mitchell A. (2002). The Impact of Corruption on Regime Legitimacy: A Comparative Study of Four Latin American Countries. *The Journal of Politics*, 64:2, 408-433.

MEDBORGARNA OCH SVENSK VÄLFÄRDSPOLITIK 1986-2011

LENNART NILSSON

Välfärdsstatens uppbyggnad har skett mot bakgrund av varje lands historia. Det innebär att välfärdsstaten som vi känner den från den industrialiserade världen uppvisar många nationella särdrag. Klassificeringar av välfärdsstater är legio och har antingen gjorts som idealtyper, karaktäristik av system i länder av principiellt intresse eller grupperingar av länder/regimer baserade på komparativa statistiska analyser. Problemen vid klassificering av länder eller regimer är stora, och främst skall nämnas att bedömningen av system i olika länder omfattar både transfereringar och service/tjänsteproduktion, där de två huvudtyperna innefattar många skilda komponenter. Trots dessa svårigheter är slutresultaten och grupperingen av länder påfallande överensstämmande.

Som en ländergrupp/ett typfall urskiljs de nordiska länderna med en *generell* välfärdspolitik, som en andra grupp Tyskland m.fl. kontinentala stater med en *sektiv* välfärdspolitik samt som en tredje grupp Storbritannien, USA m.fl. länder med system för *grundtrygghet*. Denna idealtyps- respektive typmodellskategorisering sammanfaller med Esping-Andersens indelning i socialdemokratiska, konservativa respektive liberala välfärdsregimer (Esping-Andersen 1990:29; 2002). Andra kategorier utkristalliseras bl.a. genom en uppdelning av de liberala regimerna, där Australien får representera radikala regimer. Andra indelningar särskiljer de sydeuropeiska systemen som en fjärde grupp med begränsade välfärdsinsatser och utan en tradition av full sysselsättning men med en stor informell sektor, där hushållen spelar en viktig roll (Johansson, Nilsson och Strömberg 2001).

Ökad kvinnlig förvärvsfrekvens, nya samlevnadsformer, demografiska förändringar med minskat barnafödande och en ökande andel äldre innebär nya utmaningar och störst har förändringarna varit i de skandinaviska länderna. Dessa förändringar ställer krav på anpassning av välfärdsprogrammen (Esping-Andersen 2009).

Under de senaste årtiondena har den offentliga sektorn i Sverige genomgått en strukturomvandling som inneburit att den tidigare enhetliga och starkt sektoriserade samhällsorganisationen med tonvikt på två nivåer, staten och kommunerna, ersatts av större organisatorisk mångfald med fler nivåer. Dessutom har gränserna mellan de offentliga och privata sfärerna förskjutits med ökade inslag av företag och andra privata organisationer för utförande av offentligt finansierade tjänster. Den ekonomiska krisen som blev tydlig i Sverige under hösten 2008 har fört in ett nytt element som påverkar välfärdspolitiken. Det statsfinansiella läget och förmåga att hantera krisen har i sig blivit en fråga. Avvägningen mellan det ideologiskt önskvärda

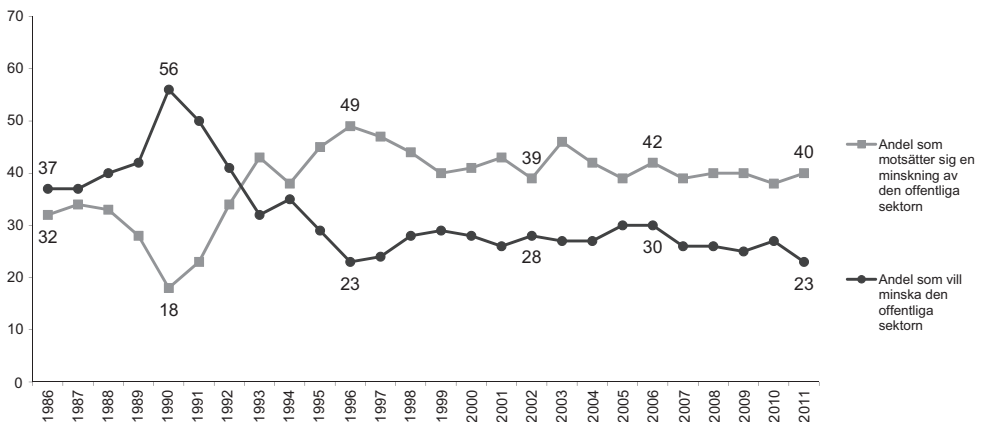
och det ekonomiskt nödvändiga utgör ett dilemma vid allt politiskt beslutsfattande men det sätts på sin spets i ekonomiska kristider.

I detta kapitel skall svenska folkets inställning till välfärdspolitiken med tyngdpunkt på de senaste åren belysas i tre avseenden: åsikter om den offentliga sektorns storlek, attityder till privatisering samt syn på skatterna. Underlaget för analyserna utgörs av data från de nationella SOM-undersökningarna 1986-2011 samt på vissa punkter kompletterat med data från de regionala undersökningarna.¹

Svenska folket och den offentliga sektorns storlek

Sedan mitten av 1980-talet har stora opinionsförskjutningar ägt rum i synen på den offentliga sektorns gränser. Fram till 1988 var svenska folkets inställning till den offentliga sektorns storlek förhållandevis stabil och tudelad med ungefär lika många som ville behålla som ville minska den (figur 1). I slutet av 1980-talet, då det förelåg ett ekonomiskt överskott för den konsoliderade offentliga sektorn, rasade opinionsstödet. År 1990 var det tre gånger så många som ville skära ner som motsatte sig en minskning. Av stor betydelse för den dramatiska opinionsförändringen var utvecklingen i Östeuropa med Berlinmurens fall samt högervågen i de anglosaxiska länderna som kom sent till Sverige (Hadenius och Nilsson 1991). Därefter vände trenden, och 1993 då underskottet i den offentliga sektorns finanser var som störst, var det för första gången i SOM-undersökningarna övervikt för andelen personer

Figur 1 Svenska folkets åsikter om den offentliga sektorn i SOM-undersökningarna 1986-2011 (procent)

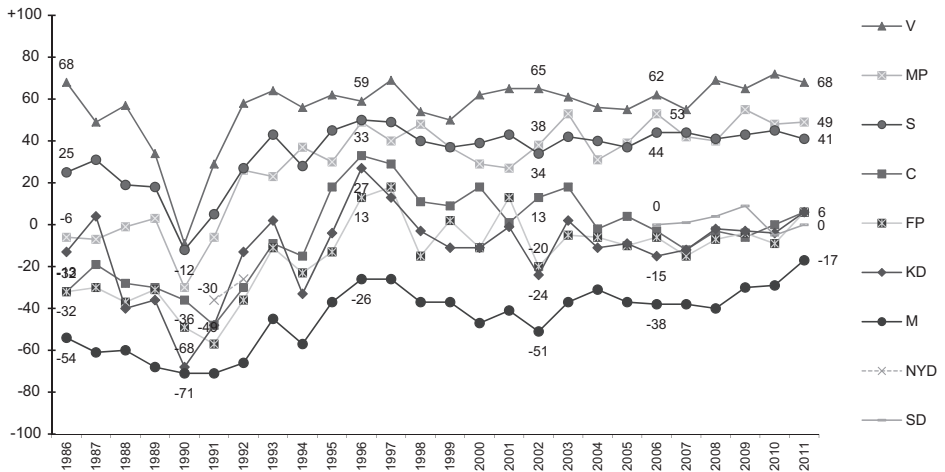

Kommentar: De svarande fick ta ställning till förslaget 'Minska den offentliga sektorn' med svarsalternativen 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag.

som motsatte sig en minskning. Under de följande åren ökade åter uppslutningen bakom den offentliga sektorn och 1996 var gapet mellan de som vill bevara en stor offentlig sektor och de som vill minska rekordstort. Med en förbättrad samhällsekonomisk situation minskade gapet stegvis fram till 1999. Därefter har opinionsläget i huvudsak varit stabilt med små svängningar mellan åren. Stödet för den offentliga sektorn har varit klart större än motståndet.

Under den ekonomiska krisen i början av 1990-talet sjönk andelen som ville minska den offentliga sektorn markant från den rekordhöga nivån 1990. Under den senaste ekonomiska krisen med början 2008 registreras endast mycket små förändringar i inställningen till den offentliga sektorns storlek men det är en klar övervikt för dem som inte vill minska den offentliga sektorn.

Figur 2 Svenska folkets inställning till den offentliga sektorn och partisympati 1986-2011 (balansmätt)

Kommentar: De svarande fick ta ställning till förslaget 'Minska den offentliga sektorn' med svarsalternativen 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen dåligt förslag minus andelen bra förslag. Partisympati avser bästa parti generellt.

I denna centrala vänster-högerfråga har också spannvidden mellan de positioner som partiernas sympatisörer intagit varit betydande, men varierat över tid. Genomgående har Vänsterpartiets sympatisörer varit mest positiva och Moderaternas mest negativa till den offentliga sektorn. Under perioden 1986-1988 var opinionen i huvudsak stabil också inom de olika partierna. Därefter försköts positionerna inom alla partier markant mot en mer negativ inställning till den offentliga sektorn. Endast bland

M-sympatisörer var förskjutningen mer begränsad. År 1990 var opinionsbalansen negativ inom samtliga partier. Det var främst sympatisörer till partier på vänsterkanten som varit mest positiva till den offentliga sektorn som hade närmat sig de traditionellt borgerliga väljarnas negativa positioner.

Efter 1990 vände trenden ånyo och opinionen blev mer positiv till den offentliga sektorn, först bland sympatisörer till V och S. Fram till 1996/97 blev samtliga partiers sympatisörer mer negativa till förslaget om minskning av den offentliga sektorn. Bland borgerliga sympatisörer var förändringarna mycket stora. Åren 1996/97 var det bara bland Moderaternas sympatisörer som det fanns en opinionsövertikt för att minska den offentliga sektorn. Därefter försvagades motståndet mot en minskning något. Efter 1999 ökade dock spännvidden på nytt genom att Vänsterpartiets och Moderaternas sympatisörer gick åt vänster respektive åt höger, vilket medförde en ökad polarisering.

Under senare år utkristalliserar ett mönster där Vänsterpartiets sympatisörer fortsatt starkt motsätter sig en minskning av den offentliga sektorn. Även bland MP- och S-sympatisörer finns en markant övertikt för att behålla den offentliga sektorns storlek och de två partiernas sympatisörer ligger nära varandra i denna fråga. Sedan 1994 har under valåren MP-sympatisörer legat något till vänster om S-sympatisörer. C-, FP- och KD-sympatisörer bildar en grupp, där andelen som vill skära ner är lika stor som andelen som vill behålla nuvarande storlek. Moderaternas sympatisörer förespråkar hela tiden en minskning av den offentliga sektorn men stödet för en nedskärning har minskat markant sedan 2006. Sverigedemokraterna placerar sig i denna vänster–högerfråga i mitten och intar samma position som de borgerliga mittenpartierna.

Opinionen kring privatisering

Fram till början av 1980-talet gällde det inte om, utan i vilken takt och på vilka områden nya och utökade offentliga insatser skulle göras. Därefter stagnerade ekonomin och nedskärningar i den offentliga sektorn med avreglering och privatiseringar genomfördes under 1990-talet på en rad områden. Efter valet 1998 med vänstermajoritet på riksplånet och borgerlig majoritet i de tre storstadsregionerna och i flera kommuner, bl.a. Stockholm, växte en förnyad ideologisk debatt om välfärdspolitikens inriktning fram. Denna situation innebar skilda ställningstaganden i principiellt viktiga sakfrågor på olika nivåer som aktualiserat gränserna för de offentliga och privata sfärerna i samhället och den kommunala självstyrelsens räckvidd. Under den senaste mandatperioden har alliansregeringen med andra ideologiska utgångspunkter än tidigare S-regeringar på en rad områden genomfört beslut som innebär djupgående förändringar av välfärdsstaten.

Avgörande för en indelning i offentligt eller privat är i vilken utsträckning det offentliga reglerar, finansierar och är ansvarig för produktionen (Lundqvist 2001). Offentlig finansiering och produktion förutsätter reglering men reglering kan också

ske av verksamhet som drivs i privat regi med privat finansiering. Privatisering i vid mening innebär att det offentliga inflytande i något eller några av dessa avseenden minskas, men används vanligen som benämning på en minskning av den offentliga finansieringen och/eller produktionen. Det är i denna betydelse som det kommer att användas här, och olika former av privatisering kan illustreras med utgångspunkt från figur 3.

I figuren anges för finansiering och produktion två alternativ, antingen en helt offentlig eller en helt privat lösning, vilket resulterar i fyra möjliga kombinationer. Vid sidan av de två extremfallen helt offentlig verksamhet med både offentlig finansiering och offentlig produktion (I) och helt privat verksamhet med både privat finansiering och privat produktion (IV) finns det två mellanlägen, dvs. offentlig produktion med privat finansiering (II) samt privat produktion med offentlig finansiering (III). Utöver de fyra typfallen kan olika blandformer med både offentlig och privat finansiering förekomma, där både offentliga anslag och privata avgifter bidrar till att täcka kostnaderna. På motsvarande sätt kan privata intressen tillsammans med stat/kommun svara för produktionen.

Figur 3 Offentlig – privat verksamhet

		Finansiering	
		Offentlig	Privat
Produktion	Offentlig	I	II
	Privat	III	IV

En rad förändringar i riktning mot privatisering av den organiserade verksamhet som bedrivits av stat, landsting och kommuner har genomförts under senare år. Privatisering används här som ett analytiskt begrepp för att klargöra innebörden av förskjutningar mellan offentligt och privat. Med utgångspunkt från matrisen ovan kan följande huvudtendenser urskiljas:

Utmärkande för utvecklingen har varit att det inte gällt förskjutningar mellan de två extremlägena helt offentligt till helt privat (från I till IV) utan det har varit frågan om förskjutningar mellan andra fält. Vidare förtjänar uppmärksammas att de privatiseringar som hittills genomförts i huvudsak inte medfört en minskad offentlig finansiering. Den tidigare offentliga produktionen har främst överförts till kommersiella företag efter upphandling. Eftersom den offentligt finansierade verksamheten i mycket stor utsträckning innebär ansvar för verksamhet inom ett avgränsat geografiskt område har företag gått in på verksamhetsområden och inom geografiska områden som bedömts vara ekonomiskt lönsamma medan det offentliga får ta ansvar för övriga delar. Det innebär att stat, landsting/regionkommun och

kommun får ett restansvar. För att likvärdig service skall kunna upprätthållas med flera, både offentliga och privata utförare, krävs en tydlig reglering samt uppföljning och kontroll. I flera fall har emellertid ambitionen under senare år varit att genomföra både privatisering av produktion och avreglering.

När det kommunala skattestoppet upphävdes byggdes incitament in för kommunerna att inte höja skatten. Mot denna bakgrund var den enda praktiska möjligheten till inkomstförstärkningar under lång tid avgiftshöjningar, och denna form av privatisering av tidigare skattefinansierad verksamhet har också utnyttjats i betydande utsträckning i kommuner och landsting. I vissa fall har den kombinerats med ändrad verksamhetsform, framför allt en ombildning av förvaltningsmyndigheter till aktiebolag. Motsvarande utveckling har också funnits inom staten bl.a. med avvecklingen av affärsdrivande verk. På detta område genomfördes under den senaste mandatperioden försäljningar av statliga bolag. På infrastrukturområdet har den nuvarande regeringen valt en modell som innebär funktionsprivatisering, dvs. att ansvaret för olika funktioner har lagts ut på olika huvudmän. Det skapar andra samordningsproblem än den som gäller vid geografiskt baserad privatisering.

Under tidigare socialdemokratiska regeringar hade strikta gränser dragits upp för i vilken utsträckning privat produktion skulle kunna ske med offentlig finansiering. Inom t.ex. barnomsorg kunde ideella organisationer och föräldrakooperativ bedriva verksamhet med offentlig medel men inga andra. Sedermera omprövades möjligheten för personal att i kooperativ form bedriva barnomsorg, men "lex Pysslingen" förhindrade att vinstdrivande företag skulle kunna på entreprenad driva barnomsorg med offentlig finansiering. De borgerliga partierna var redan från början kritiska mot gränsdragningen och avskaffade i regeringsställning tidigt restriktionerna för denna typ av privatisering. Idag har möjligheten öppnats för att kommersiella företag också skall kunna driva akutsjukhus med offentlig finansiering. Bland de rödgröna partierna råder oenighet om i vilken utsträckning vinst skall accepteras när det gäller offentligt finansierade välfärdstjänster vilket gör att det saknats ett tydligt alternativ på detta område till alliansregeringens politik.

Inom skolan infördes under den förra ekonomiska krisen på 1990-talets början en skolpeng, som följer eleven vid val av skola som inneburit att ett väsentligt led i resursfördelningen överförts till föräldrarna, även om pengarna inte utbetalas till dem. "Kundvalsmodellen" med en peng som följer den som nyttjar tjänsten har också genomförts inom andra områden t.ex. barnomsorg och hemtjänst. En ännu mer långgående form av privatisering är att medborgarna får en "check" eller "voucher" som berättigar till en viss mängd tjänster, t.ex. hemtjänst. Den modellen har hittills mest diskuterats i den teoretiska litteraturen.

Det svenska friskolesystemet har utvecklats till ett nyliberalt modellprojekt som infördes under den ekonomiska krisen i Sverige på 1990-talet och som sedan införts av konservativa regeringar i andra länder, senast i Storbritannien efter Camerons maktövertagande under dagens statsfinansiella kris men där vinstdrivande företag inte är tillåtna. Även i de övriga nordiska länderna gäller detta förhållande. Sverige och

Finland, där man behållit en enhetlig och sammanhållen skola, representerar idag två motpoler i Norden när det gäller skolsystem.

Privatisering har förespråkats som en politisk strategi inom välfärdspolitiken av huvudsakligen två skäl – för att minska kostnaderna och öka effektiviteten samt erbjuda individuell anpassning och större valfrihet (Esping-Andersen 1996; 2002). De viktigaste skälen emot är att privatisering riskerar att leda till ökad ojämlikhet och segregation samt att den demokratiska kontrollen minskar (Bendz 2012; Kastberg 2010). *Lagen om valfrihet*, LOV (SFS 2008:962) skall öka valfriheten för medborgarna och enligt förslag från regeringen skall det bli obligatoriskt att tillämpa den i kommuner och landsting, vilket skapar incitament för ökad privatisering. Privatisering leder emellertid inte automatiskt till valfrihet speciellt om konsekvenserna för olika grupper och olika delar av landet beaktas.

Statsvetarna Blomqvist och Rothstein konstaterar efter en genomgång av forskningen inom området att själva utformningen av systemen uppvisar stora skillnader och att problemen och möjligheterna påverkas av olika institutionella lösningar. En jämförelse mellan skolan och sjukvården visar att det finns betydande skillnader i detta avseende mellan de två verksamhetsområdena. En bedömning av effekterna kräver därför att förhållandena studeras i de enskilda fallen (Blomqvist och Rothstein 2000). Studier av privatiseringar inom vården visar att balansen mellan kontroll över resursfördelningen och ökad konkurrens och produktivitet med ökat utbud av tjänster är svår att upprätthålla (Blomqvist 2005).

I SOM-undersökningarna har ingått frågor om förslag till privatisering sedan 1987 (Nilsson och Strömberg 1988). Över en längre tid är det möjligt att följa opinionsutvecklingen inom tre områden: sjukvård, skola och äldreomsorg. Skola och äldreomsorg är centrala primärkommunala uppgifter medan sjukvården är den viktigaste landstingskommunala/regionala uppgiften. De svarande har på dessa områden haft att ta ställning till följande förslag:

A. Privatisering i betydelsen övergång till en ökad andel privat produktion (från fält I till III i matrisen ovan):

- Bedriva mer av sjukvården i privat regi,
- Förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus 2000-2002/sjukhus fr.o.m. 2004,
- Öka antalet privata skolor t.o.m. 1996/satsa mer på friskolor fr.o.m. 1997,
- Låta privata företag svara för äldreomsorg 1987-2010,

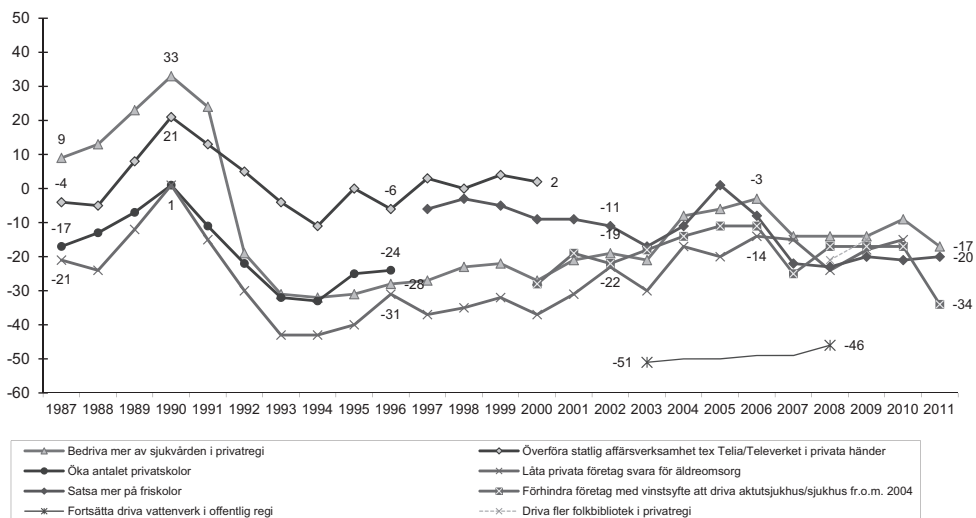
B. Försäljning av statlig affärsverksamhet (från fält II till IV):

- Överföra statlig affärsverksamhet, t ex Telia/Televerket i privata händer, 1987-2000,
- Försäljning av statliga bolag som bedriver affärsverksamhet, 2007-2010,
- Fortsätta driva vattenverk i offentlig regi 2003 och 2008 samt
- Stoppa utförsäljningen av apotek 2009.

Två av förslagen i grupp A avser en förändring mot ökade privata inslag i produktionen av offentligt finansierade tjänster men inte nödvändigtvis en övergång till en huvudsakligen icke-offentlig modell; de andra två avser att tillåta privat äldreomsorg respektive förhindra denna typ av privatisering för akutsjukhus/sjukhus. Utmärkande för förslagen i grupp B är att de avser verksamheter som finansieras av dem som köper tjänster men att produktionen skall överföras från offentliga till privata företag.

Förändringen av attityden till privatisering följer samma huvudmönster som inställningen till den offentliga sektorn som helhet. Motståndet mot privatiseringar minskade 1988 – 1990. År 1990 fanns ett klart stöd för privatiseringar inom sjukvården, och av statlig affärsverksamhet, medan det var lika många för som emot privatiseringar inom skola och äldreomsorg. Under den ekonomiska krisen i början av 1990-talet minskade opinionsstödet för privata alternativ mycket kraftigt. År 1993/94 var motståndet mot privata lösningar inom sjukvård, skola och äldreomsorg väsentligt större än 1987. På dessa tre områden tog en majoritet avstånd från ytterligare privatiseringar. För sjukvården var förändringen särskilt markant.

Figur 4 Svenska folkets inställning till förslag om privatisering av offentlig verksamhet 1987-2011 (balansmätt)

Kommentar: Svarepersonerna har fått ta ställning till förslagen som redovisas i figuren och svarsalternativen var: 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. Andelen som inte tagit ställning till respektive förslag utgör andelen vet ej. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag, men för "stopplagen" och vattenförsörjning är positiv övervikt lika med negativ till privatisering.

Under perioden 1993-1996 minskade motståndet mot privatiseringar inom sjukvård, skola och äldreomsorg något. Därefter har förskjutningarna gått i delvis olika riktning. För sjukvården fortsatte trenden i riktning mot minskat privatiseringsmotstånd fram till 2006 för att därefter vända med något ökat motstånd 2007-2008. Däremot fanns det en klar övervikt för att förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus, då denna fråga ingick i undersökningarna 2000-2002. När ”stopplagen” år 2004 fick en annan konstruktion ändrades frågan till att avse ”sjukhus” (Prop. 2000/01:36 och Socialdepartementet, Promemoria 2004-06-23).² Stegvis minskade stödet för stopplagen. Våren 2007 fattade riksdagen beslut om att upphäva ”stopplagen”³ (Prop. 2006/07:52). Samtidigt ökade svenska folkets stöd för en stopplag och under senare år har det varit en klar övervikt för en sådan lagstiftning.

Attityden till privat äldreomsorg har genomgående varit övervägande negativ men blev stegvis mindre negativ fram till år 2006 men har därefter varit klart negativ. År 1997 uppvisar emellertid ett ”hack” i kurvan som påverkades av mediernas kritiska behandling av fallet Polhemsgården (Nilsson 2000). I 2011 års nationella undersökning ingick inte detta item men det fanns med i den västsvenska undersökningen. Det finns där inte någon systematisk skillnad före och efter den uppmärksammade Caremarapporteringen i Dagens Nyheter.

Från och med 1997 har inställning till offentligt finansierade insatser inom skolan registrerats genom frågan *satsa mer på friskolor* och stödet för friskolorna minskade stegvis till år 2003 men därefter ökade stödet två år i rad för att på nytt bli mera negativt de senaste åren. Inställningen till friskolorna har dock varierat starkt mellan olika delar av landet, främst mellan storstäder och glesbygdskommuner (Carlsson 2006).

I ett globalt perspektiv har debatten om privatisering varit mycket intensiv när det gäller vattenförsörjning (se t.ex. Shiva 2003 och Segerfeldt 2003). I sydeuropeiska länder med små lokala självstyrelsenheter har kommunerna saknat kapacitet att själva svara för den tekniska försörjningen och istället har privata företag haft ansvaret för dessa funktioner – företag som är stora aktörer på den internationella marknaden. I 2003 års undersökning ingick en fråga om att *fortsätta driva vattenverk i offentlig regi*. Ingen fråga inom området har gett ett så starkt utslag, och i ingen fråga har partiernas sympatisörer varit så samstämmiga. Svenska folket var klart motståndare till en privatisering av vattenförsörjningen och det gällde också 2008 när frågan på nytt ställdes.

De samlade effekterna av de stora svängningarna i privatiseringsopinionen är också mycket tydliga om vi ser till partiernas sympatisörer. Under tioårsperioden 1987-1999 i det närmaste halverades avståndet i åsikter mellan Vänsterpartiets och Moderaternas sympatisörer inom de undersökta områdena vård, skola och omsorg och det minskade avståndet var resultatet av att både partierna till vänster och till höger förflyttade sig mot mitten. När det gällde sjukvård och äldreomsorg var det främst de borgerliga partiernas sympatisörer som rörde sig mot mitten medan det var V- och S-sympatisörer som förflyttade sig mest när det gällde skolan.

Vid millennieskiftet polariserades opinionen och moderata sympatisörer gick åt höger i samtliga frågor. Omvänt gick V-sympatisörer till vänster. För övriga partier har förändringarna varit mindre enhetliga. När det gäller vård och omsorg är samstämmigheten stor mellan S-, MP- och V-sympatisörer som är motståndare till privatiseringar inom äldreomsorg och sjukvård och stöder stopplagen – förslaget att förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus/sjukhus.

Moderaternas sympatisörer är genomgående mest positiva till förslag om privatiseringar inom vård och omsorg och är motståndare till stopplagen. Samtliga borgerliga partiers sympatisörer rörde sig efter millennieskiftet fram till 2006 klart till höger och tydligast var förändringen bland C-sympatisörer (Nilsson 2007). År 2011 är det övervikt för att bedriva mer av sjukvården i privat regi endast bland M- och FP-sympatisörer men bland dessa är det lika många för som emot att förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus. Bland övriga partiers sympatisörer är det en klar övervikt emot vinstintresse i sjukhusvården.

I 2011 års nationella undersökning ingick inte frågan *Låta privata företag svara för äldreomsorg*. Därför redovisas i tabell 1 resultat från den västsvenska undersökningen som baseras på uppgifter från närmare en femtedel av landets befolkning. Bland rödgröna sympatisörer finns 2011 ett starkt motstånd mot privat äldreomsorg. Endast bland moderata sympatisörer finns en svag övervikt för att tillåta privat äldreomsorg medan övriga allianspartiers sympatisörer är emot liksom SD:s sympatisörer.

När det gäller inställningen till utförsäljningen av apoteken som ingick i undersökningen 2009 fanns en tydlig övervikt för att stoppa utförsäljningen bland de rödgrönas sympatisörer liksom bland C- och SD-sympatisörer. Bland M- och FP-sympatisörer fanns en svag övervikt för regeringens förslag medan opinionen var splittrad med lika många för som emot bland KD:s sympatisörer (Nilsson 2011).

När det gäller friskolor ser mönstret delvis annorlunda ut. V-sympatisörer har hela tiden varit starkt emot att satsa mer på friskolor och även inom S har det genomgående funnits en klar övervikt emot. MP-sympatisörers position har när det gäller inställningen till friskolorna skiftat över tid men sedan 2006 är inställningen till att satsa mer på friskolor klart negativ. Även bland C- och FP-sympatisörer är det en negativ övervikt sedan 2006 medan det 2011 är lika många bland KD- och M-sympatisörer som är för som emot att satsa mer på friskolor. Opinionsstödet för friskolor är förhållandevis svagt vilket också framgår av att *friskola* genomgående är det utan jämförelse oftast nämnda besparingsobjektet om nedskärningar skall göras oavsett typ av kommun och politiskt block.⁴ Medan stödet för friskolorna är svagt hade förslaget att införa vårdnadsbidrag för barn mellan 1 och 3 år utbrett stöd år 2007, då denna fråga ingick i undersökningen. Balansmättet var för svenska folket +25 och det fanns fler som var för än emot bland samtliga partiers sympatisörer även om det positiva stödet var störst bland de borgerliga. Kristdemokraterna hade drivit frågan och inom partiet fanns en mycket stor uppslutning. I tidigare studier hade också rapporterats en positiv inställning till vårdnadsbidrag men frågan hade

inte stått högt på den politiska agendan på grund av bristande uppslutning bland andra borgerliga partier (Nilsson 2010).

Bland Sverigedemokraternas sympatisörer föreligger år 2006-2011 en övervikt emot privatiseringar inom vård, skola och omsorg och Sverigedemokraterna har varit emot avskaffandet av stopplagen. I dessa avseenden står partiets sympatisörer till vänster.

Tabell 1 Partisympati och förslag om förändring av den offentliga sektorns gränser 2011 (balansmått)

	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Totalt
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	-71	-47	-49	-9	8	1	20	-25	-17
Förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus	66	59	56	42	1	27	3	49	34
Låta privata företag bedriva äldreomsorg	-88	-65	-61	-17	-12	-24	6	-43	-32
Satsa mer på friskolor	-68	-45	-29	-7	-12	3	6	-28	-20
Sänka skatterna	-51	1	-23	25	25	51	49	17	18
<i>Minsta antal (n)</i>	61	425	168	53	93	41	495	73	1531

Kommentar: Svarepersonerna har fått ta ställning till förslagen som redovisas i figuren och svarsalternativen var: 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag. Data är hämtade från den nationella SOM-undersökning 2011, utom när det gäller Låta privata företag bedriva äldreomsorg, då data är hämtade från den västsvenska undersökningen. Partisympati avser bästa parti generellt.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att opinionen i fråga om den offentliga sektorns storlek och förslag till privatiseringar inom vård, skola och omsorg genomgått stora svängningar över tid. Ställningstagandet till förslagen präglas av ideologi och partisympati. Huvudmönstret är att frågorna om offentligt-privat är blockskiljande.

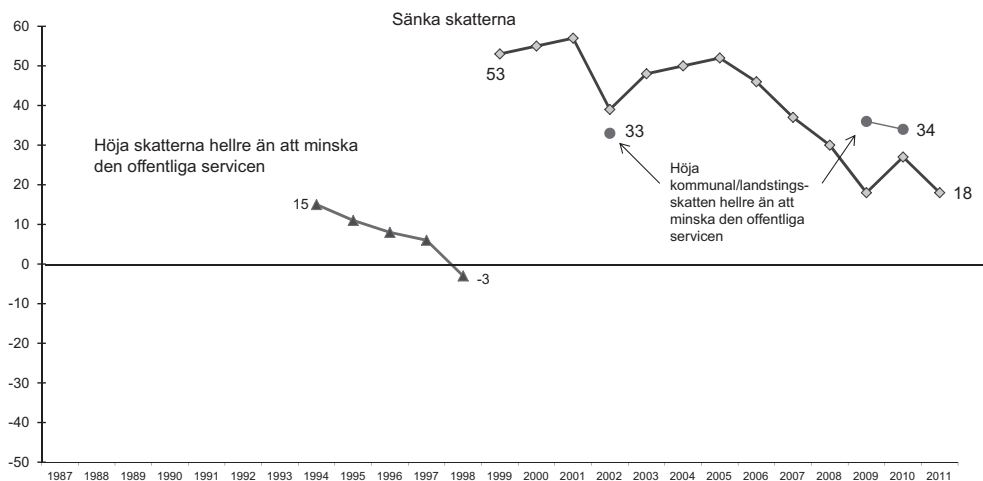
Skatter och service

I alla tider och i alla länder har människor klagat över skatter och andra pålagor. Skatterevolter har brutit ut och protestpartier har bildats. Det finns emellertid inget entydigt samband mellan skattenivå och skatteprotest. I välfärdsstater med en utbyggd service och omfattande transfereringar till hushållen är medborgarnas syn på avvägningen mellan betalningen i form av skatter och vad staten ger central (Peters 1991). Svenska folkets inställning till skatterna har kartlagts i ett flertal

undersökningar under efterkrigstiden. Svenskarna har visserligen allmänt sett ansett att skatterna är för höga; framför allt gällde det marginalsatserna före den stora skattereformen. Mot slutet av 1960-talet ansåg en majoritet av svenska folket också att skatterna var för höga också i förhållande till förmånerna, medan majoriteten under 1980- och 1990-talen gjorde bedömningen att skatterna var rimliga i relation till förmånerna (Åberg 1993).

Valåret 1994, som präglades av budgetunderskott och ökande statsskuld, fanns en övervikt för att *höja skatterna hellre än att minska den offentliga servicen*. Med en förbättrad ekonomisk situation förbyttes emellertid stödet för skattehöjningar hösten 1998 i en svag övervikt för att *inte* höja skatten i relation till offentlig service. Partierna och deras sympatisörer intog i frågan sina traditionella positioner på vänster-högerskalan men under perioden 1994-1997 minskade spännvidden mellan partierna genom att såväl V- och S- som M-sympatisörer förflyttade sig mot mitten. Valåret 1998 fortsatte denna tendens på vänsterkanten medan motståndet mot skattehöjningar skärptes bland de borgerliga partiernas sympatisörer. Vid tre senare tillfällen 2002 och 2009-2010 har frågan om en höjning av skatten i förhållande till service ställts men då kopplad till en höjning av kommunal-/landstingskatten som för det stora flertalet idag är den helt dominerande inkomstskatten. Då har balansmättet varit klart positivt.

Figur 5 Svenska folkets inställning till skatter 1994-2011 (balansmätt)

Kommentar: Balansmättet avser andelen som anser att det är ett mycket eller ganska bra förslag minus andelen som anser att det är ett ganska eller mycket dåligt förslag. Andelen som inte tagit ställning till förslagen utgör andelen 'vet ej'.

Sedan 1998 ställs en fråga om att *sänka skatterna*. Om skatterna inte kopplas till service fanns bland svenska folket en klar övervikt för att sänka skatterna år 1999-2001. Det gällde också inom samtliga partier men spännvidden har också i skattesänkingsfrågan varit stor mellan de olika partiernas sympatisörer. Valåret 2002 med en försämrad ekonomisk situation minskade emellertid viljan att sänka skatterna markant, även om det fortsatt fanns en övervikt för att minska skatterna. Med en förbättrad ekonomi ökade stödet för skattesänkningar under några år. Sedan 2005 minskade övervikten för en sänkning med en viss uppgång valåret 2010. Åren 2009-2010 var det färre som ville *sänka skatterna* än som ville *höja kommunal-/landstingsskatten hellre än att minska servicen*. År 2011 är det en övervikt mot en skattesänkning bland V- och MP-sympatisörer, med lika många för som emot bland S-sympatisörer medan övriga partiernas sympatisörer vill se sänkta skatter. SD-sympatisörer delar de rödgrönas syn på den offentliga sektorns gränser och motsätter sig privatiseringar men står de borgerliga närmast i skattefrågorna.

Den offentliga sektorn, skatterna och privatisering utgör centrala frågor i den politiska debatten och medborgarnas åsikter struktureras i hög grad av ideologi och partisympati. För de politiska partierna har de också varit viktiga frågor på den politiska agendan i beslutande församlingar och i den interna diskussionen inom partierna både nationellt samt i landsting/regioner och kommuner.

Välfärdspolitik och välfärdsretorik

Erfarenheterna från krisen under början av 1990-talet, när det gäller välfärdsopinionen – inställning till offentlig sektor, skatter och privatisering samt bedömningen av service – har varit möjligt att följa genom SOM-undersökningarna. Under krisåren ökade stödet för den offentliga sektorn markant liksom motståndet mot privatiseringar inom samtliga undersökta områden. Detta skedde visserligen från en privatiseringsvågens höjdpunkt efter Berlinmurens fall och nedmonteringen av planekonomierna i Östeuropa men tendensen var tydlig. Under krisåren skedde det en uppslutning bakom välfärdsstaten i dessa avseenden. Det har inte här varit möjligt att här redovisa bedömningar av service men även på detta område skedde förändringar under krisåren. Vid bedömning av offentligt finansierad service sänktes anspråksnivån under krisåren och fler var nöjda med den offentliga servicen trots sänkta servicenivåer inom flera områden (Nilsson 2012b).

Svängningarna har varit mycket mindre dramatiska under den senaste ekonomiska krisen men det finns en tendens i samma riktning som under början av 1990-talet. Under 2008 och 2009 minskar andelen som vill minska den offentliga sektorn jämfört med 2005/2006 och motståndet mot privatiseringar har ökat inom flertalet undersökta områden. Under 1990-talet första hälft fanns en övervikt för att höja skatten hellre än att minska den offentliga servicen och denna syn på skatterna ökar på nytt medan stödet för att sänka skatterna har minskat.

Sedan 2006 har en enig alliansregering genomfört betydande förändringar av den offentliga sektorns gränser medan oppositionspartierna i uppvisat oenighet vid behandlingen av förslagen i riksdagen. På väljarplanet är emellertid enigheten bland V-, S- och MP-sympatisörer stor medan det i flera fall funnits en betydande spännvidd bland allianspartiernas sympatisörer. Kristdemokraterna har i alliansregeringen, genom att inneha posterna som ansvariga statsråd, fått företräda regeringens politik när det gäller förändringar på dessa områden, som i flera fall haft svagt opinionsstöd bland svenska folket och i vissa avseenden även bland borgerliga sympatisörer och det egna partiet.

I sin studie av svensk skattepolitik framhåller statsvetaren Axel Hadenius att viktiga faktorer när det gäller att analysera beslutsfattandet i skattefrågor vid sidan av aktörernas mål är det kognitiva systemet, dvs. den verklighetssyn som bildar utgångspunkten för agerandet liksom den avgränsning av problemet som görs (Hadenius 1981). I dagens medialiserade samhälle är, i kampen om väljarna, frågornas inramning av mycket stor betydelse. Detta förhållande är högst påtagligt när det gäller välfärdsretoriken. Skattesänkningar och jobbskatteavdrag ger två skilda perspektiv på skattefrågan liksom sänkt skatt och skatt i relation till välfärdservice. Arbetslinjen representerar en annan syn på sysselsättningsfrågan och ersättningsnivåerna i socialförsäkringssystemen än traditionella problemformuleringar om full sysselsättning och trygghet vid sjukdom. Långsiktigt är det en fråga om trovärdighet, då väljarnas erfarenheter möter de politiska budskapen.

Sverige har under senare år på välfärdspolitikens område genomfört en rad förändringar som avlägsnat Sverige från övriga nordiska länder. Det gäller bl.a. omfattningen av de vinstdrivande bolagens ansvar för produktionen av välfärdstjänster medan de ideella organisationernas verksamhet är mycket begränsad. Det gäller reglerna för riskkapitalbolagens verksamhet inom välfärdssektorn. I strävan att snabbt genomföra långtgående förändringar på dessa områden har privatiseringar genomförts utan att system för uppföljning och kontroll utarbetats för de nya förutsättningarna med krav på redovisning av resultat som underlag för bedömningar av kvalitet. Först i efterhand pågår ett arbete för att vidta åtgärder (Hartman 2011). Det gäller också på vilken nivå ansvar skall utkrävas, är det de 290 kommunerna, landstingen/regionerna eller staten som är ansvariga? Även i övrigt har regelsystemen inte anpassats till den nya situationen; det gäller bl.a. reglerna för insyn och meddelarskydd, privata organisationers stöd till politiska partier och reglerna för korruption.

Välfärdsstatens utbyggnad innebar en utbyggnad både av transfereringssystemen, som i Sverige huvudsakligen är en uppgift för staten, och offentligt finansierad tjänsteproduktion/service, som huvudsakligen bedrivs av kommuner och landsting/regioner. Nedskärningarna under 1990-talet avsåg samma huvudområden och påverkade de olika nivåerna inom den offentliga sektorn på skilda sätt. Kommittén *Välfärdsbokslut*, som analyserade välfärdens och socialpolitikens förändringar under 1990-talet, fann att det inte gick att belägga ett systemskifte vare sig när det gäller

välståndstjänsternas eller transfereringarnas område (SOU 2001:79; Bergmark och Fritzell 2007).

Det ankommer på forskare att mot bakgrund av den senaste ekonomiska krisen och de genomförda förändringarna av välfärdssystemen på nytt göra ett välfärdsbokslut och pröva vilken grupp av välfärdsstater som Sverige idag tillhör.

Noter

- ¹ Denna artikel bygger på tidigare artiklar som behandlar svensk välfärdspolitik, senast (Nilsson 2012a).
- ² Inskränkningen i rätten att överlämna driften akutsjukhus till annan upphörde att gälla med utgången av 2002, då de i riksdagen då samverkande partierna inte kunde enas om en förlängning av lagen. Baserat på en överenskommelse mellan regeringen och Vänsterpartiet och Miljöpartiet om vilka villkor som skulle gälla för alternativa driftsformer inom vården ändrades Hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), vilket innebar att ”Om landsting överlämnar ansvaret för driften av hälso- och sjukvård som ges vid ett sjukhus till annan skall avtalet innehålla villkor om att verksamheten inte får drivas med syfte att skapa vinst åt ägare eller motsvarande intressent.” (Socialdepartementet, Promemoria 2004-06-23; Lagrådsremiss – Driftsformer för offentligt finansierade sjukhus, 2005-03-10)
- ³ Därmed upphävs bestämmelserna om att landsting inte kan sluta avtal om verksamheten skall drivas med vinstsyfte, vården skall finansieras uteslutande med vårdavgifter, att landstingen inte får överlämna driften av regionsjukhus/kliniker till annan och kravet på att landstinget skall bedriva hälso- och sjukvård vid minst ett sjukhus i offentlig regi.
- ⁴ Att friskolan är det oftast nämnda området som man i första hand kan minska på går igen i flera undersökningar. Samma resultat redovisas från undersökningar i Skåne, Västsverige, Värmland samt hela Sverige (Nilsson 2012b).

Referenser

- Bendz, A (2012) ”Vårdvalet i Västsverige”. I Bergström, A (red) *Västsvensk vardag*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bergmark, Å och Fritzell, J (2007) Välfärdens utveckling efter 1990-talets kris. Inledning. *Socialvetenskaplig tidskrift. Välfärdens ansikte mot 2000-talet*. 2007, nr 2-3.
- Blomqvist, P (2005), ”Privatisering av sjukvård; lösning eller komplikation” I *Socialvetenskaplig tidskrift* 2005: 2-3.
- Blomqvist, P & Rothstein, B (2000), *Välfärdsstatens nya ansikte. Demokrati och marknadsreformer inom den offentliga sektorn*. Agora.

- Carlson, B R (2006) "Friskolor mellan ideologi och erfarenhet". I Nilsson, L (red) *Nya gränser – Västsverige*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Esping-Andersen, G (1990), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Polity press.
- Esping-Andersen, G (1996), "After the Golden Age? Welfare State Dilemmas in a Global Economy." I Esping-Andersen, G (red) *Welfare States in Transition*. Sage Publications.
- Esping-Andersen, G (2002) "Towards the Good Society, Once Again?" I Esping-Andersen, G m.fl. (2002) *Why we need a New Welfare State*. Oxford University Press.
- Esping-Andersen, G (2009) *The Incomplete Revolution. Adapting to women's new roles*. Polity.
- Hadenius, A (1981) *Spelet om skatten*. Norstedts.
- Hadenius, S och Nilsson, L (1991) *Ifrågasatt. Den offentliga sektorn i debatt och opinion*. Svensk Informations mediecenter.
- Hartman, L (2011) red. *Konkurrensens konsekvenser: Vad händer med välfärden?* SNS Förlag.
- Johansson, F, Nilsson, L och Strömberg, L (2001), *Kommunal demokrati under fyra decennier*. Liber.
- Kastberg, G (2010) *Vad vet vi om kundval – en forskningsöversikt*. SKL.
- Korpi, W och Palme, J (2003) "New Politics and Class Politics in the Context of Austerity and Globalization: Welfare state Regress in 18 Countries, 1975-95". I *American Political Science Review*, vol. 97, No. 3,
- Lundqvist, L J (2001) "Privatisering – varför och varför inte." I Rothstein, B (red) *Politik som organisering. Förvaltningspolitikens grundproblem*. Stockholm: SNS Förlag.
- Nilsson, L (2000), "Opinionstrender och medieeffekter." I Fridolf, M (red), *Vem formar politiken i kommunerna?*. SNS Förlag.
- Nilsson, L (2007) "Trovärdig välfärdspolitik?" I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Det nya Sverige*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2010). "Välfärdspolitik och opinion". I Holmberg, S och Weibull, L (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2011). "Välfärdsopinion – valåret 2010". I Holmberg, S, Weibull, L och Oscarsson, H (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2012a) "Medborgarna och välfärdspolitikern – Sverige och Värmland." I Nilsson, L, Aronsson, L och Norell, PO (red) *Värmländska landskap*. SOM-institutet och Cerut, Karlstad University Press.
- Nilsson, L (2012b) "Välfärd och service i Västra Götaland." I Bergström, A (red) *Västsvensk vardag*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L och Strömberg, L (1988) "Offentligt – privat, Svenska Folkets åsikter om privatisering och avreglering." I Holmberg, S och Weibull, L (red) *SOM-*

undersökningen 1987, SOM-rapport nr 3. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Peters, G (1991) *The Politics of Taxation. A Comparative Perspective*. Blackwell.

Proposition 2000/01:36, *Sjukhus med vinstsyfte*.

Proposition 2006/07:52, *Driftsformer för sjukhus*.

Proposition 2006/07:57, *Försäljning av vissa statligt ägda företag*.

SCB Pressmeddelande, Nr 2009:109.

Segerfeldt, F (2003) *Vatten till salu. Hur företag och marknad kan lösa världens vattenkris*. Pejling nr 44, Timbro.

SFS 2008:962, *Lagen om valfrihet*, LOV.

Shiva, V (2003) *Krig om vatten: plundring och profit*. Ordfront.

Svallfors, S (1996) *Välfärdsstatens moraliska ekonomi. Välfärdsopinionen i 90-talets Sverige*. Borea.

Socialdepartementet, Promemoria 2004-06-23.

Socialdepartementet, Lagrådsremiss – Driftsformer för offentligt finansierade sjukhus, 2005-03-10.

SOU 2001:79, *Välfärdsbokslut för 1990-talet*.

Åberg, R (1993), *Århundradets skattereform? Politik och opinion kring 1991 års skattereform*. Fritzes.

Arbetsmarknad

INNANFÖRSKAP OCH UTANFÖRSKAP SOM POLITISK SKILJELINJE

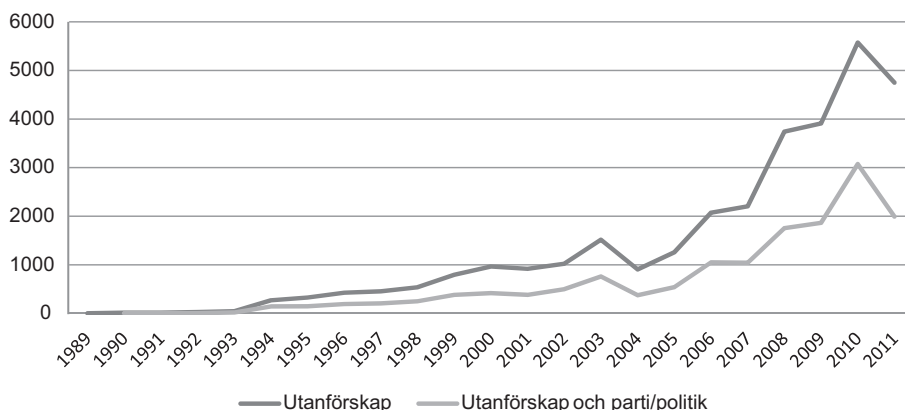
MARIA OSKARSON

”Men dessa åtgärder är utan undantag beroende av en övergripande strategi. Det är att öppna den svenska arbetsmarknaden och för in människor från utanförskapets kyla till en värdighet som ett riktigt hederligt arbete ger oss alla.”

Tobias Billström (M) i riksdagsdebatten 28 januari 2005 (protokoll 2004/05:66)

Under det senaste decenniet har termen ”utanförskap” kommit att bli centralt i den svenska politiska debatten. Från att under 1990-talet nästan inte nämnas har det idag blivit allmängods. Där det under tidigare decennier talades om ”klass”, ”jämlighet” eller ”löntagare” har distinktionen mellan dem ”i arbete” och dem ”i utanförskap” kommit att bli strukturerande för mycket av den politiska debatten och även för faktiska politiska reformer. Figur 1 visar antalet tidningsartiklar som nämnde ”utanförskap” respektive ”utanförskap + parti eller politik” under åren 1989-2011. Från att knappast funnits under 1990-talets första hälft var det över 5500 träffar på termen ”utanförskap”, och 3000 träffar med ”utanförskap och politik” under år 2010.

Figur 1 Utanförskap i svensk dagspress 1989-2011. Antal artiklar

Källa: Mediearkivet. Sökningen begränsad till storstadspress och prioriterad landsortspress.¹

”Utanförskap” har i den politiska debatten kommit att handla om människor som av ett eller annat skäl – arbetslöshet, långtidssjukskrivningar eller permanent nedsatt arbetsförmåga – inte fullt ut förvärvsarbetar och som därmed beskrivs som utanför arbetsmarknaden. Denna diskussion om ”utanförskap” och ”i arbete” var central för den borgerliga alliansens bärande politiska idé om den så kallade arbetslinjen, och har också återspeglats i en rad konkreta reformer. Lanseringen av denna terminologi innebar att en ny distinktion fördes in i den politiska diskursen vid sidan av sådana kategoriseringar som klass, kön, glesbygd eller liknande. Den centrala frågan för detta kapitel är hur om, och i så fall hur denna distinktion återspeglas i människors politiska förhållningssätt – utgör den sociala skiljelinjen mellan dem ”utanför” och ”innanför” arbetsmarknadens gräns också en politisk skiljelinje i dagens Sverige? Och är det i så fall en politisk skiljelinje som alltid funnits, men inte uppmärksamats, eller är den en skiljelinje som vuxit fram under senare år?

Utanförskap som politisk skiljelinje

I den internationella forskningen inom statsvetenskap, sociologi och komparativ politisk ekonomi har distinktionen ”insider/outsider” under senare år blivit allt mer central. Argumentet är att skillnaderna i villkor och möjligheter mellan dem som har ett tryggt förvärvsarbete och dem som av en eller annan orsak inte har det, har blivit allt mer betydelsefulla (Emmenegger et al. 2012). Snarare än fokus på klassposition på arbetsmarknaden hamnar med detta synsätt fokus på just relationen till arbetsmarknaden som helhet. Flera forskare har pekat på att detta kan innebära ett strategiskt dilemma för politiska partier. Under antagandet att politiska förslag som gynnar dem med en fast position på arbetsmarknaden missgynnar ”outsiders” (och vice versa) så är det inte möjligt att söka stöd från båda grupperna samtidigt. Särskilt för socialdemokratiska partier har detta beskrivits som ett strategiskt dilemma (Rueda 2005).

På svenska har begreppet ”utanförskap” kommit att användas som motsvarighet till ”outsiders” och det är inte oomtvistat. I en förtjänstfull diskursanalys av begreppet inom den svenska politiska debatten mellan åren 2003 och 2006 redogör Tobias Davidsson hur begreppet kom att lanseras som benämning för ett ”negativt tillstånd som uppstått på grund av den socialdemokratiska regeringens förda politik” (Davidsson 2010, 164). Han relaterar vidare begreppet till det närliggande begreppet ”social exclusion” som blev centralt inte minst i den brittiska politiska retoriken i samband med New Labours omläggning av den brittiska socialpolitiken. Liksom begreppet ”social exclusion” användes begreppet ”utanförskap” närmast som ett substantiv med rumsliga konnotationer, snarare än som en process (Alm et al. 2010; Davidsson 2010; Fairclough 2000). Inte heller hur storleken på ”utanförskapet” ska mätas är entydigt. På *Ekonomifakta*, en hemsida ägd av organisationen Svenskt Näringsliv, anges att alla som inte har ett reguljärt arbete, men som skulle kunna ha det, är i utanförskap.² Denna förenklade operationalisering har fått mycket kritik, då den är alltför grov och inte urskiljer korttidsfrånvaro från mer permanent frånvaro.

Men oavsett hur vi exakt mäter eller definierar ”utanförskap” har distinktionen mellan dem som förvärvsarbetar och dem som av ett eller annat skäl inte gör det uppmärksammas i debatten och de ekonomiska skillnaderna mellan grupperna har blivit allt tydligare. Att det finns en tydlig social skiljelinje mellan dem som befinner sig på och dem som befinner sig utanför arbetsmarknaden kan därför ses som ganska odiskutabelt. Frågan för detta kapitel är om distinktionen mellan dem som ”befinner sig i utanförskap” och de som ”är i arbete” har gett upphov till en ny politisk skiljelinje vid sidan av den mer etablerade klasskiljelinjen, som traditionellt präglade svensk politik (Oskarson 2005, 2009; Svallfors 2006).

En politisk skiljelinje kännetecknas av den a) har sin grund i en social skiljelinje i samhället, b) att denna är medvetandegjord som politisk och c) att den är organisatoriskt förankrad exempelvis i ett politiskt parti (Bartolini and Mair 1990; Kriesi 1998). Den kanske svåraste aspekten av en politisk skiljelinje att fastställa är detta att en social skiljelinje blivit medvetandegjord som politisk. Ett centralt synsätt på hur detta sker tar fasta på att om en skiljelinje eller kategori artikuleras och omtalas som ett politiskt relevant förhållande, och ligger till grund för politikens utformning, så blir den politiskt relevant för de människor som berörs (Schneider and Ingram 1993). I relation till klassröstning formulerade den kände statsvetaren Giovanni Sartori detta en gång som att: ”it is not the ”objective” class (class conditions) that creates the party, but the party that creates the ”subjective” class (class consciousness)... The party is not a ”consequence” of the class. Rather, and before, it is the class that receives its identity from the party.” (Sartori 1969, 69). Samma perspektiv delas av en annan statsvetenskaplig klassiker, Adam Przeworski, som skrev att “...the relative salience of class as a determinant of voting behavior is a cumulative consequence of strategies pursued by political parties on the left.” (Przeworski 1985, 100-101). Om vi antar samma perspektiv till frågan om relation till arbetsmarknaden – innanför eller utanför, så blir antagandet att om de politiska partierna omtalar denna distinktion som politiskt central och förhåller sig på olika sätt till dessa grupper, så blir den politiskt central även för väljarna. Ett närliggande perspektiv presenteras i en spännande analys av de svenska riksdagsvalen 1994-2006. Johannes Lindvall och David Rueda visar hur sambandet mellan relation till arbetsmarknaden och partival hänger samman med partiernas strategier ur ett rationellt perspektiv. De finner att framförallt socialdemokraternas strategi varierat mellan att värna om arbetslöshet och de arbetslösa och att i högre utsträckning värna om medelklassens intressen, och att detta tydligt återspeglas i röststödet från olika grupper (Lindvall and Rueda 2012).

Det innebär att vi kan formulera kapitlets övergripande hypotes – att vi under senare år sett framväxten av en politisk skiljelinje mellan dem ”utanför” och ”innanför” arbetsmarknaden, som en följd av att denna distinktion blivit allt mer central i den svenska politiska debatten.

Medborgarnas relation till politik handlar emellertid inte endast om partival. En första fråga är ju om man känner sig delaktig och tillitsfull i relation till politiken, eller om det finns en subjektiv upplevelse av ”utanförskap” även i relation till politik som sådan till följd av att man står utanför arbetsmarknaden. Om man inte hyser

något intresse, och heller ingen tillit till politiken, är det politiska medborgarskapet kanske mest en formalitet (Oskarson 2011). I det följande ska därför den övergripande hypotesen om utanför/innanför som en framväxande politisk skiljelinje testas i relation till tre olika aspekter av politik – politiskt intresse, hur nöjd man är med demokratin samt avslutningsvis sympati för socialdemokraterna respektive moderaterna, alltså de två största partierna i det svenska partisystemet. Partisympati ses som en indikator på i vad mån och i så fall hur den sociala kategorin ”utanförskap” är politiskt medvetandegjord. Finns det skillnader mellan dem utanför och innanför arbetsmarknaden avseende dessa tre aspekter av förhållande till politik?

Det är väl känt från tidigare forskning dels att klassposition och utbildning har tydliga samband med såväl partisympati som förhållningssätt till politik (Oscarsson and Holmberg 2008; Oskarson 1994, 2009; Svallfors 1996). Det är dessutom väl känt att dessutom risken att hamna utanför arbetsmarknaden är högst om man har låg utbildning eller ett okvalificerat yrke (Alm et al. 2011). Det kan därför mycket väl tänkas att vad som vid en första granskning förefaller vara en ny politisk skiljelinje endast är en återspeglning av den klassiska klasskiljelinjen. För att fastslå om ”Innanför/utanför” arbetsmarknaden håller på att bli en politisk skiljelinje är det nödvändigt att utesluta att det är klass- och utbildningsskillnader som återspeglas. En andra frågeställning blir därmed om det verkliga handlar om relation till arbetsmarknaden snarare än klassposition och utbildning?

De centrala variablerna

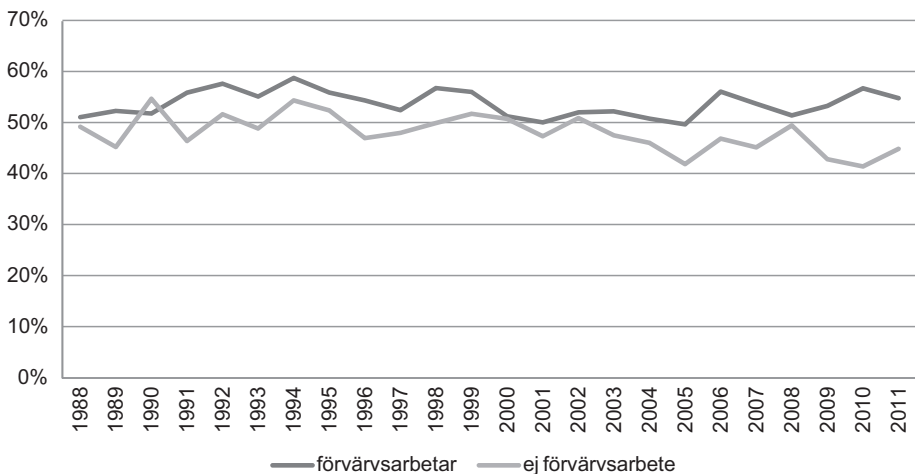
Analysen baseras på de årliga Riks-SOM-undersökningarna från åren 1988-2011, alltså de senaste 23 åren. Detta innebär att analysen startar innan ”utanförskap” blev en central kategori i den politiska debatten och att vi därmed bör kunna fastslå om det vuxit fram en politisk skiljelinje baserad på relation till arbetsmarknaden. Analysen omfattar endast dem som antingen är förvärvsarbetande eller uppgett att de är arbetslösa, i arbetsmarknadspolitisk åtgärd eller utbildning, är långtidssjukskriven/ förtidspensionerad, eller det som i allmänhet brukar benämnas ”arbetskraften”. Studerande och ålderspensionärer är alltså inte medtagna här. Sannolikt är andelen personer som står utanför arbetsmarknaden underskattad i SOM-undersökningarna då dessa grupper i allmänhet är något överrepresenterade i bortfallet. Samtidigt är naturligtvis den exakta nivån mycket avhängig den exakta definitionen. Medan SCB arbetar med registerdata avser SOM-undersökningarna självskattning. I SOM-undersökningarna har mellan 9 procent 1990 och 22 procent 1997 av arbetskraften klassificerats som stående utanför arbetskraften med denna definition (studenter och ålderspensionärer är alltså ej med i analysen). Under det senaste decenniet har nivån varierat mellan 14 procent år 2005 och 12 procent 2011. Jämfört med den nivå på ”utanförskapet” som *Ekonomifakta* tagit fram i samarbete med Statistiska centralbyrån (SCB) för åren 2005-2011 är nivåskattningen i SOM-undersökningarna ungefär 5 procentenheter lägre.³

Analysen innebär en beskrivning av hur skillnaden mellan förvärvsarbetande och icke-förvärvsarbetande när det gäller politiskt intresse och partisympati utvecklats under perioden 1988 till 2011. Analysen avseende hur nöjd man är med den svenska demokratin är begränsad till perioden 1996-2011, då frågan ej ställdes i de tidigare undersökningarna. För att fastslå att det verkligen är relationen till arbetsmarknaden som spelar roll kommer analyserna att kontrolleras för klassposition och utbildning för att fastslå att det inte är klasskiljelinjen som återspeglas utan de facto en annan skiljelinje. Klassposition är baserat på den svarandes nuvarande eller tidigare yrke, och omfattar fyra klasspositioner – arbetarklass, småföretagare, mellanliggande klasser och högre tjänstemän (Harrisons 2006). Utbildning är indelad i tre kategorier – låg (obligatorisk), medel (gymnasienivå/eftergymnasial yrkesutbildning) samt hög utbildning (universitetsnivå).

Politiskt intresse och inställning till den svenska demokratin

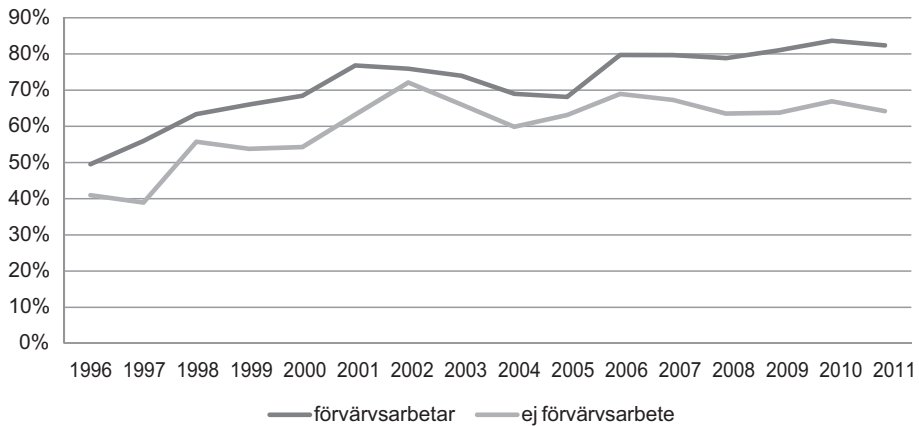
Figur 1 och 2 visar skillnaderna mellan dem som förvärvsarbetar och de som står utanför arbetsmarknaden (arbetslösa eller förtidspensionerade) när det gäller politiskt intresse respektive hur nöjd man är med den svenska demokratin. Kurvorna visar andelen som uppgett att de är mycket eller ganska intresserade av politik respektive andelen som uppgett att de är mycket eller ganska nöjda med den svenska demokratin.

Figur 2 *Andel politiskt intresserade (mycket+ganska) bland förvärvsarbetande och ej förvärvsarbetande (studerande och pensionärer ej inkluderade) 1988-2011*

Källa: Riks-SOM-undersökningarna 1988-2011. Studerande och pensionärer är ej medtagna i analysen.

Figur 3 Andel nöjda (mycket + ganska nöjd) med den svenska demokratin bland förvärvsarbetande och ej förvärvsarbetande (studerande och pensionärer ej inkluderade)

Källa: Riks-SOM-undersökningarna 1996-2011. Studerande och pensionärer är ej medtagna i analysen.

Det generella mönstret är att förvärvsarbetande är mer intresserade och mer nöjda även om skillnaderna är måttliga. Skillnaderna avseende hur man uppfattar den svenska demokratin är genomgående större än vad gäller politiskt intresse. Den största skillnaden i andelen politiskt intresserade är 15 procentenheter år 2010 och i andelen som är mycket eller ganska nöjda med den svenska demokratin är den största skillnaden 18 procentenheter år 2011. Det förefaller inte vara någon slump att det är just de senaste åren som relationen till arbetsmarknaden förefaller vara av störst betydelse. I figurerna är det ganska tydligt att skillnaderna ökat under senare år.

Att vi finner detta mönster av skillnader mellan dem som är ”innanför” och ”utanför” arbetsmarknadens gränser kan som tidigare diskuterats vara en återspeglning av klasskiljelinjen snarare än ”innanför/utanför” arbetsmarknaden. I tabell 1 redovisas därför resultaten från en rad logistiska regressionsanalyser där betydelsen av relation till arbetsmarknaden för politiskt intresse respektive uppfattning om demokratin kontrolleras för klassposition och utbildning. Tabellen redovisar endast b-koefficienterna för relation till arbetsmarknaden.

Tabell 1 *Effekt av ”utanförskap” för politiskt intresse och hur nöjd man är med den svenska demokratin under kontroll för klassposition och utbildningsnivå (Logistisk regression, b-koefficienter, standardfel i kursiv)*

	politiskt intresse			nöjd med demokratin		
	b	sf	n	b	sf	n
1988	0,27	0,22	1073			
1989	0,25	0,24	1048			
1990	0,61 *	0,25	1028			
1991	-0,05	0,2	1018			
1992	0,2	0,17	1186			
1993	0,1	0,17	1064			
1994	0,06	0,18	953			
1995	0,14	0,17	1052			
1996	0,09	0,18	1024	-,13	0,18	1014
1997	0,26	0,17	1048	-,57 **	0,17	1046
1998	0,14	0,13	2105	-,24 *	0,12	2088
1999	0,22	0,14	1849	-,42 **	0,14	1836
2000	0,29 *	0,13	1922	-,40 **	0,14	1891
2001	,28 *	0,14	1952	-,64 **	0,21	899
2002	,28 *	0,14	1960	-,23	0,15	1938
2003	0,14	0,14	2002	-,27	0,15	1965
2004	0,15	0,14	1967	-,24	0,14	1942
2005	0,14	0,15	1918	-,22	0,15	1889
2006	-,16	0,16	1748	-,36 *	0,18	1723
2007	-,04	0,16	1765	-,48 **	0,17	1746
2008	0,18	0,16	1697	-,70 ***	0,17	1697
2009	-,06	0,12	2669	-,65 ***	0,13	2665
2010	-,14	0,13	2563	-,62 ***	0,14	2547
2011	0,09	0,14	2449	-,73 ***	0,15	2411

Källa: Riks-SOM-undersökningarna 1996-2011. Signifikansnivåer *<0,05; **<0,01; ***<0,001. Politiskt intresse respektive nöjd med demokratin är kodade som dikotomier där 1= mycket eller ganska politiskt intresserad respektive mycket eller ganska nöjd med den svenska demokratin. Modellerna är kontrollerade för klassposition (4 kategorier) och utbildning (3 kategorier). Analysen inbegriper inte studenter och ålderspensionärer.

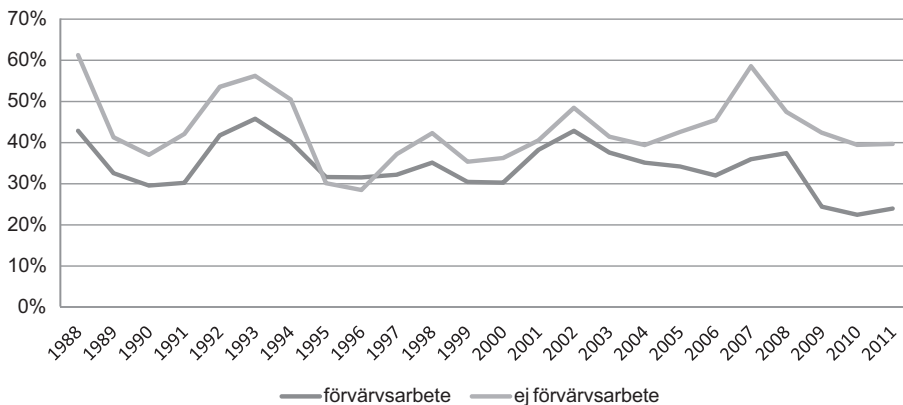
Tabell 1 visar att skillnaderna mellan dem ”innanför” och ”utanför” arbetsmarknaden som fanns i figur 2 till stor del berodde just på skillnader i utbildning och klassposition mellan de båda grupperna, och att skillnaderna inte är signifikanta

annat än för några enstaka år. Slutsatsen blir därför att ”utanförskap” inte leder till att intresset för politik förändras, utan att det är sammansättningen av gruppen utanför arbetsmarknaden som spelar roll. Däremot har relation till arbetsmarknaden signifikanta effekter på hur man uppfattar den svenska demokratin även under kontroll för klass och utbildning. Endast åren 1996 och 2002-2005 är skillnaderna för små för att vara statistiskt signifikanta. Den tendens till ökade skillnader som visades i figur 3 återfinns också i den kontrollerade analysen, då b-koefficienterna är som starkast åren 2008-2011. När det gäller hur man uppfattar den svenska demokratin pekar resultaten på att relationen till arbetsmarknaden alltmer börjar likna en politisk skiljelinje, och därmed bli en distinktion värd att ta på allvar i analyser av demokratisk legitimitet.

Partisynpati

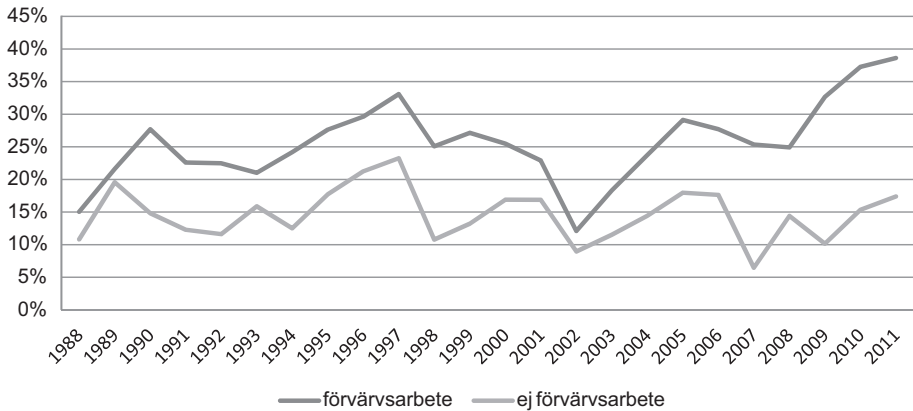
I enlighet med den inledande diskussionen så ska vi också se om relation till arbetsmarknaden har betydelse för partisynpati, och om detta förändrats över tid. Fokus här är på de två största partierna i det svenska partisystemet – socialdemokraterna och moderaterna. I figurerna 4 och 5 anges andelen som sympatiserar med respektive parti, bland förvärvsarbetande och dem som står utanför arbetsmarknaden.

Figur 4 *Andel som uppgett socialdemokraterna som bästa parti bland förvärvsarbetande och ej förvärvsarbetande (studerande och pensionärer ej inkluderade) 1988-2011*

Källa: Riks-SOM-undersökningarna 1988-2011

Figur 5 Andel som uppgett moderaterna som bästa parti bland förvärvsarbetande och ej förvärvsarbetande (studerande och pensionärer ej inkluderade) 1988-2011

Källa: Riks-SOM-undersökningarna 1988-2011.

Socialdemokraterna har under i princip hela perioden haft ett något starkare stöd bland dem utanför arbetsmarknaden än bland de förvärvsarbetande, med minst skillnad i partisympati mellan de båda grupperna under perioden 1995-2005, då skillnaderna var mindre än 10 procentenheter. Från och med 2006 har dock skillnaden i andelen som uppgett socialdemokraterna som bästa parti ökat, och år 2011 var den 16 procentenheter. Allra största skillnaden var år 2007 då skillnaden var hela 23 procentenheter.

Moderaterna har å andra sidan under hela perioden haft ett starkare stöd bland förvärvsarbetande än bland dem utanför arbetsmarknaden. Under ganska många år höll sig denna skillnad omkring 10 procentenheter, och visade en klar minskning under början av 2000-talet. År 2002 var skillnaden i andelen m-sympatisörer mellan dem "innanför" och "utanför" arbetsmarknadens gränser endast 3 procentenheter. Under senare år har dock skillnaden ökat obetydligt, och sedan 2009 har den överskridit 20 procentenheter.

Vi ser alltså en polarisering under de senaste åren, där relationen till arbetsmarknaden förefaller öka och innebära att de "utanför" arbetsmarknaden i allt högre grad söker sig till socialdemokraterna medan de "innanför" arbetsmarknadens gränser i allt högre grad söker sig till moderaterna. Men det är väl känt sedan tidigare att social position spelar roll för partisympati i Sverige – inte minst klassposition och utbildning. I tabell 2 nedan presenteras därför resultaten från en rad logistiska regressionsmodeller där effekten av relation till arbetsmarknaden kontrolleras för klassposition och utbildning på motsvarande sätt som i tabell 2.

Tabell 2 Effekt av ”utanförskap” för sympati med socialdemokraterna respektive moderaterna under kontroll för klassposition och utbildningsnivå (binär logistisk regression, b-koefficienter, standardfel i kursiv)

	s-sympatisörer		m-sympatisörer		n
	B	<i>std error</i>	B	<i>std error</i>	
1988	0,57 *	<i>0,23</i>	-0,05	<i>0,36</i>	993
1989	0,08	<i>0,26</i>	0,14	<i>0,31</i>	923
1990	0,06	<i>0,27</i>	-0,65	<i>0,38</i>	884
1991	0,43	<i>0,23</i>	-0,52	<i>0,32</i>	918
1992	0,13	<i>0,18</i>	-0,30	<i>0,26</i>	1111
1993	0,20	<i>0,18</i>	-0,14	<i>0,25</i>	996
1994	0,35	<i>0,19</i>	-0,68 *	<i>0,27</i>	926
1995	-0,22	<i>0,19</i>	-0,30	<i>0,22</i>	986
1996	-0,23	<i>0,21</i>	-0,10	<i>0,22</i>	900
1997	0,19	<i>0,19</i>	-0,36	<i>0,21</i>	903
1998	0,16	<i>0,13</i>	-0,85 ***	<i>0,20</i>	1950
1999	0,08	<i>0,15</i>	-0,76 ***	<i>0,20</i>	1669
2000	0,08	<i>0,15</i>	-0,34	<i>0,18</i>	1732
2001	-0,12	<i>0,14</i>	-0,11	<i>0,18</i>	1767
2002	0,05	<i>0,14</i>	-0,12	<i>0,24</i>	1817
2003	-0,01	<i>0,15</i>	-0,39	<i>0,23</i>	1804
2004	-0,09	<i>0,15</i>	-0,42 *	<i>0,20</i>	1718
2005	0,22	<i>0,16</i>	-0,32	<i>0,19</i>	1686
2006	0,25	<i>0,18</i>	-0,30	<i>0,22</i>	1586
2007	0,59 ***	<i>0,17</i>	-1,30 ***	<i>0,30</i>	1638
2008	0,17	<i>0,17</i>	-0,43	<i>0,23</i>	1588
2009	0,52 ***	<i>0,13</i>	-1,22 ***	<i>0,20</i>	2423
2010	0,34 *	<i>0,14</i>	-0,89 ***	<i>0,17</i>	2435
2011	0,39 *	<i>0,15</i>	-0,72 ***	<i>0,18</i>	2281

Källa: Riks-SOM 1988-2011. Signifikansnivåer * $<0,05$; ** $<0,01$; *** $<0,001$. Beroende variabel är s-sympati jämfört med sympati för annat parti, respektive m-sympati jämfört med sympati för annat parti. Modellerna är kontrollerade för klassposition (4 kategorier) och utbildning (3 kategorier). Analysen inbegriper inte studenter och ålderspensionärer.

Regressionsanalysen bekräftar i det stora hela det mönster som visades i figurerna 4 och 5. Att Socialdemokraterna tenderar ha ett starkare stöd bland dem utanför arbetsmarknaden gäller även under kontroll för klassposition och utbildning, och att det är främst under senare år som sambanden är signifikanta. På motsvarande

sätt kvarstår det starkare stödet för moderaterna bland dem på arbetsmarknaden även efter kontroller. Värt att notera är att under de senaste åren har vi signifikanta skillnader mellan dem ”innanför” och ”utanför” arbetsmarknaden såväl för socialdemokraterna som för moderaterna, men i olika riktning. Medan moderaterna framstår i allt högre grad vara ett parti för dem ”innanför”, gäller det omvända för socialdemokraterna – de har i allt högre grad utvecklats till ett parti för dem ”utanför”.

I inledningen till detta angavs tre kännetecken för en politisk skiljelinje – att den a) har sin grund i en social skiljelinje i samhället, b) att denna är medvetandegjord som politisk och c) att den är organisatoriskt förankrad exempelvis i ett politiskt parti (Bartolini and Mair 1990; Kriesi 1998). Att relation till arbetsmarknaden i allt högre grad är avgörande för människors livsvillkor är bekräftat från många håll. Vidare har den politiska debatten under senare år i allt högre utsträckning diskuterat det som kommit att benämnas ”utanförskap”. Detta kapitel har visat att vi också har politiska skillnader utifrån om man befinner sig ”innanför” eller ”utanför” arbetsmarknaden – både i hur nöjd man är med den svenska demokratin och i partisympati. Det har också tydligt framgått att detta är något som vuxit fram i takt med att distinktionen ”innanför/utanför” blivit central i den politiska debatten och retoriken, alltså sedan mitten av 00-talet. För politiskt intresse var skillnaden främst beroende på klassfaktorer, men eftersom vi vet att klass och utbildningsnivå påverkar risken för att hamna ”i utanförskap” liksom för att ha lågt politiskt intresse innebär det att de som står utanför arbetsmarknaden utgörs av grupper som redan från början är mindre politiskt intresserade och därmed mindre sannolika att själva engagera sig politiskt.

Relation till arbetsmarknaden har alltså kommit att bli en politiskt relevant skiljelinje i svensk politik under de senaste åren i så måtto att partisympati i allt högre grad hänger samman med hur väl förankrad en individ är på arbetsmarknaden. Det strategiska dilemmat som berördes inledningsvis återspeglas också i resultaten här – att samtidigt starkt stöd både bland dem utanför arbetsmarknaden och bland dem som har en fast position på arbetsmarknaden inte längre tycks vara möjligt att uppnå, åtminstone inte för socialdemokraterna och moderaterna som stått i fokus här.

Om denna dualitet mellan de kanske 15-20 % av den vuxna befolkning som står utanför arbetsmarknaden och de 80-85% som har en stabil position på arbetsmarknaden fortsätter att vara central i den politiska debatten kan svensk politik komma att präglas av en ny typ av politiskt landskap. Liksom bygget och försvaret av den stora muren i romanserien ”*Sagan om is och eld*” (Martin 1996-2011) är det enda som kan förena de sju annars så stridande klanerna i sitt försvar mot de hotfulla ”andra” som lever norr om muren, kan gränsen mellan ”utanförskap” och ”innanförskap” bli en bas för nya typer av allianser mellan olika grupper ”inne” på arbetsmarknaden. I framtidens skugga anas en skiljelinje som likt en mur kan komma att omformulera såväl politisk polarisering som politiska allianser. Men då grupperna ”innanför” och ”utanför” arbetsmarknaden är så ojämna i storlek och i resurser är striden ojämn, och man kan ana att positionen som ”utanförskapets” förkämpe är mindre attraktiv medan ”innanförskapet” är platsen där valen och makten vinnns.

Noter

- ¹ Antalet publikationer som ligger till grund för Retriever som förser mediearkivet med material har förändrats och utökats genom åren bland annat med free lance-material och nätpublikationer. Då sökningen här är begränsad till storstadspress och prioriterad landsortspress bedöms den förändrade urvalsbasen vara av mindre betydelse.
- ² <http://www.ekonomifakta.se/sv/Fakta/Arbetsmarknad/Arbetsloshet/Utanforskapet/>
- ³ <http://www.ekonomifakta.se/sv/Fakta/Arbetsmarknad/Arbetsloshet/Utanforskapet/>

Referenser

- Alm, Susanne, Olof Bäckman, Anna Gavanoas, and Johanna Kumlin. 2010. "Utsatt-
hetens olika ansikten. Begreppsöversikt och analys." In *Arbetsrapport 2010:13*:
Institutet för framtidsstudier.
- Alm, Susanne, Olof Bäckman, Anna Gavanoas, and Anders Nilsson, eds. 2011.
Utanförskap. Edited by Institutet för framtidsstudier. Stockholm: Dialogos förlag.
- Bartolini, Stefano, and Peter Mair. 1990. *Identity, Electoral Competition and Electoral
Availability: The Stabilization of European Electorates 1885-1995*. Cambridge:
Cambridge University Press.
- Davidsson, Tobias. 2010. Utanförskapelsen. En diskursanalys av hur begrepet
utanförskap artikulerades i den svenska riksdagsdebatten 2003-2006. *Socialvetenskaplig
tidskrift 2*: 149-169.
- Emmenegger, Patrick, Silja Häusermann, Bruno Palier, and Martin Seeleib-Kaiser,
eds. 2012. *The Age of Dualization*. Oxford: Oxford University Press.
- Fairclough, Norman. 2000. *New Labour, New Language?* London: Routledge.
- Harrisons, Eric och David Rose 2006. *The European Socio-economic Classification
(ESeC) User Guide*. University of Essex Colchester, UK
Institute for Social and Economic Research
- Kriesi, Hanspeter. 1998. The Transformation of Cleavage Politics: The 1997 Stein
Rokkan Lecture. *European Journal of Political Research* 33 (2): 165-185.
- Lindvall, Johannes, and David Rueda. 2012. "Insider-Outsider Politics: Party
Strategies and Political Behavior in Sweden " In *The Age of Dualization*, eds.
Patrick Emmenegger, Silja Häusermann, Bruno Palier and Martin Seeleib-Kaiser.
Oxford: Oxford University Press.
- Martin, George R.R. 1996-2011. *A Song of Ice and Fire*.
- Oscarsson, Henrik, and Sören Holmberg. 2008. *Regeringsskifte. Väljarna och valet
2006*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Oskarson, Maria. 1994. *Klassröstning i Sverige. Rationalitet, lojalitet eller bara slentrian*. Stockholm: Nerenius & Santerus.

- Oskarson, Maria. 2005. "Social Structure and Party Choice." In *The European Voter. A Comparative Study of Modern Democracies.*, ed. Jacques Thomassen. Oxford: Oxford University Press.
- Oskarson, Maria. 2011. "Det (o)jämlika politiska medborgarskapet- politisk alienation vs politisk integration." In *Lycksalighetens ö*, eds. Sören Holmberg, Lennart Weibull and Henrik Oscarsson. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Oskarson, Maria, ed. 2009. *Viskningar och Rop – om samband mellan klass och politik*. Edited by Sören Holmberg and Lennart Weibull. Vol. SOM-rapport 46, *Skilda världar*. : Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Przeworski, Adam. 1985. *Capitalism and Social Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rueda, David. 2005. Insider-Outsider Politics in Industrialized Democracies: the Challenge to Social Democratic Parties. *American Political Science Review* 99 (61-74).
- Sartori, Giovanni. 1969. Politics, Ideology and Belief Systems. *American Political Science Review* 63 (2): 398–411.
- Schneider, Anne , and Helen Ingram. 1993. Social Construction of Target Populations: Implications for Politics and Policy. *American Political Science Review* 87 (2): 13.
- Svallfors, Stefan. 1996. *Välfärdsstatens moraliska ekonomi. Välfärdsopinionen i 90-talets Sverige*. Umeå: Boréa.
- Svallfors, Stefan. 2006. *The Moral Economy of Class. Class and Attitudein Comparative Perspective*. Stanford: Stanford University Press.

INSIDERS OCH OUTSIDERS I SVENSK ARBETSMARKNADSOPINION

LOVE CHRISTENSEN OCH SANDRA ENGELBRECHT

Att påstå att de socialdemokratiska rörelserna i Europa historiskt har stått på Arbetarklassens¹ sida gentemot kapitalägarnas intressen är föga kontroversiellt. Tillsammans med fackföreningarna skulle Socialdemokraterna, med Brantings ord, ”gå hand i hand och gemensamt arbeta för det stora målet: arbetarklassens fullständiga frigörelse.”² Huruvida Brantings mål infriats låter vi vara osagt, men bilden av socialdemokratin³ som försvarare av arbetarklassens gemensamma intressen har länge dominerat inom både forskningen och politiken.

På senare tid har dock invändningar mot arbetarklassen som en homogen aktör rests, framförallt från det politisk-ekonomiska fältet.⁴ Statsvetaren David Rueda argumenterar för att arbetarklassen inte skall förstås som en aktör med uniforma intressen. Istället kan arbetarklassen sedan 1970-talet delas upp i två grupper som emellanåt haft divergerande intressen: *insiders* och *outsiders*.⁵ Den huvudsakliga skillnaden består i den asymmetriska risken att bli arbetslös: insiders åtnjuter i mycket högre utsträckning arbetsmarknadslagstiftning som skyddar dem från arbetslöshet, samtidigt som denna lagstiftning kan sägas försvåra outsiders etablering på arbetsmarknaden. Enligt teorin antas denna intressekonflikt grupperna emellan påverka gruppernas inställning till olika arbetsmarknadspolitiska förslag. Det är denna förmodade skillnad som vi ämnar undersöka i detta kapitel.

Rueda (2005) och Lindvall & Rueda (2011) har tidigare studerat hur socialdemokratisk val- och policystrategi samt valutgångar i Sverige kan förklaras med hjälp av insider-outsider-distinktionen. Lindvall, Martinsson och Oscarsson (opublicerat manuskript) använder teorin för att studera ekonomisk röstning och väljargruppsheterogenitet, och hur detta påverkar skillnader i utfall mellan två svenska val i efterdyningarna av ekonomiska kriser.⁶ Den enda studie som specifikt har undersökt skillnader i politiska preferenser mellan insiders och outsiders är en tidig studie av Lindvall (2003), som sammankopplade dessa med partipreferenser hos insiders och outsiders.⁷ Det har emellertid i Sverige inte genomförts någon statistiskt teoriprivande studie där faktiska skillnader i opinioner mellan insiders och outsiders har stått i fokus.⁸ Dessa skillnader har i stället ofta antagits existera och implicit modellerats i form av den beroende variabeln *partival*, där åsiktsskillnaderna grupperna emellan och partiernas policyutbud påverkar vilket parti man väljer att lägga sin röst på.⁹

Syftet med detta kapitel är att undersöka om det, som teorin förutsäger, faktiskt går en skiljelinje mellan *insiders* och *outsiders* i svensk arbetsmarknadsopinion. Denna

förmodade skillnad kommer att undersökas för tre förslag som rör arbetsmarknadspolitiken: uppmjukning av arbetsrätten, höjning av a-kassan och lagstiftad rätt till heltid för deltidsanställda. Om det *inte* existerar en sådan skillnad, och givet att Sverige betraktas som ett kritiskt fall vilket Lindvall och Rueda argumenterar för, samt att arbetsmarknaden och arbetsmarknadspolitik kan ses som det område där intressekonflikten kommer till direkt uttryck, reses ett antal frågor om förklaringspotentialen hos insider-outsider-distinktionen.

Att insider – outsider-effekter tidigare har ansetts vara mindre tydliga inom en svensk kontext i jämförelse med kontinentaleuropeiska länder¹⁰, bör även sättas i relation till utvecklingen på den svenska arbetsmarknaden. Efter 1960-talets stabilitet och höga tillväxt följt av de turbulenta tiderna under tidigt 70-tal med stagflationens intåg i den nationella politiken växte olika typer av arbetsmarknadslagstiftning fram runtom i världen.¹¹ År 1974 instiftades lagen om anställningsskydd (LAS) i Sverige¹², som bland annat reglerar uppsägningar: de politiskt omtvistade turordningsreglerna reglerar exempelvis i vilken ordning personal får sägas upp av arbetsgivaren. I och med att olika typer av anställningsskydd implementerades började en segmentering av arbetsmarknaden i två grupper växa fram: insiders och outsiders. Mer pregnant formulerat: innan anställningsskyddet implementerades i Sverige var alla arbetstagar i någon mån outsiders, medan införandet av anställningsskyddet skapade en (stor) grupp insiders. Den svenska arbetslösheten låg också länge märkbart lägre än i andra jämförbara länder, vilket gjorde arbetslösheten som splittring i arbetarklassen till ett mindre problem.

Mot bakgrund av de senaste årens utveckling på svensk arbetsmarknad, framförallt med avseende på den ökade risken att drabbas av arbetslöshet till följd av den ekonomiska kris som träffade världen 2008, så finns det god grund att anta att skiljelinjen mellan insiders och outsiders är på väg att bli tydligare även i den svenska kontexten. Nya aktörer, såsom bemanningsföretag, har etablerat sig på svensk arbetsmarknad och tidsbegränsade och deltidsanställningar har blivit de vanligaste anställningsformerna inom vissa grupper. Trots en med svenska mått mätt hög arbetslöshet, så råder arbetskraftsbrist inom många sektorer och Sverige har numera världens mest liberala lagstiftning för internationellt invandrad och importerad arbetskraft, vilket utmanar nationella mekanismer för reglering av arbetsmarknaden och arbetsförhållanden.¹³ Alla dessa faktorer bidrar till att skärpa eventuella motsättningar mellan insiders och outsiders.

Den svenska kontexten

Även om den svenska arbetsrätten omfattar både svensk arbetsmarknadslagstiftning, EU-rätt, kollektivavtal och enskilda anställningsavtal, så är uttrycket 'mjuka upp arbetsrätten', som respondenterna får ta ställning till i SOM-undersökningen från 2011, i den samtida samhällsdebatten framförallt sammankopplat med LAS och de tillhörande turordningsreglerna. Bilden som sprids i samhällsdebatten är framförallt

att arbetsrätten utgör ett hinder för outsiders att ta sig in på arbetsmarknaden, att den svenska arbetsrätten skapar en stelbent arbetsmarknadsreglering som försvårar för företaget att anställa och hämmar den svenska konkurrenskraften.¹⁴ I linje med denna uppfattning sprids bilden av att gruppen unga inom outsiders är speciellt missgynnade av turordningsreglerna i den svenska arbetsrätten. I kontrast till denna bild visar tidigare forskning istället att svaga turordningsregler ger arbetsgivare större spelrum, och att detta är vad som i praktiken har skett under de senaste dryga 10 åren på svensk arbetsmarknad. Enligt Catharina Calleman, forskare i rättsvetenskap, är turordningsreglerna i praktiken nästintill upphävda, skyddslagstiftningen på svensk arbetsmarknad har försvagats och rättspraxis går arbetsgivarnas yrkanden tillmötes.¹⁵

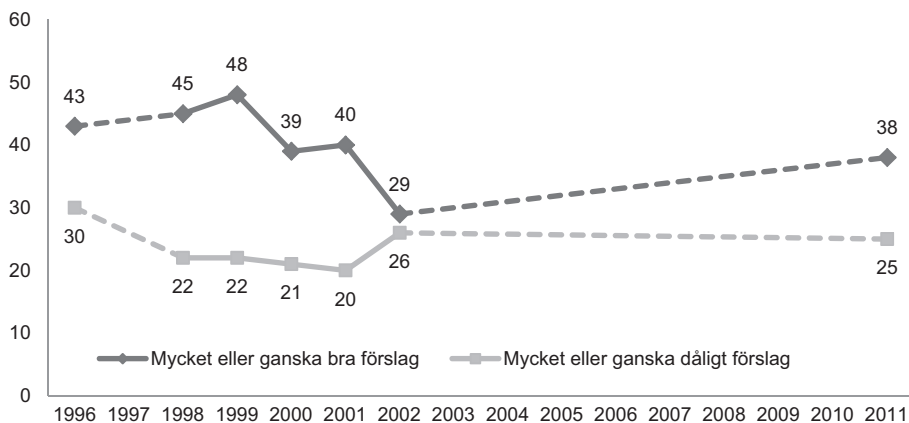
De politiska partier som specifikt använder uttrycket 'mjuka upp arbetsrätten' i dagens samhällsdebatt är regeringspartierna Folkpartiet och Centerpartiet. De båda partierna förespråkar ett avskaffande av de nuvarande turordningsreglerna, och att dessa ersätts med turordningsregler som baseras på den enskildes kompetens samt att dagens möjlighet att undanta upp till två personer i företag med mindre än tio anställda ska utvidgas till att gälla samtliga anställda och samtliga företag.¹⁶ Folkpartiet förespråkar också att företrädesrätten till återanställning för personer som sagts upp på grund av arbetsbrist förkortas från nio till sex månader.¹⁷ Värt att notera är även att arbetsmarknadens parter i tjänstemannasektorn tenderar att röra sig närmare varandra i frågan, i meningen att fackförbundet Unionen närmar sig Svenskt Näringslivs ståndpunkt att turordningsreglerna bör styras utifrån kompetens snarare än anställningstid.¹⁸

Den samtida samhällsdebatten om arbetsrätt, och därmed vad respondenterna kan antas tolka in i detta breda begrepp, innefattar även de så kallade ungdomsavtalen. Som svar på ungdomsarbetslösheten som växande samhällsproblem vill Centerpartiet införa ungdomsavtal som skapar särskilda förutsättningar och arbetsvillkor för ungdomar i relation till den övriga arbetskraften. Ungdomsavtalen skulle innebära en förändring av LAS som "ger möjlighet för personer under 26 år att ingå frivilliga ungdomsavtal med arbetsgivare under maximalt två år, att anställningen automatiskt förlängs efter två år, och att personen som har ungdomsavtal ges förtursrätt till lediga tjänster efter 12 månader".¹⁹ I syfte att skapa lägre lönekostnader för arbetsgivaren så förespråkas en sänkning av arbetsgivaravgiften och lägre ingångslöner, vilket förväntas skapa en reaktion som leder till att fler företag har råd att anställa unga.²⁰ Även Folkpartiet har uttryckt sitt stöd för ungdomsavtal med lägre ingångslöner för unga personer i syfte att "sänka trösklarna" in på arbetsmarknaden.²¹ Kritik har i detta sammanhang riktats mot risken att förvandla den unga arbetskraften till en andra klassens arbetstagare som ej arbetar under samma villkor som den etablerade arbetskraften. Detta skulle i sådana fall cementera den unga arbetskraften inom gruppen outsiders.

Ser vi till trender i arbetsmarknadsopinion, så mättes förslaget om att mjuka upp arbetsrätten för första gången i SOM-undersökningen 1996. År 1999 nådde stödet för uppmjukning av arbetsrätten sin topp, där 48 procent ansåg att uppmjukning

av arbetsrätten var ett mycket eller ganska bra förslag. Trenden går sedan gradvis nedåt, men vi ser i 2011 års arbetsmarknadsopinion en återhämtning och att förslaget återigen ökar i popularitet. Motståndet till förslaget att mjuka upp arbetsrätten utgörs år 2011 av en liknande andel som vid föregående mätpunkt år 2002, och andelen ligger på en relativt jämn nivå under tidsserien.

Figur 1 Svenska folkets inställning till förslaget att "mjuka upp arbetsrätten" 1996, 1998-2002 och 2011 (procent)

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1996, 1998-2002 och 2011.

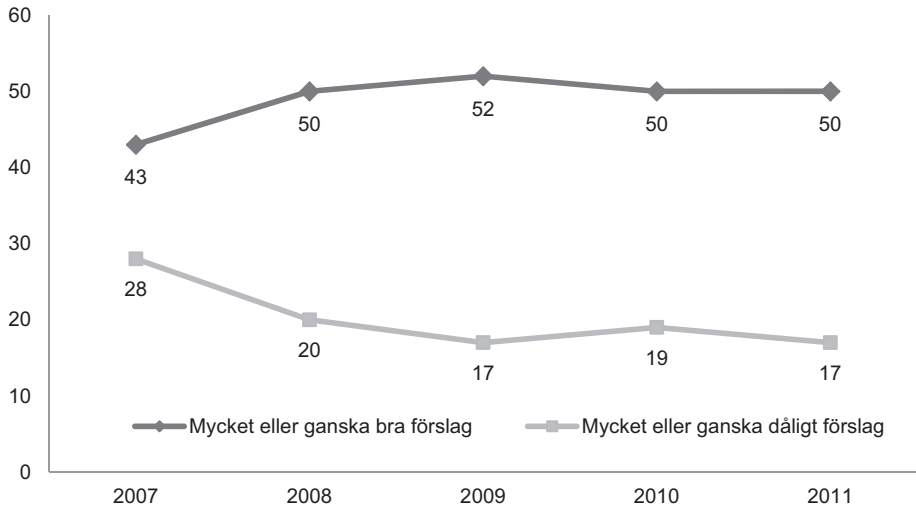
Kommentar: Procentbasen utgörs av respondenterna som besvarat frågan. Frågans skala går från mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt förslag till mycket dåligt förslag.

Vad gäller förslaget om att höja arbetslöshetsersättningen (a-kassan), så har en rad förändringar av a-kassan ägt rum efter den borgliga regeringens tillträde år 2006, som kan tänkas återspeglas i trender i arbetsmarknadsopinionen. Väsentliga förändringar inkluderar 2007 års beslut att ta bort begränsningen av arbetssökande till det egna yrket, ta bort möjligheten att förlänga ersättningsperioden, samt förändring av reglerna för bisyssla och introducerandet av jobb- och utvecklingsgarantin, som ger dem som inte längre har rätt till a-kassa ett aktivitetsstöd med 65 procent av tidigare inkomst. Likaså höjdes arbetsvillkoret för inträde i a-kassan till minst 19 timmar per vecka.²² Effekten av den sistnämnda förändringen har varit att det blivit svårare för unga och deltidsarbetande att uppfylla villkoren för att få a-kassa.

Det arbetsmarknadspolitiska förslaget om att höja a-kassan mättes för första gången i SOM-undersökningen år 2007.²³ Det är också detta år då arbetsmarknadsopinionen skiljer ut sig, med ett större motstånd till förslaget, i kombination med ett

något mindre stöd för förslaget än efterföljande år. Detta är kanske inte särskilt förvånande, med tanke på att alliansregeringen just blivit valda på ett mandat som bland annat innefattade sänkningar av a-kasseersättningarna. Förslaget om att höja a-kassan har däremot under de senaste åren uppnått och behållit ett starkare stöd än motstånd i den folkliga opinionen.

Figur 2 Svenska folkets inställning till förslaget att "höja arbetslöshetsersättningen (a-kassan)" 2007-2011 (procent)

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2007-2011.

Kommentar: Procentbasen utgörs av respondenterna som besvarat frågan.

Baserat på 2001 års SOM-undersökning visade statsvetaren Johan Martinsson att den allmänna opinionen hade blivit mer positiv till såväl att sänka a-kassan som till att tidsbegränsa den. Resultatet relaterades till att goda tider tenderar att leda till mer krav på hårdare tag gentemot arbetslösa i samhället. I likhet med tidigare studier, indikerade resultatet då att människors attityder till arbetslösa blir mindre generösa när arbetslösheten går ned.²⁴ Mot bakgrund av att intressekonflikter blir allt tydligare under perioder av lågkonjunktur så kan motsättningarna i den nuvarande kontexten förväntas ställas på sin spets.

Medan avgifter till a-kassan höjts drastiskt under de senaste åren, så har inte ersättningsnivåerna för a-kassan höjts på över 10 år.²⁵ Den nuvarande regeringen har beslutat att anställda i branscher med hög risk för arbetslöshet också ska betala höga avgifter till arbetslöshetsförsäkringen. Både år 2010 och 2011 uppmättes rekordlåga nivåer bland dem som är berättigade den 80 procentiga ersättningsni-

vån; endast cirka 12 procent av dem som jobbar heltid är berättigade 80 procent i ersättning vid arbetslöshet. I jämförelse med år 2002, när taket för a-kassan senast höjdes, var denna nivå 75 procent. Om man även räknar in deltidarbetslösa och arbetslösa är det idag 42 procent som får ut 80 procent i ersättning.²⁶ Avgörande i detta sammanhang är att endast en liten grupp av outsiders omfattas av a-kassan. Två tredjedelar av samtliga arbetslösa omfattas inte av arbetslöshetsförsäkringen.²⁷ A-kassan behöver således inte per automatik gynna gruppen outsiders. Den kategori inom outsiders som aldrig nått upp till kraven för inträde i a-kassan åtnjuter heller inte förmånerna av arbetslöshetsförsäkringen. Detta gäller framförallt den unga arbetskraften, men ofta även gruppen timanställda.

De fackliga centralorganisationerna har uttryckt sin kritik gentemot regeringens reformförslag av a-kassan, som kan bli verklighet från 1 juli 2013. Regeringen vill bland annat ta bort definitionen ur lagen som reglerar vilken typ av jobb arbetslösa måste söka för att inte förlora sin ersättning, samt vilken lön och arbetsvillkor en arbetslös bör ställa upp på för att inte bli avstängd från a-kassan.²⁸ Folkpartiet har även gjort anspråk på att vilja förbättra a-kassans ersättning under de första 4,5 månaderna, en linje som förstärks av Centerpartiets ståndpunkt att höja ersättningsnivån under de tre första månaderna följt av en snabbare avtrappning av nivåerna mot slutet av a-kasseperioden.²⁹ En begreppsförskjutning kan anas i denna debatt, där arbetslöshetsförsäkringen istället refereras till som omställningsförsäkring. Både Centerpartiet och Folkpartiet understryker vikten av a-kassans roll som omställningsförsäkring, och inte som försörjningsstöd.³⁰

Förslaget att lagstifta om rätt till heltid för deltidanställda mättes för första gången i SOM-undersökningen 2011. Genom tidigare forskning är det välkänt att den kvinnliga arbetskraften oftare befinner sig i deltid än den manliga arbetskraften. Fler kvinnor än män har även tidsbegränsade anställningar. Frågan om att stärka de deltidanställdas rätt till heltid är högt prioriterad av både Socialdemokraterna och LO. Även Vänsterpartiet är förespråkare av förslaget, med en ståndpunkt som tar sin grund i ett jämställdhetsperspektiv och framhäver att kvinnor skulle gynnas av rätt till heltid.³¹ Moderaterna däremot menar att implementeringen av en sådan lag skulle leda till ökad arbetslöshet, till följd av att det skulle bli "för dyrt" för arbetsgivare att anställa och att svängningar i arbetskraftsbehovet skulle göra många deltidanställda arbetslösa.³²

Den tudelade arbetarklassen

I tidigare och alltjämt samtida forskning inom statsvetenskap och politisk ekonomi antas arbetarklassen påverkas opropor­tionerligt svårt av arbetslösheten, varför socialdemokraterna i högre utsträckning kommer söka kuva arbetslösheten med sin ekonomiska politik.³³ Med utgångspunkt i David Ruedas argumentation för en analytisk uppdelning av arbetarklassen i insiders och outsiders, så härrör den sub-

stantiella skillnaden mellan insiders och outsiders intressen just från hur arbetslöshet slår mot de båda grupperna.³⁴

Insiders utgörs av de redan etablerade på arbetsmarknaden, som har en tillsvidareanställning eller deltidsanställning men som inte vill ha en mer omfattande anställning. Till gruppen outsiders räknas de som är arbetslösa, studenter och de som har en prekär anställningsform. Prekära anställningsformer definieras som tidsbegränsade anställningar och ofrivilliga deltidsanställningar. Det finns naturligtvis skillnader i förutsättningar för de individer som befinner sig inom de båda grupperna. Men trots denna heterogenitet, som framförallt återfinns inom gruppen outsiders som innefattar såväl arbetslösa som förvärvsarbetande, delar de den gemensamma nämnaren att de i högre utsträckning än insiders drabbas av arbetslöshet och därför har ett gemensamt intresse som går stick i stäv med insiders.

Den tredje grupp som vi här är intresserade av är den grupp som inom traditionell klassforskning står i konflikt med arbetarklassen i vissa givna situationer.³⁵ Av teorin om insiders och outsiders följer den skenbart paradoxala situationen att delar av arbetarklassen emellanåt kommer ligga denna grupps politiska preferenser närmare än den andra gruppen inom den egna klassen. Huruvida man räknas till insiders, outsiders eller den tredje gruppen bygger på den anställdes generella position på arbetsmarknaden, och avgörande är huruvida individen innehar en överordnad eller underordnad position i produktionsordningen.³⁶ Vi väljer därför att introducera en tredje kategori i vår analys, vid sidan av insiders och outsiders, som vi hädanefter benämner ”ledande positioner”.³⁷

Tudelningen av arbetarklassen i insiders och outsiders är numera erkänd inom samtida forskning, men det är fortsatt omtvistat inom vilka områden åtskillnaden har störst betydelse.³⁸ Vi menar att mot bakgrund av att insiders och outsiders position på arbetsmarknaden ser så annorlunda ut, följer också att de kommer att ha fundamentalt olika intressen i olika arbetsmarknadspolitiska frågor. Detta indikerar inte nödvändigtvis att arbetarklassen bör förstås i termer av insiders och outsiders inom alla policyområden, utan endast för de områden där deras fundamentala intressen är i konflikt med varandra. För andra välfärdsområden som utbildning, sjukvård et cetera kan deras intressen lika väl vara konvergenta.³⁹

Tre intressekonstellationer

Mot bakgrund av att distinktion mellan insiders och outsiders baseras på deras arbetsmarknadsstatus, och att grupperna antas ha fundamentalt olika intressen i arbetsmarknadspolitiska frågor, så kan våra fall sägas utgöra ”enkla” test för hypoteserna; skillnaderna mellan insiders och outsiders bör i våra valda fall vara tydliga. Inom de tre arbetsmarknadspolitiska sakfrågorna avser vi fånga upp tre olika intressekonstellationer mellan insiders, outsiders och personer i ledande positioner, som utgör följande hypoteser:

Hypotes 1: *Outsiders intresse sammanfaller med dem med ledande positioner till stöd för förslaget om att mjuka upp arbetsrätten, medan insiders är emot förslaget*

Baserat på de teoretiska antagandena och utifrån den samtida samhällsdebatten så bygger hypotesen på att insiders tillhör den grupp som åtnjuter skydd av arbetsrätten och därför söker värna den, medan densamma istället försvarar för outsiders att ta sig in och etablera sig på arbetsmarknaden. Outsiders ligger här dem med ledande positioner närmre eftersom en högre flexibilitet på arbetsmarknaden till följd av en uppmjukad arbetsrätt ligger i deras intresse, framförallt i betydelsen att det skall vara lättare att anställa och avskeda personal. Även en mothypotes ligger här nära till hands, nämligen att det även kan påstås ligga i outsiders intresse att inte mjuka upp arbetsrätten då denna utsatta grupp är i större behov av skydd och arbetsmarknadsreglering. Vi kan dock här göra en distinktion mellan direkt och indirekt intresse, som således ger stöd åt den positiva hypotesen som bygger på tanken om att insiders har ett direkt intresse av att inte mjuka upp arbetsrätten.

Hypotes 2: *Outsiders stödjer förslaget om att höja a-kassan medan insiders intresse sammanfaller med dem med ledande positioner som är emot förslaget*

Givet att vi inte kontrollerar för exakta arbetslöshetsnivåer, så bygger den positiva hypotesen på att insiders, utifrån de teoretiska antagandena, bör löpa mindre risk att bli arbetslösa eftersom att de skyddas av arbetsrätten. Därför torde det, liksom för dem med ledande positioner, inte heller ligga i insiders intresse att höja a-kassan.⁴⁰ De två grupperna (ledande positioner och insiders) skulle vid en höjning av a-kassan förlora potentiella resurser till områden som skulle gynna dem mer direkt.⁴¹ Outsiders däremot, kan sägas ha ett direkt intresse av att höja a-kassan; de arbetslösa nyttjar a-kassan och individer med prekära anställningar löper större risk att bli arbetslösa. Den reella arbetsmarknadssituationen kolliderar dock här till viss del med teorin, och skulle istället kunna stödja en mothypotes. Utvecklingen på den svenska arbetsmarknaden har lett till att endast en liten grupp av outsiders omfattas av a-kassan och att endast en tredjedel av samtliga arbetslösa omfattas av arbetslöshetsförsäkringen. Med detta i åtanke är det möjligt att en stor del av outsidergruppen inte stödjer förslaget för att de helt enkelt inte skulle påverkas av det.

Hypotes 3: *Outsiders stödjer förslaget om att lagstifta om rätt till heltid för deltidsanställda medan dem med ledande positioner är emot förslaget och insiders är i högre grad indifferent*

Enligt denna hypotes så förväntas det inte finnas några större signifikanta skillnader mellan insiders och outsiders, till skillnad från de två tidigare hypoteserna, men däremot mellan arbetarklassen som helhet och dem med ledande positioner. Outsiders förväntas stödja förslaget som syftar till att ge deltidsarbetslösa en möjlighet

att förstärka sin position på arbetsmarknaden. Insiders antas här placera sig i mitten då de varken har något att vinna eller förlora på förslaget om lagstiftad rätt till heltid för deltidsanställda. De med ledande positioner däremot, förlorar flexibilitet för att kunna tillgodose sina intressen, så som att enkelt kunna byta ut arbetskraft som inte är lönsam och snabbt justera arbetsstyrkan vid konjunktursvängningar. En mothypotes ligger även i detta fall nära tillhands, mot bakgrund av att det kan antas finnas en splittring inom gruppen outsiders mellan den grupp som riskerar att bli av med sin deltid och de ofrivilligt deltidsanställda som kan nå en heltid anställning. Genom att färre tjänster delar på samma antal timmar vid införande av laglig rätt till heltid, kan förslaget uppfattas som ett hot mot grupper inom outsiders.

Finns det någon åtskillnad mellan insiders och outsiders i hypotes 1 och 2, som representerar förslag som utgör de två fundamentala skiljelinjerna emellan, så kan det möjligen ifrågasättas i vilken utsträckning denna tudelning är verklig i den svenska kontexten. Riktningen för hypotes 3 däremot, har inget uttalat stöd inom den tidigare forskningen kring insiders och outsiders, utan är vår vidareutveckling av det teoretiska ramverket.

Arbetsmarknadspolitiska åsikter bland insiders och outsiders

Innan vi undersöker om det finns några skillnader i opinioner mellan insiders, outsiders och dem med ledande positioner måste vi först definiera dem. Till gruppen outsiders räknas de som är arbetslösa, studenter och de som har en prekär anställningsform.⁴² Insiders utgörs av personer med tillsvidareanställning eller deltidsanställning men som inte vill ha en mer omfattande anställning. Till kategorin "ledande positioner"⁴³ räknas de personer som på frågan "Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde du till?" uppgett tjänsteman med arbetsledande funktion, tjänsteman med företags-/verksamhetsledande funktion, företagare med 1-9 alternativt 10 eller fler anställda samt jordbrukare med en eller flera anställda, oavsett om de tillhör kategorin insiders eller outsiders utifrån definitionen ovan. Ensamföretagare samt jordbrukare utan anställda inkluderas inte i någon av kategorierna.

Hypoteserna prövades först med en envägs variansanalys.⁴⁴ Variansanalysen gör det möjligt att undersöka huruvida en grupps medelvärde signifikant skiljer sig från en annan grupps (eller flera andra gruppers) medelvärde, alltså om medelvärdet för insiders signifikant skiljer sig från outsiders respektive de ledande positionerna.⁴⁵ Om det inte existerar några statistiskt signifikanta skillnader emellan, talar det mot hypoteserna.

Tabell 1 Envägs variansanalys av medelvärdeskillnader mellan insiders, outsiders och ledande positioner (medelvärden, differenser, F-värden, antal svaranden och standardfel inom parenteser). Post hoc-test enligt Bonferroni

Förslag	Medelvärde		Medelvärdesdifferens				F-värde	Antal observationer
	Insiders	Outsiders	Ledande positioner	Insider- Outsider	Ledande positioner - Insider	Outsiders - Ledande positioner		
Arbetsrätten	2,84 (1,05)	3,25 (1,11)	3,1 (1,12)	-0,41***	0,27**	-0,15	12,89	911
A-kassan	3,72 (1,05)	3,51 (1,09)	3,16 (1,07)	-0,2**	-0,36***	-0,56***	13,63	950
Lagstifta om heltid	3,49 (1,15)	3,72 (1,13)	2,97 (1,17)	-0,23*	-0,52***	-0,75***	22,2	930

Kommentar: * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ De respektive frågorna ligger som skilda item i samma frågebatteri i SOM-undersökningen 2011. Batterifrågan lyder: "Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?". De tre förslag som vi analyserar och respondenterna har tagit ställning till lyder sedermera: "Mjuka upp arbetsrätten", "Lagstifta om rätt till heltid för deltidsanställda" samt "Höja arbetslöshetsersättningen (a-kassan)" och går från 1 "mycket bra förslag", 2 "ganska bra förslag", 3 "varken bra eller dåligt förslag", 4 "ganska dåligt förslag" till 5 "mycket dåligt förslag". Skalordningen har dock kodats om så att 5 i stället betecknar "mycket bra förslag" och 1 "mycket dåligt förslag".

För den första beroende variabeln som rör förslaget "att mjuka upp arbetsrätten" finner vi att gruppen insiders signifikant urskiljer sig från både outsiders och dem med ledande positioner, men att outsiders och dem med ledande positioner inte signifikant skiljer sig ifrån varandra. Insiders är alltså mer negativa till att mjuka upp arbetsrätten än de två andra grupperna, vilket är helt i linje med hypotesen. För den andra beroende variabeln "Hur ställer du dig till att höja ersättningsnivåerna i a-kassan?" förutsades att outsiders skulle vara mycket mer positivt inställda till förslaget än insiders och dem med ledande positioner. Även här får hypotesen tydligt stöd. Outsiders är mer positivt inställda till förslaget och skillnaderna gentemot de båda andra grupperna är statistiskt säkerställda. Insiders, å sin sida, är mer positiva till förslaget än vad dem med ledande positioner är, vilket även det är statistiskt säkerställt. Den sista beroende variabeln gällde förslaget "lagstifta om rätt till heltid för deltidsanställda". Enligt hypotesen skulle det inte finnas några signifikanta skillnader mellan insiders och outsiders, till skillnad från de två tidigare hypoteserna, men däremot mellan arbetarklassen som helhet och dem med ledande positioner. Analysen visar dock att det finns en signifikant skillnad mellan outsiders, som är mest positiva till förslaget, och insiders. Men även om det finns en signifikant skillnad de två grupperna emellan, är avståndet mellan insiders och outsiders betydligt mindre

än avståndet mellan outsiders och dem med ledande positioner samt insiders och dem med ledande positioner. Följaktligen får även vår tredje hypotes visst stöd.

Effekten av att vara insider eller outsider

Resultatet av variansanalysen visade att det fanns statistiskt signifikanta skillnader mellan grupperna. Emellertid finns det många variabler utöver att man tillhör insiders, outsiders eller dem med ledande positioner som skulle kunna orsaka grupp-skillnaderna. För att kunna kontrollera våra resultat från sådana spuriösa samband, genomför vi en ordinal logistisk regression. De tre beroende variablerna tillhör samma frågebatteri och har därför samma skala. Respondenterna har fått uppge hur de ställer sig till det aktuella förslaget. Skalan löper från "mycket bra förslag", "ganska bra förslag", "varken bra eller dåligt förslag", "ganska dåligt förslag" till "mycket dåligt förslag", där skalan kodats om så att 1 betecknar "mycket dåligt förslag" och 5 betecknar "mycket bra förslag". Med en ordinal logistiska regressionen kan vi skatta sannolikheten för att respondenterna skall tycka att det aktuella förslaget är mycket bra, ganska bra och så vidare. Utöver att vi kan kontrollera våra teoretiskt intressanta variablers påverkan på det beroende variablerna för andra variabler, ger regressionen även ett mått på effekten av de oberoende variablerna på de beroende.

Variabeln av teoretiskt intresse är fortfarande om man tillhör insiders, outsiders eller dem med ledande positioner. Den ursprungliga variabeln kods emellertid om till tre dummyvariabler⁴⁶, där dummyvariabeln för dem som tillhör gruppen ledande positioner utlämnas ur regressionen för att fungera som referenskategori.⁴⁷

Alla tre regressioner kontrolleras för en uppsättning kontrollvariabler som teori och tidigare forskning menar kommer påverka respondenternas opinioner i frågan. Dessa variabler innefattar fackligt medlemskap, subjektiv vänster-höger-placering, ålder, kön, inkomst, utbildning samt subjektiv klasstillhörighet. Tidigare forskning visar att arbetsmarknadspolitiska frågor i hög grad är ideologiskt polariserade med en stark påverkan på respondenternas attityder.⁴⁸ Då kärnan i teorin om insiders och outsiders berör risken att drabbas av arbetslöshet är oro för arbetslöshet en variabel av visst teoretiskt intresse.⁴⁹ Om en respondent är medlem i facket eller ej antas påverka respondenternas attityder i och med att de tre förslagen mer eller mindre tydligt påverkar fackens förhandlingsposition på arbetsmarknaden. Ålder antas påverka respondenternas attityder eftersom yngre personer återfinns i outsidergruppen i större utsträckning än äldre, då de inte haft tid nog att etablera sig som insiders. Liksom unga personer antas även kvinnor i någon mån vara överrepresenterade i outsidergruppen, framförallt eftersom kvinnor är överrepresenterade bland dem med deltidsanställningar.⁵⁰ För förslaget att höja ersättningarna i a-kassan kontrolleras även för om man är medlem i a-kassan, eftersom de som är medlemmar har som direkt egenintresse att vilja se större ersättningar än de som inte är medlemmar.

Ett tydligt sätt att redovisa resultaten från en logistisk regression är i termer av predicerade sannolikheter att en händelse blir uppfylld, dvs. om man exempelvis

Tabell 2 Förklaringar till individers attityder till att mjuka upp arbetsrätten, höja ersättningarna i a-kassan samt att lagstifta om rätt till heltid för deltidsanställda. (ordinal logistisk regression, ostandardiserade b-värden och förändring i predicerade sannolikheter för att bedöma förslaget som "Ganska bra förslag")

	Mjuka upp arbetsrätten		Höja ersättningsnivåerna i a-kassan		Lagstifta om rätt till heltid för deltidsanställda	
	Koefficient	förändring i predicerad sannolikhet: Ganska bra förslag	Koefficient	Förändring i predicerad sannolikhet: Ganska bra förslag	Koefficient	Förändring i predicerad sannolikhet: Ganska bra förslag
Insider	-0,47**	-7,42	0,15	+1,7	0,23	+2,16
Outsider	0,22	+3,65	0,42†	+4,28	0,52**	+3,95
Fackmedlem	-0,09	-1,38	0,27	+3,28	0,30**	+2,83
Medlem a-kassa	-	-	0,65***	+8,15	-	-
Oro för arbetslöshet	-0,02	-0,71	0,52***	+18,73	0,41***	+11,25
Vänster-höger	0,56***	+30,45	-0,63***	-20,07	-0,35***	-9,9
Subjektiv klasstillhörighet	-0,07	-1,99	-0,36***	-7,66	-0,38***	-5,84
Hushållsinkomst	-0,01	-0,32	-0,21*	-4,58	-0,26**	-4,17
Utbildning	-0,09**	-9,49	-0,13**	-9,08	-0,1**	-5,04
Kvinna	0,52***	+7,02	-0,02	-0,2	0,50***	+5,06
Ålder	-0,02***	-18,01	0,01*	+7,13	0,01	+3,27
cut1	-2,82		-4,66		-3,50	
cut2	-1,68		-2,69		-2,03	
cut3	0,16		-0,65		-0,40	
cut4	2,14		0,92		1,00	
McFaddens pseudo-R2	0,063		0,13		0,081	
Antal observationer	767		783		778	

Kommentar: † $p < 0.10$ * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$. Tabellen visar resultaten av en ordinal logistisk regression. Koefficienterna är ostandardiserade betakoefficienter, där ett högre värde på koefficienten implicerar att sannolikheten att man tycker att förslaget exempelvis är "ganska bra" är större. Dock kan inte den direkta effekten av koefficienterna utläsas av tabellen eftersom att den logistiska regressionen är icke-linjär. Således beror den absoluta effekten av en koefficient på värdet av de andra koefficienterna som ingår i den logistiska regression ekvationen. Kolumnen Förändring i predicerade sannolikheter: Ganska bra förslag, visar förändringen i predicerade sannolikheter för att tycka att förslaget är "ganska bra" om variabeln går från sitt observerade minimivärde till sitt observerade maximivärde. De övriga variabelerna har konstanthållits vid sitt medianvärde, förutom när insider- och outsider-variablerna varierats, eftersom att båda variabelerna är ömsesidigt uteslutande, vilket innebär att båda inte enligt teorin kan ha värdet 1 samtidigt, även om det går att modellera det i praktiken. Frågeformuleringarna är desamma som för envägs variansanalysen. För formuleringen av kontrollfrågorna, se avsnittet om metod och operationaliseringar ovan.

anser att det är ett ganska bra förslag att mjuka upp arbetsrätten. Vi har här valt att undersöka förändringarna i predicerade sannolikheter för att tycka att förslaget är "ganska bra", därför att förhållandevis få individer uppger extremvärdena mycket bra respektive mycket dåligt, varför vi finner skattningen för att uppge förslaget som ganska bra, mer realistiskt.

För förslaget att mjuka upp arbetsrätten framgår det av regressionsanalysen att det finns en signifikant negativ effekt av att tillhöra gruppen insiders. Koefficienten för outsidersvariabeln kan inte signifikant skiljas från noll, men visar trots det ett positivt värde vilket välvilligt kan tolkas som en möjlig indikation om att outsiders är mer positivt inställda till förslaget. Följaktligen kan konstateras att vår hypotes står sig väl även när vi kontrollerar för andra faktorer.

Vår andra hypotes gällde förslaget att höja ersättningsnivåerna i a-kassan. Här finner vi ingen signifikant effekt av att vara insider, men däremot en signifikant effekt av att tillhöra gruppen outsiders. Outsiders är således mer positiva till att höja ersättningsnivåerna i a-kassan, medan det varken går att urskilja en positiv eller negativ effekt hos insiders. Följaktligen konstaterar vi ett visst stöd för vår andra hypotes.

Den sista hypotesen som berör förslaget att lagstifta om rätt till heltid för deltidсанställda behandlas inte i själva kärnteorin utan utgör en vidareutveckling av det teoretiska ramverket. Även här får hypotesen stöd: det finns en signifikant positiv effekt av att vara outsider men ingen signifikant effekt av att vara insider, vilket stämmer precis med den teoretiska förutsägelsen. Trots den närliggande mothypotesen att vissa outsiders riskerar att förlora sin deltid medan andra får heltidsanställning så uppvisar förslaget stöd inom gruppen outsiders. Kanske väger möjligheten till en mer attraktiv anställningsform och arbetsvillkor tyngre än rädslan att förlora den anställning som man tvingats till i brist på anständigare alternativ.

Vi ser även att alla tre förslag präglas av en hög grad av politisk polarisering, där ideologisk vänster-höger-placering har en stark effekt på de tre beroende variabler. Men även variabler som oro för arbetslöshet, utbildning, ålder, fack- och a-kasse-medlemskap samt kön ger utslag. Alla dessa variabler har gemensamt att de påverkar eller fångar upp vilken ställning individen har på arbetsmarknaden. Oro för arbetslöshet är intimt sammanbunden med risken att drabbas av arbetslöshet, ålder är relaterat till etablering på arbetsmarknaden, utbildning påverkar individens konkurrenskraft, fack- och a-kassemedlemskap berör direkt fackens förhandlingsposition gentemot arbetsgivarna och kvinnor är överrepresenterade i deltidсанställningar. Trots att ideologi har en mycket stark effekt på ens inställning till dessa arbetsmarknadspolitiska förslag, är de inte ensamt avgörande. Det är inte endast ideologin som avgör hur vi ställer oss till dessa förslag, utan även vår ställning på arbetsmarknaden.

Skiljelinjen mellan grupperna väger tyngre än heterogeniteten inom grupperna

Som vi formulerade inledningsvis så har syftet med detta kapitel varit att undersöka om det faktiskt går en skiljelinje mellan *insiders* och *outsiders* i svensk arbetsmarknadsopinion. Resultatet av vår undersökning indikerar genomgående att denna skiljelinje existerar och tydligt återspeglas i svensk arbetsmarknadsopinion.

Torben Iversen och David Soskice har tidigare argumenterat för att heterogeniteten i gruppen *outsiders* är så stor att gruppen saknar gemensamma intressen.⁵¹ Förslaget om höjning av a-kassan illustrerar särskilt denna problematik, där gruppen *outsiders*, vars intresse enligt teorin bör ligga i linje med en höjning av a-kassan, men där det faktiska arbetsmarknadspolitiska tillståndet istället visar att stora delar av *outsiders* inte alls drar nytta av a-kassans förmåner. Mot bakgrund av att *outsiders* är en starkt heterogen grupp, och att våra resultat ändå visar ett signifikant samband mellan att vara *outsider* och stödja förslaget om höjd ersättningsnivå, liksom att vara *outsider* och stödja förslaget om lagstiftad heltid, så menar vi att detta ytterligare stärker stödet för våra hypoteser och för *insider-outsider*-teorin som helhet och tydligt påvisar förklaringspotentialen i att se arbetarklassen som uppdelad i *insiders* och *outsiders*.

Arbetsmarknaden ut och in

Vi har i detta kapitel studerat en i vår mening central skiljelinje på den svenska arbetsmarknaden. En arbetsmarknad där det tycks alltmer möjligt att dela in arbetskraften i två läger: de på insidan och de på utsidan – de etablerade och de prekära.

I vår mening är teorin om *insiders* och *outsiders* viktig för att förstå den svenska ekonomisk-politiska verkligheten, därför att teorin lyckas fånga upp och precisera en tudelning som inte endast är analytisk utan faktisk, sprungen ur de objektiva anställningsformerna på arbetsmarknaden. Verkligheten förekommer begreppet.

Motsättningarna mellan *insiders* och *outsiders* kan förstås som en funktion av arbetslösheten. I takt med att arbetslösheten stiger skärps intressekonflikten mellan grupperna. För *insiders* ökar de statliga utgifterna, för *outsiders* blir konkurrensen om anställningarna än hårdare och chanserna att etablera sig på arbetsmarknaden mindre. När Europa finner sig mitt i den kanske värsta ekonomiska krisen vi hittills har upplevt, och när arbetslösheten stiger i takt med att åtstramningspolitiken implementeras och budgetbalansen konsolideras som en väg ur recessionen, tyder mycket på att motsättningarna mellan *insiders* och *outsiders* kommer att skärpas. Eller möjligen är det så att vi, i skuggan av finanskrisen och de försök till nedmontering av anställningsskydden som vi på avstånd kan iaktta i Spanien, Grekland och Italien, är på väg mot en alltmer enhetlig arbetsmarknad, dominerad av en allt större grupp *outsiders*.

Noter

- ¹ Jmf. Med engelskans ”Labour”.
- ² Branting, Hjalmar, (2010) *Hvarför arbetarrörelsen måste bli socialistisk*, Murbruk förlag s. 28
- ³ <http://www.socialdemokraterna.se/Vart-parti/Var-historia/>
- ⁴ Se bl.a. Rueda (2005), Rueda & Lindvall (2011), Iversen & Soskice (2001).
- ⁵ Rueda (2005) s. 61. Statsvetaren Maria Oskarsons kapitel i denna volym fokuserar på distinktionen mellan dem ”i arbete” och dem ”i utanförskap”. Som Oskarson understryker, så används begreppet ”utanförskap” i vissa sammanhang, inte oomtvistat, som en svensk variant av ”outsiders”. Medan distinktionen för både dem i utanförskap och outsiders handlar om relationen till arbetsmarknaden, så skiljer sig den kategorisering av outsiders som vi valt att använda från den av utanförskap, som enbart särskiljer dem som förvärvsarbetar och dem som är arbetslösa. Vår operationalisering av insiders och outsiders tar istället avstamp i både arbetsmarknadsstatus och anställningsförhållanden, och för att undvika missledande associationer till det politiserade begreppet ”utanförskap”, använder vi oss istället av termerna ”insider” och ”outsider”.
- ⁶ Lindvall, Martinsson & Oscarsson (opublicerat manuskript).
- ⁷ I Lindvalls kapitel från 2003 kontrolleras dock inte de signifikanta effekterna av att tillhöra gruppen insiders eller outsiders för andra variabler som kan tänkas orsaka skillnaderna mellan insiders och outsiders.
- ⁸ Sverige inkluderas dock som ett fall i den eurobarometerdata som används i Rueda (2006). Här lyfts även vikten av en fördjupad studie av Sverige fram, eftersom att Sverige, menar Rueda, är att betrakta som ett kritiskt fall.
- ⁹ Lindvall, Martinsson & Oscarsson (opublicerat manuskript), Lindvall och Rueda (2011) samt Lindvall och Rueda (opublicerat manuskript).
- ¹⁰ Se Lindvall & Rueda (2011), Palier & Thelen (2010), och Iversen (2009).
- ¹¹ Rueda (2005)
- ¹² LAS reviderades 1984.
- ¹³ <http://www.dn.se/ekonomi/oecd-om-invandrad-arbetskraft>
- ¹⁴ <http://www.foretagarna.se/Aktuellt-och-opinion/Pressmeddelanden/-2012-/Sveriges-ungdomar-Vi-missgynnas-av-turordningsreglerna/>, http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/vi-maste-ha-modet-att-reformera_6959287.svd
- ¹⁵ http://www.mynewsdesk.com/se/pressroom/orebro_universitet/pressrelease/view/svaga-turordningsregler-ger-arbetsgivaren-stoerre-spelrum-729069

- 16 <http://www.centerpartiet.se/Centerpolitik/Politikomraden/Jobb-och-arbetsliv/Politik-A---O/Arbetsratt/>, <http://www.folkpartiet.se/Var-politik/Snabba-fakta/Arbetsratt/>
- 17 <http://www.folkpartiet.se/Var-politik/Snabba-fakta/Arbetsratt/>
- 18 http://www.svensktnaringsliv.se/fragor/las/facket-vill-diskutera-turordningsreglerna_155396.html
- 19 <http://www.centerpartiet.se/Centerpolitik/Politikomraden/Jobb-och-arbetsliv/Politik-A---O/Ungdomsavtal/>
- 20 <http://www.centerpartiet.se/Centerpolitik/Politikomraden/Jobb-och-arbetsliv/Politik-A---O/Ungdomsarbetsloshet/>
- 21 <http://www.dagensarena.se/debatt/hans-backman-fp-arbetsratten-behoover-anpassas-till-behoven/>
- 22 <http://www.a-kassa.nu/nya-regler-for-a-kassa>
- 23 Förslag om att förändra a-kasseersättningarna har även tidigare mätts, men då med påståendet om att sänka ersättningarna till a-kassan. Detta ändrades efter att alliansen faktiskt sänkt ersättningarna i a-kassan efter valet 2006.
- 24 Martinsson (2002) Det våras för politiken, s. 304
- 25 http://www.ifmetall.se/ifmetall/home/content.nsf/aget?open&key=hojning_av_avgiften_till_a_kassan_ar_nodvandig_1334232542089, <http://www.lo.se/home/lo/home.nsf/unidView/5E6551936AE55B33C1257452003E1BCD>
- 26 <http://www.ka.se/index.cfm?c=99280>
- 27 <http://www.dn.se/ekonomi/ministern-oppnar-for-nya-a-kasseregler?rm=print>
- 28 <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=5027424>
- 29 <http://www.dagensarena.se/debatt/hans-backman-fp-arbetsratten-behoover-anpassas-till-behoven/>, http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/vi-maste-ha-modet-att-reformera_6959287.svd
- 30 <http://www.centerpartiet.se/Centerpolitik/Politikomraden/Jobb-och-arbetsliv/Politik-A---O/Ungdomsarbetsloshet/>
- 31 http://www.svd.se/nyheter/inrikes/v-vill-lagstifta-om-ratt-till-heltid_3434299.svd, <http://www.ka.se/index.cfm?c=98637>
- 32 https://www.moderat.se/web/Lag_om_ratt_till_heltid_kan_gora_fler_arbetslosa.aspx
- 33 Alt (1985), Hibbs (1977)

- 34 Rueda (2005) s. 63
- 35 Allmänt definierat som en övre medelklass och överklass. Rueda (2005) definierar denna som "employers, the upper middle-class, and the business and financial community" s.62.
- 36 Oskarsson, Bengtsson & Berglund (red) (2010) s. 13.
- 37 Att jämföra med det engelska begreppet 'upscale'.
- 38 Lindvall & Rueda (2011) s. 6
- 39 Rueda (2005) s. 62
- 40 Rueda (2005)
- 41 Rueda (2006) s. 386, Lindvall & Rueda (2011) s.4
- 42 Rueda (2007)
- 43 Vi har här valt att översätta engelskans upscale till 'ledande positioner', för att låta begreppet definieras utifrån den faktiska positionen i produktionsordningen.
- 44 ANOVA
- 45 Fördelen med att använda sig av ANOVA i stället för ett t-test är att vi här kan signifikant testa skillnaderna för alla tre grupper gentemot varandra, något som inte är möjligt med ett t-test som endast kan testa två grupper mot varandra.
- 46 En dummyvariabel för respektive grupp.
- 47 Därmed kan vi inte uttala oss om hur de övre klasserna förhåller sig till dessa förslag. Om vi inte hade kontrollerat för ytterligare variabler hade konstanten i regressionen utgjort värdet på dummyvariabeln för de övre klasserna. Emellertid kan man inte göra samma tolkning om man även kontrollerar för andra variabler.
- 48 Martinsson (2000), Oskarsson (1999)
- 49 Rueda, Active labour market policy. Måttet på "oro för arbetslöshet" är utformat på följande sätt: "Om du ser till läget idag, vad upplever du själv som mest oroadande inför framtiden? Stor arbetslöshet". Måttet fångar inte nödvändigtvis oron för den egna risken att bli arbetslös.
- 50 Iversen & Soskice (2009)
- 51 Iversen & Soskice (2001)

Referenser

- Alt, James (1985) "Political Parties, World Demand, and Unemployment." *American Political Science Review* 79 (December): 1016–40.
- Branting, Hjalmar, (2010) *Hvarför arbetarrörelsen måste bli socialistisk*, Murbruk förlag
- Hibbs, Douglas (1977) "Political Parties and Macroeconomic Theory." *American Political Science Review* 71 (December): 1467–87.
- Iversen, Torben, & David Soskice (2009) *Dualism and Political Coalitions: Inclusionary Versus Exclusionary Reforms in an Age of Inequality*, Sept 3-6, 2009. 2009 APSA Annual Meeting and Exhibition. , Toronto, ON: American Political Science Association
- Iversen, Torben & David Soskice (2001) "An Asset Theory of Social Preferences." *American Political Science Review* 95 (December): 875–93.
- Lindvall, Johannes (2003) Politiska preferenser hos insiders och outsiders, s. 281-391 i Oscarsson, Henrik (red) *Demokratitrender*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Lindvall, Johannes & David Rueda (2011) "Insider-Outsider Politics" i Emmenegger et al (red.), *The Age of Dualization*. Oxford: Oxford University Press.
- Lindvall, Johannes & David Rueda (opublicerat manuskript) "The Insider-Outsider Dilemma". Lund.
- Lindvall, Johannes, Johan Martinsson och Henrik Oscarsson (opublicerat manuskript). "Party choice in hard times: Group-specific responses to economic downturns in Sweden". Lund/Göteborg
- Martinsson, Johan (2000) Opinionsbildning inom arbetsmarknadspolitiken, s. 287-304 i Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Det nya Samhället*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Martinsson, Johan (2002) Femton år av arbetslöshet, s. 293-308 i Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Det våras för politiken*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Oskarson, Maria, Bengtsson Mattias och Tomas Berglund (red) (2010) En fråga om klass – levnadsförhållanden, livsstil, politik. Lund: Liber.
- Palier, Bruno och Thelen, Kathleen (2010). Institutionalizing dualism. *Politics & Society*, 38 (1): 119-148.
- Rueda, David (2005). Insider–Outsider Politics in Industrialized Democracies: The Challenge to Social Democratic Parties. *American Political Science Review*, 99, s 61-74.
- Rueda, David (2006). Social Democracy and Active Labour-Market Policies: Insiders, Outsiders and the Politics of Employment Promotion. *British Journal of Political Science*, 36 pp 385-406

Elektroniska källor

- A-kassan.nu, 'Nya regler för a-kassan', hämtad 2012-04-26 <http://www.a-kassa.nu/nya-regler-for-a-kassa>
- Centerpartiet, 'Politikområden – ungdomsavtal', hämtad 2012-04-26 <http://www.centerpartiet.se/Centerpolitik/Politikomraden/Jobb-och-arbetsliv/Politik-A---O/Ungdomsavtal/>
- Centerpartiet, 'Politikområden – ungdomsarbetslöshet', hämtad 2012-04-26 <http://www.centerpartiet.se/Centerpolitik/Politikomraden/Jobb-och-arbetsliv/Politik-A---O/Ungdomsarbetsloshet/>
- Centerpartiet, 'Politikområden – arbetsrätt', hämtad 2012-04-26 <http://www.centerpartiet.se/Centerpolitik/Politikomraden/Jobb-och-arbetsliv/Politik-A---O/Arbetsratt/>
- Dagens Nyheter, 'OECD om invandrad arbetskraft', publicerad 2011-12-19, hämtad 2012-04-26 <http://www.dn.se/ekonomi/oecd-om-invandrad-arbetskraft>
- Dagens Nyheter, 'Ministern öppnar för nya a-kasseregler', publicerad 2012-02-23, hämtad 2012-04-26 <http://www.dn.se/ekonomi/ministern-oppnar-for-nya-a-kasseregler>
- Dagens Arena, 'Hans Backman (FP): Arbetsrätten behöver anpassas till behoven', publicerad 2011-10-31, hämtad 2012-04-26 <http://www.dagensarena.se/debatt/hans-backman-fp-arbetsratten-behover-anpassas-till-behoven/>
- Folkpartiet, 'Vår politik – Arbetsrätt', hämtad 2012-04-26 <http://www.folkpartiet.se/Var-politik/Snabba-fakta/Arbetsratt/>
- Företagarna, 'Sveriges ungdomar: vi missgynnas av turordningsreglerna', publicerad 2012-01-17, hämtad 2012-04-26 <http://www.foretagarna.se/Aktuellt-och-opinion/Pressmeddelanden/-2012-/Sveriges-ungdomar-Vi-missgynnas-av-turordningsreglerna/>
- IF Metall, 'Avgiften till a-kassan höjs', publicerad 2012-04-13, hämtad 2012-04-27 http://www.ifmetall.se/ifmetall/home/content.nsf/aget?open&key=hojning_av_avgiften_till_a_kassan_ar_nodvandig_1334232542089
- Kommunalarbetaren, 'Ingen höjning av a-kassan på tio år', publicerad 2011-11-16, hämtad 2012-04-26 <http://www.ka.se/index.cfm?c=99280>
- Kommunalarbetaren, 'S vill lagstifta om rätt till heltid', publicerad 2011-10-05, hämtad 2012-04-26 <http://www.ka.se/index.cfm?c=98637>
- Landsorganisationen i Sverige, 'Orättvis avgiftshöjning i a-kassan', publicerad 2011-06-09, hämtad 2012-04-27 <http://www.lo.se/home/lo/home.nsf/unidView/5E6551936AE55B33C1257452003E1BCD>
- Nya Moderaterna, 'Lag om rätt till heltid kan göra fler arbetslösa', publicerad 2011-10-07, hämtad 2012-04-26 https://www.moderat.se/web/Lag_om_ratt_till_heltid_kan_gora_fler_arbetslosa.aspx
- Socialdemokraterna, 'Vår historia', hämtad 2012-04-26 <http://www.socialdemokraterna.se/Vart-parti/Var-historia/>

- Svenska Dagbladet, 'Vi måste ha modet att reformera', publicerad 2012-03-29, hämtad 2012-04-26 http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/vi-maste-ha-modet-att-reformera_6959287.svd
- Svenska Dagbladet, 'V vill lagstifta om rätt till heltid', publicerad 2009-09-29, hämtad 2012-04-26 http://www.svd.se/nyheter/inrikes/v-vill-lagstifta-om-ratt-till-heltid_3434299.svd
- Svenskt Näringsliv, 'Facket vill diskutera turordningsreglerna', publicerad 2012-03-21, hämtad 2012-04-26 http://www.svensktnaringsliv.se/fragor/las/facket-vill-diskutera-turordningsreglerna_155396.html
- Sveriges Radio, 'Facklig oror över nya regler för a-kassan', publicerad 2012-03-21, hämtad 2012-04-26 <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=5027424>
- Örebro Universitet, 'Svaga turordningsregler ger arbetsgivaren större spelrum', publicerad 2012-02-02, hämtad 2012-04-26 http://www.mynewsdesk.com/se/pressroom/orebro_universitet/pressrelease/view/svaga-turordningsregler-ger-arbetsgivaren-stoerre-spelrum-729069

VARFÖR ARBETSLÖSA MÅR SÄMRE

FILIP FORS OCH BENGT BRÜLDE

Det är som regel viktigt att ha ett arbete. Att vara arbetslös har oftast negativa lyckoeffekter, och detta verkar gälla för i stort sett alla länder (se Brülde 2007). En osäker arbetssituation kan också vara en källa till olycka (Diener et al. 1999, EC 2001, Layard 2005, Brülde och Nilsson 2010).¹ Mycket av denna tidigare forskning har emellertid fokuserat på sysselsättningens effekter på livstillfredsställelsen snarare än dess effekter på det subjektiva välbefinnandet. Det finns emellertid skäl att tro att dessa effekter är olika stora, att effekterna på livstillfredsställelsen är betydligt större än effekterna på det subjektiva välbefinnandet (Schimmack et al. 2006, Knabe et al. 2010, Fors och Brülde 2011).

Arbetslösheten tycks dessutom drabba vissa grupper hårdare än andra. Enligt Argyle (1999) drabbas till exempel män, ensamstående och de som hör till arbetarklassen hårdare, och Brülde och Nilsson (2010) fann vidare tendenser till att arbetslöshet har större inverkan på livstillfredsställelsen hos män än hos kvinnor, och hos personer i yngre medelålder än hos unga och äldre.

Hur kan då arbetslöshetens negativa lyckoeffekter förklaras? Här kan man först fråga sig om det är det blotta faktum att man står utanför arbetsmarknaden som ställer till det. I så fall borde pensionärer ligga på ungefär samma lyckonivåer som arbetslösa, men så är inte fallet. Enligt vissa är pensionärer inte mindre lyckliga än de som arbetar, och många av dem verkar tvärtom ligga på högre lyckonivåer, särskilt de som har en god hälsa och en hyfsad ekonomi och är aktiva (Argyle 1999). Senare studier på svenska förhållanden visar dock att pensionärer är något mindre nöjda med livet än den arbetande delen av befolkningen (Holmberg och Weibull 2005, Fors och Brülde 2011). Men här kan vi återigen notera en skillnad mellan livstillfredsställelse och välbefinnande, pensionärernas välbefinnande ligger nämligen på samma nivå som välbefinnandet hos den arbetande delen av befolkningen (Fors och Brülde 2011). Dessa samband är viktiga att beakta när man försöker förklara arbetslöshetens negativa lyckoeffekter.

Vilka kan då de relevanta mekanismerna tänkas vara? En viktig mekanism är naturligtvis att de flesta av oss vill arbeta (Warr 1999), och att man blir mer frustrerad om denna önskan inte uppfylls. Men den viktigaste faktorn enligt Argyle (1999) är att man har sämre ekonomi som arbetslös. Som arbetslös går man även miste om det sociala sammanhang som arbetsplatsen och arbetskamraterna innebär (Englund 1997, Argyle 1999). Livet som arbetslös kan vara plågsamt därför att det är ensamt, vilket förklarar varför det ofta är mindre illa om någon annan i samma hushåll också är arbetslös (Diener et al. 1999). Att inte känna sig behövd och att inte känna att

man bidrar till samhället kan också ha negativa lyckoeffekter (Englund 1997, Layard 2005). Arbetet knyter oss även till större mål och syften. Som arbetslös har man ofta inga mål utöver de egna, vilket kan göra det svårare att uppleva mening i livet (Jahoda 1982, Westerlund 2000).

Många arbetslösa har också svårigheter med att strukturera sin tid (Jahoda 1982), och risken att bli uttråkad är större (Argyle 1999). Som arbetslös har man inte heller samma möjligheter att använda sina färdigheter och förmågor (Westerlund 2000), och det är lätt att man hamnar på en för låg aktivitetsnivå (Jahoda 1982). Man har till exempel sett att arbetslösa är mera passiva även på kvällar och helger (Diener et al. 1999). Arbetet skänker oss också social status och identitet (Westerlund 2000). Detta innebär att självkänslan och självrespekten kan få sig en knäck när man blir arbetslös, i synnerhet om man uppfattar sin arbetslöshet som ett personligt misslyckande (Argyle 1999, Diener et al. 1999). Enligt Piet Ouweneel (2002) är detta en viktigare mekanism än försämrade inkomst i rika länder. Denna faktor kan förklara varför sambandet mellan arbetslöshet och olycka är starkare när arbetslöshetssiffrorna är låga (Diener et al. 1999). I arbetslösheten kan det också ligga en osäkerhet inför framtiden och en känsla av att vara maktlös och beroende av krafter utanför ens egen kontroll (Englund 1997). Arbetslöshet har också negativa effekter både på den somatiska och på den psykiska hälsan. Långvarigt arbetslösa blir till exempel oftare alkoholiserade, de drabbas i högre grad av psykosomatiska problem och de lever kortare (Englund 1997, Argyle 1999, Westerlund 2000).

Några frågor om arbetslöshet och lycka

Huvudsyftet med denna studie är att undersöka hur arbetslöshetens effekter på livstillfredsställelse och välbefinnande kan förklaras. De data vi har tillgång till är tyvärr inte tillräckliga för att vi ska kunna ta ställning till alla de tänkbara mekanismer som listades ovan, men vi kan undersöka om, och i så fall i vilken grad, arbetslöshetens effekter på lyckan medieras via faktorer som lägre inkomst, en mer passiv fritid samt lägre självförtroende.

Vi vill också undersöka vilka faktorer som modererar arbetslöshetens effekter på livstillfredsställelsen och välbefinnandet, det vill säga (grovt sett) vilka faktorer som gör livet som arbetslös lättare respektive svårare för den som drabbats. Det finns ett flertal tänkbara modererande faktorer som uppmätts i SOM-undersökningarna, och vi väljer här att undersöka fem av dessa faktorer, nämligen personlighetsdragen emotionell stabilitet och extraversion, självförtroende, ensamhet/social isolering samt inkomst.

Det är värt att notera att faktorer som hushållsinkomst och självförtroende kan vara modererande och medierande samtidigt. Den som har en god ekonomi och en god självkänsla kanske kan hantera sin arbetslöshet bättre – arbetslöshet kanske inte har lika stora negativa lyckoeffekter i dessa grupper – samtidigt som arbetslöshetens negativa lyckoeffekter också kan förklaras genom dess effekter på privatekonomin

och självkänslan. En faktor som självförtroende kan också vara bakomliggande, i betydelsen att den har en positiv effekt på både lyckan och sysselsättningen. På grund av denna komplexa kausala situation – att de statistiska samband som finns kan förklaras på åtminstone tre olika sätt – använder vi oss av medelvärdesjämförelser och korrelationsanalyser snarare än av regressionsanalyser.

Att finna välgrundade svar på dessa frågor är inte minst viktigt av praktiska skäl, för att vi ska kunna hitta strategier som kan dämpa arbetslöshetens negativa lycko-effekter. Att få kunskap om vilka faktorer som medierar arbetslöshetens effekter på lyckan kan till exempel lära oss saker om hur arbetslösa bör leva om de vill bibehålla sin tidigare lyckonivå. För alla de mekanismer som listades ovan tyder ju på att de fördelar som arbetet ger i princip kan uppnås på annat sätt, till exempel genom ideellt arbete och en fysiskt och socialt aktiv "fritid", dvs. att det inte verkar vara nödvändigt att ha ett arbete för att kunna vara lycklig. Att få kunskap om vilka faktorer som modererar arbetslöshetens effekter på lyckan kan också lära oss hur arbetslösa bör leva om de vill bibehålla sin tidigare lyckonivå, men i detta fall rör det sig snarare om vad som kan skydda oss från arbetslöshetens skadliga effekter, eller "buffra" dessa effekter.

Men innan vi går in på våra två huvudfrågor vill vi först undersöka vilka samband som finns mellan arbetslöshet, å den ena sidan, och livstillfredsställelse respektive subjektivt välbefinnande, å den andra. Inledningsvis undersöker vi även om dessa samband är olika starka för olika grupper. Kan analyserna av SOM-data ge ökat stöd åt tidigare forskningsrön, som att effekterna på livstillfredsställelsen är större än effekterna på det subjektiva välbefinnandet, eller att arbetslösheten drabbar män hårdare än kvinnor?

Arbetslöshetens relationer till livstillfredsställelse och subjektivt välbefinnande i olika grupper

Våra tidigare studier av SOM-data från 2010 (Fors och Brülde 2011) tyder på att arbetslöshet uppvisar ett starkare negativt samband med livstillfredsställelse än med välbefinnande. Denna skillnad var emellertid inte statistiskt signifikant, vilket kan bero på den knappa urvalsstorleken (vår välbefinnandefråga var endast inkluderad i en av undersökningens tre delar). Men resultatet kan replikeras för det betydligt större individurval som vi nu har tillgång till. I tabell 1 och 2 kan vi se att skillnaden i livstillfredsställelse mellan de arbetslösa och de förvärvsarbetande är betydligt större än skillnaden i subjektivt välbefinnande. Skillnaden i livstillfredsställelse är ungefär dubbelt stor så jämfört med skillnaden i välbefinnande. Denna skillnad är dessutom statistiskt signifikant på 95-procentsnivån.

Vi kan också se att den lägre nivån av livstillfredsställelse bland arbetslösa (jämfört med förvärvsarbetande) är förvånansvärt lika för samtliga de demografiska grupper som vi har inkluderat i analysen. Arbetslöshet är relaterat till lägre livstillfredsställelse för både män och kvinnor, för både arbetare och tjänstemän, för både låg- och

högutbildade samt för samtliga åldersgrupper. Sammantaget finner vi inga statistiskt signifikanta gruppskillnader vad gäller sambandet mellan arbetslöshet och livstillfredsställelse. För samtliga grupper i urvalet gäller att de arbetslösa har minst en enhet lägre livstillfredsställelse än de förvärvsarbetande.

Vad gäller sambandet mellan arbetslöshet och välbefinnande verkar det finnas en betydligt större variation mellan de olika demografiska grupperna i urvalet. Vi tror emellertid att detta mönster delvis kan förklaras av att vårt mått på välbefinnande är känsligt för små urvalsstorlekar och därför innehåller mer slumpmässig variation än vårt mått på livstillfredsställelse, inte minst eftersom måttet på välbefinnande rör hur intervjupersonerna känt sig under de senaste dagarna. Inga av gruppskillnaderna är statistiskt signifikanta och konfidensintervallen är genomgående ganska vida.

Tabell 1 Livstillfredsställelse för arbetslösa och förvärvsarbetande individer i Sverige 2010 och 2011 (medeltal, konfidensintervall)

	Arbetslös	Förvärvsarbetande	Skillnad
Hela urvalet	6,29 (6,02-6,57)	7,74 (7,68-7,80)	-1,45*** (-1,69, -1,21)
Kön			
Kvinna	6,39 (6,00-6,79)	7,82 (7,73-7,90)	-1,42*** (-1,74, -1,01)
Man	6,17 (5,80-6,54)	7,66 (7,57-7,75)	-1,49*** (-1,85, -1,14)
Yrkesklass			
Arbetare	6,26 (5,86-6,66)	7,54 (7,44-7,64)	-1,29*** (-1,63, -0,94)
Tjänsteman	6,38 (5,84-6,93)	7,90 (7,81-7,98)	-1,52*** (-2,01, -1,02)
Utbildningsnivå			
Låg (högst examen från gymnasium)	6,25 (5,90-6,61)	7,61 (7,52-7,70)	-1,35*** (-1,66, -1,05)
Hög (minst eftergymnasial utbildning)	6,42 (5,97-6,88)	7,85 (7,77-7,93)	-1,43*** (-1,83, -1,03)
Ålder			
16-29	6,50 (6,03-6,97)	7,70 (7,52-7,88)	-1,20*** (-1,65, -0,75)
30-49	6,05 (5,58-6,52)	7,75 (7,66-7,83)	-1,70*** (-2,09, -1,31)
50-64	6,42 (5,95-6,89)	7,73 (7,64-7,83)	-1,32*** (-1,8, -0,88)

Kommentarer: Livstillfredsställelse mättes genom enkätfrågan: "Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?" där svarsalternativen var "Mycket nöjd", "Ganska nöjd", "Inte särskilt nöjd" och "Inte alls nöjd". Till våra analyser valde vi att standardisera svarsalternativen till en 0-10-skala. Signifikansnivåer: *= $p < 0,10$ **= $p < 0,05$ ***= $p < 0,01$. Konfidensintervall, 95 procent, inom parentes.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010/2011 (sammanlagan datamängd).

Tabell 2 *Subjektivt välbefinnande för arbetslösa och förvärvsarbetande individer i Sverige 2010 och 2011 (medeltal, konfidensintervall, medeltalsskillnader)*

	Arbetslös	Förvärvsarbetande	Skillnad
Hela urvalet	6,35 (5,98-6,72)	7,04 (6,96-7,11)	-0,69*** (-1,00, -0,37)
Kön			
Kvinna	6,07 (5,52-6,63)	6,99 (6,88-7,10)	-0,92*** (-1,37, -0,47)
Man	6,64 (6,15-7,13)	7,09 (6,98-7,19)	-0,45 (-0,88, -0,01)
Yrkesklass			
Arbetare	6,27 (5,74-6,81)	6,82 (6,70-6,96)	-0,55** (-1,03, -0,08)
Tjänsteman	6,59 (5,83-7,34)	7,14 (7,04-7,25)	-0,56* (-1,20, +0,09)
Utbildningsnivå			
Låg (högst examen från gymnasium)	6,57 (6,08-7,06)	7,02 (6,90-7,14)	-0,45** (-0,87, -0,02)
Hög (minst eftergymnasial utbildning)	6,19 (5,62-6,77)	7,06 (6,96-7,16)	-0,87*** (-1,37, -0,37)
Ålder			
16-29	6,58 (5,98-7,19)	6,82 (6,58-7,04)	-0,23 (-0,82, -0,36)
30-49	5,90 (5,29-6,52)	6,95 (6,84-7,06)	-1,05*** (-1,57-0,52)
50-64	6,47 (5,72-7,21)	7,21 (7,09-7,33)	-0,74** (-1,31-0,17)

Kommentarer: Subjektivt välbefinnande mättes genom enkätfrågan: "Om du tänker på de senaste dagarna, hur skulle du säga att du har känt dig?" där svarsalternativen gick från (0) "Mycket illa till mods" till (10) "Mycket väl till mods". Signifikansnivåer: * $p < 0,10$ ** $p < 0,05$ *** $p < 0,01$. Konfidensintervall, 95 procent, inom parentes.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010/2011.

Vem drabbas mest av att bli arbetslös?

Låt oss nu försöka besvara den andra av våra två huvudfrågor, som handlar om vad som kan tänkas moderera sambandet mellan arbetslöshet och lycka. Vår utgångspunkt är (som sagt) att både yttre livsvillkor och psykologiska dispositioner kan tänkas påverka hur väl en individ hanterar sin arbetslöshet. Vad gäller livsvillkoren är våra hypoteser att individer som är socialt isolerade och som har låga inkomster drabbas hårdare av arbetslöshet än socialt aktiva individer med god ekonomi. Vad gäller de psykologiska dispositionerna kan vi förvänta oss att de som är mer emotionellt stabila och mer utåtriktade har lättare att hantera arbetslöshet än de som är mindre stabila och mer inåtvända, och att individer med ett starkt självförtroende drabbas mindre av arbetslöshet än individer med ett sämre självförtroende. Dessa hypoteser är delvis hämtade från hälsoområdet, där det har forskats en del på så kallade skyddsfaktorer och "generella motståndsresurser" (Antonovsky 1991).

För att mäta graden av social isolering skapade vi en dikotom variabel där de som både är ensamstående eller änka/änkling och träffar vänner mindre än en gång i veckan placerades i gruppen socialt isolerade individer, och där övriga placerades i gruppen socialt aktiva. Vad gäller inkomsten delade vi upp individerna i två grupper, på basis av huruvida deras självskattade hushållsinkomster var höga eller låga.

För att mäta emotionell stabilitet respektive extraversion-introversion använde vi oss av personlighetsskalan *HP5i* som finns inkluderad i SOM-undersökningen.² Individernas självförtroende mättes genom att respondenterna fick skatta sitt allmänna självförtroende på en 11-gradig skala, där ändpunkterna var definierade som (0) ”mycket dåligt” och (10) ”mycket bra”. Vi delade upp urvalet i en grupp vars självförtroende är på samma nivå eller lägre än medelvärdet (7) och en grupp vars självförtroende är högre än genomsnittet. Skälet till att vi gjorde denna uppdelning är att urvalsstorlekarna inte tillåter mer förfinande analyser, och detsamma gäller våra övriga variabler ovan.

Tabell 3 Livstillfredsställelse för arbetslösa och förvärvsarbetande individer i Sverige 2010 och 2011 (medeltal och konfidensintervall, medeltalsskillnader)

	Arbetslös	Förvärvsarbetande	Skillnad
Hela urvalet	6,35 (5,98-6,72)	7,04 (6,96-7,11)	-0,69*** (-1,00, -0,37)
Psykologiska dispositioner			
Emotionellt instabil	6,51 (5,92-7,09)	7,21 (7,06-7,36)	-0,70** (-1,24, -0,17)
Emotionellt stabil	6,24 (5,55-6,94)	8,03 (7,91-8,15)	-1,79*** (-2,34, -1,24)
Inåtvänd	5,91 (5,36-6,46)	7,14 (7,00-7,27)	-1,28*** (-1,73, -0,63)
Utåtriktad	7,13 (6,44-7,82)	8,31 (8,18-8,44)	-1,18*** (-1,73, -0,73)
Lågt självförtroende	6,01 (5,52-6,51)	7,00 (6,87-7,14)	-0,99*** (-1,44-0,23)
Högt självförtroende	7,33 (6,51-8,16)	8,26 (8,14-8,38)	-0,92*** (-1,58-0,27)
Hushållsinkomst (brutto)			
Låg (Högst 400 000 per år)	6,21 (5,82-6,59)	7,14 (7,01-7,28)	-0,93*** (-1,31, -0,56)
Hög (Mer än 400 000 per år)	6,80 (6,22-7,39)	7,95 (7,87-8,03)	-1,15*** (-1,68, -0,61)
Socialt umgänge			
Socialt isolerad	5,24 (4,69-5,80)	6,68 (6,49-6,87)	-1,39*** (-1,93, -0,85)
Ej socialt isolerad	6,72 (6,42-7,01)	7,88 (7,81-7,94)	-1,11*** (-1,42-0,80)

Kommentarer: Livstillfredsställelse mättes genom enkätfrågan: ”Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?” där svarsalternativen var ”Mycket nöjd”, ”Ganska nöjd”, ”Inte särskilt nöjd” och ”Inte alls nöjd”. Till våra analyser valde vi standardisera svarsalternativen till en 0-10-skala. Signifikansnivåer: *= $p < 0,10$ **= $p < 0,05$ ***= $p < 0,01$. Konfidensintervall, 95 procent, inom parentes.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010 och 2011 (sammanslagen datamängd).

I tabell 3 och 4 redovisas de arbetslösas lägre lyckonivå för våra fem modererande variabler. Vi kan först notera att inga av de yttre livsvillkor vi har undersökt (inkomst och social isolering) tycks moderera sambandet mellan arbetslöshet och lycka. Skillnaden i livstillfredsställelse mellan arbetslösa och förvärvsarbetande är inte mindre för höga inkomster än för låga inkomster, och den är inte mindre för socialt aktiva individer än för socialt inaktiva individer. Hushållsinkomst och social isolering verkar inte heller moderera arbetslöshetens effekter på välbefinnandet även om mönstret för social isolering pekar i förväntad riktning. I detta fall tycks skillnaderna mellan grupperna vara något större än i fallet livstillfredsställelse, men inte heller dessa skillnader är statistiskt signifikanta (vilket återigen kan bero på att vårt mått på välbefinnande är känsligt för små urvalsstorlekar och därför innehåller mer brus än vårt mått på livstillfredsställelse).

Vilken betydelse har då våra psykologiska dispositioner i detta sammanhang? Drabbas individer med vissa personlighetsdrag hårdare än andra när de blir arbetslösa? Märkligt nog kan vi konstatera att arbetslöshet verkar slå hårdare mot de emotionellt stabila än mot de emotionellt instabila, särskilt i fallet livstillfredsställelse. I urvalet för gruppen emotionellt stabila individer är skillnaden mellan de arbetslösa och förvärvsarbetande individerna över dubbelt så stor jämfört med urvalet av gruppen emotionellt instabila individer. Denna gruppsskillnad är statistiskt signifikant på 90-procentsnivån och en hårsmån från att vara signifikant på 95-procentsnivån.

Vad gäller de två övriga psykologiska dispositionerna – extraversion och självförtroende – finner vi inte heller några signifikanta skillnader. Skillnaden i livstillfredsställelse mellan arbetslösa och förvärvsarbetande är inte mindre för utåtriktade individer eller för individer med ett gott självförtroende. Skillnaderna i välbefinnande tycks vara något större, men är inte i närheten av att vara statistiskt signifikanta.

Sammanfattningsvis kan man säga att samtliga hypoteser vi ställt upp har falsifierats, i synnerhet hypotesen att emotionellt instabila personer drabbas hårdare av arbetslöshet än de emotionellt stabila.

Tabell 4 *Subjektivt välbefinnande för arbetslösa och förvärvsarbetande individer i Sverige 2010 och 2011 (medeltal, konfidensintervall, medeltalsskillnader)*

	Arbetslös	Förvärvsarbetande	Skillnad
Hela urvalet	6,35 (5,98-6,72)	7,04 (6,96-7,11)	-0,69*** (-1,00, -0,37)
Psykologiska dispositioner			
Emotionellt instabil	5,90 (5,23-6,57)	6,18 (6,01-6,35)	-0,28 (-0,90, +0,34)
Emotionellt stabil	6,89 (6,07-7,72)	7,54 (7,41-7,67)	-0,64** (-1,24, -0,05)
Inåtvänd	5,97 (5,33-6,61)	6,47 (6,32-6,62)	-0,50* (-1,07, -0,08)
Utåtriktad	6,90 (6,02-7,79)	7,51 (7,36-7,67)	-0,61* (-1,28, +0,06)
Lågt självförtroende	5,85 (5,28-6,43)	5,95 (5,79-6,10)	-0,09 (-0,61,+0,43)
Högt självförtroende	7,47 (6,50-8,44)	7,83 (7,71-7,96)	-0,37 (-1,06, +0,33)
Hushållsinkomst (brutto)			
Låg (Högst 400 000 per år)	6,10 (5,53-6,68)	6,51 (6,33-6,69)	-0,40 (-0,92, +0,11)
Hög (Mer än 400 000 per år)	6,97 (6,11-7,82)	7,19 (7,09-7,30)	-0,22 (-0,92, +0,55)
Socialt umgänge			
Socialt isolerad	5,88 (5,13-6,63)	6,16 (5,91-6,40)	-1,25*** (-2,07, -0,43)
Ej socialt isolerad	6,44 (6,01-6,88)	7,16 (7,08-7,24)	-0,58*** (-0,98, -0,18)

Kommentarer: Subjektivt välbefinnande mättes genom enkätfrågan: "Om du tänker på de senaste dagarna, hur skulle du säga att du har känt dig?" där svarsalternativen gick från (0) "Mycket illa till mods" till (10) "Mycket väl till mods". Signifikansnivåer: *= $p < 0,10$ **= $p < 0,05$ ***= $p < 0,01$. Konfidensintervall, 95 procent, inom parentes.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010 och 2011 (sammanslagen datamängd).

Vad förklarar sambandet mellan arbetslöshet och lycka?

Vår första huvudfråga handlar som sagt om vilka mekanismer som kan förklara varför arbetslösa individer mår sämre och är mindre tillfreds med sina liv än individer som förvärvsarbetar. Här har vi valt att undersöka tre faktorer som kan tänkas mediera sambandet mellan arbetslöshet och lycka, nämligen en mindre aktiv fritid, lägre självförtroende och lägre inkomster.

För att mäta hur aktiv respondenternas fritid är utgick vi från fyra olika mått på fritidsaktiviteter, nämligen hur ofta de under de senaste 12 månaderna ägnat sig åt fysisk träning, umgänge med vänner, ideellt engagemang samt olika kulturella aktiviteter (t.ex. varit på bio, teater eller konsert). Svarsalternativen varierade från (1) "ingen gång" till (7) "flera gånger i veckan".

För att mäta inkomst fick intervjupersonerna ange sin ungefärliga hushållsinkomst på årsbasis. Vad gäller självförtroende använde vi samma mått som ovan med skillnaden att vi använde den ursprungliga elvgradiga skalan.

Vilka samband finns då mellan arbetslöshet, de båda formerna av lycka och de tre faktorer som kan tänkas mediera sambanden mellan arbetslöshet och lycka? Vi kan först konstatera att samtliga sex medierande variabler uppvisar positiva samband med både livstillfredsställelse och välbefinnande. Ju oftare man ägnar sig åt att umgås med vänner eller åt fysiska aktiviteter, ideellt engagemang och kulturbesök, desto lyckligare är man. I fallet inkomst och självförtroende finner vi ännu starkare positiva samband med våra två lyckomått, särskilt i fallet självförtroende.

Sambanden mellan de sex medierande variablerna och arbetslöshet är inte lika omfattande. Vi kan se i tabell 3 att de arbetslösa (som förväntat) tenderar att ha en mindre aktiv fritid, lägre inkomster och lägre självförtroende, men vad gäller fritidsaktiviteterna är sambanden mycket svaga. Vi finner inget samband alls mellan umgänge med vänner och arbetslöshet, vilket kan tyda på att de arbetslösa faktiskt är mer ensamma än de förvärvsarbetande då de ju inte verkar kompensera för de arbetsplatsrelationer de går miste om. Vi kan även se att de arbetslösa tenderar att vara mindre aktiva än förvärvsarbetande vad gäller fysiska aktiviteter, ideellt engagemang och kulturbesök. Dessa tre samband är alla statistiskt signifikanta, men mycket svaga. Sambanden mellan arbetslöshet och självförtroende samt mellan arbetslöshet och inkomst är betydligt starkare.

Tabell 5 Samvariation mellan arbetslöshet, aktivitetsnivå, självförtroende, inkomst och lycka i Sverige 2010 och 2011 (pearsons r)

	Arbetslöshet	Antal svar	Livstillfredsställelse	Antal svar	Välbefinnande	Antal svar
Aktivitetsnivå						
Umgänge med vänner	+ .00	5348	+ .12***	7788	+ .15***	6074
Fysisk aktivitet	- .09***	3132	+ .15***	3111	+ .10***	3112
Ideellt engagemang	- .07***	3560	+ .07***	4725	+ .07***	4620
Kulturbesök	- .04*	2630	+ .11***	4694	+ .06***	3099
Självförtroende	- .14***	1771	+ .42***	3172	+ .51***	3151
Hushållsinkomst	- .25***	4286	+ .20***	5716	+ .12***	4096
Livstillfredsställelse	- .18***	4477	+ 1.00	7917	+ .50***	3522
Välbefinnande	- .07***	3522	+ .50***		+ 1.00***	6207

Kommentarer: Sambandsstyrkan mättes genom pearsons produkt-moment-korrelation (r). Signifikansnivåer: *= $p < 0,10$ **= $p < 0,05$ ***= $p < 0,01$.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010 och 2011 (sammanslagen datamängd).

Det faktum att både arbetslöshet och lycka tenderar att samvariera i förväntad riktning med våra medierande faktorer, gör att det inte bara finns teoretiska skäl

utan även empiriska skäl att granska dessa samband närmare med hjälp av partiella korrelationsanalyser. Vi väljer här att undersöka hur korrelationen mellan arbetslöshet och våra två lyckomått förändras när vi konstanthåller för var och en av våra medierande faktorer. Om korrelationen mellan arbetslöshet och lycka försvagas eller försvinner vid kontroll för någon av våra medierande variabler, får vi ett visst stöd för att faktorn i fråga medierar sambandet.

I tabell 6 redovisas vår partiella korrelationsanalys mellan arbetslöshet, våra två lyckomått och de tänkbara medierande faktorerna. Vi kan först notera att sambanden mellan arbetslöshet och de två formerna av lycka inte förändras nämnvärt när vi kontrollerar för de tre fritidsaktiviteter som samvarierar negativt med arbetslöshet. Sambandet mellan arbetslöshet och livstillfredsställelse försvagas visserligen något, men skillnaden är långt ifrån statistiskt signifikant. Att de arbetslösa generellt sett är mindre lyckliga än de som förvärvsarbetar verkar således inte kunna förklaras av att de har en mer passiv ”fritid” (även om man skulle kunna hävda att de arbetslösa tycks vara ganska passiva med tanke på hur mycket disponibel tid de har).

Sambandet mellan arbetslöshet och lycka försvagas emellertid kraftigt när vi kontrollerar för självförtroende. Korrelationen mellan arbetslöshet och livstillfredsställelse förändras från $-0,18$ till $-0,07$, men resultatet rörande välbefinnandet är ännu mer slående. Vid kontroll för självförtroendet finns det nämligen inget signifikant samband alls mellan arbetslöshet och välbefinnande. Båda dessa förändringar av sambanden är statistiskt signifikanta på 99-procentsnivån.

Sambandet mellan arbetslöshet och de båda formerna av lycka försvagas också märkbart om vi kontrollerar för respondenternas hushållsinkomst. Denna skillnad är också statistiskt signifikant på 99-procentsnivån, och vad gäller välbefinnandet försvinner sambandet återigen helt och hållet.

Det faktum att sambandet mellan arbetslöshet och lycka försvagas kraftigt både vid kontroll för självförtroende och för hushållsinkomst gör det rimligt att kontrollera för båda dessa faktorer samtidigt. Som tabellen visar försvagas sambanden ytterligare när både dessa faktorer lyfts in som kontrollvariabler. Sambandet mellan arbetslöshet och livstillfredsställelse blir nu icke-signifikant och svagt positivt ($r=+0,03$). Än mer slående är hur sambandet förändras avseende välbefinnandet där sambandet nu är signifikant positivt ($r=+0,07$). Vid samma grad av självförtroende och inkomst har arbetslösa individer således en något högre välbefinnandenivå jämfört med förvärvsarbetande individer.

Tabell 6 Samvariation mellan arbetslöshet och lycka med tänkbara medierande faktorer konstanta i Sverige 2010 och 2011 (pearsons r)

	Livstillfredsställelse	Antal svar	Väl-befinnande	Antal svar
Arbetslöshet	-0,18***	4477	-0,07***	3522
Arbetslöshet (Kontrollvariabel: fysisk aktivitet)	-0,16***	1759	-0,08***	1759
Arbetslöshet (Kontrollvariabel: Ideellt engagemang)	-0,16***	1714	-0,07***	1714
Arbetslöshet (Kontrollvariabel: Kulturbesök)	-0,15***	1697	-0,07***	1697
Arbetslöshet (Kontrollvariabel: Självförtroende)	-0,07***	1736	-0,01	1736
Arbetslöshet (Kontrollvariabel: Hushållsinkomst)	-0,06**	1604	-0,03	1604
Arbetslöshet (Kontrollvariabel: Självförtroende och hushållsinkomst)	+0,03	772	+0,07*	772

Kommentarer: Sambandsstyrkan mättes med hjälp av Pearsons produkt-moment-korrelation. Signifikansnivåer: *= $p < 0,10$ **= $p < 0,05$ ***= $p < 0,01$. För såväl livstillfredsställelse och välbefinnande går skalan mellan 0-10. Konfidensintervall, 95 procent, inom parentes.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010/2011.

Förvånande och mindre förvånande slutsatser

Vi kan dra tre intressanta slutsatser från våra empiriska analyser. Vi kan först notera att arbetslöshet tycks ha en större negativ påverkan på människors livstillfredsställelse än på deras välbefinnande. Vi tror att detta beror på att människor inte bara tänker på hur de mår när de bedömer sina liv, utan även bedömer hur väl deras liv svarar mot samhälleliga ideal och förväntningar. Många av oss har nog en föreställning om att ett bra liv bör innehålla saker som ett arbete, en kärleksrelation och en god ekonomi, och tenderar därför att vara mindre tillfreds med livet om någon av dessa saker saknas.

En andra slutsats är att arbetslöshet tycks drabba de flesta grupper i det svenska samhället ungefär lika hårt vad gäller effekterna på livstillfredsställelse och välbefinnande. Ett oväntat undantag från detta mönster var dock att arbetslöshet tenderar att slå hårdare mot emotionellt stabila individer än mot instabila individer. En tänkbar förklaring till dessa resultat är att emotionellt stabila har lättare att hantera stress och

krav kopplade till arbetet, och därför i högre utsträckning kan dra nytta av arbetets positiva sidor. Denna tolkning ter sig rimlig i ljuset av en tidigare studie som pekar på att grad av emotionell stabilitet samvarierar positivt med arbetsengagemang och negativt med utbrändhet (Langelaan et al. 2006).

Ett tredje resultat som är värt att lyfta fram är att de arbetslösa lägre lyckonivå först och främst verkar bero på lägre självförtroende och lägre inkomster snarare än på en lägre aktivitetsnivå. Men här är det återigen värt att påpeka att arbetslösa har mer tid till förfogande än förvärvsarbetande, och att man därför kunde ha förväntat sig *mer* icke arbetsrelaterade aktiviteter och *mer* umgänge med vänner i denna grupp, som ett försök att kompensera för den aktivitetsförlust och den relationsförlust som arbetslösheten för med sig. Det är alltså möjligt att de arbetslösa är både mer passiva och mer ensamma än de förvärvsarbetande, och att detta också spelar en viss roll.

Noter

- ¹ Denna uppfattning har emellertid inte fått stå helt oemotsagd. Ruut Veenhoven (1996) hävdar exempelvis att lyckoskillnaden mellan de som arbetar och de som är arbetslösa är liten eller obefintlig, och Ouweneel (2002) anser att skillnaden är ”mindre än förväntat”. Man kan också notera att det finns en minoritet som mår bättre som arbetslösa än när de är i arbete, antagligen därför att de har intressanta saker att göra utanför arbetet (Argyle 1999). Det är dessutom oklart om det är aktiviteten att arbeta eller det faktum att man har en anställning som har störst effekt på lyckan över tid.
- ² HP5i har utvecklats för att mäta hälsorelevanta aspekter av de fem stora personlighetsdragen. För mer information om skalan och dess validitet, se Gustavsson et al. (2003).

Referenser

- Antonovsky, Aaron (1991). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och kultur.
- Argyle, Michael (1999). Causes and correlates of happiness. I: Kahneman, Daniel; Diener, Ed och Schwarz, Norbert (red.). *Well-being: The Foundations of Hedonic Psychology*. New York: Russell Sage: 353-373.
- Brülde, Bengt (2007). *Lycka och lidande: Begrepp, metod, förklaring*. Lund: Studentlitteratur.
- Brülde, Bengt och Nilsson, Åsa (2010). Arbete, klass och livstillfredsställelse. I: Oskarson, Maria; Bengtsson, Mattias och Berglund, Thomas (red.). *En fråga om klass – levnadsförhållanden, livsstil, politik*. Stockholm: Liber: 87-104.
- Diener, Ed, Suh, Eunkook M, Lucas, Richard E och Smith, Heidi L (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125: 276-302.

- EC (European Commission) (2001). *Guidance on Work-Related Stress. Spice of Life or Kiss of Death?* (sammanställd av Lennart Levi)
- Englund, Lars (1997). *Är sjukdom ett bra skäl för att bli sjukskriven?* Stockholm: Försäkringskassaförbundet (FKF).
- Fors, Filip och Brülde, Bengt (2011). Välbefinnande och livstillfredsställelse i dagens Sverige. I: Holmberg, Sören, Weibull, Lennart och Oscarsson, Henrik (red.), *Lycksalighetens ö*. Göteborgs universitet, Göteborg.
- Frey, Bruno S (2008). *Happiness; A Revolution in Economics*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Gustavsson, Petter J, Jönsson, Erik G, Linder, Jürgen, Weinrybb, Robert M (2003). The HP5 inventory: definition and assessment of five health-relevant personality traits from a five-factor model perspective. *Personality and Individual Differences*, 35: 69-89
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2005). Lyckan kommer, lyckan går. I: Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red.) *Lyckan kommer, lyckan går*. Rapport nr. 36. SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Jahoda, Marie (1982). *Employment and Unemployment*. Cambridge: Cambridge UP.
- Knabe, Andreas, Rätzl, Steffen, Schöb, Ronnie, Weimann, Joachim (2010). Dissatisfied with life but having a good day: Time-use and well-being of the unemployed. *The Economic Journal*, 120: 867-889.
- Langelan, Saar, Bakker, Arnold B, van Doornen, Lorenz JP, Schaufeli, Wilmar B (2006). Burnout and work engagement: Do individual differences make a difference? *Personality and Individual Differences*, 40: 521-532
- Layard, Richard (2005). *Happiness: Lessons from a New Science*. London: Allen Lane.
- Lucas, Richard E (2007). Adaptation and the set-point model of subjective well-being: Does happiness change after major life events? *Current Directions in Psychological Science*, 16: 75-79.
- Ouweneel, Piet (2002). Social security and well-being of the unemployed in 42 nations. *Journal of Happiness Studies*, 3: 167-192.
- Schimmack, Ulrich, Schupp, Jürgen, Wagner, Gert G (2008). The influence of environment and personality on the affective and cognitive component of subjective well-being. *Social Indicators Research*, 89: 41-60.
- Veenhoven, Ruut (1996). Happy life-expectancy: A comprehensive measure of quality-of-life in nations. *Social Indicators Research*, 39: 1-58.
- Warr, Peter (1999). Well-Being and the workplace. I: Kahneman Daniel, Diener Ed och Schwarz Norbert (red.). *Well-being: The Foundations of Hedonic Psychology*. New York: Russell Sage: 392-412.
- Westerlund, Hugo (2000). On empowerment and health effects of temporary alternative employment: Some reflections on the general implications of the experiences from an experimental labour market project in West Sweden. I: Isaksson K et al. (red.). *Health Effects of the New Labour Market*. New York: Kluwer Academic Publishers.

Miljö och energi

FUKUSHIMAEFFEKTEN

SÖREN HOLMBERG

Härdsmltan i Fukushima i mars 2011 fick effekter på kärnkraftsopinionen över hela världen. De omedelbara reaktionerna innebar ett försvagat stöd för att utnyttja eller bygga ut kärnkraft. De internationellt jämförbara mätningar som finns visar dock på relativt stora skillnader mellan olika länder. Ett minskat opinionsstöd för kärnkraft syntes tydligast i Japan och i asiatiska länder nära Japan. Utanför Asien tycks opinionen har påverkats mest negativt för kärnkraften i Tyskland.

En nätbaserad mätning som Ipsos genomförde i tjugofyra länder i maj 2011 visar att stödet för elproduktionen med hjälp av kärnkraft har starkast stöd i Indien, Polen och USA med Sverige på plats 4:a.¹ Svagast stöd återfinns i Mexico, Italien och Tyskland. Mätningen rymmer ingen jämförelse bakåt till någon tidigare studie. Men i brist på bättre frågor man personer som är negativa till kärnkraft om deras inställning påverkats av händelserna i Japan. Då visar det sig att högst andelar svarande i Sydkorea, Japan, Kina och Indien anger att de nyligen på grund av händelserna i Japan blivit negativa till kärnkraft. Lägst andel svarande som utpekar händelserna i Japan som en faktor bakom den negativa synen på kärnkraft återfinns i Sverige. Även i Tyskland är det relativt få som anger att de nyligen och mot bakgrund av Fukushimaolyckan blivit negativa till kärnkraft (Ipsos 2011).

GlobeScan (2011) på uppdrag av BBC genomförde en annan internationell studie under perioden juli-september 2011. Den omfattade tjugotre länder och gjordes med hjälp av telefonintervjuer i vissa länder och som besöksintervjuer i andra. Nio av de ingående länderna har också deltagit i en jämförbar undersökning år 2005. Sverige ingår inte i GlobeScans undersökningar. Mest positiv opinion för att bygga ut kärnkraften återfinns i Kina, Nigeria, USA och Storbritannien. På den kärnkraftsnegativa sidan finns mest stöd för att snarast avveckla kärnkraften i Spanien, Chile, Ecuador och Tyskland.² I alla dessa fyra länder är en majoritet för en avveckling snarast möjligt.

För de nio länder där vi kan jämföra opinionen efter Fukushima 2011 med en tidigare mätning 2005 visar det sig att stödet för bygga ut kärnkraften minskar i alla utom i ett. Mest tydlig är nedgången i viljan att bygg ut i Indonesien (-21 procentenheter) och i Japan och Tyskland (-15 procentenheter i båda fallen). Minst nedgång i utbyggnadsviljan återfinns i USA (-1) och i Storbritannien, där tvärtom stödet för en utbyggnad ökade med +4 procentenheter.³ Avvecklingsopinionen stärktes i sex av de nio länderna, mest i Tyskland (+26 procentenheter). De tre länder där stödet för en kärnkraftsavveckling inte förstärktes är Storbritannien,

USA och Indien, där tvärtom stödet för en avveckling försvagades något – med 8, 6 respektive 1 procentenhet.⁴

Att döma av dessa mätningar tycks Fukushimaolyckan ha påverkat opinionen mest i Tyskland och minst i USA och Storbritannien. Dock andra mätningar i de anglosaxiska länderna visar att katastrofen påverkade kärnkraftsopinionen negativt. Flera amerikanska undersökningar visar på snabba effekter på cirka minus 8-14 procentenheter i stödet för ny kärnkraft.⁵ I Storbritannien visar en liknande studie på en nedgång i stödet för att bygga nya reaktorer på -9 procentenheter mellan november 2010 och juni 2011. Ett halvår senare i december 2011 var dock hela minskningen borta. Stödet för att bygga ut kärnkraften hade gått upp igen (+16) till högre nivåer än i före Fukushima (Ipsos Mori 2011).

Effekten på den svenska opinionen

I Sverige försvagades också stödet för kärnkraften efter Fukushimaolyckan. Den omedelbara effekten blev mycket stark. Enligt Sifo ville 25 procent av svenska folket avveckla kärnkraften snarast i en mätning dagarna efter härdsmltan. I en inte helt jämförbar Sifo-studie från februari 2010 ville endast 8 procent ”avveckla snarast” (Sifo 2011). Ökningen i motsståndet mot kärnkraft skulle alltså ha varit 17 procentenheter. Även Synovate genomförde en snabb mätning dagarna efter Fukushimaolyckan och enligt den ville 36 procent avveckla kärnkraften – upp från endast 15 procent med samma intervjufråga år 2008. Enligt denna mätning ökade alltså motsståndet med hela 21 procentenheter (Dagens Nyheter 22 mars 2011).

Den starka initiala effekten sjönk dock samman relativt snabbt. Redan i maj/juni 2011 visar en Novus-undersökning och en SOM-studie i Västra Götaland på en förändring i kärnkraftsnegativ riktning på -8 respektive -11 procentenheter jämfört med mätningar under år 2010.⁶ Novus upprepade sedan sin mätning i november och då var den negativa kärnkraftseffekten fortfarande -8 procentenheter.⁷

Om vi jämför dessa svenska effektsiffror från 2011 med motsvarande resultat för olyckorna i Harrisburg 1979 respektive i Tjernobyl 1986 visar det sig att Fukushimaolyckan hamnar närmare Tjernobyl än Harrisburg (se Holmberg 1988, Holmberg och Petersson 1980). Opinionssiffrorna är naturligtvis osäkra och inte helt jämförbara men tillgängliga mätningar från 1979 visar på en snabb effekt i kärnkraftsnegativ riktning på cirka -8 procent i genomsnitt för fyra olika instituts mätningar under våren 1979. Ett halvår senare var hela effekten borta.

Tjernobylkatastrofen påverkade mer. Enligt Sifo omedelbart efter haveriet i maj 1986 minskade kärnkraftsstödet med -22 procentenheter i en mätning och med -9 respektive -11 procentenheter i två andra, vilket ger ett något konstlat snitt på -14 procentenheter. Senhösten 1986 efter cirka ett halvår visar en upprepning av Sifo:s två förstnämnda mätningar på en nedgång för kärnkraftsstödet på -15 respektive -9 procentenheter jämfört med pre-Tjernobylstudierna. En undersökning från Valundersökningen 1985 jämförd med resultaten från SOM hösten 1986 visar

på en minskning i stödet för att behålla kärnkraften med -9 procentenheter. Ett ånyo något konstlat medeltal på ”halvårseffekten” ger ett minskat opinionsstöd för kärnkraften på -11 procentenheter. Opinionseffekten av Tjernobyl fanns sedan kvar i max ett och ett halvt år i mätningarna. Sedan var den borta.

Den kortsiktiga snabba effekten av Tjernobyl- och Fukushimaolyckorna på den svenska kärnkraftsopinionen är alltså ungefär lika starka (minus 15-20 procentenheter) och ungefär dubbelt så starka som effekten av Harrisburgincidenten (minus 8 procentenheter). Den något längre halvårseffekten återfinns inte för Harrisburgolyckan. Den finns bara för Tjernobyl och Fukushima. Men den är inte lika stor i båda fallen. De opinionsmätningar vi hittills sett tyder på att opinionsförskjutningen i kärnkraftsnegativ riktning är större för Tjernobylhaveriet än för härdsmältan i Fukushima, men inte mycket – minus cirka 8 procentenheter i snitt för Fukushima och minus cirka 11 procentenheter för Tjernobyl.

Effekten enligt SOM

Frågan är nu vad resultaten från den nationella SOM-studien 2011 visar? Undersökningen genomfördes under hösten 2011 cirka ett halvår efter Fukushimaolyckan. Storleken på halvårseffekten är enligt den undersökning från Novus vi hittills sett minus 8 procentenheter. Resultaten i tabell 1 visar hur stor effekten är enligt SOM:s mätningar. Fyra olika frågor kring inställningen till kärnkraft ställdes på ett likalydande sätt i SOM-studierna 2010 och 2011.

Två förändringar kan iakttas – en liten och en något större. Den lilla förändringen är att andelen osäkra utan åsikt ökar obetydligt. Ökningen är från som mest +4 procentenheter till som minst ± 0 procentenheter med ett snitt på +1,5 procentenheter för våra fyra frågor. Den något större förändringen är att andelen som är negativa till kärnkraften ökar med i snitt +5,3 procentenheter samtidigt som andel för kärnkraften går ned med i genomsnitt -7,0 procentenheter. Det ökade kärnkraftsmotståndet och det minskade stödet återfinns i alla fyra mätningarna. Den genomsnittliga halvårseffekten av Fukushimaolyckan i SOM:s undersökning hösten 2011 blir alltså cirka -6 procentenheter svagare stöd för kärnkraften; ett något lägre estimat än i Novus-mätningen, men dock i allt väsentligt samma resultat.

Den kvarvarande opinionseffekten av Fukushimaolyckan ett halvår efter händelsen är alltså ett minskat stöd för kärnkraft på cirka -6 procentenheter i Sverige. I den mån vi kan jämföra internationellt tycks Fukushimaeffekten ha varit något mindre i Sverige än i de flesta andra länder för vilka vi har mätningar; klart mindre än i Tyskland, men kanske något starkare än i USA och Storbritannien. Jämfört med effekterna av Harrisburg – och Tjernobylolyckorna är opinionseffekten av Fukushima i Sverige hittills starkare än motsvarande effekt av Harrisburg, men något svagare än effekten av Tjernobyl.

Tabell 1 Fukushimaeffekten. Åsiktsförändringar i kärnkraftsfrågan mellan 2010 och 2011 enligt SOM-undersökningen (procent)

fråga: ”Vilken är din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige?”

	2010	2011	förändring
Avveckla kärnkraften snarast	8	10	+2
Avveckla kärnkraften, men använd de kärnkraftsreaktorer vi har tills de har tjänat ut	22	26	+4
Använd kärnkraften och förnya efterhand kärnkraftsreaktorerna, men bygg inga fler	32	32	±0
Använd kärnkraften och satsa på fler kärnkraftsreaktorer i framtiden	20	14	6
Har ingen bestämd uppfattning i frågan/ej svar	18	18	±0
Summa procent	100	100	

Kommentar: Frågan har varit med i SOM sedan 2005, i något annorlunda utformning sedan 2000.

fråga: ”Vilken är din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige?”

	2010	2011	förändring
Avveckla kärnkraften snarast	8	10	+2
Avveckla kärnkraften, men utnyttja de 10 kärnkraftsreaktorer vi har tills de tjänat ut	31	34	+3
Använd kärnkraften och ersätt de nuvarande reaktorerna med som mest 10 nya reaktorer	27	24	3
Använd kärnkraften och bygg fler reaktorer än nuvarande 10 i framtiden	17	11	6
Ingen uppfattning/ej svar	17	21	+5
Summa procent	100	100	

Kommentar: Frågan är en omformulerad variant av ovanstående fråga. Den ställdes för första gången i SOM 2010.

Forts.

fråga: ”Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften”

	2010	2011	förändring
Mycket bra förslag	20	20	±0
Ganska bra förslag	18	21	+3
Varken bra eller dåligt förslag	27	28	+1
Ganska dåligt förslag	16	16	±0
Mycket dåligt förslag	15	10	5
Ej svar	4	5	+1
Summa procent	100	100	

Kommentar: Frågan har funnits med i SOM sedan 1998.

fråga: ”Hur mycket bör vi i Sverige satsa på nedanstående energikällor de närmaste 5-10 åren? /kärnkraft”

	2010	2011	förändring
Satsa mer än idag	18	12	6
Satsa ungefär som idag	30	28	2
Satsa mindre än idag	25	27	+2
Helt avstå från energikällan	14	19	+5
Ingen åsikt/ej svar	13	14	+1
Summa procent	100	100	

Kommentar: Frågan har funnits med i SOM sedan 1999. Procentbasen i alla beräkningar i tabell 1 utgörs av samtliga som besvarat SOM-enkäten respektive år.

Fukushimaeffekten i olika sociala och politiska grupper

Olyckan i Fukushima ändrade inte grunddragen i de socio-politiska mönster som kärnkraftsopinionen i Sverige haft ända sedan 1970-talet (Holmberg, Westerståhl och Branzén 1977, Holmberg och Asp 1984). De sociala och politiska grupper som tenderade att ha mest respektive minst positiv attityd till kärnkraft för trettiofem-fyrtio år sedan är fortfarande i allt väsentligt samma grupper som har den mest respektive

minst positiva inställningen idag. Resultaten i tabell 2 visar vilken kärnkraftsåsikt olika sociala och politiska grupper har enligt SOM-undersökningen hösten 2011.

Vi utnyttjar den enkätfråga av våra fyra som gäller framtida policy i kärnkraftsfrågan och som i svarsalternativen explicit nämner antalet reaktorer som diskussionen gäller. Det är fråga nummer två uppifrån i tabell 1. Den är ny i SOM-sammanhang. Den har endast funnits med sedan 2010, då riksdagen avvecklade avvecklingsplanen och fastslog att det i framtiden skulle kunna vara möjligt att bygga max tio nya reaktorer i Sverige. Övriga tre enkätfrågor i tabell 1 har funnits med längre i SOM-studierna, men nämner inte explicit antalet reaktorer och berör därmed inte den delvis nya energipolitiska situation som uppstått i Sverige efter riksdagens policyändring 2010.

Tabell 2 Avveckla eller använda kärnkraften långsiktigt efter olika sociala och politiska variabler (procent)

	avveckla kärnkraften snarast	avveckla kärnkraften, men utnyttja de 10 reaktorerna vi har tills de tjänat ut	använd kärnkraften, och ersätt de nuvarande reaktorerna med som mest 10 nya reaktorer	använd kärnkraften, och bygg fler reaktorer än nuvarande 10 i framtiden	ingen åsikt/ej svar	summa procent	antal personer	övertikt avveckla
<i>kön</i>								
man	8	28	30	19	15	100	752	-13
kvinnor	13	38	19	4	26	100	845	+28
<i>ålder</i>								
16-30	16	34	16	7	27	100	272	+27
31-60	10	35	24	13	18	100	761	+8
61-85	8	31	27	12	22	100	564	±0
<i>utbildning</i>								
grundnivå	11	27	22	7	33	100	308	+9
mellannivå	8	35	24	13	20	100	702	+6
universitet/högskola	14	35	26	12	13	100	493	+11
<i>hushållsinkomst</i>								
mycket låg	19	30	19	4	28	100	259	+26
ganska låg	9	34	26	10	21	100	197	+7
medel	9	37	24	12	18	100	545	+10
ganska hög	7	35	27	19	12	100	244	-4
mycket hög	5	33	34	15	13	100	164	-11
<i>familjeklass</i>								
arbetarhem	12	31	22	9	26	100	652	+12
tjänstemannahem	9	37	27	14	13	100	501	+5
högre tjänstemannahem	8	29	32	23	8	100	123	-18
jordbrukarhem	9	46	17	8	20	100	54	+30
företagarhem	8	40	25	13	14	100	118	+10
<i>bostadsort</i>								
landsbygd	12	39	20	12	17	100	230	+19
tätort	9	34	25	7	25	100	319	+11
stad	9	32	26	12	21	100	722	+3
Stockholm/Göteborg/Malmö	16	31	22	14	17	100	246	+11

Forts.

<i>vänster-höger dimension</i>								
klart till vänster	24	38	15	7	16	100	151	+40
något till vänster	16	44	21	5	14	100	294	+34
varken vänster eller höger	9	31	19	10	31	100	401	+11
något till höger	6	34	30	13	17	100	438	-3
klart till höger	4	22	35	25	14	100	185	-34
<i>partisympati</i>								
V	29	39	17	4	11	100	76	+47
S	12	35	23	6	24	100	380	+18
MP	25	53	8	2	12	100	167	+68
C	9	53	18	7	13	100	82	+37
FP	6	26	34	19	15	100	104	-21
KD	3	38	26	13	20	100	39	+2
M	3	29	33	18	17	100	492	-19
SD	5	25	32	22	16	100	79	-24
inget parti	11	19	13	8	49	100	160	+9
samtliga	10	34	24	11	21	100	1597	+9

Kommentar: Intervjufrågan om kärnkraften redovisas i tabell 1. Resultaten gäller för år 2011. Hus-håll med inkomster mellan 0 – 200 000 kr har kategoriserats som mycket låg, mellan 201 000 och 300 000 kr som ganska låg, mellan 301 000 – 600 000 kr som medel, mellan 601 000 – 700 000 kr som ganska hög och mer än 701 000 kr som mycket hög. Uppgiften om familjeklass bygger på en självklassificeringsfråga: "Om du skulle beskriva ditt nuvarande hem, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst?". Människors vänster-högerideologi har också mätts med en självklassificeringsfråga.

Vi börjar med att se på vilka grupper som är mest för att använda kärnkraften i framtiden. Här finner vi män, de äldsta, högutbildade, höginkomstagare, högre tjänstemän och stadsbor. Politiskt har användarlinjen mest stöd bland personer ideologiskt klart till höger och bland sympatisörer med Sverigedemokraterna, Folkpartiet och Moderaterna.

Stödet för att avveckla kärnkraften är starkast bland kvinnor, bland de yngsta, bland högutbildade, bland låginkomstagare, bland jordbrukare och bland landsbygdsbor. Värt att notera är att gruppen högutbildade både återfinns bland utpräglade anhängare av att använda kärnkraften och bland utpräglade anhängare av att avveckla kärnkraften. Åsikterna om kärnkraften är mer polariserade bland människor med universitetsutbildning och andelen utan uppfattning är klart lägre än i de flesta andra sociala grupper. Politiskt är avvecklingsåsikten starkast företrädd bland människor med vänsterideologiska åsikter och bland sympatisörer till Vänsterpartiet och Miljöpartiet.

Kärnkraftsopinionen blev mer negativ i de flesta sociala och politiska grupper som en följd av Fukushimaolyckan. Förskjutningen bland samtliga svarande i SOM är enligt den nya policyfrågan från 39 till 44 procent som vill ha en avveckling (+ 5 procentenheter) och från 44 till 35 procent som fortfarande stödjer att kärnkraften skall användas (-9 procentenheter). Sammantaget försköts alltså opinionen med +14 enheter (+5 minus -9= +14) i kärnkraftsnegativ riktning mellan 2010 och 2011.

Om vi ser på några olika socioekonomiska grupper visar det sig att förskjutningen i kärnkraftsnegativ riktning är något starkare bland kvinnor (+14) och de äldsta (+18) än bland män (+10) och de yngsta (+11). Olika utbildningsgrupper skiljer sig inte mycket åt. Detsamma gäller var man bor någonstans. Låg- som högutbildade, liksom landsbygds- och storstadsbor, blir i ungefär samma utsträckning mer negativa till kärnkraft. När det gäller yrkesklass förändras däremot arbetares och högre tjänstemäns kärnkraftsåsikter mindre i negativ riktning (+4 respektive +3) än vad som är fallet för tjänstemän (+25), jordbrukare (+24) och företagare (+22).⁸

Men de mest intressant förskjutningarna återfinns för olika politiska grupper. Ideologiskt är det människor till höger som förändrar sina kärnkraftsåsikter mest i negativ riktning (+26 bland personer ”något till höger” och +15 bland personer ”klart till höger”). I mitten är omsvängningen till mer kärnkraftsnegativism mindre (+13) medan den är som allra minst bland människor som står till vänster ideologiskt (+1 bland personer ”något till vänster”). Bland personer längst ut till vänster hittar vi överhuvudtaget ingen förskjutning av åsikterna åt det kärnkraftsnegativa hållet. Tvärtom finner vi en svag förändring åt andra hållet (-2). Slutresultatet av de ideologiskt relaterade förändringarna blir att åsiktskillnaderna mellan vänster och höger minskar något som en följd av Fukushimaolyckan. Den tidigare mer kärnkraftspositiva högern förändrar sina åsikter mer i kärnkraftsnegativ riktning än den tidigare mer kärnkraftsnegativa vänstern. Ett tydligt åsiktsavstånd mellan vänster och höger kvarstår efter Fukushimakatastrofen, men avståndet har minskat.

Partipolitiskt återfinner vi förändringsmönster som inte är helt överraskande givet vad vi nyss har sett när det gäller hur olika ideologiska grupper förändrar sina kärnkraftsåsikter. Tydligast förskjutningar i kärnkraftsnegativ riktning återfinns vi bland centerpartister (+25) och M-sympatisörer (+20), men också bland anhängare till Sverigedemokraterna (+17). Sympatisörer till Folkpartiet och Kristdemokraterna förändrar sina kärnkraftsåsikter något mindre (+13 i båda fallen). På den Rödgröna sidan förskjuts åsikterna klart mindre åt det kärnkraftsnegativa hållet – bland S-sympatisörer med endast +2 enheter och bland MP-sympatisörer med +8 enheter. Bland V-sympatisörer kan t. o. m. en viss förändring åt motsatt håll noteras (-4). Åsiktsavståndet i kärnkraftsfrågan minskar mellan väljare i de båda blocken efter Fukushima. Främst beror det på att borgerliga väljare blir mer kärnkraftsnegativa.

Avveckla eller använda kärnkraften

Den politiskt mest spännande frågan är vilka som har övervikten i opinionen – de som vill avveckla kärnkraften eller de som vill använda kärnkraften. Eftersom människors inställning till kärnkraft varierar utefter ett kontinuum – en för-mot dimension – blir det något godtyckligt hur vi väljare att tudela opinionen.

För två av de fyra enkätfrågor som ingår i SOM-undersökningarna – den äldre och den nyare varianten av policyfråga – specificeras explicit två svarsalternativ som avvecklingslinjer och två andra som användarlinjer (se tabell 1). Skillnaden mellan

de båda policyfrågorna är att den nyare som funnits med 2010 och 2011 konkret nämner antalet reaktorer i svarsalternativen. Den äldre frågan gör inte det.

En av de andra enkätfrågorna är en så kallad påståendefråga som ber svarspersonerna att ange om en kärnkraftsavveckling är ett bra eller ett dåligt förslag. Här kan man tolka bra-svar som en positiv inställning till en avveckling och dåligt-svar som ett stöd för att använda kärnkraften. Den fjärde enkätfrågan gäller hur mycket man tycker vi bör satsa på kärnkraften som energikälla under de närmaste 5-10 åren. Svarsalternativen ”satsa mer än idag” respektive ”satsa ungefär som idag” kan tolkas som att man vill använda kärnkraften. Svarar man däremot att man vill ”satsa mindre än idag” eller ”helt avstå från energikällan” ligger det närmare att se det som att man vill avveckla kärnkraften.

Ser vi på hur opinionen utvecklats utifrån de tre frågor som funnits med SOM-mätningarna sedan åren kring millenieskiftet finns en tydlig samstämmighet. Avvecklaropinionen har en övervikt i alla tre mätserierna fram till 2001.⁹ Året därpå 2002 svänger opinionsövervikten över till fördel för användarlinjen i frågan om framtidssatsningarna 5-10 år framåt. Samma omsvängning inträffar för de båda andra mätserierna år 2003. Sedan har användaråsikten övervikten i alla mätningarna fram till 2006 då opinionen svänger tillbaka igen till en övervikt för att avveckla kärnkraften i påståendefrågan, men inte för de övriga två frågorna. För dem stabiliserar opinionen läget med en övervikt för att använda kärnkraften, men en mycket svag ökning i stödet för användarlinjen under åren 2007-2010. För påståendefrågan förändras inte övervikten för att avveckla. Den förblir i allt väsentligt densamma under åren 2007-2010.

Att påståendefrågan uppvisar ett mer positivt resultat för avvecklingsåsikten än de båda övriga frågorna är förväntat. Påståendefrågor brukar ge ett något högre estimat för det alternativ som är formulerat som bra-alternativet i frågan. I vårt fall är det avvecklingslinjen.

Men över tid ger de tre mätserien i huvudsak samma bild av opinionsutvecklingen. Och när Fukushimaolyckan inträffar 2011 förändras resultaten mycket likartat för de tre frågorna – och för den nya policyfrågan. Alla fyra mätningarna registrerar en minskning i stödet för användarlinjen på cirka 7 procentenheter. Men eftersom utgångsläget i mätningarna 2010 var något olika blir resultaten för andelen positiva till en avveckling respektive för att använda kärnkraften delvis olika för de fyra mätningarna.

I mätningen 2010 uppvisar tre frågor en övervikt för användarlinjen (de båda policyfrågorna och frågan om framtidssatsningar) medan en fråga har en övervikt för avvecklarlinjen (påståendefrågan). Efter Fukushima och opinionsomsvängningen åt det kärnkraftsnegativa hållet i alla mätningarna utvisar tre av enkätfrågorna en övervikt för avvecklaråsikten (påståendefrågan, frågan om framtidssatsningar och den nya policyfrågan) medan den äldre policyfrågan fortfarande uppvisar en övervikt för användarlinjen.

Andelen positiva till en avveckling är 44 procent, 41 procent respektive 46 procent i den nya policyfrågan, i påståendefrågan och i frågan om framtidssatsningar i 2011 års SOM-undersökning. Andelen för att använda kärnkraften är i dessa frågor något lägre: 35 procent, 26 procent respektive 40 procent. Den äldre policyfrågan uppvisar fortfarande 2011 en övervikt för användarlinjen med en andel på 46 procent mot 36 procent för att kärnkraften skall avvecklas.

När det gäller skillnaden i resultatet mellan den äldre och den nya policyfrågan är det bara att konstatera att opinionen är mer kärnkraftsnegativ – och med en övervikt för att kärnkraften skall avvecklas på sikt – efter det att riksdagen bestämt att tio reaktorer skall kunna byggas, och att vi nämner det explicit i enkätfrågan.

Partipolitiskt uppvisar tre partiers sympatisörer majoritetsstöd och en klar övervikt för avvecklingslinjen. Det gäller sympatisörer till Miljöpartiet, Vänsterpartiet och Centerpartiet. Bland dem stödjer 78, 68 respektive 62 procent en avveckling av kärnkraften i SOM-mätningen med den nya policyfrågan 2011 (se tabell 2). Tre andra partier har mycket tydligt sympatisörer som tvärtom står på andra sidan och uppvisar ett majoritetsstöd och en klar opinionsövervikt för att använda kärnkraften. De partierna är Sverigedemokraterna, Folkpartiet och Moderaterna. Bland deras anhängare är 54, 53 respektive 51 procent positiva till att kärnkraften används. Två partiers sympatisörer är mer splittrade om än med en viss övervikt för att kärnkraften skall avvecklas. Det gäller Socialdemokraterna och Kristdemokraterna. Bland S-sympatisörer är 47 procent för en avveckling mot 29 procent som är positiva till att använda kärnkraften. Motsvarande andelar bland KD-sympatisörer är 41 positiva till en avveckling mot 39 procent som är för att använda kärnkraften.

De Rödgröna partiernas sympatisörer lutar alltså klart åt att kärnkraften skall avvecklas medan Alliansens sympatisörer är mer splittrade med C- och KD-sympatisörer lutande åt en avveckling medan FP- och M-sympatisörer tenderar att vilja använda kärnkraften.

Katastrofer spelar en roll

Det är något ironiskt att riksdagens majoritet år 2010 – det år när kärnkraften enligt tidigare planer skulle vara avskaffad – beslutar att kärnkraften skall behållas och att tio nya reaktorer skall kunna byggas. Men beslutet fattas med stöd av inte bara en majoritet i riksdagen. Det har också stöd av en övervikt i folkopinionen. Det visar SOM:s mätningar. Användarlinjen stöds av fler än avvecklarlinjen 2010. Men så inträffar härdsmltan i Fukushima. Och opinionen förändras. Övervikten i folkopinionen svänger över. Efter Fukushima är det fler svenskar som på sikt vill se en avveckling av kärnkraften än som vill se en användning.

Kärnkraftspolitik är inte lätt. Det är inte enbart kunskap, kompetens, kraschrisker, konfliktbedömningar, kapitalbrist, kraftbehov, klimatoro, kampanjer, kolersättning, konservatism och kön som påverkar. Katastrofer spelar också en roll – om än kanske bara kortsiktigt.

Noter

- ¹ Sveriges höga placering är ingen överraskning. Andra internationella mätningar har också visat att svenska folket är bland de mest positiva till kärnkraft som energikälla. I två Eurobarometer-studier som gjordes 2005 och 2008 kom den svenska opinionen på plats 2 respektive på plats 5 i graden av kärnkraftsstöd bland EU:s medlemsländer (Holmberg 2011). I mätningen 2005 var opinionen mest positiv till kärnkraft i Ungern med Sverige på plats 2 före exempelvis både Finland och Frankrike. År 2008 var kärnkraftsstödet starkast i Litauen, följt av Tjeckien, Bulgarien och Ungern, med Sverige på plats 5 och Finland på plats 6. I båda mätningarna var alltså den svenska kärnkraftsopinionen den mest positiva i Västeuropa. Eurobarometerens kärnkraftsmätningar har inte (hittills) på ett jämförbart sätt upprepats efter år 2008.
- ² Chile har ingen reaktor i drift, men planer på bygge finns. Ecuador har heller ingen reaktor i drift och några planer på att bygga någon finns inte.
- ³ Resultaten för övriga fyra länder är: Mexico -14 procentenheter, Ryssland -13, Frankrike -10 och Indien -10.
- ⁴ Avvecklingsopinionen förändrades enligt följande i övriga fem länder: Ryssland +23 procentenheter, Mexico +20, Japan +12, Frankrike +9 och Indonesien -6.
- ⁵ En CBS News Poll i mars 2011 visar en minskning med -14 procentenheter i stödet för att bygga mer kärnkraftverk i USA jämfört med en undersökning 2008. Pew Research Center jämför resultat från mars 2011 med siffror från oktober 2010 och visar att andelen som stödjer en ökad användning av kärnkraft har minskat med -8 procentenheter. En mätning av Harris Interactive i mars 2011 jämfört med en mätning 2008 visar en nedgång i stödet för att bygga fler kärnreaktorer i USA med -8 procentenheter.
- ⁶ SOM-studien i Västra Götaland genomfördes i huvudsak i maj/juni 2011. Om vi jämför resultaten för en kärnkraftsfråga ("Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften") i denna studie med motsvarande resultat för boende i Västra Götaland i RiksSOM-2010 får vi en förskjutning i kärnkraftsnegativ riktning (= andel som tycker det är ett mycket eller ganska bra förslag att avveckla kärnkraften) på 11 procentenheter.
- ⁷ Novusresultaten är som följer: Andel som svarar "Fortsätta använda kärnkraften och vid behov bygga nya reaktorer" eller "Fortsätta använda de kärnkraftverk som idag finns, men inte bygga några nya reaktorer" 77 procent i augusti 2010, 69 procent i mars 2011 och 69 procent i november 2011.
- ⁸ Resultaten i olika social och politiska grupper 2010 redovisas i Hedberg och Holmberg 2011.

- ⁹ Resultaten för de tre frågorna är som följer med utfallet för den gamla policyfrågan först, följt av utfallen för påståendefrågan och frågan om framtidssatsningar. Siffrorna visar andelen positiv för en avveckling minus andel för att använda kärnkraften. Hur avvecklingslinje respektive användningslinje definierats framgår av texten. Samtliga svarande i varje års SOM-studie ingår i procentbasen. 1998 -, +18, -; 1999 -, +15,+4; 2000 +8, +14, +5; 2001 +4, +9, +1; 2002 ±0, +9, -4; 2003 -12, -6, -14; 2004 -9, -5, -6; 2005 -17, -7, -14; 2006 -17, +3, -12; 2007 -18, +7, -7; 2008 -20, +3, -6; 2009 -20, +3, -8; 2010 -22, +7, -9; 2011 -10, +15, +6. Resultaten för den nya policyfrågan är -5 2010 och +9 2011. Observera att plussiffror (+) indikerar en övervikt för avveckling medan minussiffror (-) anger en övervikt för att använda kärnkraften. En tabellsammanställning av SOM:s alla åsiktsmätningar i kärnkraftsfrågan 1986-2011 återfinns i Hedberg 2012.

Referenser

- CBS News Poll* publicerad 22 mars 2011
- GlobeScan*. BBC World Service publicerad 25 november 2011.
- Harris Interactive/HealthDay Poll* publicerad 31 mars 2011.
- Hedberg, Per 2012. *Kärnkraftsopinionen. En tabellsammanställning av SOM-institutets mätningar 1986-2011*. Göteborg: SOM-institutet.
- Hedberg, Per och Holmberg, Sören 2011. *Åsikter om energi och kärnkraft*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören, Westerståhl, Jörgen och Branzén, Karl 1977. *Väljarna och kärnkraften*. Stockholm: Liber Förlag.
- Holmberg, Sören och Petersson, Olof 1980. *Inom felmarginalen*. Stockholm: Liber Förlag.
- Holmberg, Sören och Asp, Kent 1984. *Kampen om kärnkraften*. Stockholm: Liber Förlag.
- Holmberg, Sören 1988. *Svenska folkets åsikter om kärnkraft och slutförvaring efter Tjernobyl*. Stockholm: Statens Kärnbränslenämnd.
- Holmberg, Sören 2011. *Swedish Opinion on Nuclear Power 1986-2010*. Göteborg: SOM-institutet.
- Ipsos. *Global Citizen Reaction to the Fukushima Nuclear Plant Disaster*. Global @dvisor. June 2011.
- Ipsos MORI. *Nuclear Update* December 2011.
- Novus. *Rapport – Allmänheten om kärnkraft*. November 2011.
- Pew Research Center. *Opposition to Nuclear Power Rises amid Japanese Crisis*. March 21, 2011.
- Sifo. *Kärnkraftsopinionen mätt 14-16 mars 2011*.
- DN.se *Nu är det fler som vill avveckla kärnkraften*. Synovate-mätning publicerad 22 mars 2011.

SVENSKA FOLKETS ÅSIKTER OM VINDKRAFT

PER HEDBERG

Världens el-produktion från vindkraft domineras av ett fåtal länder. Förra året stod tio länder för 86 procent av samtliga länders vindkraftskapacitet. Kina stod för en dryg fjärdedel (26 procent) och USA för en femtedel (20 procent). I Europa är Tyskland och Spanien de två överlägset dominerande länderna. I dessa två länder producerades det tillsammans lika mycket el från vindkraft som i USA. I Tyskland genererade vindkraften 2011 29 000 MW och i Spanien 22 000 MW. Motsvarande siffra för Sverige var 3 000 MW. Kina, USA, Tyskland och Spanien stod tillsammans för 67 procent av världens sammanlagda vindkraftskapacitet 2011 (Global Wind Energy Council 2012). Danmark toppar listan över vindkraftskapacitet per capita följd av Spanien, Portugal, Tyskland, Falklandsöarna, Irland och Sverige. Danmark toppar även listan över vindkraftskapacitet per kvadratkilometer följd av Tyskland, Holland, Spanien, Portugal och Belgien. Här återfinns Sverige på 17 plats med Kina omedelbart före sig och USA omedelbart efter sig (World Wind Energy Association 2011).

Trots en ökad utbyggnadstakt av vindkraften under de senaste åren är vindkraftens del i det svenska energisystemet ännu bara i sin linda. Riksdagens mål till 2020 innebär en kraftig utbyggnad. Om målen uppfylls kommer vindkraften fram till 2020 att femdubblas jämfört den kapacitet den står för i idag (Helker Lundström 2012).

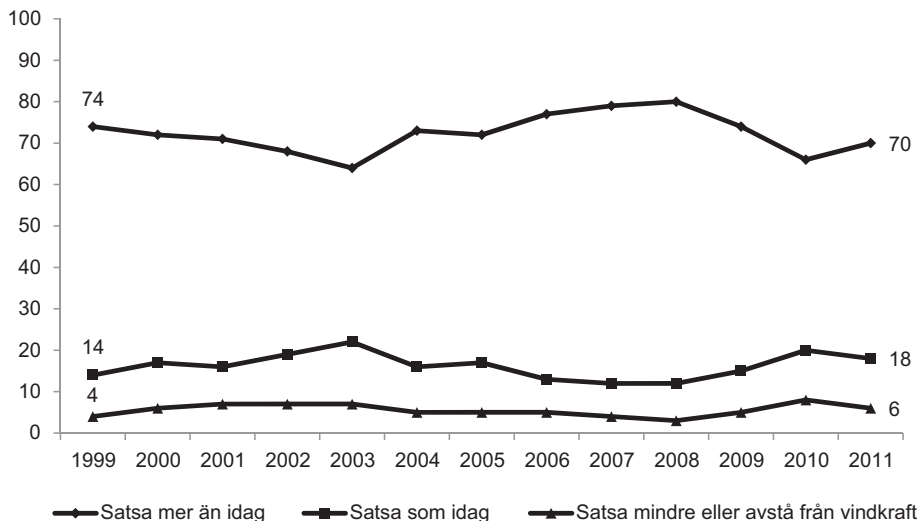
I det följande frågar vi oss hur svenska folket ser på en utbyggnad av vindkraften. Överensstämmer riksdagens positiva syn med svenska folkets inställning till en ökad satsning på vindkraft och hur skiljer sig opinionen i vindkraftsfrågan åt bland personer med olika sociala och politiska gruppstillhörigheter. Under de två-tre senaste åren har det för svenska förhållanden skett en snabb utbyggnad av vindkraften, från 1161 vindkraftsverk 2008 till 2047 2011 (Energimyndigheten 2012). En intressant fråga är om det ökade antalet vindkraftverk i det svenska landskapet har inneburit att svenska folkets inställning till vindkraft har förändrats.

Svenska folkets åsikter om vindkraft

I SOM-undersökningarna har vi sedan 1999 ställt en fråga om den svenska utbyggnaden av vindkraft.¹ Frågan handlar om hur mycket vi skall satsa på vindkraften under de närmaste 5-10 åren. Skall vi satsa mer än idag, ungefär som idag, mindre än idag eller skall vi avstå från vindkraften som energikälla. I frågan ingår även ett svarsalternativ för "ingen åsikt". I figur 1 redovisas resultaten åren 1999 till 2011.

Figur 1 Andel som vill satsa mer, satsa som idag eller satsa mindre på vindkraft 1999-2011 (procent)

Fråga: ”Hur mycket bör vi i Sverige satsa på nedanstående energikällor under de närmaste 5-10 åren? /vindkraft”

Kommentar: Svarsalternativen är "satsa mer än idag", "satsa ungefär som idag", "satsa mindre än idag", "helt avstå från energikällan" och "ingen åsikt". Andelen som svarar att de saknar åsikt har varierat mellan 5-8 procent. De särredovisas inte i figuren. För ytterligare detaljer se Hedberg och Holmberg 2012.

En överväldigande majoritet bland svenska folket vill satsa på vindkraften som energikälla. Så har det sett ut sedan SOM-mätningarna startade 1999. I den senaste mätningen 2011 önskar 70 procent satsa mer på vindkraft än vad som görs idag och 18 procent satsa ungefär lika mycket som idag. Endast 6 procent ville satsa mindre eller helt avstå från vindkraften som energikälla. Andelen som vill satsa mer på vindkraft har varierat mellan som minst 64 procent 2003 och som mest 80 procent 2008, alltså ett variationsspann på 16 procentenheter. Resultaten i figur 1 visar att variationen återfinns mellan de två "positiva" svarsalternativen – satsa mer än idag och satsa ungefär som idag, medan andelen för de två negativa svarsalternativen har förblivit stabil. När andelen som vill satsa mer på vindkraft sjunker ökar andelen bland dem som vill satsa ungefär som idag och när andelen som vill satsa mer på vindkraft ökar sjunker andelen som vill satsa ungefär som idag. Slår vi samman dessa båda svarsalternativ finner vi att andelen som vill satsa mer eller lika mycket som idag var som lägst 86 procent 2003 och som högst 92 procent 2008, alltså ett variationsspann på 6 procentenheter. Andelen som vill satsa mindre än idag har

varierat mellan 2 procent 2008 och 7 procent 2010 medan de som helt vill avstå från vindkraften som energikälla har legat stabilt på 1-2 procent under hela perioden.

Vi kan konstatera att det avtagande stödet för att satsa mer på vindkraften från 2008 har brutits i 2011 års mätning. Mellan 2008 och 2010 minskade stödet för att satsa mer på vindkraft med 14 procentenheter från 80 procent 2008 till 66 procentenheter 2010. I den senaste mätningen har stödet ökat något igen – till 70 procent. Det är dock 10 procentenheter under toppnoteringen 2008. I takt med att vindkraften byggs ut är det inte orimligt att spekulera i att andelen som vill satsa mer med tiden blir färre. Möjligtvis har vi redan sett toppnoteringen bland dem som vill satsa mer på vindkraft. Man kan också spekulera i att det ökade stödet för vindkraften 2011 har sin orsak i Fukushimaolyckan. Sören Holmberg visar att det finns en klar Fukushima-effekt när det gäller inställningen till kärnkraft (se Holmberg 2012a). Det är inte omöjligt att det minskade stödet för kärnkraften 2011 innebar ett ökat stöd för vindkraften.

Hur ser då stödet för en ökad satsning ut inom olika sociala och politiska grupperingar? Finner vi åsiktsmässiga skillnader mellan t ex kvinnor och män, mellan unga och gamla, mellan låg och högutbildade och mellan personer med olika partipolitiska preferenser? I tabell 1 redovisas hur olika sociala och politiska egenskaper strukturerar åsikterna när det gäller hur mycket vi ska satsa på vindkraft.

Åsikter om vindkraft och social bakgrund

Resultaten visar att sociala bakgrundsvariabler som kön, ålder, utbildning och stadland har föga betydelse för inställning till att satsa mer eller mindre på vindkraft. Sambanden är och har varit mycket svaga. Kvinnor har varit något mer positiva till vindkraft än män, men skillnaden mellan kvinnor och män har genom åren endast utgjorts av några enstaka procentenheter. I 2011 års undersökning svarar 71 procent bland kvinnor att de vill satsa mer medan motsvarande siffra bland män är 69 procent. Åldersmässigt visar resultaten att gruppen mellan 31-60 år är något mer positiva jämfört med yngre och äldre, +4 respektive +7 procentenheter 2011. När det gäller utbildning tenderar högutbildade att vara något mer positiva till vindkraft jämfört med låg- och medelutbildade. Det gäller dock inte vid samtliga mättillfällen. I den senaste mätningen är det dock 74 procent bland de högutbildade som vill satsa mer än idag jämfört med 66 procent bland både låg- och medelutbildade. Vid samtliga mättillfällen utom 2009 och 2010 återfinns det största stödet för att satsa mer bland personer boende på ren landsbygd. I 2011 års undersökning är stödet på ren landsbygd 75 procent, i större städer 71 procent, i de tre storsstäderna 69 procent och i mindre tätorter 67 procent. Vi kan också konstatera att stödet för en ökad satsning ökat i samtliga sociala grupper mellan 2010 och 2011, undantaget bland personer boende i Stockholm, Göteborg och Malmö.

Huvudresultatet när det gäller sambanden mellan olika sociala egenskaper och inställning till hur mycket som bör satsas på vindkraften är att de är svaga. Eller

Tabell 1 Andel positiva till att satsa mer på vindkraft efter social och politisk grupptillhörighet 1999-2011 (procent)

	99	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11
<i>kön</i>													
man	72	71	70	65	63	72	71	76	79	81	72	64	69
kvinnor	75	73	73	70	65	73	73	79	80	79	76	67	71
<i>ålder</i>													
15-30	69	75	69	67	62	70	69	70	78	76	73	65	69
31-60	76	73	77	70	70	79	75	81	83	84	79	71	73
61-85	72	68	63	62	54	63	68	74	75	76	66	57	66
<i>utbildning</i>													
grundnivå/obligatorisk	71	71	67	67	59	66	67	74	74	75	67	57	69
mellannivå	74	73	71	68	64	75	72	76	79	79	71	67	69
universitet/högskola	74	72	77	68	71	76	76	82	84	85	80	70	74
<i>bostadsort</i>													
ren landsbygd	80	83	80	72	73	81	77	83	83	83	72	68	75
mindre tätort	77	72	71	70	62	74	74	77	79	78	72	60	67
stad, större tätort	70	70	70	67	63	69	72	77	79	80	75	66	71
de tre storstäderna	74	65	69	65	61	76	64	72	81	81	76	70	69
<i>partisympati</i>													
V	86	81	85	80	75	82	74	82	88	86	82	84	69
S	72	72	70	66	62	70	73	78	78	81	76	62	71
MP	87	84	87	86	77	92	90	89	94	88	79	84	86
C	80	90	80	79	76	82	82	89	85	93	79	71	82
FP	84	81	78	70	63	69	72	67	81	77	78	64	67
KD	72	69	72	70	66	68	68	83	80	77	77	71	64
M	63	59	62	48	54	65	67	70	78	77	68	62	67
SD	--	--	--	--	--	--	--	68	68	68	66	51	65
FI	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	77	58	--
PP	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	69	68	--
Övriga	72	86	73	64	67	75	61	72	74	73	78	60	58
<i>vänster-höger dimension</i>													
klart till vänster	87	81	76	75	79	83	77	84	86	83	82	77	82
något till vänster	77	79	79	74	69	80	79	85	83	86	80	70	71
varken eller	72	73	69	65	63	69	70	73	77	79	70	64	66
något till höger	71	68	69	64	59	71	72	77	80	78	74	66	72
klart till höger	61	54	63	56	57	63	59	68	75	72	66	57	63
<i>politiskt intresse</i>													
mycket intresserad	75	68	68	68	70	72	77	80	82	80	75	66	75
ganska intresserad	76	73	75	67	65	76	74	80	82	83	76	67	72
inte särskilt intr.	73	74	70	71	64	71	71	75	78	76	75	66	69
inte alls intresserad	57	64	61	57	49	66	61	58	69	75	64	55	61
<i>kärnkraftsåsikt</i>													
avveckla kärnkraften	84	87	84	81	83	86	88	88	91	86	85	81	83
använd kärnkraften	63	59	64	59	56	67	66	74	76	79	72	60	65
samtliga	74	72	71	68	64	73	72	77	79	80	74	66	70

Kommentar: För frågeformulering, se figur 1. Personer som inte besvarat frågan ingår ej i procentbasen. När det gäller frågan om kärnkraftsåsikt skiljer sig frågeformuleringen år 2000 - 2004 något åt från formuleringen åren 1996-1999. Svartalernativet "avveckla kärnkraften senast till år 2010" ändrades 2005 till "avveckla kärnkraften snarast". För Feministiskt Initiativ och Piratpartiet redovisas inget resultat 2011 eftersom de i analysen utgjorde för få personer, 5 respektive 6 personer. I tabellen återfinns FI och PP sympatisörer i kategorin "övriga".

annorlunda uttryckt; oavsett social bakgrund tenderar svenska folket ha likartade åsikter om hur mycket vi bör satsa på vindkraft i framtiden.

Åsikter om vindkraft och politisk hemvist

När det gäller politisk grupptillhörighet är sambanden också svaga, dock inte lika svaga som de sociala egenskaperna uppvisade. När det gäller partisympati har sympatisörer till de "gröna" partierna, Miljöpartiet, Centerpartiet och Vänsterpartiet varit mer positiva till vindkraft jämfört med sympatisörer till de övriga partierna. Så har varit fallet vid tio av de tretton mätstillfällena sedan starten 1999. Undantagen är 1999 då folkpartister var något mer positiva än sympatisörer till Centerpartiet, 2010 då kristdemokrater var lika positiva som sympatisörer till Centerpartiet och 2011 då socialdemokrater var något mer positiva jämfört med vänsterpartister. Resultaten från SOM-undersökningen 2011 visar att sympatisörer till de flesta partierna blivit något mer positiva till vindkraft jämfört med 2010. Det gäller dock inte sympatisörer till Vänsterpartiet, Kristdemokraterna och "övriga partier".²

När det gäller vänster-högerideologi återfinns ett samband som visar att personer som placerar sig till vänster är mer positiva till vindkraft jämfört med personer som placerar sig till höger. Mönstret återfinns vid samtliga undersökningstillfällen sedan 1999. Dock utgör resultaten från 2011 ett litet undantag såtillvida att personer som placerar sig något till höger är lika positiva (72 procent) som personer som placerar sig något till vänster (71 procent). Resultaten i tabell 1 visar också att personer som är mycket eller ganska intresserade av politik är mer angelägna att satsa mer på vindkraft jämfört med personer inte är särskilt intresserade eller inte alls intresserad av politik. Resultaten visar också en koppling till kärnkraftsattityd. Sedan 1999 har det vid varje mätstillfälle varit så att personer som vill avveckla kärnkraften är mer positiva till att satsa mer på vindkraft jämfört med personer som vill använda kärnkraften. I den senaste undersökningen är det 83 procent bland kärnkraftsmotståndarna som ville satsa mer på vindkraft. Motsvarande siffra bland kärnkraftsanshängarna är 65 procent. När det gäller hur människor med olika social och politisk bakgrund ser på vindkraft är det värt att notera att det inom samtliga grupper återfinns en betydande majoritet för att satsa mer på vindkraften än vad som görs idag.³

Åsikter om vindkraft och andra energikällor

Liksom tidigare undersökningar visar resultaten från 2011 att vindkraften är en populär energikälla. Men hur är synen på andra energikällor, vilka anser man det bör satsas på i framtiden och vilka anser man vi bör satsa mindre på eller avstå ifrån.⁴ Resultaten från SOM-undersökningarna visar att det bara finns en energikälla som folket anser det skall satsas mer på än vindkraft och det är solenergi. Visserligen ingick inte frågan om solenergi i 2011 års undersökning men vid samtliga tidigare mätningar har solenergin varit något populärare än vindkraft. I den nationella SOM-

undersökningen 2011 är rangordningen följande när det gäller vilka energikällor vi bör satsa mer på än idag; vindkraft 70 procent, vågkraft 60 procent, biobränslen 48 procent, vattenkraft 46 procent, fossil-/naturgas 22 procent, kärnkraft 12 procent och kol 2 procent.⁵ Den mest impopulära energikällan är kol som 52 procent helt vill avstå ifrån. Därefter följer kärnkraften som 21 procent helt vill avstå ifrån (Hedberg och Holmberg 2012).⁶

Åsikter om vindkraft i områden där den expanderar

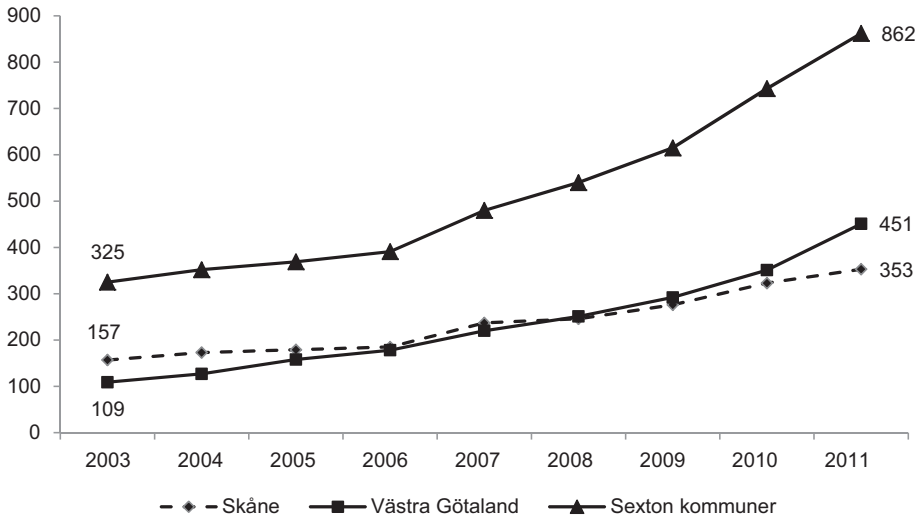
Trots att vindkraften är en populär energikälla vet vi att den på sina håll väcker mycket starka lokala protester och uppmärksammas i lokala medier. Det handlar då ofta om hur vindkraften påverkar landskapet och miljön, särskilt vid planeringen och uppförande av stora anläggningar. I och med projektering för ny vindkraft och byggande av fler vindkraftverk kan motståndet komma att öka. Ett exempel är Föreningen Svenskt Landskapsskydd som växer i medlemsantal och som på sin hemsida bl a skriver *"Vi efterlyser en diskussion där man inser att vindkraften inte bara är "en oändlig och ren energi" utan att den ibland också väcker negativa känslor hos dem som drabbas"*.⁷

Frågan är om vi kan identifiera det växande lokala motståndet i våra rikstäckande SOM-undersökningar. Svaren på intervjufrågan om hur mycket vi skall satsa på olika energislag innehåller olika komponenter; en som gäller attityd till energislagen, en annan som handlar om bedömning av redan tillgängliga resurser från energikällan och en tredje som uppmärksammar behovet av ytterligare utbyggnad. Det handlar alltså om att bland annat besvara frågorna om hur mycket vi har, om hur mycket vi behöver och vilken inställning man har till energikällan. Antagandet i det följande bygger på att vi i områden med en kraftigt utbyggd vindkraft också skall finna en större andel som *inte* anser att vi bör satsa på mer vindkraft än vi gör idag. En sådan nedgång lämnar det relativt fritt för tolkningar efter frågeställningens olika komponenter. Den kan bero på attitydförändringar när väl vindkraftverken placeras ut i naturen men den kan lika gärna tolkas i termer av "mättnads-effekter" utifrån verklighetsbedömningar av vad som behövs och vad som installerats.

I Energimyndighetens statistik redogörs för i vilka län och i vilka kommuner som vindkraften expanderat mest sedan 2003 (Energimyndigheten 2012). I Figur 2 redovisas utvecklingen i de två län med flest vindkraftverk 2011 samt sammanslaget för de sexton kommuner med fler än 30 vindkraftverk 2011.

Sedan 2003 har antalet vindkraftverk ökat från 675 till 2047 år 2011. Mellan åren 2003 till 2011 har det alltså installerats 1372 nya vindkraftverk. De två län med flest vindkraftverk 2011 var Västra Götaland med 451 och Skåne med 353. Sedan 2003 har 342 vindkraftverk tagits i bruk i Västra Götaland och 196 i Skåne. I figur 2 redovisas även antalet vindkraftverk i de kommuner som 2011 hade fler än 30 vindkraftverk i bruk. Mellan 2003 och 2011 har antalet vindkraftverk ökat från 325 till 862. Av figur 2 framgår också att utbyggnadstakten varit något snabbare under den senare delen av perioden.

Figur 2 Antal vindkraftverk i Skåne, i Västra Götaland och i de sexton kommuner med fler än 30 vindkraftverk 2011 (procent)

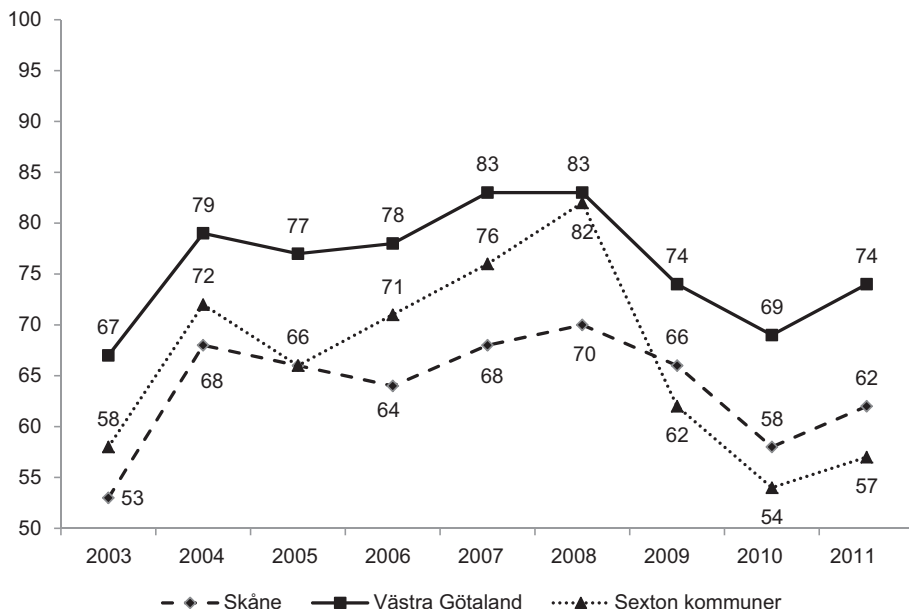

Kommentar: De sexton kommuner med flest vindkraftverk 2011 är Gotland, Laholm, Strömsund, Mjölby, Malmö, Falkenberg, Eslöv, Åsele, Vara, Falköping, Mellerud, Mörbylånga, Borgholm, Tanum, Kristianstad, och Dorotea. Källa: Energimyndigheten 2012.

I figur 3 redovisas andelen som vill satsa mer på vindkraft i Skåne, i Västra Götaland och i de sexton kommuner som har fler än 30 vindkraftverk 2011.⁸ Resultaten visar ett tidigare känt fenomen nämligen att man i Skåne inte är lika positiva till att satsa på vindkraft som i riket som helhet. Jämför vi kurvorna för Västra Götaland och Skåne följer de varandra med ungefär samma årliga variation under hela perioden. Om vårt antagande skall stämma bör viljan att satsa mer på vindkraft avta med utbyggnadstakten i länen. Så verkar dock inte vara fallet. Kurvorna för Västra Götaland och Skåne följer motsvarande kurva för hela landet. Sedan 2008 har andelen bland hela svenska folket som vill satsa mer på vindkraft minskat med 10 procentenheter. För Västra Götaland och Skåne är motsvarande siffror 9 respektive 8 procentenheter. I vårt SOM-material grundat på ett rikstäckande urval återfinns alltså inte det förmodade sambandet, åtminstone inte på länsnivå.⁹ Ser vi däremot på resultaten för de kommuner med flest vindkraftverk 2011 kan vi ana att det möjligen ligger något i antagandet om ett avtagande stöd för att satsa mer på vindkraft ju mer vindkraftverken byggs ut. I de sexton kommunerna med flest vindkraftverk är det 82 procent som ville satsa mer på vindkraft 2008. Motsvarande siffra är 57 procent 2011, ett tapp på hela 25 procentenheter. Tappet bland dem som vill satsa mer är 15 procent större i kommuner med mycket vindkraft än på riksplanet. Det ligger lite i frågeställningens natur att utbyggnaden av vindkraften någon gång när

ett tröskelvärde då människor anser den vara tillräckligt utbyggd. Det är möjligtvis det vi kan ana i analysen av de kommuner med flest vindkraftverk i landet. Mycket vill inte ha mer.

Figur 3 Andel som vill satsa mer på vindkraft i Skåne, i Västra Götaland och i de sexton kommuner med fler än 30 vindkraftverk 2011 (procent)

Kommentar: I län med förhållandevis få vindkraftverk (färre än 30 2011) var andelen som vill satsa mer på vindkraft 2003 63 procent, 2004 70 procent, 2005 71 procent, 2006 76 procent, 2007 82 procent, 2008 81 procent, 2009 74 procent, 2010 67 procent och 2011 71 procent. De län med färre än 30 vindkraftverk 2011 var Stockholm, Uppsala, Södermanland, Kronoberg, Värmland, Västmanland, Gävleborg och Västernorrland. I riket som helhet var andelen som vill satsa mer på vindkraft 2003 64 procent, 2004 73 procent, 2005 72 procent, 2006 77 procent, 2007 79 procent, 2008 80 procent, 2009 74 procent, 2010 66 procent och 2011 70 procent.

Den satsning på vindkraft som beslutats av riksdagen har ett kraftigt stöd i svensk opinion. Vindkraft är en mycket populär energikälla. Endast solenergi är populärare i svenska folkets ögon. I SOM-undersökningen 2011 stödjer 88 procent den satsning som görs idag eller vill satsa mer än vad som görs idag. Gruppen som ville satsa mer än idag omfattar 70 procent av befolkningen. En fråga som framtiden får besvara är vad som sker i opinionen när de omfattande utbyggnadsplanerna realiserar. Vi kan redan nu se en tendens till att stödet för vindkraften sjunker i vindkraftstättade kommuner. Men trots det är det fortfarande 2011 en majoritet som vill satsa mer på vindkraft i dessa kommuner.

Noter

- ¹ Mätningarna av svenska folkets inställning till olika energikällor ingår i forskningsprojektet *Energiopinionen i Sverige* som finansieras av Energimyndigheten.
- ² Bland Vänsterpartiets sympatisörer svarar 69 procent att de vill satsa mer på vindkraft än vad som görs idag. Detta är en förvånansvärt låg siffra som får tolkas med viss försiktighet. Slumpen kan ha spelat in. Motsvarande resultat har de flesta tidigare år legat på drygt 80 procent. Jämfört med resultatet från 2010 innebär det en minskning med -15 procentenheter.
- ³ I gruppen som vill satsa mindre på vindkraft eller avstå från energikällan finner vi vid en jämförelse med dem som vill satsa mer/som idag en överrepresentation av män, äldre personer, personer som placerar sig till höger i politiken, personer som är mycket politiskt intresserade och personer som vill använda kärnkraften.
- ⁴ Se Holmberg 2012b för en analys hur åsiktsmönstren hänger samman när det gäller synen på de olika energikällorna.
- ⁵ Frågorna om solenergi och olja ställdes inte 2011 men resultaten för dessa två energikällor var 2010 81 respektive 2 procent.
- ⁶ Resultaten från SOM-undersökningen 2010 visar att 22 procent helt vill avstå från olja som energikälla.
- ⁷ <http://www.landskapsskydd.se/artikel/vindkraft>. Se även Ny Teknik 2012.
- ⁸ De 16 kommuner med flest vindkraftverk 2011 är Gotland, Laholm, Strömsund, Mjölby, Malmö, Falkenberg, Eslöv, Åsele, Vara, Falköping, Mellerud, Mörbylånga, Borgholm, Tanum, Kristianstad, och Dorotea. Källa: Energimyndigheten
- ⁹ Om vi istället för att jämföra Skåne och Västra Götaland med hela landet och gör motsvarande jämförelse med områden där vindkraftsutbyggnaden ännu inte tagit fart så finner vi inte heller några större skillnader. I de län som 2011 hade färre än 30 vindkraftverk var det 2008 81 procent som ville satsa mer på vindkraft. Den siffran sjönk till 71 procent 2011, -10 procentenheter.

Referenser

- Energimyndigheten (2012). *Vindkraftsstatistik 2011, ES 2012:02*. Eskilstuna: Statens Energimyndighet.
- Föreningen svenskt landskapsskydd (2012). <http://www.landskapsskydd.se/artikel/vindkraft>
- Global Wind Energy Council (2012). *Global Wind Statistics 2011*.
- Hedberg, Per och Holmberg, Sören (2012). *Åsikter om energi och kärnkraft*. Göteborg: SOM-institutet.

- Helker Lundström, Annika (2012). Vindkraften kan fem-dubblas. I Bergstrand, Mats (red) *Upplyst eller utfrys – en antologi om energimarknaden*.
- Holmberg, Sören (2012a). Fukushimaeffekten. I Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik och Bergström, Annika (red). I *Skuggan av framtiden*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören (2012b). En resa med kärnkraftsopinionen. I Bergstrand, Mats (red) *Upplyst eller utfrys – en antologi om energimarknaden*.
- Ny Teknik (2012). *Motståndet mot vindkraften växer*. http://www.nyteknik.se/nyheter/energi_miljo/vindkraft/article2498154.ece
- World Wind Energy Association (2011). *World Wind Energy Report 2010*.

ETT VÄXANDE KLÄDBERG

EVA GUSTAFSSON OCH KARIN M EKSTRÖM

Kläder som slängs i soporna utgör ett samhällsproblem och resursslöseri. Det handlar dels om att kläder istället för att eldas upp som sopor kan återanvändas och återvinnas då det anses mer fördelaktigt ur miljösynpunkt utifrån EUs ramdirektiv för avfallshierarki. Det handlar dels om att kläder som produceras tar stora naturresurser i anspråk. För att producera 1 kg bomull går det åt mellan 7.000 och 29.000 liter vatten och 0,3 till 1 kg olja (Fisher, Cooper, Woodward, Hiller & Goworek 2008). Att tillverka kläder som senare slängs i soporna utgör en onödig miljöbelastning. Trots detta faktum är det först på senare tid som problemet med textilt avfall (kläder, textilier) uppmärksammas. Diskussionen kring kläder och hållbar utveckling har istället länge fokuserat på vad som köps, hur mycket råvaror som går åt och hur mycket kemikalier som används vid produktion (Olsson, Roos & Wilson, 2009, Fisher m fl 2008). Det är framförallt under senare år som problemet med textilt avfall har börjat få genomslag i den offentliga debatten. En indikation på problemet kom 2006 då Göteborgs-Posten publicerade resultatet av sin SIFO-undersökning av svenskarnas klädvanor. Tre av fyra svenskar angav att de skänkte bort kläder när de köpte nytt, och GP rapporterade om välgörenhetsorganisationernas växande klädberg.

Det faktum att kläder slängs kan relateras till en ökad klädkonsumtion. Statistik visar att den privata klädkonsumtionen ökat i Sverige med 53 procent under åren 1999-2009 (Roos 2010) och nettoinflödet av textilier beräknas till 15 kg per år och person (Carlsson, Hemström, Edborg, Stenmarck & Sörme 2011). Det kan finnas flera faktorer som förklarar denna ökning. En ökad välfärd möjliggör för människor att konsumera mera. Ett ökat fokus på konsumtionens betydelse för identitet, vem man är och vem man vill vara, har också gjort sig märkbar under konsumtionssamhällets framväxt de senaste decennierna. Kläders symboliska betydelse som identitetsmarkör är i synnerhet tydlig. Kläder har som Holmberg och Roos (2010, s 331) uttrycker det "en särställning inom den så kallade livsstilskonsumtionen". Särskilt för unga konsumenter har valet av kläder blivit viktigt för att uttrycka identitet och grupp tillhörighet. Flera studier av svenska konsumenter visar också att det främst är unga konsumenter som ofta handlar nya kläder (Ekström, Gustafsson, Hjelmgren och Salomonson 2012, Ungerth 2011, Holmberg och Roos 2010). Kläder har också blivit relativt sett billigare, och *fast fashion* – moderiktiga kläder till ett lågt pris – har gjort det möjligt också för unga människor med förmodat begränsad ekonomi att hänga med i modets växlingar genom att ständigt köpa nytt. En tredjedel av unga kvinnor i Ungerths (2011) studie handlade nya kläder flera gånger per månad.

En lösning på problemet med ett växande textilöverskott är att köpa färre nya kläder. Minskad klädkonsumtion står också högst på EUs ramdirektiv för avfallshierarki eftersom att förebygga avfall alltid anses vara det mest miljövänliga alternativet. Men detta är en komplex fråga. Konsumtionsvanor är som andra vanor svåra att bryta och shopping har över tid blivit en fritidsaktivitet (Ekström 2010). Forskning visar att många konsumenter anser att handla kläder utgör ett nöje i sig (Cox, Cox & Anderson 2005). Modets allt snabbare växlingar motiverar också nyinköp, inspirationskällorna har blivit fler och når en större publik genom kanaler som t ex Aftonbladets bilaga Sofis mode (Tidningskungen 2011-06-27) och modebloggare (Rocamore 2011). Det faktum att konsumtion är relaterat till ekonomisk tillväxt – BNP – innebär också att minskad konsumtion kan få konsekvenser i form av stängda klädbutiker och arbetslöshet. Samtidigt är det av miljöskäl nödvändigt att reflektera över hur konsumtionen kan göras mer hållbar. Genom att köpa färre kläder som producerats hållbart, av en högre kvalitet som håller längre (som oftast är dyrare) stimuleras fortfarande ekonomisk tillväxt. Det är köp och släng mentaliteten som behöver förändras för att undvika onödiga miljöbelastningar. Likaså behöver konsumtion inte enbart handla om att köpa nya varor, i detta fall kläder, utan kan även innefatta att köpa begagnade, men även tjänster i form av lagade och omsydda kläder.

Denna studie syftar till att öka kunskapen och förståelsen för hur konsumenter gör sig av med kläder¹. Det är vår förhoppning att detta kan bidra till en ökad miljömedvetenhet som inbegriper hanteringen av avlagda kläder. Plockstudier gjorda på uppdrag av Naturvårdsverket visade att genomsnittsvensken slänger 8 kg textilier per år i hushållssoporna (Carlsson m fl 2011). Genom att i SOM-undersökningen 2011 ställa frågan om vad man gör med kläder man inte längre vill ha erhåller vi en bättre förståelse för bakgrunden till Naturvårdsverkets siffror. Vi använder också resultatet från SOM-undersökningen 2011 för att validera resultat från tidigare konsumentstudier baserade på icke-sannolikhetsurval, och då främst vår studie av konsumenter på Gekås Ullared (Ekström m fl 2012).

Olika sätt att avyttra kläder

Vårt fokus i årets SOM-undersökningen handlar om vad konsumenter gör med kläder de inte längre vill ha. Vår fråga löd: ”Hur gör du dig av med hela kläder som du inte längre vill använda (undantaget strumpor/underkläder)?”, vår frågas placering och svarsalternativ framgår av enkäten Riks-SOM III i bokens bilaga. Bortfallet för hela frågan var 51 personer, och detta bör nog hellre förklaras med ointresse för frågeställningen snarare än ”uttröttnings”. De olika svarsalternativen baseras på en konsumentbeslutsmodell för avyttring (*deposition*) av Jacoby, Berning och Dietvorst (1977). Vi relaterar denna modell till EUs senaste ramdirektiv för avfallshantering, och den avfallshierarki som EU förespråkar (Naturvårdsverket 2011).

Jacoby m fl (1977) identifierade de tre valmöjligheter konsumenten står inför då en vara, i vår studie klädesplagg, ska avyttras. Det första alternativet är att behålla plagget, och har man gott om plats så kan kläderna läggas undan, men man kan också sy om/ändra om plagget så att det blir användbart igen. ”Jag syr om/ändrar” ingick dock inte som alternativ, utan enbart det mindre specificerade alternativet ”jag sparar alla mina kläder”. Resultatet i SOM-undersökningen 2011 visar att 4 procent av de svarande sparade alla kläder. Nära hälften (45%) av dessa var 65 år eller äldre och tillhör därmed samma *generationskohort* (Mitchell 2003). Den generation som idag är 65 år och äldre har fostrats i sparsamhet då deras föräldrar, och kanske också de själva, har erfarenheter från krigstider och ransonering. Under sådana förhållanden lär man sig att inte slänga sådant som kan komma till användning. Forskning om konsumentsozialisation handlar om att man som konsument ofta lär sig från unga år, men även under hela livet (Ekström 2006). Det är vanligt förekommande att konsumtionsmönster från tidig barndom följer med livet ut.

Det andra alternativet enligt Jacobys m fl (1977) modell är att göra sig av med varan temporärt och att någon annan får använda den istället. För kläder är detta inte ett självklart alternativ utan det är främst applicerbart på varor som t ex möbler man (tillfälligt) inte får plats med. Därför hade vi heller inte ”lånar ut” som alternativ, men ”ger bort till familj och vänner” betyder att kläderna stannar kvar i närmaste krets och därmed kanske är möjliga att ta tillbaka. Det är mycket vanligt att barnkläder går i arv, men eftersom respondenterna i SOM-undersökningen 2011 är 16 år och äldre så borde resultatet i huvudsak avse kläder för fullvuxna. Resultatet visar att det är vanligast är att ge bort till familj och vänner ”ibland”, 49 procent har angett detta alternativ (se tabell 1). Även svarsalternativet ”byter bort” kan innebära ett temporärt bortlämnande eftersom många klädbyttardagar arrangeras i vänkretsar, och då finns potentiell möjlighet att ”byta tillbaka” det som en gång lämnats bort. Som framgår av tabell 1 är det inte särskilt vanligt att byta bort avlagda kläder, bara 10 procent av de svarande har gjort det, och majoriteten av dessa byter bort kläder ”ibland”. Från ett hållbarhetsperspektiv är dessa båda alternativ placerade på plats nummer ett och två på EUs ramdirektiv om avfallshierarki. Argumentet är att mottagaren kanske avstår från att köpa ett nytt plagg vilket är förebyggande, och plagget återanvänds utan att ta fler resurser i anspråk.

Det sista alternativet i Jacobys m fl (1977) modell är att göra sig av med varan permanent, och det är vad folk i allmänhet gör när de rensar ut sin garderob. Resultatet från SOM-undersökningen 2011 visar att man framförallt lämnar kläder till välgörenhet, men också att man i hög utsträckning slänger kläder i soporna. Det faktum att man lämnar kläder till välgörenhet är inget nytt. Sverige har en lång tradition av att kläder tas om hand av organisationer som t ex Myrorna, Röda Korset och Stadsmissionen. Från ett hållbarhetsperspektiv så utgör att lämna till välgörenhet plats nummer två och tre i EUs avfallshierarki. En stor del av inlämnade kläder återanvänds, enligt Carlsson m fl (2011) säljs 11 procent i Sverige och 73 procent går till katastrofhjälp eller säljs på export. En del kläder som säljs vidare (inom landet

eller på export) återvinns i det att man använder materialets egenskaper, t ex som stoppning, ljudisolering i bilar, eller material till nya kläder (Morley, Slater, Russell, Tipper & Ward 2009). Att slänga kläder i hushållssoporna är förvisso en form av återvinning eftersom de omvandlas till energi vid förbränning, men ett dåligt sådant. Förbränning kommer först på fjärde plats i EUs avfallshierarki, endast deponi är ett sämre miljömässigt alternativ än att slänga i hushållssoporna.

Tabell 1 Hur gör du dig av med hela kläder (ej strumpor/underkläder) som du inte längre vill använda? (2011, procent)

	Aldrig	Ibland	Ganska ofta	Mycket ofta	Alltid	Antal svarande
Lämnar till välgörenhet	13	35	17	15	20	1499
Säljer till secondhandaffär	89	8	1	0	1	1478
Säljer själv på Internet	89	8	1	1	1	1477
Säljer på loppmarknad	88	10	1	0	1	1475
Ger bort till familj och vänner	26	49	13	9	4	1491
Slänger i soporna	38	46	7	5	4	1488
Byter bort	90	8	1	0	1	1470

Kommentar: Bortfallet varierar mellan 93 till 122 individer (cirka 7%) varav 51 individer (3%) avser hela frågan, och resterande bortfall avser del av frågan. Frågan lyder: Hur gör du dig av med hela kläder (ej strumpor/underkläder) som du inte längre vill använda?

I årets SOM-undersökning har 62 procent angett att de slänger hela kläder i hushållssoporna, 46 procent av samtliga gör detta ibland. Detta resultat kan jämföras med en enkätstudie på Gekås Ullared (Ekström m fl 2012) som visar att endast 12 procent av respondenterna slängt hela kläder i hushållssoporna. En förklaring till de olika resultaten kan vara de olika skalor som använts i frågeformulären. Gekås-studien hade endast svarsalternativet ja eller nej, medan SOM-undersökningen 2011 använder en femgradig Likert-skala. Det innebär att svaren blir mer nyanserade i SOM-undersökningen, medan ett ja och nej alternativ som i Gekås-studien kan innebära att man glömmer bort det man gör "ibland". Vi tror därför inte att Gekås kunder är mindre benägna än övriga svenskar att slänga hela kläder i soporna. När alternativet ibland finns med så kan man medge att en del plagg hamnar i soporna, men finns bara ja eller nej alternativ så finns risken att den sk "social desirability" effekten blir för stor, dvs att man vet att det inte är bra att slänga kläder i soporna och därför väljer att svara nej. Sammanfattningsvis tror vi därför att SOM-undersökningen med en nyanserad skala ger en mer rättvisande bild av hur många som slänger kläder i soporna.

Andelen som säljer (eller byter bort) kläder är liten, endast åtta procent av de tillfrågade gör detta "ibland", den stora majoriteten gör det aldrig. Dessa låga siffror för att sälja kläder kan ställas i relation till den växande begagnatmarknaden på internet. Värdet av annonserna på Blocket under 2010 uppgick till 212 miljarder, vilket var en ökning med 20 miljarder från 2009 (Blocket 2011-01-12). Resultatet från SOM-undersökningen 2011 visar att vad gäller handeln med begagnade kläder är det 11 procent av befolkningen som står för denna. Som framgår av tabell 1 har 89 procent aldrig sålt kläder på internet, en siffra att jämföra med de mellan 70-90 procent som handlar på Blocket enligt deras egen statistik. Kläder ligger heller inte i topp bland de varor som säljs på Blocket, mest sålt under 2010 var bilar, medan kläder och skor återfanns först på 8:e plats (ibid). Barnkläder och skor var de varor som ökat mest i procent (40%) från år 2006 till 2010 vilket rimligen förklarar placeringen på topplistan, klädesplagg för vuxna skulle med säkerhet inte ensamt platsa bland Blockets tio-i-topp.

En rimlig slutsats kan vara att "vanliga" kläder inte är lika enkla att sälja på internetbaserade begagnatmarknader i jämförelse med t ex bilar, cyklar och barnvagnar. En rundsurngning på Blocket och Tradera visar också att merparten av handeln med kläder förefaller rymmas inom två kategorier: dels plagg som köpts för ett specifikt tillfälle: t ex klänningar för bröllop och fest, och dels barnkläder med hög kvalitet. På Tradera finns visserligen mängder med annonser för "vanliga" kläder men budgivningen verkar gå minst sagt trögt på dessa.

Sammanfattningsvis så visar resultatet från SOM-undersökningen 2011 att svenska konsumenter inte verkar agera miljövänligt när de gör sig av med sina kläder. Trots att svenska konsumenter i allmänhet verkar uppfatta miljön som viktig (se bokens inledningskapitel) så agerar man inte på ett för miljön hållbart sätt när det gäller kläder man gör sig av med. Den största andelen har svarat "ibland" på samtliga alternativ och det resultatet avspeglar den forskning vi tagit del av (se t ex Palm 2011, Ungerth 2011, Morgan & Birthwistle 2009). Majoriteten gör en sortering, kläder med högre kvalitet och attraktivitet ges bort till familj eller vänner, säljs eller byts bort. Kläder som är fula eller väldigt omoderna riskerar att hamna i soppåsen medan kläder som är "ok" lämnas till välgörenhet. För miljön vore det bästa att inga textilier hamnade i hushållssoporna, trasiga textilier kan återvinnas, och hela kläder kan återanvändas eller återvinnas. I vår analys av konsumenters beteende drar vi slutsatsen att många konsumenter förmodligen inte är medvetna om klädavfallets miljöpåverkan och att de inte heller vet att trasiga kläder kan återvinnas. I linje med tidigare studier visar också resultatet från SOM-undersökningen 2011 att folk i allmänhet inte främst "tänker miljö" när de gör sig av med avlagda kläder på samma sätt som gäller t ex när man gör sig av med datorer och TV-apparater.

Vem slänger kläder i soporna?

Det finns flera grupper i det här resultatet som kan vara intressant att analysera närmare, t ex den grupp som aldrig kastar kläder i hushållssoporna. Finns det resultat som

tyder på att detta är ett uttryck för miljötänkande, eller beror det på andra orsaker? Och vilka är det som kastar hela kläder i soporna, finns det några återkommande mönster som kan ligga till grund för riktade åtgärder, är det t ex unga människor som är de största miljösyndarna, eller är det folk på landsbygden som har långt till inlämningsställen? Vi är också intresserade av den grupp (13 procent) som angett att man aldrig lämnar kläder till välgörenhet. Tidigare studier har visat att lämna till välgörenhet uppfattas som ett enkelt sätt att bli av med överskottet (Domina & Koch 2002) och att det känns bra att idka välgörenhet (Ekström m fl 2012,), så vilka är då orsakerna som kan förklara att man inte lämnar till välgörenhet.

Vi börjar med att analysera de som kastar hela kläder i soporna. Resultatet visar inga skillnader avseende ålder utan det är snarare en påfallande brist på variation mellan de olika åldersgrupperna. Flera studier har visat att unga människor köper mer nya kläder än äldre (Ekström m fl 2012, Holmberg och Roos 2010), men SOM-undersökningen 2011 visar att unga människor inte slänger mer eller mindre kläder än andra. Inte heller utbildningsnivå visar på några skillnader. Det är särskilt intressant med tanke på att Holmberg och Roos (2010) i sin studie påvisade ett samband mellan att handla kläder ofta och utbildning där högutbildade köpte kläder oftare än lågutbildade. Sammantaget visar resultatet från SOM-undersökningarna 2010 och 2011 att det inte självklart är de som ofta handlar nya kläder som också slänger hela kläder i hushållssoporna.

Inte heller civilstånd förefaller ha någon betydelse beträffande att slänga hela kläder i soporna. Något fler ensamstående har markerat att de alltid slänger kläder i hushållssoporna (sex procent mot tre) men den skillnaden är inte statistiskt signifikant eftersom grupperna är små (23 respektive 34 personer). Vi ser däremot en indikation att uppväxthem kan ha viss betydelse. De som vuxit upp i ett sk högre tjänstemannahem visar en svag tendens att inte slänga kläder i soporna, 45 procent har angett att de aldrig gör detta vilket är sju procentenheter högre än det genomsnittliga resultatet på 38 procent. Nuvarande hemförhållanden har däremot ingen betydelse för hur man agerar, arbetarhem och högre tjänstemannahem slänger kläder i soporna i ungefär lika hög grad. Inte heller om vi tittar på landsbygd och stad finns några säkerställda skillnader. Vi kan dock se en skillnad som är rimlig, om ej statistiskt säkerställd. Av de personer som bor på ren landsbygd är andelen som alltid slänger kläder i soporna något högre (7 %) än för övriga. Denna skillnad skulle kunna förklaras genom att avståndet till inlämningsplatser är längre än för de som bor i stan. Det är helt enkelt för opraktiskt och krångligt att göra sig av med kläder på andra sätt än att slänga i soporna om man bor på ren landsbygd.

Den enda bakgrundsvariabel som tydligt visar på skillnader mellan olika grupper är kön. Som framgår av tabell 2 nedan är andelen kvinnor som aldrig slänger kläder (44%) större än motsvarande andel män (31%). En majoritet av kvinnorna har svarat aldrig/ibland (89%) medan de flesta män svarat ibland/ganska ofta (57%). Den här skillnaden mellan könen är statistiskt säkerställd vilket indikerar att hypotesen att män oftare slänger kläder i soporna än kvinnor inte kan förkastas. Och när vi

tittar enbart på gruppen singlar så blir det än mer tydligt att män är mer benägna än kvinnor att kasta kläder i soptunnorna. Hela 11 procent av singelmännen har angett att de alltid slänger avlagda kläder i soporna. Nu är gruppen mycket liten (19 individer) varför resultatet ska tolkas med försiktighet, men sammantaget framträder en tendens att män hanterar avlagda kläder mindre miljövänligt än kvinnor. Motsvarande siffra för singelkvinnorna är två procent, dvs samma siffra som för samtliga kvinnor oavsett civilstånd.

Tabell 2 Kvinnor och mäns vanor att slänga kläder i soporna (2011, procent)

	Aldrig	Ibland	Ganska ofta	Mycket ofta	Alltid	Antal svarande
Kvinnor	44	45	6	4	2	796
Män	31	47	10	6	7	692
Samtliga	38	46	7	5	4	1488

Fråga: Hur gör du dig av med hela kläder (ej strumpor/underkläder) som du inte längre vill använda?
Svarsalternativ: Slänger i soporna

Resultatet från SOM-studien visar att kön har stor betydelse för vad som händer med avlagda kläder, kvinnor slänger mindre, men andelen kvinnor som aldrig lämnar kläder till välgörenhet (tabell 3) eller aldrig ger bort kläder till familj och vänner (tabell 4) är också signifikant mindre än motsvarande andel för männen. I tabell 3 nedan framgår att andelen kvinnor som alltid lämnar avlagda kläder till välgörenhet är 24 procent medan motsvarande siffra för männen är 15 procent. Beror detta verkligen på att kvinnor och män agerar så olika, eller kan det bero på att hanteringen av familjens kläder är något kvinnor ansvarar för? Vi har ställt frågan om kläder, och inte dina kläder, vilket kan ha tolkats som att det handlar om hushållets kläder snarare än individens. Med det som utgångspunkt så blir resultatet rimligt under förutsättning att det är kvinnorna som i huvudsak har ansvar för hemmets kläder.

Tabell 3 Kvinnors och mäns vana att lämna kläder till välgörenhet (2011, procent)

	Aldrig	Ibland	Ganska ofta	Mycket ofta	Alltid	Antal svarande
Kvinnor	9	32	19	17	24	810
Män	18	38	16	13	15	689
Samtliga	13	35	17	15	20	1499

Fråga: Hur gör du dig av med hela kläder (ej strumpor/underkläder) som du inte längre vill använda?
Svarsalternativ: Lämna till välgörenhet

Resultatet i SOM-undersökningen 2011 kan alltså förstås som att det i många familjer finns en uppdelning mellan kvinnor och män avseende hanteringen av kläder. När vi analyserade gruppen ensamboende och jämförde beteende mellan män och kvinnor så fann vi att skillnaderna mellan könen var större. Andelen singelmän som aldrig lämnade kläder till välgörenhet uppgick till 33 procent och motsvarande siffra för singelkvinnor var 10 procent.

Män är också mindre benägna att ge bort kläder till familj och vänner. I tabell 4 nedan framgår att andelen män som aldrig ger bort kläder är avsevärt större än motsvarande andel kvinnor (36% mot 18%). Denna skillnad är statistiskt signifikant, och bekräftar att hypotesen att fler män aldrig ger bort kläder än kvinnor inte kan förkastas. När vi analyserar gruppen ensamboende så ser vi samma mönster. Dock är skillnaderna mellan singelmän och övriga män inte lika stor som i fallet med att lämna till välgörenhet, eller att slänga kläder i soporna.

Tabell 4 Kvinnors och mäns vana att ge bort kläder (2011, procent)

	Aldrig	Ibland	Ganska ofta	Mycket ofta	Alltid	Antal svarande
Kvinnor	18	49	15	12	5	803
Män	36	48	9	5	2	688
Samtliga	26	49	13	9	4	1491

Fråga: Hur gör du dig av med hela kläder (ej strumpor/underkläder) som du inte längre vill använda?
Svarsalternativ: Ger bort till familj och vänner

Med utgångspunkt i ovanstående resultat är män generellt sett sämre på att hantera avlagda kläder på ett miljömässigt hållbart sätt. Vi vet inte varför, och det behöver heller inte betyda att män är mer fientligt inställda till miljön än kvinnor. Tvärtom finns det en viss rationalitet i att slänga i soporna då kläderna bränns och blir till energi. Ett argument mot att lämna bidrag till välgörenhet kan vara att det på senare tid har uppmärksammats att välgörenhetsorganisationerna bidrar till att den inhemska marknaden i mottagarländerna tar skada (Lindström 2004). Ett annat argument kan vara att det har varit flera skandaler kring välgörenhetsorganisationer och deras hantering av inlämnade bidrag. Det är inte vår mening att peka ut män som miljöbovar, men resultaten tyder på att män oavsett deras intentioner agerar på ett för miljön mindre hållbart sätt när det gäller kläder som avyttras. Tidigare studier har visat att i synnerhet unga män agerar mer miljöovänligt än andra och SOM-undersökningen 2011 bekräftar detta resultat (se t ex Lindén 1994).

Vilka är det då som aldrig kastar kläder? Vi avslutar det här kapitlet med att titta närmare på just den gruppen. Kan man tydligt se att dessa personer är mer miljö-

medvetna än övriga, eller ska vi leta efter andra förklaringar till den för miljön bästa hanteringen av avlagda kläder?

Den typiska personen som aldrig slänger kläder i hushållssoporna är en kvinna, hon kan vara vilken ålder som helst, bo var som helst och ha vilken utbildning som helst. Sammantaget utgör denna grupp 38 procent av den vuxna befolkningen. Partipolitiskt är det troligt att den som aldrig slänger kläder i soporna är miljöpartist (47%) eller vänsterpartist (43%), minst troligt är hen anhängare till Centerpartiet (29%). Dessa skillnader är dock inte statistiskt säkerställda eftersom det totala bortfallet är stort (116 personer) och ska därför tolkas som tendenser. Analysen visar också att de som är mycket oroade för framtida miljöförstöring inte kastar kläder i soporna (43%), men också här handlar det om tendenser snarare än signifikanta resultat. Det är också troligt att den grupp som aldrig slänger kläder i hushållssoporna anser att det är viktigt att satsa på svensk miljöforskning på "världsbästanivå" (43%) även det återigen rör sig om tendenser. Slutligen är det mer troligt att de har angett ett stort intresse för miljö (värde 8, 9 eller 10 på en elvagräddig skala) än att de har angett ett lågt intresse (värde 0, 1, 2 eller 3). Av de med stort intresse för miljöfrågor så kastar 42 procent aldrig kläder i soporna, motsvarande siffra för personer med svagt miljöintresse är 34 procent

Av det ovanstående kan man utläsa att det finns en koppling mellan att inte slänga kläder och intressera sig för miljöfrågor. Sambandet är dock inte så tydligt vilket stärker tidigare forskning som visar att en positiv attityd till miljön inte nödvändigtvis leder till ett konsekvent, miljömedvetet agerande (Ölander och Thøgerson 1995). Sedan vi började detta forskningsprojekt om klädavfall har vi deltagit i flera diskussioner, både privata och offentliga. Det har framkommit att också personer som anser sig vara miljömedvetna saknar kunskap om vad textilier och avlagda kläder kan användas till. Gemene man slänger kläder som är fula, eller lite trasiga, och man tycks sakna kännedom om att dessa kläder kan återanvändas eller återvinnas. Att miljöintresserade personer är överrepresenterade i den grupp som aldrig slänger kläder tror vi beror på att det inom den gruppen finns fler personer som är insatta i problematiken. Men faktum kvarstår att det trots allt är 58 procent av de som angett stort miljöintresse som kastar hela och användbara kläder i hushållssoporna.

Slutsatser och diskussion

I denna studie har vi fokuserat på hur människor avyttrar kläder. Resultatet från SOM-undersökningen 2011 visar att 62 procent slänger hela kläder i soporna och att 46 procent av samtliga gör det "ibland". Från ett hållbarhetsperspektiv hade det varit bättre om dessa kläder istället återanvänds eller återvinnas. Det är ett stort resursslöseri från miljösynpunkt att kläder slängs i soporna och eldas upp. SOM-undersökningen 2011 visar också att män är sämre på att hantera avyttrade kläder än kvinnor. Andelen kvinnor som aldrig slänger kläder är större än motsvarande andel män. Bland män är det i synnerhet singelmän som agerar mindre miljövänligt

när det gäller klädavyttring. Tidigare studier visar att unga män agerar mindre miljövänligt (t ex Lindén 1994). Det behövs riktade insatser för att ändra detta mindre miljövänliga beteende hos män och i synnerhet singelmän. I familjer är det möjligen ofta kvinnor som tar hand om kläder som ska avyttras, medan männen i singelhem får göra det själva. SOM-undersökningen 2011 visar också att den typiska person som aldrig slänger kläder är kvinna med ett stort intresse för miljö. Samtidigt är det 58 procent av de som angett stort miljöintresse som kastar hela och användbara kläder i soporna. Vi antar att det kan bero på att man saknar kännedom om att kläder kan återanvändas och återvinnas. Här finns en hel del att göra framöver för att ändra konsumenters beteenden. Konsumenter behöver bli mer medvetna om kopplingen mellan kläder och miljö och att även se kläder som något som bör källsorteras (Ekström m fl 2012). Likaså behöver man göra kärll för klädinsamling, både till återanvändning och återvinning tillgängliga för konsumenter. Konsumenter ska inte behöva leta efter var de kan göra sig av med kläder som de vill avyttra.

Not

- ¹ Forskningsprojektet Återanvändning och återvinning av kläder finansieras av Handels Utvecklingsråd i samarbete med Formas.

Referenser

- Blocket (2011-01-12) Svenskarna sålde på Blocket för 212 miljarder 2010. Pressmeddelande. <http://www.cisionwire.se/blocket/pressmeddelanden/?page=3> [hämtad 120515].
- Carlsson, A., Hemström, K., Edborg, P., Stenmarck, Å. & Sörme, L. (2011) *Kartläggning av mängder och flöden av textilavfall*. SMED på uppdrag av Naturvårdsverket.
- Cox, A., Cox, D. and Anderson, R.D. (2005) Reassessing the pleasure of store shopping. *Journal of Business Research*, Vol 58, pp 250-259.
- Domina, T. & Koch, K. (2002) Convenience and frequency of recycling: implications for including textiles in curbside recycling programs. *Environment and Behavior*, 34, 216-238.
- Ekström, K. M. (2006) Consumer socialization revisited, *Research in Consumer Behavior*, Vol. 10, R. W. Beck (ed.). Oxford: Elsevier Science.
- Ekström, K. M. (2010) Design and consumption, i *Consumer Behaviour, A Nordic Perspective*, Karin M. Ekström (red.) Lund: Studentlitteratur, sid 515-530.
- Ekström, K. M., Gustafsson, E., Hjelmgren, D. & Salomonson, N. (2012) *Mot en mer hållbar konsumtion. En studie om konsumenters anskaffning och avyttring av kläder*. Vetenskap för profession rapport nu 20:2012. Högskolan i Borås.
- Fisher, T, Cooper, T., Woodward, S., Hiller, A. & Goworek, H. (2008) Public Understanding of Sustainable Clothing: A report to the Department for Environment,

- Food and Rural Affairs. Defra, London. http://randd.defra.gov.uk/Document.aspx?Document=EV0405_7666_FRP.pdf [hämtad 2011-09-01].
- Jacoby, J, Berning, C. K. & Dietvorst, T. F. (1977) What About Disposition– What do consumers do with products once they have outlived their usefulness, and how does this relate to the purchase of replacement products? *Journal of Marketing*, April, Vol 44, No. 2, pp. 22-28.
- Holmberg, U. och Roos, C. M. (2010) Konsumera mera? Konsumenters roll efter den ekonomiska krisen. I Sören Holmberg & Lennart Weibull (red) *Nordiskt ljus*: SOM-institut, Göteborgs universitet. Sid 329-339.
- Lindén, Anna-Lisa (1994) Människa och miljö. *Om attityder, värderingar, livsstil och livsform*. Lund University Social Sciences. Department of Sociology. Division of Sociology. ISBN 91 77981797 7 Carlsson Bokförlag.
- Lindström, S. (2004) *Gränslösa kläder*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Mitchell, S. (2003) *American Generations: Who They Are, How They Live, What They Think*, 4th (ed.), New Strategist publications: Ithaca, New York.
- Morgan, L. R., & Birtwistle, G. (2009) An investigation of young fashion consumers' disposal habits, *International Journal of Consumer Studies*, 33(2), pp. 190-198.
- Morley, N., Slater, S., Russell, S., Tipper, M. & Ward, G. D. (2006). *Recycling of Low Grade Clothing Waste*, Prepared by Oakdene Hollins Ltd, the Salvation Army Trading Company Ltd and Nonwovens Innovation & Research Institute Ltd., Defra Contract Reference: WRT152 http://www.oakdenehollins.co.uk/pdf/defr01_058_low_grade_clothingpublic_v2.pdf [hämtad 2011-09-03].
- Naturvårdsverket (2011) <http://www.naturvardsverket.se/sv/Start/Produkter-och-avfall/Avfall/Lagar-och-regler-om-avfall/EUs-nya-avfallsdirektiv/> Senast uppdaterad 2011-07-14. [besökt 2012-05-24].
- Olsson, E., Posner, S., Roos, S. & Wilson, K. (2009) Kartläggning av kemikalieanvändning i kläder. Swerea IVF, uppdragsrapport 09/52 till Kemikalieinspektionen. Kemikalieinspektionens dnr 240-H09-01340. [Hämtad <http://www.kemi.se/upload/Amnesomraden/Docs/Textilier/Kartlaggning%20av%20kemikalieanv%C3%A4ndning%20i%20kl%C3%A4der%202010-03-17.pdf>. 2012-02-11].
- Palm, D. (2011) *Improved waste management of textiles*, Project 9 Environmentally improved recycling, IVL Swedish Environmental Research Institute Ltd., Gothenburg, Sweden.
- Rocamora, A (2011) Personal fashion blogs: screens and mirrors in digital self-portraits. *Fashion theory*. vol:15 Nr 4, sid 407-424.
- Roos, J. M. (2010) *Konsumtionsrapporten 2010*, Centrum för konsumtionsvetenskap, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.
- Tidningskungen (2011-06-27) Sofis mode blir magasin, 2011-06-27, <http://www.tidningskungen.se/linnherbertsson/2011/6/27/sofies-mode-bli-magasin/> [Hämtad 120524]
- Ungerth, L. (2011) *Vad händer sen med våra kläder?* Rapport 2011, April, Konsumentföreningen, Stockholm.

Ölander, F. & Thøgersen, J. (1995) Understanding of Consumer Behaviour as a Prerequisite for Environmental Protection, *Journal of Consumer Policy*, vol. 18, pp. 345-385.

Kultur, livsstil och konsumtion

RITUALER, HÖGTIDER OCH MANIFESTATIONER

JONAS BROMANDER

Människan har i alla tider ägnat sig åt riter och manifestationer för att knyta den egna gruppen samman och för att markera skiften i tillvaron. Stammen, släkten, nationen, arbetskollegiet är bara några exempel på sammanslutningar som stärks genom att man har gemensamma och överenskomna ritualer och eller manifestationer. Ett kännetecken för ritualen är att den upprepas på ett likartat sätt. Många gånger markerar de också övergångar av olika slag. Valborgsmässoafton markerar övergången från vinter till vår, fredagsölen markerar att man går från vardag till helg och första advent att ett nytt kyrkoår inleds. Det råder även likheter mellan ritualer och manifestation, inte minst för att de båda fungerar som ett kitt som binder en specifik grupp samman. Gränsdragningen dem emellan kan dock ibland vara ganska diffus. Manifestationen behöver inte upprepas så som ritualen, utan det är snarare ett tillfälle då man gemensamt och i kollektiv anda uttrycker en uppfattning eller en opinion. Det kan röra sig om en demonstration, en strejk eller ett tillfälle då man visar sitt gillande eller ogillande för eller emot något. Inte sällan förekommer manifestationer mot våld, miljöförstöring och rasism, för att bara nämna några typer. Men även så kallade motdemonstrationer blir en slags manifestationer. Inte minst har både religion och politik varit arenor för manifestationer och människans rituella liv. Båda dessa områden är också värderingsdrivna, om än ofta utifrån olika bevekelsegrunder. Därför är det särskilt motiverat att skildra några av de vanligaste ritualerna och manifestationerna i ljuset av deras religiösa och politiska förtecken.

Jämförelser mellan religion och politik har engagerat forskare i olika sammanhang och är inget nytt fenomen. Inte minst har fältet diskuterats inom svensk religionssociologi. Ett område handlar om engagemanget inom kyrkopolitiken (Gustafsson 1977), ett annat om i vad mån befolkningen anser att religiösa organisationer ska engagera sig i samhällsdebatten och ett tredje område handlar om på vilket sätt religion kan fungera som resurs när unga människor formar sina politiska värderingar. (Bromander 2011 och Hagevi 2011)

I takt med att det svenska samhället i allt högre grad individualiseras och att den kollektiva organiseringen – inte minst den religiösa och politiska – blir allt svagare, är det intressant att fråga sig i vad mån samhällets ritualer och manifestationer påverkas och vilka av dessa som i dag fungerar som ett sammanlänkande kitt mellan individer inom olika grupper.

Syftet med den här artikeln är att belysa på vilket sätt religion och politik hänger samman med några av våra stora ritualer och manifestationer. Det har inte varit möjligt att ge en heltäckande bild, men Riks-SOM har för första gången ställt samman

ett frågebatteri kring just ritualer (eller högtider) och manifestationer. Frågan som ställdes löd: *Under de senaste 12 månaderna, gjorde du något av följande?* Därefter följde ett antal alternativ för vilka man kunde svara *ja* eller *nej*.¹

Ritualtoppen

De alternativ svarspersonerna fick möjlighet att ta ställning till erbjuder en ganska stor variation, från sådant som berör en stor majoritet av befolkningen till sådant som endast ett fåtal ägnar sig åt. Visserligen skulle man kunna tänka sig att fråga efter fler alternativ – till exempel firande av Halloween – men de som återfinns i listan ger en ganska bred bild av hur den svenska befolkningen väljer att ritualisera sina liv och hur vanligt förekommande det är att man ägnar sig åt såväl ritualer som manifestationer. Alternativen är i tabell 1 rangordnade från det mest förekommande till det minst förekommande och man skulle i detta sammanhang kunna tala om en topplista för ritualer.²

Tabell 1 Deltagande i ritualer och manifestationer 2011 (procent)

<i>Under de senaste 12 månaderna, gjorde du något av följande?</i>	Procentuell andel som svarat "deltagit" under den senaste 12-månadersperioden	n=
Firade din egen födelsedag	86%	3103
Firade midsommar	86%	3087
Tittade på finalen i Melodifestivalen	53%	3096
Tände ljus vid någons grav i samband med alla helgons dag	51%	3096
Firade skolavslutning	40%	3087
Firade Sveriges nationaldag den 6:e juni	25%	3090
Var i kyrkan på 1:a advent	13%	3091
Besökte midnattsmässa eller julotta	11%	3089
Besökte gudstjänst under påskhelgen	10%	3090
Deltog i 1:a maj-demonstration	3%	3087
Deltog i demonstration mot rasism	3%	3092
Firade avslutningen av ramadan (eid al-fitr)	2%	3072
Deltog i Prideparad	2%	3080

Fråga: Under de senaste 12 månaderna, gjorde du något av följande? Därefter följde ett antal alternativ för vilka man kunde svara ja eller nej.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011

Svarsfördelningen inbjuder till att dela in materialet i åtminstone fyra olika grupper. Den första utgörs av ritualer/högtider som uppmärksammas av en större del av befolkningen. Den andra är sådana ritualer som uppmärksammas av ungefär halva befolkningen. Därefter kommer de som uppmärksammas av 10-25 procent av befolkningen och som fjärde grupp placerar sig de alternativ som relativt få låter sig delta i. Med undantag för avslutningen av Ramadan är dessa sista alternativ att betrakta som listans tydligaste manifestationer.

Såväl födelsedag som midsommar hör till den första gruppen. Det är ungefär 85 procent av hela befolkningen som firar såväl midsommar som egen födelsedag. Den första av dessa två har en direkt kollektiv ansats, där ingen enskild individ står i centrum. Den andra är mer individualistiskt präglad eftersom det är den enskilda individen som utgör högtidens centrum.

Huruvida melodifestivalen är en ritual eller nationell manifestation kan naturligtvis diskuteras, men ungefär halva befolkningen bänkade sig framför TV:n 2011 och fick se Eric Saade vinna i Globen. Ungefär lika många tände ljus vid någons grav under alla helgons dag. Något färre, men ändå hela 40 procent, deltog vid skolavslutning. Inom ramen för alternativet skolavslutning återfinns också studentfirande, vilket kanske är den ritual som mer än något annat i dag fungerar som en passagerit när det gäller övergången från ung till vuxen, eller åtminstone till ung vuxen. Teoretiskt formulerades denna process av den franske etnografen Arnold van Gennep. (Van Gennep 1960).

Firandet av nationaldagen samlar ungefär 25 procent av befolkningen, vilket måste anses som ett högst måttligt engagemang då det är en manifestation vars målgrupp faktisk är hela nationen. De olika typerna av gudstjänster vid advent, jul och påsk når 10 procent eller strax däröver. I den grupp som samlar mindre än 5 procent av befolkningen hamnar 1:a maj-demonstration, demonstration mot rasism och att fira avslutningen av Ramadan. Till denna grupp kan även Prideparaden föras.

Det råder således en betydande variation mellan de olika alternativen, vilket är naturligt eftersom somliga av dem inte ens är relevanta för delar av befolkningen. Avslutningen av Ramadan är ett exempel på detta. En ytterligare analys visar att just den högtiden firas av 80 procent av landets muslimer. (Enligt Riks-SOM 2011). Därmed hamnar avslutningen av Ramadan för den muslimska delen av befolkningen nästan i paritet med midsommarfirandet för befolkningen i sin helhet.

Riternas religiösa och politiska närhet

För att undersöka i vilken utsträckning riter och manifestationer relaterar till religion och politik har tre av SOM-enkätens frågor prövats. Dels är det frågan som lyder *Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?* Det är en fråga som anger politisk inriktning snarare än politiskt engagemang (se även inledningskapitlet i denna volym där den ideologiska självplaceringen över tid finns redovisad). För

att spegla den religiösa närheten prövas två olika frågor, vilka lyder *Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande? Besökt gudstjänst eller religiöst möte? och bett till Gud?* Dessa frågor anger snarare grad av engagemang än religiös inriktning. Det förefaller dock rimligt att anlägga ett sådant perspektiv eftersom Sverige är ett relativt homogent land vad gäller religiös tillhörighet men mer varierat i fråga om religiöst engagemang. Som exempel på detta kan nämnas att närmare 70 procent av befolkningen (6,5 miljoner individer) tillhör Svenska kyrkan, medan ca 3 procent (enligt SOM-studien) betraktar sig som muslimer. Till saken bör nämnas att det inom såväl den kristna och svenskkyrkliga gruppen som i den muslimska kan råda stora teologiska skillnader som väl är i paritet med de politiska skillnader som återfinns på den politiska vänster-högerskalan. Dessa skillnader är dock inte möjliga att utläsa ur SOM-enkäten.

Ungefär en tredjedel avstår från att positionera sig på någon av de båda politiska flankerna utan väljer i stället mittenalternativet. Marginellt fler placerar sig på högersidan än på vänstersidan. Utifrån skalan som löper från 1-5 ger detta ett medelvärde på 3,09, vilket innebär en marginell högervändning. En mer detaljerad beskrivning av fördelningarna för denna fråga finns beskriven inledningsvis i denna bok.

De religiösa frågorna bjuder på betydligt mindre variation än vad de politiska gör.

Tabell 2 Gudstjänst- och bönevanor 2011 (procent)

	Gudstjänst- eller mötesdeltagande n=3073	Bett till Gud n=4556
Ingen gång	68,9	64,2
Någon gång under de senaste 12 månaderna	13,7	9,2
Någon gång i halvåret	5,2	2,9
Någon gång i kvartalet	4,7	2,8
Någon gång i månaden	3,7	4,9
Någon gång i veckan	2,3	4,4
Flera gånger i veckan	1,4	11,6
Total	100	100

Fråga: Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011

En majoritet av den svenska befolkningen avstår från såväl gudstjänstdeltagande som att be till Gud. Detta kan verka paradoxalt, med tanke på Svenska kyrkans höga medlemstal. Det höga kyrkliga medlemstalet och svaga kyrkliga engagemanget är dock något de nordiska länderna har gemensamt och särskiljer dem från stora delar av

övriga världen. Fenomenet har benämnts som *Belonging without Believing*, medan flera andra länder karaktäriseras av *Believing without Belonging*. (Davie 1994). Man kan dock konstatera att något fler ber till Gud än vad som deltar i gudstjänst eller möte. Detta stämmer väl överens med andra studier som visar på att bönefrekvensen överträffar gudstjänstdeltagandet. (jfr Bromander 2011). Medelvärdet på skalan från 1-7 för bön uppgår också till 2,37 medan det för gudstjänst hamnar på 1,73. Mot bakgrund av detta resultat har jag valt att fortsättningsvis använda böneskalan som indikator för religiositet.

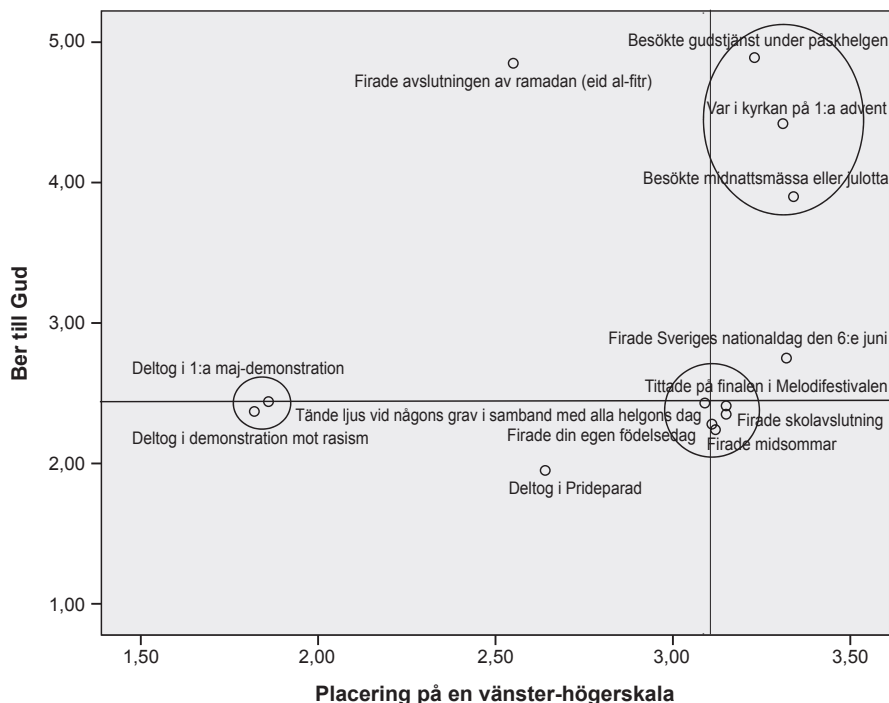
För att illustrera om och i så fall på vilket sätt ritualer och manifestationer hänger samman med religion och politik har jag gjort en så kallad scatterplot där x-axeln anger vänster-högerskalan och y-axeln anger böneskalan. Det lodräta strecket höger om diagrammets mittpunkt markerar medelvärdet för hela populationen (3,09) vad gäller politisk placering och den horisontella linjen anger medelvärdet för bön (2,37). I diagrammet har sedan de olika riterna och manifestationerna placerats in. Läsaren bör notera att axlarna är brutna och att skillnader därför kan förefalla större än vad de i själva verket är. Men att inte bryta axlarna skulle ge till konsekvens att diagrammet blev alltför grötigt och att reella och signifikanta skillnader inte skulle tydliggöras.

Figuren synliggör två öar eller kluster av riter/manifestationer, en kyrklig sekvens och tre outsiders. Låt oss börja med de två öarna. Den första består av fem olika företeelser som varken drar i någon direkt politisk riktning eller i någon religiös engagemangsriktning. Det rör sig om midsommar- och födelsedagsfirande, finalen i melodifestivalen, skolavslutningar samt att tända ljus vid grav i samband med alla helgons dag. Dessa fem alternativ grupperar sig alla i närheten av snittvärdet för både politisk placering och böneaktivitet. De förefaller alltså som både politiskt och religiöst neutrala. Därmed skulle man måhända kunna hävda att detta är vårt lands folkliga ritualer och manifestationer. Intressant är att ljusständningsseden vid allhelgona inte drar åt det mer religiösa hållet. Men just den seden som har en relativt modern etableringsålder tycks vara av sådan karaktär att den tilltalar en bredare grupp än dem som är mer flitiga religiösa aktörer. Det andra klustret drar helt klart åt vänster på den politiska skalan, men tycks också det vara helt religiöst neutralt. Att demonstration vid första maj lockar fler vänstersympatisörer än högersympatisörer är mer eller mindre självklart. Att demonstrationer mot rasism är minst lika vänsterdominerat förefaller visserligen rimligt, men inte lika självklart. Demonstrationen som manifestation är måhända mer vänster- än högerorienterade. Intressant i detta sammanhang är dock att vänsterns historiskt sett stora skepsis mot religionen inte alls gör sig gällande i detta sammanhang. Det tycks helt enkelt som om det inte längre finns någon direkt motsättning mellan ”vänstermanifestationer” och gudstro.

Det jag ovan kallade för en intressant kyrklig sekvens placerar sig något till höger på den politiska skalan. Det är knappast ett kluster, men samtliga alternativ hamnar klart över det bedjande snittet. Detta rör de tre kyrkliga högtiderna. Det finns också en stark positiv korrelation mellan de tre högtiderna. Medan högerorienteringen är

relativt jämnt fördelad mellan de tre ritualerna, följer böneaktiviteten mellan riterna en tydlig rangordning. Påskgudstjänsten som måste betraktas som kristendomens största högtid, vilken handlar om Jesu död och uppståndelse också samlar de mest troende, eller åtminstone de mest frekventa bedjarna. Första advent – som markerar inledningen på kyrkoåret – samlar också många som ber, om än i lägre grad än de som firar gudstjänst i anslutning till påsken. Ett steg ytterligare närmare ett folkligt religiöst uttryck intar julotta och midnattsmässa. Även om traditionen av att be till Gud fortfarande är betydligt över snittet för hela befolkningen har nivån sjunkit betydligt i jämförelse till påskfirarna. Möjligen förklaras denna ”bottennotering” för julotta och midnattsmässa med att de infaller under årets största familjhögtid. När stora delar av släkten är samlad kan man tänka att ett just dessa typer av gudstjänster befolkas av ett antal medföljare som normalt sett varken ber eller deltar i gudstjänst. Detta är naturligtvis en spekulatio men väl så intressant att studera vidare.

Figur 1 Ritualers förhållande till religion och politik 2011

Kommentar: I figuren placeras varje högtid i skärningspunkten mellan religion (bönevanor) och politik (subjektiv placering på vänster-högerskalan) med hänsyn tagen till deras medelvärde på respektive skala. T.ex har de som tittat på finalen i melodifestivalen ett medelvärde för både religion och politik som ligger mycket nära snittet på religion och politik för hela befolkningen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011

Som outsiders placerar sig de som deltar i Prideparad samt Eid al-fitr och nationaldagsfirandet. Två har en accentförskjutning åt vänster på den politiska skalan, men de skiljer sig markant åt vad gäller den religiösa variabeln. Den tredje drar politiskt något åt höger. De som firar avslutningen av fastemånaden Ramadan ber i samma omfattning som de som deltar i påskgudstjänst. Pridedefirarna ber dock till Gud i lägre utsträckning än vad den genomsnittliga svensken gör. Nationaldagsfirarna är generellt något mer till höger än riksnittet och de ber också något mer till Gud.

Några frågetecken

Analysen har identifierat ett antal intressanta samband, men man kan fundera över om det kanske rör sig om skensamband som egentligen låter sig förklaras av faktorer som kön, ålder, boendeort, utbildningsnivå etc. Några av de viktigaste förklaringarna till kyrkligt engagemang brukar nämligen vara kön och ålder. (Bromander 2011) Särskilt kön korrelerar tydligt med bönevanor i den nationella SOM-undersökningen 2011. Medan 74 procent av männen aldrig ber, är motsvarande nivå för kvinnorna 56 procent. Bönevanorna korrelerar också med ålder, om än inte lika starkt. Tydligast blir skillnaden om man jämför åldern på de som ber flera gånger i veckan. Då hamnar de yngsta (16-29 år) på ca 8 procent, medan de äldsta (65-85 år) på 17 procent. Vid kontroll för både ålder och kön kvarstår dock sambandet mellan religiösa högtider och bönevanor. Konstigt hade det nog varit annars.

Däremot uppvisar firandet av nationaldagen ett delvis annat mönster. Det finns nämligen inget samband bland de yngre i fråga om bönevanor och nationaldagsfirande, däremot bland de äldre. Det är främst 16-29 åringarna som inte uppvisar någon lineär association i detta sammanhang. Likaså är de som är uppväxta i annat land (ej norden) mer frekventa nationaldagsfirare än de som växt upp i Sverige eller övriga norden (36 vs 24 procent). Det framgår alltså att dessa grupper är betydligt flitiga bedjare än vad de som växt upp i Sverige eller övriga norden är. Materialet blir för litet för att bryta ner i en multivariat analys, men resultatet antyder ändå att nationaldagsfirandet snarare har etniska än religiösa konnotationer. Firandet tycks helt enkelt mer angeläget för de nya svenskarna, vilka också är flitigare bedjare än andra.

Deltagande i Prideparaden och bönevanor uppvisar ett negativt samband i ovanstående figur. Den bakgrundsfaktor som korrelerar starkast med just deltagandet i Pride är dock huruvida man bor i stad eller på landsbygd, pridedeltagarna är överrepresenterade bland stadsborna. Stad/land korrelerar också med bönevanor, det finns helt enkelt fler flitiga bedjare på landsbygden än i städerna. Eftersom det på totalen är relativt få som deltar i Pridedefestivalen blir nedbrytning svår. Men det går inte att hålla för osannolikt att det negativa sambandet mellan "pride" och religion snarast speglar att Pridedefestivalens upptagningsområde har en överrepresentation av personer som bor i stadsmiljö. Det finns däremot inga förnuftskaäl – eller empiriska skäl – att misstänka att vänsterorienteringen skulle vara ett skenbart samband.

Folklighet med variation i riternas Sverige

Dagens svenska samhälle beskrivs ofta som både pluralistiskt och individualistiskt, ett samhälle där kollektiva värden som en gång gällde en större majoritet av befolkningen fått ge vika. Analysen i detta kapitel bekräftar den bilden men ger också belägg för att vissa riter och manifestationer har direkt folkliga konnotationer. Folkligheten kan egentligen beskrivas utifrån två perspektiv. Å ena sidan det faktum att nästan hela befolkningen deltar i riten, högtiden eller manifestationen, å den andra sidan att tillfället är politiskt och religiöst neutralt. Det har nämligen visat sig finnas ett antal ritualer eller högtider som är att betrakta som politiskt och religiöst neutrala. I denna studie har fem sådana tillfällen varit möjliga att identifiera. Även om uppslutningen kring dem varierar mellan 40 procent och 86 procent är det rimligt att betrakta dem som folkliga eftersom de inte tycks vara värde drivna i varken politiskt eller religiös riktning. Att dessa områden inte samvarierar med religion och politik utesluter naturligtvis inte att de är ideologiskt drivna utifrån andra bevekelsegrunder. Däremot kan man nog ganska säkert säga att ingen av samhällets mer vanligt förekommande ideologier torde stå i vägen för deltagande eller engagemang.

Ett kluster av manifestationer är direkt vänsterorienterade, ett resultat som knappast förvånar. Däremot är det intressant att konstatera deras religiösa neutralitet. Det verkar alltså som att den historiskt ganska starka kritiken mot religionen har avklingat.

Studien representeras även av tre gudstjänstalternativ vilka alla av naturliga skäl har en starkare uppslutning bland de frekventa bedjarna. Resultatet antyder dock att deras religiösa koppling varierar och att i jämförelse med påskgudstjänsten framstår julotta eller midnattsmässa vid jul som betydligt mer folklig, även om dessa tillfällen inte på långa vägar kvalificerar sig för att hamna i det direkt folkliga klustret.

Folklighet med variation är en fras som väl sammanfattar resultaten i detta kapitel. Möjligen kan man också börja ana ett skifte där det etableras nya folkliga riter på bekostnad av äldre. Detta är inget som prövats i denna studie, men kanske är det ett uppslag för framtida forskning. Ljuständningsseden och melodifestivalen är i förhållande till de religiösa riterna vid påsk och första advent förhållandevis moderna och för låt säga hundra år sedan skolkade relativt få från de kyrkligt stora högtiderna. Detta är bara ett exempel på denna typ av skiften.

Noter

¹ Se frågeformuläret i bokens slut: fråga 113.

² I frågebatteriet fanns ytterligare ett alternativ med. Det handlade om huruvida man varit på semester utomlands. Men med utgångspunkt från ovanstående resonemang kring begreppens definitioner har jag inte funnit att det alternativet kvalificerar sig att ingå i detta sammanhang.

Referenser

- Bromander, Jonas (2011) *I skärningsfältet mellan religion och politik*. Nyckeln till Svenska kyrkan, en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2011.
- Bromander, J. (2011) *Svenska kyrkans medlemmar*. Stockholm: Verbum.
- Davie, Grace (1994) *Religion in Britain since 1945. Believing without Belonging*. Oxford. Blackwell.
- van Gennep, Arnold (1960) *The Rites of Passage*. Chicago.
- Gustafsson, Göran (1977) *Mellan religion och politik: studier av kyrkofullmäktigeinstitutionen*. Verbum.
- Hagevi, Magnus (2011) Är religion och politik skilda världar för svenska ungdomar? *Religion som resurs? Existentiella frågor och värderingar i unga svenskars liv*. (Red M Lövheim och J Bromander). Skellefteå: Artos & Norma bokförlag.

BEUNDRADE PERSONER

HENRIK OSCARSSON

Sammanställningar av medborgarnas mest beundrade personer är ett slags tidsdokument över vilka individuella prestationer och egenskaper som värderas högt i ett samhälle. Personer som gör sig förtjänta av vår beundran utövar ett slags moraliskt ledarskap som förebilder och inspirationskällor när det gäller hur vi bör agera och uppträda mot varandra. Beundrade personer är ofta ledstjärnor som representerar det varaktiga och stabila. En studie av beundrade personer kan informera oss om de bedrifter och karaktärsdrag som vi kollektivt ger ett erkännande.

Mätningar av populära personer är inte något nytt. I USA har Gallup ställt frågan om mest beundrad person ända sedan 1946.¹ Och i Sverige låter tidskriften ICA-kuriren opinionsinstitutet Sifo göra regelbundna mätningar av ”populära personer”. Mätningarna leder dock sällan till annat än sedvanliga topplistor över vilka som är de mest beundrade eller populära. Några närmare analyser av materialet genomförs inte.

Såvitt känt förekommer fördjupade analyser av beundrade personer inte heller i forskningslitteraturen. Detta kapitel avser att avhjälpa denna brist. Frågan är om mätningarna av beundrade personer mest är att betrakta som kuriös färskvara, eller om kan det finnas oväntade resultat och spännande tillämpningsområden i svaren. SOM-undersökningarnas breda tvärvetenskapliga ansats – med samtidiga mätningar av bland annat grundläggande värderingar, medievänor och fritidsaktiviteter – är idealisk för fördjupade explorativa analyser av svenskarnas mest beundrade personer: Vem beundrar vilka personer och varför?

Mest beundrade personer

Som avslutning i 2011 års nationella SOM-undersökning frågade vi ”Till sist, är det någon person (samtida eller tidigare) som du beundrar särskilt?”. Svartalternativen som gavs var ”Nej” och ”Ja”. Fyrtiotre procent av respondenterna valde att kryssa i Ja-rutan och använde möjligheten att skriva ned vilken person de beundrar.²

Frågan om beundrad person förekom i alla tre editionerna av Riks-SOM-undersökningen vilket ger ett mycket gott statistiskt underlag för vår analys.³ Samtidigt handlar det om nittioniohundraåttio öppna svar som är starkt individualiserade: ingen enskild person är nämnd av en större andel än nio procent av dem som valt att skriva ned en person. Det finns ingen enskild person som dominerar på svenskarnas lista över beundrade personer. Många har också valt att nämna mer än en person. Svaren ger en rik blandning av filosofer, vetenskapsmän, artister, skådespelare, andliga ledare, predikanter, tv-kändisar, läkare, medborgarrättskämpar, författare och politiker.

Till att börja med kan vi konstatera att det finns en stor manlig övervikt bland svenska folkets mest beundrade personer: 59 procent av de svarande har nämnt en man och 38 procent en kvinna. Åtta procent av respondenterna har omnämnt både män och kvinnor i sina svar. Den resterande andelen – fyra procent – består av svar som inte kan könskodas, som t ex «min präst», «alla som klarar av att vara glada varje dag» eller «bönder».

Analysen av beundrade personer kommer att ske i två steg: I det första steget av har vi valt att klassificera det stora antalet unika svar efter de omnämnda personernas egenskaper, närmare bestämt om de är 1) politiker, 2) internationella personligheter, 3) nära anhöriga, 4) författare, 5) artister, skådespelare eller tv-personligheter, 6) näringslivsföreträdare, 7) vetenskapsföreträdare, 8) medlemmar av kungahus eller 9) idrottspersonligheter (se tabell 1). Kategorierna är inte tänkta att vara ömsesidigt uteslutande; en och samma person kan samtidigt äga mer än en av dessa egenskaper. Det är därför mycket lätt att genomföra kodningen; antingen äger den nämnda personen egenskapen i fråga (1) eller så gör den det inte (0).

I det andra steget av analysen genomför vi motsvarande analyser för de vanligaste detaljerade svaren på frågan. Då kan vi undersöka vilka grupper av befolkningen som haft en högre eller lägre benägenhet att nämna specifika personer som beundrad person. För överskådlighetens skull presenterar vi i det här kapitlet endast de enklare bivariata analyserna. Men slutsatserna tar också hänsyn till resultat från en stor mängd multivariata analyser. De samband som omnämns i texten står sig vid en multivariat analys där vi kontrollerat för andra potentiella förklaringsfaktorer.

Låt oss börja med analysen av de nio kategorier vi kodat upp. I tabell 1 presenteras en omfattande översikt av andelen som nämnt en beundrad person i olika befolkningsgrupper. Huvudresultatet från vår explorativa analys är att det existerar en stor variation mellan olika grupper när det gäller vilka personer som förtjänar beundran.

Till kategorin *politik* (1) har vi fört personer som hör hemma i ett politiskt sammanhang såsom politiker, diplomater, frihetskämpar och religiösa ledare. Intressant nog är det från kategorin *politik* svenska folket i första hand hämtar de personer som de beundrar särskilt när de får en helt öppen fråga (34 procent). Hälften av dessa svar gäller svenskar såsom Olof Palme, Tage Erlander, Anna Lindh, Anders Borg, Fredrik Reinfeldt och Dag Hammarskjöld. Hälften av politiksvaren gäller internationella politiska företrädare som Barack Obama, Nelson Mandela, Martin Luther King, Winston Churchill eller Dalai Lama.

Benägenheten att beundra en politiker har inte oväntat ett starkt samband med politiskt intresse. I den mest politiskt intresserade gruppen är det mer än hälften som beundrar en politiker. Intressant nog finns också ett klart samband med vänsterhögerideologi: personer som står till vänster nämner klart oftare en politiker än personer som står till höger (47 mot 28 procent). Längre fram i kapitlet kommer vi att kunna berätta mer om varför.

Politikkategorin är den i särklass starkast generationsskiljande av de som undersökts. Andelen politikeromnämmanden ökar monotont med ökad ålder: endast 6 procent bland 16-19-åringarna jämfört med 55 procent bland 80-85-åringarna,

och det ålderssambandet står sig intakt i en multivariat analys där också graden av politiskt intresse tagits hänsyn till. Omnämmande av politiker är samtidigt lägre bland lågutbildade och landsbygdsbor.

Tabell 1 Andel som nämnt en beundrad person efter kategorier i olika befolkningsgrupper 2011 (procent)

	politik (1)	interna- tionellt (2)	anhörig (3)	för- fattare (4)	artist el. skåde- spelare (5)	närings- liv (6)	veten- skap (7)	kunga- hus (8)	idrott (9)	n
Samtliga	34	30	26	6	6	3	3	2	2	1980
Kvinna	33	29	28	9	6	1	1	3	1	1066
Man	34	32	24	3	5	5	4	1	4	914
16-29 år	12	31	37	3	10	3	2	1	3	306
30-49 år	26	32	25	7	5	4	4	2	3	567
50-64 år	40	33	21	7	7	3	3	2	2	561
65-85 år	46	25	25	7	3	1	1	3	1	546
16-19 år	6	30	36	1	13	5	5	0	2	86
20-29 år	15	31	38	3	9	3	1	2	3	220
30-39 år	24	32	26	8	6	4	4	2	3	253
40-49 år	28	32	25	6	5	4	3	2	3	314
50-59 år	38	34	23	7	6	3	2	2	2	349
60-69 år	44	31	21	9	6	2	3	2	1	399
70-79 år	45	25	28	6	3	1	2	3	1	275
80-85 år	55	15	21	4	2	0	1	4	1	84
Låg utbildning	35	20	30	5	6	1	2	2	1	323
Medellåg utbildning	27	23	31	7	7	3	2	2	3	555
Medelhög utbildning	32	33	25	6	6	2	3	3	2	459
Hög	39	41	19	7	5	4	3	1	3	572
Ren landsbygd	25	23	28	8	7	3	4	4	3	280
Mindre tätort	31	28	30	6	7	2	2	2	2	374
Stad eller större tätort	35	30	26	6	5	3	2	2	2	933
Stockholm, Göteborg, Malmö	38	40	21	6	6	2	4	2	2	327
Låg nyhetsmedieexponering	27	34	26	6	7	3	2	2	3	578
Medel nyhetsmedieexponering	33	31	25	7	6	3	3	2	2	703
Hög nyhetsmedieexponering	40	26	26	6	5	2	2	3	1	686
Partipreferens										
Vänsterpartiet	43	42	18	4	9	0	2	0	2	122
Socialdemokraterna	40	22	26	7	7	1	2	1	2	495
Centerpartiet	32	29	28	10	10	3	1	1	1	79
Folkpartiet	36	36	25	9	5	5	2	3	3	133
Moderaterna	32	31	26	5	5	4	4	3	3	564
Kristdemokraterna	26	26	15	6	3	2	0	8	3	62
Miljöpartiet	34	41	24	7	5	2	2	1	2	255
Sverigedemokraterna	28	29	22	4	7	4	3	0	0	95

Forts.

	politik (1)	interna- tionellt (2)	anhörig (3)	för- fattare (4)	artist el. skåde- spelare (5)	närings- liv (6)	veten- skap (7)	kunga- hus (8)	idrott (9)	n
Arbetarhem	30	24	30	6	7	2	2	2	2	739
Jordbrukarhem	27	23	16	8	6	3	5	3	3	64
Tjänstemannahem	36	35	23	8	6	3	3	2	2	677
Högre tjänstemannahem	45	40	20	2	3	4	4	2	1	201
Företagarhem	36	34	24	5	5	4	2	1	3	176
Förtroende för svenska politiker										
Mycket/ganska litet förtroende	33	25	27	5	6	3	4	1	3	340
Mycket/ganska stort förtroende	36	34	24	6	4	5	2	2	3	270
Mycket intresserad										
Ganska intresserad	53	41	16	4	4	3	3	1	1	319
Inte särskilt intresserad	39	31	22	7	6	3	3	2	2	926
Inte alls intresserad	22	26	33	8	8	3	3	3	3	560
	5	20	44	4	5	1	1	3	4	138
Svensk medborgare										
Medborgare i annat land	34	29	26	7	6	3	2	2	2	1830
Både svensk medborgare och medborgare i annat land	29	46	26	2	5	2	2	3	2	65
	36	45	24	4	5	4	4	0	0	55
Egna barn i hushållet										
Inga egna barn i hushållet	37	30	26	7	5	3	3	2	2	1393
	26	31	26	5	8	3	2	1	2	546
Ensamstående										
Sambo	31	34	22	6	8	3	2	1	2	492
Gift/partnerskap	26	29	29	8	6	2	2	3	2	392
Änka/änkling	37	30	26	6	5	3	3	2	2	963
	46	25	25	7	3	1	1	5	0	92
Uppväxt										
Ren landsbygd i Sverige	34	23	24	9	6	3	2	3	2	468
Mindre tätort i Sverige	29	30	29	7	6	3	2	1	3	489
Stad eller större tätort i Sverige	36	33	24	6	6	4	4	2	2	449
Stockholm, Göteborg eller Malmö	39	33	23	6	7	2	3	1	2	305
Annat land i Norden	38	44	22	2	8	0	0	2	0	50
Annat land i Europa	33	40	35	2	2	2	2	0	0	48
Land utanför Europa	31	40	25	2	6	2	0	8	0	52
Klart till vänster										
Något till vänster	47	32	20	4	8	0	1	0	2	264
Varken till vänster eller till höger	40	33	22	8	8	1	2	1	2	440
Något till höger	26	25	30	8	5	2	2	2	1	484
Klart till höger	33	35	25	6	5	3	4	3	3	508
	28	27	29	5	5	9	2	2	3	235

Kommentar: Resultaten är hämtade från den nationella SOM-undersökningen 2011. Den helt öppna frågan låg sist i samtliga tre editioner av den nationella Riks-SOM-undersökningen och formulerades så här: "Till sist, är det någon person som du beundrar särskilt?". Endast personer som nämnt någon eller några beundrade personer (n=1 980) ingår i analysen. Kategorierna är inte ömsesidigt uteslutande. En och samma person kan ha nämnt fler personer än en. Och varje nämnd person kan ha kategoriserats in i fler kategorier. Ett större tabellmaterial kan erhållas från författaren.

Den näst största kategorin (30 procent) av beundrade personer är *internationella personligheter* (2). Här återfinns förutom de internationella politiker som redan omnämnts en rad olika artister såsom Elvis, Madonna och Michael Jackson, kompositörer som Wolfgang Amadeus Mozart, vetenskapsmän som Sigmund Freud, Albert Einstein och Leonardo da Vinci, näringslivsföreträdare som Bill Gates och Steve Jobs och tv-kändisar som Oprah Winfrey och hundkännaren Cesar Millan.

Benägenheten att nämna en beundrad person som inte är från Sverige är relativt jämn spridd i olika befolkningsgrupper. Universitetsutbildade och politiskt intresserade är något mer villiga att nämna en internationell personlighet än personer som saknar politiskt intresse och universitetsutbildning. Personer med dubbelt eller utländskt medborgarskap och personer som vuxit upp utanför Sverige är klart mer benägna att beundra en internationell personlighet.

Internationella personligheter kan sägas befinna sig långt bort från människors vardag både mentalt och fysiskt. Men det finns en nästan lika vanligt förekommande kategori för beundrade personer på betydligt närmare håll. Den tredje vanligaste kategorin av beundrade personer är nämligen någon *anhörig* (3), såsom mamma, pappa, mor- och farföräldrar och barn och barnbarn (26 procent).

Även här hittar vi en del mycket markanta skillnader mellan olika grupper. De som beundrar en nära anhörig tenderar att vara yngre personer. Andelen omnämnanden av anhöriga var hela 37 procent – den i särklass vanligaste kategorin – bland personer 16-29 år men klart lägre i äldre åldersgrupper. Utbildning och politiskt intresse har också ett negativt samband med benägenheten att beundra en nära anhörig: bland högutbildade är andelen endast 19 procent mot 30 bland de lägst utbildade. Skillnaderna är ännu större mellan de som har högst och lägst politiskt intresse (44 mot 16 procent).

I kategorin *författare* (4) återfinns skribenter och författare som August Strindberg, Wilhelm Moberg, Selma Lagerlöf, Astrid Lindgren, Ernest Hemingway, Jan Guillou, Henning Mankell och Tage Danielsson. Men kategorin är liten, omkring åtta procent av respondenterna har uppgett att de beundrar en författare. Den enda gruppsskillnad som överlever en multivariat analys är skillnaden mellan män och kvinnor: andelen som beundrar en författare är närmare tre gånger högre bland kvinnor (9 procent) än bland män (3 procent).

Bland *artister, skådespelare och tv-personligheter* (5) samsas svar som Eminem, Carola, Oprah Winfrey, Clint Eastwood, John Lennon, Bruce Springsteen, Elvis och Michael Jackson. Kategorin samlar sex procent av alla svar. Artister omnämns som beundrade personer i större utsträckning bland yngre än äldre personer: bland 16-19-åringar samlar kategorin 13 procent jämfört med 2-3 procent bland personer äldre än 70 år.

Beundrade personer inom *näringsliv* (6), *vetenskap* (7) och *idrott* (9) samlar ett förvånande litet antal omnämnanden. Endast 3 procent av alla respondenter beundrar någon näringslivsföreträdare, företagare och entreprenörer som exempelvis Percy Barnevik, Ingvar Kamprad, Pehr Gyllenhammar eller Isabella Löwengrip. Samma låga andel, 2 procent, beundrar vetenskapsföreträdare som Albert Einstein, Hans Rosling eller Marie Curie. Även andelen beundrade idrottspersonligheter – såsom

Ingemar Stenmark, Zlatan Ibrahimovic, Carolina Klüft eller Peter Forsberg – av svenskarna är liten (2 procent).

Företrädare för idrott, vetenskap och näringsliv beundras i större utsträckning av män än kvinnor. Andelen som omnämner en idrottspersonlighet är 4 procent bland män och 1 procent bland kvinnor. När det gäller näringslivsföreträdare är förhållandet likadant (5 mot 1 procent), liksom för kategorin vetenskap (4 mot 1).

Analysen så långt visar att ett stort antal bakgrundsvariabler – kön, ålder, utbildning, uppväxtland, boendeort, politiskt intresse och vänster-högerideologi – uppvisar tydlig samvariation med omnämningen av beundrade personer. Det finns förhållandevis starka samband mellan svenskarnas egna egenskaper och vilka personer de beundrar. I praktiken betyder det att *tio i topp*-listan av beundrade personer ser mycket olika ut i olika grupper.

Mandela, mamma och Olof Palme

Vi har också genomfört en mer detaljerad analys av specifika svar på frågan om personer vi särskilt beundrar. I tabell 2 redovisas andelen omnämningen av de tio personer som samlat flest respondenter 2011 tillsammans med sex ytterligare kategorier av nära anhöriga: man, fru, barn, mamma, pappa samt mor- och farföräldrar.

När det gäller *tio i topp*-listan för beundrade personer är det advokaten, politikern, exfångnen, frihetskämpen och fd sydafrikanske presidenten, 93-åriga Nelson Mandela som får flest omnämningen av svenska folket 2011 (8,9 procent). Därefter följer fem personer som inte längre är i livet men som fortfarande beundras av många: Olof Palme (7,9 procent), Astrid Lindgren (3,7 procent), Moder Theresa (2,2), Jesus (2,1) och Dag Hammarsköld (2,0 procent). Först på sjunde plats återfinns en nu levande aktiv politiker, finansminister Anders Borg (1,7 procent). De tre sista platserna på tio-i-topplistan går till Martin Luther King (1,6 procent), Kronprinsessan Victoria och Dalai Lama (båda 1,3 procent).⁴

Men det finns en grupp människor som vi beundrar som inte mäkclar fred, startar revolutioner, går på vatten, botar sjuka eller ställer sig framför stridsvagnar. Som tidigare nämnts åtnjuter personer i vår absolut närhet – de nära anhöriga – mycken beundran. Här kommer ”Min mamma” högst upp på listan av beundrade personer, snubblande nära förstaplatsen och helt i Mandelanivå (8,5 procent), följt av ”Min fru” (6,1 procent), ”Min pappa (5,5 procent), ”Min man” (4,2 procent), ”Mina barn” (2,5 procent) och, slutligen, den sammanslagna kategorin *mor- och farföräldrar* (2,5 procent). Som vi snart kommer att se är det i många avseenden olika befolkningsgrupper som beundrar internationella personer och som beundrar nära anhöriga.

Svenska folket är långt ifrån eniga i sina bedömningar om mest beundrad person. Resultaten i tabell 2 ger ännu ett tydligt besked om att det finns stora skillnader i beundrade personer mellan olika befolkningsgrupper. Än en gång: *tio i topp*-listan över mest beundrade personer ser mycket olikartad ut i olika undergrupper. Det ger i sin tur ett ökat stöd för att mätningar av beundrade personer kan vara fruktbart som analytiskt verktyg; exempelvis är det inte samma personer som beundrar nära anhöriga som beundrar internationella personligheter.

Tabell 2 Andel som nämnt specifika beundrade personer i olika befolkningsgrupper 2011 (procent)

	Antal svarande	Neilson Mandela	Mamma	Olof Palme	Fru	Pappa	Man	Astrid Lindgren	Barn	Farföräldrar	Moder Theresa	Jesus	Dag Hammarskjöld	Anders Borg	Martin Luther King	Kronprinsessan	Dalai Lama
Samtliga	1 980	8,9	8,5	7,9	6,1	5,5	4,2	3,7	2,5	2,5	2,2	2,1	2,0	1,7	1,6	1,3	1,3
Kvinna	1 066	9	12	7	0	6	5	6	3	3	3	2	2	1	2	2	2
Man	914	9	5	8	11	5	0	1	2	2	1	3	2	2	1	0	0
16-29 år	306	2	18	1	1	13	3	2	1	3	1	2	0	1	1	0	1
30-49 år	567	6	7	4	5	5	2	4	1	4	2	3	1	1	1	1	2
50-64 år	561	13	6	11	5	4	3	4	4	1	2	2	1	1	3	1	2
65-85 år	546	12	7	13	8	3	3	4	3	2	3	1	5	3	1	3	0
16-19 år	86	1	20	0	0	15	0	1	0	3	0	0	0	0	1	0	0
20-29 år	220	2	17	1	1	12	4	2	1	3	1	2	0	1	1	0	2
30-39 år	253	6	8	3	5	7	2	3	1	5	2	2	1	2	1	1	1
40-49 år	314	7	7	5	5	4	3	5	1	3	2	4	1	1	1	1	2
50-59 år	349	12	5	9	5	4	3	3	4	2	3	3	0	1	2	1	3
60-69 år	399	13	7	13	6	4	3	7	4	1	3	2	3	2	3	1	1
70-79 år	275	12	7	12	7	2	3	2	4	3	3	1	5	4	1	3	0
80-85 år	84	10	6	15	8	4	4	1	0	0	2	2	10	4	0	2	0
Låg utbildning	323	6	7	16	10	3	4	3	5	1	3	2	1	1	2	2	0
Medelåg utbildning	555	5	13	8	5	7	3	5	3	3	1	2	2	1	2	1	0
Medelhög utbildning	459	9	8	5	3	5	3	3	1	4	2	2	2	2	1	3	2
Hög utbildning	572	14	6	4	3	5	2	3	2	2	2	2	2	2	1	0	2
Ren landsbygd	280	8	8	6	5	4	4	4	3	4	3	4	2	1	1	3	1
Mindre tätort	374	8	12	9	5	7	2	4	4	2	3	2	1	1	1	1	2
Stad eller större tätort	933	10	8	9	5	5	3	4	2	2	1	2	2	2	2	1	1
Stockholm, Göteborg, Malmö	327	10	8	6	2	5	1	1	2	2	3	2	2	2	2	1	1

	Antal svarande	Nelson Mandela	Mamma	Olof Palme	Fru	Pappa	Man	Astrid Lindgren	Barn	Farföräldrar	Moder Theresa	Jesus	Dag Hammarskjöld	Anders Borg	Martin Luther King	Kronprinsessan	Dalai Lama
Låg nyhetsmedieexponering	647	8	9	3	3	8	3	3	2	4	1	2	2	1	2	0	1
Medel nyhetsmedieexponering	634	10	8	8	5	4	3	4	2	3	3	3	2	2	1	2	1
Hög nyhetsmedieexponering	686	9	9	12	6	5	3	4	3	1	2	1	3	2	2	2	1
Vänsterpartiet	122	14	7	14	2	3	2	1	1	2	0	1	2	0	4	0	2
Socialdemokraterna	495	7	8	22	6	4	2	3	3	2	2	1	1	0	2	1	1
Centerpartiet	79	10	9	0	5	4	3	8	1	5	3	1	5	1	1	1	1
Folkpartiet	133	11	7	1	4	7	2	6	2	2	2	2	5	2	2	2	2
Moderaterna	564	9	9	2	5	7	3	4	3	3	2	2	2	4	1	2	1
Kristdemokraterna	62	8	3	0	3	2	3	5	2	2	5	27	2	3	3	6	0
Miljöpartiet	255	14	9	3	2	5	2	4	1	2	4	1	1	0	2	1	3
Sverigedemokraterna	95	1	9	6	5	6	3	1	0	1	2	4	2	2	2	0	0
Arbetarhem	739	5	10	12	5	5	3	4	3	2	2	3	1	1	1	1	1
Jordbrukskarhem	64	8	0	5	6	0	2	3	0	5	5	3	5	3	0	3	2
Tjänstemannahem	677	11	8	6	4	6	2	5	2	3	3	2	3	2	2	1	1
Högre tjänstemannahem	201	16	5	4	3	5	3	0	0	2	1	1	2	3	2	1	2
Företagarhem	176	11	8	6	7	7	3	3	2	3	1	1	2	3	1	1	1
Lågt förtroende för svenska politiker	340	6	10	12	6	6	3	4	4	1	2	2	2	1	2	1	1
Högt förtroende för svenska politiker	270	10	8	6	6	4	2	4	2	3	1	3	3	3	2	1	1
Mycket intresserad	319	16	5	12	4	2	1	2	2	1	3	2	3	3	2	1	2
Ganska intresserad	926	9	7	9	5	5	2	4	2	2	2	2	3	2	2	1	1
Inte särskilt intresserad	560	6	11	5	5	7	5	5	4	3	2	2	1	1	1	1	1
Inte alls intresserad	138	1	14	1	7	11	6	4	4	4	2	3	0	0	0	1	1

Antal svarande	Neilson Mandela	Mamma	Olof Palme	Fru	Pappa	Man	Astrid Lindgren	Barn	Farföräldrar	Moder Theresa	Jesus	Dag Hammarskjöld	Anders Borg	Martin Luther King	Kronprinsessan	Dalai Lama
1 830	9	9	8	5	6	3	4	2	3	2	2	2	2	2	1	1
65	5	8	5	3	5	5	2	3	3	5	0	2	0	0	0	0
55	7	5	9	4	5	2	4	2	0	5	0	0	7	2	0	2
1 393	10	7	9	6	5	3	4	3	2	3	2	2	2	2	2	1
546	5	13	4	2	8	1	2	0	3	1	3	2	2	1	1	1
492	7	11	8	0	7	1	3	2	3	2	3	1	2	2	1	2
392	5	10	6	1	8	1	5	1	3	3	0	1	2	1	2	2
963	11	7	9	9	4	4	4	3	2	2	3	3	2	2	1	1
92	12	5	12	3	3	3	5	9	2	3	0	7	1	1	4	0
Egen uppväxt																
Ren landsbygd i Sverige	468	8	9	5	4	3	4	3	2	1	4	2	2	2	2	1
Mindre tätort i Sverige	489	8	6	6	7	2	4	2	3	3	2	2	1	2	1	1
Stad eller större tätort i Sverige	449	11	8	9	5	6	3	2	3	2	1	2	2	1	2	1
Stockholm, Göteborg eller Malmö	305	11	7	4	4	3	3	1	2	2	2	3	1	1	0	2
Annat land i Norden	50	4	14	0	4	2	2	6	4	6	0	0	0	0	0	0
Annat land i Europa	48	13	6	8	6	4	2	4	0	2	0	2	4	0	0	0
Land utanför Europa	52	6	10	6	6	6	4	0	2	4	0	0	2	2	2	2
Ideologisk vänster-högeridentifikation																
Klart till vänster	264	11	9	23	2	5	2	0	3	1	1	1	0	2	0	1
Något till vänster	440	11	6	14	5	3	3	2	2	3	0	1	0	3	1	2
Varken till höger eller vänster	484	7	10	5	6	6	5	4	2	2	4	2	0	1	1	1
Något till höger	508	9	8	1	5	7	2	4	3	4	3	3	4	1	2	1
Klart till höger	235	6	10	0	4	6	5	3	3	2	2	2	3	1	1	0

Kommentar: Resultaten är hämtade från den nationella SOM-undersökningen 2011. I tabellen redovisas de tio mest beundrade personerna tillsammans med sex kategorier av anhöriga.

Kvinnor har jämfört med män en klart högre benägenhet att beundra ”min mamma” (12 mot 5 procent), Astrid Lindgren (6 mot 1 procent), Moder Theresa (3 mot 1 procent) och Kronprinsessan Victoria (2 mot 1 procent).

Sa någon tonårsrevolt? I själva verket beundrar Sveriges tonåringar sina egna föräldrar. Bland ungdomar 16-19 år är ”min mamma” en överlägsen vinnare (20 procent), tätt följt av ”min pappa” (15 procent omnämmanden). Föräldrabehandran fortsätter att vara stark även längre upp i åldrarna. I den större åldersgruppen 16-29 år nämner 18 procent att de beundrar sin mamma och 13 procent att de beundrar sin pappa: första och andraplatsen på topplistan går klart till föräldrarna: Nelson Mandela, Olof Palme, Astrid Lindgren, Moder Theresa och Anders Borg gör inget besvär bland Sveriges tonåringar.

Ålderssambanden är tydliga för de flesta av personerna på *tio i topp*-listan. Nelson Mandela, Olof Palme och Dag Hammarskjöld åtnjuter en klart större beundran bland äldre än yngre: Hammarskjöld är t ex på femte plats bland Sveriges pensionärer (5 procent). Även när det gäller finansminister Anders Borg är beundran klart större bland de allra äldsta (4 procent) jämfört med de allra yngsta (1 procent). Eftersom de äldre utgör en mycket stor andel av de respondenter som nämnt en beundran person är det också dem som i stor utsträckning sätter stark prägel på rankingen som helhet.

Utbildningsnivå ger också tydliga utslag i vår analys. Personer med olika hög utbildning beundrar inte samma personer. Även under kontroll för andra faktorer tenderar till exempel högutbildade att i högre utsträckning än lågutbildade beundra Nelson Mandela medan lågutbildade personer har en starkare tendens än högutbildade att beundra Olof Palme.

Det finns ett klart samband mellan nyhetsexponering och politiskt intresse å ena sidan och beundrade personer å den andra. Starkt politiskt intresserade som är flitiga nyhetskonsumenter beundrar internationella politiska figurer – såsom Nelson Mandela (17 procent) och Olof Palme (12 procent) i större utsträckning än personer med lågt politiskt intresse med låg grad av nyhetsmedieexponering (1 respektive 1 procent). Personer som inte intresserar sig för politik har en klart större benägenhet att istället uppge någon nära anhörig som mest beundrad person. Ett exempel är att bland personer som uppger att de inte alls är intresserade av politik uppger 14 procent att de beundrar sin mamma och 11 procent sin pappa.

Även klasspositioner och sociala hierarkier slår igenom i resultaten. Högre tjänstemän beundrar Nelson Mandela i större utsträckning än personer från arbetarhem (16 mot 5 procent). Omvänt nämns Olof Palme oftare bland arbetare än högre tjänstemän (10 mot 5 procent).

Flera av personerna på svenskarnas *tio i topp*-listan kan förväntas ha olika sympatier bland människor med olika ideologiska värderingar. Mycket riktigt. Vänster-högerideologi och partisyn styr vilka personer vi väljer att beundra. Nelson Mandela och Olof Palme beundras i högre grad av personer som ideologiskt identifierar sig långt till vänster (11 respektive 23 procent) jämfört med personer som står långt

till höger (6 respektive 0 procent). Bland Socialdemokraternas sympatisörer är Olof Palme den i särklass mest beundrade personen (22 procent). Bland Vänsterpartiets sympatisörer är det helt jämnt mellan Palme och Mandela (14 procent).

När det gäller finansminister Anders Borg är det framför allt Allianspartiernas sympatisörer som nämner honom som beundrad person – och inte helt överraskande är andelen omnämningar störst bland Moderaternas sympatisörer (4 procent). Och Jesus nämns nästan uteslutande av Kristdemokraternas sympatisörer: Hela 27 procent av KD-sympatisörerna beundrar Jesus – en klar förstaplats.

Säg mig vem du är ska jag säga vem du beundrar

Frälsning, medlidande, förlåtelse, sanning, tröst, insikt, värdighet, hågkomst och bekräftelse. Beundrade personer fyller med stor sannolikhet olika funktioner för olika människor. Vår analys av svenska folkets beundrade personer visar att det finns stora och intressanta variationer när det gäller vilka individer som beundrar vilka personer. De personer vi beundrar bör därför betraktas inte enbart som en spegling av tidsanda, allmän opinion eller kollektiva uppfattningar. Analyserna i det här kapitlet har visat att beundrade personer samtidigt kan vara en spegling av individers grundläggande levnadsvillkor och värderingar. Mätningar av beundrade personer torde därför ha en plats i fortsatta studier av människors sociala nätverk, livsstilar och fritidsaktiviteter.

Noter

- ¹ Amerikanska Gallup frågar efter den man respektive den kvinna som respondenten "hört om eller läst om, som är i livet och som bor varsomhelst i världen". Presidentparen dominerar fullständigt listan. Under de senaste åren har Barack Obama varit mest beundrad man och Hillary Clinton den mest beundrade kvinnan. Sett över hela efterkrigstiden är det pastor Billy Graham som fått flest svar. <http://www.gallup.com/poll/3415/most-admired-men-women-19481998.aspx>
- ² Benägenheten att nämna en beundrad person är olika stor i olika grupper. Äldre människor väljer oftare än yngre att nämna en beundrad person. Multivariata analyser visar att *allt annat lika* är benägenheten att nämna en beundrad person drygt tio procentenheter högre bland de allra äldsta (85 år) än bland de allra yngsta (16 år) i SOM-undersökningarna. Universitetsutbildade har något högre benägenhet – också omkring tio procentenheter – än icke universitetsutbildade att nämna en beundrad person. Implikationerna för den fortsatta analysen är att resultaten gäller för en något äldre och något mer högutbildad del av befolkningen. Personer som ideologiskt identifierar sig till långt till vänster har en klart högre benägenhet att nämna en beundrad person – hela nitton procentenheter högre – än personer som ideologiskt identifierar sig långt till höger.

- ³ Inga skillnader i resultat mellan de tre olika formulären har kunnat påvisas i analyserna.
- ⁴ Vid ett tillfälle tidigare har SOM-institutet genomfört en liknande mätning av beundrade personer, fast då med en något annorlunda formulerad fråga vilket möjligen kan försvåra jämförelser över tid. I Riks-SOM-undersökningen 2008 ställdes frågan: ”Finns det någon person – svensk eller utländsk, levande eller död – som du beundrar särskilt?”. Resultaten från denna mätning är – trots den markanta skillnaden i frågeformulering – mycket lik de som presenterats i det här kapitlet. Även då segrade Nelson Mandela följt av Olof Palme, Astrid Lindgren, Moder Theresa, Dag Hammarskjöld, Gandhi, Dalai Lama, Anna Lindh och Martin Luther King. Resultaten har dock tidigare inte redovisats i någon publikation.

BIBLIOTEK, SOCIALA MEDIER OCH DIGITAL DELAKTIGHET

LARS HÖGLUND

Folkbiblioteken är både en stabil institution grundad i början av 1900-talet och en verksamhet som präglas av förändringar till följd av informationsteknologins utveckling. Möjligheten för medborgarna att få tillgång till böcker utan kostnad var från början centralt för folkbibliotekens verksamhet och fortfarande associerar många ”bibliotek” med boksamling. Idag diskuteras hur den traditionella verksamheten kan utvecklas i multimedial konkurrens och vilka kompletterande roller biblioteken har och skulle kunna ha i framtiden. I datoriseringens tidiga skede gällde detta till exempel centraliserade tjänster för lånekort och nya databaser. Under introduktionen av internet var en central fråga att bistå de som inledningsvis ännu inte hade tillgång till dator och internet. Nu handlar det bland annat om insatser för att minska den digitala klyftan med stöd och undervisning för äldre och andra grupper. Internet har blivit den vanliga vägen för att få information, för kontakt med företag och myndigheter och numera, genom sociala medier, också för många mänskliga kontakter, föreningar och nätverk. Samtidigt dominerar fortfarande litteratur och andra medier bibliotekens verksamhet.

Biblioteken fyller således idag flera funktioner. Förutom närmare 70 miljoner utlån av böcker och andra medier anordnade svenska folkbibliotek 2011 omkring 100.000 olika publika aktiviteter såsom bokprat, utställningar, författarbesök, teater och mycket annat enligt en ny typ av statistik (se tabell 2). Detta är en ökning från ca 85.000 aktiviteter år 2008 (Kulturrådet 2010). Boken kompletteras med musik, video, databaser och spel via internet och allt fler böcker sprids nu i digital form som e-böcker, vilka kan nås på avstånd från biblioteket. Totalt sett fanns 2010 närmare 2,8 miljoner registrerade låntagare som gjort minst en transaktion hos biblioteket. Nivån är 2011 i stort sett oförändrad jämfört med 2010 (Kungliga biblioteket 2011).

Biblioteksbesök mellan bokläsning och nätvanor

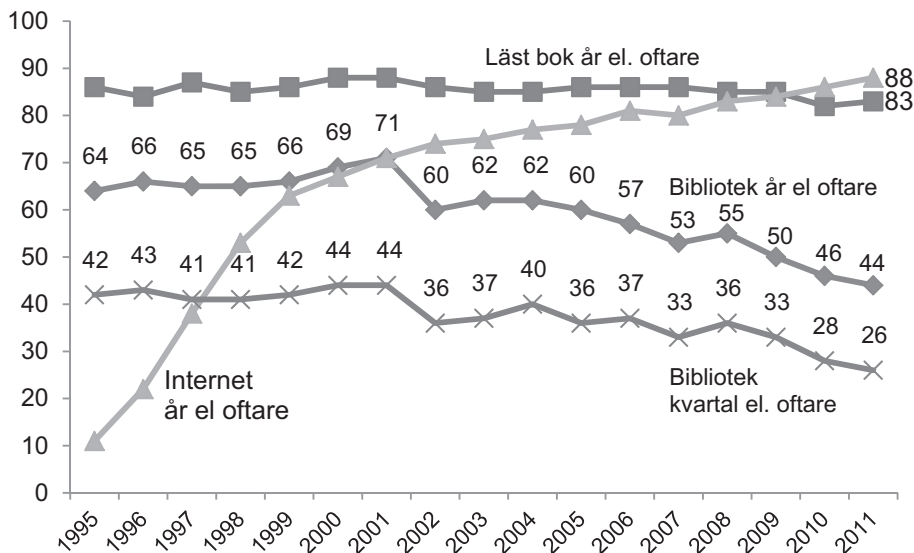
Såväl biblioteks- som läsvanor förändras inte så snabbt, men mycket tyder på att 2000-talets första decennium innehåller förändringar som kan tolkas som ett resultat av såväl ökad konkurrens mellan olika media och spridningsformer för information som förändrade informations- och mediavanor. Det är dessa förändringsmönster vi följer genom de årliga SOM-undersökningarna. Andelen biblioteksbesökare i befolkningen har successivt minskat under senare år och ligger nu väsentligt under nivån

i början av 2000-talet. Årets siffra innebär dock ingen stor förändring jämfört med 2010, men är ändå de lägsta besökstal vi uppmätt i SOM-undersökningen hittills.

Bibliotek kan knappast diskuteras utan att man också berör läsandet. Förmågan att läsa olika typer av texter är fundamental för möjligheterna till personlig utveckling, utbildning och i de flesta verksamheter. Att stimulera barnens läslust är en viktig uppgift inte bara för skolan och barnens föräldrar utan också för biblioteken, där utlånen av barnböcker ligger högt och stabilt. Barns och ungdomars läsförmåga är viktig också för samhället i stort. Sveriges sjunkande resultat i internationella jämförande mätningar aktualiserar frågor om hur läsförmågan kan stärkas (SOU 2012:10).

Denna artikel söker belysa några av bibliotekens kärnuppgifter och attityder till biblioteken med hjälp av den senaste SOM-undersökningen, men diskuterar också alternativa vägar till information och nya digitala tjänster som sociala medier och e-böcker. Figur 1 visar översiktligt de senaste 17 årens utveckling när det gäller frågorna om biblioteksbesök, bokläsning och internetanvändning.

Figur 1 Biblioteksbesök år och kvartal eller oftare samt bokläsning och internetanvändning någon gång per år eller oftare 1995-2010 (procent)

Kommentar: Undersökningen har utökats över tid. Trenderna bygger på frågor i medieformuläret i första hand. Internetanvändning år 2011 bygger på 3 parallella urval, n=4500, frågan om läst bok på data från R1 och R2 n=3020 och frågan om bibliotek på data från R2, n= 1525.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1995-2011.

Trenden att biblioteksbesöken har minskat är tydlig under det senaste decenniet. Andelen som uppger bokläsning visar här en marginell minskning, men mer ingående analyser visar att läsningen av skön- och facklitteratur bland unga och unga vuxna minskat senare år (Höglund 2012). Samtidigt har spridningen av internet nått en allt större majoritet och den totala andelen internetanvändare överstiger nu till och med bokläsningen.

Tabell 1 Biblioteksbesök, bokläsning och internetanvändning någon gång per år eller oftare 2008-2011 (procent)

År	Biblioteksbesök senaste året				Läst bok senaste året				Använt internet senaste året			
	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011
<i>Alder</i>												
15-29	69	66	56	56	89	89	82	87	98	99	99	100
30-49	57	51	52	46	87	87	87	86	98	98	99	99
50-64	49	44	39	39	86	85	83	82	86	88	92	92
65-85	47	45	42	41	80	80	75	78	47	52	53	61
<i>Kön</i>												
Män	50	42	40	36	76	78	75	91	84	87	86	87
Kvinnor	59	58	52	51	92	91	89	75	83	82	85	89
<i>Utbildning</i>												
Låg	32	31	25	30	69	65	62	68	55	52	57	60
Medellåg	51	49	41	38	83	82	79	83	90	90	90	93
Medelhög	67	56	54	49	92	94	93	86	91	93	95	94
Hög	73	64	66	59	96	98	96	94	96	96	98	98
<i>Nuv.familjetyp</i>												
Arbetsarhem	49	46	38	37	77	77	74	76	77	80	82	87
Jordbrukarhem*)	33	40	26	32	82	70	57	78	77	59	69	78
Tjänsteman	60	57	57	51	91	93	92	91	87	91	92	94
Högre tjänstem.	69	54	53	62	96	96	96	92	96	93	94	97
Företagare	55	50	54	41	88	86	90	87	77	82	83	79
Antal svar	1602	1597	1563	1520	3348	3154	3166	3020	1608	2908	3166	4500

*) Mycket få svarspersoner i gruppen, vilket medför osäkra skattningar.

Kommentar: Frågan lyder: Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?(flera aktiviteter listas och kan besvaras med en 7gradig skala.

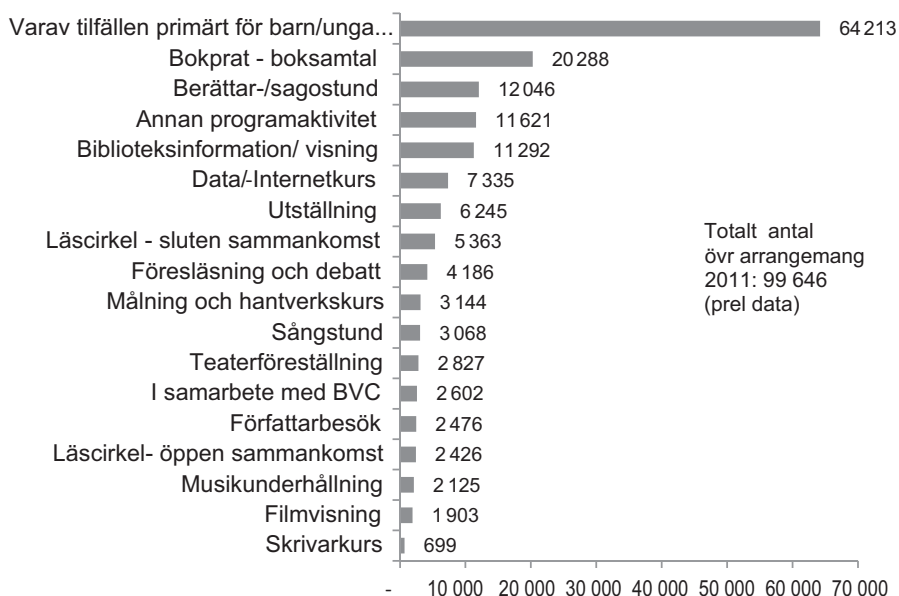
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011

Om man ser till skillnader mellan olika grupper visar det sig att biblioteksbesökens minskning under senare år drabbat flertalet grupper, men det senaste året främst medelålders och äldre. Skillnaden mellan män och kvinnor, där kvinnor både besöker bibliotek och läser böcker mer än män är betydande och verkar inte minska. För olika utbildningsgrupper är också skillnaderna i biblioteksbesök stora och systematiska (tabell 1). På liknande sätt som för olika utbildningskategorier varierar användningen av bibliotek efter typ av familj, där högre tjänstemannahem ligger i topp. Skillnaden efter familjetyp är stor både när det gäller biblioteksbesök och läsning, medan internetanvändning uppvisar mycket mindre skillnader efter kön, utbildning och familjetyp. Den stora klyftan när det gäller internet är främst att de äldre ligger långt efter i användning. Det finns dock stora skillnader i *hur* olika grupper använder internet. Till exempel använder unga kvinnor sociala medier och bloggar flitigare än unga män, vilka i stället betydligt oftare använder nätet för dataspel (Findahl 2011; jfr även Bergström & Wadbring i denna volym).

Varför besöker man biblioteket?

Det finns flera möjliga orsaker till biblioteksbesökens utveckling. Internet spelar en viktig roll både när det gäller minskat behov av böcker, särskilt fackböcker, men också som en alternativ väg både till information i allmänhet, och till biblioteken. Frågan om biblioteksanvändning i den nationella SOM-undersökningen har haft samma lydelse sedan långt innan internet och avser besök. Därför ingår inte till exempel frågor till bibliotekarie via nätet eller andra bibliotekstjänster via nätet, vilket 17 procent av samtliga uppger att de hade gjort någon gång per halvår eller oftare. Det senare kan dock inte mer än till en del förklara den minskade andelen biblioteksbesökare. Viss roll spelar troligen ökade möjligheter till egna bokköp via fler inköpsställen och ökad utgivning början av 2000-talet. Efter 2007 har dock utgivningen av nya titlar i pocketformat minskat samtidigt som e-böcker i stället blivit vanligare. En mer generell faktor som torde ha betydelse är dessutom den fortgående utvecklingen av medieutbudet med ökande konkurrens om människors tid. Andra förändringar som skett över tid är att antalet biblioteksfilialer minskat och tidigare stödformer för arbetsplatsbibliotek försvunnit. Vi skall nedan också se närmare på betydelsen av avstånd till biblioteket som ytterligare en möjlig förklaring till minskade besök.

Skälen till biblioteksbesök är många. Biblioteksbesökarnas aktiviteter på bibliotek framgår även av biblioteksstatistiken som visar att en stor mängd arrangemang utöver reguljära utlån och informationstjänster genomförts (tabell 2). Här framgår att nära två tredjedelar av de publika arrangemangen primärt riktar sig till barn och unga, men också att data och internetkurser med fokus på äldre är mycket vanligt.

Figur 2 Publika arrangemang vid folkbiblioteken 2011 (Antal)

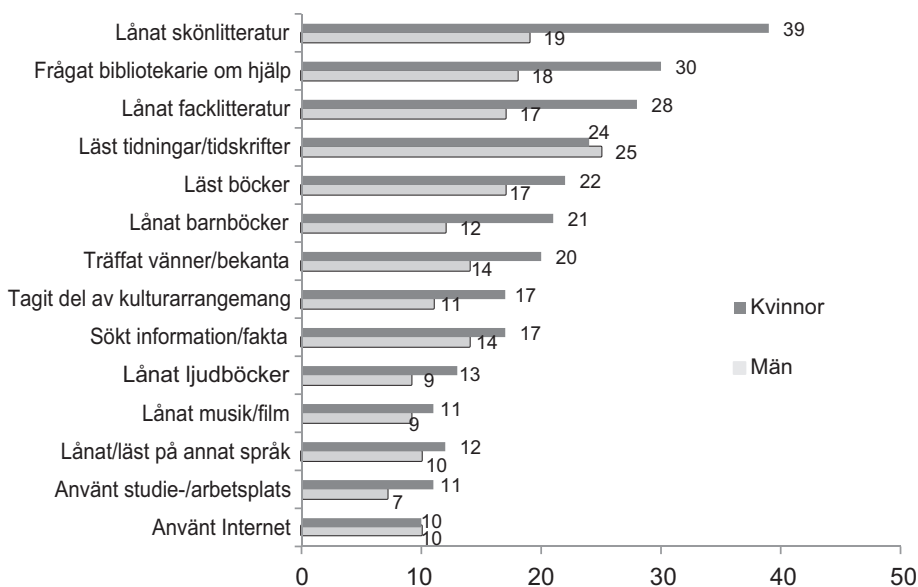
Källa: Kungl. biblioteket, Folkbibliotek 2011.

Vi har i SOM-undersökningen 2011 också frågat om hur ofta man gör olika aktiviteter på biblioteket. Man får då sammantaget en bild av hur biblioteksbesökare använder biblioteket (figur 3). Trots de nära 100 000 publika arrangemangen av olika slag är det fortfarande boklån som motiverar de flesta biblioteksbesöken. Den tendens till minskade biblioteksbesök vi nämnt ovan har sin motsvarighet i biblioteksstatistiken, främst vad gäller utlåning av skön- och facklitteratur för vuxna, som minskat över tid men fortfarande är de vanligaste aktiviteterna. Utlåningen av barnböcker står ganska stabilt sedan länge och är numera den mest utlånade typen av medier, även om detta av naturliga skäl begränsas till barn/ungdom och barnföräldrar. Bland samtliga besökares aktiviteter på biblioteket hamnar lån av barnböcker dock på sjätte plats. Så kallade nya medier, som olika former av ljudböcker och numera också e- böcker ökar, men från så låg nivå att totalbilden (ännu) inte ändrats väsentligt, eftersom utlåningen av tryckta böcker fortfarande står för så stora volymer. Idag förutspår dock många en snabb, fortsatt expansion när det gäller utlåningen av e-böcker under de närmaste åren. Intressant att notera i figur 3 är också att aktiviteten 'fråga bibliotekarie' är en så högrankad aktivitet så att den kommer redan på andra plats och har klättrat i rangordningen av aktiviteter över tid de sista två åren.

Frågan om hur ofta man gör olika aktiviteter på biblioteket visar således också att en stor andel utnyttjar andra tjänster och möjligheter utöver traditionella boklån.

Att använda biblioteket för studier på plats, att fråga bibliotekarier om råd, att ta del av olika kulturaktiviteter eller träffa andra personer är bara några olika möjligheter.

Figur 3 Aktiviteter vid biblioteksbesök efter kön. Andel som gör respektive aktivitet någon gång per halvår eller oftare (procent)

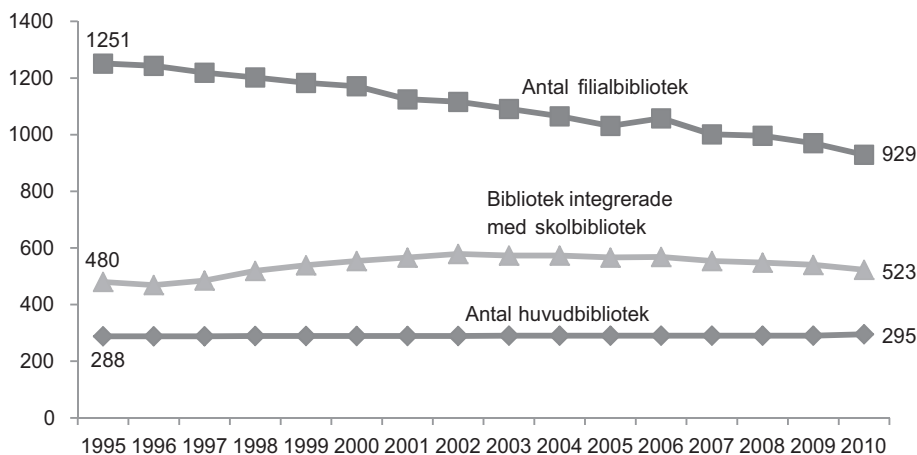
Kommentar: Frågan lyder: Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande på ditt kommunbibliotek?

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Om man ser närmare på hur dessa aktiviteter fördelas på olika åldersgrupper framträder något av ett livscykelmönster för vissa aktiviteter, medan andra är jämnare fördelade på olika åldersgrupper. Flertalet biblioteksaktiviteter är vanligare bland kvinnor än bland män. Bara enstaka aktiviteter såsom läsning av tidningar och tidskrifter samt användning av internet är lika vanligt bland män som bland kvinnor.

Tillgång till bibliotek i närmiljön?

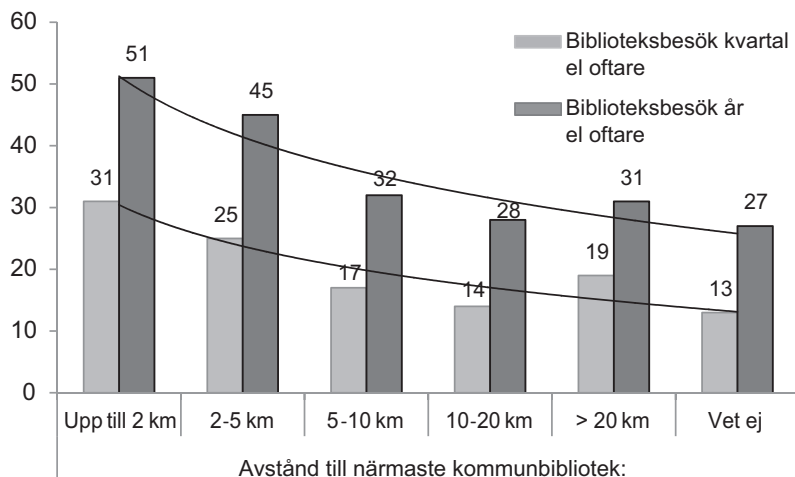
Antalet filialbibliotek har successivt minskat. Det är oklart i vad mån detta påverkat biblioteksbesök och utlåning. Medan antalet huvudbibliotek är ganska konstant har antalet filialer minskat med en fjärdedel sedan 1995. Samtidigt har fler bibliotek integrerats med skolbibliotek under perioden (figur 4).

Figur 4 Antal folkbibliotek och filialer 1995-2010

Källa: Kungl. biblioteket, Biblioteksstatistik 2011.

En indikation på betydelsen av bibliotek i närmiljön får vi genom att den senaste SOM-undersökningen också innehåller en fråga om avstånd till biblioteket. Hur detta samvarierar med biblioteksbesöken framgår av figur 5. Sambandet mellan avstånd och biblioteksbesök är här påtagligt. Detta tyder på att en del av de minskade besöks- och utlåningstalen kan hänga samman med strukturella förändringar i biblioteksutbudet med många nedlagda biblioteksenheter, i vissa fall som en följd av avfolkning i glesbygdskommuner, men i andra fall som en följd av kommunala besparingar.

Sambandet mellan avstånd och andelen biblioteksbesökare är således tydligt. Andelen som besökt bibliotek det senaste året sjunker med ca 17 procentenheter om man går från upp till 5 km till mer än 10 km. En mindre avvikelse från en linjär trend finns för avstånd mer än 20 km, vilket kan hänga samman med transporter och pendling.

Figur 5 Biblioteksbesök efter avstånd till biblioteket (procent)

Anmärkning: Frågan är formulerad: Ungefär hur långt, i kilometer, har du från din bostad till närmaste kommunbibliotek? Svarsalternativ som i figur 6

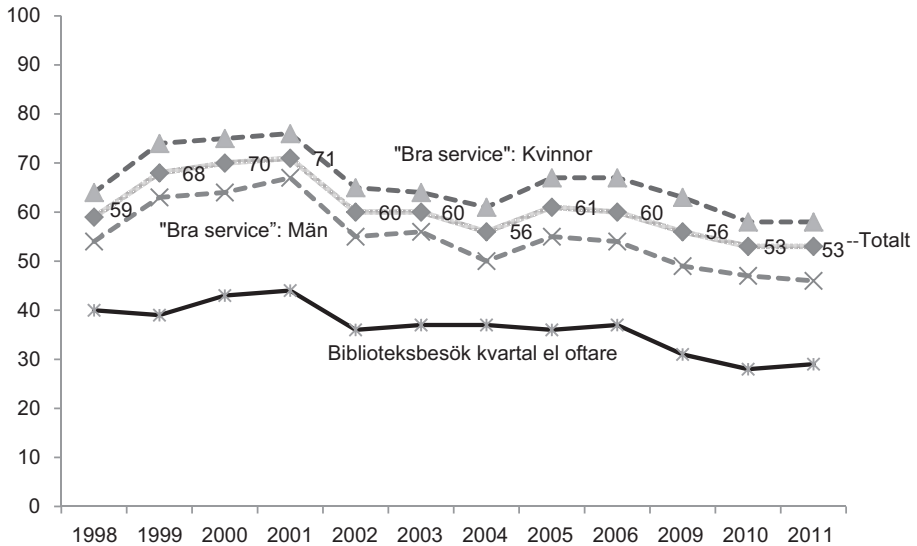
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011

Servicebedömningar och förtroende fortfarande i topp

Hos majoriteten av svenskarna finns en mycket positiv inställning till biblioteken. I en rad undersökningar under de senaste decennierna har vi funnit att förtroendet för biblioteken och bedömningen av bibliotekens service ligger mycket högt eller till och med allra högst i jämförelse med en rad andra institutioner och typer av samhällsservice. Detta har tidigare varit ganska stabilt över tid, men med en minskande andel besökare under senare år har man kunnat förutse att andelen i befolkningen som anser servicen är god också skulle minska eftersom det finns ett samband mellan biblioteksbesök och bedömningen av bibliotekens service.

Utvecklingen över tid när det gäller åsikt om bibliotekens service i den egna kommunen framgår av figur 6. Här framgår att andelen bland samtliga som anser servicen vara bra samvarierar med kurvan för biblioteksbesök. Däremot syns också i figur 6 att andelen som anser biblioteksservicen dålig inte alls ökat, utan tvärtom ligger på en (knapp) procentenhet. Servicebetyget från någorlunda regelbundna användare av biblioteken har således inte försämrats, utan problemet ligger helt på att antalet användare minskat och att icke-användare har en lägre serviceskattning till följd av att fler bland dem väljer att svara "ingen uppfattning". Att andelen kvinnor som är anser servicen bra är högre än för män följer också av skillnaden i biblioteksanvändning mellan män och kvinnor.

Figur 6 Åsikt om bibliotekens service i den egna kommunen 1998-2011 samt biblioteksbesök (procent)

Kommentar: Frågan lyder: Hur tycker du på det hela taget att bibliotekens service fungerar i den kommun där du bor? Frågan ej ställd 2007, 2008.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011

Ett liknande samband som mellan service och biblioteksbesök finns också när det gäller förtroendet för biblioteken (Höglund och Wahlström 2008). Vad som är anmärkningsvärt och viktigt att betona är dock att nästan inga svarar att biblioteksservicen i den egna kommunen är dålig eller att förtroendet är litet. Endast med avrundning uppåt kan vi för senare år redovisa 1 procentenhet. Däremot växer andelen som väljer svarsalternativet ”ingen uppfattning” med minskande biblioteksbesök, varför andelen positiva svar sjunker då man vanligen räknar på samtliga. Oavsett om man använder så kallade balansmått, där andelen positiva svar minskas med andelen negativa, eller om man ser till andelen positiva svar ligger dock biblioteken i den absoluta toppen när vi jämför med en rad olika typer av samhällsinstitutioner och andra former av kommunal service (se Sören Holmbergs och Lennart Weibulls kapitel om institutionsförtroende i denna bok).

Bland biblioteksanvändarna uppger 90 procent att de anser servicen vara bra och samma gäller förtroendet för biblioteken där 93 procent har stort förtroende och endast någon enstaka procent har motsatt uppfattning. Detta framgår när service och förtroende studeras för biblioteksanvändare (här varje kvartal eller oftare) respektive dem som mer sällan eller aldrig besöker biblioteket tabell 2). Skillnaderna mellan

dessa grupper är stora, men även bland icke-användarna är det bara kring en procent som anser servicen dålig eller har lågt förtroende för biblioteken. Förtroendet för biblioteken är dock mer stabilt vid sjunkande biblioteksanvändning än bedömningen av service där fler av icke-användarna väljer att svara ”ingen uppfattning”. Detta är också i linje med tidigare resultat att betydligt fler än de regelbundna användarna anser biblioteken vara viktiga för samhället (85 procent av samtliga uppgav 2010 att de ansåg biblioteken viktiga för ett modernt samhälle).

Tabell 2 Förtroende för biblioteken och service efter biblioteksbesök och kön 2011 (procent)

Besöker bibliotek någon gång per kvartal el. oftare:	Nej		Ja		Totalt
	Man	Kvinna	Man	Kvinna	
Kön:					
Service:					
Bra	37	43	89	91	53
Varken bra el. dålig	13	14	5	4	6
Dålig	0	1	0	1	1
Ingen uppfattning	49	42	6	4	40
Antal svar	580	533	123	255	1491
Förtroende:					
Stort	58	63	92	93	69
Varken stort el. litet	3	2	7	3	19
Litet	2	1	0	0	2
Ingen uppfattning	34	14	1	6	10
Antal svar	577	522	124	258	1481

Kommentar: Frågan om förtroende ingår i ett tillägg med sju olika institutioner: ”Ange också hur stort förtroende du har för följande institutioner/ organisationer”. Svartalternativen är här sex varav det sjätte är ”ingen uppfattning”. Övriga institutioner har en femgradig skala. För frågan om service, se anmärkning i figur 6.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011

Frågan om förtroende är inte helt jämförbar med samtliga andra institutioner då många saknar alternativet ”ingen uppfattning”. Man kan dock notera att biblioteken avviker från samtliga övriga institutioner genom att extremt få uppger att de har litet förtroende.

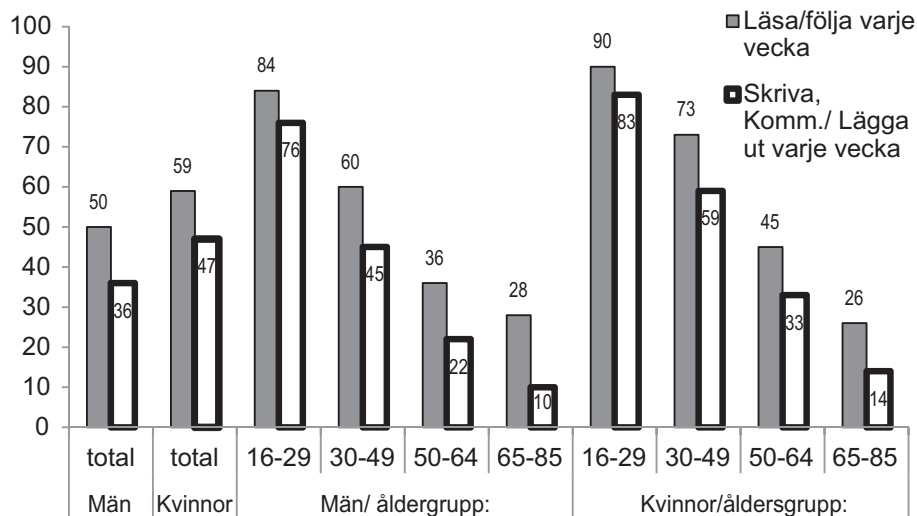
Att även icke-användare har jämförelsevis stort förtroende för biblioteken är också tydligt och den övergripande attityden till biblioteken framstår därför som starkt positiv.

Nya medier och nya utmaningar

På senare tid har nyhetsmedier ofta kommentarer om sociala medier eller använder dem som källor. Bloggar, Facebook, Twitter m fl kommunikationstjänster på nätet har nått en stor del av befolkningen. De sociala medierna har blivit ett vanligt inslag i mångas vardag och är numera också en betydande industri. Ett flertal offentliga tjänster, myndigheter, företag och naturligtvis även biblioteken är synliga på Facebook, men exakt hur dessa medier används och vilka som använder eller inte använder dem har vi vetat mindre om.

I den nationella SOM-undersökningen 2011 frågade vi bland annat hur ofta man under en genomsnittlig vecka läser eller lägger ut material i sociala medier som till exempel Facebook eller Twitter. Bland ungdom och unga vuxna är en kvalificerad majoritet användare och bland samtliga svarande uppger drygt hälften (55 procent) att de läser eller följer vad andra skriver i sociala medier varje vecka. Skillnaden mellan olika åldersgrupper är dock stor. Särskilt de äldsta deltar mer sällan i dessa medier och är över huvud taget underrepresenterade när det gäller användning av digitala tjänster (se Bergström & Wadbring i denna bok).

Figur 7 Andel som läser/följer respektive lägger ut material på sociala medier efter kön och ålder 2011 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: "Ungefär hur ofta en genomsnittlig vecka brukar du göra följande i sociala medier (ex. Facebook, Twitter) En något annorlunda fråga om användning av sociala medier ingår i Annika Bergströms kapitel i denna bok.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011

Andelen kvinnor som använder sociala medier är högre än män i alla åldergrupper utom den äldsta både när det gäller att läsa/följa sociala medier och när det gäller att skriva, kommentera och lägga ut material. Betydligt större skillnader finns mellan olika åldersgrupper. Vanligast är användning av sociala medier bland de yngre. I gruppen 16-29 år använder 84 procent av männen och hela 90 procent av kvinnorna sociala medier, jämfört med endast 26 respektive 28 procent i gruppen 65-85 år (Figur 7).

Om man ser närmare på hur ofta sociala medier används märks en ganska stor grupp främst bland yngre som använder sociala medier mycket ofta, till och med många gånger/ dag. Bland kvinnor i gruppen 16-29 år är det till exempel 41 procent som kollar sociala medier mer än fyra gånger per dag och hela 19 procent som gör detta mer än 10 gånger per dag. Den mer frekventa användningen, flera gånger per dag, är vanligare bland kvinnor än bland män (tabell 3).

Tabell 3 Hur ofta man läser/ följer material på sociala medier 2011 (procent)

	Män Kvinnor		Män/ åldersgrupp:				Kvinnor/åldersgrupp:			
			16-29	30-49	50-64	65-85	16-29	30-49	50-64	65-85
Ingen gång	50	41	16	40	64	72	10	27	55	74
Varje vecka	17	14	9	21	15	20	7	16	16	16
Flera ggr/vecka	11	13	18	12	11	6	14	17	13	5
1-3 ggr/dag	11	17	26	13	7	1	30	23	10	5
4-10 ggr/dag	7	9	19	10	3	0	22	11	4	0
> 10ggr/dag	4	6	13	4	1	0	19	6	2	0
Antal svar	657	727	103	228	181	145	135	244	201	147

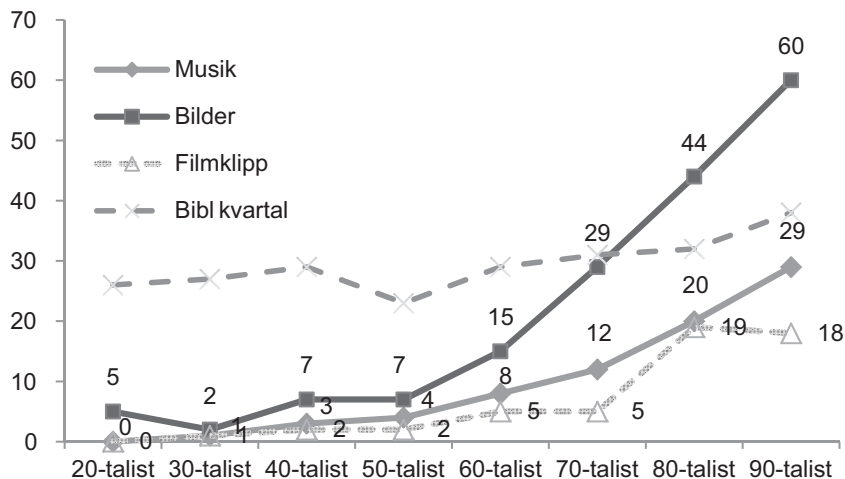
Kommentar: Frågans formulering är densamma som i figur 6.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011

När det gäller internet och inte minst sociala medier inkluderar användningen idag allt oftare också bilder, filmsnuttar och musik. Detta är i sin tur än mer ojämnt fördelat över åldersgrupperna med en tydlig dominans för yngre. Här skapar användarna mediet med att lägga ut material och möjligen också, genom den ojämna åldersfördelningen, en ung ”världsbild” (figur 8).

Biblioteksbesök varje kvartal eller oftare i olika generationer ligger i diagrammet som en jämförelse. Skillnaderna mellan generationer i andel biblioteksbesökare är som framgår måttliga i jämförelse med de sociala medierna. Sambandet mellan användning av sociala medier och biblioteksbesök är svagt, men positivt. Detta innebär att flitig användning av sociala medier inte tycks hämma biblioteksbesöken, men heller inte främja dem i någon större utsträckning.

Figur 8 Andel som lagt ut musik, bild och filmklipp på sociala medier efter generation 2011 (procent)

Kommentar: Andel som lagt ut material någon gång i månaden eller någon gång i veckan de senaste 12 månaderna. Antal svarspersoner=1369. Frågan lyder: "Hur ofta har du själv under de senaste 12 månaderna lagt ut material i sociala medier....."

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Mot en ny bok- och bibliotekskultur?

Som inledningsvis framhölls har biblioteken flera funktioner och förändras successivt. Minskningen i biblioteksbesök visar jämfört med året innan en tendens att avstanna. Hur detta står sig över tid är dock osäkert. Utnyttjandet av bibliotekens olika aktiviteter och tjänster har belysts med såväl data från den nationella SOM-undersökningen som ny biblioteksstatistik. Många tecken på pågående och begynnande förändringar pekar på en bredare och mer komplex roll för biblioteken framöver, något som också framkommer i biblioteksdebatt och forskning, där bibliotekens samhällsroll och funktioner som mötesplats, offentlig arena och som stöd för kreativitet och utveckling betonas (Hvenegaard Rasmussen, Jochumsen & Hansen, 2011)

Det visar sig här också att attityderna till biblioteken fortsatt är mycket positiva i jämförelse med andra institutioner och typer av samhällsservice trots en minskad utlåning av tryckta böcker. Mätningen av synen på bibliotekens service visar att ytterst få, bara 1-2 procent, är negativa. Bland biblioteksbesökare uppger 90 procent att de anser att kommunens biblioteksservice är mycket bra eller ganska bra. När det gäller förtroende är motsvarande siffra drygt 90 procent. För dem som sällan eller inte alls använder bibliotek är motsvarande siffror 40 respektive 61 procent. Förtroendet är

således mer stabilt och högre än servicebedömningen bland dem som inte använder bibliotek regelbundet. Detta är ett bra utgångsläge inför kommande utmaningar.

Under senare år har medieanvändningen förändrats påtagligt och traditionella, tryckta medier minskar över hela linjen i dagens medielandskap. Idag syns också början av ytterligare en förändring genom en begynnande e-boksexpansion. I kombination med sociala medier och ökande kunskaper om användning av digitala tjänster kan väsentliga förändringar skönjas både när det gäller produktion och konsumtion av information. I biblioteken märks hur antalet e-boksnedladdningar ökar kraftigt och man kan notera att Sverige, som i övrigt är ledande i många avseenden när det gäller användning av internet, ligger långt efter till exempel USA när det gäller användning av e-böcker. Detta har bland annat att göra med det svenska språkområdets litenhet som för många specialområden innebär en alltför begränsad marknad för att bära bokutgivning. För bibliotekens del är också lösningarna när det gäller ekonomisk ersättning väsentligt för den kommande utvecklingen när det gäller e-böcker. Flera viktiga aktörer planerar uppenbarligen för en fortsatt expansion, vilket på sikt kan förändra förutsättningarna för såväl skrivande som produktion, spridningsvägar och användning av litteratur. Fortsättningen blir spännande att följa.

Referenser

- Höglund, L (2012): Bokläsning i skiftet mellan traditionella och digitala media. I: *Läsarnas marknad, marknadens läsare – en forskningsantologi*, Red Ulla Carlsson och Jenny Johannisson (SOU 2012:10). Kulturdepartementet: Litteraturutredningen (Ku 2011:04), pp 45-93.
- Höglund, Lars och Wahlström, Eva (2008): Biblioteken – kontinuitet eller nya trender? I: Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.): *Skilda världar. Trettio-åtta kapitel om politik, medier och samhälle* (pp. 269-284). Göteborg: Göteborgs universitet, SOM-institutet. Göteborgs universitet.
- Digidel 2013: En kampanj för digital delaktighet i Sverige. www.digidel.se
- Findahl, Olle (2011): *Svenskarna och Internet 2011*. Stiftelsen.se, Stiftelsen för Internetinfrastruktur. Stockholm.
- Hvenegaard Rasmussen, Casper, Jochumsen, Henrik och Skot-Hansen, Dorte (2011): *Biblioteket i byudviklingen, Oplevelse, kreativitet og innovation*. Danmarks biblioteksforening.
- Kulturrådet (2010): Bibliotek 2009. Kulturen i siffror 2010:14. www.kulturradet.se
- Kungl biblioteket (2012): Biblioteksstatistik, Folkbiblioteken 2011, preliminär publicering. www.kb.se
- SOU 2012:10: Läsarnas marknad, marknadens läsare – en forskningsantologi, Red. Carlsson, Ulla och Johannisson, Jenny (SOU 2012:10). Kulturdepartementet: Litteraturutredningen (Ku 2011:04).

PERSONLIGHETSTYPER OCH KÖPVANOR

JOHN MAGNUS ROOS OCH ULRIKA HOLMBERG

Människor skiljer sig från varandra på många olika sätt. Genom att studera personlighet kan vi utifrån psykologiska skillnader förklara varför människor beter sig annorlunda från varandra och varför människor interagerar med världen på olika sätt. Personlighet är sammansatt av ett antal egenskaper som etableras inom individen tidigt i livet genom arv och miljö. Dessa egenskaper är i vuxen ålder relativt stabila över tid och rum (Larsen & Buss, 2005).

Redan de gamla grekerna intresserade sig för relationen mellan personlighet och beteende. Det var först dock genom Sigmund Freud och hans intresse för den kommersialiserade världen som personlighetsteorier började användas för att förklara konsumentbeteende (Kassarjian, 1971). Hans psykoanalytiska teorier har inte bara influerat psykologin, utan också litteraturvetenskap, samhällsvetenskap, medicinvetenskap och marknadsföring. Enligt Freud så är mycket mänskligt beteende relaterat till omedvetna processer i människans personlighetsstruktur (Kassarjian, 1971).

En tidig pionjär inom personlighetspsykologins kvantitativa skola var Gordon Allport. Redan under 1930-talet identifierade han ungefär 18000 ord som betecknade mänskliga egenskaper (Allport & Odbert, 1936). Raymond Cattell kondenserade denna lista till 200 egenskaper. Genom självskattade frågeformulär och faktoranalys kategoriserade han sedan dessa egenskaper i 16 övergripande personlighetsfaktorer (1957). En liknande process utfördes av Hans Eysenck som till en början enbart fann två övergripande personlighetsfaktorer. Senare lade han dock till en tredje faktor och introducerade den så kallade trefaktormodellen (Eysenck, 1953).

Sentida forskning har funnit att sexton personlighetsfaktorer är för många och tre är för få. Idag är forskare någorlunda överens om att den bästa modellen för att klassificera personlighet är femfaktormodellen the Big Five (John, 1990; Holmberg & Weibull, 2010). De fem faktorerna (typerna) är:

1. Grad av utåtriktning med polerna extrovert kontra introvert.
2. Grad av anspändhet med polerna ängslig kontra lugn.
3. Grad av välvilja med polerna vänligt inställd kontra fientligt inställd.
4. Grad av målinriktning med polerna planerande kontra spontan.
5. Grad av öppenhet med polerna okonventionell kontra konventionell.

Syftet med detta kapitel är att empiriskt undersöka om olika typer av köpvänor kan förklaras med hjälp av femfaktormodellen. Under perioden 2009-2011 har SOM-undersökningarna inkluderat ett kort personlighetstest och nio frågor relaterade

till köpvanor. Den femfaktormodell som använts benämns HP5i och består av 15 frågor, tre frågor för respektive personlighetsegenskap (se bilaga till boken). De köpvanor som vi undersöker i detta kapitel är on-line shopping, köp av ekologiska livsmedel, köp av secondhandprodukter, köp av presenter, köp för mer än vad man egentligen har råd till, köp på auktion, användande av rabatterbjudanden, besök i köpcentrum (för annat än att handla mat) och prutning. Den internationella forskningen visar att åtminstone några av dessa köpvanor påverkas av personlighetsfaktorer. Enligt Fraj & Martinez (2006) kan konsumtion av ekologiska produkter delvis förklaras av en hög grad av utåtriktning, välvillighet och målinriktning. De särskiljer två typer av ekologiska konsumenter; den rationella konsumenten som är målinriktad och den emotionella konsumenten som är välvillig och utåtriktad. Den rationella konsumenten efterfrågar ekologiska produkter för att de har en hög kvalitet och tillverkas av seriösa företag som följer standarder och principer om en hållbar utveckling. Den emotionella konsumenten har altruistiska värderingar och ett socialt och miljömässigt engagemang (Fraj & Martinez, 2006). Enligt Bosnjak, Galesic och Truten (2006) har on-line shoppare en hög grad av öppenhet, låg grad av välvillighet och låg grad av anspändhet. Beträffande anspändhet har dock LaRose och Eastin (2002) funnit det motsatta, att on-line shoppare karaktäriseras av en hög grad av anspändhet. Enligt Donthy och Garcia karaktäriseras on-line shoppare också av en låg grad av målinriktning (Donthy & Garcia, 1999).

Den här analysen syftar till att vidareutveckla och fördjupa relationen mellan personlighet och köpvanor genom att plocka in ytterligare köpvanor i analysen.

Olika personlighetstyper och deras vardagliga beteenden

Den här studien utgår från att mänskliga egenskaper kan sammanfattas i fem personlighetstyper. Personlighetstyperna finns i verkligheten sällan (eller aldrig) i renodlad form. De bör ses som fem ”typexempel” av personer. I realiteten består en personlighet av en mix av samtliga fem.

Personer med hög grad av *utåtriktning* älskar sociala sammanhang, pratar mycket och livar ofta upp tysta miljöer medan personer med låg grad av utåtriktning är blyga och lätt hamnar i skymundan likt blommor i tapeten (Jensen-Campbell & Graziano, 2001; Fleenon, Malanos & Achille, 2002). Enligt Asthon, Lee och Pannonen (2002) strävar personer med hög grad av utåtriktning ständigt efter social uppmärksamhet. Utåtriktade människor har en tendens att påverka sin omgivning och de hamnar ofta på ledande positioner i samhället.

Karaktäristiskt för personer med hög grad av *anspändhet* (s.k. neurotiska personer) är oro, rädsla, stress och humörsvängningar (Murray, Allen & Trinder, 2002). Dessa personer upplever ofta distansering från sig själva och världen (Kwapil, Wrobel & Pope, 2002). Enligt Ross, Canada och Rausch (2002) är det betydligt svårare för personer med hög anspändhet att lyckas i den yrkesmässiga karriären. De hämmas av ständig oro samtidigt som de nedvärderar sin förmåga och sin prestation (Ross,

Canada & Rausch, 2002). Personer med låg grad av anspändhet konfronterar stress på ett lugnt och stabilt sätt (Murray, Allen & Trinder, 2002).

Personer med hög grad av *välvilja* är samarbetsvilliga, omtyckta och harmoniska. De löser meningsskiljaktigheter genom att förhandla och kompromissa (Jensen-Campell & Graziano, 2001). Personer med en låg grad av välvilja använder sin makt och status för att lösa meningsskiljaktigheter. De drar sig inte från att knyta näven eller smälla igen dörren (Jensen-Campell & Graziano, 2001; Wu & Clark, 2003).

Personer med en hög grad av *målinriktning* är disciplinerade, punktliga, pålitliga och hårt arbetande. Enligt Langford (2003) så uppnår målinriktade personer ofta högre betyg i skolan och de trivs bättre med sina positioner i arbetslivet (Langford, 2003). Personer med låg grad av målinriktning presterar dåligt i skolan och yrkeslivet. Låg grad av målinriktning är associerat med kriminalitet, otrohet och oskyddat sex (Trost, Herbst, Masters & Costa, 2002; Scmitt & Buss, 2001 & Clower & Bothwell, 2001).

Personer med en hög grad av öppenhet tenderar att drömma och fantisera mer än andra i både vaket och sovande tillstånd (Watson, 2003). Graden av öppenhet tycks delvis kunna förklaras av kognitiva processer relaterade till uppmärksamhet och informationsbearbetning. Personer med hög grad av öppenhet har ett brett synfält och lätt för att tillgodogöra sig ny information medan personer med låg grad av öppenhet har ett tunnelseende där de ignorerar information som inte stämmer med den egna världsbilden (Larsen & Buss, 2005).

Kan personlighetstyp förklara köpvanor?

För att empiriskt undersöka betydelsen av olika personlighetsfaktorer så har vi för respektive faktor delat upp respondenterna i tre grupper; de som har en hög grad av personlighetsfaktorn, de som har en medelhög grad av personlighetsfaktorn och de som har en låg grad av personlighetsfaktorn. ¹ När det gäller variablerna som mäter köpvanor presenteras andelen personer som utför respektive handling ”ofta”.²

Jämfört med övriga så uppger utåtriktade personer att de oftare handlar on-line, köper ekologiska livsmedel, köper presenter och köper för mer än vad de egentligen har råd med. Anspända personer uppger att de oftare besöker köpcentrum än övriga samt att de oftare handlar second-hand och för mer än vad de egentligen har råd med. Välvilliga personer anger att de oftare handlar ekologiska livsmedel och presenter än övriga. Enligt dem själva använder de också rabatterbjudanden mer frekvent. Personer med låg grad av välvilja uppger att de prutar oftare, handlar på auktion oftare, handlar on-line oftare samt handlar för mer än vad de har råd med oftare än övriga. Dessutom handlar personer med låg grad av välvilja oftare presenter än personer med medelhög grad av välvilja. Jämfört med personer med låg grad av målinriktning så uppger personer med hög grad av målinriktning lägre frekvenser på i stort sett allt. Personer med hög grad av öppenhet köper oftare on-line, ekologisk mat,

second-hand och presenter än övriga personer. Trots att gruppen tycks konsumera mera än övriga så tycks de mer sällan konsumera över sina tillgångar (tabellbilaga).

Av tabellbilagan framgår att graden av de olika personlighetsdragen varierar mellan demografiska och socioekonomiska grupper. Därför vet vi ju inte om skillnaderna i köpvanor beror på skillnader i personlighet eller om de helt enkelt beror på demografiska och socioekonomiska skillnader. För att få klarhet i detta så har vi använt oss av hierarkisk logistisk regressionsanalys. För respektive köpvana infördes i första steget de traditionella segmenteringsvariablerna kön, ålder, utbildning och boendeort. I det andra steget infördes de fem personlighetstyperna (tabell 1). Genom en sådan analys får vi reda på om personlighetstyp kan förklara någonting av köpvanor utöver det som förklaras av demografiska och socioekonomiska variabler.

Som vi tidigare nämnt så har personlighetstyper används för att förklara *on-line shopping*. I enighet med denna forskning har vi funnit att personer som konsumerar mycket on-line har en hög grad av öppenhet och en låg grad av välvilja. Öppenheten är relativt enkelt att förklara eftersom öppna personer är mindre traditionsbundna och helt enkelt mer öppna för nytänkande och förändring. Den låga graden av välvilja är svårare att förklara. Kanske beror det på att forumet utgör ett substitut till den fysiska butiksmiljön och därmed en möjlighet för mer fientligt inställda personer att undgå konfrontation med butikspersonal så väl som med andra kunder.

Som tidigare nämnts har personlighetstyper också använts för att förklara *köp av ekologiska produkter*. I enighet med tidigare forskning har vi funnit att köp av ekologiska produkter kan förklaras utifrån hög grad av utåtriktning och hög grad av välvilja. Vi har också funnit att köp av ekologiska produkter kan förklaras av hög grad av öppenhet och hög grad av anspändhet. Öppenhet, utåtriktning och välvilja ligger nära det som inledningsvis benämndes den emotionella konsumenten av ekologiska produkter. Vi har dock inte funnit belegg för den rationella konsumenten som kännetecknas av en hög grad av målinriktning (Fraj & Martinez, 2006). Detta kan bero på att vi mätt köpfrekvenser medan tidigare forskning mätt antalet inköpta produkter. Eftersom personer med hög grad av målinriktning har mer framförhållning är det troligt att de i större grad skriver inköpslistor och storhandlar vilket kan innebära att de handlar mer ekologiska livsmedel även om de inte handlar dem oftare.

Vår studie tyder på att de som *ofta besöker köpcentrum* har en hög grad av utåtriktning och en låg grad av öppenhet. Med tanke på att personer med hög grad av utåtriktning älskar sociala miljöer och strävar efter social uppmärksamhet är det inte så konstigt att de mer frekvent besöker köpcentrum. Att de har en låg grad av öppenhet är svårare att förklara. Kanske attraheras dessa personer av mer ytliga kontakter, som kräver mindre känslomässigt engagemang? Kanske går de till köpcentrat slentrianmässigt under sin fritid, snarare än att delta i aktiviteter som kräver större öppenhet av dem själva, andra och världen? Kanske söker de sig till traditionella inköpsställen istället för att experimentera med exempelvis internethandel och auktioner?

Personer som *ofta handlar second-hand* har en hög grad av anspändhet. Tidigare forskning har funnit tre olika motiv till varför personer handlar secondhand; ekono-

miskt, hedonistiskt eller kritiskt (Bardhi & Arnould, 2005; Guiot & Roux, 2010). Samtliga tre motiv går att koppla till en hög grad av anspändhet. Det ekonomiska motivet kan kopplas till oro över den ekonomiska situationen (Guiot & Roux, 2010). Det hedoniska motivet kan kopplas till ett mer generellt motiv för shopping som handlar om att oroliga personer använder hedonistisk shopping för att reglera sin sinnesstämning (Bosnjak, Galesic & Tuten, 2007). Det kritiska motivet kan kopplas till oro över den globala konsumtionskulturen med ”köp-och-släng-mentalitet” och ”fast-fashion” (Guiot & Roux, 2010). Oavsett orsak till den höga graden av anspändhet, så har dock dessa personer enligt personlighetsteorins grunder, en större benägenhet att oroa sig än övriga personer. Sedan går det alltid att ifrågasätta teorin och mätinstrumentet som exempelvis bygger på ”oro utan påtaglig anledning”.

Resultaten av den här undersökningen pekar mot att personer som *ofta handlar present till andra* har antingen en hög eller en låg grad av utåtriktning. Med tanke på att personer med hög grad av utåtriktning har en stor bekantskapskrets och älskar att umgås i sociala sammanhang så är det inte så konstigt att de köper presenter ofta. Det är svårare att förklara varför personer med låg grad av utåtriktning köper fler presenter än de som varken har en hög eller en låg grad av utåtriktning (tabell 1, tabellbilaga). Karaktäristiskt för dem som köper mycket presenter är ett stort behov av djupa relationer och av att själva uppfattas som värdefulla (Beatty, Kahle & Homer, 1991; Belk & Sen, 1993). En person med låg grad av utåtriktning, som ofta hamnar i skymundan, kan visa sin uppskattning för andra genom att ge presenter och därigenom även själv känna sig värdefull.

Vi har inte lyckats förklara användande av *rabatterbjudanden* utifrån personlighetstyp, vilket kan bero på att frågan är väldigt generell och därmed öppen för tolkning (frågan lyder: ”hur ofta har du använt rabatt-/extraerbjudanden?”). Våra resultat bör tolkas med försiktighet men tyder på att personer som använder rabatterbjudanden antingen har en hög eller en låg grad av utåtriktning.

Personer som *handlar för mer än vad de egentligen har råd till* har en hög grad av anspändhet och en låg grad av målinriktning, välvilja och utåtriktning. Hög grad av anspändhet, låg grad av målinriktning och låg grad av utåtriktning är personlighetsdrag som tidigare forskare använt för att förklara shoppingberoende (DeSarbo & Edwards, 1996; Mowen & Spears, 1999). Enligt Mowen och Spears (1999) har shoppingberoende dock en högre grad av välvilja än övriga personer. Undersökningen av Mowen och Spears (1999) är begränsad till collegestudenter i en amerikansk stad medan vår undersökning är en representativ befolkningsstudie av svenska personer. Det kan mycket väl vara så att unga människor i början av sitt beroende har en hög grad av välvilja, men att cynism och misstänksamhet tar över om beroendet består.

Karaktäristiskt för personer som *ofta prutar* är framförallt en låg grad av välvilja, men också en hög grad av öppenhet och en hög grad av utåtriktning (tabell 1). Att människor som ofta prutar har en lägre grad av välvilja är känt sedan tidigare och har förklarats av att dessa personer strävar efter ekonomisk vinning till varje pris, ibland på bekostnad av medmänskliga relationer (Morris, Larrick & Su, 1999).

Tabell 1 Köpvanor i olika grupper. Binominal logistisk regression. Logaritmerade oddskvoter

	Internet		Ekologiskt		Köpcentrum		Second hand	
	Modell 1	Modell 2	Modell 1	Modell 2	Modell 1	Modell 2	Modell 1	Modell 2
Klassiska segmenteringsvariabler								
Kön Kvinna (ref. man)	-0,17 *	-0,23 **	0,36 ***	0,21 **	0,07	0,08	0,75 ***	0,59 ***
Ålder (ref. 65-85)								
16-29	1,72 ***	1,64 ***	-0,40 ***	-0,39 ***	0,24	0,15	1,12 ***	1,05 ***
30-49	1,37 ***	1,31 ***	0,01	0,01	0,35 *	0,37 *	0,91 ***	0,85 ***
50-64	0,77 ***	0,74 ***	0,16	0,16	0,35 *	0,38 **	0,44 **	0,39 *
Utbildning (ref. hög utb.)								
Låg	-1,37 ***	-1,37 ***	-1,18 ***	-1,10 ***	0,31	0,22	0,27	0,30
Medellåg	-0,88 ***	-0,91 ***	-0,66 ***	-0,61 ***	0,33 *	0,26	0,04	0,02
Medelhög	-0,48 ***	-0,49 ***	-0,38 ***	-0,37 ***	0,20	0,18	0,30 *	0,29 *
Bostad (ref. storstad)								
Ren landsbygd	-0,56 ***	-0,53 ***	-0,50 ***	-0,51 ***	-1,18 ***	-1,16 ***	-0,25	-0,23
Mindre tätort	-0,23	-0,19	-0,46 ***	-0,46 ***	-0,38 *	-0,35 *	-0,49 ***	-0,45 **
Stad eller större tätort	-0,24 *	-0,22 *	-0,41 ***	-0,43 ***	-0,02	-0,01	-0,41 ***	-0,40 ***
Personlighetsdrag								
Utåtriktning (ref. hög grad)								
Låg grad		-0,36		-0,67 ***		-0,64 *		-0,49
Varken hög eller låg grad		-0,14		-0,37 ***		-0,16		-0,16
Anspändhet (ref. hög grad)								
Låg grad		-0,15		-0,24 *		-0,31		-0,59 ***
Varken hög eller låg grad		-0,06		-0,08		-0,20		-0,64 ***
Välvilja (ref. hög grad)								
Låg grad		0,33 **		-0,32 **		0,16		-0,06
Varken hög eller låg grad		0,15		-0,23 **		0,13		-0,05
Målinriktning (ref. hög grad)								
Låg grad		0,24		0,11		0,26		0,04
Varken hög eller låg grad		0,09		0,12		0,07		0,39 ***
Öppenhet (ref. hög grad)								
Låg grad		-0,39 *		-0,40 **		0,42 *		-0,28
Varken hög eller låg grad		-0,25 **		0,06		0,09		-0,33 **
Intercept	-0,73 ***	-0,61	0,13	0,56 ***	-1,39 ***	-1,26 ***	-3,36 ***	-2,68 ***
Nagelkerke R ²	0,16	0,17	0,08	0,10	0,04	0,05	0,06	0,07
Antal	2503	2503	2945	2945	1463	1463	4266	4266

Tabell 1 Forts. Köpvanor i olika grupper. Binominal logistisk regression. Logaritmerade oddskvoter.

	Present		Rabatterbudanden		Mer än råd till		Prutat		Auktion	
	Modell 1	Modell 2	Modell 1	Modell 2	Modell 1	Modell 2	Modell 1	Modell 2	Modell 1	Modell 2
Klassiska segmenteringsvariabler										
Kön Kvinna (ref. man)	1,00***	0,94***	0,53***	0,50***	0,47***	0,38**	-1,21***	-1,15***	-0,99***	-0,95***
Ålder (ref. 65-85)										
16-29	-0,37*	-0,45**	-0,89***	-0,91***	1,83***	1,53***	-0,49	-0,80**	0,07	-0,14
30-49	-0,12	-0,17	-0,17	-0,17	1,40***	1,33***	0,37	0,21	0,61***	0,50***
50-64	-0,34**	-0,39**	-0,14	-0,14	0,72***	0,74***	0,27	0,16	0,21	0,13
Utbildning (ref. hög utb.)										
Låg	-0,64***	-0,55***	-0,18	-0,18	0,85***	0,47*	-0,40	-0,48	-0,46**	-0,50**
Medellåg	-0,32**	-0,26	-0,09	-0,09	0,59***	0,29	0,07	-0,02	-0,15	-0,20
Medelhög	-0,17	-0,16	-0,01	-0,01	0,25	0,17	0,24	0,23	0,19	0,18
Bostad (ref. storstad)										
Ren landsbygd	-0,01	-0,04	-0,08	-0,08	-0,75***	-0,67**	0,29	0,43	0,18	0,27
Mindre tätort	-0,05	-0,08	0,17	0,18	-0,38*	-0,32	0,14	0,25	0,05	0,13
Stad eller större tätort	-0,01	-0,05	0,09	0,09	-0,10	-0,08	-0,16	-0,08	-0,08	-0,03
Personlighetsdrag										
Utåtriktning (ref. hög grad)										
Låg grad		-0,02		0,03		0,66**		-0,76		-0,20
Varken hög eller låg grad		-0,57***		-0,23**		0,05		-0,76***		-0,26
Anspändhet (ref. hög grad)										
Låg grad		0,11		-0,11		-0,92***		-0,19		-0,14
Varken hög eller låg grad		0,01		0,01		-0,30*		-0,44		-0,43***
Välvilja (ref. hög grad)										
Låg grad		0,24		-0,02		0,45**		0,96***		0,68***
Varken hög eller låg grad		-0,19		-0,03		0,45***		0,37		0,36**
Målinriktning (ref. hög grad)										
Låg grad		0,18		0,08		1,34***		0,32		0,34
Varken hög eller låg grad		0,37**		0,00		0,70***		0,40*		0,19
Öppenhet (ref. hög grad)										
Låg grad		-0,37		-0,11		0,30		-0,89*		-0,73**
Varken hög eller låg grad		-0,28*		0,05		-0,08		0,04		-0,05
Intercept	-1,01***	-0,89***	-1,60***	-1,48***	-4,48***	-4,48***	-2,81***	-2,80***	-2,06***	-2,04***
Nagelkerke R ²	0,09	0,12	0,03	0,04	0,07	0,16	0,06	0,10	0,06	0,08
Antal	1467	1467	4266	4266	4281	4281	2805	2805	2803	2803

Kommentar: Köpvana räknas som oftare än en gång per vecka beträffande ekologiskt, köpcentrum, rabatterbudande; oftare än en gång per månad beträffande internet, second hand, presenter, mer än råd till, prutat; oftare än en gång per kvartal beträffande auktion. Beträffande internet så inkluderar analysen enbart de som använt internet under de senaste 12 månaderna. Signifikansnivåer: p<0.01:***; p<0.05:**; p<0.1.*

Källa: SOM-undersökningen 2009-2011. Internet (2010, 2011), ekologiskt (2009, 2010), köpcentrum (2009), second hand (2009, 2010, 2011), present (2009), rabatterbudanden (2009, 2010, 2011), mer än råd till (2009, 2010, 2011); prutat (2010, 2011), auktion (2010, 2011).

Våra resultat tyder på att personer som *handlar på auktion* har en låg grad av välvilja och en hög grad av öppenhet. Vi skulle vilja förklara den låga graden av välvilja på samma sätt som vi gjort vid prutning. Precis som vid prutning kan ekonomiska intressen ta över vid själva budgivningen, kanske på medmänsklig bekostnad. Hög grad av öppenhet skulle vi vilja förklara på samma sätt som öppenheten vid on-line shopping, eftersom vi tror att mycket av det som i dag införskaffas på auktion görs via internet. Vi tror visserligen även att människor som besöker en traditionell auktion är mer öppna än övriga personer, då de letar efter alternativa och kreativa inköpsvägar jämfört med de som ofta besöker köpcentra (se ovan).

Kan vi tala om konsumenttyper i Sverige?

Om vi kortfattat sammanfattar vår empiri så kan vi konstatera att extroverta konsumenter ofta besöker köpcentra, förhandlar om pris och köper ekologiska produkter, medan introverta konsumenter ofta handlar över sina tillgångar.

Vi kan konstatera att ängsliga konsumenter ofta köper ekologiskt, second-hand och handlar över sina tillgångar, medan lugna konsumenter inte har några utmärkande köpvanor överhuvudtaget.

Vidare ser vi att vänligt inställda konsumenter ofta köper ekologiskt, medan fientligt inställda konsumenter ofta handlar on-line, prutar och går på auktion.

Vi kan också konstatera att planerande konsumenter hushåller med sina resurser medan spontana konsumenter köper över sina tillgångar.

Slutligen så kan vi konstatera att okonventionella konsumenter köper ekologiskt, förhandlar om priset, handlar via internet och handlar på auktion, medan konventionella konsumenter ofta besöker köpcentrum för att införskaffa annat än mat.

Till sist vill vi reflektera över vad vi egentligen har funnit i detta kapitel, vad säger våra resultat egentligen? Vi kan ju inte bortse från det faktum att personlighetstyp enbart bidrar med en förklaring på 1-9 procent på de olika köpvanor som vi mätt (tabell 1).

I och med att vi tog in personlighet efter de övriga förklaringsvariablerna så valde vi att ge personlighet lägre prioritet i vår förklaringsmodell. Det kan dock vara så att skillnader i köpvanor mellan män och kvinnor och olika åldersgrupper egentligen inte beror på kön eller ålder, utan att det egentligen beror på att personligheten varierar mellan könen och åldersintervallen (tabellbilaga). Det är möjligt att personlighetstyper kan förklara varför köpvanor skiljer sig åt mellan demografiska grupper. En 83-åring som har en hög grad av öppenhet och en låg grad av välvilja kanske handlar lika mycket on-line som en genomsnittlig 29 åring. Ålder är egentligen ingen bra förklaringsvariabel till personens beteende. Däremot så kan en hög grad av öppenhet *förklara* att personen är öppen för ny teknik som exempelvis internet och en låg grad av välvilja kan *förklara* att personen är fientligt inställd till personliga möten och därför undviker en fysisk butik.

Tidigare har vi också sett att personlighetstyper kan ligga till grund för andra förklaringsvariabler som exempelvis utbildning (Langford, 2003). Framöver vore det därför intressant att vända på steken och först ta hänsyn till personlighetstyp och därefter lägga till de traditionella segmenteringsvariablerna.

Även om personlighetstyperna inte förklarar särskilt mycket så är det ändå statistiskt säkerställt att de kan bidra med en förklaring till samtliga köpvanor, utöver det som går att förklara med kön, ålder, utbildning och boendeort.

Med tanke på komplexiteten i både köpvanor och personlighet, så är vi uppriktigt förvånande över det vi har funnit. Då personer reflekterar så är de medvetna, då de agerar så styrs de många gånger av omedvetna impulser och önskningar (Hall, 1954). Det som kan fångas i en enkät är det som respondenten känner till om sig själv och det som respondenten vill föra fram i ljuset. Enligt psykoanalytisk teori så är stora delar av personligheten täckt av en skugga. Då resultaten från denna studie tolkas är det viktigt att ha detta i åtanke – att personer medvetet eller omedvetet skuggar vilka personlighetstyper de är och vilka köpvanor de har.

Som vi ser det så är vårt bidrag med detta kapitel att belysa några intressanta konsumenttyper i Sverige, som kan vara värda att undersöka vidare i framtiden. Vi kan skymta skuggan av en extrovert konsumenttyp som köper mycket ekologiska produkter, vi kan skymta skuggan av en ängslig konsumenttyp som köper mycket secondhand och ekologiska produkter, vi kan skymta skuggan av en spontan konsumenttyp som ofta köper över sina tillgångar och vi kan skymta skuggan av en fientligt inställd konsumenttyp som ofta prutar och går på auktion. Dessa konsumenttyper säger någonting utöver det vi kan förklara med demografiska och socioekonomiska faktorer. Det handlar om djupare psykologiska insikter om mänskligt beteende. Det handlar om ett isberg som till stora delar ligger under ytan, men vars topp vi lyckats skymta med hjälp av en enkät.

Noter

- ¹ Personlighetsfrågorna mäts med 4 skalsteg från ”stämmer helt” till ”stämmer inte alls”, se fråga 51 i Riks-SOM 3 i bilagan. Se även Holmberg & Weibull (2010). Vårt minimumkriterium för hög grad av faktorn är ett medelvärde på de tre frågorna som mäter faktorn på ”stämmer ganska bra” ($m \leq 2,0$). Vårt minimumkriterium för låg grad av faktorn är ett medelvärde på de tre frågorna som mäter faktorn på ”stämmer inte särskilt bra” ($m \geq 3,0$). Detta innebär att de som klassificeras som medelgrad på faktorn är de vars medelvärde på de tre frågorna hamnar mellan svarsalternativen ”stämmer ganska bra” och ”stämmer inte särskilt bra” ($m=2,33 - 2,67$).
- ² Köpbeteendevariablerna mäts på en skala med 7 skalsteg från ”ingen gång” till ”flera gånger i veckan” under de senaste 12 månaderna. Kriteriet för vad som räknas som ”ofta” beror på hur vanligt förekommande beteendet är. För köp av ekologisk mat, besöka köpcentrum och använda rabatterbjudanden är definitio-

nen av ofta ”minst en gång i veckan”. För köp via internet, köper second-hand, köper present, köper över ens resurser och prutar är definitionen ”minst en gång per månad” och för handlar på auktion är det ”minst en gång per kvartal”.

Referenser

- Allport, G. W. & Odbert, H. S. (1936). Trait names: A psycho-lexical study. *Psychological Monographs*, 47 (1, Whole No. 211).
- Asthan, M. C., Lee, K. & Paunonen S. V. (2002). What is the central feature of extraversion? Social attention versus reward sensitivity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83, 245-252.
- Bardhi, F. & Arnould, E. J. (2005). Thrift shopping: Combining utilitarian thrift and hedonic treat benefits. *Journal of Consumer Behaviour*, 4, 223-233.
- Beatty, S. E., Kahle, L. R. & Homer, P. (1991). Personal values and gift-giving behaviors: A study across cultures. *Journal of Business Research*, 22, 149-157.
- Belk, R. W. & Coon, G. S. (1993). Gift givings as agapic love: An alternative to the exchange paradigm based on dating experiences. *Journal of Consumer Research*, 20, 393-417.
- Bosnjak, M., Galesic, M. & Tuten, T. (2007). Personality determinants of online shopping: Explaining online purchase intentions using a hierarchical approach. *Journal of Business Research*, 60, 597-605.
- Cattell, R. B. (1957). *Personality and motivation structure and measurement*. Yonkerson-Hudson, NY: World.
- Clower, C. E. & Bothwell, R. K. (2001). An exploratory study of the relationship between the Big Five and inmate recidivism. *Journal of Research in Personality*, 35, 231-237.
- DeSarbo, W. S. & Edwards, E. A. (1996). Typologies of compulsive buying behavior: a constrained clusterwise regression approach. *Journal of Consumer Psychology*, 5, 231-262.
- Donthu, N. & Garcia, A. (1999). The Internet Shopper. *Journal of Advertising Research*, 39, 52-58.
- Eysenck, H. J. (1953). *The structure of human personality*. New York: Wiley.
- Fleeson, W., Malanos, A. B. & Achille, N. M. (2002). An intraindividual process approach to the relationship between extraversion and positive affect: Is acting extraverted as “Good” as being extraverted? *Journal of Personality and Social Psychology*, 83, 1409-1422.
- Fraj, E. & Martinez, E. (2006). Influence of personality on ecological consumer behaviour. *Journal of Consumer Behaviour*, 5, 167-181.
- Guiot, D. & Roux, D. (2010). A second-hand shoppers motivation scale: Antecedents, consequences, and implications for retailers. *Journal of Retailing*, 86, 383-399.
- Hall, C. S. (1954). *A Primer of Freudian Psychology*. New York: The World Publishing Company.

- Holmberg, S. & Weibull, L. (2010). Människans fem personlighetsegenskaper i Holmberg, S. & Weibull, L. (red), *Nordiskt ljus. 37 kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborg: SOM-institutet.
- Jensen-Campbell, L. A. & Graziano, W. G. (2001). Agreeableness as a moderator of interpersonal conflicts. *Journal of Personality*, 69, 323-362.
- John, O. P. (1990). The "big five" factor taxonomy: Dimension of personality in the natural language and questionnaires i Pervin, L. A. (red), *Handbook of personality*. New York: Guilford Press.
- Kassarjian, H. K. (1971). Personality and Consumer Behavior: A Review. *Journal of Marketing Research*, 8, 409-418.
- Kwapil, T. R., Wrobel, M. J. & Pope, C. A. (2002). The five-factor personality structure of dissociative experiences. *Personality and Individual Differences*, 32, 431-443.
- Langford, P. H. (2003). A one-minute measure of the Big Five? Evaluating and abridging Shafer's (1999a) Big Five markers. *Personality and Individual Differences*, 35, 1127-1140.
- LaRose, R. & Eastin, M. S. (2002). Is online buying out of control? Electronic commerce and consumer self-regulation. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 46, 549-564.
- Larsen, R. J. & Buss, D. M. (2005). *Personality Psychology. Domains of Knowledge about human nature*. McGraw-Hill: New York.
- Morris, M. W., Larrick, R. P. & Su, S. K. (1999). Misperceiving negotiation counterparts: When situationally determined bargaining behaviors are attributed to personality traits. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, 52-67.
- Mowen, J. C. & Spears, N. (1999). Understanding compulsive buying among college students: A hierarchical approach. *Journal of Consumer Psychology*, 8, 407-430.
- Murray, G., Allen, N. B. & Trinder, J. (2002). Longitudinal investigation of mood variability and the neuroticism predicts variability in extended states of positive and negative affect. *Personality and Individual Differences*, 33, 1217-1228.
- Ross, S. R., Canada, K. E. & Rausch, M. K. (2002). Self-handicapping and the Five Factor Model of personality: mediation between neuroticism and Conscientiousness. *Personality and Individual Differences*, 32, 1173-1184.
- Schmitt, D. P., & Buss, D. M. (2001). Human mate poaching: Tactics and temptations for infiltrating existing relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80, 894- 917.
- Trobst, K. K., Herbst, J. H., Masters, H. L. & Costa, P. T. (2002). Personality pathways to unsafe sex: Personality, condom use and HIV risk behaviors. *Journal of Research in Personality*, 36, 117-133.
- Watson, D. C. (2003). Procrastination and the five-factor model: A facet level analysis. *Personality and Individual Differences*, 30, 149-158.
- Wu, K. D. & Clark, L. A. (2003). Relations between personality traits and self-reports of daily behavior. *Journal of Research in Personality*, 37, 231-256.

Tabellbilaga Förekomst av personlighetsdrag i olika persongrupper. Korstabell (procent)

	Personlighet															
	Utåtriktning			Anspändhet			Välvilja			Målinriktning			Öppenhet			
	Hög	Medel	Låg	Hög	Medel	Låg	Hög	Medel	Låg	Hög	Medel	Låg	Hög	Medel	Låg	
N=4802	Alla			Anspändhet			Välvilja			Målinriktning			Öppenhet			
	100	75	21	4	16	32	52	51	33	16	64	24	12	65	27	8
		3483	936	146	708	1456	2376	2367	1491	700	2930	1111	526	2950	1237	375
	54	56	48	49	67	60	46	65	46	34	52	56	60	63	39	31
	15	16	16	19	19	18	13	12	17	25,9	12	19	29	16	16	15
	30-49	31	30	25	28	30	33	30	34	29,7	31	33	27	34	27	34
	50-64	28	28	28	27	27	29	30	26	24,3	29	27	22	29	27	21
	65-85	27	25	26	25	25	25	28	23	20,1	28	21	22	20	31	45
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	21	19	22	34	23	20	20	21	18	23	21	18	22	15	26	44
	31	30	37	36	36	34	29	28	35	40	29	37	39	30	37	31
	21	22	20	20	21	21	22	21	21	20	22	21	18	24	17	16
	27	29	22	11	20	26	30	30	27	17	29	25	22	32	20	9
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	33	31	41	50	51	37	26	34	30	41	31	37	41	31	36	48
	45	47	41	45	38	48	46	48	46	37	46	45	42	47	44	40
	17	18	16	2	8	13	22	15	18	18	18	15	14	18	15	9
	5	5	3	3	3	2	7	4	6	5	5	4	4	5	4	3
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	15	15	17	15	15	15	16	15	16	16	15	15	14	14	18	16
	21	20	24	24	21	21	21	21	20	23	21	21	20	20	22	24
	47	48	45	50	47	49	47	49	47	44	47	48	50	49	45	45
	17	17	15	12	18	15	17	15	17	18	16	16	17	17	15	15
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	36	37	32	25	36	36	36	33	38	40	35	37	41	39	30	21
	36	39	30	21	36	37	36	40	34	28	36	38	34	40	31	24
	8	9	7	6	14	7	7	8	8	8	7	11	9	9	6	5
	29	32	19	25	31	28	30	32	25	30	27	34	31	33	22	21
	5	5	6	12	11	6	3	6	6	6	3	7	15	5	8	5
	26	26	24	17	32	26	24	23	26	29	24	27	32	24	25	32
	8	10	8	7	10	8	11	7	11	15	9	10	11	9	10	6
	18	19	16	19	20	19	17	20	17	16	18	18	18	19	18	15
	4	5	3	2	4	3	5	3	4	9	4	5	5	4	5	3

Källa: SOM-undersökningen 2009-2011.

Kommentar: *** < .01, ** < 0.05, * < 0.1, 1) en gång i månaden eller oftare, 2) en gång i veckan eller oftare, 3) en gång i kvartalet eller oftare. Signifikansen innebär att skillnader i personlighetsdraget (hög, medel respektive låg) finns mellan åtminstone två kategorier som mäter varriabeln.

ALKOHOLKONSUMTION – VANOR OCH VOLYM

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

År 1955 försvann motboken. Den hade införts 1917 i syfte att minska svenska folkets alkoholkonsumtion genom att begränsa månadsransonen. Bakgrunden var det omfattande superiet. Genom att man bara kunde köpa alkohol på motbok kunde konsumtionen begränsas. Motbok lämnades ut först efter ansökan som visade att man levde skötsamt. Andra begränsningar var att motboken huvudsakligen var förbehållen män över 25 år, men kunde även efter prövning ges till yrkesverksamma ogifta kvinnor (Björ m.fl., 1985). Under motboksperioden minskade alkoholkonsumtionen kraftigt – till i genomsnitt drygt tre liter ren alkohol per år och person i slutet av 1950-talet, jämfört med omkring sex liter i slutet av 1800-talet (SCB, 1960). Konsumtionen var i huvudsak starksprit, trots att motboken innebar relativt små restriktioner för den som ville köpa vin.

När motboken avskaffades 1955 uteblev till en början den befarade konsumtionsökningen, men under 1960-talet började alkoholintaget att stiga. Det ledde till nya restriktioner ackompanjerade av folkhälsokampanjer. Följden blev en viss minskning i drickandet och konsumtionen höll sig sedan på en stabil nivå fram till mitten av 1990-talet för att sedan öka i samband med Sveriges EU-inträde (Ramstedt m fl, 2010a, 2010b). Nu infördes sänkta skatter på öl och vin, lädvin introducerades och det blev lördagsöppet på Systembolaget (Ramstedt m fl, 2009; Weibull m fl, 2010; Weibull, 2012). Samtidigt blev det tillåtet med en ökad införselkvot av alkohol från andra EU-länder, något som utnyttjades av många svenskar särskilt i södra Sverige (Holmberg & Weibull, 2006).

De minskade restriktionerna har fått till följd att det har blivit svårare att ge en rättvisande skattning av den totala alkoholkonsumtionen i Sverige. Så länge Systembolaget var den helt dominerande källan för alkohol var försäljningsstatistiken ett bra riktmärke, men med ökad privat införsel och längre vistelser i andra länder kompliceras bilden. Att mäta människors alkoholkonsumtion är överlag problematiskt och metoderna varierar. Inom Europa bygger man i huvudsak på frågeundersökningar, som kan skilja sig relativt mycket åt mellan enskilda länder (Bloomfield et al, 2011).

I Sverige görs mätningar av alkoholkonsumtion av bland andra Statens Folkhälsoinstitut (t ex Statens Folkhälsoinstitut, 2011) och Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning (SoRAD) vid Stockholms universitet, som även svarar för en regelbunden sammanställning av data från olika källor som skattar den samlade *alkoholkonsumtionen* i Sverige (t ex Ramstedt, 2010a). Dessa studier syftar primärt till att skatta den samlade konsumtionsvolymen av alkohol i Sverige. De studier av

alkoholkonsumtion som SOM-institutet inledde år 1992 inom ramen för institutets livsstilmätningar har däremot avsett att studera svenska folkets *alkoholvanor* och utgått från hur ofta man dricker olika slag av alkohol (Weibull, 2012). Sedan 2010 har SOM-undersökningarna även prövat att introducera ett mått på hur mycket personer dricker av olika alkoholhaltiga drycker.¹ I det följande är avsikten att relatera våra analyser av svenska folkets alkoholvanor till konsumtionsvolymen. Frågan är vilket samband som finns mellan att dricka alkohol mer eller mindre regelbundet och den mängd man dricker – och hur mönstret ser ut i olika grupper.

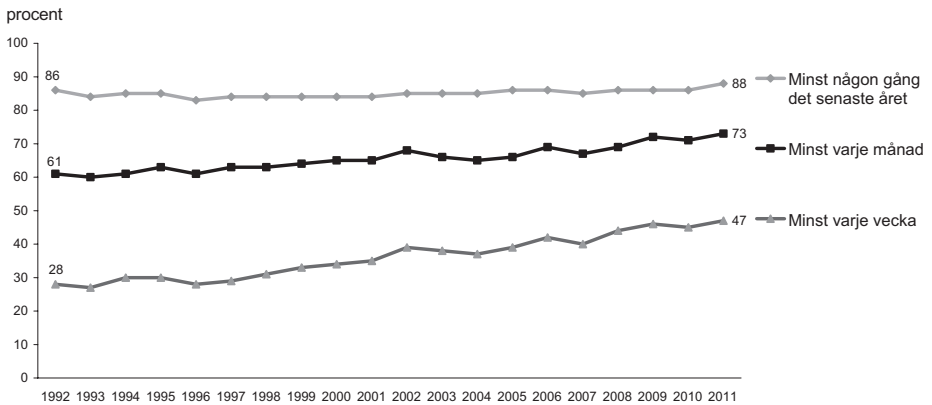
Svenska alkoholvanor

Enligt den samlade översikten från SoRAD drack en genomsnittlig invånare i Sverige över 15 år 2010 drygt nio liter ren alkohol. Av alkoholen kom knappt två tredjedelar från Systembolaget medan resandeförseln uppskattades stå för cirka 15 procent (Ramstedt, 2010a).² Tendensen för de senaste fem åren visar på en svag nedgång från toppåret 2004. Då var genomsnittsvolymen 10,5 liter, varav resandeförseln beräknades stå för över 25 procent, vilket var den högsta nivå som uppmätts i Sverige. Minskningen efter 2004 beror i dessa skattningar således nästan helt på att resandeförseln bedöms ha minskat.³

Det mått som sedan 1992 använts i de nationella SOM-undersökningarna är inte enkelt jämförbart med det volymmått som används av SoRAD, eftersom huvudfrågan i den nationella SOM-undersökningen gäller hur ofta man dricker alkohol, inte hur mycket. Det är därför inte nödvändigtvis något anmärkningsvärt i att svaren på frågan om hur ofta man dricker starksprit, vin eller öl inte uppvisar samma trend under det gångna decenniet. Den nedgång som SoRAD:s volymskattning redovisar efter 2004 kan inte iakttas för vanan att dricka alkohol. SOM-undersökningens vanekurva visar tvärtom en långsamt uppåtgående tendens under hela mätperioden – alkoholdrycker finns allt oftare med i våra vanor (figur 1).

Det mönster som vi kan se i alkoholvanorna är att de som dricker alkohol uppger att de gör det oftare. De som aldrig dricker alkohol ligger på drygt tio procent hela perioden, medan andelen som dricker starksprit, vin eller öl minst någon gång i veckan har på knappt tjugo år ökat från 28 till 47 procent. Också andelen som dricker alkohol minst någon gång i månaden har ökat: sällan-konsumenterna förefaller ha fått mer frekventa vanor. Andelarna ligger på samma nivå som den undersökning av alkoholvanor som Statens Folkhälsoinstitut genomförde 2010 (Statens Folkhälsoinstitut, 2011).

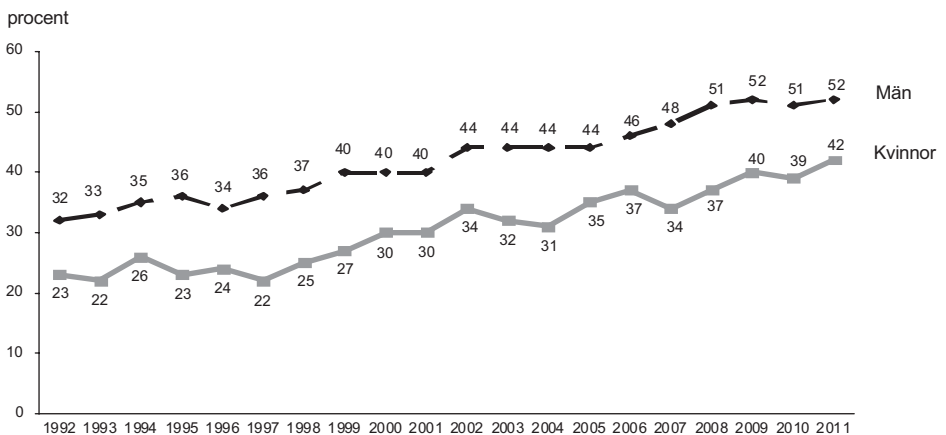
Figur 1 *Andel som dricker alkohol minst varje vecka under de senaste 12 månaderna respektive minst någon gång under de senaste 12 månaderna 1992-2011 (procent)*

Kommentar: Frågan lyder: 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?', där 'Druckit sprit/vin/starköl' ingår som ett av ett stort antal delfrågor. De 7 svarsalternativen lyder: 'Ingen gång'; 'Någon gång under de senaste 12 månaderna'; 'Någon gång i halvåret'; 'Någon gång i kvartalet'; 'Någon gång i månaden'; 'Någon gång i veckan', 'Flera gånger i veckan'.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1992-2011.

Figur 2 *Regelbundna alkoholvanor bland kvinnor och män 1992-2011 (procent som dricker alkohol minst en gång per vecka)*

Kommentar: Med regelbundna alkoholvanor menas konsumtion av starksprit/vin/starköl minst någon gång i veckan. Procenten har beräknats bland personer som besvarat enkätfrågan. Se i övrigt anmärkningen under figur 1.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Tendensen är i stort sett densamma för alla grupper. Som vi kan se följer kvinnor och män samma trend (figur 2). Detsamma gäller mönstren i drickandet. Kvinnor ligger alla undersökta år omkring tio procentenheter lägre än männen. De yngsta ligger lägre än medelålders och äldre. I likhet med vad vi har observerat i tidigare års mätningar finns den mest frekventa alkoholkonsumtionen bland högre tjänstemän och bland högutbildade. År 2011 var andelen som dricker alkohol minst en gång i veckan i dessa två grupper 67 respektive 59 procent, vilket gör att det är rimligt att betrakta dem som riskgrupper i fråga om alkoholrelaterad ohälsa (Ramstedt m fl, 2010b; Weibull, 2012). Minst frekvent alkoholdrickande finns bland personer mellan 16 och 29 år (32 procent).

När det gäller olika alkoholdrycker är det vin som dominerar i fråga om frekvens. Omkring var tredje person boende i Sverige dricker vin minst en gång i veckan, medan en femtedel aldrig dricker vin (tabell 1). Starksprit dricks minst regelbundet – 10 procent dricker starksprit minst en gång i veckan, en knapp tredjedel gör det aldrig. En dryg tredjedel dricker aldrig starköl, knappt en femtedel gör det minst en gång i veckan. En annan iakttagelse är att vin är den dryck som ligger högt när det gäller alkoholdrickande flera gånger i veckan med knappt tio procent. Mönstret är relativt stabilt för de fyra år frågan ställts inom ramen för SOM-undersökningen, möjligen med en liten minskning för starksprit och någon ökning för vin.

I fråga om starksprit finns den högsta andelen med konsumtion minst en gång i veckan bland män, äldre, medelutbildade och högre tjänstemän, medan den regelbundna konsumtionen av starksprit är särskilt låg bland kvinnor. Den relativt stora skillnaden i kvinnors och mäns starkspritsvanor gäller i alla åldrar. Vindrickandet ligger däremot något högre bland kvinnor än bland män, särskilt i åldersgruppen 50–64 år. Även högutbildade och högre tjänstemän kännetecknas av en frekvent vinkonsumtion, medan det i mindre grad gäller de yngsta och lågutbildade. Starköl är framför allt männens revir med tre gånger så frekvent användning som bland kvinnor, särskilt i åldersgruppen 30–49. I övrigt finns det relativt små skillnader i frekvensen att dricka starköl.

I tabell 2 redovisas även alkoholkonsumtionen för några andra grupper. Det kan bland annat utläsas hur konsumtionsfrekvensen för alkohol ser ut i olika delar av Sverige och efter partisympati. Den mest frekventa alkoholkonsumtionen finner vi i Stockholm – 54 procent uppger att de dricker alkohol minst någon gång i veckan, jämfört med 31 procent i Övre Norrland. Det visar sig vara vinkonsumtionen som är särskilt frekvent i Stockholm, medan starksprit och starköl ligger något lägre. I Övre Norrland ligger frekvensen på samtliga tre alkoholdrycker klart under genomsnittet.

När det gäller partiernas sympatisörer visar sig moderat- och folkpartisympatisörer ha den mest frekventa alkoholkonsumtionen, minst frekvent är de kristdemokratiska sympatisörernas konsumtion. I fråga om enskilda drycker skiljer Sverigedemokraternas sympatisörer ut sig genom att ha den mest frekventa starkspritskonsumtionen, vinkonsumtionen är mest frekvent bland sympatisörer till Vänsterpartiet, Moderaterna och Folkpartiet. Starkölsdrickandet uppvisar i stort sett samma mönster

Tabell 1 Regelbundna alkoholvanor efter typ av dryck, 2010 och 2011 (procent)

		Frekvens						Summa procent	Antal svarande
		Ingen gång	År/halvår	Kvartal	Månad	Vecka	Flera ggr/v		
Sprit/vin/starköl	2010	14	8	7	26	33	12	100	1 776
	2011	12	8	7	26	35	12	100	2 997
Starksprit	2010	29	24	14	22	9	2	100	1 656
	2011	30	23	14	23	9	1	100	1 527
Vin	2010	22	14	10	24	23	7	100	1 653
	2011	19	14	9	24	26	8	100	1 534
Starköl	2010	34	15	10	23	15	3	100	1 658
	2011	34	14	10	23	16	3	100	1 538
Cider	2010	45	25	13	12	4	1	100	1 658
Druckit sig berusad	2010	57	21	8	11	2	1	100	1 658
	2011	54	22	10	11	3	0	100	1 540

Kommentar: Den samlade alkoholfrågan fanns 2010 i Riks-SOM 1 och år 2011 i både Riks-SOM 1 och Riks-SOM 2. Övriga frågor fanns båda åren enbart i Riks-SOM 3. Frågan om Cider ställdes inte 2011. Se i övrigt anmärkningen under figur 1.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010 och 2011.

men här ligger de sverigedemokratiska sympatisörerna i tätgruppen, medan folkpartistiska ligger något lägre. Det är dock knappast frågan om någon politisk faktor utan bakom de olika vanorna kan man delvis ana partiernas sammansättning efter kön och ålder.

De demografiska skillnaderna i alkoholvanor mellan olika grupper ger även antydning om alkoholkonsumtionens funktion i olika grupper. Bland de yngsta handlar det ofta om att dricka tills man inte klarar mer, se nedan, medan alkoholen bland högutbildade är mer av sällskapsdryck, vilket inte minst framgår av att en relativt hög andel – 15 procent, i jämförelse med fyra procent bland de lågutbildade – dricker flera gånger i veckan (Weibull m fl, 2010).

Det är viktigt att understryka att alkoholvanorna inte bara är kopplade till demografiska och socioekonomiska faktorer. I själva verket är alkoholvanorna i fråga om enskilda drycker påverkade av andra vanor där alkoholkonsumtion är en integrerad del. Exempelvis finns det ett tydligt samband mellan kulturvanor som teater- eller operabesök och vindrickande, medan besök på sportevenemang ofta är kopplade till starkölsdrickande (Weibull m fl, 2010).

Tabell 2 Alkoholvanor i olika grupper 2010 och 2011 (procent)

	Minst en gång per vecka druckit:								Minst en gång per månad druckit sig berusad	
	Starksprit		Vin		Starköl		Starksprit/ /vin/stöl			
	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011
Samtliga	11	10	30	34	18	19	45	47	15	14
Kön										
Kvinnor	5	4	30	36	8	9	39	42	10	11
Män	19	18	30	32	30	30	51	52	20	19
Ålder										
16 – 29	9	9	15	17	16	16	34	32	42	40
30 – 49	8	7	27	34	18	18	45	47	17	18
50 – 64	14	12	41	40	22	27	54	54	9	9
65 – 85	13	12	31	37	15	13	41	46	3	1
Utbildning										
Lägutbildad	15	9	18	21	18	16	32	36	9	5
Medellägutbildad	12	13	25	27	18	20	42	43	20	19
Medelhögutbildad	8	10	33	33	19	14	51	48	16	19
Högutbildad	10	8	45	50	18	22	55	59	11	13
Familjeklass										
Arbetarhem	10	9	18	20	16	17	33	34	17	17
Tjänstemannahem	11	11	38	44	19	20	57	59	13	14
Hö tj mannahem	20	15	62	58	26	23	67	67	18	18
Företagarhem	13	12	42	44	26	23	52	57	10	8
Parti										
V	16	11	28	45	22	26	45	45	16	17
S	8	11	19	28	14	17	36	37	10	12
MP	7	9	33	35	16	16	43	45	16	16
C	5	7	22	20	18	13	44	41	19	14
FP	11	8	36	42	17	18	52	53	8	21
M	16	12	43	44	23	24	57	59	15	13
KD	8	0	26	22	9	4	35	34	8	4
SD	16	18	14	17	22	22	39	49	28	27
Boendeort										
Stockholm	15	11	43	47	23	18	53	54	14	16
Ö:a Mellansverige	12	15	33	35	18	23	45	46	17	15
Småland/öarna	18	11	25	25	18	23	40	44	20	14
Sydsverige	13	8	28	30	14	18	43	49	16	15
Västsverige	10	9	26	34	21	20	50	49	24	14
N:a Mellansverige	6	7	18	23	9	12	36	38	15	9
Mellersta Norrland	13	10	22	28	17	15	36	41	10	19
Övre Norrland	10	4	25	23	12	10	33	31	8	16

Kommentar: Alla data utom det som gäller total alkoholkonsumtion (Riks 1 + Riks 2) från Riks 3.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010 och 2011.

Ett annat perspektiv på alkoholvanor gäller frågan om att dricka sig berusad. I SOM-undersökningen har svarspersonerna fått svara på frågan om hur ofta man under de senaste tolv månaderna druckit sig berusad. De som uppger att de minst någon gång i månaden druckit sig berusade har de två senaste åren varit stabil på cirka 15 procent, medan andelen som aldrig gjort det är omkring 55 procent. Det kan alltid diskuteras hur formuleringen ”dricka sig berusad” uppfattas och det kan givetvis aldrig uteslutas att svaren påverkas av vad som är socialt förväntat och att det senare varierar mellan olika grupper.

Den grupp som särskilt skiljer ut sig är unga under 30 år. Bland dem är det 40 procent som uppger att de under det gångna året druckit sig berusade minst en gång i månaden, knappt 30 procent har aldrig gjort det. Lägst andel ”fylledrickare” finns bland de äldsta och bland lågutbildade. Grupper som ligger över genomsnittet för befolkningen är män, medelutbildade och högre tjänstemän.

Det vi kan kalla alkoholkulturen skiljer sig klart mellan de yngsta och övriga grupper. Gruppen unga ligger under genomsnittet i regelbunden alkoholkonsumtion men har den högsta andelen som uppger att de minst någon gång i månaden druckit sig berusade. Sambandet mellan uppgiven berusning och regelbundenhet i alkoholkonsumtion ligger på 0,83 (Pearson's r): att dricka alkohol blir närmast liktydigt med att dricka sig berusad. Mönstret kan synas anmärkningsvärt men känns igen från andra studier av alkoholkonsumtion bland unga (Svenska Folkhälsoinstitutet, 2011).⁴ Det talas i dessa om ”binge drinking” (Stanridge et al, 2004), på svenska ofta benämnt intensivdrickande (Weibull, 2012), som anses särskilt allvarligt när det gäller alkoholrelaterade leverskador (Kuntsche et al, 2004).

Om vi utgår från att sambandet mellan hur ofta man dricker alkohol och hur ofta man dricker sig berusad säger något om alkoholkulturen finns det tydliga skillnader mellan olika grupper. Det visar sig att i den äldsta åldersgruppen är korrelationen 0,23, att jämföra med 0,83 bland de yngsta. Bland högre tjänstemän och högutbildade, alltså de med mest frekvent alkoholkonsumtion, är korrelationerna endast 0,19 och 0,28, medan sambandet bland exempelvis boende i arbetarhem är 0,50. Däremot är det relativt små skillnader mellan kvinnor och män, även om korrelationen är något högre bland män. När det gäller berusningsdrickande är det 2011 mycket små skillnader mellan olika delar av Sverige.

Det finns också ett samband mellan vilken alkohol man regelbundet dricker och hur ofta man dricker sig berusad. Det visar sig att starksprits- och starkölskonsumtion har högst samband med berusning (Pearson's $r=0,50$ respektive 0,46), medan sambandet är klart lägre för vin (0,26). Mönstret är detsamma i samtliga åldersgrupper, men den yngsta gruppen har högre samband mellan alkoholvana och berusning oavsett vilken dryck det gäller. Det är relativt liten skillnad mellan män och kvinnor, men sambandet är något högre mellan vin och berusning bland kvinnor och mellan starköl och berusning bland män. Det senare avspeglar dock i huvudsak vilken typ av alkohol man oftast dricker.

Hur mycket alkohol dricker en svensk?

Den fråga som vi ställt oss i föreliggande analys är hur konsumtionsvolymen av alkohol hänger samman med alkoholvanorna som dessa mäts i SOM-undersökningen. Ett test genomfördes redan inom ramen för 2010 års SOM-undersökning, där vi frågade hur mycket alkohol svarspersonerna bedömde att de drack under en vanlig vecka. Eftersom utfallet bedömdes väl spretigt valde vi att 2011 istället fråga om alkoholkonsumtionen *under den senaste veckan* – möjligen beroende på osäkerhet om vad som är en vanlig vecka. Det är således en fråga i två steg: först om man druckit någon alkohol under den föregående veckan och sedan till dem som druckit minst någon typ av alkohol en fråga om hur mycket starksprit, vin respektive starköl man druckit. Som hjälp vid ifyllandet fanns illustrationer av hur mycket ett glas av respektive alkoholtyp normalt rymmer.⁵

Det visade sig att 63 procent av de svarande uppgav att de druckit minst någon alkohol under den gångna veckan, alltså en höstvecka 2011.⁶ Procenttalet är en

Tabell 3 Alkoholkonsumtion senaste veckan 2011

Andel som druckit minst någon alkohol (starksprit, vin, starköl)	63 procent
Av dem som druckit:	
-----	-----
minst någon starksprit	39 procent (n=377)
1 – 10 cl	65 %
11 – 30 cl	27%
31 cl -	8%
genomsnitt i cl	16
-----	-----
minst något vin	46 procent (n=734)
1 – 30 cl	34%
30 – 60 cl	37%
61 cl -	29%
genomsnitt i cl	62
-----	-----
minst någon starköl	43 procent (n=474)
1 – 30 cl	7%
30 – 100 cl	54%
101 cl -	39%
genomsnitt i cl	140

Kommentar: Frågan lyder: *Hur mycket öl/vin/sprit drack du under den senaste veckan? Ange i centiliter (cl).* Svarsalternativen var *Jag har inte druckit någon alkohol alls* samt rutor för att föra in hur många centiliter man druckit av starköl, vin och starksprit. Rutorna har illustrerats med exempel på vad ett ordinarie öl-, vin- och drinkglas rymmer.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

något högre andel än som uppgivit sig dricka alkohol minst varje vecka (47 procent), men en lägre andel än för minst en gång i månaden (73 procent). Det är också det rimliga resultat: de som fångas upp av frågan om den gångna veckan ska vara de som dricker alkohol varje vecka samt en viss andel av dem som gör det mer sällan, men som gjort det just den gångna veckan. Av dem som druckit minst något hade 39 procent druckit starksprit, 73 procent vin och 43 procent starköl. För att vi ska få en jämförelse med alkoholvanan måste vi räkna fram vad det blir utslaget på samtliga svarande. Det visar sig då att frågan om den gångna veckan i huvudsak fungerar bra även för de enskilda slagen av alkohol.⁷ Det gör att vi nu kan beräkna hur mycket genomsnittspersonerna druckit (tabell 3).

Tabell 4 är konstruerad så att den först anger andelen som konsumerat minst något av respektive alkoholdryck under den gångna veckan. Därunder anges den procentuella fördelningen på den druckna volymen och slutligen genomsnittsvoly-men. Sålunda har 39 procent druckit minst någon starksprit, av dessa har i sin tur 8 procent druckit mer än 30 centiliter och genomsnittsvoly-men är 16 centiliter. Genomsnittsvoly-men för vin bland dem som druckit minst något den gångna veckan är 62 centiliter och volymen starköl 140 centiliter.

Konsumtionsvolymen bland dem som druckit minst något av varje dryck kan också jämföras mellan olika grupper. Mönstret är i stort sett detsamma som vi sett i fråga om vanorna. Män konsumerar mer starksprit och starköl än kvinnorna, medan det inte finns någon könsskillnad i konsumtionen av vin. Konsumtionen av starksprit ligger något högre bland högre tjänstemän. Vinkonsumtionen är högre bland högutbildade, högre tjänstemän och företagare, medan starköl ligger högst bland de unga och i arbetarfamiljer. I dessa grupper har de som druckit alkohol också druckit relativt mycket.

När det gäller ålder är resultatet på en punkt avvikande från vad vi sett i fråga om konsumtionsvanor. Det gäller de yngstas konsumtion av starksprit. Tidigare konstaterade vi att vanan att dricka starksprit i den gruppen var lågfrekvent – nio procent av dem mellan 16 och 29 år uppgav att de drack starksprit minst en gång i veckan. Bland de unga som druckit någon alkohol under den gångna veckan – 53 procent – är 39 centiliter en klart större volym än vad som kunde förväntas. En fördjupad analys visar att det är en relativt liten grupp som drar upp genomsnittet på volymen. Det är möjligt att förklaringen därför kan ligga i det intensivdrickande som till viss del är utmärkande för den yngre gruppen.

Den avslutande frågan är hur den konsumerade volymen förhåller sig till hur ofta man dricker alkohol. Vårt intresse är att studera hur sambandet ser ut mellan den uppgivna vanan att dricka en viss typ av alkohol och hur mycket alkohol man dricker. Vår förväntan är att de som dricker oftare också dricker mer. Med det mått vi har använt för att beräkna volymen – hur mycket man druckit under den senaste veckan – ska vi förvänta särskilt stor volym bland dem som uppger sig ha för vana att dricka alkohol flera gånger i veckan. Det är också det resultat som visar sig i tabell 5 – och det gäller för samtliga tre alkoholtyper vi undersökt.⁸

Tabell 4 Genomsnitt bland dem som druckit respektive dryck 2011 (centiliter)

	Starksprit	Vin	Starköl
Alla	16	62	140
Kön			
Kvinnor	9	63	101
Män	19	65	155
Ålder			
16 – 29	39	58	198
30 – 49	13	60	148
50 – 64	10	58	144
65 – 85	14	73	83
Utbildning			
Lågutbildade	14	50	148
Medellågutbildade	18	52	148
Medelhögutbildade	23	71	154
Högutbildade	11	71	115
Familjeklass			
Arbetarfamilj	21	50	167
Tjänstemannafamilj	11	62	121
Högre tjänstemannafamilj	(22)	84	154
Företagare	(16)	84	(131)
Partisympati			
V	15	76	170
S	15	67	164
MP	11	84	(138)
FP	13	71	(113)
M	13	61	128

Kommentar: Om frågan se anmärkning till tabell 3. Antalet svarspersoner varierar betydligt mellan olika grupper. I de flesta grupper är det omkring 100 eller högre. Centiliter inom parentes är baserade på under 50 personer och antalet C- och SD-sympatisörer är alltför få för att kunna analyseras.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011

För starksprit gäller att den uppgivna dryckesvolymen senaste veckan stiger linjärt med frekvensen i drickandet. De som uppger sig dricka starksprit åtminstone någon gång om året har i genomsnitt druckit fem centiliter den gångna veckan, och de som uppger sig dricka varje vecka har druckit över 30 centiliter. Det framgår också att den stora skillnaden är mellan att dricka en respektive flera gånger i veckan; de

Tabell 5 Volymen drucken alkohol under den gångna veckan bland dem som druckit minst någon alkohol efter uppgiven vana att dricka olika typer av alkohol 2011 (centiliter)

Alkoholtyp	Uppgiven vana						Totalt
	Någon gång/år	Någon gång halvår	Någon gång kvartal	Någon gång månad	Någon gång vecka	Flera gånger i veckan	
Starksprit	(5)	(5)	(9)	13	17	(31)	14
Vin	(27)	(25)	(28)	(41)	55	130	62
Starköl	(66)	(52)	(78)	116	144	311	140

Kommentar: Om frågan se anmärkning till tabell 3. Antalet svarspersoner varierar betydligt mellan olika grupper. Centiliter inom parentes är baserade på färre än 40 personer.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

som uppger att de brukar dricka starksprit flera gånger i veckan har då de tillfrågats om den senaste veckan uppgivit en konsumtionsvolym som är nästan dubbelt så stor som de som uppger att de brukar dricka sprit någon gång i veckan.

Mönstret är i princip detsamma för konsumtionen av vin och starköl. De som uppger att de brukar dricka dessa drycker flera gånger i veckan har under den gångna veckan haft en konsumtionsvolym som är mer än dubbelt så stor som den bland dem som druckit en gång i veckan. Det finns samtidigt en intressant skillnad i förhållande till starkspritskonsumtionen. De som uppgivit mindre regelbundna alkoholvanor ändå har haft en förhållandevis stor konsumtion den gångna veckan. Möjligen kan det tolkas så att vin och starköl är alkoholdrycker som inte i lika stor utsträckning associeras med alkoholkonsumtion: det är något man då och då dricker men tänker inte på det som alkohol eller som en del i sina alkoholvanor – men när man funderar på vad man druckit senaste veckan påminner man sig också dessa drycker. Det gäller inte minst för alkoholkonsumtion kopplad till andra aktiviteter, t ex vin på teatern eller starköl på *after work* (Weibull, 2012). En annan möjlig förklaring är att vin och starköl är alkoholdrycker som är mindre känsliga att uppge i svaret på en enkät och därför har en större volym.

Alkoholvanor och alkoholvolym

På motbokens tid var alkoholkonsumtionen i Sverige lättare att bedöma. Idag är sådana bedömningar komplicerade, särskilt när det gäller att uppskatta hur alkoholkonsumtion förändrats över tid. Trenderna påverkas inte bara av det faktiska

drickandet utan av vad som är socialt accepterat att svara och vilka skillnader som kan finnas mellan olika alkoholdrycker (Weibull m fl, 2010). Omfattningen av alkoholrelaterade sjukdomar kan på något längre sikt ge oss en indikation på den samlade konsumtionen genom att se på konsekvenserna (Ramstedt m fl, 2010) men hjälper oss inte att förstå hur konsumtionen utvecklas på individnivå.

SOM-institutets bidrag till förståelsen av alkoholkonsumtionen har främst gällt alkoholvanor. Den fråga vi ställt oss i årets analys är i vad mån vi kan se ett samband mellan alkoholvanor och hur mycket alkohol som dricks. Det handlar om regelbundet umgänge med alkohol också har betydelse för hur mycket man dricker. På den punkten kan vi förbehållslöst svara ja: konsumtionsvolymen är klart högre bland dem som dricker mest frekvent. Särskilt tydligt är mönstret bland dem som uppger sig dricka alkohol flera gånger i veckan.

En följdfråga är i vilken utsträckning det samlade resultat som framkommer i SOM-institutets mätningar ger en rimlig bild av alkoholkonsumtionen bland dem som bor i Sverige. Som första svar på den frågan gäller att vi inte – på samma sätt som exempelvis SoRAD – avser att redovisa en skattning av den totala alkoholvolymen. Vårt syfte är att belysa alkoholvanor och analysera dem som en del av svenska folkets olika livsstilar och intressen. Det vi kan uttala oss om är att umgänget med alkohol i Sverige har blivit klart mer frekvent under de senaste tjugo åren. Däremot kan vi inte säkert uttala oss i vad mån konsumtionsvolymen också har ökat.

Ett andra svar på frågan är att se på hur de mönster i alkoholvanorna vi studerar förhåller sig till andra mätningar som exempelvis resultaten från SoRAD:s monitorprojekt. Det visar sig då att de generella mönstren är desamma som i andra mätningar. Män har en större konsumtion än kvinnor och medelålders större än de äldsta (Statens Folkhälsoinstitut, 2011; Ramstedt m fl, 2010). Vi har därför anledning att tro att vi också i övrigt ger en rimlig bild av alkoholvanorna i olika grupper.

När det gäller den samlade alkoholvolymen som står i centrum för SoRAD:s monitorprojekt saknar SOM-institutet egentliga jämförelsemöjligheter. Monitorrapporten ställer samman data från olika källor, inte bara från frågeundersökningar utan också från försäljningsstatistik från Systembolaget, och gör en samlad skattning som även inkluderar bland annat privat alkoholförsel och smuggling (Ramstedt m fl, 2010a). SOM-institutets volymmått utgår från en genomsnittlig höstvecka och bygger enbart på en frågeundersökning. Den konsumtionsskattning vi kan göra kommer därför lägre än den som bygger på hela året.

Det återstår dock en intressant fråga. Monitorprojektets skattningar pekar på en minskande alkoholvolym, medan SOM-institutets vanemätning visar på ett allt mer frekvent intag av alkohol. Vad kan förklara de olika tendenserna? Monitorprojektet visar att det framför allt är minskad privatinförsel som ligger bakom nedgången, medan Systembolagets försäljning faktiskt ökar (Ramstedt m fl, 2010) och uppvisar i stort samma mönster som alkoholvanorna. En nyckel till förståelsen av skillnaden tycks således ligga i privatinförselns storlek. Här kan SOM-undersökningen inte bidra.⁹ Vi har inga jämförbara mätningar. Det enda vi kan konstatera är att Statens

Folkhälsoinstitut och SoRAD anger att svensken sedan 2004 totalt sett dricker mindre alkohol, medan SOM-undersökningen säger att svensken dricker oftare. Det är en god anledning till fortsatt analys.

Noter

- ¹ Det har skett inom ramen för projektet *Alkoholpolitisk opinionsbildning* finansierat av Systembolagets forskningsfond.
- ² Resandeförseln beräknas på grundval av uppgifter framtagna med hjälp av intervjuundersökningar genomförda av Synovate på uppdrag av SoRAD (Statens Folkhälsoinstitut, 2011:32). Vid sidan av köp på Systembolaget och privat införsel beräknas konsumtion på restaurang och bar, hembränning mm.
- ³ I SOM-undersökningen ställs även en fråga om hur ofta man handlat alkohol utomlands under de senaste tolv månaderna. Det visar sig att knappt 50 procent av allmänheten har gjort det minst någon gång per år, knappt 20 procent minst någon gång i halvåret. Andelarna är svåra att bedöma, eftersom vi inte vet vilken typ av inköp det gäller eller hur mycket. I en tidigare SOM-undersökning (2006) då frågan gällde *storhandlat* alkohol utomlands var andelen minst någon gång per år 30 procent (Holmberg och Weibull, 2006). Det vi kan se i resultaten från 2011 är att utlandsköp av alkohol är något vanligare bland personer i Stockholm och i Sydsverige samt bland högutbildade och högre tjänstemän. De senare är samma grupper som har en mer frekvent alkoholkonsumtion är genomsnittet. Det finns även ett klart samband mellan att handla alkohol utomlands och den egna alkoholvanan. Av dem som dricker starksprit minst en gång i veckan är andelen som handlat utomlands 78 procent, för dem som dricker vin varje vecka är andelen 65 procent och bland dem som dricker starköl varje vecka 72 procent – att jämföra med genomsnittet på 43 procent.
- ⁴ Andra studier (t ex Statens Folkhälsoinstitut, 2011) visar att intensivdrickande är vanligare bland unga män än bland unga kvinnor. Det finns inget sådant mönster i SOM-mätningen. Visserligen går tendensen i samma riktning – bland män mellan 16 och 29 år är andelen som druckit sig berusade minst en gång i månaden 42 procent, bland kvinnor i samma åldersgrupp är andelen 39 procent – men skillnaden är inte statistiskt säkerställd.
- ⁵ Frågans utformning framgår av frågeformuläret i bilagan: Frågeformuläret för SOM III, fråga 40.
- ⁶ Det bör framhållas att vi därmed inte fångar upp den högre alkoholkonsumtionen under sommaren och under större helger.
- ⁷ 39 procent av dem som druckit minst någon alkohol under den gångna veckan hade druckit starksprit – utslaget på samtliga svarande mellan 16 och 85 år

blir det 25 procent. Andelen ska jämföras med att 10 procent uppger sig ha för vana att dricka starksprit minst en gång i veckan och 33 procent minst en gång i månaden. För vin är procenten följande: 73 procent den gångna veckan, omräknat till samtliga blir det 46 procent vilket ska jämföras med att 34 procent av samtliga uppger sig dricka vin minst en gång i veckan och 58 procent minst en gång i månaden. För starköl är andelarna 43 procent omräknat till 27 procent att jämföra med 19 procent för minst en gång i veckan och 42 procent minst en gång i månaden. Det vi kan se är att starkspritskonsumtionen ligger lite högre och starkölskonsumtionen lite lägre än vad vi skulle förvänta oss på grundval av de uppgivna vanorna.

- 8 Det bör uppmärksammas att antalet svars personer i vissa grupper är få. Det gäller i första hand bland dem som har en mindre frekvent alkoholvana.
- 9 Som framgår av not 3 ställer SOM-undersökningen numera även frågor om alkoholinköp utomlands men dessa gäller inte införd volym.

Referenser

- Statens Folkhälsoinstitut (2011) *Alkohol. Underlag för folkhälsopolitisk rapport 2010*. Stockholm: Statens Folkhälsoinstitut
- Bloomfield, Kim, Stockwell, Tim, Gmel, Gerhard, Rehn, Nina (2003) International Comparisons of Alcohol Consumption. *Alcohol Research and Health. The Journal of the National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism*. Vol 27, No 1, 2003.
- Björ, Jill; Bruun, Kettil och Frånberg, Per (1985) *Den svenska supen: en historia om brännvin, Bratt och byråkrati*. Stockholm Prisma.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2006) Besök på Calle Grenzshop. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Du stora nya värld*. Stockholm: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2009) Det är skillnad på vin, sprit och starköl. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Svensk höst*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2011) Alkoholvanor och alkoholopinion. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Kuntsche, Emmanuel, Rehm, Jürgen, Gmel, Gerhard (2004). "Characteristics of binge drinkers in Europe." *Social Science & Medicine* Vol 59: 113–27.
- Mäkelä, Pia; Mustonen, Heli och Österberg, Esa (2007) Does beverage type matter? *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 24, 617-629.
- Norström, Thor och Ramstedt, Mats (2009). Totalkonsumtionen av alkohol 1995-2007: Ekonomiska faktorer viktigare än tillgänglighet. *Alkohol och Narkotika*, nr 3, s. 28-33

- Ramstedt, Mats m fl (red; 2010a) *Tal om alkohol 2010: en statistisk årsrapport från Monitorprojektet*. SoRAD, Stockholms universitet.
- Ramstedt, Mats, Stokkeland, Knut, Hultcrantz, Rolf (2010b) Nytt alkoholmönster och fler leverskador efter Sveriges EU-inträde. *Läkartidningen* nr 22. 2010.
- SCB (1960) *Historisk statistik*. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
- Stanridge, John B, Zylstra, Robert G, Adams, Stephen M (2004) Alcohol Consumption: An Overview of Benefits and Risks. *Southern Medical Journal* Vol. 97. No 7, 2004.
- Weibull, Lennart (2012) Alkoholvanor och alkoholopinion. I Fahlke, Claudia (red) *Handbok i missbrukspsykologi*. Malmö: Liber
- Weibull, Lennart, Fahlke, Claudia, Nilsson, Åsa (2010) Klass och livsstil i alkoholvanor. I Oskarson, M, Bengtsson, M och Berglund, T (red) *En fråga om klass – levnadsförhållanden, livsstil och politik*. Malmö: Liber.

KULTUR BEFRÄMJAR HÄLSA

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

Rubriken är inte en besvärjelse. Mer rimligt är att se den som en förhoppning. Det vore givetvis fantastiskt om kultur hade en helande inverkan på vår hälsa. Kanske är rubriken dock bara en from förhoppning. Den kan till och med riskera att fastslå en felaktighet. Kanske borde det i stället stå Kultur befrämjar *inte* hälsa? Den tidigare kulturministern Bengt Göransson brukade hålla fördrag under den medvetet provocerande rubriken ”Inte fan blir man frisk av kultur.” Han var inte alltid övertygad om att kultur har en terapeutisk inverkan i hälsosammanhang (Göransson 2008). Men hypotesen finns inom hälsoforskningen och vissa belägg finns. Medicinprofessorn Töres Theorell, som är en av de ledande inom området, preciserar problematiken sålunda:

”Sammanfattningsvis finns det en stor potential i de kulturella aktiviteterna när det gäller hälsofrämjande arbete. Men det är svårt att vetenskapligt fånga vad de verksamma mekanismerna är. Arbetet har dock börjat. Enligt mitt sätt att se är det viktig forskning eftersom ökad kunskap kan lära oss vilken sorts kulturella aktiviteter som är hälsofrämjande, och för vilka personer och under vilka omständigheter de kan fungera positivt eller negativt för hälsan.” (Theorell 2008: 136).

Töres Theorells forskning var en av inspirationskällorna när vi bestämde oss för att pröva hypotesen på ett stort samhällsvetenskapligt material. Folkhälsa är ett område där medicin och samhällsvetenskap möts (Statens Folkhälsoinstitut, 2012). Om vi definierar hälsa som folkhälsa är ett samhällsvetenskapligt perspektiv högst relevant. Mot bakgrund av att SOM-undersökningarna sedan många år innehåller mängder av data som gäller både kulturexponering/kulturutövning och kring olika hälsoindikatorer har vi utvecklat ett forskningsprojekt i syfte att studera sambanden mellan kultur och hälsa bland svenska folket.¹

Vid sidan av att belysa kulturens roll för hälsan är en av projektets tankar att introducera människors personlighetsegenskaper som en interaktionsvariabel mellan kulturutövning/exponering och grad av hälsa. Därför har vi systematiskt mätt SOM-deltagarnas personligheter enligt psykologernas fem-faktormodell (”*The big five*”) i SOM-undersökningarna 2009-2011 (Holmberg och Weibull 2010; jfr även Holmberg, Weibull och Gunnarson 2011).

En första kartläggning

Den första uppgiften i studien är att empiriskt kartlägga eventuella samband mellan människors olika exponeringar för eller utövande av kultur och grad av hälsa. Såvitt vi vet har inte en dylik större systematisk kartläggning gjorts tidigare i Sverige, eller för den delen internationellt. Vi gör en skillnad mellan kultur som utövning, exempelvis sjunga i kör, skriva poesi eller teckna och måla, och kultur som konsumtion, t ex gå på teater, gå på konsert eller läsa en bok. SOM-institutet har under många år ställt frågor om båda typerna av kultur (t ex Höglund och Wahlström, 2007; Nilsson och Weibull, 2010),

Mot bakgrund av de två perspektiven på kultur är den hypotes som ska prövas tvåfaldig. (I): Kulturutövning eller kulturexponering har ett positivt samband med grad av hälsa. (II): Kulturutövning har ett starkare positivt samband med grad av hälsa än kulturexponering. Observera att hypoteserna bara gäller statistiska samband. Kausala mekanismer eller om påverkan främst går från kultur till hälsa eller från hälsa till kultur specificeras inte. Först om sambanden existerar på enkel bivariat nivå är det intressant och mödan värt att gå vidare och undersöka mer komplicerade mönster. Vissa smärre multivariata tester kommer dock att genomföras, men inte som någon huvuduppgift. Syfte här är primärt att genomföra en första enkel *benchmark*.

Hälsa, den beroende variabeln i analysen, kan definieras på många olika sätt. Men en vid definition har kommit att bli standard. Hälsa är någonting utöver att inte vara sjuk. Världshälsoorganisationen (WHO) slog redan 1946 fast att: ”Hälsa är inte bara frånvaro av sjukdom och handikapp utan fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande.” Hälsodefinitionen kom att innefatta också subjektivt upplevda förhållanden. Som Karin Johansson påpekar kom hälsa att definieras kulturellt, som ett värde (Johansson 2008: 18).

SOM-institutet har i sina mätningar ställt frågor om både subjektiv hälsa och om återkommande besvär inom olika områden (jfr inledningskapitlet i denna volym). I denna analys operationaliserar vi grad av hälsa på två sätt. Först med hjälp av frågan där de svarande får ange återkommande hälsobesvär på nio områden, varav vi studerar sju – huvudvärk/yrsel, led/muskelvärk, hjärt/kärlbesvär, magbesvär, sömnsvårigheter, oro/nedstämdhet, och nedsatt fysisk rörlighet.² Svarspersonerna kan på en femgradig skala mellan aldrig och dagligen ange i vilken utsträckning de lider av de angivna besvären. Vår andra hälsoindikator är ett subjektivt mått där de svarande får ange sitt allmänna hälsotillstånd på en elvgradig skala mellan 0 (mycket dåligt) och 10 (mycket gott).³

Våra oberoende kulturvariabler består dels av tio mått på i vad mån de svarande exponerat sig för olika traditionellt definierade kulturfenomen (gått på bio, teater, balett, musikal, klassisk konsert, rockkonsert, museum, konstutställning respektive bibliotek eller läst skönlitteratur), dels mått på i vilken utsträckning som svarspersonerna utövat följande åtta kulturaktiviteter – sjungit i kör, dansat, spelat musikinstrument, tecknat/målat, skrivit dagbok/poesi, fotograferat/filmatiserat, spelat teater/

lajv eller sysslat med handarbete/hantverk. Svaren avges på en sjugradig skala mellan ingen gång och flera gånger i veckan.

Nästan nollsamband

Resultaten i tabellerna 1 och 2 visar hur de statistiska sambanden (Pearson's korrelationskoefficienter (r)) ser ut mellan å ena sidan de åtta hälsovariablerna och å den andra våra arton kulturvariabler. Enligt hypoteserna bör sambandskoefficienterna vara negativa (-) för kopplingen mellan de sju hälsobesvärerna och de olika kulturyttringarna – mycket kultur skall gå hand i hand med få besvär. Men för att komplicera det hela skall koefficienterna ha omvända tecken och alltså var positiva (+) för sambanden med det subjektivt upplevda hälsotillståndet – mycket kultur skall här gå hand i hand med att man skall uppfatta att hälsotillståndet är gott. Korrelationer som är statistiskt signifikanta på .01-nivån har utmärkts med särskilt svart stil.⁴

Om någon hade förväntat sig starka och tydliga samband är resultaten en stor besvikelse. Vissa samband finns, men de är inte i närheten av att vara starka eller särskilt tydliga. Den genomsnittliga korrelationen mellan de sju upplevda hälsobesvärerna och våra tio kulturaktiviteter som mäter grad av exponering är -.02. Det negativa tecknet är rätt enligt hypotesen – ju mer aktivitet desto färre besvär, men storleken på sambandet är naturligtvis inte uppmuntrande. Slutsatsen måste bli att allmänt sett och genomsnittligt över en hel mängd *traditionella kulturexponeringar* finns det inget samband mellan kulturaktivitet och hälsa. Ett antal enskilda samband uppvisar dock en så hög korrelation (mellan -.07 till -.18) att det är statistiskt signifikant på .01-nivån. Det gäller för arton av de sjuttio korrelationerna.

När vi testar dessa sambands hållbarhet för olika självklara kontroller som t ex om de kvarstår efter det att vi har tagit hänsyn till svarspersonernas kön, ålder och utbildningsnivå visar det sig att de i de allra flesta fall inte överlever på en statistiskt säkerställd nivå.⁵ Att kontroller för ålder, utbildning och kön är naturligtvis ett måste om man vill gå vidare utöver enkla bivariata samband. Mycken kulturutövning liksom hälsa är klart kopplade till kön och ålder. Kvinnor och högutbildade är på många områden mer kulturutövande än män, och äldre personer har i de flesta fall mer hälsobesvär än yngre (se inledningskapitlet, tabell 5). Slutsatsen förstärks alltså efter kontrollerna för kön, utbildning och ålder. Vår hypotes 1 gäller inte - åtminstone inte för sambandet mellan kulturexponering och upplevda hälsobesvär.

Slutsatsen ändras inte när vi ser på sambanden mellan *kulturutövning* och hälsobesvär. Här tenderar sambanden att vara ännu lägre än för exponering och dessutom i genomsnitt ha fel tecken. Snittet för korrelationerna mellan sju upplevda hälsobesvär och åtta olika kulturutövningar är endast +.02; inget samband alls alltså. De femton signifikanta korrelationer av totalt femtiosex som återfinns i resultaten reduceras i de flesta fall till insignifikans när vi kontrollerar för ålder, utbildning och kön.⁶ Hypotes 1 gäller därmed inte heller för kulturutövning.

Tabell 1 Mycket svaga samband mellan kulturexponering respektive kulturutövning och upplevda hälsobesvär (Pearson's r)

Kultur- exponering	Hälsobesvär							Genom- snitt
	Huvud- värk	Led- värk	Hjärt/ kärl	Mag- besvär	Sömn- besvär	Oro	Fysisk rörlighet	
Bio	+0.07	-0.12	-0.12	+0.04	-0.02	+0.04	-0.18	-0.04
Teater	-0.08	-0.06	-0.04	-0.05	-0.01	-0.04	-0.06	-0.05
Balet/Dans	-0.00	-0.08	-0.02	-0.04	+0.00	-0.00	-0.08	-0.03
Musikal	-0.4	-0.01	+0.01	-0.02	+0.02	-0.04	-0.04	-0.02
Klassisk konsert	-0.7	-0.04	+0.03	-0.05	+0.06	-0.00	-0.02	-0.01
Rock/popkonsert	.06	-0.18	-0.09	-0.00	-0.04	+0.02	-0.15	-0.05
Museum	-0.3	-0.07	-0.03	+0.02	+0.01	+0.03	-0.08	-0.02
Konstutställning	-0.4	-0.05	-0.01	-0.01	+0.03	+0.02	-0.07	-0.02
Bibliotek	+0.3	-0.04	-0.03	+0.04	+0.07	+0.10	-0.04	+0.02
Läst skönlitteratur	-0.1	-0.03	-0.05	+0.02	+0.09	+0.08	-0.06	+0.01
Genomsnitt	-0.01	-0.07	-0.04	-0.01	+0.02	+0.02	-0.08	

Kultur- utövning	Hälsobesvär							Genom- snitt
	Huvud- värk	Led- värk	Hjärt/ kärl	Mag- besvär	Sömn- besvär	Oro	Fysisk rörlighet	
Sjungit i kör	+0.02	-0.02	+0.01	+0.01	-0.03	+0.03	-0.01	+0.00
Dansat	+0.08	-0.06	-0.06	+0.04	-0.01	+0.04	-0.10	-0.01
Spelat musikinstrument	+0.02	-0.09	-0.01	+0.04	-0.02	+0.07	-0.01	+0.00
Tecknat/Målat	+0.13	-0.03	-0.05	+0.09	+0.03	+0.12	-0.03	+0.04
Skrivit dagbok/Poesi	+0.06	+0.07	+0.01	+0.09	+0.07	+0.10	+0.05	+0.06
Fotograferat/Filmat	+0.10	-0.06	-0.13	+0.05	-0.04	+0.04	-0.10	-0.02
Spelat teater/Lajv	+0.02	-0.01	-0.02	+0.02	+0.01	+0.05	+0.03	+0.01
Sysslat med handarbete	+0.02	+0.10	+0.02	+0.03	+0.04	+0.05	+0.06	+0.05
Genomsnitt	+0.06	-0.01	-0.03	+0.05	+0.01	+0.07	-0.02	

Kommentar: Resultaten bygger på data från den nationella SOM-undersökningen 2011. Kulturvariablerna är mätta på en sjugradig skala mellan "ingen gång" (1) till "flera gånger i veckan" (7). Frågan gäller "Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande?". Hälsvariablerna är mätta på en femgradig skala mellan "aldrig" (1) till "dagligen" (5). Frågan lyder "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna upplevt följande typer av återkommande hälsobesvär?". En positiv korrelation (+) betyder ju mer kultur desto mer hälsobesvär medan en negativ korrelation (-) indikerar ju mer kultur desto mindre hälsobesvär. Korrelationer i fet stil är statistiskt signifikant på .01-nivån.

En konsekvens av att hypotes 1 inte håller för varken kulturexponering eller för kulturutövning blir att inte heller hypotes 2 gäller. Hypotes 2 specificerar att sambandet mellan kultur och hälsa skall vara starkare för kulturutövning än för enbart kulturexponering. Men så är det inte i våra resultat. Om något kan sägas är det snarare att mönstret är det omvända med ett något starkare positivt samband mellan kulturexponering och hälsa än mellan kulturutövning och hälsa. Men alltså i båda fallen mycket svaga och i de allra flesta fall statistiskt mycket osäkra samband.

Om man önsketänker och vill att det skall vara ett samband mellan kultur och hälsa är resultaten i tabell 2 något mer hoppfulla, men endast mycket marginellt så. Nu gäller analysen sambandet mellan subjektivt upplevt hälsotillstånd och olika kulturaktiviteter. Enligt hypoteserna förväntar vi oss positiva korrelationer – ju mer aktiviteter desto bättre skall man uppleva att man mår. Resultaten visar sambanden mellan de tio måtten på *kulturexponering* och människors självupplevda grad av hälsa i samtliga fall är positiva med ett genomsnitt på +.09. En majoritet av koefficienterna är dessutom statistiskt signifikanta (åtta av tio). Lägg här till att de flesta sambanden överlever på signifikant nivå när vi kontrollerar för kön och ålder. Det finns ett statistiskt signifikant och köns-, utbildnings- respektive ålderskontrollerat samband mellan att exempelvis gå på bio, teater, musikal eller museum och att uppleva sig ha en bättre hälsa.

Det är viktigt att observera att resultaten inte säger att man blir frisk av att gå på bio eller på museum. Hälsomåttet gäller subjektivt upplevd hälsa. Vad samband visar är alltså att det finns ett samband mellan bio/museibesök och en *upplevd* god hälsa, eller kanske mer precist ett *uppfattat* gott välbefinnande.

Hypotes 1 som alltså föll när det gäller sambandet mellan kulturexponering och upplevda mer konkreta hälsobesvär får nu ett visst svagt stöd när det gäller sambandet mellan kulturexponering och subjektivt uppfattad hälsa. På det subjektiva planet finns alltså ett visst samband, men inte på ett mer konkret plan. Kultur och subjektivt upplevd hälsa har ett samband, men inte kultur och konkreta hälsobesvär.

När det gäller *kulturutövning* är sambanden också positiva med självskattad hälsa. Men snittkorrelationerna är lägre (+.03), och endast två samband av åtta förblir signifikanta efter kontroll för ålder, utbildning och kön. Hypotes 2 om att sambanden skall vara starkare för kulturutövning än för enbart kulturexponering håller alltså inte heller här. Det är bara att konstatera att utövning av olika traditionella former av kultur, som att t ex spela musikinstrument eller sjunga i kör, inte uppvisar ett starkare samband med frånvaro av hälsobesvär eller med självupplevd hälsa än vad olika mer ”ytliga” exponeringar för kultur uppvisar. Och, dessutom, i båda fallen är sambanden mycket svaga om alls existerade.

Den gamle kulturministern har både rätt och fel

Huvudslutsatsen av våra analyser är i huvudsak negativ. När vi definierar hälsa som frånvaro av olika mer konkreta besvär får hypotes 1 om ett positivt samband

Tabell 2 *Vissa svaga samband mellan kulturexponering respektive kulturutövning och subjektivt upplevt hälsotillstånd (Pearson's r)*

	Korrelation med subjektivt hälsotillstånd	Signifikant oberoende effekt i regr. analys
<i>Kulturexponering</i>		
Bio	+0.12	Ja
Teater	+0.12	Ja
Balet/Dans	+0.10	Ja
Musikal	+0.12	Ja
Klassisk konsert	+0.07	Ja
Rock/Popkonsert	+0.06	Nej
Museum	+0.11	Ja
Konstutställning	+0.09	Ja
Bibliotek	+0.02	Nej
Läst skönlitteratur	+0.07	Ja
Genomsnitt	+0.09	
<i>Kulturutövning</i>		
Sjungit i kör	+0.01	Nej
Dansat	+0.09	Ja
Spelat musikinstrument	+0.01	Nej
Tecknat/Målat	-0.00	Nej
Skrivit dagbok/Poesi	-0.03	Nej
Fotograferat/Filmat	+0.13	Ja
Spelat teater/Lajv	-0.01	Nej
Sysslat med handarbete	+0.04	Nej
Genomsnitt	+0.03	

Kommentar: Se tabell 1. Hälsvariabeln mäts på en elvgradigskala mellan 0 (mycket dåligt) och 10 (mycket gott). Frågan lyder: "Hur bedömer Du Ditt allmänna hälsotillstånd?". Positiv korrelation kan läsas som ju mer kultur desto bättre upplevd hälsa medan negativ korrelation visar ju mer kultur desto sämre upplevd hälsa. Korrelationen i fet stil är signifikant på .01-nivån. I regressionsanalysen med subjektiv hälsa som beroende variabel har förutom kulturvariabeln även kön, ålder och utbildning ingått som oberoende variabler; signifikansnivå = .01.

mellan kultur och hälsa inget stöd, varken när det gäller kulturexponeringen eller kulturutövning. Om vi däremot definierar hälsa mer subjektivt och talar om självuppskattat hälsotillstånd blir bilden något ljusare för hypotes 1. Ett positivt om än svagt samband existerar mellan olika former av kulturexponering och att uppfatta att man hälsomässigt mår bra. Men sambandet gäller bara för kulturexponering, inte för kulturutövning.

Vår hypotes 2 att aktiv kulturutövning skall uppvisa ett starkare samband med hälsa än enbart kulturexponering får inte stöd i någon av prövningarna – inte när det gäller frånvaro av hälsobesvär och inte heller när det gäller självupplevd hälsolivå. Kulturutövning är fantastiskt, men något enkelt samband med hälsa finns inte.

Det enda positiva resultat vi kommit fram till är att det finns ett visst svagt samband mellan traditionell kulturexponering och självupplevd hälsa. Och det är kanske inte så lite. Teoretiskt kan vi tänka oss att ett dylikt samband till en del till och med är kausalt. Traditionell kulturexponering i form av att gå på bio, teater, musikal eller på museum leder till att man mår bättre i så måtto att den *självuppskattade* hälsan uppfattas som bättre. Kultur befrämjar uppfattad subjektiv hälsa, men inte konkret kroppslig fysisk hälsa.

När Bengt Göransson provocerar med att hävda att ”Inte fan blir man frisk av kultur” har han rätt. Men också något fel. Man blir inte frisk av kultur, men man kan *uppfatta* att man blir friskare. Våra resultat tyder på att människor kan uppfatta att de blir friskare och mår bättre av kultur. Kultur får oss att må bra. Om vi tillåts hänvisa till en gammaldags uppdelning visar våra resultat att kultur inte har så mycket att göra med hur kroppen mår. Men när det gäller själen och hur vi upplever vår hälsa spelar kultur en viss roll. Fortsatt samhällsvetenskaplig och medicinsk forskning kring sambandet mellan kultur och hälsa är inte bortkastad.

Noter

- ¹ Projektet heter *Kultur, hälsa och personlighet*. Det är finansierat av Sten A Olssons forskningsstiftelse och gäller mätningar åren 2009 till 2011
- ² Frågan omfattar också allergiska besvär och annan typ av hälsobesvär, som vi inte inkluderar i föreliggande studie.
- ³ I inledningskapitlet i denna volym redovisas den subjektiva hälsan i Sverige 2009-2011 samt frekvensen i de återkommande besvären samt hur dessa förekommer i olika grupper.
- ⁴ I detta sammanhang eftersträvar vi enbart en första kartläggning av sambanden. Vi är givetvis medvetna om behovet av ytterligare fördjupning. I ett nästa steg avser vi därför att föra analysen vidare och studera eventuella icke-linjära samband och utveckla sammanslagna index för kulturexponering respektive kulturutövning.

- 5 Vi har testat sambanden med hjälp av vanlig linjär regressionsanalys där de olika hälsovariablerna definierats som beroende variabler och kön, ålder (fyrdelad) och kulturaktiviteterna definierats som oberoende variabler. Endast i sju fall blir något b-värde för en kulturexponering signifikant på .01-nivån.
- 6 Endast två av sju samband överlever och förblir signifikanta efter kontrollerna.

Referenser

- Göransson, Bengt (2008) Inledning. I Bjursell, Gunnar och Vahlne Westerhäll, Lotta (red.) *Kulturen och hälsa*. Stockholm: Santérus Förlag.
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2010) Människans fem personlighets-egenskaper. I Holmberg, S och Weibull, L (red.) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart och Gunnarsson, Mattias (2011) Personlighet och ideologisk vänster-högerposition. I Holmberg, S, Weibull, L och Oscarsson, H (red.) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet.
- Höglund, Lars, Wahlström, Eva (2007) Bibliotek och läsande – individuell stimulans eller samhällsnytta. Holmberg, S, Weibull, (red) *Det nya Sverige*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Johannisson, Karin (2008) Kultur och hälsa. Två besvärliga begrepp. I Bjursell, G och Vahlne Westerhäll, L (red.) *Kulturen och hälsan*. Stockholm: Santérus Förlag.
- Nilsson, Åsa, Weibull, Lennart (2010) Boken – var står den idag? I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet. *Statens folkhälsoinstitut. Årsrapport 2012*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Theorell, Töres (2008) Kultur och folkhälsa. I Bjursell, G och Vahlne Westerhäll, L (red.) *Kulturen och hälsan*. Stockholm: Santérus Förlag.

Nyheter och journalistik

ALLT FLER STÅR UTANFÖR NYHETSVÄRLDEN

ADAM SHEHATA OCH INGELA WADBRING

Att medielandskapet har förändrats de senaste decennierna torde inte ha undgått någon. Konkurrensen om såväl människors tid som pengar har ökat dramatiskt. Förändringarna är emellertid i många fall mindre drastiska än vad som ibland kan höras i debatten; det är inte så att dagstidningarna kommer att dö inom kort, och antagligen kommer människor att fortsätta att titta på tv efter tv-tablån också inom överskådlig framtid. Bara för att tekniken möjliggör ett förändrat beteende, är det inte alls säkert att människors beteende ändras i samma takt. Det är snarare så att vi kan vara ganska säkra på att förändringen går långsamt, i de allra flesta fall.

Men världen står heller inte stilla. Framför allt unga människor tar till sig tekniska innovationer, och är i många sammanhang de som brukar kallas för early adopters (jfr Rogers, 2003). Samtidigt är äldre kvar i sina gamla mönster, vilket förklarar en stor del av trögrörligheten i människors vanor, sett till befolkningsnivå (t.ex. Andersson & Wadbring, 2008). Det innebär att det ofta är de unga som står för förändringen, och de äldre för stabiliteten.

Dagstidningen är ett av de medier som drabbats av förändringens vindar. Sett till upplaga, har denna sedan 1980-talet minskat från cirka 5 miljoner till 3,5 miljoner exemplar (www.ts.se, 2012). Det finns också forskning som visar att olika slags nyhetskonsumention hänger samman, vilket innebär att människor antingen är tunga nyhetsanvändare eller inte använder nyheter alls – om man hårdrar det (t.ex. Färdigh & Sternvik, 2008). Vår analys avser den grupp som man normalt inte analyserar: de som *inte* tar del av nyheter. Vanligen är det konsumtionen som står i fokus, men vi väljer alltså motsatsen: icke-konsumention. Tre frågor ska analyseras: hur förändringen av icke-konsumention ser ut över tid, vilka icke-konsumenterna av nyheter är samt hur sambanden ser ut mellan olika medier ifråga om att inte ta del av nyheter.

I ett samhälle som det svenska finns förväntningar på att människor ska vara uppdaterade och delta i samhället, åtminstone genom att ta del av nyheter. Och det finns goda skäl till varför en sådan uppfattning råder, vilket vi ska säga några ord om först.

Konsekvenser av en minskad nyhetskonsumention

Traditionellt har de lokala, prenumererade morgontidningarna setts som mycket viktiga för opinionsbildningen, så viktiga att man valt att stödja de tidningar som själva inte klarar sig på marknaden med hjälp av presstöd (t.ex. Ots, 2009; se också Ingela Wadbrings kapitel om presstöd och tidningsläsning kapitel i denna bok).

Fortfarande finns ingen konkurrens på lokal nivå, utan det är tidningshusen som står bakom de lokala nyheterna också på internet. På motsvarande sätt har etermedierna setts som viktiga; de organiserades redan från starten i form av public service, och även om vi idag har många fler radio- och tv-kanaler är enigheten stor om att Sverige också fortsättningsvis behöver en stark public service-sektor (Nord & Grusell, 2012). Det svenska systemet kan sägas vara karaktäriserat av en social ansvarsmodell, där medierna förväntas vara en viktig del i det demokratiska samtalet (Hadenius et al. 2011; Hallin & Mancini, 2004).

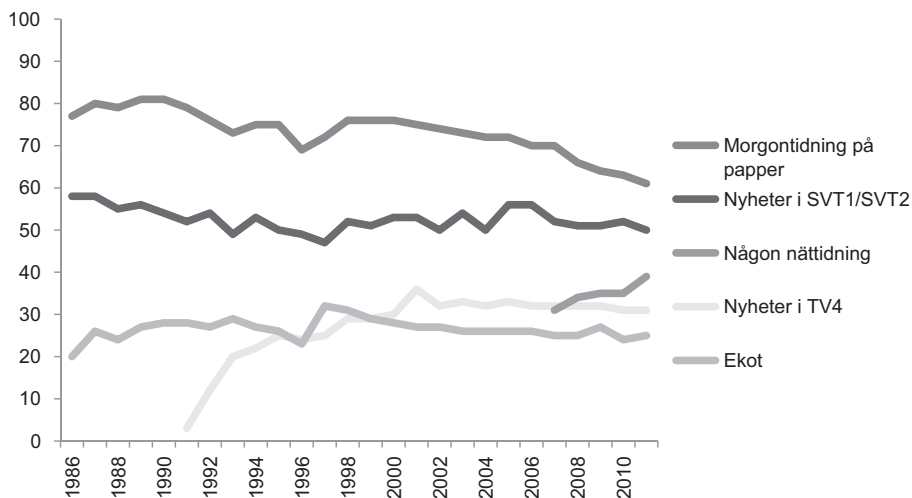
För att människor ska ta del av – konsumera – medier räcker det emellertid inte med att de finns. Medierna måste fylla något behov för användaren (Rubin, 2002). Att ta del av nyhetsmedier innebär att behovet att vara informerad, uppdaterad, kan fyllas. Att ta del av nyheter handlar emellertid inte bara om att ta del av innehållet i sig, utan är också knutet till vanor, och snarast ett rituellt beteende. Det syns tydligt när man studerar vid vilken tidpunkt olika medier används (*Mediebarometern 2010*, 2011). Morgontidningen hör till frukosten, kvart-i-fem-ekot passar bra i bilen på väg hem från jobbet och Rapport sänds samma tid varje dag, och markerar starten på tv-kvällen. Beskrivningen är naturligtvis något hårdragen, men trots att alla dessa medier/program finns tillgängliga dygnet runt, tar vi del av dem vid den tidpunkt då vi alltid tagit del av dem. Valmöjligheten att inte följa tablån utnyttjas exempelvis i ringa utsträckning, vilket hänger samman med våra övriga vanor under dagen.

Med tanke på den allmänna individualiseringsprocess som kan ses (jfr Bjur, 2009), är frågan hur människor väljer att ta del av, eller inte ta del av, nyheter – och i förlängningen vad det har för konsekvenser för samhället. Inom forskningen diskuteras detta bland annat i termer av kunskapsklyftor. Amerikansk forskning har exempelvis visat att det förändrade medielandskapet – med ett ständigt växande utbud av kanaler och nischat medieinnehåll – ökat klyftorna i nyhetskonsumtion och politisk kunskap i samhället. I takt med att människors möjligheter att välja medieinnehåll och anpassa sin medieanvändning efter personliga preferenser blivit större, ökar också möjligheten att välja bort sådant som är av mindre intresse, exempelvis nyheter (Prior, 2007; Stroud, 2011). Det har lett till en diskussion kring två huvudsakliga frågor: (1) I vilken utsträckning andelen medborgare som undviker eller ej tar del av nyheter hur vuxit i takt med att deras medievalsomöjligheter ökat, samt (2) vilka orsaksfaktorer som ligger bakom icke-konsumtion av nyhetsmedier (Ksiazek et al., 2010; Strömbäck et al., kommande). En nyligen publicerad undersökning pekade exempelvis på att andelen medborgare som aldrig tar del av nyheter om samhälle och politik via tidningar, tv eller radio ökat under det senaste decenniet i Europa, men att denna andel ändå är lägst i de nordiska länderna (Blekesaune et al., 2012). Mycket talar ändå för att den övergripande trenden också gäller Sverige (Strömbäck et al., kommande).

I det här kapitlet ska vi titta närmare på dessa två övergripande frågeställningar, samt hur samspelet mellan olika medier ser ut. Den första empiriska frågan är därför hur utvecklingen ser ut över tid. Har andelen icke-användare ökat och i

vilken grad? Genom SOM-undersökningen finns möjligheten att följa nyhetskonsumtionen – och icke-konsumtionen – över dryga 25 år. Innan vi tittar närmare på icke-användning illustrerar figur 1 hur den regelbundna nyhetskonsumtionen utvecklats för olika medier.

Figur 1 Regelbunden nyhetskonsumtion i olika medier, 1986-2011 (procent)

Kommentar: Regelbundet avser minst 5 dagar/vecka utom för nättidningar som avser morgon- och/eller kvällstidning minst 3 d/v.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen respektive år.

Här kan såväl stabilitet som rörelse noteras. Nyheterna i tv har en stabil tittarskara, och det gäller även TV4:s Nyheter som redan efter några år nådde till den nivå där de sedan legat stabilt; omkring 30 procent av befolkningen. Det är något lägre än nyheterna i public service som tillsammans når ungefär hälften av befolkningen. Det regelbundna lyssnandet på Ekonyheter ligger likaledes stabilt, omkring 25 procent av befolkningen. Det är framför allt på tidningssidan vi ser rörelse. Läsning av morgontidningar på papper minskar (och det gäller även kvällstidningar, se Mathias A. Färdighs och Oscar Westlunds kapitel i denna bok), samtidigt som läsning av tidningar på internet ökar.

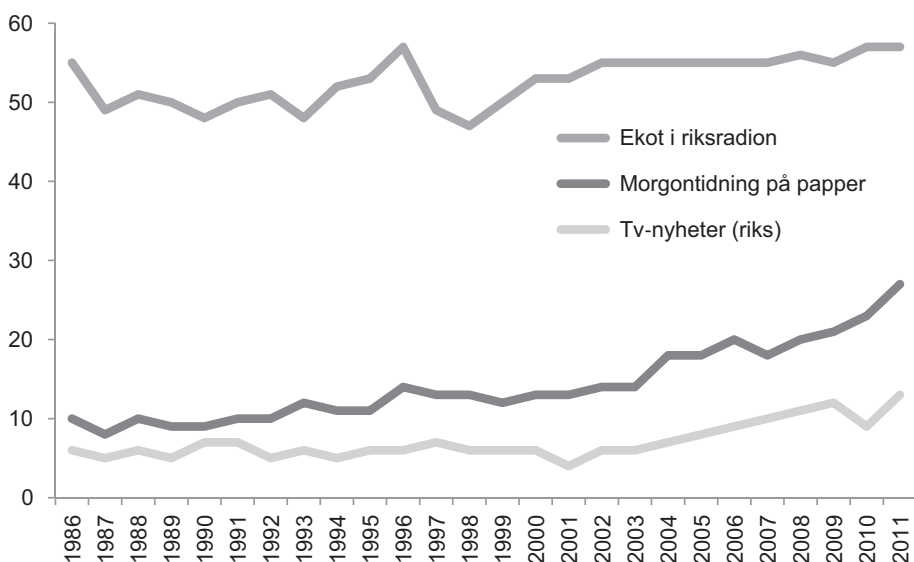
Allt fler står utanför de traditionella medierna

I figur 2 redovisas de första resultaten, som behandlar utvecklingen över tid, och det handlar då om dem som i princip *inte alls* tar del av de traditionella nyhetsme-

dierna, här i form av Ekot i riksradien, prenumererad morgontidning på papper respektive något av de tre rikstäckande nyhetsprogrammen i tv: Aktuellt, Rapport eller Nyheterna.

Den största förändringen vi kan se över tid handlar om dagspressen, där andelen som inte tar del av en tidning minst någon gång i veckan har ökat från tio till 27 procent de senaste dryga 25 åren; således nästan en tredubbling. Nämnas bör, att de dagliga gratistidningarna i huvudsak inte räknas med som morgontidning; hade de räknats med, hade ökningen av icke-läsare varit lägre.¹ Också ifråga om tv-nyheter kan en ökning av icke-tittare ses. Den är inte lika stor som för morgontidningar, men mönstret är detsamma. Det är framför allt på 2000-talets första decennium som förändringen kan ses, och särskilt den andra halvan av decenniet.

Figur 2 Andel som inte tar del av nyheter i olika medier, 1986-2011 (procent)

Kommentar: Att inte ta del av nyheter innebär att man gör det mindre än en dag/vecka. Tv-nyheter avser Aktuellt och Rapport samt fr.o.m. 1992 även Nyheterna.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen respektive år.

Utvecklingen för Ekot är inte riktigt likartad de andra traditionella medierna. Dels är det inte ett program som någonsin varit lika spritt i befolkningen som tv-nyheter eller morgontidningar, dels är utvecklingen över tid inte lika entydig; andelen icke-lyssnare ökar förvisso, men inte linjärt på samma sätt som för de andra medierna.

Vilka är icke-användarna?

Även om resultaten visar att icke-användningen av olika nyhetsmedier generellt ökat över tid är det tydligt att andelen icke-användare är olika beroende på mediekanal. En avgörande fråga är dock om icke-användningen drivs av liknande orsaksfaktorer oberoende av medieform. Om exempelvis grupper som är benägna att välja bort morgontidningar också väljer bort nyhetssändningar i radio och tv finns risker för ökade informationsklyftor i samhället.

Tabell 1 visar hur andelen svenskar som sällan eller aldrig – dvs. mindre än en dag per vecka – läser morgontidning, tittar på riksnhetssändningarna i Sveriges Television och TV4, eller lyssnar på Ekot i Sveriges Radio, varierar mellan olika grupper år 2011. Flera mönster är intressanta att notera.

För det första kan alltså konstateras att andelen icke-användare är lägst för tv-nyheter. Sveriges Televisions Aktuellt och Rapport samt TV4 Nyheterna fångar tillsammans en stor majoritet som ser åtminstone någon av nyhetssändningarna minst en gång veckan. Endast 13 procent av svenskarna kan klassificeras som icke-konsumenter av tv-nyheter, medan motsvarande siffra för Sveriges Radios Ekosändningar är 57 procent.

För det andra är vissa grupper överrepresenterade bland icke-användarna oavsett mediekanal. Mest slående är skillnaden mellan olika åldersgrupper. Yngre människor är klart mindre benägna att läsa morgontidning, följa nyhetssändningar i tv eller lyssna på Ekot i Sveriges Radio. Nästan 50 procent av svenskarna i åldern 15-19 år läser aldrig en morgontidning. Motsvarande andel bland dem över 65 år är 17 procent. Andelen som aldrig eller sällan tar del av nyhetsrapporteringen i tv är 32 procent i den yngsta och fem procent i den äldsta gruppen – och liknande samband finns för Ekosändningarna. Samma genomgående mönster gäller för politiskt intresse, där personer med svagt intresse för politik är överrepresenterade bland icke-användarna, oavsett medieform.

För det tredje finns exempel på motsatta tendenser, där användning av vissa medieformer tycks kompensera för icke-användning av andra. Nyhetssändningar i tv har den funktionen genom att i större utsträckning fånga upp svenskar med lägre utbildning, vilka å andra sidan är överrepresenterade bland de som aldrig läser morgontidning eller lyssnar på Ekosändningar.

För det fjärde är vissa faktorer relativt svagt relaterade till icke-användning. Det finns till exempel inte någon större skillnad mellan män och kvinnor vad gäller morgontidningar och tv-nyhetssändningar. Kvinnor är dock mindre benägna att lyssna på riksnyheter i radion.

Tabell 1 Andelen svenskar som aldrig eller sällan läser morgontidning på papper, tittar på riks-nyheter i tv eller lyssnar på Ekonyheterna i riksradien, 2011 (procent)

	Icke-läsare Morgontidning på papper	Icke-tittare TV-nyhets- sändningar (riks)	Icke-lyssnare Ekot	Antal svar
Total	27	13	57	4656
<i>Kön</i>				
Kvinna	27	13	63	2479
Man	27	13	51	2165
<i>Ålder</i>				
15-29 år	47	32	80	717
30-49 år	30	14	57	1422
50-64 år	20	8	51	1283
65-85 år	17	5	51	1221
<i>Utbildning</i>				
Låg	26	9	64	853
Medellåg	29	12	61	1393
Medelhög	28	14	58	983
Hög	21	13	47	1194
<i>Subjektiv klass</i>				
Arbetare	34	15	65	1853
Jordbrukare	22	12	50	139
Tjänsteman	21	10	51	1515
Högre tjänsteman	15	11	41	407
Egen företagare	19	10	53	356
<i>Politiskt intresse</i>				
Inte alls intresserad	44	27	83	409
Inte särskilt intresserad	30	14	67	1610
Ganska intresserad	22	9	50	2003
Mycket intresserad	19	8	35	534

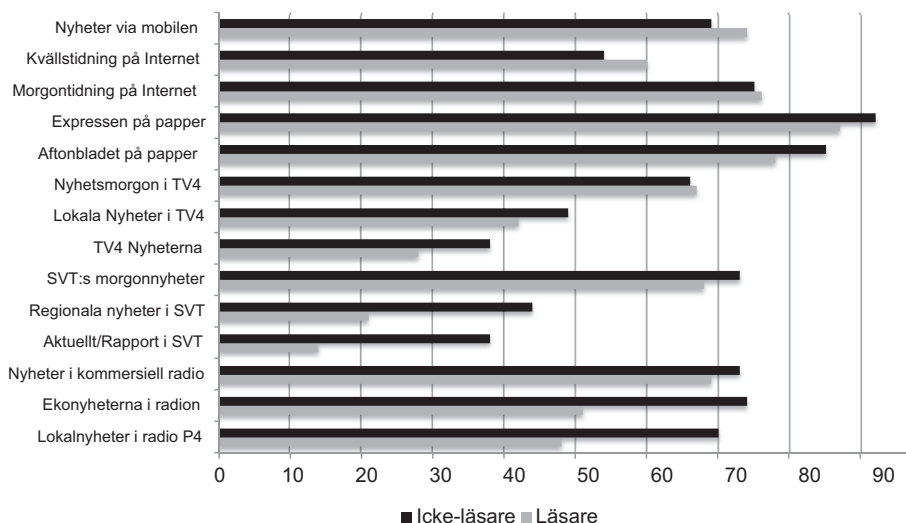
Kommentar: Kolumnen för Antal svar representerar minsta antalet svarande.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Icke-användning av andra nyhetsmedier

Nästa fråga är då hur all denna icke-konsumtion hänger samman. Är det så att den som inte tar del av nyheter i ett medium inte gör det i andra heller? I figur 3 utgår vi från tidningsläsning, då den största förändringen över tid finns just här, och visar i vilken utsträckning de som läser, respektive inte läser, dagstidningar inte heller tar del av nyheter i andra medier.

Figur 3 Andelen icke-användare av olika nyhetsmedier bland läsare och icke-läsare av morgontidningar, 2011 (procent)

Kommentar: Staplarna visar andelen icke-användare av olika nyhetsmedier bland läsare och icke-läsare av morgontidning. Minsta antal svarspersoner=1597.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Det övergripande mönstret är mycket tydligt. Personer som aldrig eller sällan läser morgontidningar tenderar att inte heller ta del av andra nyhetsmedier i traditionella kanaler. Mest påtagligt är detta icke-användande för de tre ”traditionella” nyhetsmedier vi analyserade ovan. Icke-läsare är mer benägna att aldrig lyssna på Ekonyheterna i Sveriges Radio eller ta del av Aktuellt och Rapport i Sveriges Television. Medan exempelvis andelen som aldrig eller sällan tittar på Aktuellt och Rapport är 38 procent bland icke-läsare av morgontidningar, är motsvarande siffra 14 procent av de som läser en morgontidning minst en dag i veckan. Även om skillnaderna är mindre för TV4 Nyheterna är mönstret tydligt även där. Icke-läsare är på samma sätt mer benägna att aldrig läsa kvällstidningar på papper, att aldrig ta del av lokala nyhetsändringar i Sveriges Radio, Sveriges Television och TV4, liksom morgonnyheter i public service-tv.

Figuren visar även ett svagt omvänt förhållande när det gäller nya medier. Icke-tidningsläsare tenderar i dessa fall att i större utsträckning än läsare ta del av nyheter via framför allt kvällstidningarnas sajter samt via mobiltelefonen. En trolig förklaring till denna skillnad i användning av nya och traditionella nyhetsmedier är ålder, där icke-läsare av morgontidningarnas pappersupplagor är betydligt yngre än läsarna.

Sammantaget tyder dessa resultat på att icke-nyhetsanvändning huvudsakligen är ett fenomen som slår igenom på olika plattformar och medieformer. Därmed kan man också anta att denna typ av beteende delvis drivs av samma orsaksfaktorer, vilket blir nästa analys.

I figur 4 tittar vi närmare på effekten av de tre faktorer som vi ovan såg var centrala – ålder, politiskt intresse samt icke-användning av andra nyhetsmedier – för sannolikheten att aldrig läsa morgontidning, titta på tv-nyheter eller lyssna på Ekosändningar i Sveriges Radio. Figuren är baserad på en serie multivariata regressionsanalyser som även kontrollerar för bakgrundsfaktorer som kön, utbildning och subjektiv klasstillhörighet.² Graferna visar hur sannolikheten att vara en icke-användare av de tre nyhetsmedierna (y-axeln) varierar med ålder och icke-användning av andra nyhetsmedier (x-axeln).

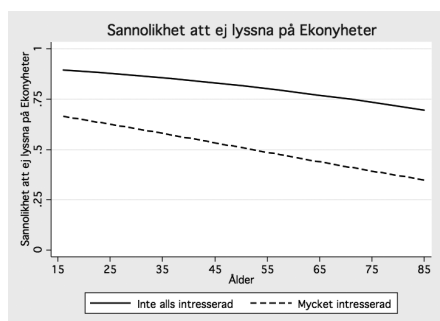
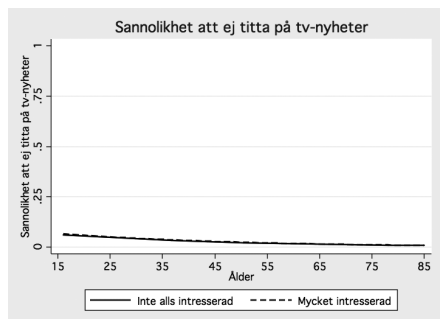
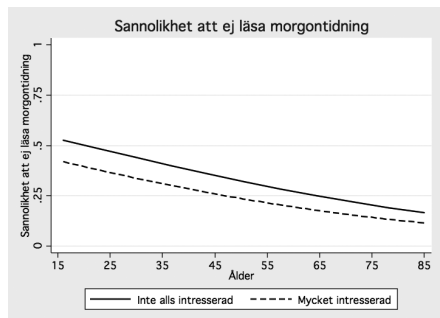
Den sluttande övre vänstra grafen illustrerar exempelvis att sannolikheten att vara icke-läsare minskar med ökad ålder. Skillnaden mellan den heldragna och den streckade linjen representerar effekten av politiskt intresse. Att den streckade linjen ligger på lägre nivå än den heldragna visar att sannolikheten att vara icke-läsare är lägre bland människor med starkt intresse för politik, jämfört med de som inte alls är politiskt intresserade.

Graferna till höger illustrerar på ett liknande sätt hur icke-användning av andra nyhetsmedier påverkar sannolikheten att välja bort dessa tre specifika nyhetsmedier. ”Icke-användning av andra nyhetsmedier” är ett sammanslaget index baserat på icke-användning av samtliga nyhetsmedier i figur 2 utom den aktuella beroende variabeln, kvällstidningsläsning på Internet och nyheter i mobilen. Variabeln sträcker sig från 0 (tar del av samtliga nyhetsmedier minst en gång i veckan) till 12 (tar aldrig/sällan del av något av dessa nyhetsmedier). Vad dessa grafer entydigt visar är att människor som väljer bort andra nyhetsmedier också tenderar att välja bort både morgontidningar och riksnyhetsändningar i radio och tv. För en person som är mycket intresserad av politik ökar exempelvis sannolikheten att aldrig lyssna på Sveriges Radios Ekonyheter från 0,25 till cirka 0,70 om vi flyttar oss längs icke-användningsskalans ytterlighetspunkter. Grafen för sannolikheten att inte ta del av riksnyheter i tv illustrerar att nyhetssändningarna i Sveriges Television och TV4 når väldigt stora grupper av människor, faktiskt nästan alla. Bland dem som är storkonsumenter av olika nyhetsmedier är genomslaget för dessa nyhetssändningar närmast totalt (värden under 5). Det är först när icke-användningen av andra nyhetsmedier når extremvärden som sannolikheten att inte ta del av riksnyheter i tv ökar dramatiskt. Annorlunda uttryckt kan man konstatera att de rikstäckande tv-nyhetssändningarna är de sista nyhetsmedierna medborgarna överger.

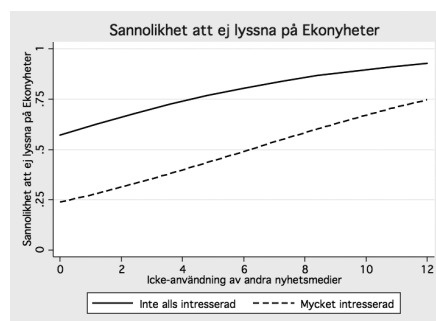
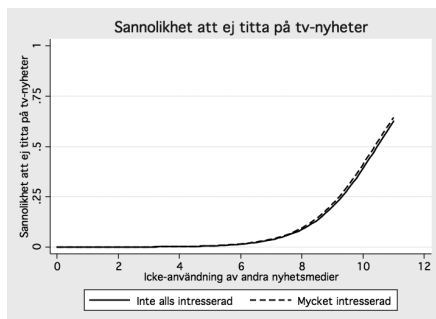
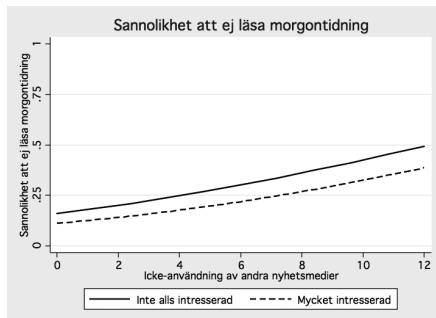
Avslutningsvis illustrerar figur 4 att politiskt intresse i varierande grad påverkar sannolikheten att tillhöra gruppen icke-användare av olika nyhetsmedier. Graferna visar skillnaderna mellan personer som inte alls är intresserade och personer som är mycket intresserade av politik – illustrerat som nivåskillnaden mellan den heldragna och den streckade linjen i samtliga grafer. Effekten av politiskt intresse är statistiskt

Figur 4 Effekten av ålder, politiskt intresse och icke-användning av andra nyhetsmedier på sannolikheten att inte läsa morgontidning, ta del av tv-nyhetssändningar eller lyssna på Ekonyheter 2011 (procent)

Alder och politiskt intresse

Icke-användning av andra nyhetsmedier och politiskt intresse

Kommentar: Graferna visar den predicerade sannolikheten att aldrig/sällan läsa en morgontidning, ta del av nyhetssändningarna i Aktuellt/Rapport eller TV4 Nyheterna, samt Sveriges Radios ekonyheter. Skattningarna är baserade på multivariat logistisk regression med kontroll för kön, utbildning och subjektiv klass. Graferna illustrerar effekter då dessa kontrollvariabler antar sitt typvärde (kvinna, medellåg utbildning och arbetarhem). Variabeln icke-användning av andra nyhetsmedier är ett index (0-12) baserat på icke-användning av samtliga nyhetsmedier i figur 2 utom den aktuella beroende variabeln, kvällstidningsläsning på Internet och nyheter i mobilen. Variabeln sträcker sig från 0 (tar del av samtliga nyhetsmedier minst en gång i veckan) till 12 (tar aldrig/sällan del av något nyhetsmedium). Ju högre värden på skalan desto fler nyhetsmedier väljer svarspersonerna att *inte* ta del av, medan låga värden på skalan representerar användning av många olika nyhetsmedier. Fullständiga regressionsstabeller kan erhållas av författarna. **Källa:** Den nationella SOM-undersökningen 2011

signifikant för icke-användning av morgontidningar och Ekonyheter, men inte för tv-nyheter. Starkast effekt har dock politiskt intresse på sannolikheten att inte ta del av riksnyheter i Sveriges Radio, där gapet mellan den heldragna och den streckade linjen är som störst. Detta gap motsvarar en genomsnittlig skillnad i predicerad sannolikhet på cirka 0,25 mellan medborgare som helt saknar intresse för politik och de som är mycket intresserade, under kontroll för övriga faktorer.

Sammantaget visar graferna hur dessa faktorer har tämligen likartade effekter på icke-användning oavsett mediekanal, främst vad gäller sambandets riktning. Samtidigt varierar karaktären och styrkan på effekterna mellan mediekanalerna. Medan ålder har en genomgående negativ effekt på icke-användning av traditionella nyhetsmedier, är denna effekt minst påtaglig för tv-nyheter. Icke-användning av andra nyhetsmedier påverkar tydligt också icke-konsumtion av dessa tre nyhetsmedier, men det är uppenbart att riksnyheter i tv har ett starkt genomslag även hos grupper som inte tar del av så många andra nyhetsmedier. Därmed är det kanske inte heller så konstigt att politiskt intresse inte har någon effekt på icke-användning av tv-nyheter, utan främst har betydelse för Ekonyheter och morgontidningsläsning.

Det är också viktigt att notera att det fortfarande är relativt få personer som står utanför samtliga dessa tre nyhetsmedier. Totalt handlar det om sex procent av svenskarna som aldrig eller sällan tar del av vare sig morgontidningar, riksnyheter i tv eller ekonyheter.

Åt den som inte har skall heller inte vara givet

Inledningsvis ställde vi tre frågor: hur förändringen av icke-konsumtion ser ut över tid, vilka icke-konsumenterna av nyheter är samt hur sambanden ser ut mellan olika medier ifråga om att inte ta del av nyheter. Den övergripande slutsats vi kan dra är att ickenyhetskonsumtionen ökar, och konsumtionen – och icke-konsumtionen – av olika nyhetsmedier hänger samman. Matteussyndromet fungerar här i omvänd form: åt den som inte har skall heller inte vara givet – sett till de traditionella formerna av nyhetsmedier. Vi har ju på intet sätt här tagit hänsyn till exempelvis delning av nyheter på Facebook eller Twitters betydelse.

Därmed bekräftar dessa resultat flera av de trender som noterats i tidigare studier. Det faktum att andelen medborgare som aktivt – eller av andra skäl – väljer bort traditionella nyhetsmedier har ökat över tid har noterats också i andra länder (Blekesaune et al, 2012; Prior, 2007; Strömbäck et al., kommande). Samtidigt pekar resultaten också på det unika i det svenska mediasystemet. Även om andelen icke-användare ökar är trenden långsam och inte särskilt drastisk. Framför allt tv-nyhetssändningar når fortfarande en överväldigande majoritet av svenska folket, och under den 25-årsperiod som analyserats – med omfattande förändringar av hela den svenska tv- och mediemarknaden – har andelen svenskar som inte tar del av tv-nyheter via Aktuellt, Rapport eller Nyheterna endast ökat från cirka 5 till 13 procent.

Frågan är då vad resultaten får för konsekvenser på såväl individ- som samhällsnivå. En effekt av den ökade fragmentisering av medieanvändningen i allmänhet och nyhetskonsumtionen i synnerhet som ofta lyfts fram handlar kunskaps- och deltagandeklyftor i samhället. Om större grupper människor aktivt väljer bort nyheter om samhälle och politik, medan de resursstarka och motiverade har möjligheten att ta del av mer information än någonsin tidigare, finns risk för ökad ojämlikhet i samhället. Flera tidigare studier har visat att nyhetskonsumtion har positiva effekter på både politisk kunskap och politiskt engagemang (De Vreese & Boomgarden, 2006; Holtz-Bacha & Norris, 2001; Strömbäck & Shehata, 2010). Även om gruppen som helt står utanför de traditionella nyhetsmedierna fortfarande är relativt liten, tyder det mesta på att andelen växer. Att fortsätta studera hur det ständigt föränderliga medielandskapet påverkar både olika former av nyhetsanvändning samt dess effekter är en viktig fråga inte minst ur ett demokratiskt perspektiv. Det blir därmed viktigt att även undersöka i vilken utsträckning nya mediekanalet faktiskt ersätter de demokratiska funktioner som traditionella nyhetsmedier haft och fortfarande har. Vi vet till exempel att läsning på papper respektive skärm skiljer sig åt (Holsanova, 2010). I dagsläget tyder mycket fortfarande på att individuella selektionsmekanismer – styrda av personliga preferenser och intressen – påverkar människors nyhetsanvändning på Internet på ett sätt som förstärker de mönster som finns på traditionella plattformar. Att ta del av nyheter om samhälle och politik via internet är framför allt något som görs av de redan politiskt intresserade (Bergström, 2011; Boullianne, 2009).

Noter

- ¹ Frågan bygger på en öppen fråga där man anger titeln på sin lokala morgontidning, och i de fall människor angivit en daglig gratistidning, så är den medräknad i analysen. Strax därpå i formuläret kommer emellertid en specifik fråga om läsningen av dagliga gratistidningar, och dessa läsare är inte medräknade. Det är ungefär fem procent som anger en daglig gratistidning i den öppna frågan, men betydligt fler som anger det i den specifika frågan.
- ² Resultaten bygger på tre logistiska regressionsanalyser med icke-användning av morgontidningar, riksnyhetssändningar i SVT och TV4 samt ekonyheter i SR som beroende variabler. I varje modell inkluderades följande oberoende variabler: *Ålder* (15-85 år); *Kön* (dummyvariabel); *Politiskt intresse* (dummyvariabel med kategorierna inte alls intresserad, inte särskilt intresserad, ganska intresserad och mycket intresserad); *Icke-användning av andra nyhetsmedier* (index baserat på icke-användning av samtliga nyhetsmedier i figur 2 utom den aktuella beroende variabeln); *Utbildning* (dummyvariabel med kategorierna låg, medellåg, medelhög och hög); *Subjektiv klass* (dummyvariabel med kategorierna arbetarhem, jordbrukarhem, tjänstemannahem, högre tjänstemannahem och företagarhus).

Referenser

- Andersson, U. & Wadbring, I. (2008). "Användningen av medier i förändringens tidevarv", i H. Hvitfelt & G. Nygren (red). *På väg mot medievärlden 2020*. Lund: Studentlitteratur.
- Bergström, A. (2011). "Valår på nätet" i, S. Holmberg, L. Weibull & H. Oscarsson (red). *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet.
- Blekesaune, A., Elvestad, E. & Aalberg, T. (2012). Tuning Out the World of News and Current Affairs – An Empirical Study of Europe's Disconnected Citizens. *European Sociological Review*, 28(1), 110-126.
- Boulianne, S. (2009). Does Internet use affect engagement? A Meta-analysis of research, *Political Communication*, 26(2), 193-211.
- Bjur, J. (2009). *Transforming Audiences. Patterns of Individualizations in Television Viewing*. Göteborg: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet.
- De Vreese, C. H. & Boomgarden, H. (2006). News, Political Knowledge and Participation: The Differential Effects of News Media Exposure on Political Knowledge and Participation. *Acta Politica*, 41(4): 317-341.
- Färdigh, M. A. & Sternvik, J. (2008). "Svenska folkets nyhetsvanor", i S. Holmberg & L. Weibull (red). *Skilda världar*. Göteborg: SOM-institutet.
- Hadenius, S.; Weibull, L. & Wadbring, I. (2011). *Massmedier. Press, radio och tv i den digitala tidsåldern*. Stockholm: Ekerlids.
- Hallin, D. C. & Mancini, P. (2004). *Comparing media systems: Three models of media and politics*. Cambridge & New York: Cambridge University Press.
- Holtz-Bacha, C. & Norris, P. (2001). To Entertain, Inform, and Educate: Still the Role of Public Television. *Political Communication*, 18(2), 123-140.
- Holsanova, J. (2010). *Myter och sanningar om läsning*. Stockholm: Norstedts.
- Ksiazek, T. B., Malthouse, E. C., & Webster, J. G. (2010). News-seekers and news-avoiders: Exploring patterns of total news consumption across media and the relationship to civic participation. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 54(4): 551-568.
- Mediebarometern 2010* (2011) Göteborg: Nordicom, Göteborgs universitet.
- Nord, L. & Grusell, M. (2012). *Inte för smalt, inte för brett. Spelet om framtidens public service*. Göteborg: Nordicom.
- Ots, M. (2009). "Efficient Servants of Pluralism or Marginalized Media Policy Tools?: The Case of Swedish Press Subsidies", *Journal of Communication Inquiry*, 33:4, pp. 376-392.
- Prior, M. (2007). *Post-Broadcast Democracy. How Media Choice Increases Inequality in Political involvement and Polarizes Elections*. New York: Cambridge University Press.
- Rogers, E. M. (2003). *Diffusions of Innovations. 5th Edition*. New York: Free Press.

- Rubin, A. M. (2002). "The Uses-and-Gratifications Perspective of Media Effects", in I J. Bryant & D. Zillman (red.). *Media Effects. Advances in Theory and Research. Second Edition* (s. 525–548). Mahwah: Lawrence Erlbaum.
- Stroud, N. J. (2011). *Niche News. The Politics of News Choice*. New York: Oxford University Press.
- Strömbäck, J. & Shehata, A. (2010). Media Malaise or a Virtuous Circle? Exploring the Causal Relationships Between News Media Exposure, Political News Attention and Political Interest. *European Journal of Political Research*, 49(5), 575-597.
- Strömbäck, J., Djerf-Pierre, M., & Shehata, A. (kommande). The Dynamics of Political Interest and News Media Consumption: A Longitudinal Perspective. *International Journal of Public Opinion Research*.
- www.ts.se (2012).

LÄSARE SOM MEDSKAPARE AV MEDIEINNEHÅLL

ANNIKA BERGSTRÖM OCH INGELA WADBRING

För inte så väldigt länge sedan, var insändare och debattartiklar några av få möjliga sätt för läsarna att göra sin röst hörd i tidningarna. För så kallat vanligt folk var det insändarsidan som gällde, medan lokalpolitiker, företagsledare, företrädare för organisationer och en del andra hade tillgång till debattsidan. Det fanns ibland också möjlighet att skicka in frågor till exempelvis läkare, kuratorer eller trädgårdsexperter, även om de flesta antagligen inte fick svar. Även radio och tv har traditionellt erbjudit mycket begränsade möjligheter till publikmedverkan. Massmedierna har traditionellt nästan per definition handlat om envägskommunikation (Hadenius m fl, 2011). I och med introduktionen av internet i mitten av 1990-talet har emellertid möjligheterna för allmänheten att uttrycka sina åsikter förenklats betydligt, både i den traditionella nyhetsjournalistiken och vid sidan om den (Castells, 2000, Papacharissi, 2002; Silverstone, 2007). Nyhetsjournalistik har blivit inte bara två-, utan också flervägskommunikation (Chung, 2007; Hujanen och Pietikäinen, 2004; Morris och Ogan, 1996).

Idag är det teoretiskt sett betydligt enklare att delta i det offentliga livet än någonsin tidigare. Istället för att ringa, alternativt plocka fram papper och penna eller den gamla skrivmaskinen, är möjligheten till deltagande bara ett eller några klick bort. Under paraplybegreppet web 2.0 rymmer en hel rad faciliteter som förändrat relationen mellan människor, och då inte minst inom det traditionella, journalistiska fältet där det inte längre är självklart vem som är producent och vem som är konsument. Detta skifte utmanar den traditionella synen på journalistiken och också förhållanden i den journalistiska processen. Från att ha varit den självklara motorn ifråga om att samla in, sortera och presentera information likväl som att undersöka och kritiskt granska den etablerade makten har journalistiken fått konkurrens av andra aktörer. Dessutom har rollen som samtalspartner med publiken i viss mån tillkommit – även om långt ifrån alla journalister interagerar med publiken (Gillmore, 2004:xiv; Nygren och Zuiderveld, 2011). Interaktionen sker förvisso inte i det ”verkliga livet” men brukar ändå betraktas som människa-till-människa-interaktion.

Även om inga reella möten äger rum har publiken idag på ett helt annat sätt än tidigare möjlighet att uttrycka sin uppfattning om journalistiken, komma med egna nyheter eller bilder, och delta i diskussioner. Detta kapitel ska handla om hur publiken agerar ifråga om att läsa och skriva kommentarer till nyhetssajternas artiklar samt vad publiken själv tycker om det den här typen av läsarmedverkan. Först emellertid några ord om vad det användarskapade materialet kan vara, och hur man kan förstå publikens beteenden och attityder gentemot detsamma.

Användarskapat innehåll

Det material som produceras av andra än etablerade journalister brukar ofta kallas användargenererat innehåll, det som på engelska kallas user-generated content (UGC). Vi vänder oss emot den termen eftersom det låter som om materialet tillkommer alldeles av sig själv. Så är det ju förstås inte. Det finns människor bakom materialet, och vi väljer därför begreppet användarskapat innehåll istället. Det är en växande del av medieutbudet och publiken blir alltså en allt flitigare förekommande aktör både som producent och källa i nyhetsproduktionen (de Keyser et al, 2011; Bruns, 2011).

Allmänhetens medverkan förväntas ge ett mervärde till det traditionella innehållet – det antas dels skapa ett mervärde vid sidan av detta, dels bidra till att skapa relationer med publiken (Hedman, 2009). Samtidigt kvarstår faktumet att tillgången till de stora och betydelsefulla arenorna fortfarande kontrolleras av redaktionerna – åtminstone som strukturen ser ut i Sverige. Frågan om i vilken utsträckning användarna släpps in i journalistiken och inom vilka områden är ständigt aktuell (Domingo, 2008; Paulussen m fl, 2007; Thurman, 2008). Vanligast är att publiken bjuds in att reagera på befintligt material snarare än att skapa helt fristående texter eller bilder (Karlsson, 2011; Örnebring, 2008). Användarskapat innehåll har framför allt fått större utrymme och uppmärksamhet i samband med olika typer av kriser. Publikens bilder och ögonvittnesskildringar har blivit ett tillskott som uppskattas av både producenter och konsumenter (Neuberger et. al, 2007). Det är ofta ett material som journalisterna själva inte skulle ha möjlighet att ta fram – för de är helt enkelt inte på plats och kan inte ta sig dit inom rimlig tid. I så måtto är publikens bidrag ett mycket viktigt bidrag. Frågan som vi är intresserade av här, är om publiken själv tycker det.

En aktiv publik på ett nytt sätt

Förekomsten av användarskapat material bygger på att publiken agerar. Huruvida publiken – läsarna, lyssnarna och tittarna – är aktiva eller inte i sin mediekonsumtion är ingen ny diskussion. En av grundidéerna bakom användningsforskningen är att publiken är aktiv, till skillnad från effektforskningen, som från början såg publiken som passiv. Men publiken är inte alltid aktiv. Att sätta på tv-apparaten för att ha en ljudtapet i bakgrunden innebär knappast ett särskilt aktivt tittande, medan tittande på ett speciellt program på exempelvis SVT Play åtminstone har valts aktivt – och därmed troligen också aktivt tittas på. Aktivitetsgraden kan således variera – men det handlar inte om en dikotomi, att man är antingen aktiv eller passiv – utan snarare en flytande skala (Ruggiero, 2000). När man som publik väljer att delta i en diskussion i medierna eller skicka in bilder från en händelse, så är man aktiv i den yttersta änden av skalan. Men det är en sak att delta och skicka in material, en helt annan att ta del av andras inskickade material.

Flera faktorer spelar roll för graden av människors aktivitet och för hur vi konsumerar medier (Wadbring, 2012). För det första handlar det om att ha tillgång till den teknik som gör att det är möjligt att vara medskapare. För det andra handlar det om publiken själv; vem vi är och vad vi tycker om spelar roll för hur aktiva vi kommer att vara och i vilka sammanhang. En tredje viktig faktor handlar om vad som händer i samhället. Inför vissa fenomen är det fler än annars som vill uttrycka en åsikt.

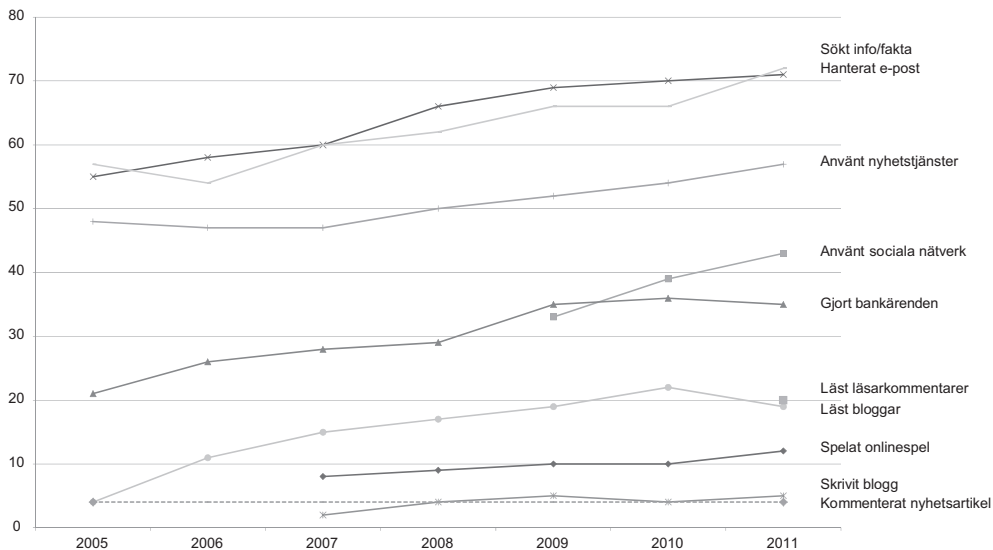
Generellt har intresset från användarna varit relativt ljust gentemot användarskapat material. Jämfört med intresset för t.ex. lokal journalistik eller innehåll om olyckor och brott är läsarnas egna material av mindre intresse (Bergström, 2009). På ett generellt plan är delandet av material begränsat och internationell forskning visar att en oproportionerligt stor andel av användarskapat material görs av en minoritet av användarna. Några få procent skapar eller redigerar artiklar på wikipedia, skriver bloggar, laddar upp filmer eller kommenterar innehåll (se t.ex. Fisch & Gscheidl, 2008; Limonard, 2007). Det innebär att användarskapat innehåll har en förhållandevis stor publik som inte är involverad i skapandeprocessen (Carpentier, 2009). Frågan är om mönstret är likadant i Sverige.

Läsarkommentarer bland e-post och bankärenden

Internet rymmer oändliga användningsmöjligheter inom alla upptänkliga områden. För att få en uppfattning av betydelsen av det material vi är intresserade av i detta kapitel, det användarskapade materialet, är det rimligt att först redovisa det i relation till andra aktiviteter på nätet. En lång rad användningsområden mäts i SOM-undersökningarna och användningen är i hög grad stabil de senaste åren. I figur 1 redovisas utvecklingen av några användningsområden sedan 2005.

Läsarkommentarer återfinns inom det journalistiska fältet och förekommer i såväl nyhetsmedier som magasin. Kommentarer är också möjliga inom en rad andra interaktiva områden som bloggar, sociala nätverk och delningssajter som Slideshare och Flickr. Här är det inte specificerat var kommentarer läses, utan det kan vara i alla slags forum. Ifråga om att själv *kommentera* är frågan emellertid specificerad till att gälla nyhetsmaterial.

Kommentatorsfälten lockar betydligt fler läsare än författare och mönstren liknar i stor utsträckning dem som kan ses för bloggar. En mindre andel – fem procent – skriver kommentarer eller bloggar varje vecka jämfört med runt 20 procent som läser desamma. Som jämförelse är det över 60 procent varje vecka ägnar sig åt e-post och informationssökning och lite drygt hälften av befolkningen som använder nyhetstjänster.

Figur 1 Användningsområden för internet, 2005-2011 (procent av befolkningen minst någon gång i veckan)

Kommentar: Frågan som ställdes var "Hur ofta har du gjort följande på internet". Svarsalternativen fanns på en 7-gradig skala från *Ingen gång* till *Dagligen*. I figur 2 redovisas andelen som svarat *Dagligen*, *Flera gånger i veckan* eller *Någon gång i veckan*.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2005-2011.

Veckomåttet visar på den mer frekventa användningen. Vissa användningsområden är per definition av den karaktären: nyhetstjänster är ett sådant exempel. Andra områden är utbredda i befolkningen men mindre frekventa, sådana exempel är bankärenden och inköp. En fördjupad beskrivning av läsarkommentarer visar att ytterligare 16 procent har läst kommentarer på månadsbasis, 8 procent någon gång i halvåret och 10 procent mer sällan. Sammantaget är det ungefär hälften av befolkningen mellan 16 och 85 år som har läst läsarkommentarer åtminstone någon gång det senaste året. På samma sätt ökar antalet kommentarsskribenter genom att 3 procent skriver någon gång i månaden, 4 procent någon gång i halvåret och 6 procent någon gång om året. Det senaste året hade således sammantaget 17 procent någon gång kommenterat en nyhetsartikel.

Användningsinriktningen ser generellt sett olika ut vid jämförelser mellan olika befolkningsgrupper. Den största skiljelinjen är ålder. Unga har en bredare och mer frekvent användning, de är särskilt överrepresenterade inom områden som har en tydligare nöjeskaraktär, exempelvis onlinespel och sociala nätverk som Facebook och

Twitter. Även bloggskrivande är mer utbrett bland yngre än äldre. Tidigare forskning har visat att deltagande och delande på nätet framför allt är ungdomarnas aktiviteter samt att det finns vissa skillnader mellan män och kvinnor, där de sistnämnda framför allt är mer orienterade gentemot sociala funktioner än de förstnämnda (Bergström, 2010; Limonard, 2007).

Från och med nu fokuserar vi läsarkommentarerna, och lämnar övrigt beteende på internet därhän. Vilka är då användarna? En första analys av dem som läser eller kommenterar material på nätet visar skillnader beroende på kön, ålder, utbildning och i viss mån politiskt intresse (tabell 1).

Tabell 1 *Andelen som minst varje vecka läser respektive skriver kommentarer i olika grupper 2011 (procent)*

	Läst artikelkommentarer	Kommenterat nyhetsartiklar	Antal svar
Alla	20	4	1559
Kvinnor	14	3	825
Män	26	5	729
16-29 år	26	5	244
30-49 år	26	5	478
50-64 år	19	3	420
65-85 år	10	2	415
Låg utbildning	9	2	298
Medellåg utbildning	21	3	468
Medelhög utbildning	21	5	346
Hög utbildning	29	4	362
Ej intresserad av politik	14	4	881
Intresserad av politik	24	4	633

Kommentar: Frågan som ställdes var "Hur ofta har du gjort följande på internet". Svartalternativen fanns på en 7-gradig skala från *Ingen gång* till *Dagligen*. I tabell 1 redovisas andelen som svarat *Dagligen*, *Flera gånger i veckan* eller *Någon gång i veckan*. Politiskt intresse har dikotomiserats: *inte särskilt* och *inte alls intresserad* har slagits samman liksom *mycket* och *ganska intresserad*.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Skillnaderna mellan olika grupper är större för läsandet för själva kommenterandet. Män är mer benägna än kvinnor att kommentera på regelbunden basis, dvs. minst någon gång i veckan. Personer som är 50 år och yngre läser i större utsträckning än vad äldre gör. Det finns också stora skillnader mellan personer som har en hög utbildningsnivå och de som har en låg. Här måste man dock ta i beaktande att äldre personer i undersökningen i stor utsträckning definieras som lågutbildade på

grund av frågekonstruktionen. Politiskt intresse får genomslag för läsandet men inte för skrivandet av kommentarer. Personer med mycket eller ganska stort politiskt intresse har en mer frekvent vana att läsa läsarkommentarer än vad mindre politiskt intresserade personer har. Därmed vet vi något om vad publiken gör ifråga om läsarkommentarerna. Men vad tycker de om dem? Det är frågan för nästa avsnitt.

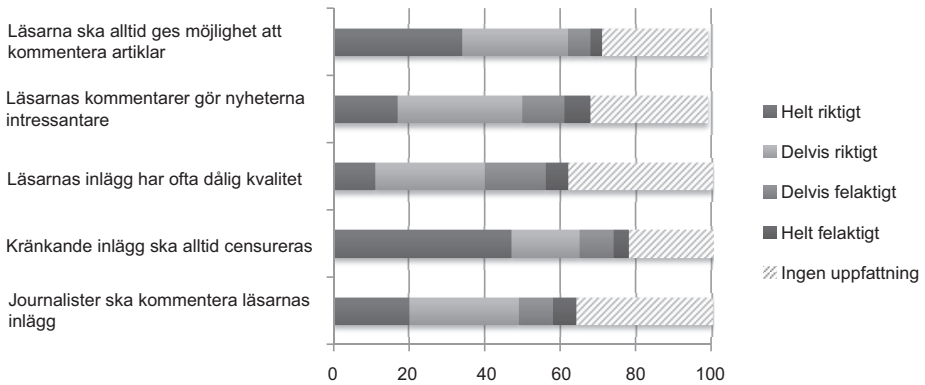
Attityder till läsarkommentarer

Läsarmedverkan och användarskapat innehåll är växande men samtidigt ifrågasatt. Det sistnämnda inte minst från redaktionerna och i den allmänna debatten. Det finns viss problematik förknippad med att upplåta utrymme till andra än de som är skolade journalister. Det är inte självklart för den professionelle journalisten att släppa in amatörer på jobbet. Det är heller inte självklart för de ytterst ansvariga att ta ansvar för debatter som är svåra att kontrollera och som ibland kan spåra ur. Det är förhållandevis kostsamt att hålla efter i kommentarsfälten oavsett om man vill förhandsgranska läsarnas inlägg eller efterkontrollera dem. Dessa argument vägs mot de tidigare presenterade om ökat läsvärde och förbättrade relationer och olika redaktioner kommer till olika beslut i frågan om läsarmedverkan (se t.ex. Chung, 2007; Thurman, 2008).

I en tidigare undersökning framkom att runt en fjärdedel av de tillfrågade ansåg att det är viktigt att användarskapat innehåll finns med i nyhetssajternas utbud (Bergström, 2009). En ännu större andel – 34 procent – hade ingen uppfattning i frågan. I 2011 års undersökning har inställningen till läsarkommentarer mer specifikt mätts. Frågan försökte fånga tre aspekter av attityderna gentemot dem: värdet av läsarkommentarerna, den redaktionella modereringen av dem och journalistens roll i kommentarsfälten (figur 2).

I frågan om attityder till läsarkommentarer är det en relativt stor andel som inte har någon uppfattning i frågorna. Mellan 23 och 38 procent väljer detta svar. Det är många av dem som inte kommer i kontakt med läsarkommentarer som ändå har en uppfattning i frågan.

Den första av de tre dimensionerna som frågan försöker fånga är allmänhetens bedömning av värdet av läsarkommentarerna, de tre första påståendena i figur 2. Över hälften av de svarande tycker att påståendet att *läsarna alltid ska ges möjlighet att kommentera artiklar* är helt eller delvis riktigt. Det finns alltså ett utbrett stöd för läsarkommentarernas existens. Även om inte resultaten är helt jämförbara med den fråga som ställdes i den nationella SOM-undersökningen 2008, kan man ändå se en tendens till ökad acceptans och ökat intresse för den här typen av innehåll på nyhetssajter (jfr Bergström, 2009). När det gäller bedömningen av huruvida *läsarkommentarerna gör nyheterna mer intressanta*, är det nästan hälften som instämmer helt eller delvis i påståendet. Samtidigt är det ungefär 40 procent som instämmer helt eller delvis i påståendet att *läsarkommentarerna har dålig kvalitet*. I det sistnämnda fallet är det emellertid en ungefär lika stor andel som inte har någon uppfattning i frågan.

Figur 2 Attityder till läsarkommentarer, 2011 (procent)

Kommentar: Frågan lyder *Idag är det ofta möjligt att kommentera nyhetsartiklar på internet. Vilken är din bedömning av följande påståenden?* Svarsalternativen var följande: *Helt riktigt, Delvis riktigt, Delvis felaktigt, Helt felaktigt* samt *Ingen uppfattning*.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Här tycks något av en paradox uppträda. En övervägande andel av befolkningen bedömer att det är viktigt att läsarkommentarerna finns och att de gör nyheterna mer intressanta medan å andra sidan en övervägande andel menar att de har dålig kvalitet. Att tolka synen på innehållet är därmed inte helt enkelt. Förvisso behöver inte ett intressant innehåll hålla hög kvalitet, men den tolkning som ligger närmast till hands är snarare att det hos allmänheten finns ett önsketänkande; de tycker att idén, principen, med läsarkommentarer är bra, men i dagsläget är kvaliteten för dålig. Det innebär att kritiken snarast riktas mot *kommentatorerna*, dvs. de som gör inlägg, medan *medierna* som tillåter och uppmuntrar motsvarande inlägg undgår kritik.

Den här typen av diskrepans kan även spåras i användningen av andra typer av medieinnehåll. En studie från 2001 visade exempelvis att tittandet på såpor och dokusåpor var förhållande utbredd bland unga människor medan det samtidigt ansågs vara mindre intressant. Förhållandet var det motsatta för dokumentärer – det ansågs intressant men man tittade inte i någon större utsträckning (Bergström, 2003). Mätningar av synen på, och användningen av specifika medier eller specifikt medieinnehåll leder i viss mån till prestigebesvär (Weibull, 1983; Weibull & Wadbring, 2005).

Den redaktionella modereringen av kommentarerna är nästa dimension i studien, och består bara av ett enda påstående: *Kränkande inlägg ska alltid censureras*. Det var en fråga som debatterats flitigt under hösten 2011 och det är den fråga där flest personer ha en åsikt – närmare 80 procent har uttryckt en uppfattning. Nästan hälften tycker att det är helt riktigt att kränkande inlägg ska censureras. Ytterligare

18 procent håller delvis med i frågan. Precis som i påståendet att innehållet har dålig kvalitet (se ovan), tyder detta på en kritik mot just innehållet i kommentarerna snarare än möjligheten att kommentera. Det endast en mindre andel av befolkningen – runt 15 procent – som ställer sig negativa till att nyhetssajterna censurerar inlägg.

Den tredje och sista dimensionen i studien handlar om *journalisters medverkan*. Även om journalisten har skrivit ursprungsartikeln är det inte självklart att hen deltar i den diskussion artikeln genererar. Ungefär hälften tycker att det är helt eller delvis riktigt att journalisten ska delta, och ställer sig alltså i någon mån positiv till journalisters deltagande i de kommentarstrådar som följer på vissa nyhetsartiklar. 36 procent har ingen uppfattning i frågan och det är således en mindre andel som anser det vara felaktigt att journalisterna ger sig ut kommentarsfälten.

Sammantaget kan konstateras att stödet för de olika dimensionerna är starkt bland allmänheten, samtidigt som det är många som inte har en åsikt. Det är idag svårt att tänka sig nyhetssajter utan möjligheter att kommentera; det uppfattas numera som ett självklart inslag i den digitala nyhetsvärlden. Samtidigt anser många att kvaliteten på inläggen är för låg, vilket dock snarast slår tillbaka på de som skriver inläggen, inte medierna i sig. Det är svårt att tolka dessa ganska disparata åsikter, och kanske är det också som svarsperson svårt att ha en åsikt. Fenomenet läsarkommentarer är förhållandevis nytt, och jämfört med andra typer av innehåll upplevs det möjligen inte som särskilt viktigt, men däremot kanske lite ovanligt och roligt? Denna studie kan emellertid inte ge svar på den typen av frågor, då läsarkommentarer behöver sättas i relation till andra typer av innehåll på nyhetssajterna. Vad studien däremot kan ge svar på, på ett mer precist sätt än hittills, är hur de olika påståendena förhåller sig till varandra. I tabell 2 finns en korrelationsmatris, där alla som saknar uppfattning i frågan är bortplockade. Det innebär alltså att tabellen bygger på dem som har en uppfattning i respektive fråga.

Det finns starka, signifikanta samband mellan uppfattningen att läsarkommentarer ska finnas på nyhetssajterna och att journalisterna ska medverka samt också med att nyheterna blir intressantare. Synen på journalisternas medverkan och bedömningen att kommentarer gör nyheterna intressantare korrelerar också starkt. En tolkning av detta är att kommentarsfält bidrar och att värdet av bidraget blir som allra störst när nyhetsförmedlaren själv deltar i diskussionen.

Den enskilda fråga som korrelerar minst med övriga, är att kränkande inlägg alltid ska censureras, här är de flesta värdena inte statistiska säkerställda. Givet vad vi har visat tidigare i artikeln är det ett förväntat utfall då alla i stor utsträckning är eniga om att nyhetsproducenten ska moderera läsarkommentarerna. Det påstående som korrelerar negativt med övriga, är det som handlar om läsarkommentarernas kvalitet. Det tyder på att den tolkning som gjordes ovan, att det är en sak att rikta kritik mot innehållet och en annan att tycka att idén med kommentarer är bra, är en rimlig tolkning.

Tabell 2 Korrelationen mellan olika attityder till läsarkommentarer 2011 (Pearson's r)

	Läsarna ska alltid ges möjlighet att kommentera artiklar	Journalisterna ska kommentera läsarnas inlägg	Läsarnas kommentarer gör nyheterna intressantare	Kränkande inlägg ska alltid censureras	Läsarnas inlägg har ofta dålig kvalitet
Läsarna ska alltid ges möjlighet att kommentera artiklar	1	,489**	,575**	-,100**	-,331**
Journalisterna ska kommentera läsarnas inlägg		1	,456**	-,054	-,029**
Läsarnas kommentarer gör nyheterna intressantare			1	-,056	-,304**
Kränkande inlägg ska alltid censureras				1	,144**
Läsarnas inlägg har ofta dålig kvalitet					1

Kommentar: Frågan lyder *Idag är det ofta möjligt att kommentera nyhetsartiklar på internet. Vilken är din bedömning av följande påståenden?* Svarsalternativen var följande: *Helt riktigt, Delvis riktigt, Delvis felaktigt, Helt felaktigt* samt *Ingen uppfattning*. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Då både generell och specifik användning av internet skiljer sig åt mellan olika befolkningsgrupper finns det anledning att tro att detta gäller även attityder till läsarkommentarer på nyhetssajter. Det handlar dels om de faktorer som påverkar internetanvändningen och dess inriktning och användningen av nätnyheter och läsarkommentarer – kön, ålder, utbildning och politiskt intresse – samt också vanan kring nyheter och kommentarer på nätet. I tabell 3 visas en sådan analys, och skillnader mellan olika grupper kan förvisso iakttas, men kanske i mindre utsträckning än man skulle kunna tro.

En större andel män än kvinnor är benägna att hålla med i fyra av de påståenden som undersökts. I frågan om att läsarkommentarer bör censureras är det emellertid något fler kvinnor som vill se detta. Könsskillnaderna är inte särskilt stora utom beträffande synen på läsarkommentarernas kvalitet, där balansmättet är dubbelt så stort (+24) för män som för kvinnor (+12). Å andra sidan är det inte en särskilt stor skillnad på en skala som går mellan +100 och -100.

Tabell 3 Attityder till läsarkommentarer i olika befolkningsgrupper 2011 (balansmåt)

	Läsarna ska alltid ges möjlighet att kommentera artiklar	Läsarnas kommentarer gör nyheterna intressantare	Läsarnas inlägg har ofta dålig kvalitet	Kränkande inlägg ska alltid censureras	Journalister ska kommentera läsarnas inlägg	Antal svar
Alla	+53	+31	+18	+53	+32	1496
Kvinnor	+50	+29	+12	+56	+30	703
Män	+57	+34	+24	+48	+35	789
16-29 år	+63	+38	+18	+32	+51	246
30-49 år	+49	+19	+27	+55	+34	471
50-64 år	+56	+37	+10	+63	+31	401
65-85 år	+47	+39	+13	+54	+22	378
Låg utb	+48	+34	+7	+47	+23	273
Medellåg	+58	+38	+17	+50	+38	454
Medelhög	+61	+35	+17	+53	+37	338
Hög utb	+44	+14	+28	+62	+31	355
Ej intresserad av politik	+53	+38	+12	+47	+33	597
Intresserad av politik	+53	+32	+20	+56	+33	859
Läser morgontidning på webben upp till 4 d/v	+55	+31	+15	+52	+31	1211
Läser morgontidning på webben minst 5 d/v	+48	+31	+29	+58	+37	285
Läser kvällstidning på webben upp till 4 d/v	+51	+33	+13	+50	+31	999
Läser kvällstidning på webben minst 5 d/v	+56	+24	+28	+59	+37	492
Läser inte läsarkommentarer	+52	+28	+15	+53	+29	1180
Läst läsarkommentarer minst ngn gång	+58	+47	+30	+52	+46	311
Skriver inte artikelkommentarer	+52	+31	+17	+53	+32	1438
Skrivit artikelkommentarer minst ngn gång	+73	+39	+15	+41	+47	53

Kommentar: Frågan lyder *Idag är det ofta möjligt att kommentera nyhetsartiklar på internet. Vilken är din bedömning av följande påståenden?* Svartalternativen var följande: *Helt riktigt, Delvis riktigt, Delvis felaktigt, Helt felaktigt* samt *Ingen uppfattning*. Balansmättet kan gå mellan +100 (alla svarspersoner svarar helt eller delvis riktigt) och – 100 (alla svarspersoner svarar helt eller delvis felaktigt). Även personer som saknar uppfattning ingår i basen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Ålder har en större betydelse för attityderna, men här är mönstret långt ifrån entydig. Bland unga under 30 år är det fler som ställer sig positiva till läsarkommentarernas existens än i övriga grupper, där åsikterna är mer blandade och opinionsbalansen

därför lägre. Samma mönster finns för synen på journalisters medverkan i kommentarsfälten. De yngsta i undersökningen är också minst benägna att förorda censur även om fler är för än emot även i den här gruppen. Personer mellan 30 och 50 år gör den mest negativa bedömningen av kommentarernas kvalitet samtidigt som de också gör den mest negativa bedömningen av värdet på läsarnas kommentarer.

När det gäller utbildningsfaktorn är det framför allt personer med universitetsutbildning som utmärker sig. I denna grupp anser färre än i andra utbildningsgrupper att läsarkommentarer är intressanta, fler anser att kommentarerna har dålig kvalitet och att de bör censureras.

Politiskt intresse har en viss betydelse för attityderna till läsarkommentarer. Personer med ett stort politiskt intresse är mindre benägna att hålla med om att läsarkommentarer är intressanta, är mer kritiska till kommentarernas kvalitet och vill i större utsträckning än ickeintresserade se journalisterna i kommentarsfälten. För övriga två påståenden återfinns inga större skillnader.

En annan faktor som på lika sätt inverkar på synen på läsarkommentarer är nätnyhetsanvändning. Nätnyhetsläsare gör en betydligt mer kritisk bedömning av läsarkommentarernas kvalitet, vilket är särskilt tydligt bland kvällstidningsläsare på nätet. De är också mer angelägna om journalistmedverkan och censur av kränkande inlägg än vad personer som har en mindre frekvent läsvana är.

De som läser artikelkommentarer skiljer sig, föga förvånande, från de som inte gör det. Läsarskaran är mer benägna att hålla med om att kommentarsmöjligheter bör finnas, att kommentarerna är intressanta om än av dålig kvalitet och att de ska censureras. Liknande mönster finns bland personer som själva kommenterar nyhetsartiklar, men i den gruppen är antalet svarande litet, varför resultaten bör tolkas med stor försiktighet.

Låg kvalitet med intressant ändå

Läsarkommentarer har funnits på svenska nyhetssajter i något halvt decennium. Tidningarna har haft lite olika argument för att ha dem, respektive inte ha dem. I samband med terrordåden i Norge sommaren 2011 blev de föremål för debatt då andelen kränkande inlägg växte och man fick svårigheter att hantera dessa. Flera sajter stängde kommentarsfälten – tillfälligt eller permanent – och många sajter började kräva inloggning för den som ville kommentera.

Den här analysen har visat på ett förhållandevis starkt stöd för läsarkommentarerna – inte i första hand för att de håller hög innehållslig kvalitet, men för att de upplevs intressanta. Det är också en ganska stor del av befolkningen som med viss regelbundenhet tar del av kommentarer. Det går emellertid inte att på basis av den genomförda undersökningen säga vad det är som lockar i själva innehållet.

Givet det starka stöd som finns för att censurera läsarkommentarer, och också för att journalisten som skrivit artikeln ska delta i diskussionen kan man skönja ett indirekt starkt stöd för de professionella nyhetsleverantörerna. Ett sådant stöd har funnits

i Sverige under alla de år en större allmänhet haft tillgång till nätnyheter. Svenskar vänder sig till etablerade nyhetsförmedlare på nätet, till skillnad från publikmönster i exempelvis USA eller Asien, och icke-kända aktörer har haft svårt att slå sig in på den svenska webbnyhetsmarknaden (Bergström, 2005). Läsarkommentarer är definitivt ett innehåll som genererar läsning, men den här studien visar tydligt att de professionella aktörerna – journalister och redaktioner – har en viktig funktion att fylla. Internationella studier genomförda i början av 2000-talet visar tydligt att läsare är intresserade av att framföra sina åsikter men att de sällan är villiga att ta ansvar för det de skriver på nyhetssajternas kommentarsfält (Cardoso, 2006). Någon måste ha en övergripande kontroll och ett övergripande ansvar och det tycks som om det faller på våra traditionella aktörer i nyhetsbranschen.

Referenser

- Bergström, Annika (2003). Nät demokrati – en politisk jämlikhetsrevolution? I Oscarsson, Henrik (red). *Demokratitrender*. SOM-rapport nr 32. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bergström, Annika (2005) *nyhetsvanor.nu. Nyhetsanvändning på internet 1998 till 2003*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG), Göteborgs universitet. JMGs bokserie.
- Bergström, Annika (2009) Användare i webbjournalistiken. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Svensk höst*. SOM-rapport nr 46. Göteborg: SOM-Institutet, Göteborgs universitet
- Bergström, Annika (2010) Personligt och privat i sociala medier. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Nordiskt Ljus*. SOM-rapport nr 50. Göteborg: SOM-Institutet, Göteborgs universitet.
- Bruns, Axel (2011) Citizen Journalism and Everyday Life: A Case Study of Germany's *Myheimat.de*. I Franklin, Bob och Carlson, Matt (eds) *Journalists, Sources and Credibility. New Perspectives*. New York: Routledge.
- Carpentier, Nico (2009) Participation Is Not Enough: The Conditions of Possibility of Mediated Participatory Practices. I *European Journal of Communication* 24(4), 407-420.
- Cardoso, Gustavo (2006) *The Media in the Network Society. Browsing, News, Filters and Citizenship*. Lisabon: CIES – Centre for Research and Studies in Sociology.
- Castells, Manuel (2000) *The information age: economy, society and culture. The rise of the network society*. Malden, Mass.: Blackwell.
- Chung, Deborah Soun (2007) Profits and Perils. Online News Producers' Perceptions of Interactivity and Uses of Interactive Features. I *Convergence*, vol. 13(1).
- De Keyser, Jeroen; Raeymaeckers, Karin; Paulussen, Steve (2011) Are Citizens Becoming Sources? A Look into the Professional Contacts on Flemish Journalists. I Franklin, Bob and Carlson, Matt (eds) *Journalists, Sources and Credibility. New Perspectives*. New York: Routledge.

- Domingo, David (2008) Interactivity in the daily routines of online newsrooms: dealing with and uncomfortable myth. I *Journal of Computer-Mediated Communication*, vol. 13(3), pp. 680-704.
- Fisch, Martin och Gscheidle, Christoph (2008) Mitmachnetz Web 2.0: Rege Beteiligung nur in Communitys. *Media Perspektiven* 7, 356-64.
- Gillmore, Dan (2004) *We the media. Grassroots Journalism by the People for the People*. Sebastopol-Farnham: O'Reilly.
- Hadenius, Stig, Weibull, Lennart och Wadbring, Ingela (2012) *Massmedier. Press, radio och tv i den digitala tidsåldern*. Stockholm: Ekerlids.
- Hedman, Ulrika (2009) *Läsarmedverkan: Lönande logiskt lockbete. Nättidningarnas användarskapade innehåll ur ett redaktionellt ledningsperspektiv*. Arbetsrapport nr. 56. Göteborg: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG), Göteborgs universitet.
- Hujanen, Jaana och Pietikäinen, Sari (2004) Interactive uses of journalism: crossing between technological potential and young people's news using practices. I *New Media & Society*, vol. 6(3).
- Karlsson, Michael (2011) "FLOURISHING BUT RESTRAINED: The evolution of participatory journalism in Swedish online news, 2005-2009". I *Journalism Practice*, 5(1), pp. 68-84.
- Limonard, Sander (2007) *Business requirements and potential bottlenecks for successful new CITIZEN MEDIA applications*. Sixth Framework Programme: Citizen Media Projekt.
- Morris, Merrill och Ogan, Christine (1996) The Internet as Massmedium. *Journal of Communication*, vol 46(1).
- Neuberger, Christoph, Nuernbergk, Christian och Rischke, Melanie (2007) 'Weblogs und Journalismus: Konkurrenz, Ergänzung oder Integration?', *Medieperspektiven* nr 2: 96-112.
- Nygren, Gunnar och Zuiderveld, Maria (2011) *En himla många kanaler. Flerkanal-publicering i svenska mediehus*. Göteborg: Nordicom.
- Papacharissi, Zizi (2002) The virtual sphere: The internet as a public sphere. I *New Media & Society* 4(1), 9-27.
- Paulussen, Steve; Heinonen, Ari; Domingo, David och Quandt, Thorsten (2007) Doing It Together: Citizen Participation In The Professional News Making Process. I *Observatorio Journal*, 3(X): 131-154.
- Ruggiero, Thomas E (2000) Uses and Gratifications Theory in the 21st Century. I *Mass Communication and Society*, 3 (1), 3-37.
- Silverstone, Roger (2007) *Media and Morality. On the Rise of the Mediapolis*. Cambridge: Polity Press.
- Thurman, Niel (2008) Forum for citizen journalists? Adoption of user generated content initiatives by online news media. I *New Media & Society*, nr 10.
- Wadbring, Ingela (2012) Medierna och den svärfångade publiken. I Nord, Lars & Strömbäck, Jesper (red) *Medierna och demokratin*. Lund: Studentlitteratur.

- Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (2005) Medieförtroende – en framgångsfaktor? I Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Lyckan kommer, lyckan går*. Göteborg: SOM-institutet.
- Weibull, Lennart (1983) *Tidningsläsning i Sverige. Tidningsinnehav, tidningsval, läsvanor*. Stockholm: Liber.
- Örnebring, Henrik (2008) *The Consumer as Producer – of What? User-generated tabloid content in The Sun (UK) and Aftonbladet (Sweden)*. I *Journalism Studies*, vol 9(5) pp 771-785.

PROGRAMPREFERENSER OCH DEN SVENSKA TV-NYHETSPUBLIKEN

ADAM SHEHATA

De senaste decennierna har omfattande förändringar skett på den svenska mediemarknaden. Utbudet av tv- och radiokanaler har ökat explosionsartat. I tidningsbutikerna trängs en ständigt växande flora av special- och nisch-tidskrifter som täcker alla möjliga olika intressen. Och på bara några år har Internet radikalt förändrat villkoren för människors medieanvändning. I dag är människors möjligheter att själva sortera och välja i ett oändligt utbud av medieinnehåll obegränsade. För sportälskaren, den modeintresserade eller filmfantasten erbjuder dagens medielandskap en konstant ström av sportnyheter, modeshower, film och tv-serier via nischade tv-kanaler och Internet. För den som däremot är intresserad av politik och samhällsfrågor erbjuds ett lika konstant flöde av nyheter via svenska och utländska dygnet-runt-sändningar i tv och radio, djuplodande reportage och analyser i påkostade specialtidskrifter liksom oändliga mängder politiska nyheter, kommentarer och perspektiv via bloggar och hemsidor på Internet (Hadenius et al, 2011; Strömbäck, 2009).

Frågan om hur det förändrade medielandskapet påverkar demokratins sätt att fungera är för tillfället het potatis inom forskningen. I en inflytelserik amerikansk studie hävdade statsvetaren Markus Prior att de ökade möjligheterna att välja medieinnehåll utifrån personliga intressen har lett till ökade kunskaps- och deltagandeklyftor mellan olika grupper av medborgare (Prior, 2007). När medieutbudet på 1970- och 1980-talen var begränsat var exempelvis sannolikheten stor att många medborgare fick en daglig dos information om samhällsfrågor och politik via tv:s nyhetssändningar trots att de var relativt ointresserade av politik – helt enkelt därför att det inte fanns så många tv-kanaler att välja mellan. I takt med att medieutbudet växte på 1990- och 2000-talet ökade möjligheterna för de som framför allt efterfrågade underhållning att välja bort nyheter om samhälle och politik för att istället vända sig till renodlade film-, sport- eller musikkkanaler. Resultatet blev större kunskaps- och deltagandeklyftor mellan politiskt intresserade och resursstarka medborgare å ena sidan och politiskt ointresserade och resurssvaga å den andra.

Denna forskning har skapat en diskussion om i vilken utsträckning dessa resultat och trender kan generaliseras till länder i exempelvis Europa, där mediasystemen skiljer sig från det amerikanska (Hallin & Mancini, 2004; Strömbäck et al., kommande). En viktig skillnad som lyfts fram är public service-televisionens starka ställning i så kallade demokratiskt-korporativa länder, liksom de särskilda regleringar som påverkar programutbudet även i vissa kommersiella kanaler (jfr Lennart Weibulls

kapitel om synen på public service i denna volym). Flera studier har exempelvis visat hur tv-programutbudet i public service-orienterade mediasystem erbjuder mer nyheter om samhälle och politik på bästa sändningstid än mer marknadsorienterade system som det amerikanska (Aalberg et al., 2010; Curran et al., 2009; Iyengar et al., 2010). Det huvudsakliga argumentet i dessa komparativa studier är att public service-orienterade mediasystem erbjuder större möjligheter för medborgare med svagare politiskt intresse att faktiskt ta del av nyhetsrapporteringen om politik och samhälle. Genom att erbjuda mer nyheter om politik och samhälle vid flera tillfällen under bästa sändningstid ökar sannolikheten att människor som i första hand är intresserade av att titta på tv ändå tar del av detta programutbud (Iyengar et al. 2010; Wonneberger, 2011).

I det här kapitlet undersöks Markus Priors hypotes om det allt starkare sambandet mellan personliga intressen och innehållspreferenser å ena sidan, och faktisk tv-nyhetskonsumtion å andra sidan. Sverige kan betraktas som ett tufft fall för Priors argument. Både Sveriges Television och kommersiella TV4 är starka aktörer på den svenska TV-marknaden, vilka båda erbjuder regelbundna nyhetssändningar på bästa sändningstid (Svenskt TV-utbud 2011). Utbudet i Sveriges Television är dessutom starkt präglad av en blandning mellan både underhållnings- och informationsprogram. Sammantaget skapar dessa förhållanden goda förutsättningar för en bred publik för nyhetssändningarna i Sveriges Television och TV4.

Den empiriska analysen görs i tre steg. I den första delen presenteras siffror över svenskarnas preferenser för olika typer av programinnehåll samt hur dessa skiljer sig mellan olika medborgargrupper. Därefter analyseras den så kallade icke-motiverade tv-nyhetspubliken, dvs. den grupp svenskar som framför allt föredrar underhållningsprogram men som ändå dagligen exponeras för nyhetssändningar i Sveriges Television och TV4. Avslutningsvis studeras hur olika programpreferenser påverkar den faktiska tv-nyhetskonsumtionen i olika kanaler.

Preferenser för underhållnings- och informationsprogram

Med utgångspunkt i Priors forskning (2007) studeras här svenskarnas preferenser för två typer av programinnehåll: underhållnings- respektive informationsprogram. I den nationella SOM-undersökningen 2011 fick svarspersonerna besvara frågan *Vilken typ av tv-program föredrar du att titta på?* genom att på en elvgradig skala skatta sitt intresse av att se på *Informations- och faktagrogram* samt *Förströelse- och underhållningsprogram*.¹

Tabell 1 presenterar resultatet från 2011 års undersökning i form av medelvärden för den elvgradiga skalan där höga värden representerar stort intresse för respektive programinnehåll. Medelvärdena för både underhållnings- och informationsprogram ligger mellan 6 och 7 vilket indikerar att intresset är relativt stort för båda programtyperna, även om absoluta nivåskattningar bör tas med en nypa salt.

Tabell 1 *Preferenser för underhållnings- och informationsprogram 2011 (medelvärden)*

	Underhållning (0-10)	Information (0-10)	RUP (0-10)	Antal svar
Totalt	6,6	6,9	4,8	1509
Kön				
Kvinna	6,9	6,7	5,1	798
Man	6,1	7,1	4,5	711
Ålder				
15-29 år	7,0	6,3	5,3	241
30-49 år	6,4	7,0	4,7	470
50-64 år	6,5	7,2	4,6	406
65-85 år	6,7	7,0	4,8	392
Boendemiljö				
Ren landsbygd	6,3	6,7	4,8	217
Mindre tätort	6,8	6,5	5,2	305
Stad eller större tätort	6,7	7,1	4,8	689
Storstad	6,1	7,3	4,4	230
Utbildning				
Låg	6,6	5,9	5,3	274
Medellåg	6,8	6,7	5,1	462
Medelhög	6,5	7,4	4,5	338
Hög	6,2	7,6	4,3	354
Politiskt intresse				
Inte alls intresserad	6,5	4,9	5,8	98
Inte särskilt intresserad	7,0	6,1	5,4	506
Ganska intresserad	6,5	7,4	4,5	673
Mycket intresserad	5,7	8,4	3,7	189

Kommentar: Frågan om programpreferenser var formulerad: "Vilken typ av tv-program föredrar du att titta på?" Skalan för de båda programtyperna var elvagrädig med extremvärdena 0=Inte alls intresserad av att titta på och 10=Mycket intresserad av att titta på. Antalet svars personer (n) varierar mellan de tre preferensmått med det lägsta antalet redovisat. *Relativ underhållningspreferens (RUP)* mäter människors relativa intresse för underhållning i förhållande till intresset för informations- och faktagprogram. Höga värden på den elvagrädiga skalan representerar kombinationen stark underhållnings- och svag informationspreferens. Omvänt har personer med starkt intresse för informationsprogram och svagt intresse för underhållning låga värden på RUP-skalan.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011

Mer intressant är att studera skillnaderna i olika medborgargrupper. Medan kvinnor tenderar att vara mer intresserade av underhållningsprogram än män gäller det omvända förhållandet för informationsprogram, även om skillnaderna där är små. Intresset för informationsprogram är lägre bland yngre svenskar, som även uppvisar

ett något större intresse för underhållningsprogram än andra åldersgrupper. Det tycks också finnas ett samband mellan programpreferenser och utbildning, där högre utbildning är relaterat till lägre underhållningsintresse men, framför allt, ett starkare intresse för informationsprogram. Ett tydligt samband finns även mellan politiskt intresse och preferens för informationsprogram.

Den sista kolumnen i tabell 1 redovisar det sammanslagna måttet *relativ underhållningspreferens (RUP)*, vilket mäter människors relativa intresse för underhållning i förhållande till intresset för informations- och fakta-program.² Höga värden på den elvgradiga skalan representerar kombinationen stark underhållnings- och svag informationspreferens. Omvänt har personer med starkt intresse för informationsprogram och svagt intresse för underhållning låga värden på RUP-skalan. En starkare relativ underhållningspreferens finns bland kvinnor, yngre svenskar, personer med lägre utbildning samt hos grupper med svagare intresse för politik. Storstadsbor visar sig också ha en något lägre relativ underhållningspreferens än boende i övriga landet.

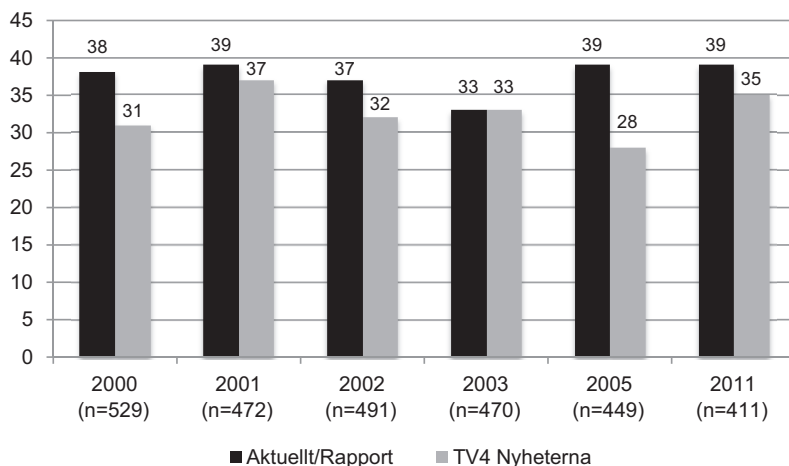
Den underhållningsintresserade nyhetspubliken

Den huvudsakliga hypotesen baserad på amerikansk forskning handlar dock om hur sambandet mellan programpreferenser och faktisk tv-nyhetskonsumtion förändrats över tid. I takt med att medielandskapet förändrats och medborgarnas möjligheter att anpassa sitt tv-tittande efter personliga preferenser och intressen ökat, skapas också möjligheter för de som framför allt föredrar underhållning att välja bort nyheter om samhälle och politik. En möjlig konsekvens är att tv-nyhetssändningarna i allt större utsträckning lockar de som framför allt är intresserade av politik och samhällsfrågor, medan medborgare med stark underhållningspreferens söker sig till andra kanaler. I den internationella forskningen talas det om att storleken på den icke-motiverade tv-nyhetspubliken – dvs. andelen medborgare som regelbundet följer nyhetssändningarna trots att de främst är intresserade av andra typer av innehåll – har sjunkit i takt med att utbudet av nischade kanaler ökat (Robinson, 1976; Prior, 2007). Ur ett svenskt perspektiv har Kent Asp tidigare visat att det finns en stark överensstämmelse mellan svenskarnas programpreferenser och innehållsprofilerna i de tv-kanaler de väljer att titta på (Asp, 2001), vilket indikerar att människor i stor utsträckning matchar sina intressen med faktisk tv-konsumtion (se även Ohlsson, 1989 för en närmare analys av sambandet mellan medieutbud och nyhetskonsumtion).

Eftersom frågorna om svenskarnas preferenser för olika programinnehåll har funnits med i flera enkätformulär sedan SOM-undersökningen år 2000, öppnas möjligheten att studera dessa frågor i ett svenskt sammanhang. Figur 1 visar andelen svenskar med en stark relativ underhållningspreferens som tar del av nyhetssändningar i Sveriges Television (Aktuellt eller Rapport) och TV4 (Nyheter) minst fem dagar i veckan. Siffrorna är baserade på svarspersoner med värdet 6 eller högre på den elvgradiga RUP-skalan, vilket motsvarar personer som föredrar underhållningsprogram framför informationsprogram. Två resultat är särskilt intressanta. För det första är det

uppenbart att både Sveriges Television och TV4 Nyheterna lockar en relativt stor andel tittare till sina nyhetssändningar bland grupper som i första hand är intresserade av underhållningsprogram. För SVT:s Aktuellt och Rapport ligger denna andel på runt 36 procent, medan den är något lägre för TV4 Nyheterna. År 2011 tittar exempelvis nästan 40 procent av svenskarna med en stark underhållningspreferens på antingen Aktuellt eller Rapport minst fem dagar i veckan. För det andra syns ingen nedåtgående trend i tv-nyhetsexponering. Nyhetssändningarna i Sveriges Television och TV4 når denna grupp av underhållningsintresserade medborgare i lika stor utsträckning idag som för elva år sedan. Något stöd för hypotesen att ökade medievalsomöjligheter fått svenskar att i större utsträckning välja bort tv-nyheter finner vi alltså inte.

Figur 1 Andelen svenskar med stark relativ underhållningspreferens (RUP) som tar del av tv-nyheter minst 5-6 dagar i veckan (procent)

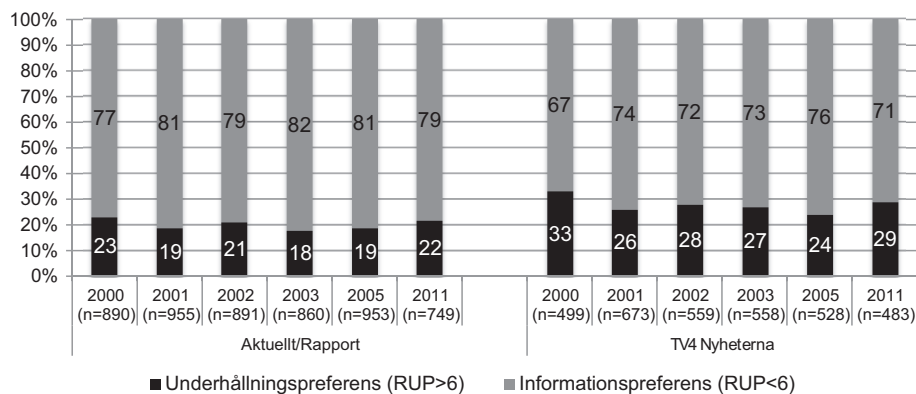
Kommentar: Frågan om tv-nyhetskonsumtion var formulerad: Hur ofta brukar du ta del av följande nyhetsprogram?, där Aktuellt/Rapport i SVT och TV4 Nyheterna utgjorde två delfrågor. Diagrammet visar andelen svarspersoner som tar del av dessa nyhetsprogram minst 5-6 dagar i veckan. Antalet svarspersoner (n) baserat på antalet respondenter med stark underhållningspreferens (RUP \geq 6).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011

Figur 2 illustrerar hur sammansättningen av den trogna tv-nyhetspubliken hos Sveriges Television och TV4 förändrats över tid. Staplarna visar andelen av de regelbundna tv-nyhetskonsumenterna med olika programpreferenser. Oavsett kanal är det tydligt att nyhetssändningar framför allt lockar grupper med stark relativ informationspreferens (svag relativ underhållningspreferens). Denna tendens är dessutom något starkare för nyhetsprogrammen i Sveriges Television där cirka 20 procent av

de dagliga tittarna har stark relativ underhållningspreferens. Motsvarande siffra för TV4 Nyheterna ligger på cirka 28 procent. Men inte heller i dessa diagram finns några spår av en generell minskning av andelen tittare med stark relativ underhållningspreferens. De båda kanalernas nyhetssändningar attraherar i stort sett samma grupper idag som för elva år sedan.

Figur 2 Andelen regelbundna tv-nyhetskonsumenter med stark respektive svag relativ underhållningspreferens (procent)

Kommentar: Diagrammen visar andelen regelbundna tv-nyhetskonsumenter med stark respektive svag relativ underhållningspreferens. Regelbunden tv-nyhetskonsumtion motsvarar minst 5 dagar per vecka.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011

Hur innehållspreferenser påverkar tv-nyhetskonsumtion

Frågan är då vilken betydelse individuella innehållspreferenser har för människors faktiska tv-nyhetskonsumtion. En utgångspunkt i forskningen om de personliga motiven betydelse för medieanvändningen i allmänhet, och den växande betydelsen av specifika innehållspreferenser för människors nyhetskonsumtion, är att underhållningsintresserade mediekonsumenter söker sig bort från nyhetssändningarna i de traditionella kanalerna.

Tabell 2 och 3 presenterar resultat från en serie regressionsanalyser som svarar på dessa frågor. Analyserna bygger på två mått på människors tv-nyhetskonsumtion – ett för nyhetssändningar i Sveriges Television (Aktuellt/Rapport, Regionala nyheter och SVT:s morgonnyheter) och ett mått för nyhetssändningar i TV4 (TV4 Nyheterna, lokala nyheter i TV4 samt Nyhetsmorgon i TV4). Båda måtten är sammanslagna index som varierar mellan 0 (tar aldrig del av nyhetssändningar i den specifika kanalen) till 15 (tar del av samtliga sändningar dagligen).

Tabell 2 Effekten av innehållspreferenser på tv-nyhetskonsumtion 2011 (ostandardiserade regressionskoefficienter)

	SVT-nyheter (0-15)		TV4-nyheter (0-15)	
	Modell 1	Modell 2	Modell 1	Modell 2
Underhållningspreferens (0-10)	0,10* (0,04)	-0,03 (0,04)	0,35*** (0,04)	0,16*** (0,04)
Informationspreferens (0-10)	0,31*** (0,04)	0,09* (0,04)	0,03 (0,04)	-0,03 (0,05)
Politiskt intresse (Referens: <i>Inte alls intresserad</i>)				
Inte särskilt intresserad		0,13 (0,37)		0,47 (0,46)
Ganska intresserad		0,67 (0,38)		0,55 (0,47)
Mycket intresserad		1,27** (0,45)		0,79 (0,56)
Allmänt tv-tittande, SVT och TV4 (0-15)		0,49*** (0,03)		0,31*** (0,03)
Allmänt tv-tittande, övriga kanaler (0-35)		0,02* (0,01)		0,11*** (0,01)
Justerat R ²	0,02	0,48	0,04	0,23
Antal svarspersoner	1475	1278	1470	1283

Kommentar: *p < .05. **p < .01. ***p < .001. Modell 1 skattar effekten av programpreferenser på tv-nyhetskonsumtion, utan kontroll för andra faktorer. Modell 2 skattar effekter av programpreferenser under kontroll för *politiskt intresse* (dummyvariabel); *Allmänt tv-tittande, SVT och TV4* (index över sammanlagt dagligt tittande på kanalerna SVT1, SVT2 och TV4); *Allmänt tv-tittande, övriga kanaler* (index över sammanlagt dagligt tittande på kanalerna TV3, Kanal 5, TV4 Plus, TV6, TV8, Kanal 9 och TV11); *Boendemiljö* (ren landsbygd, mindre tätort, stad eller större tätort samt storstad); *Utbildning* (låg, medellåg, medelhög och hög); *Subjektiv klass* (arbetarhem, jordbrukarhem, tjänstemannahem, högre tjänstemannahem och företagarhus); *Kön* och *Alder*. Beroende variabler är *SVT-nyheter* (index över dagligt tittande på Aktuellt/Rapport, Regionala nyheter i SVT samt SVT:s morgonnyheter) och *TV4-nyheter* (index över dagligt tittande på *TV4 Nyheterna*, Lokala nyheter i TV4 samt Nyhetsmorgon i TV4).

Modell 1 i tabell 2 presenterar effekten av programpreferenser på tv-nyhetskonsumtion utan kontroll för andra faktorer. För nyhetssändningarna i Sveriges Television har båda typer av innehållspreferenser en positiv effekt på faktiskt tittande, men effekten av informationspreferenser framstår som starkare. Personer med större intresse för båda programtyper tenderar alltså att i större utsträckning titta på SVT:s nyhetssändningar än personer med svagare intresse. För nyhetssändningarna i TV4 har dock enbart underhållningspreferenser positiva effekter på faktiskt tittande. Flera av dessa resultat håller även när vi för in en rad kontrollvariabler. Tabellerna visar därutöver effekterna av politiskt intresse och dagligt tv-tittande på olika kanaler

(uppdelat på SVT och TV4 där nyhetssändningarna förekommer å ena sidan, och en rad mer underhållningsinriktade tv-kanaler å den andra sidan), men dessa modeller kontrollerar också för bakgrundsfaktorer som kön, ålder, boendemiljö, utbildning och subjektiv klasstillhörighet. Resultaten visar att medan tittande på SVT:s nyhetssändningar drivs av informations- men inte av underhållningspreferenser, gäller det omvända för nyhetssändningar i TV4. Politiskt intresse är framför allt relaterat till exponering för nyhetssändningar i SVT. Genom att kontrollera för allmänt tv-tittande i olika kanaler tar analyserna hänsyn till att människor tittar olika mycket på tv överlag, vilket förstås kan påverka i vilken utsträckning de tar del av nyhetssändningar. Även när hänsyn tas till dessa faktorer har alltså innehållspreferenser effekter på nyhetskonsument som går åt olika håll i SVT och TV4.

Tabell 3 Effekten av relativ underhållningspreferens på tv-nyhetskonsumention 2011 (ostandardiserade regressionskoefficienter)

	SVT-nyheter (0-15)		TV4-nyheter (0-15)	
	Modell 1	Modell 2	Modell 1	Modell 2
Relativ underhållningspreferens (0-10)	-0,21**	-0,11*	0,31***	0,19**
		(0,05)	(0,06)	(0,07)
Politiskt intresse (Referens: <i>Inte alls intresserad</i>)				
Inte särskilt intresserad		0,16 (0,37)		0,53 (0,46)
Ganska intresserad		0,72 (0,38)		0,67 (0,47)
Mycket intresserad		1,32** (0,45)		0,93 (0,55)
Allmänt tv-tittande, SVT och TV4		0,50*** (0,03)		0,32*** (0,03)
Allmänt tv-tittande, övriga kanaler		0,03* (0,01)		0,12*** (0,01)
Justerat R ²	0,01	0,48	0,02	0,23
Antal svars personer	1470	1278	1475	1283

Kommentar: *p < .05. **p < .01. ***p < .001. Modell 1 skattar effekten av programpreferenser på tv-nyhetskonsumention, utan kontroll för andra faktorer. Modell 2 skattar effekter av programpreferenser under kontroll för *politiskt intresse* (dummyvariabel); *Allmänt tv-tittande, SVT och TV4* (index över sammanlagt dagligt tittande på kanalerna SVT1, SVT2 och TV4); *Allmänt tv-tittande, övriga kanaler* (index över sammanlagt dagligt tittande på kanalerna TV3, Kanal 5, TV4 Plus, TV6, TV8, Kanal 9 och TV11); *Boendemiljö* (ren landsbygd, mindre tätort, stad eller större tätort samt storstad); *Utbildning* (låg, medellåg, medelhög och hög); *Subjektiv klass* (arbetarhem, jordbrukarhem, tjänstemannahem, högre tjänstemannahem och företagarehem); *Kön* och *Ålder*. Beroende variabler är *SVT-nyheter* (index över dagligt tittande på Aktuellt/Rapport, Regionala nyheter i SVT samt SVT:s morgonnyheter) och *TV4-nyheter* (index över dagligt tittande på *TV4 Nyheterna*, Lokala nyheter i TV4 samt Nyhetsmorgon i TV4).

Istället för två separata mått på programpreferenser presenterar tabell 3 resultat baserat på det sammanslagna måttet relativ underhållningspreferens, som alltså fångar intresset för underhållningsprogram i förhållande till intresset för informationsprogram. I övrigt är regressionsanalyserna identiska med de som redovisades i tabell 2. Resultaten bekräftar de tidigare slutsatserna. När den relativa underhållningspreferensen ökar minskar tittandet på SVT:s nyhetssändningar medan tittandet för nyhetssändningarna i TV4 ökar (modell 1). Storleken på dessa effekter minskar något när vi kontrollerar för övriga faktorer, men mönstret är fortfarande detsamma (modell 2).

Resultaten är intressanta i flera avseenden. För det första visar resultaten att programpreferenser spelar roll för svenskarnas tv-nyhetskonsumtion, men att dessa effekter skiljer sig för nyhetssändningar i Sveriges Television och TV4. För det andra håller dessa effekter även vid relativt tuffa kontroller för en rad bakgrundsfaktorer. För det tredje visar dessa analyser att programpreferenser har effekter på nyhetskonsumtion utöver de som fångas av ett allmänt intresse för politik. En stark preferens för informationsprogram ökar exponering för SVT:s nyhetssändningar oavsett politiskt intresse, och framför allt kan en stark underhållningspreferens kompensera för ett begränsat politiskt intresse genom att öka exponering för nyhetssändningar i TV4.

Det förändrade medielandskapet och svenskarnas tv-nyhetskonsumtion

Att de senaste decenniernas omfattande förändringar på mediemarknaden har lett till en viktig diskussion om konsekvenserna för demokratins sätt att fungera, informations-spridning och opinionsbildning är inte konstigt. Dagens medborgare har fler möjligheter att välja bland kanaler och medieinnehåll än någonsin. Att sådana förändringar påverkar människors sätt att söka och ta del av information är mycket sannolikt (Bennett & Iyengar, 2008; Stroud, 2011). En av huvudfrågorna i denna diskussion handlar om i vilken utsträckning de ökade möjligheterna att välja i det enorma medieutbudet vidgar informationsklyftor mellan de som är motiverade att ta del av nyheter om politik och samhälle och de som främst söker andra typer av medieinnehåll. Medan amerikansk forskning pekar på en långsiktig sådan trend (Prior, 2007; Stroud, 2011), tyder flera saker på att tendensen inte är lika stark i Sverige och andra europeiska länder (Aalberg et al., 2010; Curran et al., 2009; Iyengar et al., 2010).

Resultaten som redovisats i det här kapitlet visar exempelvis att personliga programpreferenser visserligen spelar roll för människors tv-nyhetskonsumtion, men det finns få tecken på en ökad fragmentering av nyhetspubliken baserat på preferenser för informations- och underhållningsprogram. Nyhetssändningarna i Sveriges Television och TV4 lockar i stora drag en lika stor andel tittare med stark relativ underhållningspreferens i dag som för elva år sedan. Därutöver visade sig båda typer av programpreferenser öka exponeringen för tv-nyheter. Medan en starkare informationspreferens ökar exponeringen för nyhetssändningar i Sveriges

Television, har underhållningspreferenser motsvarande effekter på exponering för nyhetssändningar i TV4.

Samtidigt är det viktigt att notera att Sverige – med sin starka public service-tradition och utbredda dagstidningsläsning – inte heller står immunt mot de övergripande förändringar som sker på mediemarknaden. Andra svenska studier baserade på längre tidsserier har exempelvis visat att politiskt intresse faktiskt blivit en viktigare faktor bakom svenskarnas nyhetskonsumtion på olika plattformar (Strömbäck et al., kommande). Att människors medieanvändning påverkas av de ökade medievalsomöjligheterna är troligen ofrånkomligt, men i vilken utsträckning detta sker kan variera beroende på kontextuella och institutionella faktorer. Det faktum att svenska tv-kanaler som Sveriges Television och TV4 når stora grupper av medborgare med sitt programutbud är en viktig faktor som påverkar medieal och nyhetskonsumtion.

Noter

- ¹ Frågan om tv-innehållspreferenser har ställts vid sex tillfällen inom ramen för den nationella SOM-undersökningen: 2000, 2001, 2002, 2003, 2005 och 2011. Resultat och analyser har tidigare presenterats bland annat i Asp (2001, 2002). Frågan ingick 2011 i ett nytt forskningsprojekt om synen på public service.
- ² Måttet bygger helt på Markus Priors *Relative Entertainment Preferences*, vilket utgör grunden för forskningen om innehållspreferensernas effekter på nyhetskonsumtion, politisk kunskap och deltagande (Prior, 2007).

Referenser

- Aalberg, T., van Aelst, P., Curran, J. (2010). Media Systems and the Political Information Environment: A Cross-National Comparison. *International Journal of Press/Politics*, 15(3): 255-271.
- Asp, K. (2002). TV-tittarnas programpreferenser och den 11 september. I Holmberg, S. & Weibull, L. (red.), *Det våras för politiken*, Göteborg: SOM-institutet.
- Asp, K. (2001). TV-tittarnas programpreferenser och TV-kanalernas programutbud. I Holmberg, S. & Weibull, L. (red.), *Land, Du välsignade?* Göteborg: SOM-institutet.
- Bennett, W. L., & Iyengar, S. (2008). A New Era of Minimal Effects? The Changing Foundations of Political Communication. *Journal of Communication* 58(4), 707-731.
- Curran, J., Iyengar, S., Brink Lund, A., & Salovaara-Moring, I. (2009). Media System, Public Knowledge & Democracy. A Comparative Study. *European Journal of Communication*, 24(1), 5-26.

- Hadenius, S. Weibull, L. & Wadbring, I. (2011). Massmedier. Press, radio och tv i den digitala tidsåldern. Stockholm: Ekerlids.
- Hallin, D. C., & Mancini, P. (2004). *Comparing Media Systems. Three Models of Media and Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Iyengar, S., Curran, J., Brink Lund, A., Salovaara-Moring, I., Hahn, K.S. & Coen, S. (2010). Cross-National versus Individual-Level Differences in Political Information: A Media Systems Perspective. *Journal of Elections, Public Opinion & Parties*, 20(3), 291-309.
- Ohlsson, A. (1989). *Politiska nyheter till nytta och nöje. En studie av varför vi tar del av nyheter om politik i press, radio och TV*. Göteborg: Almqvist & Wiksell International.
- Prior, M. (2007). *Post-Broadcast Democracy. How Media Choice Increases Inequality in Political Involvement and Polarizes Elections*. New York: Cambridge University Press.
- Robinson, M. J. (1976) Public affairs television and growth of political malaise: the case of the "selling of the Pentagon", *American Political Science Review*, 70(2), 409-432.
- Strömbäck, J. (2009). *Makt, medier och samhälle. En introduktion till politisk kommunikation*. Stockholm: SNS Förlag.
- Strömbäck, J., Djerf-Pierre, M., & Shehata, A. (kommande). The Dynamics of Political Interest and News Media Consumption: A Longitudinal Perspective. *International Journal of Public Opinion Research*.
- Stroud, N. J. (2011). *Niche News. The Politics of News Choice*. New York: Oxford University Press.
- Svenskt TV-utbud 2011*. Stockholm: Myndigheten för radio och tv.
- Wonneberger, A. Schoenbach, K., & van Meurs, L. (2011). Interest in News and Politics – or Situational Determinants. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 55(3): 325-343.

RADIO – KANALER, PLATTFORMAR OCH FÖRTROENDE

ANNIKA BERGSTRÖM

Massmediesystemet växer in i den digitala kommunikationsteknologin med allt vad det innebär av interaktivitet, deltagande, delande och anpassningsmöjligheter till egna intressen. Traditionell form och innehåll flyttar ut till nya plattformar samtidigt som nya mönster formas i dessa. Public service-medier och kommersiella har existerat, och existerar fortfarande, sida vid sida. Ny teknologi förskjuter emellertid styrkeförhållandet mellan traditionella och nya aktörer (Lund m.fl, 2009). Det är viktigt att poängtera att de nya aktörerna inte bara utgör traditionell radio i nya kanaler utan också andra distributörer av tal och musik som finns i den struktur som nätet utgör. Radion har till exempel fått konkurrens av musiktjänsten Spotify.

Rogers (1995) diskuterar olika aspekter som påverkar hur innovationer blir mer eller mindre konkurrenskraftiga. Radiomediet kvalar in på flera av dessa punkter: innovationens relativa fördelar för publiken – radio har varit portabel sedan mitten av förra seklet då transistorn gjorde sitt intåg. Med mobiltelefonen och digitala överföringar kan publiken nå ett stort antal kanaler var som helst och när som helst. Innovationer som är kompatibla med föregångare har också, enligt Rogers, en fördel vid etableringen och radion har egentligen inte förändrats i grunden med övergången till digitala plattformar. Tal och musik strömmar ur apparater. Rogers pekar också på betydelsen av möjligheten att prova det nya, och ingenting har varit enklare än att lyssna på radio på webben eller via tillämpningsprogram – så kallade appar – i mobilen.

Förutom dessa sociala och kulturella betingelser är naturligtvis tekniska aspekter av betydelse för radiolyssnandet. En radioapparat på 1930-talet krävde sin tekniska kompetens, en modern transistorradio gör inte det. Däremot kräver lyssnandet via digitala plattformar tillgång och grundläggande handhavandekompetens. Även om många anslutit sig till den digitala världen kvarstår skillnader och det är framför allt äldre människor som står utanför denna (se Bergströms och Wadbrings kapitel om den nya tekniken i föreliggande volym).

Radiolyssnandet generellt sett är utbrett i den svenska befolkningen. Omkring 70 procent lyssnar på radio en genomsnittlig dag (Nordicom-Sveriges Mediebarometer 2010). Över tid visar Mediebarometern att lyssnandet har sjunkit något och att radio är det tredje mest utbredda mediet efter tv och dagstidningar. Även om vi kan tillgå radio via nya plattformar kvarstår den skillnad som traditionellt brukar göras mellan public service-radio å ena sidan och privat lokalradio å den andra (jfr Bjur, 2011).

En generell iakttagelse är att de privata lokalradiokanalerna lockar en förhållandevis ung publik till sitt musikutbud, medan public service-kanalernas blandade utbud har en betydligt högre medelålder. Publik sammansättningen skiljer sig naturligtvis vid en jämförelse mellan olika kanaler i de båda grupperna (Strid, 2011).

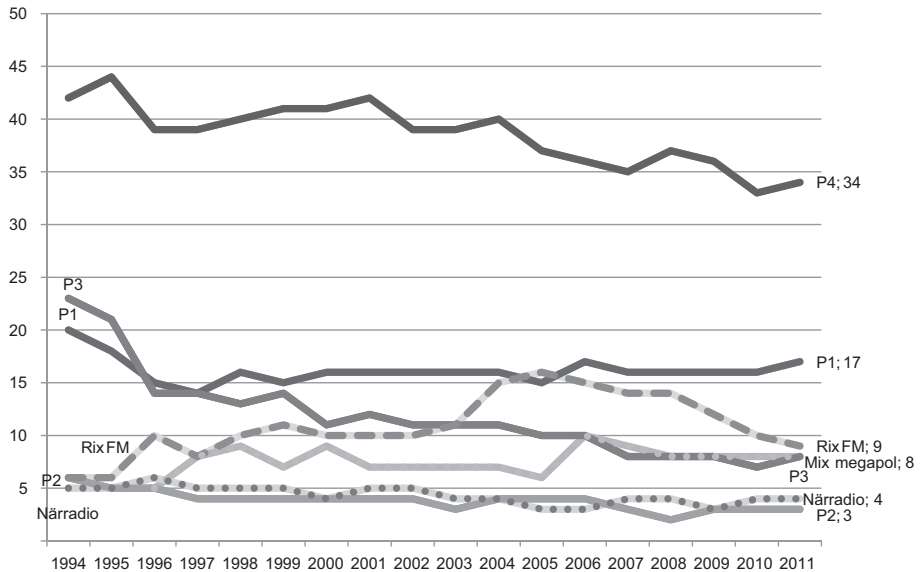
I det här kapitlet är syftet att belysa radiovanornas utveckling i olika åldersgrupper, lyssnandet via olika plattformar samt hur förtroendet för public serviceradio på olika plattformar utvecklas i den svenska befolkningen. Då det finns två dragkrafter i den pågående utvecklingen – själva radiolyssnandet samt användningen av ny teknik – och kombinationen av dessa båda är det inte självklart vilken riktning användningen ska ta. Public service-kanalerna har en förhållandevis äldre publik samtidigt som användningen av digitala plattformar framför allt vinner mark hos den yngre delen av befolkningen. Frågan är om tekniken kan locka lyssnare till public service, eller om public service tappar lyssnare till andra aktörer.

Lyssnarvanor

Utvecklingen för lyssnarandelar ser olika ut för de olika kanalerna, oberoende av om man analyserar public service eller kommersiell radio. Generellt sett har lyssnandet på samtliga kanaler minskat över tid. Allra tydligast är det för SRs P3 som har minskat från 23 procent regelbundna lyssnare 1994 till 8 procent 2011. SRs P2 har halverat sin publik 2011 jämfört med 1994 – från 6 till 3 procent. Nivån är, och har varit, bland de lägsta som uppmäts i SOM-undersökningen för en enskild radiokanal. SRs P1 – den så kallat talade kanalen – har också tappat publikandelar jämfört i mitten av 1990-talet men minskningen är marginell.

För de kommersiella kanaler som ingår i undersökningen – Rix FM och Mix Megapol – är nivåerna liknande som för P2 och P3. Mix Megapol har legat på en publikandel på mellan 5 och 10 procent och i 2011 års mätning var den 8 procent. Mix Megapol hade en dubbelt så stor publik 1994 som 2011 – där har skett en minskning från 8 till 4 procent regelbundna lyssnare.

Att sätta kravet för lyssnande till minst fem dagar i veckan – som gjorts i ovanstående analys – kan tyckas strängt. Om man också inkluderar det mindre regelbundna lyssnandet på samma kanaler finner man att P4 når ut till drygt 75 procent av befolkningen, P3 når ungefär två tredjedelar, P1 drygt hälften och P2 når en dryg tredjedel åtminstone någon gång under året. De kommersiella kanalerna som mätts i undersökningen når ungefär lika många som P1, dvs. hälften, medan närradion har en total publik på ungefär 30 procent av befolkningen i åldrarna 16 till 85 år (tabell 1).

Figur 1 Andel lyssnare på olika radiokanaler minst fem dagar i veckan, 1994-2011 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: *Hur ofta brukar du lyssna på följande radiokanaler?*. Svarsalternativen är *Dagligen, 5-6 dagar/vecka, 3-4 dagar/vecka, 1-2 dagar/vecka, Mer sällan och Aldrig*.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1994-2011.

Tabell 1 Lyssnande på olika radiokanaler, 2011 (procent)

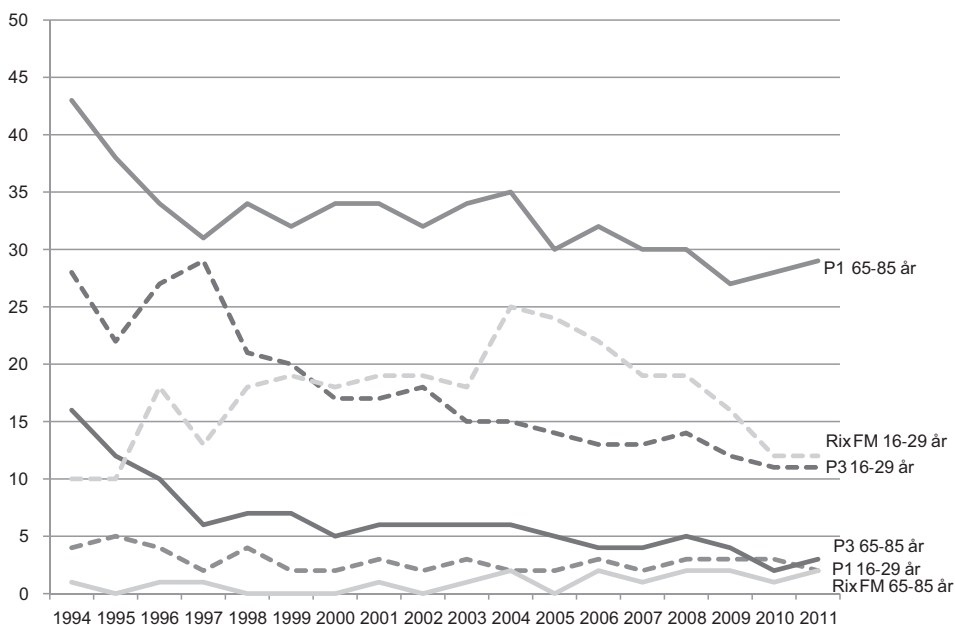
Kanal	Dagligen	5-6 dgr/v	3-4 dgr/v	1-2 dgr/v	Mer sällan	Aldrig/Ej svar	Totalt
P1 i Sveriges Radio	14	3	5	8	27	43	100
P2 i Sveriges Radio	2	1	2	4	30	61	100
P3 i Sveriges Radio	4	3	7	12	36	38	100
P4 i Sveriges Radio	27	7	10	12	21	23	100
Rix FM	5	4	9	12	27	43	100
Mix Megapol	4	4	8	12	27	45	100
Annan kommersiell radio ¹	3	3	5	6	23	60	100
Närradio	3	1	2	4	20	70	100

Kommentar: Frågan lyder: *Hur ofta brukar du lyssna på följande radiokanaler?*. Svarsalternativen är *Dagligen, 5-6 dagar/vecka, 3-4 dagar/vecka, 1-2 dagar/vecka, Mer sällan och Aldrig*. 1)Fram till 2011 Annan privat lokalradio.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Radiolyssnandet skiljer sig kraftigt när man jämför olika åldersgrupper och även olika generationer (se Bjur, 2011; Strid, 2011). På ett övergripande plan har public servicekanalerna en äldre publik och de kommersiella kanalerna en yngre. En analys av de allra äldsta och yngsta i undersökningen – personer mellan 16 och 29 respektive 65 och 85 år – visar att P1 alltid haft en liten publik bland de yngsta. Denna publikandel är dock stabil över tid. Däremot tappade både P1 och P3 stora publikandelar bland de äldsta i mitten av 1990-talet och man kan konstatera att den publikminskning som skedde för kanalerna också ägde rum bland pensionärer. Sedan 1996 har andelen regelbundna lyssnare på P1 varit förhållandevis stabil på omkring 30 procent bland de äldsta. P3-publiken har minskat från 16 till tre procent mellan 1994 och 2011 (figur 2).

Figur 2 Regelbundet lyssnande på några olika radiokanaler i åldersgrupperna 16-29 år och 65-85 år (procent minst 5 dagar i veckan)

Kommentar: Frågan lyder: *Hur ofta brukar du lyssna på följande radiokanaler?*. Svarsalternativen är *Dagligen, 5-6 dagar/vecka, 3-4 dagar/vecka, 1-2 dagar/vecka, Mer sällan* och *Aldrig*.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1994-2011.

SRs P3 har tappat publik sedan mitten av 1990-talet bland både de yngsta och de äldsta. Bland 16-29-åringar har publikandelen halverats från 22 procent 1994 till 11 procent 2011.

I den äldsta åldersgruppen i undersökningen har lyssnandet på kommersiella kanaler varit konstant lågt över tid. Rix FM exemplifierar detta. Under 1990-talet var andelen lyssnare i stort sett noll. Sedan mitten av 00-talet har den legat konstant på ett par procent. Det är naturligtvis svårt att dra några större slutsatser av så små tal, men om man letar tendenser tycks denna ändå vara att Rix FM vinner små publikandelar bland våra äldre. Bland de unga går kanalen snarast kräftgång. Lyssnarandelarna var ungefär lika stora 2011 som 1994, men några år i början av 00-talet nådde kanalen runt en fjärdedel av unga mellan 16 och 29 år.

En analys av radiolyssnandet över tid bland kvinnor och män visar på väldigt lika mönster i de båda grupperna. Lyssnarandelarna är på samma nivå oavsett kön och såväl P1- som P3-lyssnandet minskar i liknande omfattning i båda grupperna. På samma sätt är andelen frekventa lyssnare på kommersiella Rix FM på samma nivå bland kvinnor och män och här sker en liknande ökning i båda grupperna mellan 1994 och 2011. Vid en jämförelse mellan olika utbildningsgrupper hade P1 och P3 lika stora lyssnarandelar i 1994 års mätning. I gruppen högutbildade har P3 dragit det kortaste strået över tid, men även P1 har tappat andelar bland högutbildade. Tappet bland låg- och medelutbildade är något större för både P1 och P3.

Plattformar för radiolyssnande

Från början var radio en apparat som var intimt förknippad med de kanaler och det innehåll som man kunde höra i densamma. En radio kunde tack vare bärbara transistorer finnas i hemmet, i bilen och så småningom också i mer bärbart format, ibland tillsammans med en bärbar kassettspelare. Oavsett var radion befann sig och i vilken form kvarstod faktum att den via antennen kunde fånga in ett begränsat antal kanaler. Dessa utökades successivt med privat lokalradio. Idag är det inte längre självklart att en radio är en särskild apparat, eftersom man kan lyssna på utsänt ljud och tal via digitala plattformar. Nationella och internationella kanaler finns tillgängliga i datorer, på surfplattor och i mobiler. Det är inte längre helt nödvändigt att ha en radio för att lyssna på radio, och frågan är om begreppet ”radio” ens blir relevant i en framtid.

SOM-undersökningen har mätt radiolyssnandet på olika plattformar i undersökningarna 2008, 2010 och 2011. I 2008 och 2010 års mätningar var andelen veckolyssnare i stort sett lika stora för respektive plattform (tabell 2). I 2011 års undersökning har andelen som lyssnar på radio via radioapparat åtminstone någon gång i veckan minskat. Bilradio är den största förmedlaren av radioinnehåll.

Radiolyssnande via datorn har varit relativt konstant sedan den första mätningen 2008. Omkring 15 procent säger sig lyssna via denna plattform. För radiolyssnande i mobilen ses däremot en ökning, och andelen lyssnare i mobil är i det närmaste lika stor som via datorn. Ökningen för mobilen är förväntad då antalet användningsområden breddas med allt smartare telefoner och en allt mognare publik (jämför mobilkapitel av Westlund samt Bolin i denna volym).

Tabell 2 Lyssnande på radio via olika plattformar, 2008, 2010 och 2011 (procent minst någon gång i veckan)

	2008	2010	2011
Radioapparat	70	68	65
Bilradio	69	69	69
Dator	12	15	15
Mobil	8	9	13

Kommentar: Frågan lyder: *Hur ofta brukar du lyssna på radioprogram i följande?* Svarsalternativen är *Dagligen, 5-6 dagar/veckan, 3-4 dagar/vecka, 1-2 dagar/vecka, Mer sällan* samt *Aldrig*. I tabellen visas andelen som svarat minst någon gång i veckan.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen respektive år.

Valet av plattform för radiolyssnande följer dels de vanemönster för radio som presenterats ovan, dels vanan att använda digitala tekniker, vilka i sin tur är relaterade till varandra i viss mån. Således är det äldre lyssnare som lyssnar via radioapparat och bilradio. När det gäller bilradio minskar dock lyssnandet bland de allra äldsta som inte längre kör bil i samma utsträckning. Dator- och mobillyssnandet är mest utbrett bland de allra yngsta (jfr Strid, 2011). Oberoende av vilken kanal man lyssnar på är datorlyssnandet mellan 12 och 14 procent.

Förtroende för public service på olika plattformar

Förtroendet för olika medier är i hög grad opåverkat av de förändringar som skett i mediasystemet. Trots att traditionella medier i viss mån har tappat publik till nya, digitala distributionsformer har allmänheten kvar sitt höga förtroende för de medieformer som vi känner sedan länge (jfr Weibull, 2009). Nyttillkomna kanaler har i stor utsträckning en annan innehållsinriktning än både morgontidning och de radio- och tv-kanaler som ryms inom public service varför det stabila förtroendet för dessa är förväntat.

Således är svenskarnas förtroende högt i fråga om public serviceföretagen och 2011 års mätning utgör inget undantag. Mellan 75 och 80 procent av de svarande i undersökningen har mycket eller ganska stort förtroende för Sveriges Radio och Sveriges Television. Balansmättet där andelen med litet förtroende dras från andelen med stort är +75 vilket får anses vara mycket högt. TV4, som kan anses ligga organisatoriskt mellan public service och kommersiella kanaler, åtnjuter ett förhållandevis högt förtroende och landar i 2011 års mätning på balansmättet +48 (se inledningskapitlet samt Lennart Weibulls kapitel om public service-attityder i föreliggande volym).

Public serviceföretagens webbkanaler har också en positiv förtroendebalans – +41 för svt.se och +40 för sverigesradio.se – men denna är ändå betydligt lägre än för de eterburna sändningarna. Samma förhållande råder för Stockholmsmorgontidningen Dagens Nyheter som har positiv förtroendebalans på både papper och webb, men där den förra är högre än den senare. Mönstret återfinns också för TV4 och tv4.se.

På den negativa sidan i förtroendeligan återfinns kommersiella tv-kanaler som TV3 och Kanal 5. I båda fallen är det en större andel som har litet förtroende än som har stort. Detsamma gäller gratistidningen Metro och kvällstidningarna Aftonbladet och Expressen. Intressant att notera för kvällstidningarna är att förtroendebalansen är mindre negativ för de båda tidningarnas webbpublikationer än för pappret. Detta är sannolikt ett uttryck för att användningen av webben är betydligt mer utbredd än användningen av pappret (jfr Westlund och Färdigh i denna volym).

Förtroendet för olika tv-kanaler är lika stort i olika åldersgrupper medan radioförtroendet skiljer sig. Bland unga är förtroendet lägre för Sveriges Radio jämfört med bland äldre medan förhållandet är det motsatta för kommersiella radiokanaler. Vidare har högutbildade högre förtroende för public service-företagen än vad lågutbildade har medan, även här, förhållandet är det omvända för kommersiella radio- och tv-kanaler (se vidare i Lennart Weibulls kapitel om public service-attityder i föreliggande volym).

Den fortsatta analysen fokuserar på förtroendet för Sveriges Radio och för sverigesradio.se och hur det ser ut i olika användargrupper och beroende på plattformsvanor. Analysen är gjort på personer som har en uppfattning om båda. Först kan konstateras att förtroendebalansen är positiv oavsett vilka faktorer som analyseras. Vidare är förtroendebalansen genomgående högre för Sveriges Radio än för sverigesradio.se.

När man analyserar dem som har en uppfattning i frågan framträder liknande mönster som beskrivits ovan. Skillnaden mellan Sveriges Radio och sverigesradio.se kvarstår i samtliga analyserade grupper (tabell 3). Mått i balansmåttsheter är skillnaden i bedömningen av radiobolagets två olika delar störst bland lågutbildade och äldre och minst bland personer yngre än 50 år.

Det finns vissa skillnader i förtroende inom gruppen av public servicelyssnare. Personer som frekvent lyssnar på P1 har högre förtroende för Sveriges Radio och för sverigesradio.se än personer som lyssnar på P3 och P4. Personer som har en frekvent vana att lyssna på kommersiella radiokanaler har ett lägre förtroende för Sveriges Radio medan förtroendebalansen för sverigesradio.se är lika hög bland frekventa lyssnare som bland icke-lyssnare. Det är värt att notera att skillnaderna i förtroende mellan frekventa och mindre frekventa användare av kommersiella kanaler är mindre än mellan frekventa och mindre frekventa användare av public service-kanaler.

Tabell 3 Förtroende för Sveriges Radio och sverigesradio.se i olika grupper (förtroendebalans bland de som har uppfattning om båda)

		Förtroendebalans		
		Sveriges Radio	sverigesradio.se	Antal svarande
Samtliga		78	65	889
Kön	Kvinnor	78	64	450
	Män	78	66	436
Ålder	16-29 år	70	62	170
	30-49 år	78	70	321
	50-64 år	79	63	243
	65-85 år	83	61	155
Utbildning	Låg	74	50	114
	Medellåg	66	48	264
	Medelhög	82	62	222
	Hög	88	77	248
P1	Minst 5 d/v	93	80	156
	Mer sällan	84	65	129
	Aldrig	73	61	604
P3	Minst 5 d/v	87	79	97
	Mer sällan	89	74	214
	Aldrig	73	59	578
P4	Minst 5 d/v	87	70	286
	Mer sällan	83	68	209
	Aldrig	69	61	394
Rix FM	Minst 5 d/v	74	66	111
	Mer sällan	70	58	194
	Aldrig	81	68	584
Lyssnar på radio i dator	Minst varje vecka	82	73	174
	Mer sällan	81	73	280
	Aldrig	74	56	378

Förtroendebedömningarna varierar också beroende på i vilken utsträckning man använder datorn som plattform för radiolyssnande. Bland dem som lyssnar via datorn varje vecka är förtroendet högst, det gäller både Sveriges Radio och sverigesradio.se. Bland personer som aldrig lyssnar på radio i datorn är förtroendebalansen betydligt högre för Sveriges Radio än för sverigesradio.se, vilket inte är särskilt förvånande då denna grupp har en äldre publik som inte på samma sätt är orienterade mot vare sig kommersiella kanaler eller webben som plattform för radiolyssnande.

Eftersom användningen av olika radiokanaler och plattformar för lyssnande är starkt åldersrelaterat görs också en analys som kombinerar dessa faktorer. Det visar sig då att förtroendebalansen för både Sveriges Radio och sverigesradio.se är hög bland såväl ung som gammal bland de frekventa användarna av public service-kanalerna. Bland mer sporadiska användare av P1, P3 och P4 är förtroendebalansen fortsatt hög för Sveriges Radio bland de äldsta medan den är betydligt lägre bland personer yngre än 30 år. För sverigesradio.se är inte ålderskillnaderna bland sporadiska lyssnare lika stor. Analyserna av förtroende med hänsyn tagen till både kanalval och ålder måste ses som tendenser då antalet svarande i vissa grupper är mycket lågt. Slutsatsen blir att förtroendet tycks vara kopplat till mediets etablering i medielandskapet i relation till ålder, eller kanske snarare generation. Mediestrukturen under de formativa åren präglar i stor utsträckning vanor, men sannolikt också bedömning. Den här studien kan emellertid inte ge svar på generationens betydelse för förtroendebedömningar.

Från transistor till internet

Sveriges Radios kanaler har tappat publik över tid. Detsamma gäller de kommersiella kanaler som mätts i undersökningen. Andelen frekventa lyssnare minskar långsamt. Fortfarande når dock den största public service-kanalen – P4 – omkring tre fjärdedelar av befolkningen någon gång under året. Skillnaderna i publiksammansättning framför allt med avseende på ålder kvarstår föga förvånande, public service har en äldre publik, kommersiella kanaler en yngre. Med tanke på den utveckling som skett på radiosidan de senaste decennierna är det övergripande intrycket att radion har en förhållandevis stabil publikutveckling.

Radiolyssnandet i det som traditionellt var en radioapparat har minskat något de senaste tre åren. Istället sker en ökning av lyssnandet i dator och framför allt i mobil. Ökningen sker framför allt bland yngre. Det är svårt att utläsa av undersökningen exakt vilka kanaler som tas in via dator och mobil. Där finns närmast en oändlig tillgång av nationella och internationella kanaler och att mäta lyssnandet på dessa på olika plattformar är en utmaning för publikforskningen.

Förtroendet för Sveriges Radio i mer traditionell form och på webben är högt. Högre för det förra än för det senare. Vissa tydliga mönster kan utläsas av förtroendet. Unga människor gör inte stor åtskillnad när de bedömer förtroende för de båda, medan äldre gör en klar åtskillnad till fördel för Sveriges Radio. På samma sätt gör lågutbildade en större åtskillnad än vad högutbildade gör, ett faktum som delvis beror på att ålder och utbildningsnivå i den här undersökningen är starkt relaterade.

Resultaten tyder på ett starkt varumärke för public service-företaget Sveriges Radio – något som tycks vara orubbat även om det delvis sker ett plattformbyte mot webbpublicering och -mottagning. Unga orienterar sig mot både eter och webb i det avseendet. Däremot tappar både public service och kommersiella kanaler publik bland unga människor. Frågan för framtiden är om, och hur, denna publik orienterar sig i det utbud som välkända radiodistributörer tillhandahåller relativt annat utbud av tal och musik som finns tillgängligt via digital distribution.

Referenser

- Bjur, Jakob (2011) 'Radio mot strömmen'. I Holmberg, Sören; Weibull, Lennart och Oscarsson, Henrik (red) *Lycksalighetens ö*. SOM-rapport nr 52. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Lund, Ander Brink; Nord, Lars och Roppen, Johann (2009) *Nye udfordringer for gamle medier. Skandinavisk public service i det 21. århundrede*. Göteborg: Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet.
- Nordicom-Sveriges Mediebarometer 2010 (2011). *MedieNotiser nr. 1*. Göteborg: Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet.
- Rogers, Everett M. (1995) *Diffusions of Innovations*. New York: Free Press.
- Strid, Jan (2011) 'Radion mellan gammalt och nytt'. I Holmberg, Sören; Weibull, Lennart och Oscarsson, Henrik (red) *Lycksalighetens ö*. SOM-rapport nr 52. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (2009) 'Medieförtroendets villkor'. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Svensk höst*. SOM-rapport nr 46. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Medier och plattformar

PUBLIC SERVICE I RADIO OCH TV – EN POLITISK FRÅGA?

LENNART WEIBULL

Den 16 juni 2011 beslutade alliansregeringen tillsätta en utredning om Radio och tv i allmänhetens tjänst med uppgift att belysa framtiden för de tre public servicebolagen Sveriges Radio, Sveriges Television och Utbildningsradion. Utredningen, kallad Public service-kommittén, var väntad. Bolagens sändningstillstånd går ut i och med 2013 och det vanliga är att en utredning föregår en ny tillståndsperiod. Men det intressanta med den nya utredningen är att den föregåtts av en ökad politisk diskussion om public servicebolagens roll i förhållandet till de privata kanalerna. Den moderata ståndpunkten har varit att public service borde lämna underhållningen till privatsfären, medan det på andra håll, även inom alliansregeringens partier, har funnits stark kritik inför en sådan avgränsning (Hadenius m fl, 2011).

Utredningens direktiv pekar på frågor om bland annat utformningen av programföretagens uppdrag, samarbete och konkurrens, finansieringsformer och ekonomiska ramar, styrning, reglering och uppföljning samt distribution och digitalisering (Direktiv 2011:51). Vid sidan om frågan om framtida finansieringsmodeller är den del av utredningen som tilldragit sig största uppmärksamheten den som har att göra med verksamhetens inriktning. I inledningen till avsnittet om uppdraget skriver kulturministern

Kommittén ska utifrån tillgänglig statistik analysera hur det samlade radio- och tv-utbudet har utvecklats de senaste decennierna och hur medborgarnas konsumtion av detta har påverkats. Kommittén ska utifrån den analysen (...), samt med hänsyn till konkurrens-situationen på mediemarknaden, lämna förslag till hur programföretagens uppdrag ska utformas. I anslutning till detta ska kommittén överväga hur det breda och varierade utbudet når publiken (Direktiv 2011:51:7)

Det är dessa formuleringar som ställer de centrala frågorna. Som synes finns det två delar att ta hänsyn till. Den ena avser utbudets karaktär, den andra hur det distribueras. Till den senare hör exempelvis frågor om public serviceföretagens aktiviteter på webben, särskilt de som avser sociala medier. I den allmänna debatten har den politiska frågan formulerats som en avvägning mellan om public serviceverksamheten ska vara bred eller smal. Med bred public service menas oftast en verksamhet som i huvudsak liknar den som bedrivs idag, med smal menas en starkare fokusering på samhällsuppdragets kärna – nyheter, samhälle och kultur (Nord och Grusell, 2012). Bilden är dock mer komplex och handlar ytterst om vilka principer som

ska styra public service och om hur offentligt finansierade medier ska förhålla sig till konkurrensen med privata medieaktörer (jfr Lindén, 2012).

Frågan om framtiden för public service har en partipolitisk resonansbotten. Skiljelinjen har framför allt gått mellan moderata och socialdemokratiska synsätt. Den moderata ståndpunkten har varit att public service bör ges ett smalare uppdrag och ska inte konkurrera med privatägda medier om vad som uppfattas vara mindre viktigt innehåll som exempelvis underhållning. Den socialdemokratiska ståndpunkten har varit att det är viktigt med en bred public service som balans mot de privata medierna. Samtidigt har det knappast förekommit någon större debatt i frågan beroende på att några konkreta alternativ inte har formulerats. Frågan är då om det överhuvudtaget finns någon politisk beredskap hos allmänheten när utredningen hösten 2012 lägger fram sitt förslag.

För att belysa den frågan har det inom ramen för den nationella SOM-undersökningen 2011 ställts några frågor kring public service. Syftet med denna artikel är att studera om det på grundval av dessa går att urskilja några partipolitiska skiljelinjer i allmänhetens svar. Mot bakgrund av vad vi vet från andra studier är en första hypotes att det ska vara förhållandevis många som saknar uppfattning, eftersom frågan, liksom många andra mediepolitiska frågor (jfr Ohlsson, 2010), inte spelar någon större roll på den partipolitiska agendan. En andra hypotes som följer av de framförda partiståndpunkterna är att det ska finnas starkare kritik av dagens public service bland moderata sympatisörer än bland socialdemokratiska som förväntas vara positiva.

Synen på public service

För att belysa principerna kring public service ställdes fem frågor utformade som förslag som svarspersonerna skulle ta ställning till. Två av dem handlar om finansiering och organisation – att finansiera Sveriges Radio (SR) och Sveriges Television (SVT) via skatten istället för med mottagaravgift och att slå ihop SR och SVT till ett bolag. Båda förslagen anses betyda en större politisk styrning av ramarna för verksamheten än vad som gäller idag. De tre andra påståendena tar främst sikte på Sveriges Televisions programverksamhet, där det finns förslag både om att göra den smalare för att minska konkurrensen med kommersiella kanaler samt att behålla den som den är idag.

Vid sidan av dessa frågor fanns det även i SOM-undersökningen en fråga om förtroende för SR och SVT samt för ett antal privata kanaler. Den är inte av samma slag som förslagsfrågorna men har ändå i ett senare avsnitt tagits in som jämförelse för att få en fördjupad belysning av olika gruppers syn på public service.

I tabell 1 redovisas svaren på förslagsfrågorna. Med tanke på hypotesen att många inte skulle ha någon uppfattning fanns *Ingen uppfattning* med som ett explicit svarsalternativ. Som synes ligger andelen som saknar uppfattning på mellan 17 och 35 procent. Det som uppenbarligen var lättast att ta ställning till är om stora sportevenemang som OS och VM alltid ska sändas i SVT, svårast var frågan om SR och SVT ska slås ihop till ett bolag. Skillnaden är inte oväntad med tanke på att frågan

om SVT:s sportsändningar då och då har diskuterats. Mer överraskande är att det är förhållandevis få som saknar uppfattning om finansieringsformen; det går inte att undvika misstanken att många svarat för att de fått möjligheten att uttrycka att hushållet därigenom skulle slippa en utgift. I övrigt följer andelen för *ingen uppfattning* traditionella svarsmönster: det är de yngsta, de äldsta och de lågutbildade som oftare saknar uppfattning (tabell 2).

Tabell 1 *Inställning till public service i radio och tv 2011 (procent)*

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken eller	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen uppfattning	Totalt	Balansmätt
Finansiera SR och SVT via skatten och inte med mottagaravgift	32	24	13	7	7	17	100	+42
Slå ihop SR och SVT till ett radio- tv-bolag	14	22	19	5	5	35	100	+26
Låta SVT sända enbart smala program och inte konkurrera med kommersiella kanaler	4	6	15	20	33	22	100	-43
Stora sportevenemang som OS och VM bör alltid gå i SVT	48	18	9	3	5	17	100	+58
Behålla inriktningen på SVT som idag	19	30	23	4	4	20	100	+41

Kommentar: Frågan lyder: *Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten om framtidens radio och tv. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?* Ingen uppfattning fanns som explicit svarsalternativ. Det interna bortfallet är genomsnittligt ca fem procent. Balansmättet avser balansen mellan bra förslag och dåligt förslag. Det kan gå mellan +100 (samtliga anser att förslaget är bra) och -100 (alla anser att förslaget är dåligt).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Det finns alltid en risk att formulera en fråga om tänkbara förslag på ett område där många saknar uppfattning, eftersom det är lätt att instämma i något man tycker låter rimligt om man inte är särskilt insatt i frågan och inte känner till vilka alternativ som kan finnas. En stor andel instämmanden kan således vara en indikator på att en fråga inte är politiserad. Det är också det vi ser i svarsfördelningarna, där fyra av fem balansmätt ligger på klart plus. Det är en majoritet som instämmer i förslagen med det enda klara undantaget att SVT ska sända enbart smala program och inte konkurrera med kommersiella kanaler. Att instämmandena är flest för att SVT ska

sända stora sportevenemang är knappast överraskande. Med tanke på hur förslaget kan ha uppfattats är det inte heller oväntat att det finns ett starkt stöd att övergå från mottagaravgift till skattefinansiering. Något mer förvånande är i så fall att det mycket allmänna förslaget att behålla dagens SVT inte har en högre andel positiva.¹

Tabell 2 Synen på public service i radio och tv efter kön, ålder, utbildning och vänster-högerinställning (procent mycket och ganska bra förslag respektive Ingen uppfattning)

	Finansiera SR och SVT via skatten		Slå ihop SR och SVT		Bara smala program i SVT		Sända OS och VM i SVT		Behålla profilen hos SVT	
	Bra	IU	Bra	IU	Bra	IU	Bra	IU	Bra	IU
Kvinnor	51	22	32	40	9	27	62	21	49	23
Män	61	13	42	29	11	16	70	12	49	16
16 – 29	48	23	28	41	12	24	64	21	48	25
30 – 49	58	15	32	35	7	21	64	17	45	20
50 – 64	56	15	42	30	11	19	64	14	51	16
65 – 85	58	20	42	35	11	24	69	16	52	20
Lågutbildad	46	27	33	39	9	30	67	21	50	24
Medellågutb.	54	18	39	34	10	22	69	15	45	20
Medelhögub.	60	13	38	31	10	20	67	16	51	20
Högutbildad	61	13	34	36	11	15	59	18	50	16
Klart vänster	55	14	35	32	10	17	68	15	59	16
Något vänster	55	18	36	29	7	17	72	15	59	15
Varken eller	50	22	36	36	10	28	63	20	42	26
Något höger	58	15	35	36	10	21	65	15	48	20
Klart höger	62	14	46	36	15	15	64	14	46	14
Samtliga	56	17	36	35	10	22	66	17	49	20

Kommentar: Basen för svaren är samtliga svarande på frågan inklusive som explicit angivit att de inte har någon uppfattning (IU).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Den samlade bilden pekar på en i huvudsak positiv inställning till dagens public service, i praktiken till SVT.² Om vi utgår ifrån att svaren på frågan om sammanslagning av SR och SVT innehåller en större osäkerhet pekar resultaten på att en majoritet vill ha en public service ungefär som den ser ut idag. Det finns i detta avseende ingen större skillnad mellan olika grupper. Högutbildade ser mer positivt på skattefinansiering och är mindre intresserade av att SVT ska sända stora sportevenemang, men skillnaderna är förhållandevis små (tabell 2).

Den politiska faktorn

Utgångspunkten för studien är att vi antagit att det kan finnas en politisk skillnad i bedömningarna av principerna för public serviceverksamheten. Med tanke på vad som framförts av partierna är hypotesen att moderata sympatisörer i större utsträckning än socialdemokratiska ska instämma i SVT ska sända smala program och att finansieringen ska ske via skatten, medan de i mindre utsträckning än socialdemokratiska sympatisörer ska gilla att behålla SVT som nu och att SVT alltid ska få sända stora sportevenemang. Antagandena kan prövas på grundval av resultaten i tabell 3.

Tabell 3 *Inställning till public service i radio och tv efter partisympati 2011 (procent mycket och ganska bra förslag)*

	V	S	MP	C	FP	M	KD	SD
Finansiera SR och SVT via skatten och inte med mottagaravgift	53	55	54	59	62	57	59	66
Slå ihop SR och SVT till ett radio- tv-bolag	37	36	33	49	39	40	26	41
Låta SVT sända enbart smala program och inte konkurrera med kommersiella kanaler	10	7	12	10	8	12	8	15
Stora sportevenemang som OS och VM bör alltid gå i SVT	77	70	68	76	65	64	59	62
Behålla inriktningen på SVT som idag	57	56	54	55	45	48	33	35
Antal svar	72	357	161	80	100	476	39	74

Kommentar: Basen för svaren är samtliga svarande på frågan inklusive som explicit angivit att de inte har någon uppfattning.

Källa. Den nationella SOM-undersökningen 2011.

För tre av de fem förslag går resultatet i hypotesens riktning, men skillnaderna är överlag små.³ Moderata sympatisörer är inte lika benägna som socialdemokratiska att behålla inriktning på SVT (48 respektive 56 procent) eller låta SVT sända stora sportevenemang (64 respektive 70 procent) och mer benägna att göra SVT smalare (12 respektive 7 procent). Däremot finns det ingen skillnad i synen på finansieringsmodellen. Vi kan alltså slå fast att det finns skillnader, om än små, mellan moderata och socialdemokratiska sympatisörers bedömningar och att dessa går i riktning av förväntad politisk skillnad.

Men när väl detta är sagt finns det anledning att se närmare på de konkreta siffrorna. Det visar sig då att moderata sympatisörer visserligen i större utsträckning än S-sympatisörer är för att SVT ska ha fokus på smala program som inte konkurrerar med privata kanaler men att den stora majoriteten av partiets sympatisörer inte har en sådan uppfattning. Omkring hälften av M-sympatisörerna vill också behålla SVT som det ser ut idag. Det finns visserligen en politisk resonansbotten men styrkan i resonansen är begränsad. Det senare gäller också om vi granskar utfallet efter regeringsalternativ. Bedömningen bland sympatisörer till flertalet allianspartier ligger något närmare den som görs av socialdemokratiska sympatisörer, medan det är något större samstämmighet inom det rödgröna blocket. Vänsterpartiets sympatisörer står för den största uppbackningen av nuvarande public service.

Det går emellertid inte på grundval av dessa resultat att göra några bedömningar av framgången för eventuella framtida mediepolitiska förslag. Vad resultaten indikerar är att public servicefrågan för flertalet människor ännu inte är någon partipolitisk fråga. Visserligen finns det vissa partipolitiska grundmönster men de berör ytterst få intresserade personer. Bedömningarna har snarast sin bakgrund i vilka förväntningar som finns på tv-kanalerna: de som är inriktade på nyheter och faktaprogram värderar public service högre än de som föredrar förströelse och underhållning (jfr Adam Shehata's artikel i denna volym).

Medieförtroende och politik

Det vi så långt har kunnat påvisa är att public service har en stark ställning hos svenska folket. Från tidigare vet vi också att public servicekanaler som SR och SVT åtnjuter mycket stort förtroende hos allmänheten (Weibull, 2011). Detsamma gäller 2011: 78 procent av samtliga och 83 procent av dem som har uppfattning har stort förtroende för SVT, medan motsvarande andelar för SR är 74 och 82 procent (se även inledningskapitlet). Som jämförelse ligger TV4 på 57 respektive 60 procent, TV3 på 19 respektive 23 procent och den privata radiokanal som har störst förtroende (Rix FM) på 14 respektive 23 procent. I tabell 4 redovisas förtroendet baserat på samtliga svarande, alltså även på dem som saknar uppfattning.

Det finns ett starkt samband mellan förtroendet för de olika public servicekanalerna. En tolkning är bedömningarna har sin bakgrund i att dessa framför allt dominerar i fråga om nyheter och samhällsprogram, vilket är i linje med vad som nämnts i det föregående. Förtroendet är dessutom nästan lika högt för public servicekanalernas webbsajter bland dem som har uppfattning om dem.

Skillnaderna i förtroende mellan olika grupper är förhållandevis små. Tendensen är att de högutbildade har klart större tilltro till public servicekanalerna än lågutbildade medan yngre personer har ett relativt större förtroende för de privata kanalerna. Resultaten är desamma som framkommit i tidigare undersökningar (Weibull, 2011).

Tabell 4 Förtroende för ett urval radio- och tv-kanaler efter ålder, utbildning och partisympati 2011 (procent mycket och ganska stort förtroende)

	Ålder					Utbildning					Partisypati						
	Totalt	16-29	30-49	50-64	65-85	LU	MLU	MHU	HU	V	S	MP	C	FP	M	KD	SD
SVT	78	76	79	79	79	70	74	84	85	87	80	84	81	80	81	68	66
TV4	57	56	58	56	57	59	57	60	53	49	57	49	60	55	65	55	51
TV3	19	26	17	19	18	21	24	18	13	16	24	10	17	17	19	14	26
SR	74	64	74	76	77	66	68	78	83	84	72	79	88	79	77	68	58
Radio Rix	14	22	17	15	4	13	17	14	10	9	19	9	12	9	14	0	17
Mix Megapol	13	22	17	12	2	12	15	13	9	9	16	6	14	7	15	0	16
Antal svar	1499	243	469	402	385	270	457	337	356	75	357	163	77	99	464	37	75

Kommentar: Frågan lyder: *Vilket förtroende har du för innehållet i följande medier?* Skalan är Mycket stort förtroende, ganska stort förtroende, varken stort eller litet förtroende, ganska litet förtroende, mycket litet förtroende och Ingen uppfattning. Basen för svaren är samtliga svarande på frågan inklusive som explicit angivit att de inte har någon uppfattning. Det interna bortfallet varierar mellan 3 (SVT) och 6 procent (Mix Megapol). För utbildning gäller: LU=lågutbildad, MLU=medellåg utbildning, MHU=medelhög utbildning, HU=högutbildad.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011

Frågan är då om det även här finns en politisk faktor i linje med den tidigare hypotesen att socialdemokratiska sympatisörer ska ha större förtroende än moderata för public servicekanalerna. Någon entydig tendens i den riktningen kan inte iakttas. För SVT finns det ingen skillnad och den begränsade skillnad som finns i fråga om SR kan förklaras av ålderssammansättningen bland de två partiernas sympatisörer. Inte heller finns det någon omvänd tendens, alltså att moderata sympatisörer skulle vara mer positiva till privata kanaler än socialdemokratiska sympatisörer; moderat-sympatisörer har visserligen större förtroende för TV4, medan socialdemokratiska sympatisörer ligger högre än moderata för TV3 och för de två privata radiokanalerna.

Antagandet att moderata sympatisörer ska vara positivare till privata radio- och tv-kanaler och relativt sett mindre positiva till public service får således inget stöd i siffrorna. Moderata och socialdemokratiska sympatisörer skiljer sig inte på något systematiskt sätt från varandra. Slutsatsen är att det inte finns någon enkel koppling mellan synen på kanalernas innehåll och åsikter om public service.

Public service och politik

Utgångspunkten för kapitlet var frågan om i vad mån det finns principiella bedömningar av public service som kan föras tillbaka till de ideologiska skiljelinjer som skymtat i olika partiståndpunkter. Det svar som visat sig kan beskrivas som både ja och nej. Vi kan svara ja, därför att resultaten går i hypotesens riktning. Moderata sympatisörer är något mer kritiska – eller snarast något mindre positiva – till dagens public service än socialdemokratiska sympatisörer. Att det även finns en ideologisk grund för skillnaden stöds av det faktum att mönstret förstärks då vi studerar skillnaden mellan personer som politiskt placerar sig till höger i jämförelse med dem som placerar sig till vänster; men även här är dock skillnaderna små.

Samtidigt måste vi svara nej på frågan om vi gör en samlad bedömning. Även bland moderata sympatisörer är inställningen till dagens public service-tv i övervägande grad klart positiv. En majoritet bland de moderata sympatisörerna tycker inte att SVT ska sända smalare program för att undvika att konkurrera med de privata kanalerna. När det gäller förtroendet för public servicekanaler respektive privata kanaler går det inte heller att iakttä några mönster som indikerar partipolitiska skillnader i bedömningarna.

Det som ges är dock en ögonblicksbild. De relativt stora andelar av allmänheten som inte kan ta ställning till vissa av delfrågorna tyder på public servicefrågan inte är särskilt politiserad. Om public serviceutredningens förslag i höst väcker en större politisk debatt kan mönstret mycket väl komma att förändras.

Noter

- ¹ En samtidigt genomförd studie med ett slumpmässigt urval svenska journalister (Asp, 2012) innehöll frågorna om finansiering av public service respektive om att SVT ska sända mer smala program. Där visade sig att 57 procent av journalistkåren ansåg skattefinansiering av public service vara ett bra förslag med 31 procent ansåg att det var ett dåligt förslag – 22 procent svarade att det varken bra eller dåligt. Alternativet Ingen uppfattning fanns inte med till journalisterna (antal svar=1378). När det gäller SVT:s programprofil ansåg 10 procent att det var bra med en inriktning på smala program, medan 77 ansåg att det var ett dåligt förslag och 13 procent svarade varken eller (n=1382). Journalistkårens bedömningar överensstämmer således relativt väl med allmänhetens, särskilt om vi tar hänsyn till att alternativet ingen uppfattning saknades.
- ² Det bör tillfogas att inte hela public servicesfären täcks, eftersom ingen fråga har ställts beträffande Utbildningsradion (UR).
- ³ Alternativen att SVT ska sända enbart smala program och att behålla SVT:s inriktning som i dag är dock signifikanta på 95-procentsnivån.

Referenser

- Asp, Kent (2012, red) *Svenska journalister 1989-2011*. Göteborg: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet.
- Hadenius, Stig, Weibull, Lennart, Wadbring, Ingela (2011) *Massmedier. En bok om press, radio och tv i den digitala tidsåldern*. Stockholm: Ekerlids förlag.
- Nord, Lars, Grusell, Marie (2012) *Inte för smalt inte för brett. Spelet om framtidens public service*. Göteborg: Nordicom vid Göteborgs universitet.
- Ohlsson, Jonas (2010) Spelar medieägandet roll? I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Lindén, Johan (2012) *TV-ledning i konkurrens*. JMK, Stockholms universitet.
- Weibull, Lennart (2011) Medieförtroende och public service. I Holmberg, S, Weibull, L, Oscarsson, H (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

PRESSTÖDET OCH TIDNINGSLÄSNINGEN

INGELA WADBRING

I ungefär 40 år har vi haft presstödet i Sverige. Många pressutredningar har analyserat dess betydelse och hur stödet bäst ska utformas för att nå målet att värna mångfalden på dagstidningsmarknaden, för att därmed främja en allsidig nyhetsförmedling och opinionsbildning. Den senaste pressutredningen, vilket är den nionde i ordningen, arbetar just nu och ska vara färdig med sitt arbete i augusti 2013. Den skiljer sig från de tidigare utredningarna genom att ha ett bredare och mer förutsättningslöst direktiv där hela mediemarknaden ska tas med i analysen (Dir 2011:112). Sedan presstödet infördes 1972 har mediemarknaden onekligen förändrats radikalt.

Presstödet tillkom i en tid då många dagstidningar lagts ned och eftersom dagstidningarna då var den huvudsakliga informations- och opinionskanalen var det självklart att man från samhällets sida såg dem som viktiga. Medierna betraktades överhuvudtaget som viktiga ur ett samhällsperspektiv; radio och tv organiserades i samhällets tjänst, och det dröjde ända till slutet av 1980-talet innan vi fick kommersiell radio och tv. Sett till finansiering har dagspressen däremot alltid varit kommersiell även om den i de flesta fall haft, och fortfarande har, en publicistisk idé med utgivningen och inte bara en kommersiell.

I dagsläget finns det 15 orter som har två lokala dagliga tidningar som utkommer flera gånger i veckan. Har det någon betydelse för tidningsläsningen, i bemärkelsen att presstödet bidrar till att människor läser tidningar i större utsträckning? Detta kapitel ska handla om det. Utgångspunkten är således normativ; det är bra att människor läser lokala morgontidningar för det tänks i förlängningen leda till ett högre politiskt deltagande och en högre grad av opinionsbildning. På Presstödsnämndens hemsida är det formulerat enligt följande:

Målet med fördelningen är att värna om mångfalden på dagstidningsmarknaden och en bred spridning av dagstidningar över hela landet. Mångfald på tidningsmarknaden ska leda till en allsidig nyhetsförmedling och opinionsbildning. (www.presstodsnamnden.se, 2012)

Innan vi går över till den empiriska analysen ska emellertid några perspektiv dras upp, om än i kortformat. Perspektiven handlar om tre saker: presstödet och partipressen, den allmänna medieutvecklingen samt betydelsen av mångfald på mediemarknaden.

Presstödet och partipressen

När man talar om tidningar i konkurrens, gör man ofta det i termer av första- respektive andratidningar. Förstatidningen på en ort är den som har högst hushållstäckning (dvs. når flest hushåll), och andratidningen är följaktligen den som har lägst. I nästan samtliga fall har förstatidningen varit liberal, och andratidningen socialdemokratisk eller centerpartistisk (Hadenius & Weibull, 1991). Historiskt har det varit så att de privatägda förstatidningarna har satsat på ”tät” spridning, medan de organisationsägda andratidningarna satsat på större spridningsområden. Det är då de förstnämnda som kommit att bli det naturliga annonsorganet, eftersom det når störst andel av befolkningen på ett geografiskt avgränsat område (Gustafsson, 2007). Med tanke på annonsernas betydelse för finansiering har detta i många fall varit livsavgörande (Ots, 2012a).

Det innebär att det framför allt är socialdemokratiska och centerpartistiska tidningar som får presstöd. Banden mellan de politiska partierna och dagstidningarna har försvagats över tid, men inte försvunnit. Det finns traditionellt tre olika slags relationer: *ekonomiskt* genom bl.a. ägandet, *redaktionellt* genom såväl ledare som nyhetsbevakning samt *relationen med läsekreten*, genom dess politiska sammansättning och förväntningar på innehållet (Hadenius & Weibull, 1991). Den ekonomiska relationen är mycket svag idag, genom att ägandet i de flesta fall inte har någonting med politiska partier att göra (Hadenius et al, 2011; Alström & Nord, 2003), men relationen är starkare i de båda andra fallen. Ledarsidorna är fortfarande i viss mån märkta med, om inte partibeteckning, åtminstone en orientering gentemot en ideologi, och i exempelvis valrörelser är partiorienteringen tydlig också på nyhetsplats (Nord & Nygren, 2007). För läsarna är andratidningarna ofta ett medvetet partipolitiskt tidningsval. Det sistnämnda var extremt tydligt i samband med tidningen Arbetets nedläggning i Malmö (Wadbring et al, 2002).

Har då presstödet haft någon betydelse? Frågan är inte helt enkel att besvara. När presstödet infördes i Sverige 1972 fanns det 20 orter med två tidningar (Gustafsson, 2007); idag finns det 15 orter (Ots, 2012b). Marknadskoncentrationen är således stark, och har snarast ökat över tid. Om vi går utanför Sveriges gränser, till exempel till Norge, har antalet andratidningar halverats sedan presstödet infördes där (Humphreys, 2006). De underliggande ekonomiska problemen har presstödet således inte kommit tillrätta med, och dessutom kan beroendet av stödet motverka viljan att växa och förbättras. Särskilt i Sverige har en viktig fråga kommit att handla om att utgivare gör operationella och strategiska val som säkerställer att de får behålla presstödet, istället för att utveckla sina tidningar (Picard, 2006). Samtidigt vet man naturligtvis inte vad som hade hänt om presstödet inte hade funnits. I Danmark startade koncentrationsprocessen ungefär samtidigt som i Sverige och där sattes inget stöd in. Idag är det gratistidningar som tagit över mycket av den lokala nyhetsförmedlingen från de traditionella morgontidningarna (Gustafsson, 2007).

Trots tveksamma resultat av presstödet finns en politisk enighet i många länder om att det principiellt är något bra (Gustafsson et al., 2009; Humphreys, 2006). Samtidigt ifrågasätter EU sedan 2006 dess existens då man menar att det snedvrider konkurrensen på ett negativt sätt. Framför allt gäller det storstadstidningarna, där stödet också är på väg att trappas ned (Hadenius et al., 2011). Det svenska statliga stödet till dagstidningar består idag av två delar: driftsstöd och distributionsstöd. Driftsstödet ges till tidningar som har en hushållstäckning på orten som är under 30 procent. Distributionsstödet ges till alla tidningar som deltar i samdistribution av tidningar. År 2010 delades ungefär 550 miljoner kronor ut i presstöd (www.presstodsnamnden.se, 2012).

Medielandskapets förändring

Hela medielandskapet har stöpts om under den tid som det har funnits presstöd i Sverige. Vid presstödet införande fanns inte mycket av det vi idag tar för självklart; kommersiell radio och tv, dagliga gratistidningar och internet på olika tekniska plattformar. Utbudet är enormt mycket större idag än någonsin tidigare. Samtidigt har dagspressen inte stått still och stampat, utan den har i allra högsta grad följt med i utvecklingen; många i branschen har startat (och ibland sålt/lagt ner) radio- och tv-kanaler, några har startat dagliga gratistidningar och i stort sett alla finns på internet där man också bjuder in läsarna att delta (Hadenius et al., 2011; Hedman, 2009). Ett sätt att få en överblick över hur dagspressens utveckling sett ut i relation till andra viktiga förändringar i medielandskapet kan göras visuellt. I figur 1 finns en sådan översikt.

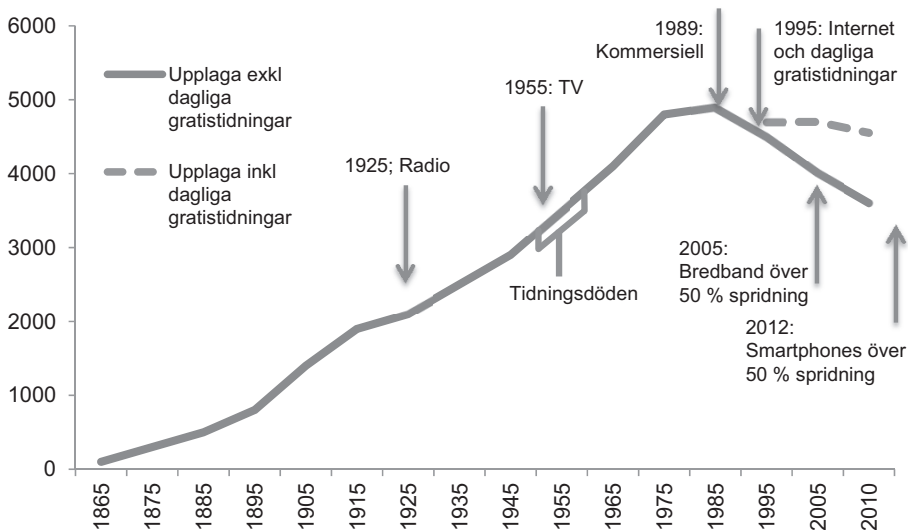
Det finns en lockelse i att alltid försöka starta tidsserier från noll, så ock i figur 1. Upplagorna var till en början små, men ökade ända fram till slutet på 1980-talet. Upplagans all time high var år 1989 med 536 exemplar per 1000 invånare (SOU, 2006:8). Allra flest flerdagstidningar – sett till titlar – fanns det på 1920-talet; dubbelt så många som idag (189 mot 94 år 2006). Framför allt är det 1950-talet som brukar räknas som den stora tidningsdödens decennium (Hadenius & Weibull, 1991), samtidigt som det tydligt visas i figur 1 att upplagorna fortsatte att öka långt därefter. Det finns således inget självklart samband mellan antalet titlar och upplaga. Nämnas bör också att det primärt var de liberala och moderata tidningarna som dog, inte de socialdemokratiska och centerpartistiska. Skälet till att de klarade sig relativt länge var ett omfattande stöd från partierna (ibid.).

Räknas dagliga gratistidningar in i upplagan – vilket inte är en självklarhet – så är den totala papperstidningsupplagans nedgång inte så våldsamt stor ens sedan slutet av 1980-talet, trots allt som i övrigt har hänt i medievärlden. Därtill ska också läggas alla sajter på nätet som är en förlängning och komplement till papperstidningarna men som inte kan mätas upplagemässigt alls på samma sätt.

Mycket mer går naturligtvis att säga om medieutvecklingen, men vad vi kan konstatera utifrån ovanstående är att dagspressen tappar i upplaga, men det har inte haft med tidningsdöden att göra. Vi kan också konstatera att nya medier och inte minst

plattformar tillkommit, och även om det kausala sambandet mellan utvecklingen av dessa nya medier och plattformar och en nedgång i tidningsupplagan inte kan fastslås empiriskt, är det förstås rimligt att tänka sig att det hänger ihop. Samtidigt leder utvecklingen till en slags mångfald som i sin tur ger större möjligheter att ta del av medieinnehåll på olika sätt.

Figur 1 Dagspressens upplageutveckling och viktiga förändringar i medielandskapet

Källa: Hadenius et al (2011); Holmberg et al (1983); www.ts.se (löpande).

Mångfald

Vad mångfald, eller pluralism, är kan diskuteras. Det är vanligt att skilja mellan strukturell och innehållslig mångfald. Med fler medier och plattformar ökar den strukturella mångfalden, men vi ska här koncentrera oss på tidningsbranschen. Den strukturella mångfalden på tidningsmarknaden har minskat radikalt över tid. Medan dagspressen tidigare i stor utsträckning ägdes av lokala familjer, stiftelser eller organisationer, är det idag ett fåtal stora koncerner som äger de allra flesta tidningsföretagen (Sundin, 2011). Det är dessutom så att på de orter där det finns mer än en dagstidning, dvs. konkurrensorter, är det i elva fall av 15 en och samma ägare till de båda konkurrerande tidningarna (Ots, 2012a). Flera av dessa äger också lokala tv- och/eller radiokanaler (Hadenius et al., 2011). I de fall det finns lokala dagliga gratistidningar på marknaden, ägs dessa i huvudsak av samma tidningsföretag; undantaget är Metro som är fristående (Wadbring, 2009).

Vad gäller den strukturella mångfalden finns det två konkurrerande synsätt på huruvida staten ska lägga sig i marknaden eller inte; antingen att staten ska lägga sig i för att skydda allmänhetens rättigheter och behov, eller att staten ska stå helt utanför mediasystemet och bara se till att det fria flödet av utbud och efterfrågan kan flöda fritt (Sanchez-Taberno, 2006). I Sverige har staten valt den förra linjen av dessa två. Tanken med det har förstås varit att det ska leda till en innehållslig mångfald, men frågan är om det gör det.

Rent teoretiskt borde fler lokala tidningar leda till fler ögon som granskar och fler röster som hörs och i förlängningen en större bredd i utbudet. Men det är inte självklart att det blir så. Det finns studier som visar att flera tidningar på en ort snarare leder till ett mer likriktat innehåll (Ots, 2012b:3)

.../many weak papers tend to spend their limited resources on duplicating similar content whereas a single strong actor would have more resources to appeal to a broad audience.

Medieekonomen Mart Ots (ibid) pekar på att om man ska kunna producera ett bra och brett utbud, så är snarare samarbeten att föredra framför konkurrens. Ett exempel som talar både i samma och motsatt riktning kan hämtas från lokala valstudier. Medieforskarna Lars Nord och Gunnar Nygren (2007) har analyserat lokal valjournalistik i samband med valet 2006 och fann att mediestrukturen tycktes betyda mer för kvantiteten än kvaliteten i bevakningen. Fler medier på en marknad ledde inte till en självständig och spännande journalistik. Å andra sidan fann de också en avvikelse: de socialdemokratiska andratidningarna ägnade genomgående större uppmärksamhet åt vänsterblocket.

Normalt har mångfaldsdiskussionen således handlat antingen om den strukturella nivån (ägandet, ofta inom en bransch) eller om innehållsnivån (vad som står i de enskilda tidningarna). Konsumentperspektiv lyser däremot med sin frånvaro (Ots, 2009), även om det finns enstaka studier också kring det, exempelvis kring tidningen Arbetets nedläggning. Där var det tydligt att den partipolitiska dimensionen var viktig, genom att människor aktivt valde bort Sydsvenska Dagbladet och också explicit angav partipolitiska skäl till sina val (Wadbring et al, 2002). Även i senare studier visar det sig tydligt att den mån det finns möjlighet att välja mellan tidningar av olika politisk färg så görs det valet, men det försvagas över tid. Möjligen har det också en hel del att göra med traditioner, inte bara politik (Weibull, 2006).

Förutsättningarna för analysen

Även om man talar om en- respektive tvåtidningstyper, så är det regioner det handlar om snarare än orter. Sveriges kommuner kan delas in i 70 A-regioner, och det är dessa som är rimliga att använda i analysen eftersom tidningars spridning stämmer överens med dessa. Om vi jämför 2011 med hur det såg ut ungefär 20 år tidigare så får vi ett relativt långt tidsspänn. År 1993 är första helt jämförbara året i

SOM-undersökningarna där alla relevanta variabler finns med, varför detta är valt som första analyspunkt. Då fanns vare sig dagliga gratistidningar eller internet, och utvecklingen av kommersiell radio och tv var ännu i sin linda. I tabell 1 finns förutsättningarna för analysen. Det har inte hänt särskilt mycket på de närmare 20 åren. Den största förändringen är att en något större andel av befolkningen bor i storstadsområdena och att det är något färre regioner/orter som har en konkurrens-situation på tidningsmarknaden. De orter om hade två tidningar 1993 och som inte har det 2011 var Linköping (A-region 09), Skövde (39) och Örebro (45). Å andra sidan har Karlskoga (46) tillkommit som konkurrensregion år 2011.

Tabell 1 Olika slags orter i analysen

	1993	2011
Storstadsregionerna		
Antal kommuner	47	47
Antal regioner	3	3
Andel av befolkningen	30	36
Orter med två tidningar		
Antal kommuner	68	57
Antal regioner	15	13
Andel av befolkningen	21	17
Orter med en tidning		
Antal kommuner	169	186
Antal regioner	52	54
Andel av befolkningen	49	47

Kommentar: Antalet regioner var samma de båda åren, antalet kommuner var 284 år 1993 och 290 år 2011.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen respektive år (befolkning & kommuner), Hadenius et al (2011) samt Nya Lundstedt (www.kb.se) för konkurrensorter.

Ungefär hälften av befolkningen bor således i regioner där det utkommer en tidning på marknaden, medan ungefär en tredjedel bor i storstadsområdena och en femtedel på orter där det utkommer två tidningar. Skillnaderna mellan 1993 och 2011 är relativt små. Värt att notera är emellertid att de tidningar som finns på tvåtidningsorter i många fall inte har exakt samma spridningsområde. Ett exempel kan hämtas från Gävle, där Gefle Dagblad i Gävle kommun har en hushållstäckning på 43 procent, medan Arbetarbladet har 17 procent. Lite inåt landet, i Sandviken, är förhållandena de motsatta: Arbetarbladet har 40 procent och Gefle Dagblad har 21 (www.dagspress.se). Här är förklaringen just partipolitisk (Hellingwerf, 1995). Samtidigt är det naturligtvis så att man kan prenumerera på eller läsa exempelvis en storstadstidning eller en annan tidning alldeles oavsett var man bor.

En eller två – spelar det någon roll?

Även om läsning står i fokus, finns i tabell 1 också prenumeration inlagd; är det så att man i större utsträckning prenumererar om det finns flera tidningar att prenumerera på? Det är inte självklart, eftersom man naturligtvis kan läsa tidningen exempelvis på jobbet också. Det första och viktiga resultatet i tabell 2 är den allmänna nedgången. I genomsnitt har andelen hushåll som prenumererar respektive individer som regelbundet läser en betald morgontidning minskat med 12 respektive 14 procentenheter mellan 1993 och 2011.

Tabell 2 Hushållsprenumeration respektive regelbunden läsning på olika slags orter, 1993 och 2011 (procent)

	Prenumeration			Regelbunden läsning		
	1993	2011	Diff.	1993	2011	Diff.
Genomsnitt i landet	75	63	-12	73	59	-14
Tvåtidningsorter	82	68	-14	83	68	-15
Entidningsorter	77	66	-11	72	63	-9
Stockholmsregionen	60	57	-3	63	48	-15
Göteborgsregionen	73	57	-16	73	50	-23
Malmöregionen	86	61	-25	81	56	-25

Kommentar: Med regelbunden läsning avses minst 5 dagar/vecka, och enbart läsning av betalda tidningar, inte dagliga gratistidningar. Antalet svarande år 1993 (2011 inom parentes) på tvåtidningsorter cirka 390 (810) personer, på entidningsorter 910 (2250), i Stockholmsregionen 315 (920), Göteborgsregionen 140 (470) och i Malmöregionen 100 (280) personer.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen respektive år.

Förutom att studera den övergripande nivån går det att göra jämförelser på flera ledder; mellan orter, mellan år samt mellan prenumeration och läsning. Åtminstone tre viktiga resultat är viktiga att lyfta fram.

För det första, allra högst 1993 ligger Malmöregionen, både avseende prenumeration och läsning. Det är också i Malmöregionen som nedgången är allra störst över tid: minus 25 procentenheter. I början på 1990-talet fanns fortfarande tidningen *Arbetet*, en av de största S-märkta tidningarna i landet. Den gick i konkurs 1992 men ombildades direkt, och levde till augusti 2000 då den åter gick i konkurs (Gustafsson, 2002). Den fanns således inte kvar på marknaden 2011, vid det andra mätillfället. Å andra sidan fanns ändå två tidningar kvar i Malmöregionen; *Sydsvenska Dagbladet* och *Skånska Dagbladet*. Skåne har emellertid utvecklats till en stark region för dagliga gratistidningar, vilket vi återkommer till längre fram.

För det andra kan man göra flera jämförelser mellan en- respektive tvåtidningsorter. Tvåtidningsorterna ligger något högre både ifråga om prenumeration och läsning,

och skillnaderna ökar något över tid. Differensen är emellertid större 1993 än vad den är 2011. En annan jämförelse mellan en- respektive tvåtidningsorter som kan göras är förändringen över tid på respektive typ av ort, och den är något större på tvåtidningsorter än på entidningsorter. Sammantaget tyder detta på att betydelsen av två tidningar på en ort – eller i en region – har minskat. Det leder inte till särskilt många fler prenumeranter eller regelbundna läsare, vilket det i något större utsträckning gjorde 1993.

För det tredje är utvecklingen i Stockholms- och Göteborgsregionen värd att notera. Nedgången i hushållsprenumeration är ganska måttlig över tid, men nedgången i regelbunden läsning är stor. År 2011 är det 57 procent av hushållen som prenumererar på en morgontidning, men bara 48 procent som läser minst fem dagar i veckan. Det är, precis som ifråga om Malmöregionen, ett område där det finns dagliga gratistidningar. Vi ska därför inkludera dem i den kommande analysen.

I samband med det ska vi emellertid också analysera andelen som läser en respektive två betalda tidningar. I tabell 3 visas hur den utvecklingen ser ut, först exklusive alla dagliga gratistidningar, men i sista spalten med det tillskott som de dagliga gratistidningarna ger.

På tvåtidningsorter, som är de mest intressanta i detta sammanhang, har andelen som läser två tidningar halverats mellan de båda undersökningsåren. År 1993 var det 25 procent som regelbundet läste två tidningar, år 2011 är det 13 procent som gör det. Utvecklingen på entidningsorter ser likadan ut, även om nivån än aningen lägre. Analysen säger däremot ingenting om huruvida det är lokala tidningar eller storstadstidningar som läses. I båda fallen, men särskilt på entidningsorter, kan man emellertid anta att det är storstadstidningar som i många fall är andratidningen.

I storstadsområdena kan vi också notera en halvering av andelen tvåtidningsläsare, men nivån är lägre än på andra orter både 1993 och 2011. Sammantaget visar analysen i huvudsak att det är läsningen i allmänhet som gått ned, och att andelen som läser två tidningar också minskat.

Om vi vänder oss till den sista kolumnen – där betydelsen av dagliga gratistidningar visas – så finns data enbart för 2011 eftersom den första dagliga gratistidningen inte startade förrän 1995. Vi utgår från samma andel läsare i respektive typ av ort som i föregående analys, men ser här istället vilket *tillskott* de dagliga gratistidningarna ger till den läsning som redan finns av betaltidningar, vare sig människor läser en eller två sådana. Slående är då att den summa vi får fram av betalda och dagliga morgontidningar är högre än den totala andelen läsare år 1993 på två av tre ortstyper; dock inte tvåtidningsorterna. På de orter där det utkommer en (1) betaltidning, var det 2011 63 procent som läste en eller två betalda tidningar – men om vi räknar med också de dagliga gratistidningarna blir andelen läsare 74 procent, vilket är något högre än hur det såg ut på motsvarande orter 1993, innan de dagliga gratistidningarna startat. Mönstret är detsamma i storstadsregionerna.

Tabell 3 Olika kombinationer av läsning på olika orter, 1993 och 2011 (procent)

	Regelbunden läsning (> 5 d/v) av en respektive två betaltidningar (> 3 d/v)		Regelbunden läsning (>5 d/v) av minst en betaltidning respektive tillskottet av en daglig gratistidning (> 3 d/v)
	1993	2011	2011
Tvåtidningsorter			
Läser minst en betaltidning	83	68	68
Därav tvåtidningsläsare (delmängd)	(25)	(13)	
Tillskott av dagliga gratistidningar			+6
Summa	83	68	74
Entidningsorter			
Läser minst en betaltidning	72	63	63
Därav tvåtidningsläsare (delmängd)	(21)	(11)	
Tillskott av dagliga gratistidningar			+11
Summa	72	63	74
Storstadsområdena			
Läser minst en betaltidning	68	50	50
Därav tvåtidningsläsare (delmängd)	(16)	(8)	
Tillskott av dagliga gratistidningar			+22
Summa	68	58	72

Kommentar: Frågorna är inte ställda på exakt samma sätt de båda åren, men är jämförbara.¹ Siffrorna inom parentes är delmängder.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen respektive år.

Slutsatser och framåtblick

Den övergripande slutsats som kan dras, är faktiskt att starten av de dagliga gratistidningarna idag har större betydelse än presstödet vad gäller andelen regelbundna läsare av dagstidningar. Samtidigt vet man inte vad som hade hänt om presstödet inte hade funnits – och inte heller om de dagliga gratistidningarna inte hade funnits. Att tidningar tryckta på papper förlorat i betydelse vet vi sedan tidigare (se t.ex. Adam Shehata och Ingela Wadbrings respektive Mathias Färdighs och Oscar Westlunds kapitel i denna bok), men betydelsen av presstöd tycks också ha minskat. Det är föga förvånande. Mediemarknaden har förändrats radikalt sedan första mättilfallet, 1993, och det hade varit högst märkligt om pressen hade behållit sin ställning.

Andelen läsare på tvåtidningsorter är också något högre än på entidningsorter även 2011, samtidigt som man kan ställa sig frågan om det finns andra faktorer än tidningsstrukturen som skiljer de olika typerna av orter åt. Analysen ger inget svar på det.

Något som analysen inte heller ger svar på men som bör bli nästa fråga att ta sig an, är huruvida läsningen av flera tidningar spelar någon roll för opinionsbildningen – och om det i så fall är spelar någon roll om dessa tidningar är betalda eller gratis. Men det är, som sagt, en annan fråga.

Not

¹ År 1993 är följande frågor ställda: Om du läser någon morgontidning regelbundet – ungefär hur många dagar per vecka brukar du läsa denna? där svarsalternativen motsvarar antalet dagar i veckan, respektive Läser du ytterligare någon morgontidning – åtminstone tre dagar i veckan? År 2011 är frågan ställd: Läser du eller tittar du i någon eller några morgontidningar regelbundet? Om du läser mer än en morgontidning, ange först den som du betraktar som din huvudtidning. Frågan gäller inte läsning på internet. Därefter kan tre tidningar anges, och antalet dagar per vecka. Frågan om dagliga gratistidningar är separat, och de som angivit sådana titlar på ovanstående fråga har rensats bort.

Referenser

- Alström, Börje & Nord, Lars (2003) *Den skånska modellen. En VD, två kulturer, tre tidningar och fyra bröder*. Sundsvall: Demokratiinstitutet.
- Dir 2011:112 (2011) *Översyn av det statliga stödet till dagspressen*.
- Gustafsson, Karl Erik; Örnebring, Henrik & Levy, David A. L. (2009). *Press Subsidies and Local News: The Swedish Case*. Working Paper. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism.
- Gustafsson, Karl Erik (2007). *Det svenska presstödet marknadskonsekvenser. En analys på uppdrag av Kulturdepartementet*. Stockholm: Kulturdepartementet
- Gustafsson, Karl Erik (2002) "Arbetet 1887-2000", i Wadbring, Ingela; Weibull, Lennart & Bergström, Annika (red) *Efter Arbetet. Synen på nedläggningen och dess konsekvenser*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Hadenius, Stig & Weibull, Lennart (1991) *Partipressens död?* Stockholm: SIM
- Hadenius, Stig; Weibull, Lennart & Wadbring, Ingela (2011) *Massmedier. Press, radio och tv i den digitala tidsåldern*. Stockholm: Ekerlids förlag
- Hedman, Ulrika (2009). *Läsarmedverkan: Lönande logiskt lockbete. Nättidningarnas användarskapade innehåll ur ett redaktionellt ledningsperspektiv*. Göteborg: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet.
- Hellingwerf, Karin (1995) *Tidningsläsning i Gästrikland*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Holmberg, Claes-Göran; Oscarsson, Ingemar & Rydén, Per (1983) *En svensk presshistoria*. Stockholm: Esselte

- Humphreys, Peter (2006) "Press Subsidies in the Context of the Information Society. Historical Perspective, Modalities, Concepts and Justification", in Fernández Alonso, Isabel; de Moragas, Miguel; Blasco Gil, José Joaquín & Almiron, Núria (eds) *Press Subsidies in Europe*. Barcelona: Generalitat de Catalunya
- Nord, Lars & Nygren, Gunnar (2007) *Präktiga massmedier. De lokala mediernas valbevakning 2006*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting
- Ots, Mart (2009) "Efficient Servants of Pluralism or Marginalized Media Policy Tools?: The Case of Swedish Press Subsidies", i *Journal of Communication Inquiry*, 33:4, pp 376-392.
- Ots, Mart (2012a) "Mediernas ekonomiska villkor" i Nord, Lars & Strömbäck, Jesper (red) *Medierna och demokratin*. Lund: Studentlitteratur
- Ots, Mart (2012b, in press) "Competition, Collaboration and Cooperation – Swedish Provincial Newspaper Markets in Transition", in *Journal of Media Business Studies*
- Picard, Robert G. (2006) "Issues and Challenges in the Provision of Press Subsidies" i Fernández Alonso, Isabel; de Moragas, Miguel; Blasco Gil, José Joaquín & Almiron, Núria (eds) *Press Subsidies in Europe*. Barcelona: Generalitat de Catalunya
- Sanchez-Taberno, Alfonso (2006) "The European Press in the Beginning of the 21st Century. Defining Characteristics and Future Trends" i Fernández Alonso, Isabel; de Moragas, Miguel; Blasco Gil, José Joaquín & Almiron, Núria (eds) *Press Subsidies in Europe*. Barcelona: Generalitat de Catalunya
- SOU 2006:8 (2006) *Mångfald och räckvidd. Slutbetänkande av Presskommittén 2004*. Stockholm: Fritzes
- Sundin, Staffan (2011) *Den svenska mediemarknaden 2011*. Göteborg: Nordicom
- Wadbring, Ingela (2009) *Gratis skräp eller demokratiskt tillskott? Dagliga gratistidningar i Sverige*. Stockholm: Institutet för mediestudier
- Wadbring, Ingela; Weibull, Lennart & Bergström, Annika (2002) (red) *Efter Arbetet. Synen på nedläggningen och dess konsekvenser*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart (2006) "Finns det fortfarande en partipress?", i Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Du stora nya värld*. Göteborg: SOM-institutet
- www.dagspress.se (2012-04-30)
- www.kb.se/soka/tidningar-och-tidskrifter/Nya-Lundstedt-tidningar/ (2012-04-30)
- www.presstodsnamnden.se (2012-04-11)
- www.ts.se (löpande)

KVÄLLSPRESSEN FRÅN ETT 360°-PERSPEKTIV I OLIKA GENERATIONER

MATHIAS A. FÄRDIGH OCH OSCAR WESTLUND

Den svenska kvällspresen har sedan länge en stark ställning hos det svenska folket, men på ett sätt som har ändrats märkbart. Aftonbladet var från 1830 till 1944 ensam på den svenska kvällstidningsmarknaden, men genom familjen Bonniers lansering av Expressen fick man påtaglig konkurrens. Från 1950-talet och fram till och med 1995 var Expressen den ledande svenska kvällstidningen sett till upplaga. Sedan 1996 har Aftonbladet återtagit och behållit positionen som Sveriges upplagemässigt största kvällstidning. Det kan noteras att Aftonbladet dessutom inte bara varit Sveriges största tidning utan rentav också Skandinaviens största, även om platsen förlorades till finländska morgontidningen Helsingin Sanomat under 2011. Många gånger sägs Aftonbladets framgång för papperstidningen under 1990-talet hänga samman med att de var först med att publicera nyheter på nätet (1994), även om Expressen faktiskt tog liknande initiativ snart därefter (1995). Genom att tidigt ha skapat en närvaro på webben antogs svenskar ha etablerat vanor kring varumärket Aftonbladet som medförde köp av papperstidningen vid stora nyhetshändelser. Man såg med andra ord en komplementär relation mellan papper och internet (via dator) framför sig.

Det finns inom medieforskningen många studier som har fokuserat på relationen mellan ”nya” och ”gamla” medier, vilket i huvudsak handlat om att de kompletterat (se t.ex. Dutta-Bergman, 2004; Nguyen & Western 2006), eller ersätter varandra (se t.ex. Dimmick, 2003; Dimmick, Feaster, & Hoplamazian, 2010). Från såväl internationella studier av nyhetsanvändning via papper och internet (De Waal & Schoenbach, 2010), som svenska studier av morgonpress (Wadbring & Bergström, 2010) och kvällspress (Westlund & Färdigh, 2011) framträder både komplementära som ersättande effekter, om än att dessa effekter skiljer sig avsevärt åt bland olika grupper av användare. Ur ett svenskt perspektiv kan det konstateras att kvällspresen har drabbats av en särskilt kraftig nedgång för papper, vilket hänger samman med denna är lösnummersåld. Mycket pekar mot att en liknande förändring kommer att ske även för svensk morgonpress. Samtidigt skall sägas att Aftonbladet och Expressen har lyckats skapa särskilt kraftiga ökningarna när det gäller nätnyhetsanvändning. Under senare år har allt fler svenskar dessutom allt oftare tagit del av nyheter via mobil och medieplatta (Westlund, 2011a), vilket hänger samman med nyhetsmedieföretagens kraftfulla satsningar på tjänster och distribution av nyheter för mobilen (Westlund, 2011b). Begreppet medieplatta används här som begrepp

för det som vanligen kallas för läsplatta (t.ex. Kindle) och surfplatta (iPad), med motiveringen att detta begrepp fångar in såväl dessa användningsformer som att människor använder applikationer, spelar spel, ser videos etc.

Det har visat sig att svenskarnas användning av kvällspress via papper, internet (dator) samt internet via mobil (mobilsajt eller applikation) skiljer sig kraftigt åt mellan olika generationer (Westlund & Färdigh, 2012). Samhällsvetenskaplig generationsforskning utgår från tanken om att människors biologiska ålder också kan betraktas som en social ålder i form av generationer. Denna tanke utvecklades genom Mannheims tidiga teoretisering kring att olika generationer formas av det samhälle de växer upp och in i (Mannheim, 1952). Generationer har vidare också antagits bli formade mer specifikt av det mediasystem de växer in i (Gumpert & Cathcart, 1985), och från empiriska studier framgår att svenska 30-talister har betecknats som radiogenerationen, 50-talister som TV-generationen och 80-talister som internetgenerationen (Bolin & Westlund, 2009). Även om generationer vanligen associeras till att vara homogena så pekar flera studier också på att dessa kan vara tämligen heterogena (Buckingham, 2008). Det finns en uppsjö av beteckningar och indelningsgrunder i forskningen kring generationer och medier (McCrinkle, 2009), men ingen utmärker sig som självklar för en svensk kontext. I denna artikel analyseras hur generationer födda under åtta olika årtionden *år 2011* tog del av nyheter från kvällspressen genom papper, internet, mobil och medieplatta i olika kombinationer. Inledningsvis ges dock en kontextualisering om hur kvällspressanvändning i papper och internet har utvecklats över tid.

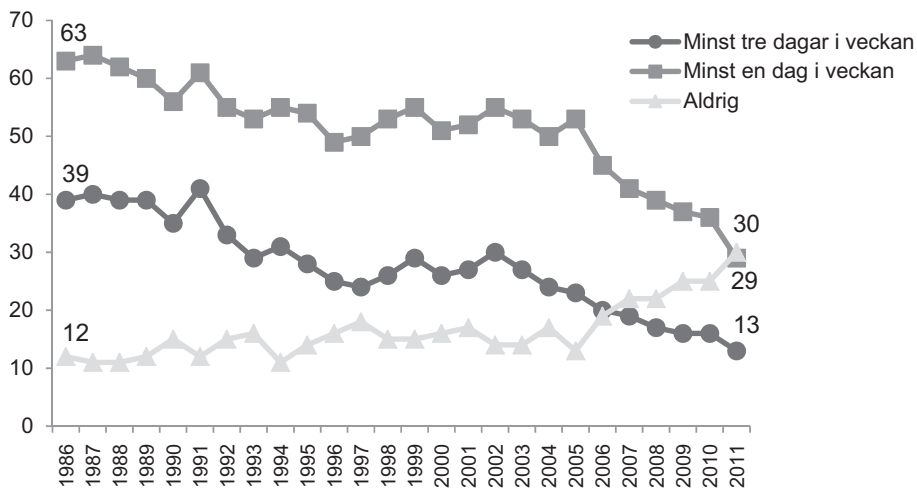
Papperstidningsläsningen fortsatt nedåt...

Kvällspressen hade sin största tillväxtperiod från mitten av 1940-talet och under de två påföljande decennierna (Hadenius, Weibull & Wadbring, 2008). Sedan början av 1970-talet har däremot kvällspressupplagan sjunkit. De årliga SOM-undersökningarna har mätt läsning av kvällspressen sedan 1986. Från dessa undersökningar framgår att andelen läsare föll något under 1980-talet men ökade något igen 1991, för att därefter påbörja en kontinuerlig nedgång som dessutom tilltagit i styrka under 2000-talet.

Figur 1 visar den nedåtgående utveckling i kvällspressläsning som skett över tidsperioden 1986-2011, från vilken det framgår tydligt att 2011 utgör ett historiskt trendbrott. Detta år är nämligen andelen svenskar som läser en kvällstidning i papper minst en gång per vecka endast 29 procent, vilket kan jämföras med att andelen som aldrig läser (30%) därmed till synes är något större för första gången. Så sent som för några år sedan var andelen veckovisa läsare drygt dubbelt så stor som andelen som aldrig läser. Exempelvis läste 45 procent av svenskarna en kvällstidning i papper minst en dag i veckan 2006, medan 19 procent aldrig gjorde så. Under motsvarande period har även den regelbundna läsningen av kvällspressen minskat avsevärt, från 20 procent år 2006 till 13 procent 2011, om än något mindre än

sällan-användningen. Den totala nedgången under perioden 1986 till 2011 var 26 procentenheter.

Figur 1 Regelbundenhet i kvällstidningsläsning på papper 1986-2011 (procent)

Kommentar: Urvalet år 1986-1991 utgjordes av svenska medborgare i åldrarna 15-75 år. År 1992-1999 av åldrarna 15-80 år, för perioden 2000-2008 av åldrarna 15-85 år och för 2009-2011 av åldrarna 16-85 år. Med regelbundenhet avses läsning minst 3 dagar per vecka. Frågan lyder: "Brukar du läsa eller titta i följande tidningar?".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen för respektive år.

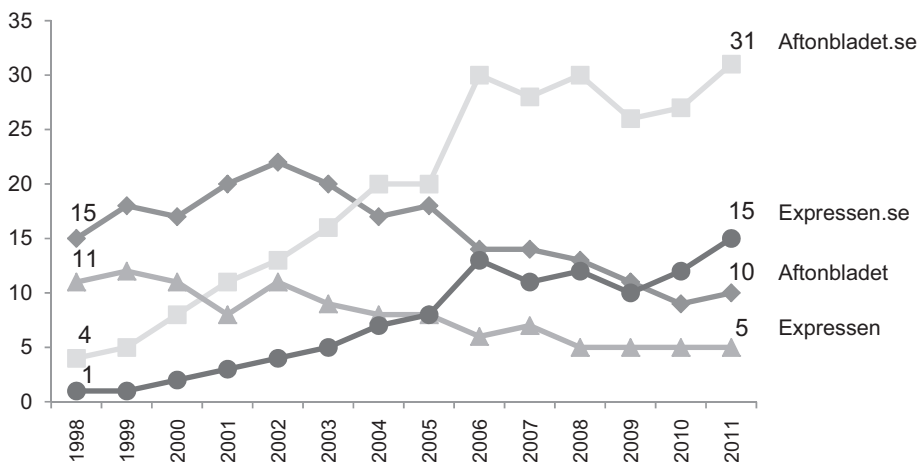
Denna nedgång skiljer sig emellertid avsevärt åt mellan olika grupper. En fördjupande analys av olika gruppers användning som gjorts i anslutning till den allmänna förändringen mellan 1986 och 2011 visar att män i större utsträckning än kvinnor är regelbundna läsare, och över tid har det skett en relativt jämn nedgång bland dessa. Vad gäller ålderskillnader var det allra vanligast med kvällstidningsläsning bland de yngre under andra halvan av 1980-talet, medan denna var mer begränsad bland de äldre, men över tid så har den äldre generationen tvärtom kommit att bli den som i störst utsträckning läser kvällspress på papper. Detta pekar mot att de generationer som var unga under 1980-talet kom att anamma kvällspressen i pappersform, och sedan har hållit fast vid detta beteende. Vidare kan sägas att kvällstidningsläsning är mer utbredd bland de lågutbildade i jämförelse med de mer välutbildade grupperna, något som hänger samman med att de äldre generationerna generellt sett är lågutbildade. Det skall också sägas att det 1986 fanns påtagliga skillnader i kvälls-

pressläsning men år 2011 är läsningen tämligen lik bland samtliga grupper, vilket förklaras av särskilt stora nedgångar i läsning bland egenföretagare och tjänstemän. När man däremot ser till användning beroende på civilstånd har skillnaderna ökat något över tid genom särskilt kraftiga nedgångar i läsning bland ensamstående.

...och användningen av kvällspressen i digital form ökar.

De första åren som följde kvällspressens satsningar på nätnyheter skedde en allmän orientering mot digital nyhetspublicering i såväl Sverige som andra västerländska länder. Under denna tid tilltog användningen parallellt med att subventioneringar av hemdator vann kraft, om än att uppkoppling skedde via långsamma modem-uppkopplingar. SOM-institutet började med årliga mätningar av svenskarnas nätnyhetsvanor år 1998. Den tidsperiod som följde började det ske en tilltagande utbyggnad av bredbandsnätverk. I figur 2 redovisas den tidsserie, kring svenskarnas vanor av att ta del av nyheter från Aftonbladet respektive Expressen via papper och nät, som byggts upp utifrån de återkommande årliga SOM-undersökningarna.

Figur 2 Regelbunden läsning av Aftonbladet respektive Expressen i papper och internet via dator 1998-2011 (procent)

Kommentar: Med regelbunden läsning avses minst 3 dagar i veckan.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen för respektive år.

År 1998 var läsningen av kvällspressnyheter i papperstidningen avsevärt mycket mer omfattande i jämförelse med nättidningen. Det var ett år då 15 procent av svenskarna regelbundet läste Aftonbladets tidning och fyra procent regelbundet tog

del av aftonbladet.se och där motsvarande siffror för Expressen var 11 respektive 1 procent. Figur 2 visar en utveckling som under de närmast följande åren pekade mot en komplementär relation mellan papper och nät, i synnerhet för Aftonbladet, men som därefter övergick i att papperstidningsläsningen sjönk till förmån för nätet.

Det skedde ett historiskt genombrott 2004 då andelen regelbundna användare av aftonbladet.se översteg den för Aftonbladet på papper. Skillnaderna mellan papper och nät fortsatte sedan att öka och sedan 2007 är andelen nätanvändare dubbelt så stor som andelen papperstidningsläsare. Liknande mönster ser vi även för Expressens del, om än att detta skifte inträffade något senare. Under åren 2006 till 2010 skedde en serie av mindre upp- och nedgångar i användningen av aftonbladet.se samt en svag nedgång för expressen.se, och för 2011 visar SOM-siffrorna en något större uppgång i användningen av båda dessa nätnyhetsidor. Denna ökning är något större än den ökning som skett när man ser till mätningar av antalet unika besökare (i praktiken unika datorer) under hösten 2010 och hösten 2011 (Kiaindex, 2012). Med tanke på att det är olika mätinstrument är detta emellertid ingen märkvärdig skillnad.

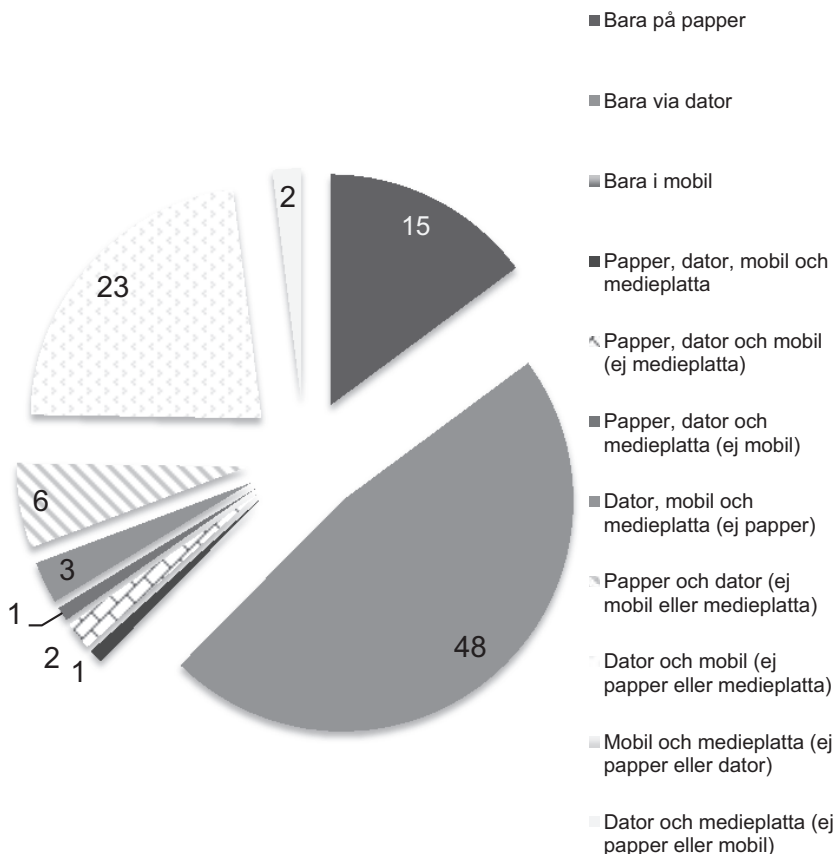
När det gäller skillnader i användning bland män och kvinnor har samtliga tidigare undersökningar visat att användningen av Aftonbladet i såväl papper som nät varit högre bland män än bland kvinnor. Det är ett resultat som gäller även för 2011, och som delvis återfinns för användningen av expressen.se men däremot inte när det gäller den mer jämnt fördelade läsningen av Expressen i pappersform. Vad gäller skillnader beroende på ålder så är nätnyhetsanvändningen särskilt påtaglig bland dem som är 16-49 år, medan de äldre är klart mer orienterade mot papper. Vad gäller användning efter utbildningsnivå återfinns även 2011 tidigare etablerade mönster om att läsningen av papperstidningen över tid minskar allra mest bland de med högre utbildningsnivå, liksom att de också utgör den grupp där användningen av nätnyheter ökat mest under senare år. Den har funnits en rejäl klyfta mellan hög- och lågutbildades fokus på papper och digital kvällspressanvändning, men denna har under 2010 och 2011 minskat en del. Avslutningsvis skall sägas att det skett en jämn minskning i papperstidningsläsning och ökning i nätnyhetsanvändning bland olika familjeklasser, vilket i sin tur innebär att den förra är störst bland arbetarklassen och den senare bland tjänstemän och högre tjänstemän.

Ökande antal kombinationer av användning

Tidigare analyser har visat att nätnyhetsanvändningen dels bidragit med ett kraftigt tillskott till kvällspressens samlade användning, dels kommit att utgöra den primära nyhetskällan i takt med att den komplementära användningen av papper och nät minskat över tid. År 2010 var den komplementära regelbundna användningen papper och nät (8 procent) endast något större än för nät och mobil (6 procent), bland de som regelbundet tog del av kvällspress (Färdigh & Westlund, 2011). Branschens trafikmätningar av kvällspressens sajter, mobilsajter och applikationer visar att ökning framförallt sker från mobiler (Kiaindex, 2012). I det följande analyseras

därför användning via papper samt internet via dator, mobil och medieplatta år 2011. Totalt sett var det 39 procent som regelbundet tog del av kvällspressen i någon form, en ökning med 2 procentenheter sedan 2010. Figur 3 visar de olika formerna av användning enbart hos de regelbundna användarna, d.v.s. minst tre gånger i veckan.

Figur 3 Allmänhetens regelbundna användning av kvällspress på papper samt internet via dator, mobil och medieplatta 2011 (procent)

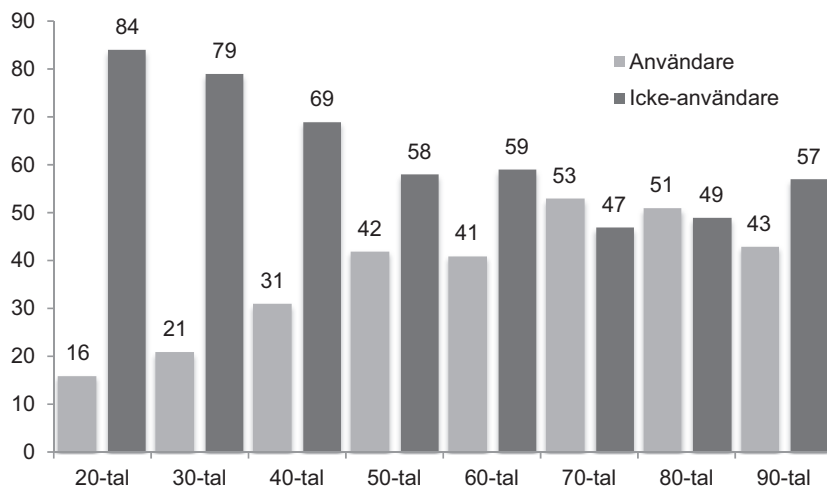
Kommentar: Med regelbunden användning avses minst 3 dagar i veckan. Diagrammet visar samtliga personer som svarat att de använder kvällstidningar regelbundet på papper, Internet och i mobil (n=731 personer).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011

Bland de regelbundna användarna har 48 procent uttryckt att de endast tar del av nyheter via datorn regelbundet, vilket är något lägre än föregående år (53 procent). När det gäller regelbunden läsning av kvällspress endast i pappersform så har andelen nästintill halverats, år 2011 uppgick andelen till 15 procent i jämförelse med 29 procent föregående år. I 2011 års undersökning är det inga som endast använder mobilen eller medieplattan för nyheter, däremot utgör dessa viktiga komponenter i den komplementära användningen.

Under 2010 var kombinationen papper och dator mest vanlig (8 procent), följt av kombinationen nät och mobil (6 procent). År 2011 har det skett en viss minskning av andelen som kombinerar papper och dator (6 procent), medan andelen som använder kombinationen dator och mobil har ökat till hela 23 procent, d.v.s en ökning med 17 procentenheter. Det är att betrakta som en mycket kraftfull ökning, och det är mycket tydligt att detta är den i särklass mest vanliga kombinationen av nyhetskanaler. Därtill finns ett flertal ytterligare kombinationer där tre eller fyra av dessa nyhetskanaler, i synnerhet de digitala, används bland några få procentenheter av den svenska befolkningen.

Figur 4 Regelbundna och icke-regelbundna användare av kvällspress på papper, internet via dator, mobil och medieplatta i olika generationer 2011 (procent)

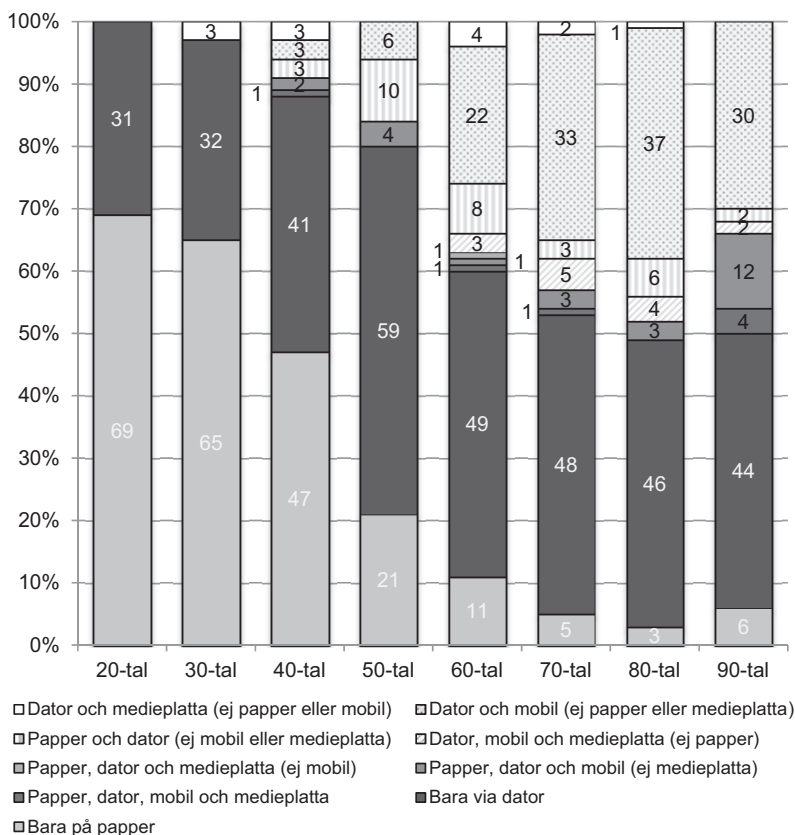
Kommentar: Med regelbunden användning avses minst 3 dagar i veckan. Antalet svarspersoner för varje generation är: 50 personer för '20-tal', 161 personer för '30-tal', 325 personer för '40-tal', 273 personer för '50-tal', 269 personer för '60-tal', 224 personer för '70-tal', 179 personer för '80-tal' och 116 för '90-tal'. Det skall noteras att det låga n-talet för 20-talister gör att resultaten för denna grupp skall tolkas med försiktighet.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011

Olika generationers nyhetsanvändning

I det följande analyseras kvällspressanvändning i olika generationer för år 2011. Analysen tar fasta på årtioende som systematisk indelningsgrund för generation i likhet med tidigare svenska studier av medieanvändning (Bolin & Westlund, 2009). Från figur 4 framgår att den totala andelen användare och icke-användare har en stark koppling till generationstillhörighet.

Figur 5 *Kombinationer av kvällstidningsanvändande på papper, internet via dator, mobil och medieplatta i olika generationer 2011 (procent)*

Kommentar: Med regelbunden användning avses minst 3 dagar i veckan. Antalet svarepersoner för varje generation är: 50 personer för '20-tal', 161 personer för '30-tal', 325 personer för '40-tal', 273 personer för '50-tal', 269 personer för '60-tal', 224 personer för '70-tal', 179 personer för '80-tal' och 116 för '90-tal'. Det skall noteras att det låga n-talet för 20-talister gör att resultaten för denna grupp skall tolkas med försiktighet.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011

Det konstaterades tidigare att den totala andelen användare bland svenskar 16-85 år är 39 procent när papper, dator, mobil och medieplatta inkluderas i analysen. Figur 4 visar på liknande sätt den totala andelen användare i olika generationer. Det framgår att användningen är allra minst utbredd bland 20-, 30- och 40-talister medan den är som störst bland 70- och 80-talister, bland vilka andelen användare är något över femtio procent. Däremellan befinner sig 50-, och 60-talister samt 90-talister, för vilka andelen användare är något mer än fyrtio procent.

När man ser till de olika plattformar som dessa generationer använder kvällspress framträder tydliga skillnader. Bland 30-talister är det ytterst tydligt att papperstidningen utgör basen av användare (även 20-talister om än att siffrorna skall tolkas försiktigt), samtidigt som en tredjedel konverterat helt till nätnyheter. Några andra former av kvällspressanvändning förekommer dock inte. För 40-talister utgör papperstidningen första steget för något fler i jämförelse med nättidningen, medan en tiondel använder olika kombinationer. Bland 50-talister är nättidningen första steget medan papperstidning eller kombinationer av användning utgörs av omkring 20 procent vardera. Bland 60-, 70-, 80- och 90-talister däremot så är det något färre än hälften som använder endast nätnyheter och en mycket liten andel läser endast kvällstidningen i papper. Istället kännetecknas dessa generationer av kombinationer av olika former av nyhetskanaler från kvällspressen. Kombinationen av nätnyheter via dator och mobil är den klart mest utbredda, och används regelbundet av drygt en tredjedel bland 70-, 80- och 90-talister. Bland 80- och 90-talister är det dessutom omkring fyra till fem procent som regelbundet tar del av kvällspressen inte bara på dessa två sätt men också via en medieplatta. Det kan avslutningsvis noteras att kombinationen papperstidning och nät via dator är vanligast bland 50- och 60-talister (10 respektive 8 procent), medan kombinationen av dessa två tillsammans med mobil förekommer mest bland 90-talister (12 procent).

Olika upplevelser av kvällspress i olika generationer

Resultaten i detta kapitel har visat markanta förändringar vad gäller hur svenskar tar del av nyheter från Aftonbladet och Expressen. När det kommer till förändringar över tid för kvällstidningsläsning så visar de årliga undersökningar en tydlig och nedåtgående trend, som accentuerats under senare år. Vad gäller nätnyhetsanvändning så skedde det tvärtom en ökning under 1990-talets sista år och 2000-talets inledande år. Under de senaste åren har det varit en stagnation, med undantag för 2011, då det återigen skedde en ökning. Det är otvivelaktigen så att nätnyheter är den primära nyhetskanalen för kvällspressen sett ur ett användarperspektiv. Att man skulle prioritera digitalt först var också något som Aftonbladet explicit trummade ut under 2011. Mycket tyder på att det håller på att ske ett historiskt skifte från papper till digitalt när det gäller såväl användning som organisering. Däremot har detta skifte ännu inte skett när det gäller intäktssidan.

Kapitlet innehåller en fördjupande analys av hur olika generationer använder papper, nät, mobil och medieplatta under år 2011. Resultaten visar att bland befolkningen som helhet så används i första hand endast nätnyheter, i andra hand nätnyheter i kombination med mobil, i tredje hand endast papperstidningen, och i fjärde hand andra typer av kombinationer. Med andra ord så kännetecknas majoriteten av de svenska användarnas beteenden av en orientering mot en nyhetskanal, inte mot komplementär nyhetsanvändning (om än att två komplementära användningsformer är relativt framträdande). När vi ser till olika generationers nyhetsanvändning är de äldre tydligt orienterade mot antingen papper eller nät, medan övriga generationer är än mer inriktade på nätnyheter och olika kombinationer av digitala nyhetskanaler. I jämförelse med föregående års resultat kan det konstateras att det skett en kraftig ökning i att kombinera nät med mobil för kvällpress, medan andelen som nyttjar kombinationen papper och nät sjunkit.

Dessa resultat kring komplementära relationer bör självklart tas i beaktande när kvällspressen arbetar med sina strategier för flerkanalpublicering av nyheter. Det skall sägas att det sedan mitten av nittiotalet har förts återkommande diskussioner i såväl akademi som bransch kring att nyhetsmedier inte bör återanvända material från papper till webb, bl.a. eftersom användare riskerar att exponeras dubbelt för innehållet och att viljan att betala för en papperstidning sjunker om de kan få tag på innehållet gratis på nätet. Med anledning av detta har många nyhetsmedier försökt publicera åtminstone delvis olika nyhetsinnehåll för papper och nät, om än att det ska noteras att Aftonbladet utgjort ett undantag i det avseendet. Det skall också noteras att det är liten skillnad mellan nyhetsinnehåll på papper och nät bland de största svenska tidningsföretagen (Ghersetti, 2011)

Med tanke på att endast sex procent använder både papper och nät minst tre dagar i veckan så är risken för dubbel exponering tvärtomförhållandevis liten. Resultaten i denna studie vittnar istället om att den centrala frågan för kvällspressens chefer och journalister att förhålla sig till handlar om den snabbt ökande kombinationsanvändningen av nät och mobil. I det avseendet finns det en markant högre risk för att användarna exponeras för samma nyhetsartiklar om de besöker nättidningen från datorn och samma företags nyhetssajt eller applikation i mobilen. Detta hänger samman med att tekniska system för att hantera innehåll för automatiserad publicering av nyheter nuförtiden är mycket vanliga bland nyhetsmedieföretag. Vanligen programmeras dessa system med journalistiska värderingar som sedan per automatisering styr villkoren för vilka artiklar som ska publiceras för nättidningen och för de olika mobila nyhetskanalerna. Visserligen kan publiceringen av innehåll i mobilen skraddarsys genom exempelvis personalisering och visning av nyheter beroende av geografisk position, men frågan är om denna differentiering i längden är tillräcklig. I slutänden hänger det samman med människors förväntningar på typen av nyhetsutbud som ska vara tillgängligt via dator och mobil, liksom medieplatta, samt de vanor man har av att ta del av nyheter via dessa nyhetskanaler vid olika tider och platser. Möjligen är det så att svenskarna helt enkelt kommer att använda nyheter via dessa digitala nyhetskanaler på ett komplementärt vis.

Referenser

- Bolin, G., & Westlund, O. (2009). Mobile generations: the role of mobile technology in the shaping of Swedish media generations, *International Journal of Communication*, 3, 108-124.
- Buckingham, D. (2008). *Youth, identity and digital media*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- De Waal, E., & Schoenbach, K. (2010). News sites' position in the mediascape: Uses, evaluations and media displacement effects over time. *New Media Society*, 12(3), 477-496.
- Dimmick, J. W. (2003). *Media competition and coexistence: The theory of the niche*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Dimmick, J. W., Feaster, J. C., & Hoplamazian, G. J. (2010). News in the interstices: The niches of mobile media in space and time. *New Media Society*, 13(1), 23-39.
- Dutta-Bergman, M. (2004). Complementarity in consumption of news types across traditional and new media. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 48 (1), 41-61.
- Färdigh, M. A., & Westlund, O. (2011). "Kvällspress i gamla och nya tappningar?". I Holmberg, S., Weibull, L., & Oscarsson, H. (red.) *Lycksalighetens ö*, Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Ghersetti, M. (2011). *Olika men ändå lika. Rapportering om riksdagsvalet i fem stora pappers- och webbtidningar*, Arbetsrapport 65, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG), Göteborgs universitet.
- Gumpert, G., & Cathcart, R. (1985). Media Grammars, Generations and Media Gaps. *Critical Studies in Mass Communication*, 2(1): 23-35
- Hadenius, S., Weibull, L., & Wadbring, I. (2008). *Massmedier – press, radio och tv I den digitala tidsåldern*, Ekerlids förlag, Falun
- Kiandex (2012). Data från <http://www.kiaindex.net/> (2012-04-16).
- Mannheim, K. (1952). "The problem of generations". I Kecskemeti, P. (red.), *Essays on the sociology of knowledge*, Routledge & Kegan Paul.
- McCrindle, M. (2009). *The ABC of XYZ: Understanding the Global Generations*, University of New South Wales Press Ltd, Sydney
- Nguyen, A., & Western, M. (2006). The complementary relationship between the Internet and traditional mass media: The case of online news and information. *Information Research: An International Electronic Journal*, 11(3), 1-18.
- Nygren, G., & Zuiderveld, M. (2011). *En himla många kanaler*, Nordicom, Göteborg.
- Wadbring, I., & Bergström, A. (2010). The contribution of free dailies and news on the Web: Implications of media structural changes for the Swedish newspaper readership market. *Northern Lights*, 8(1), 139-155.
- Westlund, O. (2011a). "Ständigt uppdaterad och uppkopplad?". I Holmberg, S., Weibull, L., & Oscarsson, H. (red.) *Lycksalighetens ö*, Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

- Westlund, O. (2011b). *Cross-media News Work - Sensemaking of the Mobile Media (R)evolution*, JMG Bokserie nr. 64, Göteborgs universitet.
- Westlund, O., & Färdigh, M. A. (2011). Displacing and complementing effects of news sites on newspapers 1998–2009. *International Journal on Media Management*, 13(3): 177-191.
- Westlund, O., & Färdigh, M. A. (2012). *Cross-media News Consumption: The role of Print, Online and Mobile among Generations*, 10th World Media Management and Economics Conference, Thessaloniki, 23-27 maj 2012.
- Zimic, S. (2010). *Opening the box - Exploring the presumptions about the 'Net Generation'*, MittUniversitetet, Licentiatavhandling 50, Sundsvall.

MOBILANVÄNDNING OCH NYA MEDIER

GÖRAN BOLIN

Under 2000-talet har diskussionen kring nya medier varit omfattande och brokig. Några entydiga definitioner har knappats vunnit konsensus inom akademien, men Lev Manovich (2003) gör ett försök, där han framför allt pekar på dess tekniska karakteristika i termer av plattformar, algoritmer, software och datorprocesskraft (jfr. Flew 2005). Vad som är nytt eller gammalt är givetvis en relativ bestämning, och precis som den amerikanska mediehistorikern Carolyn Marvin (1988) påpekat, har alla medietekniker en gång varit nya. De har alla någon gång introducerats, för att därefter etableras, domesticeras och naturaliseras i social användning till den punkt där de inte längre betraktas som nya.

I 2011 års SOM-undersökning är de yngsta respondenterna födda 1995. Det innebär att det finns personer i detta material för vilka mobiltelefonen, datorn och internet och World Wide Web knappast betraktas som nya inslag i vardagen. För dessa personer har dessa tekniker alltid funnits, även om de förstås kan höra berättelser från föräldrar och far- och morföräldrar om gamla tiders medielandskap där vi inte kunde nå varandra hela tiden, och där en månadslång bortavaro från hemmet av en tågluffande tonåring kunde resultera i ett vykort eller två från södra Europa, vilka dessutom ofta nådde adressaten efter ynglingens återkomst. Idag tycks det otänkbart för både yngling och förälder att skiljas för månadslånga perioder utan att förutsätta att man när som helst kan få kontakt via SMS, telefonsamtal eller annan form av datoriserad kommunikation, t.ex. via Skype. Om inte annat kan föräldrarna från hemmafronten vaka över sin avkomma på Facebook eller via andra sociala nätverksfora.

De medier som kallas nya i forskningsöversikter och i tidsskriftsnamn – t.ex. *Television & New Media* och *New Media & Society* – är således bara nya för vissa åldersgrupper. För andra är de hur naturliga som helst, och ingår i den arsenal eller uppsättning av möjliga kommunikationsmedel som man väljer bland, och vars lämplighet för användning är hårt kontextuellt styrd och avhängig av var man befinner sig, vem man vill kommunicera med, vid vilken tidpunkt och vad man vill kommunicera om. Vi kan i enlighet med generationsteorier (Mannheim 1928/1954, jfr. Bolin & Westlund 2009, Burnett 2010, Colombo & Fortunati 2011) därför anta att användningsmönstren skiljer sig åt mellan olika grupper av användare, beroende på deras förhållningssätt till det som är nytt.

På de följande sidorna ska redogöras för de kommunikationsmönster i 2011 års SOM-undersökning som sker via mobiltelefon, och särskilt i relation till ålder, generation och kön. Kommunikation via mobilen – den tekniska apparat som i allt högre utsträckning används för andra funktioner än för att samtala med – uppvisar

dock fler och fler likheter med datorkommunikationen, inte minst sett i relation till det faktum att fler och fler skaffar sig pekskärmsmobiler/smartphones, vilka bär på applikationer som medger många av de möjligheter som datorer också har. Till det ska läggas den stora utbredningen av surfplattor som iPad, vilka har samma gränssnitt som pekskärmsmobiler, men större skärm och ingen talfunktion.

Tillgång

Den totala tillgången till en mobil telefon ligger sedan några år tillbaka runt 94-95 procent, vilket tycks vara en mättnadspunkt vad gäller innehav av denna medieteknik (se bokens inledningskapitel). Inte heller sker det några stora förändringar vad det gäller vilken typ av abonnemang man har (tabell 1). Andelen som har kontantkort minskar något, men det rör sig om mycket små förändringar om man ser till alla användare. Och det är de allra yngsta och de allra äldsta som står för denna förändring: ser man till 16-19-åringarna och 76-85-åringarna ser man en tydlig minskning till förmån för fasta abonnemang (i dessa grupper är inte tjänstemobil särskilt vanligt av naturliga skäl).

Tabell 1 *Fördelning av olika typer av abonnemang bland mobilinnehavare, fördelat på kön och ålder 2011 med 2010 års siffror i parentes (procent)*

	Kvinna	Man	Ålder								Alla
			15-19	20-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60-75	76-85	
Kontantkort	34(41)	33(31)	37(47)	31(30)	26(24)	19(19)	27(28)	27(33)	43(47)	54(60)	33(36)
Abonnemang	56(55)	51(54)	64(55)	73(60)	66(71)	67(66)	57(57)	(54)47	47(48)	26(45)	54(54)
Tjänste	17(17)	31(33)	2(1)	5(7)	19(20)	29(38)	40(35)	43(40)	13(17)	2(0)	23(25)
Antal svar	823	737	83	75	88	214	267	259	448	125	1559

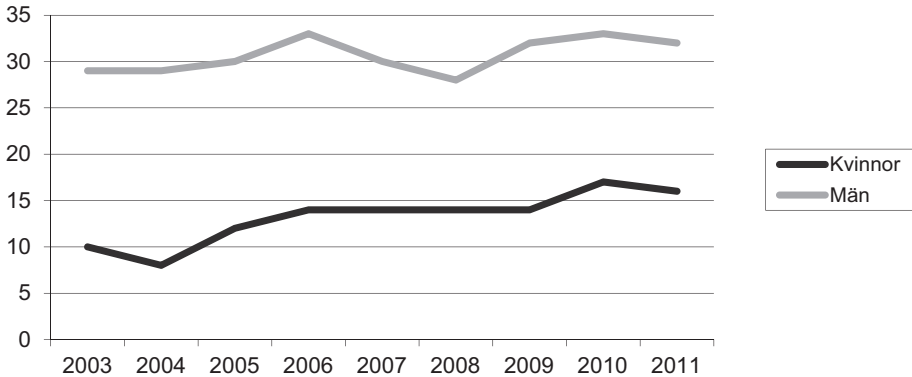
Kommentar: Frågan lyder: "Har du en egen mobiltelefon?", med svarsalternativen "Ja: med kontantkort", "Ja: med abonnemang", "Ja: I tjänsten/arbetet", och "Nej".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011 och 2010.

Ser man till skillnader mellan könen kan man konstatera att den snedfördelning som tidigare funnits jämnats ut vad gäller kontantkortsinnehav. Bland kvinnor har det tidigare varit betydligt vanligare med kontantkort än bland män. Den skillnaden har i det närmaste helt försvunnit. Vad som består är dock den skillnad som sedan länge funnits vad gäller tillgång till tjänstemobil. Här är det dubbelt så många män som har denna arbetsförmån. När SOM-undersökningarna började mäta denna typ av mobilinnehav var skillnaderna större. I 2003 års SOM-undersökning var det närmare tre gånger fler män som hade tjänstemobil. Sedan ett par år har glappet minskat

till hälften, men som kan utläsas ur figur 1 är det inte fråga om några dramatiska brytpunkter, utan snarare ett långsamt närmande mellan könen i detta avseende.

Figur 1 Tillgång till tjänstemobil bland kvinnor och män 2003-2011 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: "Har du en egen mobiltelefon?", med svarsalternativet "Ja: I tjänsten/arbetet"

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2003-2011.

Sedan ett par år kartlägger SOM-undersökningarna även tillgång till pekskärmsmobiler eller smartphones. Även här kan man utläsa könsskillnader (tabell 2). Dock inte bland de yngre. Bryter man ut de tre olika generationerna 1930-talister, 1950-talister och 1980-talister, så kan man se att det endast är i de två äldre generationerna som männen dominerar med sitt innehav av dessa mer avancerade mobiler. Detta resultat är mycket likt resultatet i förra årets SOM-undersökning vad gäller ungdomarna, men det kan noteras att en del män bland 1930-talisterna har skaffat sig pekskärmsmobiler.

Tabell 2 Innehav av smartphones / pekskärmsmobiler uppdelat på kön och generation (procent)

	1980-talister	1950-talister	1930-talister	Total
Kvinna	66 (35)	23 (7)	0 (4)	30 (17)
Man	68 (38)	37 (24)	11 (0)	39 (23)
Alla	67 (36)	39 (16)	5 (2)	20 (20)
Antal svar	123 (111)	198 (205)	108 (108)	1544

Kommentar: Frågan lyder: "Har du en så kallad smartphone / pekskärmsmobil?"

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011 (2010 års siffror inom parentes).

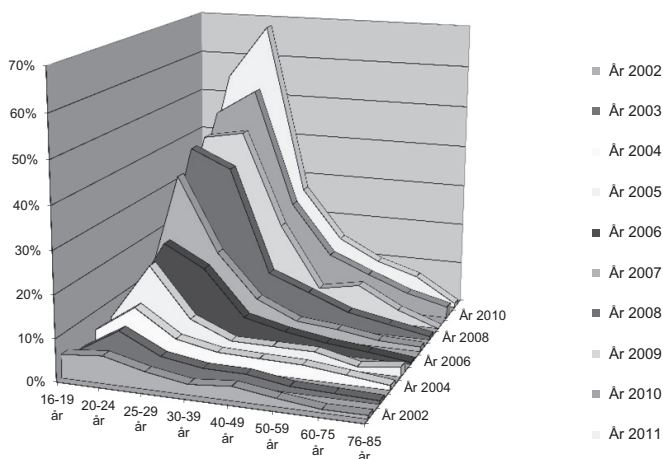
Vad gäller tillgång till pekskärmsmobiler är det fler män än kvinnor som har tillgång: 40 procent av männen jämfört med 35 procent av kvinnorna. Det är också tydligt att det är de som har tjänstemobil som är överrepresenterade vad gäller tillgång till pekskärmsmobil. Här är det 60 procent av tjänstemobilinnehavarna som har denna mer avancerade mobil, att jämföra med 38 procent av samtliga mobilinnehavare. En intressant iakttagelse som kan göras är dock att det är kvinnorna bland tjänstemobilinnehavarna som i högre grad har tjänstesmartphones: 65 procent kvinnor, jämfört med 57 procent av männen.

Föga förvånande är dock att det är de yngre under 40 år som har störst tillgång till smartphones. Här är penetrationen mellan 63 och 68 procent beroende på exakt vilka åldersegment man tittar på. Därefter dalar det snabbt, och av tabell 2 framgår det att det är 15 procent av 60-75-åringarna och 2 procent av 76-85-åringarna som har tillgång till pekskärmsmobil.

Fast telefoni under utfasning

Utfasningen av den fasta telefonin fortskrider i jämn takt, och har så gjort sedan millenieskiftet. Allt färre ungdomar skaffar fast telefoni när de flyttar hemifrån, vilket tydligt framgår av figur 2. Fortfarande är tillgången till fast telefoni i det närmaste heltäckande för de äldsta, liksom den är fortsatt mycket hög för de allra yngsta, dvs. de i de sena tonåren som fortfarande bor hemma. Men för 20-24-åringarna, och framför allt 25-29-åringarna är avsaknad av fast telefoni det dominerande mönstret – ett mönster man dessutom tar med sig uppåt i åldrarna.

Figur 2 Avsaknad av fast telefoni i olika åldersgrupper 2002-2011 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: "Vilka typer av medieteknik har du för närvarande tillgång till i ditt hushåll?" Med svarsalternativet "Telefon (fast anslutning)".

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2002-2011.

Vi kan förvänta oss att även de allra äldsta kommer att få minskad tillgång till fast telefoni i framtiden. Detta beror dock mindre på aktiva val av mobiltelefon, och mer på att TeliaSonera sedan 2009 successivt lägger ner det fasta telefonnätet. Ännu så länge har utfasningen endast genomförts i ett mindre antal geografiskt stora, men glest befolkade områden, vilket gör att det ännu inte ger något utslag i statistiken (se även PTS 2012). Fortsatt är det huvudsakligen ålder som avgör om man har eller inte har tillgång till fast telefoni. Med tanke på TeliaSoneras utfasning kan vi dock förvänta oss att större andelar av de äldre kommer att tvingas byta till mobil telefoni eller IP-telefoni.

Mobilens funktioner och applikationer

De allt annat överskuggande användningsområdena för mobilen är att ringa/ta emot samtal och skicka/ta emot SMS-meddelanden. Särskilt för de två äldre generationerna, och särskilt om man tittar på användning på daglig basis, som i tabell 3.

Tabell 3 *Daglig användning av vanliga mobilfunktioner, efter generation 2011 (procent bland mobilinnehavare)*

	Samtal	SMS	MMS	n
1930-talist	39 (33)	9 (9)	0 (2)	96-98
1950-talist	81 (73)	42 (40)	6 (3)	187-189
1980-talist	83 (85)	83 (81)	10 (5)	117-119
Samtliga åldrar	73 (68)	54 (48)	7 (5)	1554-1523

Kommentar: Frågan lyder: "Hur ofta brukar du använda mobiltelefon till följande?"

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011 (2010 års siffror inom parentes). Generationerna bygger på personer födda 1931-7, 1951-7 och 1981-7.

Som framgår av tabell 3 har det inte skett några större förändringar jämfört med tidigare år vad gäller de vanligaste användningsområdena för mobilen. En svag ökning har skett över hela linjen, men totalt sett är det marginella skillnader. Här tycks det som om användningen funnit sin form och sin nivå vad gäller ringande, SMSande och skickande av bilder, oavsett generation.

För den allra äldsta generationen är också mobilen främst en mobil *telefon*, ett medium för interpersonell muntlig kommunikation på distans. Visserligen är det en mindre grupp 1930-talister som använder SMS-funktionen på daglig basis, men övriga funktioner använder man mer sällan eller aldrig. Den enda generation som upparbetat dagliga rutiner för att söka information, engagera sig i sociala nätverksmedier, surfa och ta del av nyheter, är 1980-talisterna, vilket framgår av tabell 4 nedan. Det är också i denna generation som tillgången till pekskärmsmobiler är som störst.

Om det råder stabilitet vad gäller det vanligaste funktionerna så sker det desto mer vad gäller de applikationer som utvecklats med de nya smarta telefonerna. Här har användningen förändrats relativt kraftigt jämfört med föregående år, vilket framgår av tabell 4 nedan.

Tabell 4 *Daglig användning av nyare mobilfunktioner, efter generation 2011 (procent bland mobilinnehavare)*

	e-post	Sociala medier	Info	Surfa	TV/video	Nyheter	Geo-tagga	n
1930-talist	2(1)	0(0)	2(1)	2	2(1)	6(2)	1	96-98
1950-talist	17(10)	5(1)	6(3)	12	2(1)	8(4)	1	187-189
1980-talist	33(12)	51(18)	33(14)	55	13(4)	34(12)	4	117-119
Samtliga åldrar	21(10)	19(7)	15(5)	28	5(2)	16(5)	2	1523-1524

Kommentar: Frågan lyder: "Hur ofta brukar du använda mobiltelefon till följande?" Att "geotagga" innebär att via mobilens GPS-system ange var man befinner sig.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011 (2010 års siffror inom parentes).

Av tabell 4 framgår föga förvånande att den yngsta generationen är den som är mest aktiv vad gäller att utnyttja funktioner och applikationer utöver att samtala och skicka och ta emot SMS. Det är också den generation som ökat sin användning mest när man jämför olika åldersgenerationer, och det är dessa personer som drar upp medelvärdet. Att skilja ut den generationsanvändning som kan kopplas till pekskärmsmobiler låter sig inte göra på grund av att grupperna blir för små. Dock kan man skilja ut användningsmönstren för dem som använder smartphones från övriga mobilinnehavare rent allmänt.

Tabell 5 *Daglig användning av olika mobilfunktioner, uppdelat på pekskärmsmobilinnehavare och övriga mobilinnehavare 2011 (procent)*

	e-post	Sociala medier	Info	Surfa	TV/video	Nyheter	Geo-tagga	n
Mobil	7	4	4	6	2	3	0	836
Pekskärmsmobil	44	43	32	60	10	35	4	572

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

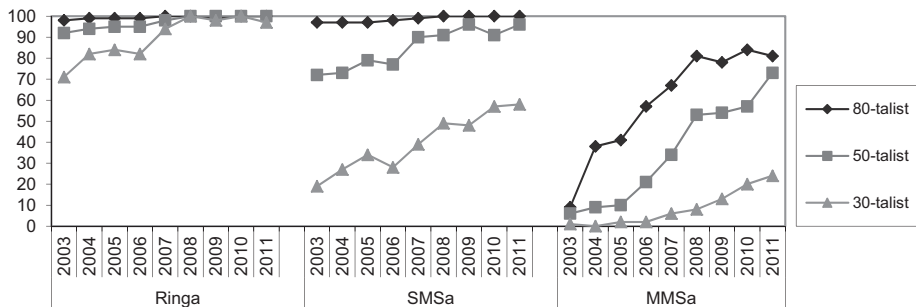
Av tabell 5 framgår tydligt skillnaderna i användningsmönster mellan de som har respektive de som inte har en smartphone. Dessa skillnader har fördjupats sedan förra årets mätning. Huruvida detta ska tolkas som att tekniken i sig uppmanar till ökad användning av dessa funktioner, eller om det är de som vill ägna sig åt dessa funktioner som skaffar sig en smartphone, är inte möjligt att avgöra utifrån SOM-undersökningen. Skillnaderna är dock i alla avseenden slående.

Liksom vid föregående års mätningar kan det dock vara på sin plats att påpeka att vissa applikationer är sällananvändningsfunktioner, t.ex. att titta på rörliga bilder. Ser man till veckobaserad användning bland dem som ser på YouTube, SVT Play och TV4 Play och andra plattformar för förmedling av videoklipp och tv-program, så ökar utnyttjandegraden. För rörlig bild är det 33 procent som ser klipp åtminstone någon gång i veckan eller oftare bland smartphoneinnehavarna, medan motsvarande siffra för övriga mobilanvändare är fem (5) procent. Det innebär en ökning jämfört med förra året, då ”endast” 23 procent av smartphoneinnehavarna såg rörlig bild, medan övriga mobilinnehavare var i stort sett detsamma som i 2011 års SOM-undersökning.

Tre mobilgenerationer

I de senaste årens SOM-rapporter har de tre generationer som stått i fokus i det ovanstående följts vad gäller tre användningsområden: att ringa/ta emot samtal, att skicka/ta emot textmeddelanden (SMS) och att skicka/ta emot bilder (MMS). Tanken har varit att se hur de tre generationerna utvecklar sina förhållningssätt till dessa tre dimensioner av användning. Även i år redovisar vi dessa mönster i figur 3 nedan.

Figur 3 Ringande, SMSande och MMSande 2003-2011 (procent bland mobilinnehavare)

Kommentar: Användning här definierad som användning över huvud taget.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2003-2011.

Som framgår av figur 3 följer trenderna samma mönster. De senaste åren använder alla som har en mobil den åtminstone till att ringa och ta emot samtal i. Detta kanske är en självklarhet, men då ska man betänka att det i den äldsta generationen, de som är födda under början och mitten av 1930-talet, i mätperiodens början var en tredjedel av innehavarna som aldrig vare sig ringde eller tog emot samtal i sina mobiler, trots att de hade tillgång till en. Idag är det så att alla som har en mobil också använder den. Dock skiljer denna användning i intensitet, som vi kunde konstatera i tabell 3 ovan, när man ser till daglig användning. Där är fortfarande den äldsta generationen sparsam i sin användning.

Det är också så att 1950-talisterna har ”kommit ikapp” de yngsta vad gäller att utnyttja SMS-funktionen, medan det är ungefär hälften av dem som är födda på 1930-talet som aldrig skickar några textmeddelanden. Och här tycks anammandet ha stannat på denna nivå. Sannolikt kommer denna generations användning av mobilen att kännetecknas av att använda mobilen för att prata i. För 1950-talisterna gäller också att även om de skickar textmeddelanden, så sker det i betydligt mindre omfattning än vad som gäller för 1980-talisterna.

Slutligen, om vi ser utnyttjande av MMS-funktionen så har 1950-talisterna ökat sin användning och närmat sig de yngsta, medan 1930-talisterna fortsatt ligger på en låg nivå. Sannolikt är det smartphoneinnehavarna i denna generation som står för den ökningen.

Nya medier eller naturliga medier?

För att återknyta till resonemangen kring vad som är nya medier i kapitlets inledning, kan man konstatera att de personer som uppfattar medier som nya också kommer att se det nya an med avvaktan. Den äldsta generation som analyserats i denna artikel – 1930-talisterna eller de som vid fältarbetet var mellan 74-80 år – har visserligen anammat den nya tekniken mobiltelefoni, men använder i huvudsak de applikationer som mest påminner om dess föregångare – den fasta telefonen. Således används mobilen främst för samtal, även om man i viss mån även utnyttjar SMS. Övriga funktioner utnyttjas mycket sparsamt.

För den yngsta generationen (vid fältarbetet mellan 24-30 år), där mobilen som teknik alltid funnits och dess applikationer uppfattas som en naturlig del av en överdådig mediemeny anmmas mobilens olika applikationer med större naturlighet, och är snarare avhängig kontextuella faktorer, såsom var man befinner sig, i sällskap av vilka, och i vilket socialt sammanhang. Skillnaderna i användning av e-post, internet-surf och användning av sociala nätverkstjänster mellan dessa båda generationer är slående, där det är mycket få i den äldsta generationen som använder tjänsterna över huvud taget, medan många i den yngsta generationen utnyttjar möjligheterna till denna form av kommunikation på daglig basis.

En intressant mellanställning har 1950-talisterna, där man vad gäller SMS, MMS och e-post lägger sig på en mellannivå i användning sett på daglig basis. Men för

de nyare applikationerna är det tydligt att dessa inte faller in lika naturligt i mediebetendet som för den yngsta generationen. Här är det spännande att fortsatt följa utvecklingen, och se om denna skillnad kommer att jämnas ut eller bestå – något som kommande SOM-undersökningar får utvisa i framtiden.

Referenser

- Bolin, Göran & Oscar Westlund (2009): "Mobile Generations. The Role of the Mobile in the Shaping of Swedish Media Generations", i *International Journal of Communication*, vol. 3: 108-124.
- Burnett, Judith (2010): *Generations. The Time Machine in Theory and Practice*, Farnham: Ashgate.
- Colombo, Fausto & Leopoldina Fortunati (red) (2011): *Broadband Society and Generational Changes*, Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Flew, Terry (2005): *New Media: An Introduction*, Melbourne: Oxford University Press.
- Manovich, Lev (2003): "New Media From Borges to HTML", i Noah Wardrip-Fruin & Nick Montfort (red): *The New Media Reader*, Cambridge, MA: MIT Press, s. 13-25.
- Marvin, Carolyn (1988): *When Old Technologies Were New. Thinking about Electric Communication in the Late Nineteenth Century*, New York: Oxford University Press.
- PTS (2012): *Tillgången till telefoni*, (PTS-ER-2012:6) Stockholm: Post- och Telestyrelsen.

ANVÄNDNING AV MOBILEN FÖR INFORMATION OCH KOMMUNIKATION

OSCAR WESTLUND

Mobiltelefonens roll i svenskarnas vardagsliv har förändrats avsevärt under senare år. Detta framgår tydligt i 2011 års Riks-SOM undersökning genom att det numera är en relativt stor andel svenskar som regelbundet använder denna för internet, sociala medier, ta del av nyheter, söka information o.s.v. Mobiltelefonen användes under 1990-talet framförallt till interpersonell kommunikation via telefonsamtal och SMS, men under 2000-talet har denna successivt kommit att bli ett konvergent multimedium som möjliggör såväl andra former av kommunikation som olika sorters inhämtning och spridning av information. Genom denna expansion av funktionell kapacitet, tillsammans med nya användningsbeteenden, har det blivit allt rimligare att släppa taget om ändelsen *telefon* (Westlund, 2008). Mobilen kan sägas vara den informations- och kommunikationsteknologi (IKT) som bäst lämpar sig för det nutida vardagslivets höga grad av mobilitet (se t.ex. Elliott & Urry, 2010). Mobilen är en viktig del av de medieliv som vuxit fram där olika IKT utgör en naturlig del av vardagslivet (Deuze, 2011), och där det etablerats ett förgivettagande av att kunna kommunicera och hålla sig uppdaterad via mobilen (Ling, 2012). Att dagens mobiler i princip utgör mindre, portabla och personliga datorer bär med sig många förändringar för dagens svenskar. Dessa förändringar har vi ännu endast sett början av, och är av både positiv och negativ karaktär. Tveklöst sker ett större skifte i medielandskapet mitt framför ögonen på oss. Det är ett skifte som innebär att olika grupper av svenskar i varierande utsträckning håller på att utveckla medie- och nyhetsvanor som skiljer sig jämfört med tidigare vad gäller såväl innehåll som tid och rum. Detta kapitel avser dels belysa det generella utvecklingsmönstret över tid i användning av mobilen för internetbaserad information och kommunikation, dels analysera olika gruppers med fokus på vardagliga praktiker. Mer specifikt fokuserar analysen hur mobilen används för internet, nyheter, sociala medier, söka information, e-post samt internetbaserade videotjänster.

Ett massivt genombrott för mobilen som multimedium

Inom telekomindustrin och den tekniskt inriktade mobilforskningen har det alls sedan 1990-talet arbetats mot att mobilen skall kunna användas för internetbaserad information och kommunikation. Det har sedan millennieskiftet varit möjligt att tillgå internetbaserad information via mobiler, en möjlighet som med åren blivit alltmer utvecklad. Under många år fanns det i de flesta länder en påtaglig diskre-

pans mellan innehav av mobiler med funktioner för internet och användningen av dessa (Goméz-Barosso et.al., 2010). Denna diskrepans mellan vision och verklighet har bottnat i att det krävs mer än innehav av en mobil kapabel till användning av internet för att folk ska använda den för detta. Sedan omkring 2008-2009 har det noterats en tilltagande användning i flera länder (Horrigan, 2009), däribland Sverige (Westlund, 2011a). Exempelvis visade en internationell komparativ studie som genomfördes under 2010 att det var endast i Polen och Portugal (bland studiens 16 länder runt om i världen) som andelen användare av internet via mobilen understeg 20 procent (Lebo, 2012).

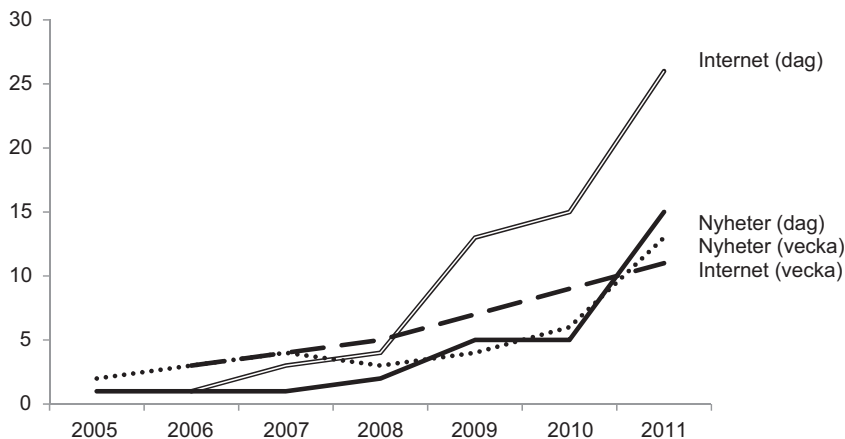
Under tiden före pekskärmsmobiler med appar fanns att tillgå, vilka vanligen kallas för smartphones, så var andelen användare av internet och nyheter i mobilen i princip på samma nivå (Bohlin & Westlund, 2008). Detta hänger samman med att nyhetsmedier har satsat en del resurser på utveckling av mobila nyhetssidor (Westlund, 2011b). Denna utveckling har sedan fortsatt, vilket framgår av undersökningar kring utbudet av nyhetssajter och appar för mobiler i såväl Sverige (Eriksson & Tomic, 2011), England (Nel & Westlund, 2012), som en bredare internationell kontext (Goggin, 2010). Det är också tydligt att användningen av nyheter i mobilen har tilltagit om man exempelvis ser till olika amerikanska studier som genomförts (Rosenstiel et.al, 2011; Chyi & Chadha, 2011). En klar styrka med de årliga Riks-SOM undersökningarna är att dessa, till skillnad från merparten internationella studier, möjliggör analyser av mönster över tid.

När frågan om användning av internet i mobilen ställdes för första gången år 2003 var den totala andelen svenskar som överhuvudtaget nyttjade internet i mobilen endast sex procent (någon gång i månaden eller oftare). Andelen ökade svagt påföljande år men hade femdubblats till år 2009, ett år då 20 procent använde internet i mobilen varje vecka. Nyhetsanvändning i mobilen kan nuförtiden ske på en rad olika sätt. Mycket pekar mot att nyhetsanvändning i mobil i första hand sker i form av nyhetssajter och nyhetsapplikationer utformade för mobilen. Emellertid kan det också ske i form av RSS-flöden, podcasts, radio, liksom genom meddelanden i form av såväl e-post, som SMS, MMS och tweets (meddelanden via mikroblogger Twitter). I 2011 års SOM-undersökning tillfrågades svenskarna om de tar del av nyheter från radio-, tv-, morgon- och kvällspress i mobilen. Resultaten vittnar om att man i något mindre utsträckning vänder sig till radio och tv i mobilen för nyheter i jämförelse med morgon- och kvällspress. En förklaring hänger rimligen samman med de olika gränssnitten och medieformerna. Tidningsföretagens nyhetssajter och appar levererar framförallt textbaserade nyhetsartiklar, om än att initiativ så som Göteborgs-Postens satsning på röstsyntes skall tillkännages, då denna har möjliggjort lyssnande till artiklar. För tv- och radioaktörerna är nyhetspubliceringen däremot framförallt inriktad på video respektive ljud. Förutsättningarna för att ta del av nyheter i text, video och ljud skiljer sig åt, och mycket pekar mot att textorienterad nyhetsanvändning i mobilen passar bra för snabba uppdateringar i vad man kan kalla för vardagslivets springor (se t.ex. Dimmick et.al, 2011). I det följande analyseras

den stigande veckovisa och dagliga användningen av internet och nyheter i mobilen som skett från 2005 till 2011.

De generella resultaten från SOM-undersökningarna redovisas i figur 1. Vad gäller nyhetsanvändning i mobilen så var den totala andelen användare i Sverige sju procent år 2005, och sedan dess har det skett en kontinuerlig ökning. Denna ökning var inledningsvis ganska blygsam, men har under senare tid blivit alltmer kraftfull, när det gäller såväl användning av nyheter som internet i mobilen. Det skall noteras att det samtidigt skedde en intensifiering av användningen, vilket handlar om att bland faktiska användare så ökade frekvensen i användningen. Under 2011 skedde ett markant genombrott jämfört med tidigare år, ett år då den totala andelen användare av internet i mobilen nådde 44 procent och motsvarande siffra för nyheter i mobilen var 37 procent. Det skall betonas att under senare år har det visat sig bland de som faktiskt använder mobilen för internet och nyheter så gör merparten så på daglig basis. Detta vittnar om att nya funktioner i mobilen vunnit kraft i svenskarnas vardagsliv.

Figur 1 Allmänhetens regelbundna användning av internet och nyheter i mobilen 2005-2011 (procent)

Antal svar: Basen av totalt antal svarande har varierat mellan 1 685-1 775 för de olika frågorna och åren.

Kommentar: Frågan lyder: "Hur ofta brukar du använda mobiltelefon till följande?" och innehåller flera alternativ för olika funktioner. Totalt avser samtliga svenskar i åldern 16-85 år för åren 2009-2011. För åren 2005-2008 undersöktes även 15-åringar. Mobilfrågans formulering är "Hur ofta brukar du använda din mobil till följande" och här redovisas svarsalternativen "internet" och "nyheter". Under åren 2005-2010 användes svarsalternativet "nyhetstjänster", vilket kan ha tolkats något annorlunda av somliga svaranden och därför påverkat resultatet. Notera att frågan om mobil internet inte ställdes år 2006 och 2010 och att dessa siffror därför utgör estimeringar.

Källa: De nationella SOM undersökningarna 2005-2011

Från figur 1 framgår också att den veckovisa användningen av internet i mobilen stigit med några procentenheter per år sedan 2008, medan den dagliga användningen har ökat rejält sedan 2009. 2011 använde drygt var fjärde svensk sin mobil till internet på en daglig basis, och ytterligare var tionde svensk gjorde så varje vecka. Detta vittnar om att en ökande andel svenskar kan sägas vara ständigt uppkopplade via sina mobiler. När vi ser till nyhetsanvändning via mobilen så har utvecklingen gått något långsammare fram jämfört med internet i mobilen, och det rejäla genombrottet skedde först under 2011. Detta år är det 15 procent av svenskarna som tar del av nyheter i mobilen på daglig basis, och ytterligare 13 procent är veckovisa användare.

Information och kommunikation via mobilen i vardagslivet

Under 2010 och 2011 har det inom ramen för SOM-enkäten också undersökts hur svenskarna använder mobilen för andra internetbaserade funktioner. Kommunikation via samtal, SMS och MMS har sedan länge en etablerad i svenskarnas vardagsliv (Bolin, 2011), och användningen av dessa funktioner har fortfarande en generellt sett högre spridning jämfört med de internetbaserade funktionerna (Westlund, 2011a). Internationella studier pekar mot att såväl kommunikationsfunktioner som sociala medier och e-post har etablerat sig i Nordamerika, Japan och flera europeiska länder (Radwanick & Aquino, 2012). Utöver nyheter har även informationsfunktioner så som söktjänster ökat rejält, i synnerhet när det gäller att söka information om detaljhandel (Radwanick & Lipsman, 2012).

Tidigare analyser av såväl kvalitativ (Westlund et.al, 2011) som kvantitativ art (Westlund & Bjur, 2011) har visat en sorts tudelning mellan användning av traditionella funktioner för interpersonell kommunikation (röstsamtal och SMS) och framväxande funktioner (t.ex. internet och att producera och se videos). En s.k. faktoranalys utifrån 2011 års Riks-SOM undersökning bekräftar att dessa två dimensioner återfinns även i detta datamaterial. Användningen av funktionerna för interpersonell kommunikation kan sägas hänga samman som ett sorts baspaket, medan användningen av de internetbaserade funktionerna utgör en sorts påbyggnad. Kopplingen mellan funktionerna i denna dimension handlar om att användare av en funktion troligen också använder någon eller några av de övriga. I det följande görs därför en fördjupande och jämförande analys kring svenskarnas *dagliga* användning av några sådana internetbaserade funktioner för information och kommunikation under 2010 och 2011. Daglig användning ger uttryck för beteenden som är starkt införlivade i vardagslivets praktiker. Det skall noteras att frekvensen i detta mått är högre än de mått som vanligen används när man talar om regelbunden användning av olika traditionella massmedier.

Kommunikationsfunktionerna inkluderar här e-post och sociala medier (t.ex. *Facebook* och *Twitter*), medan informationsfunktionerna omfattar nyheter och informationsökning, men även mer förstärkelseorienterad användning av internetbaserade tv- och videotjänster (t.ex. SVT Play eller Youtube). Samtliga av dessa funktioner

kännetecknas också av en relativt bred användning via dator, i synnerhet e-post och informationssökning (Bergström, 2011). I tabell 1 analyseras användning av dessa funktioner i olika grupper, utifrån kriterier som tidigare visat sig betydelsefulla när det gäller mobilanvändning (Westlund, 2008; 2011a).

Som förväntat finns markanta skillnader mellan såväl 2010 och 2011, som mellan olika typer av funktioner, liksom mellan olika grupper. Inledningsvis kan vi konstatera att det för e-post och tv/video skett en fördubblad användning, för nyheter och sociala medier en tredubbling, medan det för informationssök skett en ökning från fem till arton procent. Kommunikationsaktiviteterna är något mer utbredda, då drygt var femte svensk dagligen använder e-post och/eller sociala medier via sin mobil. Det är värt att notera att denna dagliga användning omfattar även helgen, vilket kan tolkas som att såväl privat- som arbetsrelaterad kommunikation är djupt inbäddade i vardagslivets rutiner. Andelen dagliga användare av nyheter och informationssökning är endast något lägre, medan siffrorna för tv/video visar att sådan användning i begränsad utsträckning sker på en daglig basis.

Vad gäller användningsmönstren i olika grupper var det under 2010 nästan genomgående så att andelen män som använde mobilen för dessa funktioner var dubbelt så stor som andelen kvinnor. Detta gällde även när man såg till veckovis användning och total andel användare. Endast sociala medier utgjorde ett undantag. Dessa mönster återfinns inte i 2011 års undersökning. Andelen män är visserligen något större än andelen kvinnor för nyheter, tv/video och e-post, men för informationssökning är andelarna användare lika stora och vad gäller sociala medier så är det numera flera kvinnor än män som gör detta varje dag. En möjlig tolkning är att sociala medier fungerar som en inkörsport till regelbunden användning av internetbaserade funktioner, vilket ligger i linje med slutsatsen att användningen av dessa funktioner faller inom en större och gemensam dimension.

Två åldersgrupper framstår som markant mer flitiga användare än övriga, under såväl 2010 som 2011, nämligen 16-29 åringar och 30-49 åringar. 2011 var användningen i princip på samma nivå i dessa grupper när det gäller nyhetsanvändning och e-post, men för övriga var andelen användare bland 16-29- åringar klart större. Det är anmärkningsvärt att andelen ungdomar och unga vuxna som dagligen använder sociala medier i mobilen ökat från 20 till 46 procent, vilket alltså innebär att närapå hälften av dessa svenskar kan sägas vara ständigt uppkopplade mot sociala nätverks-sajter så som *Facebook* eller *Twitter* via sina mobiler. Användningen av sociala medier, och de övriga funktionerna, är klart mer begränsad bland 50-64 åringar och 65-85 åringar. Det skall dock noteras att e-postfunktionen fått fotfäste i vardagen hos drygt var femte 50-64 åring, som ännu är i yrkesverksam ålder, medan endast sex procent av 65-85 åringar dagligen gör så.

Tabell 1 *Daglig användning av mobil för information och kommunikation 2010-2011 (procent)*

	Information						Kommunikation			
	Nyheter		Sök		tv/video		Sociala medier		E-post	
	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011
<i>Allmänheten</i>	5	15	5	18	2	5	6	18	9	20
<i>Kön</i>										
Man	7	17	7	14	3	7	6	15	11	23
Kvinna	2	13	3	14	1	3	6	21	6	18
<i>Ålder</i>										
16-29 år	10	25	10	31	5	16	20	46	9	28
30-49 år	5	24	7	20	1	5	9	28	15	30
50-64 år	3	8	4	8	1	1	1	6	10	18
65-85 år	1	4	0	3	1	1	0	1	1	6
<i>Utbildning</i>										
Låg	1	7	1	5	0	2	2	6	2	7
Medellåg	3	15	4	15	2	8	8	23	6	18
Medelhög	7	17	7	16	2	5	8	21	13	23
Hög	7	21	8	20	1	3	7	20	16	32
<i>Betalform</i>										
Privat kontantkort	2	6	1	6	1	4	3	9	3	9
Privat abonnemang	6	20	7	19	2	6	9	25	10	23
I tjänsten	9	23	10	19	2	4	6	19	23	42
<i>Har smartphone</i>										
Ja	19	34	20	31	4	10	25	42	34	43
Nej	1	1	2	9	1	2	2	3	3	7

Antal svar: Basen av totalt antal svarande var 1 653 år 2010 och 1 563 år 2011.

Kommentar: Frågan lyder: "Hur ofta brukar du använda mobiltelefon till följande?" och innehåller flera alternativ för olika funktioner.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2010 och 2011

När det kommer till skillnader beroende på utbildningsnivå framgår det, i enlighet med undersökningarna tidigare år, att svenskar med lägst utbildningsnivå (d.v.s. grundskola) i avsevärt lägre utsträckning använder mobilen för dessa syften, medan användningsnivån är tämligen likartad bland övriga.

Vad avser typ av abonnemang så har användning av internet och nyheter i mobilen under flera år varit lägre bland personer med kontantkort i jämförelse med

abonnemangsinnehavare. Skillnaden blev särskilt markant under 2010 jämfört med tidigare år, troligtvis som en följd av att alltfler av de som faktiskt vill använda internetrelaterade tjänster i mobilen har införskaffat ett abonnemang med fast pris (Westlund, 2011a). När vi ser till situationen för 2011 så återfinns mönstret att kontantkortsinnehavare använder sin mobil för dessa funktioner påtagligt mindre än abonnemangsinnehavare, om än att den procentuella ökningen definitivt är omfattande. När det kommer till skillnader i användning bland privata- och tjänsteabonnemangsinnehavare så har det under 2011 skett ett trendbrott. Beträffande sociala medier samt tv/video, som kan sägas vara orienterade mot den privata kommunikationssfären och förströelse, så är användningen numera något mer omfattande bland privata abonnemangsinnehavare. För informationssök är användningen på samma nivå, medan det för nyheter är kvarstår en något högre användning bland företagsabbonenter. Det är endast för e-post som användningen fortsatt att vara i princip dubbelt så stor bland företagsabbonenter (42%) jämfört med privataabbonenter (23%), vilket vittnar om att denna användning är starkt förknippad med arbetet. Det är viktigt att notera att denna påtagliga användning av e-post i mobilen alltså sker även under såväl vecko- som helgdagar.

Det kan vidare noteras att innehav av smartphone är den faktor som har den mest differentierande rollen för användning. Begreppet smartphone används vanligen i folkmun och marknadsföring, men är i grund och botten såväl otydligt som föränderligt. På en grundläggande nivå kan en smartphone sägas vara en mobil som är utvecklad för att fungera särskilt bra för internetrelaterad användning genom en större pekskärm, har snabb processor och mjukvara för att hantera nedladdning, samt möjliggör installation och användning av applikationer skraddarsydd för hantering av information och kommunikation i mobilen. Sådana mobiler säljs vanligen med ett abonnemang där abbonenten betalar ett fast pris för sin datatrafik i mobilen, vilket tidigare studier pekat på spelar en viktig roll för att människor ska känna sig bekväma med att använda mobilen flitigt för internet relaterade funktioner (Mitomo, 2007). En studie som genomfördes under 2011 pekade mot att drygt 42 procent av den amerikanska befolkningen och cirka 44 procent i Frankrike, Tyskland, Italien, Spanien och Storbritannien (EU5) hade en smartphone. Användningen av internetrelaterade tjänster med dessa var relativt hög (Radwanick & Aquino, 2012). Det är emellertid komplext att ställa frågor om innehav av smartphone då inte alla har en klar uppfattning om vad detta är för något. Under 2010 var det drygt var femte svensk som uppgav att de hade en s.k. smartphone och motsvarande siffra för 2011 var 38 procent. Det handlar nästintill om en fördubbling i andelen innehavare av smartphone mellan de två åren. Det skall noteras att nästintill sex av tio personer hoppade över att svara på just denna fråga, vilket här tolkas som ett uttryck för att de inte hade någon sådan. Givetvis skulle det kunna finnas undantag till detta som handlar om individer som har en smartphone utan att veta om att den definieras som sådan, vilket innebär att siffrorna förmodligen är något högre.

Föregående års analys har visat att andelen användare av internetbaserade funktioner i mobilen är klart högre bland innehavare av smartphone jämfört med icke-innehavare, men att de mest markanta skillnaderna framgår när man ser till daglig användning. Det kan konstateras att på det hela taget är det framförallt e-post och informations-sökningar som används när det gäller internetbaserade tjänster för mobilen, följt av nyheter och sociala medier. Skillnaden mellan användare av dessa funktioner är att sociala medier är utbredd bland ungdomar och unga vuxna, medan nyheter används i större omfattning bland medelålders, välutbildade och företagsabbonnenter. I övrigt känns föregående års mönster för användning av nyheter och internet i mobilen igen vad gäller hur olika grupper av svenskar använder dessa funktioner. När resultaten för 2011 jämförs med 2010 framgår det tydligt att andelen användare ökat ordentligt bland innehavare av smartphone, om än inte riktigt lika mycket i relativ bemärkelse som bland allmänheten. Detta handlar om att användningen redan år 2010 var påtagligt mer utbredd bland innehavare av smartphone jämfört med övriga, vilket den fortsätter att vara även år 2011. När man däremot ser till användningen bland dem som inte har en smartphone kan det noteras att andelen användare i princip är densamma 2011 som 2010 för nyheter, sociala medier och tv/video. När det kommer till att söka information och att använda e-post har det däremot skett en mer påtaglig ökning hos denna grupp.

Konklusion och framåtblick

Mobilen har under senare år transformerats från att vara en telefon som används för interpersonell kommunikation till att bli en personlig och portabel apparat med datoregenskaper. Resultaten som presenterats i denna artikel pekar mot att mobilen som multimedium på allvar fått fotfäste i svenskarnas vardagsliv. Drygt var femte svensk använder nuförtiden sin mobil dagligen till att söka information, använda sociala medier och att kolla e-post. Skillnaderna mellan olika grupper är stora, men trenden pekar genomgående mot att alltfler ökar sin användning av dessa funktioner, vilket gäller även för nyhetsanvändning.

Med en bra mobil kan man idag göra i princip samma saker på internet som via en dator, men också göra saker på andra sätt. Genom den snabba tillväxten av mobila applikationer har det dessutom tillkommit åtskilliga andra möjliga användningsområden, exempelvis personaliserade tjänster för information som utnyttjar mobilens kamera och GPS. Eftersom mobilen är såväl personlig som portabel, och dessutom kan användas oavsett tidpunkt och plats, finns stora förutsättningar för nya typer av mönster i medieanvändningen. I ljuset av detta blir det allt viktigare att studera hur svenskars användning av mobiler utvecklas över tid, inte minst i relation till användning av andra medier. Mycket pekar mot att svenskarna i ökande grad blir ständigt uppdaterade och uppkopplade genom kombinationer av dator, mobil och medieplatta. För kvällspressen, till exempel, har andelen som regelbundet använder dator och mobil mångfaldigats under 2011 (se Färdigh & Westlunds kapitel i denna

volym). Att mobilen har skapat möjligheter till nya användningsområden innebär att de beteenden som växer fram kan komma att såväl komplementera som ersätta användningen av andra medier. Vilken kraft mobilen har i det avseendet varierar tveklöst bland olika grupper, liksom att det förändras över tid. Genom kommande SOM-undersökningar och framtida analyser kommer det att sättas fortsatt fokus på att förstå huvuddragen i den påtagliga omvandling som sker i dagens Sverige och dess föränderliga medielandskap.

Referenser

- Bergström, A. (2011). "Valår på nätet", i S Holmberg, L Weibull & H Oscarsson (Red), *Lycksalighetens ö*, SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bohlin, E. & Westlund, O. (2008). Explaining Mobile Internet Adoption and Use: Results from a National Survey in Sweden, Paper presented at the 17th Biennial ITS Conference, Montreal, Canada, June 24-27, 2008.
- Bolin, G. (2011). "Generationer av mobilbruk", i S Holmberg, L Weibull & H Oscarsson (Red), *Lycksalighetens ö*, SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Chyi, H.I. & Chadha, M. (2011) News on new devices, *Journalism Practice*. (iFirst).
- Deuze, M. (2011). "Media life", *Media Culture & Society*, Vol. 33 (1), 137-148.
- Dimmick, J. W., Feaster, J. C., & Hoplamazian, G. J. (2011). News in the interstices: The niches of mobile media in space and time. *New Media & Society* 13(1): 23-39.
- Elliott, A. & Urry, J. (2010). *Mobile Lives*. London: Routledge.
- Eriksson, F. & Tomic, H. (2011). *Nyheter i mobilen, en nyhet? En kartläggning av svensk dagspress närvaro i mobila tjänster*, Kandidatuppsats, Institutionen för Journalistik, Medier och Kommunikation vid Göteborgs universitet (JMG).
- Mitomo, H. (2007). *Flat rate preference in mobile phone usage – a behavioural economics approach*, RIDE-seminar at Chalmers University of Technology, May 2007.
- Gómez-Barroso, J.L., Compañó, R., Feijóo, C., Bacigalupo, M., Westlund, O., Ramos, S., Jaokar, A., Álvarez, F., De Waele, Mateos-Barrado, G & Concepción García-Jiménez, M. (2010). *Prospects of Mobile Search*, European Commission, JRC Scientific and Technical Reports, Institute for Prospective Technological Studies (IPTS), EUR 24148 EN 2010.
- Goggin, G. (2010). "The intimate turn of mobile news", in G. Meikle & G. Redden (eds) *News online: transformations and continuities*, London, Macmillan.
- Horrigan, J. (2009). *Wireless internet use*. Washington: Pew Internet. Available from <http://pewInternet.org/-/media/Files/Reports/2009/Wireless-Internet-Use.pdf>.
- Lebo, H. (2012). World Internet Project – International Report, Third Edition, USC Annenberg School Center for the Digital Future, University of Southern California.
- Ling, R. (2012). *Taken for grantedness*, MIT Press (Kommande).
- Nel, F. & Westlund, O. (2012). The 4C's of Mobile News – Channels, Conversation, Content and Commerce, *Journalism Practice*, Vol.6 (5). (iFirst).

- Radwanick, S. & Lipsman, A. (2012). *U.S. Digital Future in Focus*, ComScore, Februari, 2012.
- Radwanick, S. & Aquino, C. (2012). *2012 Mobile future in Focus*, ComScore, Februari, 2012.
- Rosenstiel, T., Mitchell, A., Rainie, L. & Purcell, K. (2011). "Mobile news & paying online", Pew Research Center's Project For Excellence in Journalism and Pew Research Center's Internet and American Life Project, in partnership with the Knight Foundation, U.S.
- Westlund, O. (2008). "From mobile phone to mobile device; news consumption on the go", *Canadian Journal of Communication*, Vol 33, 443-463.
- Westlund, O. (2011a). "Ständigt uppkopplad och uppdaterad", i S Holmberg, L Weibull & H Oscarsson (Red), *Lycksalighetens ö*, SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Westlund, O. (2011b). *Cross-media News Work – Sensemaking of the Mobile Media (R)evlution*, JMG Book Series no. 64, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Westlund, O., Gómez-Barroso., J-L , Compañó, R and Feijóo, C. (2011). Exploring the Logic of Mobile Search, *Behaviour & Information Technology*, Vol. 30 (5), 691-703.
- Westlund, O. & Bjur, J. (2011). *Mobile news life of young*, Konferenspaper presenterat vid "Seamlessly Mobile" ICA Pre-Conference in Boston, United States, 25-26 maj 2011.

Internationellt och globalt

FÖRSVAGAT OPINIONSSTÖD FÖR EU OCKSÅ I SVERIGE

SÖREN HOLMBERG

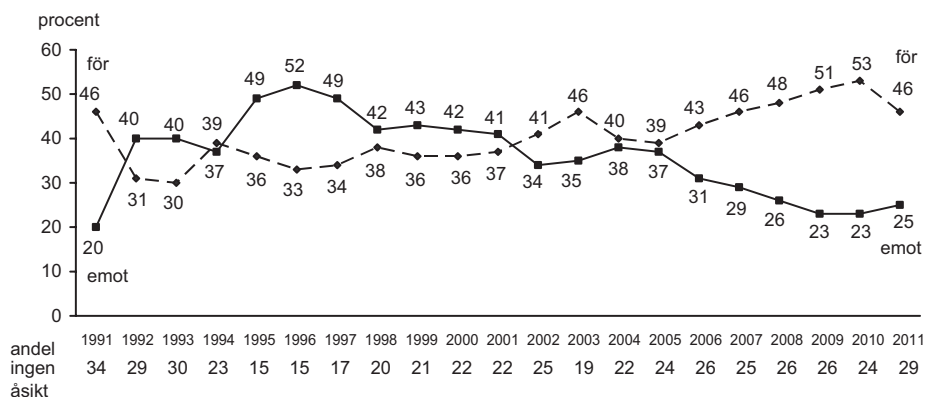
Den europeiska skuldkrisen med tydligast verkan i eurozonens medelhavsländer har börjat tära på det svenska opinionsstödet för EU. Alla indikatorer som SOM-institutet mäter pekar åt samma håll – ett kraftigt försvagat stöd för euron som valuta, men också mer allmänt för det mesta som har att göra med den Europeiska unionen. Efter att ha seglat i mycket tydlig medvind under de senaste fem-sex åren vänder EU-opinionen klart nedåt och blir mer negativ under år 2011. Andelen svarspersoner i SOM-undersökningen som anger att de i huvudsak är för det svenska medlemskapet ökar från 39 till 53 procent mellan 2005 och 2010 för att hösten 2011 gå ned till 46 procent; en minskning med hela 7 procentenheter från rekordsiffran 2010 (se figur 1).¹ En majoritet bland svenskar är inte längre mentalt medlemmar av EU – de är *inte* i huvudsak för det svenska medlemskapet i unionen. De flesta är istället emot (25 procent) eller har ingen åsikt (29 procent).

Opinionen för unionen är starkare när vi spetsar till problematiken och frågar om Sverige bör lämna EU. På en sådan fråga är EU-stödet något starkare. En majoritet om än nätt tycker det är ett dåligt förslag och vill att Sverige förblir medlem av EU (50 procent). EU-motståndarna som vill att Sverige går ut ur unionen är 22 procent medan andelen med en ambivalent varken eller-åsikt är 28 procent. Men även här har stödet för EU minskat – från 58 procent som var emot att Sverige lämnar unionen 2010 till 50 procent 2011 – en nedgång på 8 procentenheter. Det är inte i första hand de som vill lämna unionen som blivit fler (+3 procentenheter, från 19 procent 2010 till 22 procent 2011). Mest har andelen osäkra utan åsikt ökat från 23 till 28 procent.²

Jämfört med opinionsutvecklingen i övriga EU-länder har stödet för unionen minskat något mindre i Sverige än i genomsnitt för EU27. På en mycket allmän fråga om man har en positiv eller negativ bild av EU som ställs av Eurobarometern svarar 31 procent bland svenskar hösten 2011 att de har en mycket eller ganska positiv bild, ned från 34 procent 2010. I hela EU är motsvarande resultat i genomsnitt också 31 procent 2011, en minskning från 38 procent 2010.³ Om vi ser på rangordningen hamnar Sverige numera mot mitten bland EU:s medlemsländer när det gäller opinionsstöd för unionen. I Eurobarometerens mätning hösten 2011 placerar sig Sverige på plats femton; fjorton länder uppvisar ett starkare stöd, däribland nätt och jämnt Danmark, medan tolv länder har ett svagare stöd för EU, mest tydligt Storbritannien i botten men också Finland. Bland de länder där EU-stödet minskat

mest under krisåret 2011 återfinns Slovakien, Polen, Portugal, Belgien, Italien och Irland. Stödet har också gått ned i problemfyllda länder som Grekland och Spanien men inte lika mycket. Stödnivåerna var redan låga och under genomsnittet i Grekland och Spanien år 2010.

Figur 1 För eller emot det svenska medlemskapet i EU (procent)

Kommentar: Resultaten bygger på SOM-data. Enkätfrågan lyder: "Vilken är Din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?" med svarsalternativen: "I huvudsak för det svenska medlemskapet i EU; I huvudsak emot det svenska medlemskapet i EU; Har ingen bestämd åsikt i frågan." Procenten har beräknats bland personer som besvarat enkätfrågan.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1991-2011

EU-opinionen i olika sociala och politiska grupper

De socioekonomiska åsiktsmönster som fanns i folkomröstningen 1994 kan fortfarande i allt väsentligt spåras än idag. Opinionen har blivit mer positiv till EU i alla grupper, men de gamla åsiktsskillnader som fanns 1994 har oftast inte suddats bort (Gilljam och Holmberg m fl 1996). Precis som i folkomröstningen är det 2011 män, högre tjänstemän, högutbildade och storstadsbor som är mest för att Sverige förblir medlem av EU. Svagast stöd för medlemskapet återfinns 2011 exakt som 1994 bland kvinnor, arbetare, lågutbildade och landsbygdsbor. Dock även bland dessa grupper är det idag fler som stödjer medlemskapet än som vill att Sverige lämnar EU; med ett undantag – landsbygdsbor som 2011 har en enprocentig övervikt för att Sverige bör gå ut ur EU (se tabell 1).

Men alla mönster finns inte kvar. Ett viktigt samband som har ändrats gäller kopplingen mellan ålder och EU-åsikt. Vid tiden för folkomröstningen var yngre personer klart mer negativa till EU än äldre. Ungdomen röstade mest mot EU 1994 medan pensionärer röstade mest för. I SOM-mätningarna 2010 och 2011 är

Tabell 1 Svenska folkets åsikter om att lämna eller inte lämna EU (procent)*påståendefråga: "Sverige bör utträda ur EU"*

	Bra förslag	Varken eller	Dåligt förslag	Summa procent	Antal personer	Andel bra minus andel dåligt
samtliga	22	28	50	100	1 472	-28
kvinnor	22	33	45	100	786	-23
män	22	22	56	100	686	-34
16 – 29	12	30	58	100	221	-46
30 – 49	21	27	52	100	466	-31
50 – 64	30	27	43	100	425	-13
65 – 85	19	28	53	100	360	-34
lågutbildad	32	35	33	100	262	-1
medellåg	24	29	47	100	470	-23
medelhög	24	25	51	100	286	-27
högutbildad	12	22	66	100	393	-54
arbetarhem	29	35	36	100	589	-7
tjänstemannahem	17	22	61	100	481	-44
högre tj-mannahem	7	18	75	100	132	-68
företagarhem	18	22	60	100	132	-42
jordbrukarhem	30	32	38	100	37	-8
landsbygd	38	25	37	100	209	+1
tätort	25	32	43	100	264	-18
stad	17	28	55	100	715	-38
storstad	16	24	60	100	229	-44
klart vänster	39	27	34	100	145	+5
något vänster	23	36	41	100	319	-18
varken eller	25	34	41	100	404	-16
något höger	16	20	64	100	423	-48
klart höger	13	14	73	100	154	-60
V	56	23	21	100	61	+35
S	25	35	40	100	412	-15
MP	22	37	41	100	161	-19
C	33	27	40	100	52	-7
FP	5	21	74	100	92	-69
KD	13	18	69	100	39	-56
M	13	20	67	100	482	-54
SD	56	17	27	100	71	+29

Kommentar: Resultaten kommer från SOM-studien 2011. Observera att svaret "bra förslag" innebär utträde ur EU medan svaret "dåligt förslag" innebär motstånd mot ett utträde ur EU. Procent har beräknats bland personer som besvarat enkätfrågan.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011

mönstret omvänt. Yngre personer under 30 år är mer för att Sverige stannar kvar i EU (62 respektive 58 procent) än äldre över 65 år (58 respektive 53 procent). Åsiktsskillnaden är inte dramatisk, men helt klart omvänd jämfört med vad som gällde vid tiden för folkomröstningen. Då var ungdomen mer skeptisk till EU än äldre. Det gäller inte längre i Sverige.

När det gäller de politiska sambanden känner vi också i allt väsentligt igen oss. Nu som för tjugo år sedan har EU starkast stöd bland människor med ideologiska åsikter klart åt höger och bland sympatisörer till Moderaterna och Folkpartiet. På vänsterkanten är EU-medlemskapet klart mindre uppskattat. Bland Vänsterpartiets sympatisörer är det fortfarande en klar övervikt för åsikten att Sverige bör lämna EU. Härvidlag skiljer de sig tydligt från sympatisörer med Socialdemokraterna och Miljöpartiet som i båda fallen uppvisar en opinionsövervikt för att Sverige bör förbli inom unionen.

Sverigedemokraterna var ett litet parti som inte syntes i mätningarna 1994. Men idag finns de med och uppvisar en tydligt EU-skeptisk profil bland sina sympatisörer. Sverigedemokraternas anhängare 2011 har precis som Vänsterpartiets anhängare en klar övervikt för åsikten att Sverige bör gå ut ur EU.

Om vi grupp för grupp jämför opinionsläget 2010 med 2011 får vi en uppfattning om var någonstans EU-opinionen har förändrats mest respektive minst. Totalt sett minskar stödet för att Sverige skall stanna kvar i EU från 58 till 50 procent mellan 2010 och 2011, ett tapp på -8 procentenheter. Sociala grupper som uppvisar en nedgång i stödet för EU som är större än detta genomsnitt är kvinnor (-10), äldre medelålders (-10), personer med medelhög utbildning (-13), företagare (-10), landsbygdsbor (-9) och boende i mindre tätorter (-11). Socioekonomiska grupper som förändrat sina EU-åsikter minst i negativ riktning är män (-4), unga (-4), högre tjänstemän (-3) och storstadsbor - som tvärtom blivit något mer positiva (+1). Opinionsförändringarna har till en del ett mönster som fördjupar tidigare skillnader, till exempel när det gäller åsiktsskillnaderna mellan män och kvinnor, mellan högre tjänstemän och arbetare och mellan storstads- och landsbygdsbor. Grupper som innan 2011 tenderar att vara mer EU-positiva – män, högre tjänstemän och storstadsbor – tappar mindre i EU-stöd än grupper som sedan tidigare är mer EU-skeptiska – kvinnor, arbetare och landsbygdsbor. Företagare är dock en grupp med ett starkt stöd för EU som i mätningen 2011 minskar sitt EU-stöd mer än genomsnittet. Alla gamla skillnader återväcks inte och fördjupas.

När det gäller hur olika politiska grupper förändrat sitt EU-stöd är resultaten inte helt entydiga. Så mycket är dock klart att tre partiers sympatisörer mycket tydligt har blivit mer EU-negativa än genomsnittet. De tre är vänsterpartister (-13), miljöpartister (-16) och centerpartister (-30).⁴ Socialdemokratiska sympatisörer (-7) har blivit mer EU-kritiska i ungefär samma utsträckning som genomsnittet medan folkpartister (-3) och moderater (-5) har minskat sitt EU-stöd något mindre än snittet. Två partiers anhängare går i mot strömmen och uppvisar ett något förstärkt EU-stöd 2011 jämfört med 2010. Det är kristdemokrater (+9) och sverigedemokrater (+3).⁵

Även här kan vi alltså se att förändringarna till en del fördjupar gamla åsiktsskillnader. Med Centerpartiet som undantag, tenderar Alliansens sympatisörer att förändra sina åsikter mindre i EU-negativ riktning än sympatisörer med de rödgröna partierna. I den mån vi kan tala om en blockskillnad i uppskattningen av EU har den förstärkts något 2011. Sverigedemokraterna, med övervägande EU-negativa sympatisörer, avviker i den meningen att deras anhängare inte som Vänsterpartiets anhängare blir mer negativa till Sveriges EU-medlemskap.⁶

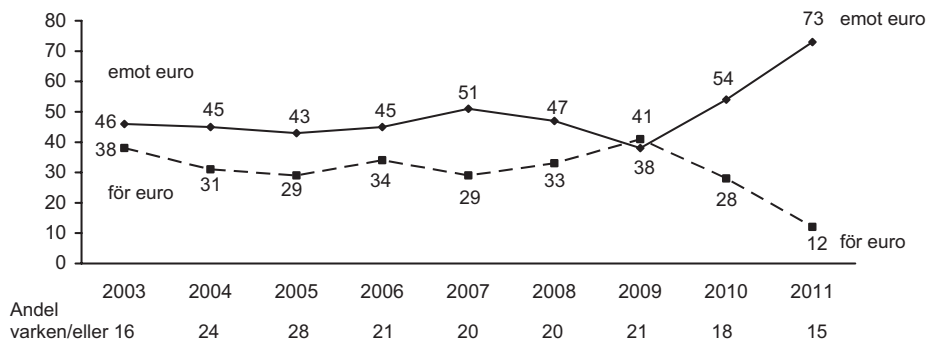
Fritt fall för eurostödet

Stödet för euron är föga förvånande den EU-fråga som drabbats hårdast av den ekonomiska krisen ute i Europa. Opinionsstödet för att införa euro som valuta i Sverige har gått ned dubbelt så mycket som det allmänna stödet för medlemskapet i EU – från 28 procent 2010 till enbart 12 procent 2011; en nedgång på hela 16 procentenheter. Under samma tidsperiod minskar stödet för EU med ”bara” 8 procentenheter.

Så sent som 2009 var andelen svenskar som ville ha euron som valuta större (41 procent) än de som inte ville ha den (38 procent). Då var Sverige drabbat av den amerikagenererade finanskrisen och euron liksom EU sågs som räddare i nöden. Redan 2010 ändrades detta radikalt när det gäller åsikterna om euron. Stödet för ett valutabyte började falla, från 41 till 28 procent som sedan har fortsatt till låga 12 procent 2011. Och denna nedgång i eurostödet har inte ackompanjerats av en uppgång i andelen obestämda. Andelen varken eller-svar har inte ökat, den har tvärtom minskat från 21 procent 2009 till 15 procent 2011. Det som har ökat högst påtagligt är andelen personer som uttryckligen är emot euron – från 38 procent 2009, över 54 procent 2010 till hela 73 procent 2011 (se figur 2).⁷

Raset för euroopinionen återfinns över hela det partipolitiska fältet. I SOM-undersökningen 2011 är klara majoriteter emot euron som valuta bland samtliga partiers sympatisörer, även bland folkpartister och moderater. FP- och M-sympatisörer tillsammans med KD-sympatisörer är de som fortfarande 2011 är mest positiva till euron. Men även bland dem är det enbart 16-18 procent som vill inför euro som valuta i Sverige mot mellan 61-79 procent som inte vill ha euron. På den rödgröna sidan är man än mer euronegativa med mellan bara 6-9 procent för mot hela 78-84 procent emot. Sverigedemokraternas anhängare är bland de allra mest kritiska mot euron med 6 procent positiva och 83 procent negativa.⁸

Att döma av dessa siffror skulle en folkomröstning om euron idag leda till en ännu tydligare nej-seger än 2003. Och alla partiers väljare skulle till övervägande delen rösta nej. Det fanns bara två partier vars sympatisörer röstade mer ja än nej till euron 2003. De partierna var Folkpartiet och Moderaterna (Oscarsson och Holmberg 2004). Nu har även folkpartistiska och moderata sympatisörer förenat sig med majoriteten och säger nej till euron. Partipolitisk nej-konsensus råder i valutafrågan – åtminstone bland väljarna.

Figur 2 Euro-opinionen i Sverige efter folkomröstningen (procent)

Kommentar: Resultaten kommer från SOM-undersökningarna. Procent har beräknats bland personer som besvarat enkätfrågorna. Åren 2003-2005 var frågan "Sverige bör bli medlem i EMU?" och 2006-2011 "Sverige bör införa euro som valuta?". Svartalternativen har genomgående varit: "mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller åligt förslag, ganska dåligt förslag, mycket dåligt förslag". I figuren har mycket/ganska bra förslag definierats som *för euro* medan mycket/ganska dåligt förslag klassificerats som *emot euro*.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2003-2011

EU-dimensionen

Alla åsiktsfrågor kring EU som vi mäter i SOM-undersökningarna uppvisar en mycket tydlig gemenskap. Vad människor tycker och tänker i olika EU-frågor hänger samman i ett lätt igenkännligt mönster. Åsikterna är klart strukturerade av en politisk konfliktdimension som handlar om graden av integration och överstatlighet inom unionen. Enkelt formulerat skulle dimensionens ytterpositioner kunna sägas vara EU:s upplösning å ena sidan och utvecklandet av ett Europas förenta stater å den andra, med olika former och grader av mellanstatligt samarbete som tänkbara mellanpositioner. Eller ännu enklare – från inget EU, över lite EU respektive över lite mer EU, till mycket EU och till som max USE, som benämningen blir på engelska.

I SOM-undersökningen 2011 ingår åtta olika åsiktsfrågor om olika aspekter av EU. Människors åsikter i dessa åtta frågor har ett starkt inbördes samband. De parvisa korrelationerna mellan frågorna varierar mellan som lägst +0.28 och som högst +0.81. Vi kan tala om en bakomliggande EU-dimension som strukturerar svenska folkets åsikter om olika EU-fenomen.

Med tanke på det starka åsiktssambandet mellan de olika frågorna är det inte direkt överraskande att samtliga uppvisar en liknande attitydförskjutning åt det mer EU-negativa hållet. Vi har redan sett att stödet för EU-medlemskapet och mer allmänt för EU minskade med 7-8 procentenheter mellan 2010 och 2011, medan stödet för euron gick ned med hela 16 procentenheter.

Två frågor som handlar om svenskt samarbete med EU när det gäller försvar och utrikespolitik uppvisar nedgångar i EU-stödet på ungefär samma nivå som när det gäller medlemskapet. Andelen svarande som tycker det är ett bra förslag att "Sverige bör delta i försvarssamarbetet inom EU" minskar från 39 procent 2010 till 34 procent 2011 (-5 procentenheter). Men precis som tidigare är det fortfarande 2011 en övervikt i opinionen som tycker ett försvarssamarbete är bra (34 procent) jämfört med andelen som tycker ett försvarssamarbete är dåligt (30 procent). De kritiska rösterna har dock blivit fler – från 20 procent 2009, över 26 procent 2010 till 30 procent 2011.⁹

Den utrikespolitiska frågan gäller om Sverige i ökad utsträckning bör samordna sin utrikespolitik med övriga EU-stater. Bra förslag sade 31 procent i SOM-studien 2009. En andel som sjunker till 22 procent 2011 – en nedgång med 9 procentenheter. Även här alltså ett minskat stöd för en ökad svensk beblandning med EU. Dessutom är opinionssvängningen så stor att åsiktsövervikten har svängt om i frågan. Andelen svarande som tycker det är ett dåligt förslag att i ökad utsträckning samordna utrikespolitiken är större 2011 (35 procent) än andelen som tycker det är bra (22 procent). Två år tidigare var opinionsläget det omvända med fler som tyckte en ökad utrikespolitisk samordning är bra (31 procent) än som tyckte den är dålig (21 procent).¹⁰

Vi har också frågat om inställningen till det som vi tidigare benämnde den mest positiva ytterpositionen på EU-dimensionen, det vill säga ett eventuellt framtida Europas förenta stater. Frågan är naturligtvis högst hypotetisk och inte riktigt aktuell i debatten, vilket gör att många svarande inte har någon deciderad åsikt. Men en majoritet tar dock ställning när vi påståendefrågar "Sverige bör verka för att EU utvecklas till ett Europas förenta stater".¹¹ År 2011 tycker 12 procent det är ett bra förslag, ned från 14 procent 2010 (-2 procentenheter); en ytterligare nedgång från en redan tidigare mycket låg nivå. Nästan hälften (49 procent) anser det är ett dåligt förslag, upp från 44 procent 2010 (+5 procentenheter). Andelen obestämda personer är högt, men har inte ökat. Tvärtom kan en viss minskning noteras. I mätningen 2010 svarar 42 procent varken bra eller dåligt, eller att de inte hade någon uppfattning. Den andelen minskar till 39 procent 2011.

En uppenbar tolkning är att EU som en förbundsstat, som ett Europas förenta stater, har ett mycket svagt och minskande stöd bland svenska folket. När cirka halva svensk folket säger ja till EU-medlemskapet gäller det ett EU som är ett mellanstatligt samarbetsorgan. Budskapet är: EU ja – men inte för mycket; ett lagom EU är vad man vill ha.

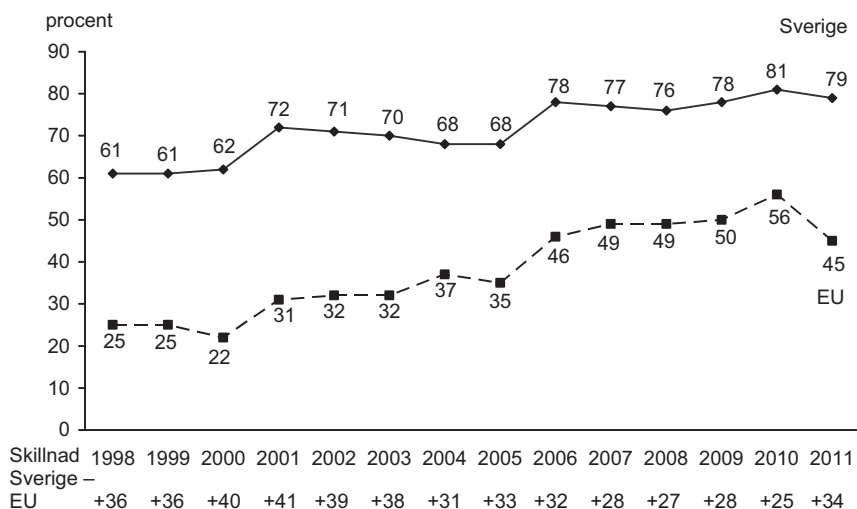
Ett av EU-motståndarnas tyngsta argument i folkomröstningen 1994 var demokratifrågan – man talade om EU:s demokratiunderskott. Unionen framställdes som elitistisk och toppstyrd utan fungerande demokratiska påverkansvägar. Argumentationen hade länge en klar resonans i opinionen. När vi i SOM-undersökningarna har frågat om i vilken utsträckning man är nöjd med hur demokratin fungerar i EU har oftast andelen nöjda varit klart lägre än andelen icke-nöjda. Men andelen nöjda

har långsamt ökat under 2000-talet. I de första mätningarna kring sekelskiftet var andelen nöjda endast mellan 22-32 procent medan andelen icke-nöjda var mellan 78-68 procent. I undersökningen 2010 är det för första gången fler som uppger att de är nöjda med hur demokratin fungerar i EU (56 procent) än som förklarar sig icke-nöjda (44 procent). En majoritet såg inte längre EU:s påstådda demokratiunderskott som ett problem, eller försiktigare uttryckt – de var nöjda med hur demokratin fungerar i EU.

Men så kom eurokrisen med alla toppmöten, krispaket och överläggningar inom en mycket liten krets av finansministrar och regeringschefer. I medierna framträder bilden av att Tysklands kansler Merkel och Frankrikes president Sarkozy bestämmer klart mer än olika parlamentariska EU-organ som till exempel Europaparlamentet. En effekt blev att andelen svenskar som är nöjda med hur EU:s demokrati fungerar börjar minska igen. I mätningen 2011 är det ånyo fler som är icke-nöjda (55 procent) än som är nöjda (45 procent). Nedgången i andelen nöjda är hela 11 procentenheter mellan 2010 och 2011.

Resultaten 2011 och tillbaka till den första mätningen 1998 redovisas i figur 3. Jämförbara siffror över hur svenska folket bedömer att den svenska demokratin fungerar har tagits med för att sätta EU-siffrorna i perspektiv.

Figur 3 Nöjd med hur demokratin fungerar i Sverige respektive i EU (procent)

Kommentar: Resultat från SOM-undersökningen. Frågan lyder: "På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i: EU/Sverige..." med svarsalternativen mycket nöjd, ganska nöjd, inte särskilt nöjd, inte alls nöjd". Resultaten visar andelen som svarat mycket/ganska nöjd bland dem som besvarat frågan.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1998-2011

Svenskar är klart mer nöjda med svensk demokrati än EU-demokrati. Men skillnaden har minskat något över tid – för att på nytt öka igen 2011. Värderingarna av både den svenska demokratin och EU:s toppade under valåret 2010. Rekylen nedåt 2011 återfinns i båda mätningarna men som mest tydlig för EU-demokratin (-11 procentenheter). Motsvarande tapp för den svenska demokratin är enbart -2 procentenheter. Den ekonomiska krisen och dess hantering har drabbat bedömningarna av EU-demokratin mycket hårdare än den svenska demokratin.

Svenska folkets utvärdering

Ett mycket konkret sätt att analysera vad som kan ha förorsakat det minskande opinionsstödet för EU under år 2011 är att låta medborgarna själva vittna. Det idealiska hade varit om vi haft tillgång till svaren på en helt öppen enkätfråga där de svarande hade fått ange varför deras stöd till EU har minskat (eller eventuellt ökat). Men en sådan fråga ingick inte i SOM-studien. Vi får nöja oss med en bra nästbästa lösning. Vi har i SOM-undersökningarna varje år sedan 1997 bett de svarande att bedöma om EU-medlemskapet inneburit förbättringar eller försämringar för Sverige på ett femtontal olika samhällsområden.¹² Människor gör en subjektiv värdering av vad de tycker har förbättrats respektive försämrats. De områden som främst, och i ökande utsträckning jämfört med 2010, utpekades som områden där försämringar inträffat är speciellt intressanta. Bland dem tror vi att de huvudmisstänkta bakom nedgången i EU-stödet återfinns. Och det alldeles särskilt om människors utfallsbedömningar på dessa områden är starkt kopplade till vad man tycker om EU-medlemskapet. Utfallsbedömningar som endast är svagt relaterade till åsikterna om EU är mindre intressanta i sammanhanget.

I SOM-undersökningen 2011 fick svarspersonerna utfallsbedöma EU:s inverkan inom tio olika samhällsområden. Resultaten redovisas i tabell 2. I tabell 3 återges tidsseriesiffror från alla mätningar sedan 1997.

Fyra av de samhällsområden som mäts 2011 får ett i huvudsak positivt betyg. Det vill säga att fler svarande ser förbättringar snarare än försämringar. Konsekvensbalansen blir positiv (+). Andelen förbättringssvar är större än andelen försämringssvar. Toppar gör företagets villkor med 25 procent som ser förbättringar mot endast 10 procent som uppfattar försämringar vilket ger en konsekvensbalans på +15. På andra plats kommer den militära säkerheten med +12, följd av miljön med +7 och jämställdheten med +1.

På den negativa sidan återfinns sex områden. Här är försämringssvaren vanligare än förbättringssvaren. Mest negativt betyg får ekonomin. Endast 15 procent tycker sig se att EU-medlemskapet lett till förbättringar mot 31 procent som tvärtom uppfattar att medlemskapet åstadkommit försämringar. Konsekvensbalansen bli -16. Strax därefter med också övervägande negativa bedömningar kommer invandrare och flyktingar med -15 och den sociala tryggheten med -13. Andra områden som också har betygsövertikt åt det negativa hållet är jordbruket (-9), alkoholpolitiken (-4) och sysselsättningen (-2).

Tabell 2 Asikt om EU-medlemskapets konsekvenser inom olika samhällsområden 2011 (procent och konsekvensbalans)

Fråga: "Vad anser du att medlemskapet i EU hittills inneburit för Sverige inom följande områden?"

	Varken förbättring eller försämring				Summa procent				Antal svar
	Stor förbättring	Viss förbättring	Varken förbättring eller försämring	Viss försämring	Ingen uppfattning	Stor försämring	Konsekvensbalans		
Företagens villkor	2	23	28	7	37	3	+15	1 459	
Den militära säkerheten	2	20	35	6	33	4	+12	1 460	
Miljön	1	22	35	12	26	4	+7	1 465	
Jämställdheten mellan män och kvinnor	1	9	51	7	30	2	+1	1 466	
Systemställningen	1	17	36	14	26	6	-2	1 455	
Alkoholpolitiken	1	14	38	13	28	6	-4	1 457	
Jordbruket	2	20	20	20	27	11	-9	1 455	
Den sociala tryggheten	0	6	47	14	28	5	-13	1 458	
Invandrare och flyktingar	1	8	38	15	29	9	-15	1 463	
Ekonomi	1	14	31	22	23	9	-16	1 469	

Kommentar: Samtliga personer som har besvarat intervjufrågorna ingår i procentbasen. Konsekvensbalansen anger andelen som anser att EU-medlemskapet har inneburit stor eller viss förbättring minus andelen som anser att EU-medlemskapet har inneburit stor eller viss försämring inom respektive område.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011

Betygens nivå är naturligtvis spännande, men det mest väsentliga i detta sammanhang är hur betygen har förändrats. Vi är särskilt intresserade av de områden som tappat mest i negativ riktning – där andelen försämringssvar relativt andelen förbättringssvar ökar mest under år 2011. Redovisningen i tabell 3 med siffror över hur konsekvensbalanserna har förändrats över tid avslöjar vilka områden som tappat mest respektive minst när svenska folket sätter betyg. En jämförelse mellan resultaten i tabellens två sista kolumner till höger visar vilka områden som går ned mest respektive minst i negativ riktning mellan 2010 och 2011. För de områden som inte ingick i mätningen 2010 tvingas man gå längre tillbaka och jämföra med resultaten 2009 eller 2008.

Analysresultatet kan förefalla dystert, ehuru kanske förväntat. EU:s inverkan bedöms på de flesta områdena mer negativt 2011 än 2010. Försämringssvaren relativt förbättringssvaren har blivit vanligare för sex områden, oförändrat för ett område och mer positivt för tre områden. Men större delen av förändringarna är mycket små. Konsekvensbalansen har förskjutits med endast några få enheter. Det är endast ett område som uppvisar en mycket tydlig förändring, och den förändringen är åt det negativa hållet. Andelen förbättringssvar har minskat påtagligt samtidigt som andelen försämringssvar ökat. Konsekvensbalansen går från +4 2010 till -16 2011, en förändring på hela -20 enheter i negativ riktning. Det område som drabbats av detta negativa EU-betyg är ekonomin.

Övriga områden som också vederfars mer försämringssvar relativt förbättringssvar 2011 drabbas mycket mindre. Miljön går minus -7, företagets villkor och den militära säkerheten förlorar vardera minus -4 medan jordbruket och den sociala tryggheten båda tappar minus -1.

De områden som inte registrerats för någon bedömningsförändring eller fått ett något mer positivt betyg (sysselsättningen, invandrare och flyktingar, jämställdhet och alkoholpolitiken) tror vi inte är några huvudfaktorer bakom nedgången i stödet för EU. Det är de områden som uppvisar störst tapp i betyget som är våra huvudmisstänkta. Och då särskilt ekonomin som klart toppar listan över områden där svensk folket i ökande grad ger EU skulden för olika försämringar.

Misstanken att det är de mer negativa ekonomibedömningarna som är en av huvudfaktorerna bakom det minskade EU-stödet i Sverige förstärks när vi ser att just ekonomibedömningarna är de som är allra starkast kopplade till människors EU-åsikter på individnivå. Ju mer man uppfattar att ekonomin försämras av EU-medlemskapet desto mer negativ inställning till medlemskapet. Och omvänt, ju mer man anser att ekonomin förbättras av medlemskapet i EU desto mer positiv till medlemskapet. EU är i huvudsak en ekonomisk sammanslutning och svenska folket bedömer följdriktigt unionen utifrån ekonomiska grunder. Så var fallet i båda folkomröstningarna 1994 och 2003 och så är uppenbarligen fortfarande fallet (Gilljam och Holmberg m fl 1996, Oscarsson och Holmberg 2004).

Korrelationen mellan ekonomibedömningarna och inställning till det svenska EU-medlemskapet är .56 i SOM-undersökningen 2011. På plats nummer två

kommer motsvarande korrelation (.50) för bedömningarna när det gäller sysselsättningen – ännu en ekonomifaktor. På plats nummer tre och fyra kommer två ”icke-ekonomiska” bedömningar – de som gäller militär säkerhet (.45) och miljön (.44). Därefter kommer ytterligare tre ekonomikopplade bedömningar som gäller social trygghet (.42), företagens villkor (.40) och jordbruket (.40). Svagast samband med åsikterna om EU-medlemskapet har tre bedömningar som inte primärt gäller ekonomi. De gäller istället invandrare och flyktingar (.34), alkoholpolitik (.30) och jämställdhet (.28).

Vad sambandsresultaten visar är att utfallsbedömningar när det gäller ekonomin är klart mer avgörande för åsikterna om EU-medlemskapet än utfallsbedömningar när det gäller sådana saker som exempelvis alkoholpolitik, jämställdhet och invandring. Det är bara att upprepa den slitna amerikanska kampanjvisdomen när det gäller att vinna val: *It's the economy, stupid.*

En bekräftad sanning

Ekonomi- och sysselsättningsbedömningar – speciellt de allmänna utfallsbedömningarna när det gäller ekonomin – är centrala om man vill förstå vad som påverkar den svenska EU-opinionen. Det visar de starka individsambanden mellan hur människor bedömer ekonomins förändring och vad de tycker om medlemskapet i unionen. Detta är ingen ny upptäckt. Det är en sanning som ånyo bekräftas. För eller mot EU-medlemskapet – och inte minst för eller mot euron – är för många svenskar en fråga om vad som är bra eller dåligt för ekonomin – såväl Sveriges som den egna.

Homo economicus kan inte bortses ifrån. Hen är alltid närvarande i samhälleliga sammanhang, så inte minst när det gäller EU. *Homo economicus* spelar en viktig roll när det gäller om man skall stödja eller inte stödja den Europeiska unionen och euron. Och krisåret 2011 bedömer fler svenskar än 2010 att EU-medlemskapet försämrar svensk ekonomi. EU tillskrivs en del av skulden för den ekonomiska nedgången. Därför minskar stödet för både EU-medlemskapet och för att införa euron som valuta i Sverige.

Noter

- ¹ Statistiska centralbyrån mäter också regelbundet EU-opinionen i telefonstudier två gånger per år. Samma intervjufråga används som i SOM-studierna. I november 2010/2011 blev SCB:s resultat: för EU-medlemskapet 55/47 procent, mot EU-medlemskapet 19/25 procent och ingen åsikt 26/28 procent - en nedgång för EU-stödet på 8 procentenheter; alltså i allt väsentligt samma resultat som i SOM-undersökningen, se Partisymptatiundersökningen (PSU); EU-sympatierna november 2011.
- ² Påståendefrågan som ställts i SOM sedan 2006 lyder: ”Sverige bör gå ut ur EU” med fem svarsalternativ mycket respektive ganska bra förslag, varken bra eller dåligt

förslag, ganska eller mycket dåligt förslag. Resultaten från SOM-mätningarna 2006-2010 redovisas i Holmberg 2011.

- ³ Eurobarometern ställer inte längre de gamla frågorna om EU-medlemskapet är en god sak eller om det är nyttigt, se Eurobarometer 76, november 2011. Också SOM ställer sedan några år en fråga om den allmänna inställningen till EU som liknar EBs fråga. SOMs fråga lyder: ”Allmänt sett, vilken är Din inställning till EU?” med svarsalternativen mycket respektive ganska positiv, varken eller och ganska respektive mycket negativ samt ingen uppfattning. Resultaten i mätningarna 2007, 2008, 2009, 2010 och 2011 har varit: Andel positiv 37,40, 41, 40 och 32 procent; andel varken eller 29, 26, 25, 28 och 32 procent; andel negativ 28, 28, 27, 27 och 32 procent samt ingen åsikt 6, 6, 7, 5 och 4 procent. Även i denna mätning minskar stödet för EU, från 40 till 32 procent mellan 2010 och 2011, alltså med 8 procentenheter – samma storlek på nedgången som i de andra SOM-mätningarna.
- ⁴ Antalet centerpartister är endast 52 2011 och 71 2011. Slumpen kan ha spelat in med så få svarspersoner. I SOM-undersökningarna 2009/2010/2011 ville 16/13/33 procent bland C-sympatisörer att Sverige skulle lämna EU mot 51/70/40 procent som ville att Sverige skulle förbli medlem. Om vi ser EU-stödet 2010 (70 procent) som slumpvis för högt och istället jämför resultaten 2009 med 2011 får vi en mer ”normal” nedgång i EU-stödet på -11 procentenheter.
- ⁵ Antalet KD-sympatisörer är enbart 39 2011 och 67 2010. Slumpen kan även här ha spelat in och gett upphov till det ”överraskande” resultatet.
- ⁶ Observera dock att SDs sympatisörer 2011 är mer positiva till att Sverige bör gå ut ur EU än 2010, 56 procent mot 49 procent. Det är andelen varken eller svar som minskat tydligast bland SD-sympatisörer mellan 2010 och 2011, från 27 till 17 procent. Andelen som är för att Sverige skall förbli EU-medlem ökar från 24 till 27 procent mellan 2010 till 2011. Antalet SD-sympatisörer är endast 71 såväl 2010 som 2011. Den statistiska osäkerheten blir stor med så få svarspersoner.
- ⁷ Statistiska centralbyrån mäter också svenska folkets inställning till euron två gånger per år, se Partisympatiundersökningen (PSU); euro-sympatierna november 2011. Intervjufrågan gäller hur man skulle rösta i en eventuell folkomröstning – ja eller nej till att införa euron som valuta i Sverige. I mätningarna i november 2010/2011 blev resultaten följande: rösta ja till euro 29/11 procent, rösta nej 58/80 procent och vet ej 13/9 procent – en nedgång med hela 18 procentenheter för eurostödet; alltså en minskning i ungefär samma storleksordning som i SOM-undersökningen. I SOM var minskningen i eurostödet 16 procentenheter.

- 8 Resultaten för de olika partiernas sympatisörer i SOM-studien 2011 är som följer: V för euro 6 procent, varken eller 10 procent, mot euron 84 procent; S 9, 13, 78; MP 7, 12, 81; C 13, 10, 77; FP 18, 21, 61; KD 18, 3, 79; M 16, 16, 68; SD 6, 11, 83.
- 9 Resultaten 2010 och 2011 är följande: Andel bra förslag 39 respektive 34 procent, andel varken eller 35 respektive 36 procent, andel dåligt förslag 26 respektive 30 procent. Resultat från tidigare mätningar åren 2005-2009 redovisas i Holmberg 2011.
- 10 I SOM-studierna 2009 och 2011 är resultaten som följer: Bra förslag att Sverige i ökad utsträckning samordnar sin utrikespolitik med övriga EU-staters 31 respektive 22 procent, varken eller 30 respektive 21 procent, dåligt förslag 21 respektive 35 procent, ingen uppfattning 18 respektive 22 procent.
- 11 Observera att enkätfrågan gäller om Sverige skall verka för att ett Europas förenta stater kommer till stånd. Frågan är alltså inte en rak fråga om inställningen till ett eventuellt Europas förenta stater. I teorin kan man tänka sig att en person kan vara positiv till ett kommande Europas förenta stater men inte vill att Sverige verkar för det. Dock i Valundersökningarna har vi ställt rakare frågor om Europas förenta stater och fått mycket likartade resultat som de vi får i SOM-studierna (se Oscarsson och Holmberg 2011, Holmberg 2011).
- 12 Observera att frågan gäller hur människor bedömer att ”medlemskapet i EU hittills inneburit för Sverige inom följande områden.” Ju längre tiden går desto mer ”konstlad” blir en dylik förändringsfråga. I framtida mätningar bör vi pröva att mäta mer ”job performance” i realtid, det vill säga använda frågor som: ”Anser Du att medlemskapet i EU är bra eller dåligt för Sverige inom följande områden?” med en femgradig svarsskala (mycket/ganska bra, varken eller, mycket/ganska dåligt) plus ett ingen åsikt-alternativ.

Referenser

- Eurobarometer 76. First results.* 2011. Bryssel: European Commission.
- Gilljam, Mikael och Holmberg, Sören m fl 1996. *Ett knappt ja till EU. Väljarna och folkomröstningen 1994.* Stockholm: Norstedts Juridik.
- Holmberg, Sören 2011. *Opinionsstödet för EU fortsätter att öka.* Stockholm: Sieps.
- Oscarsson, Henrik och Holmberg, Sören (red.) 2004. *Kampen om euron.* Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Oscarsson, Henrik och Holmberg, Sören (red.) 2011. *Väljarbeteende i Europaval.* Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Partisympatiundersökningen (PSU)* november 2011. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

STABILT NATO-MOTSTÅND I SVENSK OPINION

ULF BJERELD

Frågan om Sverige skall söka medlemskap i försvarsalliansen Nato är i det närmaste politiskt död. Visserligen vill främst Folkpartiet men även Moderaterna att Sverige skall bli medlem av Nato. Men allianspartierna är splittrade och inget parti driver frågan aktivt. Sverige samverkar en hel del med Nato, men det är ett samarbete som genomförs på frivillighetens grund. Vänsterpartiet och Miljöpartiet – och ibland Socialdemokraterna – kan ha kritiska synpunkter på samarbetets utformning och omfattning. Men på det stora hela accepteras Nato-samarbetet av såväl partier som opinion. Gränsen går vid medlemskap och de förpliktelser som ett medlemskap innebär.

Under de snart 20 år som SOM-institutet studerat svenska folkets inställning till Nato-medlemskap har opinionen varit oerhört stabil. Andelen personer som inte vill att Sverige söker medlemskap i Nato har i allmänhet varit två till tre gånger fler än andelen personer som velat att Sverige skulle söka medlemskap i Nato. Orsakerna till svenska folkets hårdnackade Nato-motstånd är flera. Erfarenheterna från andra världskriget bidrog till att Sveriges militära alliansfrihet och neutralitetspolitik under kalla kriget utvecklades till ett element i landets självbild. Sverige har inte varit i krig på 200 år. Nato-anhängarna har haft svårt att synliggöra hur medlemskap i en militär allians skulle bidra till att stärka Sveriges säkerhet. Nato är en kärnvapenallians, vilket höjer tröskeln avsevärt för Sveriges vilja att bli medlem. Men givet dessa argument är det ändå intressant att Nato-motståndet varit så stabilt över tid. Nato är ju i dag till stora delar en annan organisation med andra funktioner än vad som var fallet under kalla kriget. I dag skulle Sverige sannolikt kunna behålla en stor del av sin handlingsfrihet inom säkerhetspolitiken även som formell medlem av Nato.

Inför 2011 års undersökning fanns det heller inte mycket som talade för några skarpa förändringar av Nato-opinionen. Frågan har inte i någon nämnvärd utsträckning varit uppe på den politiska dagordningen. Möjligen är det två faktorer som skulle kunna ha bidragit till att göra den svenska opinionen något mer positiv till Nato-medlemskap. För det första råder det nu i princip politisk enighet om att Sveriges militära insats i Afghanistan – som genomförs under FN-flagg men i nära samverkan med Nato – skall avvecklas till senast 2014. Därigenom avdramatiseras Sveriges relationer till Nato ytterligare. För det andra blev Sveriges deltagande i den av FN beslutade flygförbudszonen över Libyen – som genomfördes i nära samarbete med Nato – en militär framgång. Låt oss då se om det i 2011 års SOM-undersökning finns några tecken till ökat stöd för svenskt Nato-medlemskap. Tabell 1 visar svenska folkets inställning till Nato-medlemskap under åren 1994-2011.

Tabell 1 Svenska folkets inställning till Nato-medlemskap 1994-2011 (procent)**Förslag:** Sverige bör söka medlemskap i Nato

År	Bra förslag	Varken eller	Dåligt förslag	Summa procent	Opinionsbalans
1994	15	37	48	100	-33
1995	17	37	46	100	-29
1996	21	34	45	100	-24
1997	24	38	38	100	-14
1998	22	35	43	100	-21
1999	19	34	47	100	-28
2000	24	31	45	100	-21
2001	22	29	49	100	-27
2002	23	36	41	100	-18
2003	22	34	44	100	-22
2004	20	33	47	100	-27
2005	22	32	46	100	-24
2006	22	32	46	100	-24
2007	19	37	44	100	-25
2008	24	35	41	100	-17
2009	22	36	42	100	-20
2010	18	35	47	100	-29
2011	19	37	44	100	-25

Kommentar: Resultaten är hämtade från de nationella SOM-undersökningarna 1994-2011. Opinionsbalansen visar andelen som tycker att det är ett bra förslag minus andelen som tycker att det är ett dåligt förslag. Värdena kan därmed variera mellan +100 (alla tycker att det är ett bra förslag) och -100 (alla tycker att det är ett dåligt förslag). Positiva värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett bra förslag, medan negativa värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett dåligt förslag. Personer som ej besvarat frågan ingår inte i procentbasen.

Resultaten visar att det svenska Nato-motståndet minskat marginellt sedan föregående mätning 2010. Andelen som anser att det är ett bra förslag att Sverige söker medlemskap i Nato har 2011 ökat till 19 procent, mot 18 procent 2010 och 22 procent 2009. Andelen som anser att det är ett dåligt förslag att Sverige söker medlemskap i Nato har 2011 minskat till 44 procent, mot 47 procent 2010 och 42 procent 2009. Andelen som anser att det är ett varken bra eller dåligt förslag uppgår till 37 procent, ungefär lika många som tidigare år. Intrycket av stabilitet i opinionen dominerar – procentandelarna är till exempel identiska med dem från 2007 års SOM-undersökning.

Vilka åsiktsskillnader i Nato-frågan återfinns då inom olika befolkningsgrupper? Tabell 2 visar svenska folkets Nato-åsikter 1994-2011 efter kön, ålder och partisympati.

Tabell 2 Svenska folkets inställning till Nato-medlemskap, efter kön, ålder och partisympati 1994-2011 (opinionsbalans)

Förslag: Sverige bör söka medlemskap i Nato

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Samtliga	-33	-29	-24	-14	-21	-28	-21	-27	-18	-22	-27	-24	-24	-25	-17	-20	-29	-25
Kön																		
Man	-30	-22	-20	-13	-18	-25	-18	-18	-12	-16	-21	-18	-17	-22	-14	-14	-24	-16
Kvinna	-35	-33	-28	-16	-24	-36	-24	-35	-26	-29	-32	-28	-30	-29	-21	-25	-34	-32
Ålder																		
15-30	-45	-29	-30	-16	-12	-26	-28	-24	-10	-16	-19	-13	-22	-16	-14	-15	-23	-18
31-60	-32	-32	-26	-15	-27	-30	-26	-35	-26	-27	-33	-29	-31	-28	-26	-26	-33	-28
61-75	-20	-17	-16	-14	-12	-28	-7	-11	-9	-19	-21	-19	-13	-28	-2	-11	-26	-23
Partisympati																		
V	-58	-53	-46	-57	-39	-55	-51	-61	-50	-51	-64	-58	-71	-56	-57	-65	-72	-62
S	-36	-39	-38	-30	-33	-40	-41	-36	-32	-35	-40	-38	-37	-37	-35	-34	-46	-41
MP	-61	-42	-50	-43	-52	-50	-36	-52	-54	-36	-55	-58	-57	-54	-50	-52	-50	-47
C	-35	-26	-28	-32	-29	-40	-23	-37	-35	-39	-19	-41	-19	-29	-35	-27	-36	-25
FP	-27	-4	-24	+11	-7	-31	-27	-21	-4	-8	-10	-13	-11	-2	-1	+10	-8	-4
KD	-32	-9	-24	+2	-12	-14	+1	-17	+5	-14	-13	-8	-16	-9	+7	-12	-18	-33
M	-17	+2	+7	+21	+9	+4	+16	+8	+34	+19	+8	+7	+2	±0	+16	+4	-8	±0

Kommentar. Se tabell 1. Ju mer negativ opinionsbalans, desto svagare stöd för att Sverige bör söka medlemskap i Nato.

Kvinnor har vid varje enskilt mätillfälle varit mer negativt inställda än män till ett svenskt Nato-medlemskap. Så är fallet även i denna mätning. Åsiktsskillnaden mellan män och kvinnor är den näst största sedan 1994, endast år 2001 har skillnaden varit större. Åsiktsskillnaderna mellan olika åldersgrupper varierar över tid och i 2011 års mätning är åldersgruppen 31-60 år mest negativ till Nato-medlemskap. Nato-motståndet är störst bland Vänsterpartister, följt av Miljöpartister, Socialdemokrater, Kristdemokrater och Centerpartister. Moderater och Folkpartister bildar en egen grupp som är betydligt mer positivt inställda till Nato-medlemskap än vad övriga partisympatisörer är. Endast i Folkpartiet är Nato-anhängarna något fler än Nato-motståndarna. Nato-opinionen på väljarnivå följer således ganska väl vänster-högerdimensionen. Bland Sverigedemokrater förespråkar 13 procent av sympatisörerna att Sverige går med i Nato, medan 49 procent är emot (-36). I 2010

års mätning ansåg 22 procent av sympatisörerna att Sverige bör gå med i Nato, medan 44 procent var emot (-22). I 2009 års mätning var motsvarande andelar 37 procent för ett medlemskap och 30 procent emot (+7). Bland Sverigedemokraternas sympatisörer finner vi således en tydlig utveckling mot ökat Nato-motstånd över tid.

Inte mycket tyder på att den svenska Nato-opinionen kommer att genomgå några större förändringar de närmaste åren. Möjligen skulle en dramatisk förändring i Sveriges säkerhetspolitiska läge – till exempel om den politiska utvecklingen i Ryssland spetsas till och militära hot riktas från Ryssland mot Georgien, Ukraina och i förlängningen mot de baltiska staterna – förändra läget. Men inte mycket tyder på att en sådan utveckling kommer att inträffa de närmaste åren, och om det säkerhetspolitiska läget skulle skärpas är det heller inte säkert att den svenska opinionen skulle förändras i Nato-positiv riktning. I stället skulle det kunna bli så att uppslutningen bakom den militära alliansfriheten stärktes ytterligare.

Så länge Folkpartiet och Moderaterna inte tycker att frågan om svenskt Nato-medlemskap är tillräckligt viktig för att de skall driva frågan och utmana opinionen är det svårt att se hur opinionen skulle kunna förändras. Utan opinionsbildning ingen opinionsförändring i frågan om svenskt medlemskap i försvarsalliansen Nato.

Referenser

- Berndtsson, Joakim & Karl Ydén (2012) "När kriget kommit. Svenskarna och den nya försvarspolitikerna" i Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red) *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Bjereld, Ulf (2011) "Ökat Nato-motstånd och minskat stöd för den svenska insatsen i Afghanistan" i Sören Holmberg, Lennart Weibull & Henrik Oscarsson (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

NÄR KRIGET KOMMIT – SVENSKARNA OCH DEN NYA FÖRSVARSPOLITIKEN

KARL YDÉN OCH JOAKIM BERNDTSSON

Om kriget kommer var ett informationshäfte till alla svenska hushåll om skyddsrum, stridsgas och annat som ett krig på svensk mark kunnat innebära. Nya utgåvor gavs kontinuerligt ut under det kalla kriget ända fram till 1983. Också telefonkatalogen innehöll *Om kriget kommer*-information fram till sent 1980-tal. Fast krigshotet nu avskrivits, så har kriget ändå kommit till Sverige, fast i annan gestalt. Under det senaste året har svensk militär utfört skarpa stridsuppdrag i både Afghanistan och Libyen, svenska specialförband samverkar regelbundet med utländska kolleger och svenska officerare kan inte längre vägra skarpa utlandsuppdrag. Samtidigt har försvarets kontaktyta med befolkningen minskat kraftigt - allt färre svenskar har en personlig relation till försvaret. Många landsbygdsregementen och stora värnpliktskullar är ett minne blott. 1900-talets ”folkförsvar” har på 2000-talet gradvis ersatts av ”Varumärket Försvarsmakten”.

Förhållandena illustrerar en pågående svensk försvarspolitisk förändring som inleddes på 1990-talet, och accelererade efter 11 september-attackerna 2001 och den efterföljande militärinsatsen i Afghanistan. Med ”krigets ankomst” avser vi både att svensk militär regelbundet är i strid och att krig och dess konsekvenser nu har börjat bli ett påtagligt fenomen i svensk politik respektive samhällsbild. Krigets ankomst utgör ett centralt element i en genomgripande förändring av det svenska samhällets civil-militära relationer – och det med allmänhetens förtroende för försvaret i en negativ långtidstrend (se vidare nedan). Förändringen har på sikt stora potentiella konsekvenser för försvarets demokratiska förankring och för relationer mellan militära respektive politiska eliter, soldater och den svenska befolkningen i övrigt.

När kom kriget till Sverige? Eftersom det är en gradvis process, blir svaret godtyckligt. Vi föreslår 2011 som riktmärke. Svenska soldater har förvisso upplevt krig och strider långt tidigare, men då har politiker och försvarsledningar tittat bort eller försökt nedtona allvaret. På DN debatt framhölls år 2005: ”den nya försvarspolitiken leder till att svenska förband deltar i regelrätt krigföring” (Brännström & Korström, 2005). 2011 börjar det offentliga samtalet om den svenska militära Afghanistaninsatsen alltmer handla om ”krig”. Boktiteln *Krigare* (Hildebrandt, 2011) symboliserar krigets ankomst som modernt svenskt samhällsfenomen. Titeln är provokativ - en markering mot beskrivningar av Afghanistaninsatsen som en ”fredsoperation” av samma typ som Sveriges traditionella FN-uppdrag. För 15 år sedan hade titeln knappast varit trovärdig, eller kanske ens tänkbar, ifråga om svensk militär. Efter tio år i

Afghanistan är den både och. Ett liknande indicium för krigets ankomst är *Krig för fred*, en tv-dokumentär om svensk militär i Afghanistan (Sveriges Television, 2011). Några år tidigare kallades en motsvarighet *Fredsstyrkan* (TV4, 2008). Bilden av en svensk fredsinsats har förbleknat – alltmer börjar gestalten krig framträda i dess ställe.

Vad betyder då krigets ankomst till Sverige, den nära eviga fredens land, förskonat från två världskrig, ”alliansfritt i fred, neutralt i krig”? Naturligtvis får utvecklingen en rad interna konsekvenser för försvaret, som går från att ha varit primärt en institution för kort militär nybörjarutbildning till att alltmer bli ett verksamt säkerhetspolitiskt instrument, mer exponerat för omvärldens kompetenskrav inom en rad områden. Denna text fokuserar dock inte på den interna förändringsprocessens dynamik och trögheter. Istället riktar vi uppmärksamheten mot relationen mellan militär och samhälle, och vad som nu händer och kan komma att hända mot bakgrund av den pågående utvecklingen.

Debatt om civil-militära relationer är ovanlig i Sverige. Det svenska försvarets relation till det omgivande samhället har, bortsett från regementsnedläggningar, inte debatterats i större utsträckning sedan sent 1960-tal. Den svenska försvars- och säkerhetspolitiken har av tradition kännetecknats av stabilitet och bred politisk förankring i riksdagen. Denna enighet verkar nu ha avtagit, och dagens försvarspolitik aktualiserar behov av att diskutera försvarets uppgifter, dess demokratiska förankring och samhällets syn på de svenskar som skickas till, och återkommer från, utlandsuppdrag. Överbefälhavare Sverker Göranson (2010) har efterlyst en ”stor samhällsreform” och undrat vilket stöd civila arbetsgivare är beredda att ge försvaret.

Försvaret anställer idag unga soldater och det håller på att bli en av Sveriges största arbetsgivare för ungdomar – antalet 16 000 har nämnts från politikerhåll (Expressen, 2010). I utformningen av försvarets reklamkampanjer är det uppenbart att krig inte ses som ett lämpligt rekryteringsargument, samtidigt som stöd till produktionen av tv-spelet *Battlefield 3* inom försvaret diskuterats som ett ”utmärkt sätt att locka unga människor till soldatyrket” (Aftonbladet, 2011). Att den civil-militära dimensionen är känslig indikeras av att terminologin hanteras med försiktighet; beteckningar som ”yrkesarmé” eller ”yrkesförsvaret” har hållits borta från officiella dokument.

I den begränsade försvarsdebatt som förs framhåller flera debattörer att den svenska säkerhetspolitiken inte öppet eller tydligt redovisas för Sveriges folk (Moore, 2009; Holmström 2011). Enligt Holmström (2011) är detta inget nytt: Sverige var i realiteten tätt sammanflätat med NATO under det kalla kriget, och är så även idag – en ”icke-röstande medlem av NATO”, i väntan på att en negativ svensk opinion skall bli positiv till en anslutning. Moore (2009) framhåller att svensk säkerhetspolitik nu i över tio år helt inriktats mot samarbete inom Europeiska Unionen (och med NATO) men att förhållandet inte tydligt kommunicerats till svenska folket. Moore menar att allmänhetens sviktande förtroende för försvaret delvis beror på inaktuella utgångspunkter och felaktiga förväntningar. Den försvarsdebatt som förs har handlat om nedmonteringen av försvaret och ett övergivet Gotland, båda utifrån den traditionella bilden av ett aggressivt Ryssland som Sverige själv skall kunna

möta. Vi skall strax återkomma till detta resonemang, men innan dess redovisa de förtroendesiffror som Moore refererar till, i uppdaterad version.

Svenskarnas förtroende för försvaret

Från en tydligt positiv förtroendebalans före Berlinmurens fall har försvaret under 2000-talet etablerat en negativ förtroendebalans. Förtroendet för försvaret ligger stabilt lägre än för andra myndigheter som lyder direkt under regeringen. Förtroendemåttet påverkas av hur viktig eller oviktig de svarande uppfattar att en viss institution är, men även av hur väl institutionen uppfattas fungera. Av Figur 1 framgår att långtidstrenden fortsätter 2011, där försvarets förtroendebalans ligger strax under nollstrecket.

Figur 1 Förtroendet för försvaret, polisen och domstolarna 1986-2011 (balansmått)

Kommentar: Figuren visar förändringar i förtroende för polisen och försvaret 1986-2011 samt domstolarna 1994-2011 utifrån SOM-institutets mätningar. Balansmålet visar andelen som har ganska eller mycket stort förtroende minus dem som har ganska eller mycket litet förtroende. Måttet kan variera mellan 100 (alla svaretpersoner anger ganska eller mycket stort förtroende) och -100 (alla svaretpersoner anger ganska litet eller mycket litet förtroende). Personer som svarat "varken eller" ingår inte i procentbasen. Frågan lyder: Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1986-2011.

Försvarets gradvisa nedgång i förtroende beror sannolikt bara delvis på rena försvarsfaktorer. Som syns i Figur 1 följer försvarets och polisens upp-/nedgångar varandra relativt nära. Försvarets negativa långtidstrend inleds tidsmässigt i efterdningarna av det ”kalla krigets” slut 1989-90, då invasionshotet från öst – försvarets primära huvuduppdrag – snabbt vittrade sönder. Det tidigare invasionshotet från Sovjetunionen hade två viktiga implikationer för det svenska försvaret. Dels utgjorde hotet ett tydligt existensberättigande för försvaret (och motiverade försvarsutgifterna för allmänheten). Dels gav hotet inriktningar för hur ett svenskt försvar skulle organiseras och utrustas, eftersom en tänkt motståndare var tekniskt avancerad. När Sovjetunionen och Warszawapakten upplöstes, förändrades båda dessa faktorer. Utvecklingen tillsammans med Sveriges EU-inträde ändrade förutsättningarna för svensk säkerhetspolitik.

Den nya svenska försvars- och säkerhetspolitiken har kommit att (i praktiken) kraftigt nedtona både den militära alliansfriheten och den allmänna värnplikten, båda tidigare centrala komponenter i allmänhetens bild av det svenska försvaret. Inga värnpliktiga inkallas längre och idag inriktas svensk säkerhetspolitik mot integration och samarbete med andra EU-länder, inom ramen för en trevande europeisk militär strukturrationalisering. EU-ländernas militära styrkor övar och verkar alltmer tillsammans – de blir alltmer ”transnationella” (King, 2011) och ”avnationaliserade” (Pettersson, 2011). I den globala finanskrisens spår har ansträngda statsfinanser ökat intresset för kostnadsbesparande militära samarbeten mellan länder. EUs två största militärmakter, Frankrike och Storbritannien, undertecknade 2010 ett avtal i syfte att skapa gemensamma militära förmågor till lägre kostnader.

Moore (2009) menar att svenskarnas relativt svaga förtroende för försvaret delvis förklaras av föreställningen att det svenska försvaret ensamt skall möta en eventuell framtida rysk aggression. Det krypta svenska försvaret betraktas med skepsis i debatten, där vissa dessutom undrar varför våra stridsutbildade förband inte finns i Sverige, utan i Afghanistan (se även Pettersson, 2011). Frågorna berör således både försvarets storlek och vilken roll utlandsinsatserna fyller i svensk säkerhetspolitik.

Först frågan om storlek. En internationell översikt visar att i princip alla västländer kraftigt reducerat sina militärmakter volymmässigt sedan sent 1980-tal. Enligt King (2011) utgör utvecklingen dock ofta snarare en koncentration än en reduktion av militär förmåga: dagens militära styrkor har mycket bättre utrustning och är betydligt bättre utbildade än 1980-talets. Moore (2009) delar denna bild, och framhåller att dagens svenska säkerhetspolitik bygger på samarbete i Europeiska Unionen och med NATO – det krypta svenska försvaret är inte tänkt att stå ensamt i en eventuell framtida konflikt.

Vad gäller svenska militära utlandsinsatser syftar dessa, enligt Moore, primärt till att stärka det militära Europasamarbetet. Detta militära internationella samarbete svarar även för Sveriges säkerhet, och det utgör således ett svenskt egenintresse att stärka det. Att svenska militära utlandsinsatser kan förhindra våld och övergrepp, utgör positiva *sekundäreffekter* av det svenska egenintresset. De är inte främst att se

som uttryck för en svensk soldaritet, trots att retoriken, t ex ifråga om Afghanistaninsatsen, ofta för tanken till jämställdhets- och biståndsverksamhet snarare än till svensk säkerhet. Moore befarar att om allmänheten inte ser kopplingar mellan utlandsinsatser och Sveriges säkerhet, kan det urholka stödet för insatserna. Han menar att en uppfattat bristande koppling gör att opinionen blir mindre benägen att acceptera att svenskar dödas eller skadas i utlandsuppdragen. Mot bakgrund av ovanstående resonemang är det intressant att undersöka hur svenskarna ser på försvarets uppgifter och på uppdraget i Afghanistan.¹

Inställningen till försvarets uppgifter

I tabell 1 redovisas svenska folkets inställning till vilka uppgifter försvaret skall ha i framtiden.

Tabell 1 Svenska folkets inställning till uppgifter för försvaret (procent och balansmåt)

Uppgifter för försvaret	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning	Summa procent	Opinionsbalans
Skydda centrala samhällsfunktioner mot terrorangrepp	62	27	4	1	6	100	+ 84
Bistå civila myndigheter vid krissituationer i Sverige	51	35	4	1	9	100	+ 81
Försvara Sveriges gränser mot hot från andra länder	49	28	12	3	8	100	+ 62
Delta i humanitära hjälpsatser i andra länder	44	40	6	2	8	100	+ 76
Delta i fredsbevarande operationer i FNs regi	28	45	11	5	11	100	+ 57
Hindra andra länders ledare från att använda våld mot protesterande medborgare	22	38	16	9	15	100	+ 35
Genomföra operationer för att avsätta ledare i diktaturer	9	20	26	26	19	100	-23
Genomföra parader och ceremonier	2	8	27	47	16	100	-64

Kommentar: Tabellen redovisar inställningen till olika uppgifter för försvaret i procent samt opinionsbalans (se kommentar under Figur 1). Ju mer positiv opinionsbalans för en uppgift, desto viktigare anses den vara. Andelen som inte har någon uppfattning varierar mellan 6 och 19 procent. Frågan lyder: Det har diskuterats vilka uppgifter den svenska försvarsmakten skall ha i framtiden. Hur viktiga anser du att nedanstående uppgifter är?

Resultatet visar att det finns ett mycket starkt stöd för uppgifter som innebär skydd/försvar av det svenska samhället och det finns ett starkt stöd även för fredsbevarande eller humanitära uppdrag i andra länder. I delvis samma anda syns även ett relativt starkt stöd för uppgiften att hindra utländska ledare att använda våld mot protesterande medborgare. Däremot stöder svenskarna inte militära interventioner i allmänt syfte att störta diktaturer. Allra minst stöd har uppgiften att genomföra parader och ceremonier.

Stödet för skydd/försvar av det svenska samhället samt fredsbevarande/humanitära utlandsuppdrag omfattas i lika stor utsträckning av både kvinnor och män. Alla partiers sympatisörer, alla åldergrupper, stöder dessa inrikes- och utrikesuppgifter – sannolikt förklaras det av att uppgifterna överensstämmer både med svenska värderingar och med den etablerade bilden av försvaret. De allra mest positiva till fredsbevarande/humanitära internationella insatser sympatiserar med Folkpartiet eller Miljöpartiet, medan Sverigedemokrater är de minst positiva. Kvinnor är klart starkare förespråkare än män för uppgiften att hindra utländska ledare att använda våld mot protesterande medborgare.

Över partigränser och hos båda könen finns uppenbarligen ett starkt eller mycket starkt stöd för att försvaret genomför internationella fredsbevarande eller humanitära insatser. Är då försvarets utlandsinsatser värda att svenska soldater skadas eller dödas?

Tabell 2 Svenska folkets inställning till att svenskar skadas eller dödas i utlandsinsatser (procent och balansmätt)

Påstående: De militära insatserna utomlands är värda risken att svenska soldater skadas eller dödas

	Helt riktigt	Delvis riktigt	Delvis felaktigt	Helt felaktigt	Summa procent	Opinionsbalans
Man	11	36	19	34	100	-6
Kvinna	4	16	21	58	100	-60
V	8	8	18	66	100	-68
S	7	19	20	54	100	-48
C	3	21	32	44	100	-52
FP	18	42	18	22	100	20
M	8	36	20	36	100	-12
KD	7	34	14	45	100	-18
MP	5	18	26	51	100	-54
SD	7	17	4	72	100	-52
Alla	8	26	20	46	100	-32

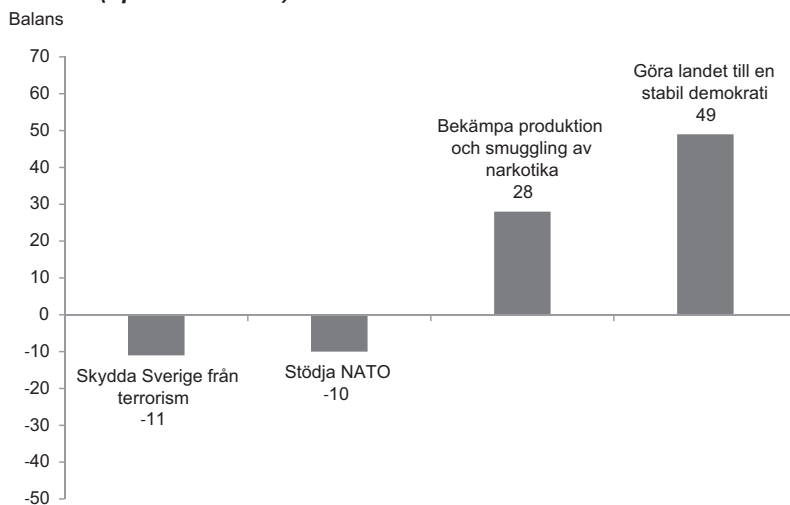
Kommentar: Tabellen visar bedömningen ett påstående om värdet av militära insatser utomlands kontra risken att svenska soldater skadas eller dödas. Fördelning av andel svarande i procent samt skillnaden mellan de som anser att påståendet är riktigt minus de som anser att det är felaktigt (balansmätt, se kommentar under Figur 1). Ju mer negativ balans, desto mindre stöd för påståendet. Procentbasen inkluderar inte de som angett svarsalternativet "ingen uppfattning" (totalt 28 procent av de svarande angav detta alternativ, varav 63 procent kvinnor).

Den svenska opinionen anser inte att utlandsuppdrag är värda priset av svenska skador och dödsfall. Här föreligger emellertid en anmärkningsvärd skillnad mellan kvinnor och män. 47 procent av männen anger att insatserna är värda risken att svenska soldater skadas eller dödas, medan hela 79 procent av kvinnorna tycker tvärtom. När det gäller partisympatier är Folkpartister ensamma om att ha en positiv opinionsbalans, och är i särklass jämfört även med övriga regeringspartier. Mest negativa är Vänsterpartister, följda av Miljöpartister, Centerpartister och Sverigedemokrater. Givet ovan redovisade uppfattningar om försvarets uppgifter och värdet av svenska liv, hur uppfattar opinionen den svenska militära insatsen i Afghanistan, som ju resulterat i en rad svenska skador och dödsfall?

Sveriges militära insats i Afghanistan

Sverige bidrar sedan 2002 till den NATO-ledda *International Security Assistance Force* (ISAF) som med FN-mandat verkar i Afghanistan. Den svenska regeringens företrädare har anfört flera motiv till insatsen: att skydda Sverige från terrorism, att stoppa knarksmuggling respektive att främja utveckling av afghanisk demokrati, inte minst ifråga om jämställdhet. I svensk debatt har dock även framförts ett helt annat motiv: att Sverige deltar för att vinna militär trovärdighet i bl a USAs och NATOs ögon (t ex Egnell, 2010). Figur 2 visar svenska folkets inställning till några av de anförda skälen.

Figur 2 Inställning till olika skäl för Sveriges militära insats i Afghanistan (opinionsbalans)

Kommentar: Figuren visar opinionsbalansen för inställningen till olika skäl för Sveriges militära insats i Afghanistan (balansmått, se kommentar under Figur 1). Ju mer positiv balans, desto starkare stöd för det specifika skälet. Procentbasen inkluderar inte de som angett svarsalternativet "ingen uppfattning" (andelen som angav detta alternativ varierar mellan 21 och 28 procent). Frågan löd: Vad anser du om följande skäl till den svenska militära insatsen i Afghanistan?

Skälet att hjälpa Afghanistan bli en demokrati får mycket starkt stöd. Även att hindra knarksmuggling anses utgöra ett gott skäl för Afghanistaninsatsen. Mot bakgrund av att skydd mot terrorangrepp ansågs vara försvarets viktigaste uppgift (se Tabell 1) förefaller svenskarna inte uppfatta ett afghanskt terrorhot som realistiskt. Givet en svensk stabilt negativ NATO-opinion (se Bjereld, denna volym) är det inte särskilt förvånande att stöd till NATO inte anses utgöra ett bra skäl till en svensk militär Afghanistaninsats. Men två av de skäl regeringen anfört som motiv för insatsen får stöd, särskilt att hjälpa Afghanistan bli en demokrati.

Hur framgångsrik anser det svenska folket att insatsen är? Och, mot bakgrund av att flera svenska soldater och officerare dödats i Afghanistan, tycker svenskarna att det var fel att skicka svensk militär till Afghanistan?

Tabell 3 Svenskarnas bedömning av påståenden om Afghanistaninsatsen (procent och balansmätt)

Påstående	Helt riktigt	Delvis riktigt	Delvis felaktigt	Helt felaktigt	Ingen uppfattning	Balans
Den svenska insatsen i Afghanistan är framgångsrik	2	25	16	11	46	0
Det var fel av Sverige att sända militär till Afghanistan	15	16	22	20	26	-9

Kommentar: Tabellen visar hur riktigheten i ett antal påståenden om Afghanistaninsatsen har bedömts av svarspersonerna. Balansmättet visar skillnaden mellan de som anser att påståendena är riktiga minus de som anser att de är felaktiga (balansmätt, se kommentar under Figur 1). Tabellen visar också andelen svarande som angett alternativet "ingen uppfattning" då siffrorna för denna kategori är anmärkningsvärt höga (46 respektive 26 procent). Frågan löd: Vilken är din bedömning av följande påståenden?

Insatsen uppfattas varken som tydligt misslyckad eller tydligt framgångsrik – men hela 46 procent svarar "ingen uppfattning". Här finns anledning att nämna att Riksrevisionens (2011) granskning av Sveriges internationella insatser påpekar bristande tydlighet ifråga om vad exakt insatserna syftar till, vad konkret som skall uppnås och vilka kriterier som skall användas för utvärdering. Svenskarna gör, mot denna bakgrund, måhända en rimlig bedömning när en klar majoritet inte uppger sig vara övertygad om att Afghanistaninsatsen är framgångsrik – en tydlig måttstock för vad som utgör framgång verkar inte ha skapats. Utifrån Moores (2009) resonemang ovan går det dock att tänka sig att det inofficiella motivet till Sveriges insats i Afghanistan främst är integration i det militära EU- och NATO-samarbetet. Utgör detta det överordnade, men oredovisade, syftet med den svenska insatsen är det inte märkligt att Riksrevisionen finner att tydlighet saknas – det ligger så att säga i sakens natur. Hur det än står till i det avseendet tycker svenskarna inte att det var

fel att sända svensk militär till Afghanistan - relativt många även här, 26 procent, svarar dock ”ingen uppfattning”.

Även om ett visst stöd således kan spåras för att Sverige ursprungligen deltog militärt i Afghanistan är det knappast att beteckna som starkt. En möjlig tolkning är att Afghanistaninsatsen inte allmänt uppfattas som en typisk fredsbevarande eller humanitär insats, för vilka det finns ett starkt stöd (se Tabell 1). De senaste åren har det i Sverige, liksom i många andra inblandade länder, rests fler krav på att man skall avbryta den militära insatsen i Afghanistan. Sedan 2009 har SOM-undersökningen noterat stöd för den linjen (Bjereld, 2011). Trenden fortsätter även i årets mätning.

Tabell 4 *Åsikter om förslaget att avbryta Sveriges deltagande i FN:s militära insats i Afghanistan, 2007, 2009, 2010 och 2011 (procent och balansmätt)*

Förslag: Avbryta Sveriges deltagande i FN:s militära insats i Afghanistan

	Bra förslag	Varken eller	Dåligt förslag	Summa procent	Opinionsbalans
2007	32	32	35	99	-3
2009	42	26	32	100	+10
2010	49	22	30	101	+19
2011	44	23	33	100	+11

Kommentar: Tabellen visar stöd och motstånd till förslaget att avbryta det svenska deltagandet i den militära insatsen i Afghanistan för åren 2007, 2009, 2010 och 2011. Ju mer positiv opinionsbalans (balansmätt, se kommentar under Figur 1), desto starkare är stödet för att avbryta insatsen. I procentbasen har andelen som valt svarsalternativet ”ingen uppfattning” uteslutits.

Källa: Tabellen är delvis baserad på data från tidigare SOM-undersökningar, redovisade av Bjereld (2011).

Som framgår av Tabell 4 har motståndet mot Sveriges militära deltagande i den internationella Afghanistaninsatsen minskat något i den senaste mätningen. Dock har det under de senaste åren skapats en opinion för att avbryta den svenska insatsen. Nu har ett militärt tillbakadragande från Afghanistan med inriktning mot år 2014 också vuxit fram som USAs, NATOs och EUs huvudstrategi. Detta har givetvis fått avgörande konsekvenser för Sveriges agerande. I december 2010 fattade riksdagen beslut om att gradvis minska den militära insatsen, och efter 2014 skall det inte finnas kvar några svenska stridande förband i Afghanistan.

Det svenska folket tycker således att det var rätt att sända svensk militär till Afghanistan men att det nu är rätt att avbryta den militära insatsen. Kanske beror detta på att man uppfattar att priset i form av svenskars skador och dödsfall har blivit för högt. Som framgick ovan uppgav endast en minoritet att utlandsuppdragen är värda ett sådant pris (se Tabell 2).

Från fredsbevarande till ”krigsinsats”

Vi har avslutningsvis anledning att återknyta inledningens tema: krig. Svenskar deltar idag inte längre bara som fredsbevarande neutrala vakter mellan två konfliktparter medan en förhandlingslösning i FN eftersträvas. Svenskar tillhör idag en av konfliktparterna.

I regeringens beskrivning av Afghanistanuppdraget framhålls regelbundet humanitära skäl som avgörande, och utrikesminister Carl Bildt (2009) har berört det han kallar ”den militära fredsoperationen i Afghanistan” med hänvisning till ”mandat och uppdrag från FN:s säkerhetsråd”. Även tidigare försvarsminister Sten Tolgfors framhöll regelbundet att svenska militära insatser görs för ”fred och säkerhet”. Beskrivningarna av Afghanistanstyrkan som en entydig fredsinsats står dock långtifrån oemotsagda. Förra försvarsministern Thage Peterson och tidigare FN-ambassadör Anders Ferm skrev exempelvis att ”Sverige deltar i en krigsinsats. Vi har inga fredsbevarande trupper i Afghanistan. De svenska soldaterna är fredsframtvingande stridsutrustade soldater för strid. De är beredda att döda” (Peterson och Ferm 2009).

Den militära Afghanistaninsatsen har ifrågasatts i riksdagen, och även den svenska Libyeninsatsen orsakade politisk oenighet. De båda förefaller således vara militäruppdrag som föranleder kontroverser på ett sätt som inte varit fallet i tidigare FN-sammanhang, då svensk militär i bred politisk enighet skickats till exempelvis Libanon, Bosnien eller Kongo.

En ytterligare indikation på tveohänsenhet eller osäkerhet är den anmärkningsvärt stora andelen svarspersoner som anger ”ingen uppfattning” på frågor som sammanhänger med den nya tidens utlandsuppdrag. Medan frågor om försvarets traditionella uppgifter i regel registrerar jämförelsevis låga värden på ”ingen uppfattning” (ca 10 procent), blir andelen som uppger ”ingen uppfattning” i regel över 20 procent (och ända upp till 46 procent) på frågor om nya uppgifter, Afghanistaninsatsen och risk för dödade/skadade svenskar. Utfallet kan tänkas bero på ett litet intresse för frågor som rör försvaret, men en lika möjlig tolkning är att det råder en osäkerhet bland svenskarna kring de nya uppdragen och vilken betydelse de har för Sverige.

Den gamla tidens opinionsmässiga och politiska enighet verkar ha ersatts av en mer omtvistad och osäker hållning ifråga om vad det svenska försvaret skall användas till och hur det sammanhänger med Sveriges säkerhet. Såväl försvarsdebatten som resultaten från årets SOM-undersökning indikerar att försvarets mer farofyllda och krigsliknande uppdrag är föremål för betydligt större meningsskiljaktigheter än traditionella, fredsbevarande uppdrag. Mot bakgrund av den stora förändringen av den svenska försvarspolitikerna är detta kanske egentligen inte särskilt förvånande. Det står dock klart att krigets ankomst till Sverige verkar ha förändrat förutsättningarna för såväl den politiska debatten som de vardagliga relationerna mellan försvaret och samhället.

Not

- ¹ Flera av de nya frågona om försvaret och Afghanistaninsatsen är framtagna i samarbete med King's College Centre for Military Health Research och projektet "Are armed forces understood and supported by the public? British social attitudes to the military and contemporary conflicts" (Projektledare: Christopher Dandeker).

Referenser

- Aftonbladet (2011) Försvarsmakten rekryterar – med hjälp av "Battlefield", Aftonbladet 2011-03-06 <http://www.aftonbladet.se/nojesbladet/spela/article12644648.ab>
- Bildt, Carl (2009) "Överge? Nej, snarast tvärt om." <http://carlbildt.wordpress.com/2009/07/26/overge-nej-snarast-tvart-om/>
- Bjereld, Ulf (2011) "Ökat Nato-motstånd och minskat stöd för den svenska insatsen i Afghanistan." i Weibull, Lennart & Henrik Oscarsson (red.) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet, s. 263-268.
- Brännström, Anders & Korström, Per-Erik (2005): "Snart stupar svenska soldater i eldstrid", *Dagens Nyheter Debatt* 2005-09-30 <http://www.dn.se/debatt/snart-stupar-svenska-soldater-i-eldstrid>
- Egnell, Robert (2010): "Därför måste svensk trupp stanna i norra Afghanistan", *Dagens Nyheter Debatt* 2010-10-13, <http://www.dn.se/debatt/darfor-maste-svensk-trupp-stanna-i-norra-afghanistan>
- Expressen (2010): "Sten Tolgfors: Unga är vinnarna på nya försvaret." *Expressen*, 2010-06-30.
- Göranson, Sverker (2010): "Försvarets behov av soldater och sjömän kräver en stor samhällsreform". *Newsmill* 2010-11-19 <http://www.newsmill.se/artikel/2010/11/19/f-rsvarets-behov-av-soldater-och-sj-m-n-kr-ver-en-stor-samh-llsreform>
- Hildebrandt, Johanne (2011): *Krigare. Ett personligt reportage om de svenska soldaterna i Afghanistan*. Forum Bokförlag.
- Holmström, Mikael (2011): *Den dolda alliansen: Sveriges hemliga NATO-förbindelser*. Atlantis.
- King, Anthony (2011): *The Transformation of Europe's Armed Forces: From the Rhine to Afghanistan*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Moore, Michael (2009): "Den oförklarade förklaringsmodellen. Inträdesanförande i Kungl Krigsvetenskapsakademien avd III, den 6 oktober 2009." *Kungl Krigsvetenskapsakademiens handlingar och tidskrift* 5/2009, s.19-36.
- Peterson, Thage G och Anders Ferm (2009): "Folkomrösta om Afghanistan". *Svenska Dagbladet Brännpunkt* 2009-05-17 http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/folkomrosta-om-afghanistan_2908225.svd

- Petersson, M. (2011): "Defense Transformation and Legitimacy in Scandinavia After the 24 Cold War: Theoretical and Practical Implications." *Armed Forces and Society*, Vol 37, Nr. 4, s. 701-724.
- Riksrevisionen (2001): *Svenska bidrag till internationella insatser*. RiR 2011:14. <http://www.riksrevisionen.se/rapporter/Rapporter/EFF/2011/Svenska-bidrag-till-internationella-insatser/>.
- Sveriges Television (2009): Rapport. Kritik mot ISAF-styrkan i Afghanistan (2009-07-31) http://svt.se/2.22620/1.1640608/kritik_mot_isaf_styrkan_i_afghanistan
- Sveriges Television (2011): *Krig för fred*.
- Tolgfors, Sten (2010): "Nu stärker vi stödet för Sveriges veteraner". *Dagens Nyheter Debatt 2010-03-19* <http://www.dn.se/debatt/nu-starker-vi-stodet-for-sveriges-veteraner>
- TV4 (2008): *Fredsstyrkan*.

VÄRLDEN ÄR SÅ STOR SÅ STOR

LENNART WEIBULL

Varför inte en åretruntbostad på den spanska solkusten eller eget hus i Thailand? Annonser på resesidorna lockar fram drömmar men pekar också på möjligheter. Vore det inte skönt att lämna den kyliga Norden – i varje fall på vintern? Och kanske jag som pensionär kan leva ett bättre och billigare liv i ett annat land? De senaste decennierna har världen öppnats för betydligt fler än det privilegierade flertalet att semestra eller arbeta i andra länder – och även att bosätta sig utomlands. Svenskarna har också gjort bruk av möjligheten. Sedan 1970 har mer än en miljon svenskar flyttat från Sverige och mellan 2006 och 2010 har ca 50 000 svenskar årligen lämnat landet för att bo utomlands under minst ett år (Westling, 2012).¹ Men då är det inte boende på Medelhavskusten som dominerar utan det är övriga nordiska länder och metropoler som London och New York som attraherar.² Och det rör sig inte heller om semester eller pension utan även om yrkesarbete eller studier. Frågan har också kommit på den politiska agendan under benämningen *circulär migration*. Intresset är främst knutet till de svenskar som återvänder hem, eftersom det bedömts viktigt att Sverige kan ta tillvara den kompetens som längre utlandsvistelser innebär (SOU 2010:40).

De svenskar som idag bor utomlands har alltså valt att för kortare eller längre tid lämna Sverige. Men frågan är hur det ser ut bland svenskarna i allmänhet. Vilka tankar finns det på att flytta till något annat land? Är detta överhuvudtaget något man funderar på? Och vart skulle man i så fall tänka sig att flytta – och varför? Det är frågor som med varierande utformning regelbundet har ställts i den nationella SOM-undersökningen (Weibull och Rosengren, 1992, 1993, 1995; jfr Weibull och Lithner, 2001; Weibull, 2008). Frågan om flyttningsbenägenhet som ställts på samma sätt vid flera tillfällen avser inte främst att förutse svenskarnas intresse att flytta utomlands utan mera att få en bild av hur svenskarna ser på omvärlden.³ Flyttningsbenägenhet och länderpreferenser har således använts som indikatorer på svenskarnas omvärldsorientering. I den nationella SOM-undersökningen 2011 har frågan ställts på nytt. Syftet med det följande är att på grundval av de tidigare ställda frågorna studera den aktuella omvärldsorienteringen i Sverige och få en bild av förändringar under de gångna två decennierna.

Flyttningsfunderingar

Den fråga om utlandsflytt som ställts i SOM-undersökningarna har två steg. Den första delen gäller om svarspersonen ”någon gång har funderat på att flytta från Sverige till ett annat land”. De som svarar ja på frågan ska i andra steget ange vilket

land man funderat att flytta till. Den delen av frågan är öppen. Det ska understrykas att frågan om man har funderat på att flytta inte är avgränsad i tiden utan gäller om man "någon gång" funderat på det. Det visar sig att 28 procent svarar ja – alltså att de någon gång funderat på att flytta utomlands – medan 69 procent svarar nej och 3 procent inte alls svarar på frågan. Procentandelarna är anmärkningsvärt lika dem som framkom exakt 20 år tidigare: 1991 var det 25 procent av svenskarna som uppgav att de funderat flytta utomlands, alltså endast tre procentenheter lägre än 2011.⁴

Det är svårt att värdera om det är mycket eller lite att nästan 30 procent har funderat på att bosätta sig i ett annat land. Mycket talar för att det för flertalet mest är allmänna funderingar – något som frågan också avser – och inte några realistiska planer.⁵ Att det ändå finns något mer i svaren framgår då vi studerar hur flyttningsbenägenheten ser ut i olika grupper (tabell 1).

Medan det enbart finns en marginell skillnad mellan kvinnors och mäns intresse att flytta utomlands visar sig ålder vara en klart utslagsgivande faktor. Bland ungdomar mellan 16 och 29 år är det närmare hälften som har eller har haft sådana funderingar, bland pensionärerna bara en tiondel. Den andra gruppen som sticker ut är de högre tjänstemännen (49 procent), medan övriga sociala grupper ligger klart lägre – mellan 26 (tjänstemän) och 34 procent (företagare). Det finns även ett visst samband med utbildning, men skillnaderna mellan utbildningskategorierna är mindre än förväntat; det är främst de lågutbildade, där de äldre är överrepresenterade som avviker med en låg andel (15 procent). Mera förväntat är att de som inte är svenska medborgare i större utsträckning har funderat att flytta från Sverige. Det senare gäller också dem som vuxit upp utanför Sverige i Norden och Europa, medan det däremot inte gäller dem som vuxit upp utanför Europa; de senare grupperna är dock alltför små för att några säkra slutsatser ska kunna dras. Inom Sverige är det framför allt boende i storstäderna som haft flyttningsfunderingar.

Det finns även vissa partipolitiska skillnader i flyttningsfunderingarna. Sympatisörer med Kristdemokraterna och Centerpartiet är de minst flyttningsintresserade, medan det omvända gäller för Sverigedemokraternas och i någon mån Miljöpartiets sympatisörer. En förklaring till skillnaderna är delvis partiernas ålderssammansättning, men denna kan inte helt förklara flyttningsintresset hos Sverigedemokraternas sympatisörer.

En multivariat analys visar att ålder, social familjeklass och medborgarskap samtliga ger signifikanta bidrag till att förklara skillnader i intresset att flytta utomlands. Åldersfaktorn har den enskilt klart största förklaringskraften.⁶

Det sammantagna mönstret är detsamma som 1991, men särskilt i de yngre åldersgrupperna har flyttningsfunderingarna ökat. År 1991 var andelen som funderat på att flytta till något annat land bland 15-19-åringarna 49 procent, bland 20-29-åringarna 38 procent och 30-39-åringarna 26 procent. Andelarna ska jämföras med 55, 47 respektive 40 procent år 2011. Det är relativt stora nivåskillnader som ger klart stöd för tanken att de yngre generationerna idag är mer internationellt orienterade än tidigare. Däremot finns det ingen skillnad i den äldsta åldersgruppen.⁷ Bakom skillnaderna mellan 1991 och 2011 ligger troligen de yngres ökade utlandsresande, men kanske också ökade internationella utbyten inom skola och högskola.

Tabell 1 Andel som någon gång funderat på att flytta från Sverige till ett annat land 2011 (procent)

	Ja	Nej	Ej svar	Totalt	Antal svar
Alla	28	69	3	100	1 597
Kvinnor	29	68	3	100	845
Män	27	70	3	100	752
16 – 29 år	48	49	3	100	253
30 – 49 år	36	61	3	100	486
50 – 64 år	24	74	2	100	424
65 – 85 år	11	84	5	100	433
Lägutbildad	15	83	2	100	308
Medellägutbildad	29	70	1	100	475
Medelhögutbildad	34	65	1	100	355
Högutbildad	35	64	1	100	365
<i>Subjektiv familjeklass</i>					
Arbetarhem	27	70	3	100	652
Tjänstemannahem	26	72	2	100	501
Högre tjänstemannahem	49	50	1	100	123
Företagarhem	34	64	2	100	118
<i>Uppväxt i</i>					
Landsbygd Sverige	18	79	3	100	377
Mindre tätort Sverige	31	67	2	100	392
Stad/större tätort Sverige	30	68	2	100	339
Stockholm/Göteborg/Malmö	34	65	1	100	223
Norden utom Sverige	42	53	5	100	45
Europa utom Norden	45	55	-	100	47
Land utanför Europa	29	71	-	100	41
Svensk medborgare	27	71	2	100	1 472
Utländsk medborgare	47	47	6	100	51
Dubbelt medborgarskap	55	43	2	100	44
V	33	66	1	100	76
S	20	77	3	100	380
MP	36	61	3	100	167
C	21	74	5	100	82
FP	26	71	3	100	104
M	29	69	2	100	492
KD	15	82	3	100	39
SD	48	51	1	100	79

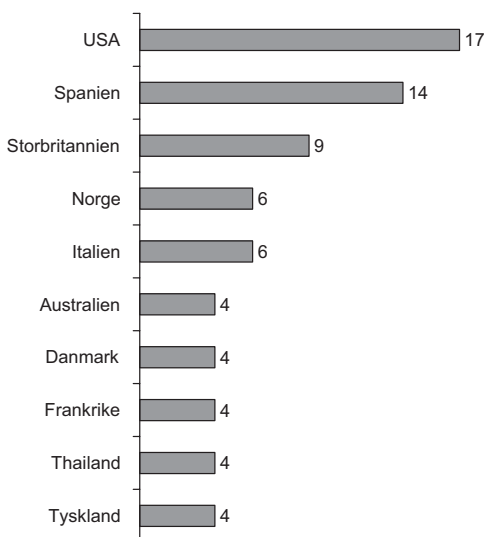
Kommentar: Frågan lyder: "Har du någon gång funderat på att flytta från Sverige till ett annat land? Om ja, till ... (landetsnamn)"

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Prefererade länder

Det andra steget i frågan var vilket land som svarspersonen funderat på att flytta till. Svarspersonerna fick själva skriva in landet. Av dem som funderat på att flytta från Sverige anger mer än 90 procent ett specifikt land. De tio länder som markerades av minst fyra procent av dem som funderat på att flytta finns redovisade i figur 1. Dessa tio länder täcker in tre fjärdedelar av de svarande. De länder som kommer därefter anges av en procent eller färre; Kanada och Grekland är störst bland dessa med drygt en procent.

Figur 1 De tio mest nämnda länderna bland dem som angivit att de funderar på att flytta till ett annat land 2011 (procent)

Kommentar: Frågan redovisas i anslutning till tabell 1.

Anm: Andelen flyttbenägna är 28 procent (n=448). Av dessa har nio procent inte angivit något land.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Bland de tio mest nämnda är det två länder som dominerar med vardera cirka 15 procent av angivna länder: USA och Spanien, medan Storbritannien ligger på knappt 10 procent.⁸ Av de tio oftast nämnda länderna ligger sju i Europa och tre är icke-europeiska - förutom USA även Australien och Thailand. Det finns tre engelskspråkiga länder som tillsammans valts av 30 procent av de flyttningsintresserade. Bland de tio finns även de nordiska länderna Norge och Danmark med.

Att stanna vid de tio mest nämnda länderna är något för begränsat. Intressantare är att gruppera de sammanlagt 57 nämnda länderna efter världsdelar (figur 3). Det

vi kan se är att vissa världsdelar helt saknar intresse bland de flyttningsfunderande svenskarna. I Syd- och Mellanamerika och i Afrika söder om Sahara nämns bara några få länder. Det gäller delvis även Asien, eftersom Thailand där svarar för över hälften av den redan relativt låga andelen. När det gäller Europa finns det en relativt stor spridning över länderna, men ytterst få nämner länder i östra Europa.

Utfallet av svenskarnas länderpreferenser är knappast överraskande. Det är områden som svenskar genom både resande och medieexponering rimligen har en ganska god bild av. Det finns i urvalet av länder även en geografisk (Norden och Europa) och en språklig (Nordamerika och Australien) närhetsfaktor (Weibull och Rosengren, 1991).

I jämförelse med 1991 finns det både klara likheter och tydliga skillnader. Det är i huvudsak samma länder som är de tio mest nämnda. De enda skillnaden är att Kanada har lämnat tio-i-topplistan och ersatts av Thailand. Samtidigt finns det vissa tydliga förskjutningar. Intresset för Nordamerika och Australien ligger 2011 klart under vad som observerades 1991: USA har tappat och gått från 23 till 17 procent, Australien – från 18 till 4 procent. Också deras respektive grannländer – Kanada och Nya Zeeland uppfattas som mindre intressanta 2011 än de var 1991. Istället är det Norden och Europa som blivit mer attraktivt. Enskilda länder som särskilt ökat är Spanien (från 8 till 14 procent) och Norge (3 till 6 procent). Solkust respektive arbetsmarknad är troliga förklaringar till de senare ökningarna. Men frågan är om det går att se något mönster i preferenserna för enskilda länder.

Det enda sättet vi har att få ett underlag till vad som ligger bakom är att studera de enskilda länderpreferenserna i olika grupper (tabell 2). Det visar sig att Italien ligger högre bland kvinnorna och Thailand högre bland männen, medan det i övrigt inte är några större skillnader. I fråga om ålder uppträder dock mycket tydliga mönster. USA är framför allt i fokus bland de yngsta som funderat på att flytta utomlands: drygt en fjärdedel anger USA, i jämförelse med en dryg tiondel bland de medelålders. Tendensen är densamma för Storbritannien. Det omvända förhållandet gäller för Spanien. Andelen som nämner Spanien som flyttmål är dubbelt så hög bland pensionärerna som bland ungdomarna – och tre gånger så hög bland personer i övre medelåldern. Ett motsvarande mönster men på en lägre nivå finns för Thailand, medan Medelhavsländer som Frankrike och Italien inte uppvisar ett sådant åldersmönster.

Utbildningsfaktorn speglar delvis åldersskillnaderna. Bland lågutbildade som funderat på flytt till annat land ligger Spanien och Thailand klart högst. Bland högutbildade är det relativt störst övervikt för Storbritannien, Frankrike och Norge. Den höga siffran för USA bland personer med medelhög utbildning har att göra med att utbildningsnivån dominerar bland 16-29 åringar.

Den samlade bilden överensstämmer till stor del med den för två decennier sedan. Också då var USA och Storbritannien i topp bland de yngsta, medan Spanien låg högst bland de äldre men på en något lägre nivå än det gör 2011. Den starka preferens som då fanns för Australien har blivit lägre i alla grupper men särskilt bland de yngre.

Tabell 2 Länderpreferenser efter kön, ålder och utbildning 2011 (procent)

Land	Kv	M	16-29	30-49	50-64	65-85	LU	MLU	MHU	HU
USA	16	18	26	13	11	17	7	28	9	16
Spanien	14	14	7	12	24	15	26	12	17	9
Storbritannien	10	7	15	10	3	2	2	7	10	12
Norge	7	5	9	6	3	9	4	7	5	9
Italien	8	3	3	9	7	2	9	7	5	5
Australien	4	4	3	3	5	6	7	2	7	4
Danmark	5	3	2	3	6	6	2	3	4	5
Frankrike	3	4	1	5	4	4	2	1	5	6
Thailand	1	6	2	3	4	9	13	4	3	1
Tyskland	5	2	4	2	6	4	9	3	2	5
Antal	242	206	122	175	104	47	46	136	122	128

Kommentar: Tabellen är beräknad på samtliga inom varje grupp som angivit att de funderar på att flytta från Sverige till ett annat land. Utbildning är delad i LU = Lågutbildad, MLU = Medellågutbildad, MHU = Medelhögutbildad, HU = Högutbildad.

Den slutsats vi kan dra av 2011 års studie i jämförelse med den tidigare är att svenskarnas omvärldsorientering är i stort sett densamma. Det är i stort sett samma länder som man funderar på. Den anglosaxiska världen utanför Europa har dock tappat i attraktivitet och det är särskilt Australien som inte spelar samma roll som tidigare. Mycket talar för att uppmärksamheten för ett land som ligger längre bort i större utsträckning påverkas av olika trender, inte minst inom populärkulturen, t ex film, tv-serier och popband. När det gäller varför man funderat på att flytta ger ålders- och utbildningsskillnaderna en antydning om att det rör sig om både arbete och fritid. De yngres preferenser för USA och Storbritannien – men också för Norge – kan säkert föras tillbaka till ett intresse för att kunna göra karriär/skaffa sig ett arbete. Spanien och Thailand är valda av främst äldre och har sin bakgrund i ett intresse för främst avkoppling; i fråga om Spanien är det intressanta att det är just gruppen som är på väg mot pensionen som framför allt funderat på att flytta dit.

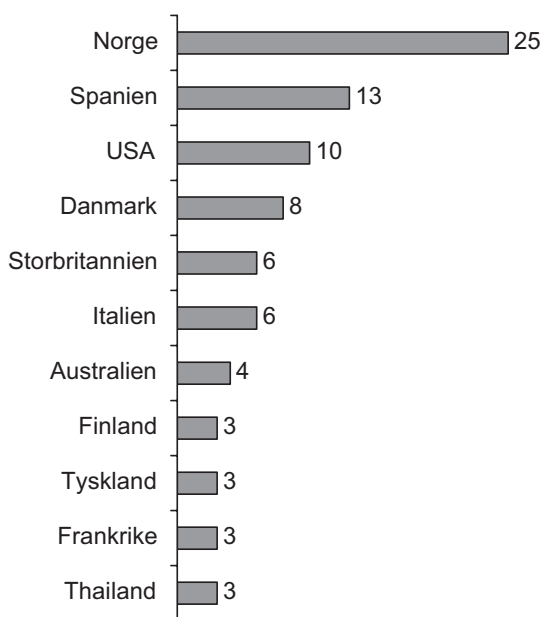
Accepterade länder

Vi har tidigare visat att knappt 30 procent av svarspersonerna funderat på att flytta till ett annat land. Det handlar alltså om något som aktivt övervägts. Frågan är då vilka länderpreferenser som kan finnas bland dem som *inte* gjort sådana överväganden. För att belysa det har det ställts en uppföljningsfråga som avser vilket land man skulle välja om man var tvungen att flytta från Sverige. Det senare skulle kunna

beskrivas som länderacceptans, alltså länder som man kan tänka sig att bo i, låt vara att frågan kan uppfattas något konstruerad – att tvingas flytta från Sverige är knappast något som en majoritet svarspersonerna brukar reflektera över.⁹ Det framträder även indirekt i att 18 procent av svarspersonerna inte har angivit något land; de har antingen inte kunnat ta ställning, säkerligen beroende på att frågeställningen känns främmande, eller bara hoppat över frågan. Det är i stort sett samma nivå som när motsvarande uppföljningsfråga ställdes 1991 (15 procent).

De länder som väljs när man svarar på frågan om ”tvångsflytt” är i stort desamma som när det gäller funderingar att flytta till ett annat land. Samtliga tio länder som i det senare fallet är de mest frekventa ryms bland de elva som här ligger högst – men nivåerna har ändrat sig ganska påtagligt (figur 2). Den största skillnaden gäller de nordiska länderna. Det är framför allt Norge som får en betydligt större andel men också Danmark och Finland ökar sin andel. Däremot tappar både USA och Storbritannien. Spanien ligger på samma nivå i båda fallen.

Figur 2 Om man var tvungen att lämna Sverige, vilket land skulle man välja? 2011 (procent)

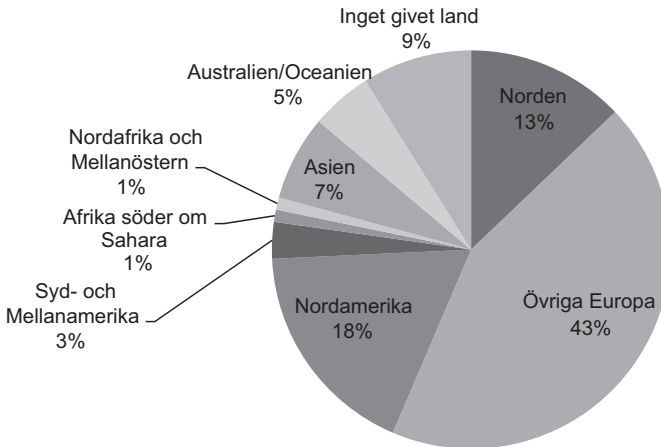
Antal svar 1 297.

Kommentar: Frågan lyder: ”Om du var tvungen att flytta från Sverige till ett annat land, vilket land skulle du då välja?” Procentandelarna är beräknade på dem som angivit ett land eller ett område.

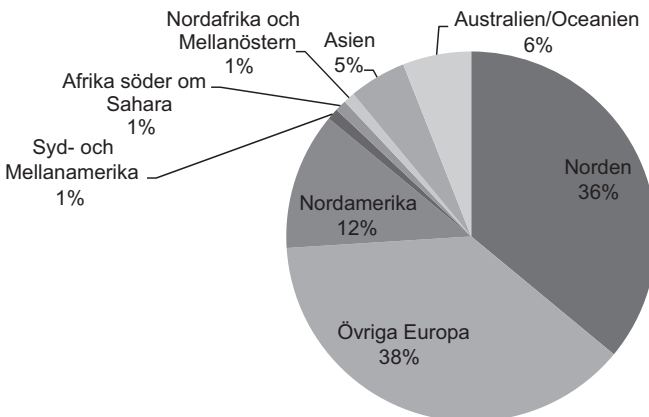
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Figur 3 Angivna länder fördelade efter världsdel/område bland dem som har funderingar på att flytta respektive om man är tvungen att flytta till ett annat land 2011 (procent)

Prefererade områden bland dem som haft funderingar att flytta till ett annat land

Valda länder om man är tvungen att flytta till ett annat land

Kommentar: När det gäller vilka länder man funderat på att flytta till bygger procentandelarna på dem som uppgivit sådana funderingar (28 procent av de svarande). I fråga om valda länder om man är tvungen att flytta till ett annat land bygger procentalen på de 82 procent som angivit något land.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011

Det vi således kan se är att den geografiska närhetsfaktorn inte oväntat spelar en betydligt större roll om man skulle tvingas flytta: de nordiska länderna samlar här en dryg tredjedel, i jämförelse med drygt tio procent då det gäller flyttningsfunderingar. Om vi gör en jämförelse med länderpreferenserna bland dem som haft funderingar att flytta blir det tydligt att särskilt övriga Europa och Nordamerika tappar i betydelse bland dem som tvingas flytta (figur 3). Det är till närområdet man vänder sig. Bilden är emellertid inte entydig. Procentandelarna för övriga områden ligger kvar på sin relativt låga nivå.¹⁰

Det finns också ett annat intressant mönster i svaren. Den grupp som angivit att de haft funderingar på att flytta till något annat land ändrar sina länderpreferenser något då frågan gäller en situation där de skulle bli tvungna att flytta. Då förändras preferenserna i denna grupp främst genom att andelen för Norge ökar medan flertalet andra länder minskar en eller ett par procentenheter.

Resultaten från 1991 års undersökning pekar i samma riktning. När frågan gäller tvångsflytt ökar de nordiska länderna sin andel och Norge framträder som det helt dominerande alternativet. Attraktionskraften hos Norge var dock inte lika stark 1991 som den är 2011, medan både USA och särskilt Australien hade lägre andelar 1991 än 2011. En liten del av skillnaden kan förklaras av att den äldsta åldersgruppen inte ingick i 1991 års studie. Den mer sannolika förklaringen ligger dock snarast i att Norge allmänt ökat sin attraktionskraft – ett land som lockar med en stark arbetsmarknad. Nedgången i intresse för Australien har redan tidigare påvisats.

Internationalisering av både arbete och fritid

”När det gäller främmande länders attraktionskraft dominerar de anglosaxiska länderna klart, särskilt bland yngre människor. I fråga om vad som kallats acceptans ligger dock Norden bättre till, främst genom att detta bland de äldre är ett prioriterat område. Mycket talar för att detta inte är en fråga om åldrar utan en fråga om generationsbetingade synsätt.” Dessa meningar utgjorde kärnan i slutsatserna från 1991 års undersökning av svenskarnas omvärldsorientering (Weibull och Rosengren, 1992). Frågan är hur den slutsatsen förhåller sig till det vi nu sett i motsvarande studie två decennier senare.

För det första stämmer det allmänna mönstret. USA och Storbritannien har en stark ställning när det gäller länder som man har funderat på att flytta till, medan de nordiska länderna står starkare då man måste flytta till ett annat land. Men det finns också klara förändringar. Den anglosaxiska världen har försvagats något genom att Australien blivit betydligt mindre attraktivt att flytta till än det var 1991. En andra avvikelse är att länder som står för en fritidskultur – Spanien och Thailand – har fått ökad betydelse både i fråga om preferens och om acceptans. Fritidskulturen kan vara en faktor med ökad betydelse bakom svenskarnas omvärldsorientering, sannolikt som en följd av det ökade resandet.

Också åldersmönstren är desamma men det finns en påtaglig ökning av funderingarna på att flytta utomlands i de yngre åldersgrupperna men också bland medelålders. För de yngre är det sannolikt arbete och studier utomlands som hägrar, bland äldre fritidsintresset. Det visar sig också finnas ett visst stöd för den generationshypotes som formulerades 1991, eftersom vi ser att intresset för att flytta idag ligger högre bland medelålders än vad det gjorde då. Det allmänna mönstret är emellertid att det generellt skett en ökad internationalisering i alla åldersgrupper, om än mycket lite bland de äldsta. Förklaringen till ökningen bland de äldre ligger i stor utsträckning i fritidskulturens ökade internationalisering, alltså äldres funderingar på åretruntboende på spanska solkusten eller det egna huset i Thailand.

Noter

- ¹ Det beräknas att ca två tredjedelar av de utvandrade svenskarna återinvandrar inom fem år, medan en tredjedel blir kvar utomlands (Westling, 2012).
- ² Den svenska statistiken är bristfällig när det gäller vilka länder svenskarna bosätter sig i (Westling, 2012).
- ³ Frågan ställdes första gången inom ramen för det så kallade Balticom-projektet (1990), finansierat av Kungliga Vetenskapsakademien, i syfte att studera om förändringar i Östeuropa påverkade svenskarnas bild av dessa länder (Weibull och Rosengren, 1992; jfr även Weibull och Lithner, 2001)
- ⁴ Det ska understrykas att populationen år 1991 bara omfattade personer mellan 15 och 75 år, vilket drar upp flyttningsbenägenheten något eftersom den är klart högre bland yngre än bland äldre. Se vidare not 1 om ålderskillnader.
- ⁵ En liknande undersökning har genomförts på uppdrag av mäklarfirman Fastighetsbyån i form av en webbenkät med 1000 svenskar mellan 20-65 år. Den visade att 65 procent av de tillfrågade funderat på att flytta till ett annat land. Av dem hade hälften ett varmare klimat som viktigaste skäl, drygt var fjärde motiverade det med miljöombyte och var tionde med jobb (Svenska Dagbladet 2012-05-23).
- ⁶ Den linjära regressionsanalysen med kön, ålder, utbildning, familjeklass och medborgarskap som oberoende variabler visade på följande betavärden för de tre signifikanta faktorerna: ålder -.28, social familjeklass .10 och medborgare .10. Den totala förklarade variansen var dock enbart tio procent.
- ⁷ Talen/skattningarna är dock inte helt jämförbara, eftersom åldersgruppen 76-85 år inte ingick i undersökningen 1991. Intresset att flytta till annat land begränsar sig i denna grupp till 4 procent, vilket drar ner genomsnittet för 2011 års undersökning (se not 4).

- ⁸ Till Storbritannien har även förts de som angivit England, Skottland eller Wales.
- ⁹ Som framgår av den tidigare frågan är det en mindre andel som har eller har haft några såda funderingar.
- ¹⁰ Om vi ska göra en strikt procentuell jämförelse borde möjligen också länderpreferenserna bland dem som funderat på att flytta bara räknas på dem som uppgivit något land. I så fall skulle de öka något, men den samlade bilden skulle inte förändras.

Referenser

- SOU 2010:40. *Cirkulär migration och utveckling*. Stockholm
- Weibull, Lennart (2008) En förändrad världsbild?. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Skilda världar*: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart, Lithner, Anders (2001) Grannar på avstånd – om Sverige och Polen. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Land, Du välsignade?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart, Rosengren, Karl Erik (1992) Svenskarna och omvärlden. Några resultat från Balticom-projektet. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Trendbrott?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart, Rosengren, Karl Erik (1993) Svenskarnas omvärldsorientering. Svenskarnas syn på andra länder 1990-1992. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Perspektiv på krisen*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart, Rosengren, Karl Erik (1995) Svenskarnas omvärldsorientering 1990-1994. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det gamla riket*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Westling, Folke (2012) *Svenskar bosatta utomlands. Sammanfattning*. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

Värdegrunder

VÄRDERINGSFÖRÄNDRINGAR I SVERIGE 1988-2011

HENRIK OSCARSSON

Politiska preferenser har sin grund i djupt liggande övertygelser och trosföreställningar (Rokeach 1973; van Deth & Scarbrough 1995). Människors värderingar står för stabilitet och oföränderlighet i en tid då opinionsförändringar ibland kan uppfattas som snabba och nyckfulla. Beständiga och varaktiga grundläggande värden är orienteringar som förändras långsamt – ofta inte med mindre än att äldre generationer byts ut mot nya – och ger stadga åt människors åsikter och attityder. Dessa *pre dispositioner* spelar en fundamental roll i alla delar av en opinionsbildningsprocess (Zaller 1992).

SOM-institutets kartläggning av utvecklingen av svenska folkets grundläggande värderingar sträcker sig tillbaka till 1980-talet. Mätningarna bygger på Milton Rokeachs (1973) teori om mänskliga värden. Rokeach urskilde 18 terminala och 18 instrumentella värden som han betraktade som universella och allmängiltiga för mänskligheten. De terminala värdena refererar till önskvärda existentiella mål (*end-states of existence*), såsom till exempel frihet, lycka, vänskap, inre harmoni och självförverkligande. De instrumentella värdena refererar till önskvärda sätt att uppträda (*modes of conduct*), som till exempel artig, modig, intellektuell och kärleksfull (Bennulf & Oscarsson 1996). SOM-institutet valde tidigt att begränsa sig till en kartläggning av Rokeachs terminala värden.

I den svenska versionen rymmer Rokeachs frågebatteri tjugosex värden som respondenterna får bedöma efter en femgradig skala från ”mycket viktigt” till ”inte alls viktigt”. Frågeformuleringen är ”Hur viktigt är följande saker för dig?”. SOM-institutet valde att till skillnad från Rokeach använda en graderingsteknik som innebär att svarspersonerna tar ställning till ett värde i taget. De ges alltså ingen möjlighet att väga olika värden mot varandra. Eftersom många värden uppfattas som mycket viktiga finns den huvudsakliga variationen i svaren mellan svarsalternativen ”mycket viktigt” och ”ganska viktigt” (Alwin & Krosnick 1985; Bennulf 1994).

Värdefulla svenskar

Lärdomarna från tidigare analyser av värderingsförskjutningar har varit att *värderingar är mycket stabila* och att *värderingsförändringar går mycket långsamt*. Och så ska det ju vara. Det hade varit svårt att hävda att vi mäter grundläggande värderingar om det vore stora fluktuationer. Analyser av värderingsförändringar bör främst användas till de breda penseldragen när samhällsvetare beskriver den generella

samhällsutvecklingen på längre sikt. Av den anledningen har SOM-institutet slutat med årliga mätningar av mänskliga värden. Numera finns värderingsbatteriet med i undersökningarna vart tredje år.

I tabell 1 redovisas utvecklingen av svenska folkets viktighetsbedömningar 1988-2011. Resultaten avser andelen som svarat att de tycker att värdet är ”mycket viktigt”. På fem i topp-listan över de viktigaste värdena återfinns *hälsa* (83 procent), *frihet* (81 procent), *familjetrygghet* (79 procent), *ärlighet* (79 procent) och *en värld i fred* (77 procent). De fem minst viktiga värdena är *makt* (5 procent), *frälsning* och *rikedom* (7 procent), *socialt anseende* (15 procent) och *teknisk utveckling* (20 procent). Resultaten är inte överraskande eftersom rangordningen av värdena har varit mycket stabila över tid. *Hälsa* och *frihet* ligger genomgående högt medan *rikedom*, *frälsning* och *makt* ligger lågt.

Stor stabilitet kännetecknar alltså svenska folkets värderingar. De värderingsförskjutningar som ägt rum i befolkningen som helhet är överlag blygsamma. Huvuddelen av värdena uppfattas som lika viktiga idag som för 25 år sedan. Men det finns tydliga undantag, och vi kommer att därför att fokusera på de fåtal värden där vi faktiskt kan se förskjutningar. Resultaten är svårtolkade – det tycks nämligen inte finnas någon teori om värderingsförändringar som duger särskilt bra att förklara förändringsmönstren för samtliga värden (Oscarsson 2005).

Bland de värden som tydligt blivit mindre viktiga är *en ren värld* som minskat i betydelse från 81 till 51 procent – hela trettio procentenheter – mellan 1988 och 2011. Värdet *en vacker värld* har minskat i ungefär samma omfattning, från 59 till 42 procent under samma period (se tabell 1). En möjlig tolkning av nedgången är att dessa båda värden sammanhänger med den tydligt minskade betydelse svenska folket tillskrivit miljön som viktigt samhällsproblem under perioden 1988-2011 (se inledningskapitlet i denna volym).

Värden som *landets säkerhet* och *en värld i fred* bedöms också som allt mindre viktiga. Utvecklingen är här lätt att knyta till en av de mest inflytelserika samhällsteorierna om värderingsförskjutningar – Ronald Ingleharts teori om den tysta revolutionen som förutspår en gradvis förskjutning från materialistiska till postmaterialistiska värderingar (Inglehart 1977). I takt med att generationer som vuxit upp i krigstider under knappa materiella förhållanden byts ut mot generationer som i större grad fått mer grundläggande behov av fysisk säkerhet och materiella omständigheter uppfyllda, kommer de materialistiska värderingarna att successivt minska i betydelse. *Landets säkerhet* och *en värld i fred* är just sådana materialistiska värderingar som teorin förutser skall minska i viktighet (Inglehart 1997).

Ett annat värde på tillbakagång under senare delen av 00-talet är *ärlighet*. Andelen svenskar som anser att *ärlighet* är ”mycket viktigt” har minskat från 89 procent till 79 procent, och huvuddelen av detta fall har ägt rum under det senaste decenniet. Motsvarande utveckling kan konstateras för *sann vänskap* som också noterar klart lägre viktighetsbedömningar i de tre senaste mätningarna 2006, 2008 och 2011. Om det handlar om verkliga värderingsförändringar är alltid svårt att bedöma när

Tabell 1 Svenska folkets viktighetsbedömningar av grundläggande mänskliga värden 1988-2011. Andel som uppfattar värdet som "mycket viktigt" (procent)

År	hälsa	en värld i fred	ärlighet	frihet	familjetrygghet	rättvisa	kännek	inre harmoni	sann vänskap	lycka	landets säkerhet	en ren värld	ett behagligt liv	en vacker värld	jämlikhet	självaktning	visdom	självförverkligande	ett liv fullt av njutning	ett spännande liv	teknisk utveckling	socialt anseende	rikeedom	frälsning	makt
1988	92	89	-	84	81	78	76	77	-	70	69	81	54	59	49	44	31	29	23	21	22	15	8	9	5
1990	93	91	-	89	84	83	77	78	80	70	75	79	55	59	54	45	37	33	26	26	34	18	9	8	6
1991	91	87	-	87	79	80	77	77	78	71	71	72	54	56	49	44	37	29	27	22	23	18	9	9	6
1992	91	90	89	86	82	84	76	78	80	71	72	76	58	57	55	46	39	32	26	25	27	19	8	7	6
1993	90	85	87	83	79	80	77	77	76	69	71	70	57	55	47	44	31	30	29	29	27	21	9	7	6
1994	87	88	85	85	78	83	77	76	73	67	72	70	54	57	52	42	38	33	30	29	33	19	10	9	9
1995	87	83	86	80	77	76	76	75	72	69	64	69	60	53	46	42	35	32	30	27	25	18	9	8	6
1996	87	85	86	83	84	80	76	77	74	70	66	68	58	53	49	44	37	32	30	28	21	19	11	9	7
1998	88	86	86	83	81	78	77	76	75	69	67	62	60	53	50	42	35	30	28	26	22	19	9	9	6
2000	89	87	87	85	83	81	77	77	75	67	69	64	60	51	56	44	36	33	30	24	24	18	9	9	5
2002	90	88	87	85	85	80	79	78	76	71	73	69	65	55	59	47	39	32	35	29	26	23	11	10	8
2004	88	84	85	83	83	76	77	75	74	67	66	57	62	47	53	42	33	29	32	26	24	19	9	8	6
2006	86	80	81	84	79	74	77	71	71	66	61	55	62	46	54	41	35	30	29	29	23	18	7	7	5
2008	86	81	82	81	80	72	76	73	69	66	61	57	61	44	48	37	31	24	28	24	23	16	8	7	6
2011	83	77	79	81	79	71	75	69	67	64	60	51	59	42	52	36	34	25	27	25	20	15	7	7	5
Genomsnitt 1988-2011	89	85	85	84	81	78	77	76	74	68	68	67	59	52	52	43	36	30	29	26	25	18	9	8	6
Förändring 1988-2011	-9	-12	-10	-3	-2	-7	-1	-8	-13	-6	-9	-30	+5	-17	+3	-8	+3	-4	+4	+4	-2	±0	-1	-2	±0
Årlig genomsnittlig förändring	-0,30	-0,45	-0,38	-0,18	-0,01	-0,43	-0,01	-0,30	-0,46	-0,24	-0,50	-1,19	+0,35	-0,72	0,12	-0,30	-0,12	-0,23	+0,16	+0,07	-0,27	-0,04	-0,05	-0,06	-0,03

Kommentar: Värdena har rangordnats efter den genomsnittliga andelen "mycket viktigt" under perioden 1988-2011. I SOM-undersökningen 1986 ingick ett mindre frågebatteri med Rokeach-frågor. De resultaten presenteras dock inte här.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1988-2011.

man har med enskilda indikatorer att göra eftersom språkbruk och innebörd också förändras över tid. Uttryck som var gångbara på 1980-talet kan för uppväxande generationer uppfattas som ålderdomliga.

I tidigare analyser har SOM-institutet uppmärksammat att individualistiska värderingar – i somliga analyser kallade esoteriska njutningsvärden eller hedonistiska värden – har ökat i betydelse bland svenskarna (Holmberg & Weibull 2007:28f). Hit hör värden som *ett liv fullt av njutning* och *ett behagligt liv*. Fram till och med 2002 fanns det en svagt ökande tendens att svenska folket bedömde dessa värden som allt viktigare. Såväl *ett behagligt liv* som *ett liv fullt av njutning* nådde sina högsta noteringar 2002 (65 respektive 35 procent). Men därefter har betydelsen av dessa värderingar blivit klart mindre igen (se tabell 1). Det är svårt att förklara varför utvecklingen för de individualistiskt orienterade värdena stannat upp och vänt tillbaka. Även det kanske tydligaste individualistiska värdet i Rokeach-batteriet – *självförverkligande* – visar också på en tydlig minskning i de senaste SOM-undersökningarna: 24 respektive 25 procent i 2008 och 2011 års mätningar är de lägsta hittills.

Värdet *jämlikhet* knyts ofta till grundläggande vänster-högeruppfattningar. Norberto Bobbio har övertygande lyckats argumentera för att människors divergerande syn på *jämlikhet* utgör fundamentet för vänster-högerdimensionen (Bobbio 1996). Ser vi till utvecklingen över tid tycks det möjligen ligga något i detta. *Jämlikhet* värderades relativt lågt i början av 1990-talet, växte sig mer betydelsefullt fram till millennieskiftet (högsta noteringen 59 procent 2002) för att sedan falla tillbaka igen. Med lite god vilja matchar tidsserien hyfsat de regeringsskiften vi haft under perioden.

Värderingsförändringar i olika generationer

Att försöka uppskatta livscykel-, generations- och periodeffekter på värderingar, attityder och beteenden är ett klassiskt angreppssätt i samhällsvetenskaplig forskning (Mason & Fienberg 1985). Men för att bli framgångsrik kräver man övern tillgång till stora mängder tvärsnittsdata som gärna täcker in flera generationers hela livsspann. SOM-institutets tidsserier över svenskarnas grundläggande värderingar är visserligen kvartssekellånga men i de här sammanhangen måste "tidsfönstret" på tjugofem år ändå betraktas som snävt. Ändå har serierna nu blivit så pass långa att det blivit möjligt att pröva på kohortanalyser i syfte att undersöka värderingsförändringar i olika generationer under perioden 1988-2011. Kanske kan kohortanalys vara ett sätt att skingra dimmorna för att bättre begripa sig på de värderingsförskjutningar som har ägt rum?

En generation definieras som en grupp personer som vuxit upp under likartade sociala, politiska och ekonomiska förutsättningar. Idén är att personer som tillhör samma generation delar gemensamma erfarenheter – oftast kopplade till grundläggande behov, fysisk säkerhet, materiella omständigheter, tillväxt eller teknik tillgång – som format dem under uppväxttiden. De olika erfarenheter som danat individer

som tillhör samma generation bör i så fall vara synliga även när individerna åldras. I en analys av generationsskillnader ska det därför finnas tydliga och distinkta skillnader i värderingar, preferenser och beteenden som kan knytas till de formativa erfarenheterna i ungdomsåren.

I litteraturen finns många sätt att definiera generationer (Zukin, Keeter et al. 2006; Tapscott 2009). Var gränserna ska dras mellan olika generationer och hur de ska benämnas är dock mycket omtvistat och varierar också från undersökning till undersökning beroende på vad som ska förklaras. Erfarenheten är dock att resultaten från analyser av generationsskillnader brukar vara mycket robusta för valet av kategoriseringar (Oscarsson & Persson 2010).

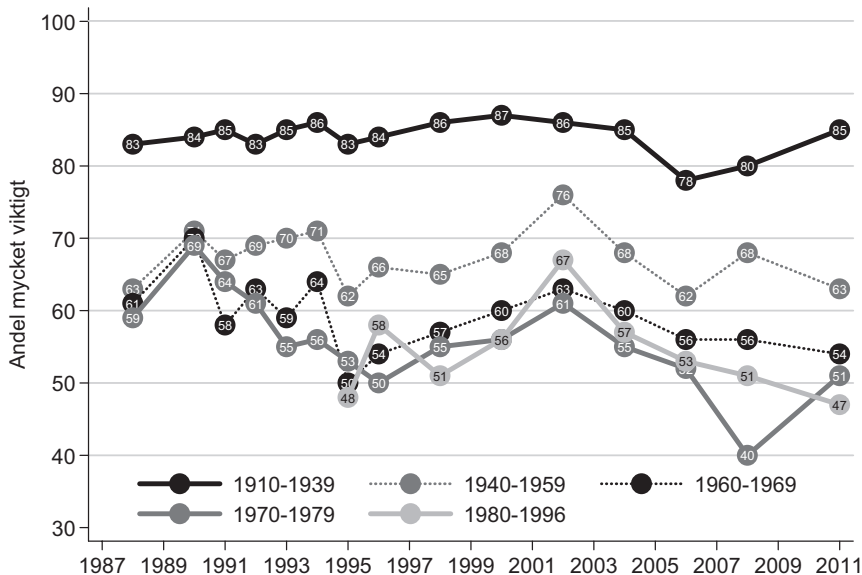
I den här värderingsanalysen har vi valt att urskilja fem generationer utan att ge dem olika namn: 1) personer födda före det andra världskriget (födda före 1939), 2) fyrtiotalister och femtiotalister (1940-1959), 3) sextiotalister (1960-1969), 4) sjuttiotalister (1970-1979) och 5) personer födda senare än 1980. Dessa kategorier motsvarar ganska väl flera av de mest populära generationsindelningarna som används i forskning om generationseffekter (Wass 2008). Det enorma datamaterialet om svenska folkets värderingar skulle räcka till för att genomföra ett mycket stort antal analyser. Analyserna i det här kapitlet får betraktas som en första kartläggning, ett slags aptitretare när det gäller hur materialet kan berika forskningen om värderingsförskjutningar i olika generationer.

I figurerna 1-7 redovisas utvecklingen över tid inom de fem generationerna för de sju värden som i tidigare analyser har visat sig vara bland de viktigaste när det gäller att porträttera värderingsförskjutningar i Sverige och de som brukar vara de mest generationsskiljande (Bennulf & Oscarsson 1996; Oscarsson 2003; Oscarsson 2005).

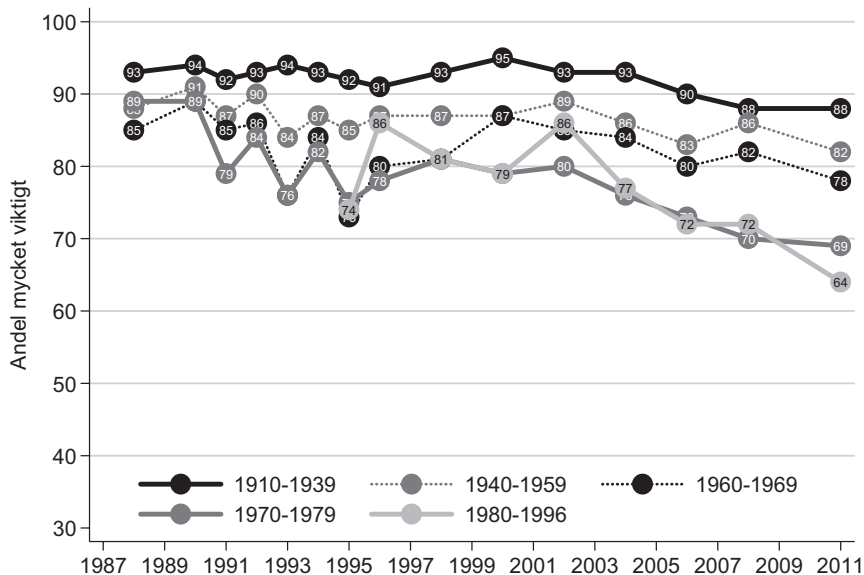
De två första värdena vi redovisar är de materialistiska värderingarna *landets säkerhet* och *en värld i fred*. Det är de två värden som alltid har uppfattas som klart viktigare bland äldre än bland yngre personer. Mycket riktigt visar det sig att personer födda före det andra världskriget värderar *landets säkerhet* klart högre än ”rekordårsgenerationen” födda under 1940- och 1950-talet, som i sin tur värderar *landets säkerhet* högre än yngre generationer (se figur 1). Kohortanalysen visar också att förkrigstidsgenerationen värderar landets säkerhet lika högt idag som för ett kvartssekel sedan; viktighetsbedömningarna är stabila över tid inom denna generation. Vi kan sluta oss till att det är demografiska förändringar – yngre generationer avlöser de äldre – och värderingsförskjutningar inom de yngre generationerna som tillsammans står bakom den minskade betydelsen av landets säkerhet.

Det närbesläktade värdet *en värld i fred* – som också kan knytas till erfarenheter från uppväxtförhållanden med större knapphet och större fysisk osäkerhet – visar ett mycket likartat mönster som för *landets säkerhet*. Förkrigsgenerationen värderar fred klart högre än yngre generationer och förändringarna över tid bland de äldsta är blygsamma (se figur 2). I de yngre generationerna är värderingsförändringarna mer dramatiska: bland personer födda senare än 1980 har betydelsen av *en värld i fred* minskat från 86 procent 2002 till 64 procent 2011.

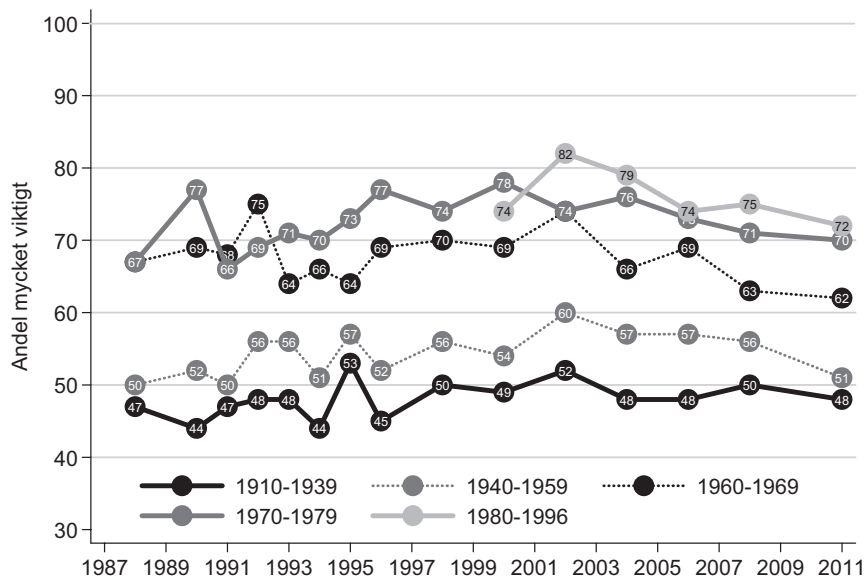
Figur 1 Viktighetsbedömningar av landets säkerhet 1986-2011 i fem generationer (procent)

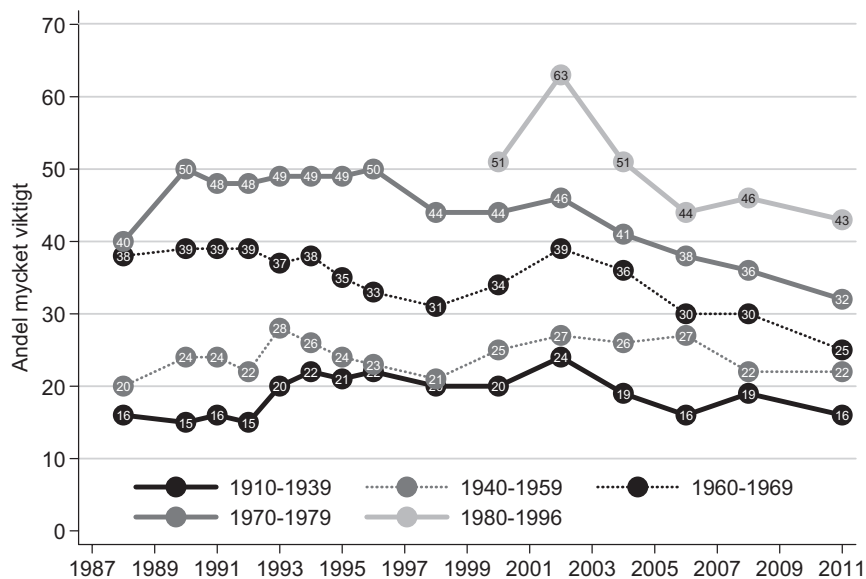
Figur 2 Viktighetsbedömningar av värld i fred 1986-2011 i fem generationer (procent)

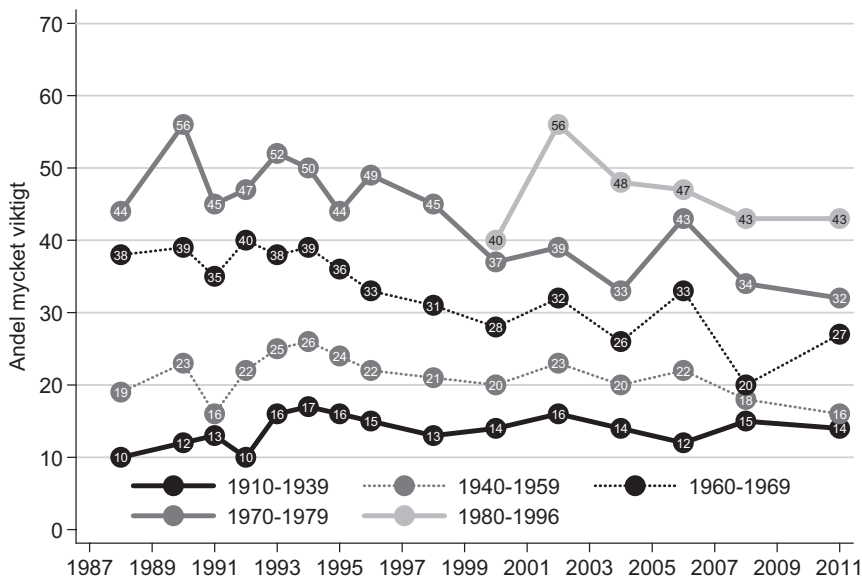
Figur 3 Viktighetsbedömningar av *behagligt liv* 1988-2011 i fem generationer (procent)

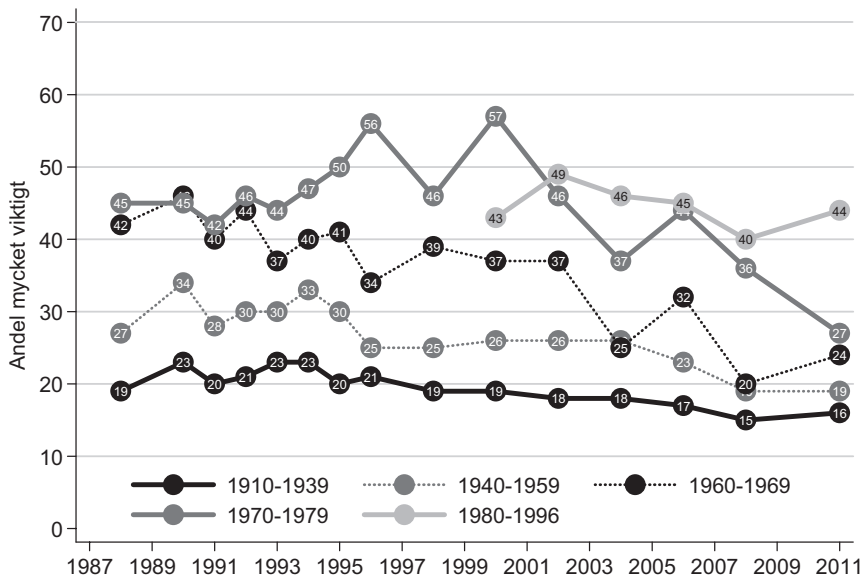
Figur 4 Viktighetsbedömningar av *ett liv fullt av njutning* 1986-2011 i fem generationer (procent)

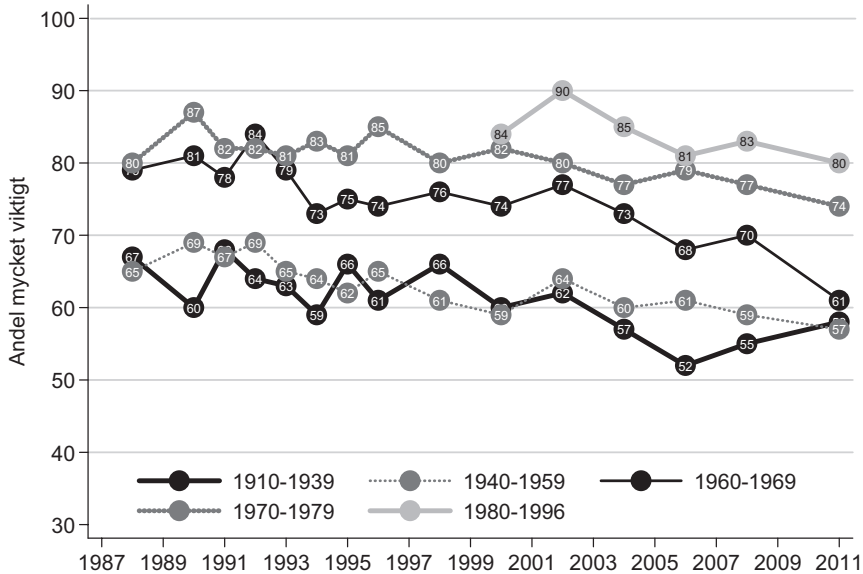
Figur 5 Viktighetsbedömningar av *spännande liv* 1986-2011 i fem generationer (procent)

Figur 6 Viktighetsbedömningar av *självförverkligande* 1986-2011 i fem generationer (procent)

Figur 7 Viktighetsbedömningar av lycka 1986-2011 i fem generationer (procent)

Kommentar till figur 1-7: Resultaten är hämtade från nationella SOM-undersökningar 1988-2011. Figurerna visar andelen som betraktar värdet som "mycket viktigt" i fem olika generationer. Alla datapunkter i figurerna bygger på minst 100 svarspersoner. Observera att skalan på y-axeln inte startar från noll i figurerna 1, 2, 3 och 7. Diagrammen har dock anpassats så att de täcker in ett lika stort intervall (figurerna 1, 2, 3 och 7 löper från 30 till 70 procent och figurerna 4, 5 och 6 från 0 till 70 procent). I 1986 års nationella SOM-undersökning ingick Rokeachs värdeskalor men enbart för ett begränsat antal värden. Eftersom resultaten från 1986 avviker från de undersökningar där alla 25 värdena ingår i batteriet har vi valt att exkludera 1986 från analysen.

Så långt de värden som uppfattas viktigare i äldre än yngre generationer. De fem övriga värdena är typiska ungdomsvärden som alltid har bedömts vara viktigare bland yngre än bland äldre. Kohortanalysen kan berätta i vad mån dessa bedömningar är stabila över tid inom generationerna eller om det äger rum värderingsförskjutningar. Parallella förändringar i olika generationer kan indikera närvaro av livscykeffekter, det vill säga att vissa värden blir mer eller mindre viktiga som ett resultat av ökad ålder.

Värderingsförändringarna när det gäller *ett behagligt liv* uppvisar stor stabilitet inom de olika generationerna samtidigt som det är tydliga generationsskillnader (se figur 3). Värdet av *ett behagligt liv* uppfattas som viktigare i yngre än äldre generationer. År 2011 var det 72 procent av personer födda 1980-1996 som ansåg att *ett behagligt liv* var "mycket viktigt". Motsvarande andel bland personer födda 1910-1939 var 48 procent.

Även när det gäller *ett liv fullt av njutning* sorterar generationerna i ”rätt” ordning: 1980- och 1990-talisterna värderar njutning högst och förkrigsgenerationen lägst (se figur 4). Liksom med de andra värdena är värderingsförändringarna inom de äldre generationerna mer blygsamma; här dominerar bilden av stabilitet, medan yngre generationer uppvisar en större variation över tid. Under det senaste decenniet har *ett liv fullt av njutning* värderats allt lägre av de tre yngsta generationerna i vår analys; som exempel har sextiotalisternas viktighetsbedömningar minskat från 39 till 25 procent.

Ett spännande liv är också klart viktigare ju yngre generation en individ tillhör (se figur 5). Även här har de två äldsta generationerna varit mer stabila i sina uppfattningar medan det varit större värderingsförskjutningar bland sextiotalister och sjuttiotalister. Här kan vi tydligt se att ett spänningsfyllt liv har blivit mindre viktigt under perioden 1988-2011. Bland sjuttiotalisterna har andelen som tycker att det är mycket viktigt med *ett spännande liv* minskat från 56 procent 1990 till 32 procent 2011. I den yngsta generationen födda efter 1980 är det viktigare med ett spännande liv (43 procent 2011) och här finns ännu inte några tecken på förändrade viktighetsbedömningar. Misstanken kan vara att de flesta i denna generation alltjämt är yngre än 30 år och fortfarande värderar ett spännande liv högt inte för att de tillhör just denna generation utan helt enkelt för att de är unga. En analys av värderingsförändringar måste ta hänsyn till att många av generationsskillnaderna kan bero på var människor befinner sig i sin livscykel (fysisk ålder) snarare än i vilken tid de råkat födas.

Även när det gäller *självförverkligande* avslöjar kohortanalyserna samma utveckling, ja kanske till och med ännu mer dramatiskt: Sedan år 2000 har betydelsen av *självförverkligande* minskat med trettio procentenheter bland 1970-talisterna, från 57 till 27 procent (se figur 6). Sextiotalisterna och sjuttiotalisterna håller med andra ord på att i snabb takt värderingsmässigt närma sig sina föräldrar som föddes på 1940- och 1950-talen och även sina mor- och farföräldrar födda före det andra världskriget. Generationsskillnaderna är fortfarande kvar men gapen håller på att slutas, kanske för att en stor andel av sextiotalister och sjuttiotalister hunnit bli 40-50 år gamla.

Betydelsen av *lycka*, slutligen, har minskat inom alla generationer, framför allt under det senaste decenniet och allra mest bland sextiotalisterna, från 77 procent 2002 till 61 procent 2011 (se figur 7). Det är bara de allra äldsta, förkrigsgenerationen, som går mot strömmen; i denna grupp har betydelsen av *lycka* tvärtom blivit större. Andelen som uppfattar *lycka* som mycket viktigt har ökat från 52 procent 2006 till 58 procent 2011.

Stabilitet och förändring i värderingar

Slutsatsen av våra kohortanalyser har visat att det existerar bestående och tydliga skillnader i värderingar mellan olika generationer. Svenska folkets viktighetsbedömningar tycks till en del bero på vilka omständigheter och levnadsvillkor som

rådde vid den tidpunkt då man föddes. Samtidigt är det tydligt – främst illustrerat av tendensen till parallella och samtidiga förändringar inom alla generationer – att det också finns livscykeffekter, det vill säga att värderingar förändras allteftersom människor blir äldre. Det som har påverkat de olika generationerna under de senaste tjugofem åren är att individerna som ingår i dem har blivit i genomsnitt tjugofem år äldre. En serie av regressionsanalyser (som inte redovisas här) kan bekräfta att det finns effekter av individers ålder – livscykeffekter – på svenska folkets viktighetsbedömningar av olika värden som är oberoende av generationstillhörighet. Värderingar tycks alltså *samtidigt* ha olika ingångsvärden i olika generationer *och* förändras långsamt över tid i takt med att individer åldras. Så som nästan alltid är fallet drar vi slutsatsen att det är *både* livscykeffekter och generationseffekter som bidrar till att skapa förändringarna i svenska folkets grundläggande värderingar under perioden 1988-2011.

Bakom den överväldigande stora aggregerade stabiliteten i svenska folkets värderingar vi har visat i det här kapitlet finns även stora inslag av föränderlighet. Denna föränderlighet är tecken på att alla slags värderingar inte är helt stabila inom olika generationer, något som står i strid med grundantaganden inom värderingsforskningen. Vad människor anser vara viktigt förändras genom livet. I takt med att människor åldras sker värderingsförändringar som framför allt innebär att utpräglade ungdomsvärden som till exempel njutning, självförverkligande och lycka blir mindre viktiga. Under det kvartssekel SOM-institutet har haft möjlighet att kartlägga svenska folkets värderingar är det framför allt sextio- och sjuttioalstgenerationerna som genomgått en snabb värderingsförskjutning som innebär att de har blivit mer lika sina föräldrar. Det kommer att bli spännande att fortsätta följa dessa generationer till pensionsåldern.

Referenser

- Alwin, Duane F. & Jon A. Krosnick (1985). "The Measurement of Values in Surveys: A Comparison of Ratings and Rankings." *Public Opinion Quarterly* 49: 535-552.
- Bennulf, Martin (1994). *Miljöopinionen i Sverige*. Lund, Dialogos.
- Bennulf, Martin & Henrik Oscarsson (1996). Värdelösa ungdomar? I Jarlbro, Gunilla, Red. (1996). *Ungdomars opinioner. SOM-rapport 15*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Bobbio, Norberto (1996). *Left & Right. The Significance of a Political Distinction*. Cambridge, Polity Press.
- Holmberg, Sören & Lennart Weibull, Red. (2007). *Det nya Sverige. SOM-rapport 41*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Inglehart, Ronald (1977). *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton, Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald (1997). *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton, Princeton University Press.

- Mason, William M. & Stephen E. Fienberg (1985). *Cohort analysis in social research: beyond the identification problem*. New York, Springer-Verlag.
- Oscarsson, Henrik (2003). Våra grundläggande värderingar. I Holmberg, Sören & Lennart Weibull, Red. (2003). *Färfångans marknad. SOM-rapport 33*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Oscarsson, Henrik (2005). Om individualisering. I Bjereld, Ulf, Marie Demker, Jan Ekecrantz & Ann-Marie Ekengren, Red. (2005). *Det hyperindividualiserade samhället*. Umeå, Borea.
- Oscarsson, Henrik & Mikael Persson (2010). Unga väljare i Sverige. I Wohlgemuth, Daniel, Red. (2010). *FOKUS10: En analys av ungas inflytande*. Stockholm, Ungdomsstyrelsen.
- Rokeach, Milton (1973). *The Nature of Human Values*. New York, The Free Press.
- Tapscott, Don (2009). *Grown up digital: how the net generation is changing your world*. New York, McGraw-Hill.
- Van Deth, Jan W. & Elinor Scarbrough, Red. (1995). *The Impact of Values*. Oxford, Oxford University Press.
- Wass, Hanna (2008). *Generations and turnout. Generational effect in electoral participation in Finland*. University of Helsinki, Department of Political Science.
- Zaller, John (1992). *The Nature and Origins of Mass Opinions*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Zukin, Cliff, Scott Keeter, M Andolina, K Jenkins & M X. Delli Carpini (2006). *A new engagement?: political participation, civic life, and the changing American citizen*. Oxford; New York, Oxford University Press.

DEN SOCIALA TILLITEN – HÅLLER VI PÅ ATT TAPPA DE UNGA?

MARIA OSKARSON OCH BO ROTHSTEIN

För nu två decennier sedan såg ett nytt begrepp inom samhällsvetenskapen dagens ljus, nämligen *socialt kapital*. Men detta förstås vanligen tillgångar som består av nätverk där det finns tillit mellan aktörerna, det vill säga som är just sociala till sin natur. Forskningen om socialt kapital har närmast varit explosionsartad under dessa två decennier. Som exempel kan nämnas att de svenska universitetsbibliotekens gemensamma sökkatalog – Libris – uppvisar nu mer än 500 böcker med termen ”social capital” i titeln. Antalet artiklar publicerade i etablerade vetenskapliga tidskrifter uppgår till över tiotusen.

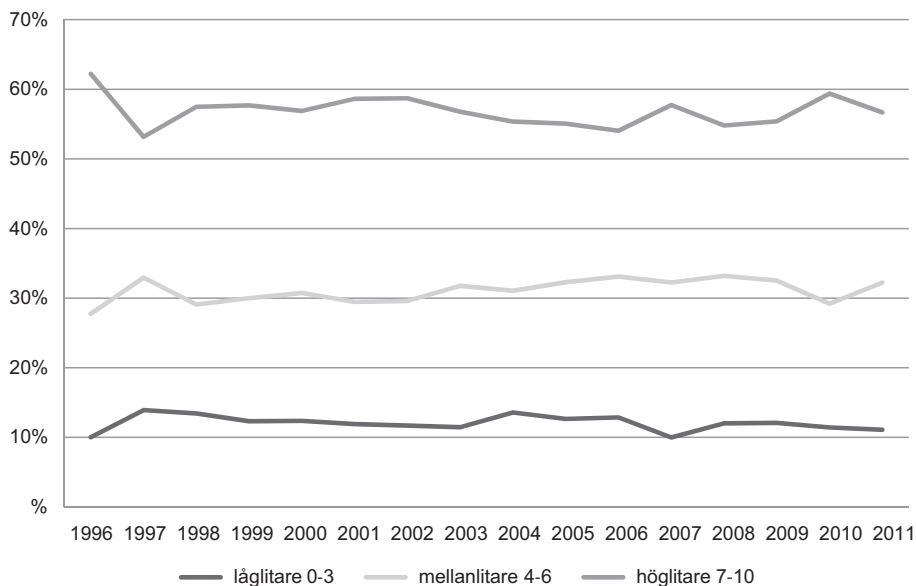
Skälet till detta starkt ökande intresse för forskning om det sociala kapitalet är att den empiriska forskningen visat att detta slags ”kapital” utgör en väsentlig tillgång för såväl individer, organisationer som hela samhällen. Samhällen med ett högt socialt kapital har som regel bättre fungerande demokratiska institutioner, lägre korruption, högre ekonomiskt och även ett mera jämt fördelat välstånd samt klart bättre befolkningshälsa för att nu bara nämna några av de mest centrala faktorer som analyserats (Castiglione, van Deth, and Wolleb 2008; Svendsen and Svendsen 2009).

Även på individnivå hittar man som regel tydliga samband mellan högt socialt kapital (det vill säga att individen har relativt omfattande sociala nätverk som hon eller han uppfattar sig kunna lita på) och företeelser som hög utbildning, hög inkomst, låg arbetslöshet och bättre hälsoläge (Uslaner 2002). De teoretiska modeller som försöker förklara dessa samband är också de relativt nya och handlar om att social tillit och nätverk underlättar för människor att realisera viktiga gemensamma mål där det finns en konflikt mellan kortsiktigt egenintresse och ett mera långsiktigt allmänintresse. Ett enkelt exempel kan vara frågan om att agera miljövänligt genom att välja att källsortera sitt hushållsavfall. Att göra så lönar sig emellertid bara, det vill säga bidrar bara till att förbättra miljön, om man kan lita på att tillräckligt många andra i ens samhälle också väljer att källsortera (Rothstein 2003). Tillit andra människor kan därför förstås som ett slags sammanhållande kitt i samhället (Fukuyama 1995).

Med start 1996 har SOM-institutet mätt i vilken grad personer som bor i Sverige anser att de i allmänhet kan lita på andra människor. Från de studier som gjordes innan SOM institutet började mäta 1996 kan vi se att uppfattningen om andra människors pålitlighet har varit stabilt hög sedan den första mätningen 1981, för nu 30 år sedan. I SOM-institutets undersökning av graden av mellanmänsklig tillit i det svenska samhället ställs frågan: ”Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att

lita på människor i allmänhet?”. Svartalernativet har utformats som en 0-10 skala där 0 markerats med ”Det går inte att lita på människor i allmänhet” och 10 med ”Det går att lita på människor i allmänhet”. I tolkningen av svaren har de som fyllt i 0-3 på skalan klassificerats som ”låglitare”, de som fyllt i 4-6 som ”mellanlitare” och de som kryssat i någon av rutorna 7-10 som ”höglitare”. Resultatet redovisas i figur 1.

Figur 1 Utvecklingen av social tillit i Sverige 1996-2011 (procent)

Källa: Riks-SOM-undersökningarna 1996-2011.

Social tillit är som framgår av figur 1 ovan en av de mest stabila företeelser man kan mäta i den svenska opinionen. Den är till exempel okänslig för såväl ideologiska som ekonomiska konjunkturer. Det finns här anledning att framhålla att personer som bor i Sverige i likhet med innevanarna i de övriga nordiska länderna är de som regelbundet visar sig ha högst nivå på den sociala tilliten (Uslaner 2002). I en undersökning som utförts av det omfattande internationella forskningsprogrammet World Value Survey (WVS) har representativa urval av befolkningen i mer än femtio länder fått svara på en större enkät där en fråga om mellanmänsklig tillit ingått. Frågan som ställts är på forskarspråk dikotom vilket innebär att svarsalternativen enbart getts två alternativ: Antingen att de instämmer i påståendet att man ”i allmänhet kan lita på de flesta människor” eller att de instämmer i påståendet att ”man kan inte vara nog försiktig i sina kontakter med andra människor”. I den

senaste mätningen som utfördes under perioden 2004-2005 blir resultatet följande. Av de sammanlagt 79 801 personer som intervjuades i de 57 länder som ingick i undersökningen svarade enbart 26 procent att de anser *att man kan lita på de flesta andra människor* medan hela 74 procent uppgav att de ansåg att *man kan inte vara nog försiktig i sina kontakter* med andra människor.

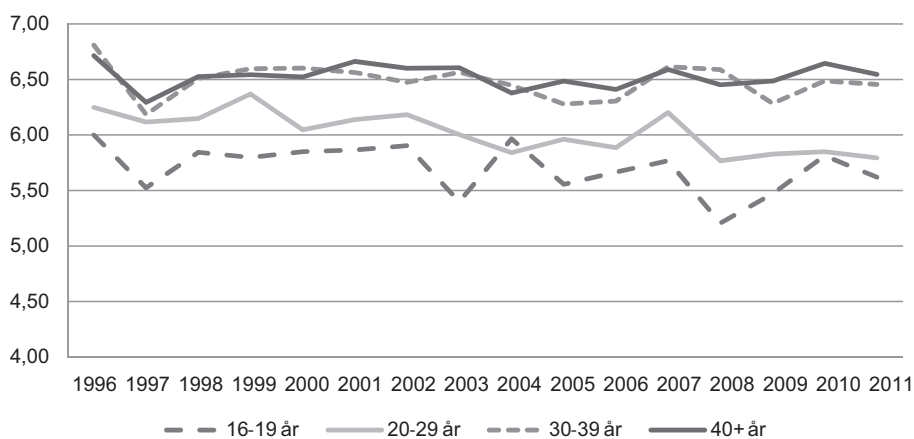
I ett globalt perspektiv är således hög mellanmännisklig tillit något tämligen sällsynt. Lägst social tillit enligt denna undersökning återfinns i länder som Turkiet och Rwanda (5 procent), Peru (6 procent) och Ghana (9 Procent). Högst social tillit enligt WVS återfinns i länder som Finland (59 procent), Sverige (68 procent) och Norge (74 procent) (Medrano 2009). Den höga sociala tilliten i de nordiska länderna har alltmer kommit att ses som en av dessa länders viktigaste tillgångar och som en förklaring till deras kombination av högt ekonomiskt välstånd och en jämförelsevis ambitiös välfärdspolitik.

En rad internationella studier har emellertid visat på sjunkande mellanmännisklig förtroende, och att framförallt yngre generationer har klart lägre förtroende än äldre (Rahn and Transue 1998). Vad som skapar mellanmännisklig tillit har diskuterats genom åren, men en viktig förklaring har visat sig vara hur samhällets institutionella uppbyggnad är utformad (Kumlin and Rothstein 2005; Rothstein and Uslaner 2005). Medborgare i skandinaviska välfärdstater har visat sig hys högre tilltro för sina medmänniskor än i andra, i övrigt jämförbara länder, något som visat sig hänga samman just med utformningen av välfärdstatens institutioner (Rothstein 2003). Den svenska välfärdstaten har emellertid på många sätt och vis förändrats under de senaste decennierna. Inte minst har den svenska skolan varit omdebatterad och kritiserad för att i allt ökad utsträckning reproducera ett samhälle baserat på uppdelning i sociala klasser snarare än att kompensera för detta (Almer 2012). Sverige har numera också en förhållandevis hög ungdomsarbetslöshet.

Grundläggande förhållningssätt såsom mellanmännisklig förtroende har i vissa studier ansetts grundläggas i unga år genom socialisation och tidiga erfarenheter, för att sedan bestå livet ut (Uslaner 2002). Andra har visat på att det är individers erfarenheter av rättvisa och hederliga samhällsinstitutioner som skapar social tillit och för unga människor handlar detta i hög grad om hur man uppfattar skolan som en samhällsinstitution (Dinesen 2010; Dinesen 2011). I båda fallen kan man betrakta generationsskillnader i mellanmännisklig förtroende som ett orosmoln. Detta innebär att varje generations mellanmänniskliga förtroende präglats av det samhälle i vilket de växt upp och socialiserats. Detta skulle då innebära att den utveckling mot lägre grad av jämlikhet och lägre grad av generositet och universalism som vi sett i Sverige sedan mitten av 1990-talet i delar av den svenska välfärdspolitiken skulle återspeglas i generationsskillnader mellan dem som föddes på 1980-talet eller senare, och äldre generationer. Detta skulle i så fall tyda på att det är generations-specifika erfarenheter snarare än ungdom som ligger bakom det mellanmänniskliga förtroendet även i Sverige.

Sverige uppvisar således generellt sett inte den sjunkande trend avseende det mellanmännsliga förtroendet som exempelvis Robert Putnam pekat på i USA (Putnam 2000). Tvärtom, figur 1 visar som ovan nämnts snarast en förbluffande stabilitet. Men att det genomsnittliga mellanmännsliga förtroendet är stabilt säger inte nödvändigtvis emot att det skulle kunna finnas ålders- eller generationsskillnader även i Sverige. Figur 2 visar det genomsnittliga mellanmännsliga förtroendet på skalan mellan 0 och 10 för olika åldersgrupper. Gruppen som är 40 år eller äldre har slagits samman här, eftersom variationen mellan dessa åldergrupper är försumbar.

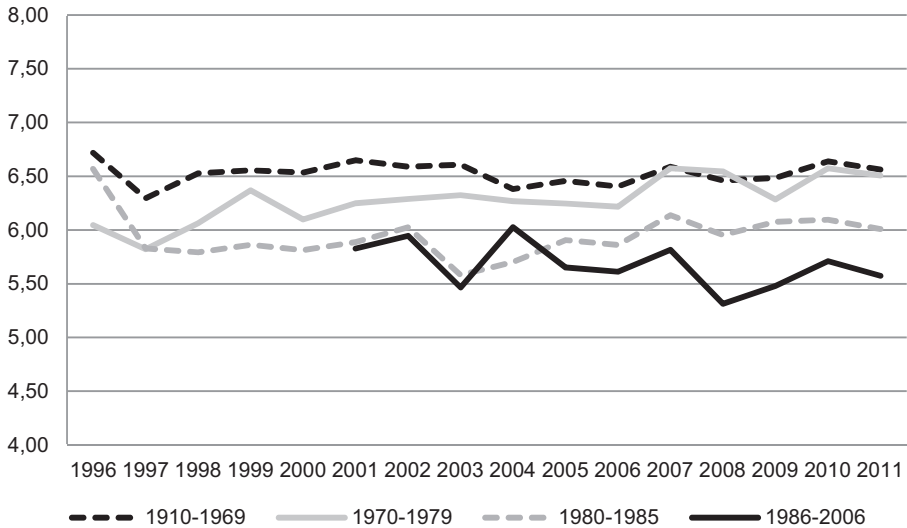
Figur 2 Social tillit. Medelvärden (0-10) i olika åldersgrupper 1996-2011

Källa: Riks-SOM-undersökningarna 1996-2011.

Under hela perioden 1996-2011 uppvisar de yngsta åldersgrupperna 16-19 år och 20-29 år klart lägre genomsnittligt social tillit än de som är 30 år eller äldre, som i mångt och mycket har samma genomsnittliga tillit till andra människor som de som är äldre. Detta kan tolkas som en livscykeffekt där förtroendet hänger samman med att vara etablerad i vuxenlivet, medan man som ung är mer osäker. Men, kurvorna för de två yngsta åldersgrupperna i figur 2 visar en sjunkande tendens, vilket innebär att skillnaderna mellan dem och åldersgrupperna över 30 år ökar. Att detta kan ses som en generationseffekt framgår av figur 3 där det mellanmännsliga förtroendet redovisas per generation i stället för åldersgrupp. Även här är de äldre generationerna sammanslagna.

Figur 3 Mellanmänniskt förtroende. Medelvärden (0-10) i olika födelsekohorter 1996-2011

Källa: Riks-SOM-undersökningarna 1996-2011.

Figur 3 visar på tydliga generationsskillnader i så motto att de som är födda under 1980-talet eller senare uppvisar ett klart lägre mellanmänniskt förtroende än äldre generationer. De födda på 1970-talet uppvisade relativt sett lågt förtroende i periodens början, men blir efter ca 10 år (2006) mer lika de äldre generationerna, vilket ligger i linje med hypotesen om etablering i samhället som en förklaring till ålderskillnader. Generationerna födda före 1970 visar å andra sidan mycket liten spridning under hela perioden, men de har också varit med åtminstone 25-30 år under hela undersökningsperioden. Även om de som är födda mellan 1980 och 1985 uppvisar en något ökande trend, ligger de konstant lägre än dem födda på 1970-talet.

Vi har alltså dels en ålderseffekt som innebär att de yngsta åldersgrupperna generellt har lägre förtroende än de från 30 år och äldre. Men vi har också en generationseffekt som innebär att de som är födda efter ca 1980 har lägre förtroende än de som föddes tidigare, även vid samma ålder. Om vi ställer detta i perspektiv av forskningen som visar på betydelsen av välfärdsstatens utformning så kan man inte utan skäl anta att de förändringar av välfärdsstatens institutioner som vi beskrivit ovan spelat in när det gäller den minskande sociala tilliten bland de yngre i det svenska samhället. Hur stort detta problem är, eller kan bli i framtiden, kan man bara spekulera om. Men det kan finnas skäl att fundera över om denna utveckling innebär att det svenska samhället håller på att långsamt försvinna en av sina viktigaste tillgångar, nämligen dess jämförelsevis höga sociala tillit. Materiellt sett har Sverige aldrig varit så rikt som

nu, men vi skapar samtidigt alltfler unga människor som anser att man i allmänhet inte kan lita på andra människor. Det kan, om man följer forskningens resultat, bero på att en ökande andel av den unga generationen uppfattar samhällets institutioner, inte minst skolan och arbetsmarknadens institutioner, som orättfärdiga. Problemet är att med tillit är det nämligen också så att när den väl har krackelerat har den ofta visat sig synnerligen svår att lappa ihop.

Referenser

- Almer, Synnöve. 2012. Kunskapsklyftorna ökar i skolan. *Skolvärlden* 2012-05-03
- Castiglione, Dario, Jan van Deth, and Guglielmo Wolleb, eds. 2008. *Handbook of Social Capital*. Oxford: Oxford University Press.
- Dinesen, Peter Thisted. 2010. Upbringing, Early Experiences of Discrimination and Social Identity: Explaining Generalised Trust among Immigrants in Denmark. *Scandinavian Political Studies* 33 (1): 93-111.
- Dinesen, Peter Thisted. 2011. Where you come from or where you live? : Examining the cultural and institutional explanation of generalized trust using migration as a natural experimen. *European Sociological Review* 6 (4).
- Fukuyama, Francis. 1995. *Trust: The social virtues and the creation of prosperity*. New York: Free Press.
- Kumlin, Staffan, and Bo Rothstein. 2005. Making and Breaking Social Capital. The Impact of Welfare State Institutions. *Comparative Political Studies* 38 (4): 339-365.
- Medrano, Jaime Díez. 2009. "Interpersonal trust." JDS Data bank. <http://www.jdsurvey.net/jds/jdsurveyActualidad.jsp?Idioma=I&SeccionTexto=0404&N OID=104>
- Putnam, Robert D. 2000. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Rahn, Wendy M., and John E. Transue. 1998. Social Trust and Value Change: The Decline of Social Capital in American Yourth, 1976-1995. *Political Psychology* 19 (3): 545-563.
- Rothstein, Bo. 2003. *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS Förlag.
- Rothstein, Bo, and Eric M. Uslaner. 2005. All for All. Equality, Corruption and Social Trust. *World Politics* 58 (3): 41-73.
- Svensden, Gert T., and Gunnar L. H. Svensden. 2009. *Handbook of social capital : the troika of sociology, political science and economics*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Uslaner, Eric M. 2002. *The Moral Foundation of Trust*. New York: Cambridge University Press.

VÄRLDSRELIGIONER I SVERIGE

LENNART WEIBULL

I mars 2011 anställde Fryshuskyrkan i Stockholm en islamsk imam. Fryshuskyrkan som är en del av Sofia församling i Svenska kyrkan såg anställningen som en del i sitt mångfaldsarbete. Den nyanställde konstaterade att han ”genom Sofia församling” skulle få möjlighet att ”föra dialog om hur vi kan leva i fredlig samlevnad utan hat och hot, och se på varandra som medmänniskor, oavsett religion och andra skillnader”.¹ Som väntat väckte beslutet kritik. Prästen och teologie doktorn Annika Borg menade i ett inlägg på debattsajten Newsmill att ”det är viktigt med respekt mellan religioner”, men att det inte innebär att ”vi har samma religion och (kan) sopa alla skillnader i gudsuppfattningar och teologi under mattan”. Hon ställde frågorna: ”Och hur ser andra religioners ledare på detta? Rabbinerna till exempel. Underlättar det här religionsdialogen eller försvårar det istället?” (Newsmill, 2011-03-04).

Debatten om imamen i Svenska kyrkan illustrerar hur världsreligionerna får en alltmer accentuerad roll i Sverige. Men det finns även en längre historia. Efter kristendomen är judendomen den äldsta världsreligionen i Sverige med rötter i 1500-talet, men det dröjde ända till 1870 innan judar fick fulla medborgerliga rättigheter. Sedan 1960-talet har förändringen av det religiösa landskapet skett mycket snabbt, inte minst som en följd av invandring. Islamska moskéer finns sedan länge i Sverige och 2007 invigdes en tio meter hög staty av Buddha på berg nära orten Fredrika i Västerbotten. Frågan är vad det förändrade landskapet betyder för svenska folkets inställning till religion, inte minst synen på kristendomen. I debatten efter Sofia församlings beslut att anställa en imam talade kritiker om Svenska kyrkan som ”en kyrka i fritt fall” (Svenska Dagbladet, 2012-03-12). Under samma period har dessutom religionskritiken accentuerats, i Sverige genom Förbundet Humanisterna, men framför allt internationellt (Dawkins, 2006; Onfray, 2006).

Den pågående utvecklingen i det religiösa landskapet ställer många frågor om hur människor uppfattar de olika religionerna och deras kritiker. I det följande är avsikten att på grundval av den nationella SOM-undersökningen 2011 belysa svenskarnas syn på ett antal världsreligioner och relatera den till deras gudsuppfattning och religiösa aktivitet. Genom att SOM-undersökningen redan 2005 ställde en motsvarande fråga finns även möjlighet att belysa förändringar över tid.

Synen på fem världsreligioner 2011

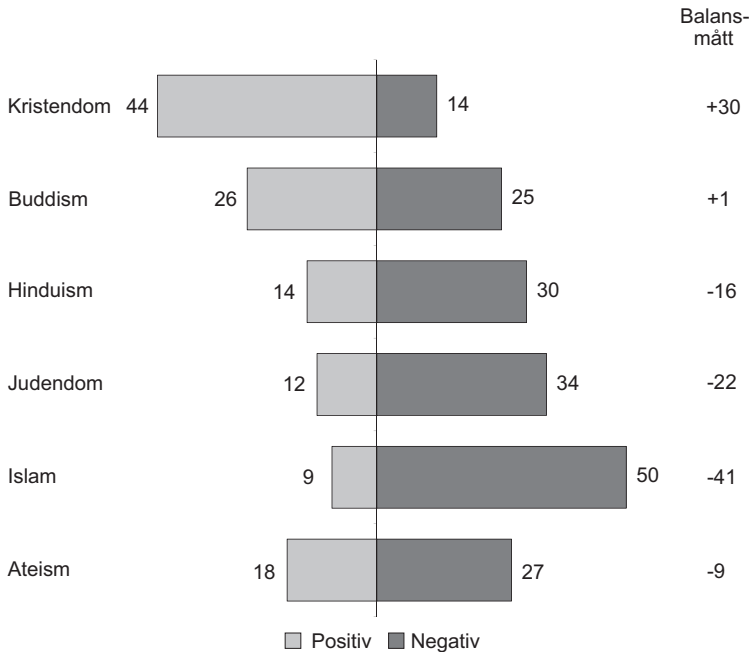
Att ställa frågor om synen på religion anses ofta vara svårt. Religion är för många ett känsligt område. Erfarenheten från de nationella SOM-undersökningarna har

dock visat att frågor om olika religiösa aktiviteter, som exempelvis bön till Gud, har fungerat i den meningen att få respondenter har hoppat över dem (Weibull och Strid, 2011). Den fråga som ställdes i undersökningen 2011 om synen på religioner gäller vilken *inställning* svarspersonerna hade till olika ”världsreligioner och trosuppfattningar”. I frågan anges de fem världsreligionerna Kristendom, Buddhism, Hinduism, Judendom och Islam samt som trosuppfattning även ateism. För var och en skulle svarspersonerna svara på en skala från 0 (mycket negativ) till 10 (mycket positiv).² Det är i princip samma fråga som ställdes redan i 2005 års SOM-undersökning, men där ingick inte frågan om ateism (Holmberg och Weibull, 2006). En särskild fråga om inställningen till Islam som religion ställdes redan i SOM-undersökningen 1990 som del i ett större projekt om Islam, där svarspersonerna tillfrågades även om specifika aspekter på Islam (Hvitfelt, 1991).

Frågan om världsreligionerna är givetvis förenklad genom att den inte tar hänsyn till olika riktningar inom religionerna, men den har uppenbarligen ändå gått att svara på. Mindre än fyra procent av dem som svarat i SOM-undersökningen 2011 har hoppat över frågan. Utfallet framgår av figur 1. Det visar sig att Kristendomen är den enda av världsreligionerna där det finns en klar dominans på den positiva sidan: 44 procent bedömer Kristendomen som något positivt, medan 12 procent uppfattar den som något negativt (balansmått +32). För Buddhismen råder en jämvikt med en stort sett lika många positiva och negativa, medan det för övriga religioner finns en övervikt på den negativa sidan, särskilt för Islam. Det gäller även synen på ateism, där balansen mellan positiva och negativa bedömningar dock är jämnare.

Innan vi går vidare finns det anledning att se närmare på figur 1. I figuren anges bara de som är positiva eller negativa till respektive religion eller trosuppfattning, inte de som placerar sig i mitten som varken positiva eller negativa. Vi kan dock indirekt beräkna dem.³ Exempelvis kan vi alltså se att 44 procent har en positiv och 14 procent har en negativ inställning till Kristendomen, vilket betyder att övriga – alltså 42 procent – placerar sig som varken positiva eller negativa. Granskar vi resultaten i figuren ur den synvinkeln framgår att det för alla religioner är en mycket stor andel som svarar med mittalternativet. Det gäller också inställningen till ateism. De högsta andelarna finns för Hinduism och Judendom samt ateism (56, 54 respektive 55 procent). Svaren på mittalternativet torde till stor del kunna förklaras av att svarspersonerna inte har någon riktigt klar föreställning om respektive religion eller att frågan inte berör (Holmberg och Weibull, 2006). De höga andelarna varken-eller för Buddhism eller Hinduism är därför knappast överraskande. Däremot är det möjligen mindre väntat att andelen är förhållandevis hög även för Kristendomen. Det senare gäller även synen på ateism. Att en majoritet varken är positiva eller negativa till ateism kan möjligen också bero på att svarspersonerna inte uppfattar den som en trosuppfattning av samma slag som religionerna och därför haft svårt att ta ställning.

Den samlade bilden är således att Kristendomen uppfattas som den mest positiva av världsreligionerna följd av Buddhismen. Islam skiljer ut sig med en hög andel negativa. Det kan också noteras att andelen som är positiva till ateism ligger högre

Figur 1 Inställning till världsreligioner och trosuppfattningar 2011 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: *Allmänt sett, vilken inställning har du till följande världsreligioner/trosuppfattningar?* Frågan har besvarats på en elvgradig skala från 0 (mycket negativ) till 10 (mycket positiv). Med positiv menas värdena 6 – 10 och med negativ värdena 0 – 4. Balansmättet anger relationen mellan andelen positiva och andelen negativa och går mellan +100 (alla är positiva) och -100 (alla är negativa).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

än andelen som är positiva till Hinduism, Judendom och Islam. Att Kristendomen ligger klart högst är inte förvånande och står snarast för en positiv inställning till svensk kristen tradition. Buddhismens relativt sett starka ställning bland världsreligionerna kan möjligen överraska. Mycket talar för att det är Buddhismens betoning av fred och av ansvaret för miljön, ofta personifierat genom Dalai Lama, som bidrar till den positiva inställningen. Det kan finnas många förklaringar till den negativa bilden av Islam. Studien från 1990 visade bland annat att Islam associerades med kvinnoförtryck och bristande demokrati (Hvitfelt 1991). En annan förklaring till att särskilt Islam uppfattas negativt kan kanske vara den koppling som ofta görs mellan Islam och terrorism. Mot det talar att det inte finns något entydigt samband mellan oro för terrorism och en negativ inställning.

Förändring över tid?

Debatten om religionens roll har intensifierats efter år 2000. Det har framför allt varit Islams utveckling som stått i fokus (Huntington, 1996, 2001, 2006), men också de evangelikala rörelsernas ökade roll (Norris och Inglehart, 2011). Också den religionskritiska opinionsbildningen har intensifierats under de senaste åren. Förbundet Humanisterna omorganiserades 1999 för att få en större slagkraft och den internationella debatten var bland annat en följd av etologen Richard Dawkins bok om gudsillusionen från 2006. Frågan är vilka avtryck sådana omvärldsförändringar har avsatt i svenskarnas syn på olika religioner.

Vi kan nu jämföra utfallet i samma fråga 2005 och 2011 – alternativet ateism fanns dock inte med 2005. Det första vi kan se är att andelen som placerar sig på mittalternativen var något större 2005 än det var 2011. Undantaget är Islam, där det var betydligt mindre som svarade med mittalternativet 2005 än 2011 (tabell 1). Intressant är inställningen till ”Islam som religion” år 1990 var ännu mer negativ: då uppgav 65 procent av de svarande att de hade en negativ inställning till Islam (Hvitfelt, 1991). Bilden av Islam har således blivit mindre negativ även över en längre tid.

Tabell 1 Inställning till fem världsreligioner 2005 och 2011 (procent)

	Positiv		Varken positiv eller negativ		Negativ		Summa procent		Antal svarande	
	2005	2011	2005	2011	2005	2011	2005	2011	2005	2011
Kristendom	48	44	43	42	9	14	100	100	1 597	1 491
Buddism	25	26	54	49	21	25	100	100	1 486	1 486
Hinduism	14	14	60	56	26	30	100	100	1 569	1 486
Judendom	13	12	58	54	29	34	100	100	1 562	1 487
Islam	7	9	40	41	53	50	100	100	1 578	1 487
Ateism	-	18	-	56	-	27	101	100	-	1 487

Kommentar: Om frågeformuleringen se anmärkningen till figur 1. År 2005 fanns inte tillägget trosuppfattningar med, liksom inte heller alternativet ateism. Svaren har markerats på en skala mellan 0 och 10, där 0 markerats som mycket negativ och 10 som mycket positiv. Positiv är definierat som värdena 6-10, varken positiv eller negativ som värde 5 och negativ som värdena 0-4.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2005 och 2011.

Den andra iakttagelsen är att för samtliga religioner utom Islam har svenska folkets inställning blivit mer negativ. Förändringen är störst för Svenska kyrkan. Det är inga dramatiska skillnader men tendensen är entydig. Däremot ändrar sig inte det generella mönstret; även om inställningen till Islam är klar mindre negativ 2011 än den var 2005 är en majoritet negativt inställda även 2011. Ser vi närmare på siffrorna för Islam visar det sig att förändringen förklaras av att det är färre negativa svarare än att det är fler positiva.

Det går inte av redovisade data att exakt ange vad som kan ha påverkat förändringarna. För Islam tyder dock mycket på att den Islamkritiska debatten under åren efter terrorattackerna mot New York och Washington 2001 påverkade 2005 års siffror och att den debatten senare har klingat av något. För inställningen till övriga religioner är mönstret att det är något fler som har en positiv eller negativ inställning, något som skulle kunna ge ett stöd för antagandet att religion numera i större utsträckning finns med i samhällsdebatten. Samtidigt framgår att det finns en svagt negativ förskjutning i synen på religionerna. För inställningen till ateism saknas tyvärr en jämförelse med 2011, men en försiktig gissning kan vara att den har blivit något mera positiv.

Religion i olika grupper

För att få ytterligare underlag till vad som ligger bakom inställningen till olika världsreligioner och till ateism är det viktigt att se på synsätten i olika grupper av svarande. I tabell 2 redovisas andelen positiva och andelen negativa för både 2005 och 2011 efter kön, ålder, utbildning samt för boendeort och familjeklass.

Det finns några huvudmönster som direkt kan utläsas ur tabellen. Det första är att kvinnor överlag är mest positiva till religion. År 2011 har kvinnor en mer positiv inställning än män till samtliga religioner, medan de är mindre positiva till ateism. Den största skillnaden finns i fråga om Kristendomen där 48 procent av kvinnorna är positiva i jämförelse med 39 procent bland männen – medan 11 procent är negativa bland kvinnor och 19 procent bland män (balansmått +37 respektive +20).⁴ Att kvinnor är mer positiva än män betyder inte att de är generellt positiva. Också kvinnorna har en klar övervikt på den negativa sidan för Hinduism och Islam, men inställningen till Buddhism är något mer positiv än negativ (29 respektive 20 procent) och har blivit mer positiv mellan 2005 och 2011.

När det gäller ålder är mönstret för Kristendomen år 2011 att den positiva inställningen är klart starkare bland äldre än bland yngre – bland de äldsta är 54 procent positiva och 11 procent negativa, bland de yngsta är motsvarande andelar 34 respektive 21 procent. Det ger balansmättet +43 bland de äldsta mot +13 bland de yngsta. Det är alltså fler positiva än negativa till Kristendomen bland de yngsta, men skillnaden i jämförelse med de äldsta är dramatisk. För övriga religioner och ateism går resultatet i andra riktningen. Äldre är överlag negativa eller placerar sig på mittalternativet, medan de yngsta är relativt sett klart mer positiva, särskilt till

Tabell 2 Inställning till fem världsreligioner 2005 och 2011 efter kön, ålder, utbildning, boendeort och familjeklass. Andelen med positiv respektive negativ inställning (procent)

	Kristendom		Judendom		Buddism		Hinduism		Islam		Ateism							
	Positiv 05	Negativ 11	Positiv 05	Negativ 11	Positiv 05	Negativ 11	Positiv 05	Negativ 11	Positiv 05	Negativ 11	Pos. 11	Neg. 11						
Samtliga	48	44	9	14	25	27	21	25	14	14	26	30	7	9	53	50	18	27
<i>Kön</i>																		
Kvinnor	51	48	6	11	26	29	19	20	15	16	22	24	6	11	51	44	16	24
Män	44	39	12	19	25	23	24	30	13	12	3	36	8	7	57	56	19	29
<i>Ålder</i>																		
15 – 29 år	36	34	18	21	37	37	16	16	25	24	21	22	10	10	51	44	34	18
30 – 49 år	43	41	8	15	28	31	15	17	15	18	20	22	8	13	51	48	17	18
50 – 64 år	52	42	7	14	24	29	22	22	12	14	26	29	5	8	55	49	16	27
65 – 85 år	60	54	4	11	11	13	35	42	5	6	40	44	4	4	59	58	10	42
<i>Utbildning</i>																		
Läutbildad	50	41	6	13	12	4	34	49	6	2	38	51	3	4	59	59	8	48
Medelågutb	44	44	9	13	22	23	21	24	12	13	26	28	4	6	57	50	14	26
Medelhögutb	47	41	12	15	32	32	18	19	19	16	22	25	10	10	54	46	21	23
Högutbildad	53	48	9	17	38	40	10	12	22	23	15	19	11	14	44	44	26	14
<i>Boendeområde</i>																		
Landsbygd	51	41	7	16	18	25	28	28	10	16	31	30	4	8	57	53	20	24
Mindre tätort	49	47	6	12	21	20	23	28	12	12	27	33	7	6	53	50	10	34
Stad/större tätort	48	44	9	12	26	26	21	23	14	13	26	28	7	9	54	48	17	27
Storstad	42	41	12	18	36	37	13	18	22	19	18	25	7	13	51	48	26	17
<i>Familjeklass</i>																		
Arbetarhem	42	41	9	14	19	19	24	31	11	12	29	35	5	6	55	52	14	32
Jordbrukar hem	60	54	2	10	16	21	35	32	10	11	39	40	4	9	61	62	9	40
Lågre tjänstemannahem	54	46	9	14	24	33	20	18	15	16	23	24	7	9	55	46	20	19
Högre tjänstemannahem	51	50	11	17	43	39	10	15	21	23	20	22	11	15	46	49	28	22
Företagarhem	56	40	4	16	28	27	24	24	15	13	29	28	7	11	55	51	18	23

Kommentar: Om definitionen av positiv och negativ se anmärkningen till tabell 1.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2005 och 2010

Buddism och Hinduism. I åldersgruppen 16-29 år är det dessutom fler som är positiva till Buddismen (37 procent) än till Kristendomen (34 procent) – och fler är negativa till Kristendomen än till Buddismen. Buddismen står därmed relativt sett något starkare än Kristendomen bland de yngre 2011 än den gjorde 2005, men förskjutningen är som synes inte en följd av att inställningen till Buddismen har blivit mer positiv, utan att inställningen till Kristendom blivit något mindre positiv. När det gäller ateism är andelen positiva respektive negativa exakt densamma som i fråga om Kristendomen.

Det är dock inte enbart bland de yngsta som Kristendom uppfattas som mindre positiv. Minskningen är större bland svarspersoner över 50 år än bland de yngsta, särskilt i åldersgruppen mellan 50 och 64 år, där andelen positiva till Kristendomen minskat från 52 till 42 procent och andelen negativa ökat från 7 till 14 procent. 50-64-åringarna har dock inte blivit mer positiva andra religioner, utom något för Buddism (24 till 29 procent positiva), utan det förefaller vara en mer religionskritisk inställning som kommer till uttryck i inställningen till Kristendomen. Det senare hindrar inte att åldersgruppen även är klart mer negativ än positiv till ateism.

Högutbildade är överlag mer positiva till de fem världsreligionerna än vad de lågutbildade är. Till viss del har det sin förklaring i att de senare i mindre utsträckning har en uttalad positiv eller negativ uppfattning utan placerar sig i mitten för alla religioner utom för Kristendomen. Den största skillnaden mellan låg- och högutbildade finns för Buddismen, där det enbart är 4 procent positiva bland de förra och 40 procent bland de senare. När det gäller högutbildade är de visserligen mer positiva till Kristendomen än till Buddismen – men också andelen negativa är högre för Kristendomen än för Buddismen. Det finns också en stor skillnad mellan låg- och högutbildade i inställningen till ateism: bland lågutbildade är andelen positiva 8 procent och negativa 48 procent, bland högutbildade är motsvarande andelar 26 och 14 procent.

Inställningen bland storstadsbor har stora likheter med de högutbildades synsätt. Det gäller dock inte i fråga om Kristendomen utan för de andra världsreligionerna, särskilt Buddismen – 37 procent är positiva bland storstadsboende, 20 procent bland dem som bor på ren landsbygd. I övrigt är skillnaderna mellan storstad och landsbygd relativt små. Ett tydligt mönster är att det framför allt är bland boende på landsbygden eller i mindre tätorter som inställningen till Kristendomen blivit mindre positiv. År 2005 var inställningen mer positiv i dessa områden än i storstäderna medan det 2011 inte finns någon större skillnad. I inställningen till ateism finns dock en skillnad genom att den är mer positiv i storstäderna än på landsbygden.

De bedömningskillnader som finns beroende på familjeklass är förhållandevis små. Det vi kan se är att högre tjänstemän i större utsträckning än övriga är positiva till alla världsreligionerna utom Kristendomen. I gruppen finns det också en övervikt för en positiv inställning till ateism. Den grupp som är mest positiv till Kristendomen och mest negativ till ateism – men också överlag mer negativ till andra religioner – är jordbrukarna. Det rör sig om en förhållandevis liten grupp, vilket görs svarmönstren något osäkra.

Den samlade bilden är att Kristendomen står förhållandevis stark i alla grupper. Inställningen är överlag positiv. Samtidigt finns det ett klart mönster att inställningen blivit mindre positiv. Tendensen finns i de flesta grupper, även bland dem där inställningen har varit mycket positiv. Den religion som framför allt får en positiv värdering bland de yngsta, bland högutbildade och bland storstadsbor är Buddismen – bland de yngsta är Buddismen mer positivt bedömd än Kristendomen. Det kan diskuteras vad som kan ligga bakom förskjutningen. En förklaring kan vara att det rör sig om en dragning mot österländsk mystik, något som i så fall också borde ha påverkat inställningen till Hinduismen. Mer tyder på att det är Buddismen som idé som bedöms positivt, i första hand synen på miljön. En fördjupad analys visar att det finns ett signifikant samband mellan inställningen till Buddhism och intresse för miljöfrågor (Pearson's $r=0,20$), vilket är klart högre än för någon av de andra religionerna.

Vi har även studerat sambandet mellan inställningen till de fem religionerna och olika slag av värden.⁵ Det visar sig för alla religioner finnas ett samband med en positiv värdering av *Visdom* (ca 0,10), Inte oväntat är det ett klart positivt samband mellan värdet *Frälsning* och inställning till Kristendom (0,42), men sambandet med *Frälsning* är även signifikant för Islam (0,12), medan det är negativt korrelerat med ateism (-0,29). Antagandet att värdet *Inre harmoni* med tanke på religionens inriktning på frid skulle ha ett klart positivt samband med inställningen till Buddhism falsifierades; Kristendomen visar sig vara den enda av de fem religionerna som har ett positivt samband med *Inre harmoni*.

Religion och religion

Det är viktigt att understryka att frågan om inställningen till världsreligionerna inte handlar om att tro på dem utan enbart om man är positiv eller negativ till dem. Samtidigt är det uppenbart att den egna personliga trosuppfattningen rimligen har betydelse för hur religionerna värderas. Den som har en gudstro kan förväntas vara mer positiv till teistiska religioner och ta avstånd från ateism. För att pröva detta kommer i en avslutande analys inställningen till de olika världsreligionerna bland personer med olika syn på och engagemang i religion. De indikatorer som används är bön till Gud, gudstjänstbesök och gudstro.⁶ Dessutom har som jämförelse även politisk ideologi tagits med.

Antagandet att religiöst aktiva människor och människor med gudstro i större utsträckning är positiva till världsreligionerna får i huvudsak stöd. Det tydligaste mönstret finns som väntat för Kristendomen, eftersom huvuddelen av de svarande finns i en kristen tradition (jfr Weibull och Strid, 2011). Av dem som ber till Gud minst en gång per vecka är 82 procent positiva till Kristendomen, bland dem som aldrig ber är andelen 28 procent. Den mest positiva inställningen till Kristendomen finns inte oväntat bland regelbundna gudstjänstbesökare (96 procent) som vi från tidigare analyser vet är den mest religiöst aktiva gruppen, låt vara att den inte är stor (Weibull och Strid, 2011). Det visar sig emellertid att även bland dem som aldrig är på med någon gudstjänst är det fler positiva (32 procent) än negativa (19 procent).

Tabell 3 Inställning till fem världsreligioner 2005 och 2011 efter religiös aktivitet och tro samt ideologisk självplacering. Andelen med positiv respektive negativ inställning (procent)

	Kristendom		Judentom		Buddism		Hinduism		Islam		Ateism							
	Positiv 05	Negativ 11	Positiv 05	Negativ 11	Positiv 05	Negativ 11	Positiv 05	Negativ 11	Positiv 05	Negativ 11	Pos. 11	Neg. 11						
Bett till Gud:																		
Minst en gång/vecka	81	82	25	23	38	28	23	27	26	16	15	30	12	17	50	40	7	49
Månad/kvartal	70	66	1	4	18	22	25	30	21	25	15	26	8	18	49	42	11	34
Halvår/år	56	60	8	8	21	19	22	33	19	21	23	24	12	13	50	45	16	24
Aldrig	32	28	13	20	7	7	35	37	28	12	11	31	3	5	57	54	21	21
Besökt gudstjänst:																		
Minst en gång/vecka	88	96	0	0	14	16	36	38	39	16	7	30	11	13	49	44	2	71
Månad/kvartal	64	79	5	9	24	22	28	28	29	25	8	26	12	19	51	42	10	43
Halvår/år	81	65	4	4	16	19	26	33	23	21	16	24	8	13	24	45	16	24
Aldrig	31	32	12	19	9	8	31	37	26	13	13	31	5	6	56	52	20	22
Tro på Gud:																		
Ja	-	74	-	9	-	19	-	27	-	17	-	30	-	14	-	46	8	41
Nej	-	19	-	24	-	7	-	38	-	12	-	30	-	4	-	54	25	16
Självbedömd vänster-högeråsiikt:																		
Klart vänster	39	38	17	21	9	11	37	38	15	17	26	27	12	14	43	43	33	23
Något vänster	45	39	12	1	14	12	29	33	16	15	27	28	6	7	55	46	15	25
Varken eller	42	36	6	15	11	7	27	38	11	11	25	37	7	9	49	49	31	30
Något höger	58	52	8	11	17	17	27	29	20	18	17	25	6	9	57	51	18	24
Klart höger	55	58	7	12	11	17	37	32	12	14	31	27	5	8	64	66	18	30

Kommentar: Om definitionen av positiv och negativ se anmärkningen till tabell 1.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2005 och 2010

När det gäller de religiöst mest aktiva som alltså har stark förankring i Kristendomen visar sig att de har en mycket positiv inställning till Judendomen (40 procent); de som aldrig besöker någon gudstjänst ligger betydligt lägre (8 procent). För övriga världsreligioner är skillnaderna förhållandevis små. Gudstjänstbesökare är dock något mer positiva till Islam än övriga, medan omvänt förhållande gäller för Buddhismen: bland dem som regelbundet besöker gudstjänst är andelen positiva 16 procent, bland dem som aldrig gör det 26 procent. Som väntat är gruppen mycket negativ till ateism (71 procent). Mönstret är i stort sett detsamma 2005 och 2012. Bland de regelbundna gudstjänstbesökarna har dock inställningen till Hinduism blivit klart mer negativ. Det är rimligt att sätta det i samband med den förföljelse av kristna i Indien som fått stort utrymme i de kristna samfundens tidningar.

När det gäller bön till Gud och gudstro går tendenserna i samma riktning men är betydligt svagare och inte alltid entydigt. Förklaringen är att vi här rör oss inom en vidare krets än inom institutionaliserade kyrkor och att dessa indikatorer inte heller är begränsade till Kristendomen utan avser även utövare av de övriga religionerna. När det gäller indikatorn bön till Gud visar sig att den grupp som aldrig ber är något mer negativ till samtliga religioner, men de som uppger att de ber regelbundet är inte alltid de mest positiva. Gudstro har ett positivt samband med inställning till alla religioner utom Buddhismen. Det är helt i linje med att Buddhismen inte har samma slag av gudsföreställningar som de andra världsreligionerna.

Det går även att analysera inställningen till världsreligionerna efter om svarspersonerna är med i Svenska kyrkan, något kristet samfund eller tillhör Islam. Resultatet visar ett förväntat mönster. Aktiva i Svenska kyrkan eller Annat kristet samfund har mycket höga andelar positiva till Kristendomen (71 respektive 90 procent) och bland aktiva inom Islam är andelen positiva till sin religion 90 procent.⁷ Ett annat intressant mönster är att aktiva i Svenska kyrkan är relativt mer positiva till Buddhism och Islam än aktiva inom andra kristna samfund. De senare är dock mer positiva och mindre negativa till Judendomen än vad Svenska kyrkans aktiva är.

Som jämförelse finns också politisk ideologi. Den bygger på den självklassificering svarspersonerna gör om var de befinner sig på väster-högerskalan. I ljuset av de olika gruppernas svar kan vi se att Kristendomen får mest stöd från höger, liksom även Judendomen. Buddhismen har det starkaste vänsterstödet. Det senare ger ytterligare stöd för antagandet att Buddhismen värderas mer på grundval av sina idéer om samhället och mindre för sitt religiösa innehåll. I övrigt är mönstren inte entydiga. Visserligen har personer som placerar sig klart till vänster en mer positiv inställning till Islam, men även bland dessa är det betydligt fler som är negativa.

Svenska världsreligioner

De stora världsreligionerna är alla närvarande i dagens Sverige. Kyrkor och moskéer finns i stadslandskapet och i många hem finns altare vidgå å Buddha eller å några av Hinduismens gudar. Samtidigt har religionskritiken blivit kraftigare. Sammantaget är det svårt att få fram en rättvisande statistik över storleken på de olika religiösa grup-

perna. Formellt är Svenska kyrkan det största samfundet, där omkring 70 procent av svenskarna är medlemmar men där medlemsandelen är successivt fallande. Det innebär drygt 5,5 miljoner medlemmar, medan övriga kristna samfund beräknas ha ca 300 000 medlemmar.⁸ Det har beräknats att det finns minst 400 000 muslimer i Sverige men endast drygt 100 000 finns registrerade i samfund. För övriga världsreligioner är siffrorna ännu mer osäkra eller saknas.⁹

Svenskarnas inställning till världsreligionerna har föga överraskande visat att Kristendomen utan jämförelse är den religion man är mest positiv till. Det gäller inte bara aktiva inom Svenska kyrkan och andra kristna samfund utan även bland sekulariserade svenskar. Det senare är rimligen att uttryck för att Kristendomen betraktas som en del av det svenska. Den av de stora världsreligionerna som är näst störst i Sverige, Islam, får i huvudsak en negativ bedömning, även om svenskarna är något mindre negativa 2011 än de var 2005; i och med att man var ännu mer negativ 1990 kan man möjligen också peka på en långtidstrend av ökad acceptans. Också till Judendom och Hinduism är svenskarnas inställning mer negativ än positiv. Även ateismen som trosuppfattning bedöms som mer negativ än positiv utom bland de yngsta och bland högutbildade.

Den världsreligion som svenskar, vid sidan av Kristendomen, är relativt sett mest positiva till är Buddhismen. Bland de yngsta uppfattas Buddhismen som mer positiv än Kristendomen och även som något mer positiv än ateismen. Också i andra grupper som högutbildade och boende i storstäderna får Buddhismen, liksom ateismen, en övervägande positiv bedömning, samtidigt som Kristendomen bedöms något mindre positiv. Buddhismens relativt sett starka ställning som världsreligion i Sverige kan knappast förklaras av buddistisk aktivitet i landet. Mycket tyder på att attraktiviteten har sin bakgrund i känslan att Buddhismen står för en positiv kraft i samhället eller en idé som en fredsreligion med respekt för miljön, medan det religiösa innehållet har mindre betydelse. Buddhismen är inte heller någon gudsreligion i traditionell mening, vilket gör den delvis förenlig med ateism. En tredje och viktig faktor är att både Buddhism och ateism är i linje med samhällets ökade individualisering (Giddens, 1990). I ett samhälle där trosuppfattningar är en privatsak har den institutionaliserade Kristendomen efter hand fått allt svårare att finna sin roll.

Noter

- ¹ För en utförlig redovisning av bakgrunden se *Kyrkans Tidning* 2011-03-03.
- ² Utformningen av frågan framgår av frågeformuläret i bilagan: Frågeformulär Riks-SOM III, fråga 45.
- ³ I tabell 1 anges de faktiska siffrorna för mittvärdet 5.
- ⁴ Om balansmått se anmärkningen under figur 1.
- ⁵ I SOM-undersökningen 2011 fick svarspersonerna ange viktigheten för 25 olika värden. Den rör sig om grundläggande värden, så kallade *terminal values* (Rokeach, 1973)

- ⁶ För en översikt av de olika indikatorerna på religiös aktivitet och av vilka förändringar som skett över tid se Weibull och Strid (2011).
- ⁷ Antalet svarspersoner är dock mycket få: för aktiva i annat kristet samfund än Svenska kyrkan 73 och för aktiva inom Islam endast 12.
- ⁸ Medlemssiffrorna kan inte adderas eftersom det är möjligt att samtidigt vara medlem både i Svenska kyrkan och andra samfund eller motsvarande.
- ⁹ Den enda tillgängliga statistiken kommer från Nämnden för statligt stöd till trossamfund (SST). Den bygger på vad olika samfund lämnar in för att erhålla statliga bidrag. I statistiken från SST anges Islamiska församlingar till 110 000 medlemmar, men siffran uppges som osäker. Sveriges Buddhistiska samarbetsråd anges ha drygt 5 000 medlemmar (se vidare <http://www.sst.a.se/statistik/statistik2010.4.59d35f60133a8327d79800011925.html>).

Referenser

- Dawkins, Richard (2006) *The God delusion*. London: Bantam.
- Giddens, Anthony (1990) *The consequences of modernity*. Cambridge: Polity in association with Blackwell, cop. 1990
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2006) Du stora nya värld. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Du stora nya värld*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Huntington, Samuel (1996) *The Clash of Civilisations and the Remaking of World Order*. New York: Simon&Schuster.
- Huntington, Samuel (2001) The Age of Muslim Wars. *Newsweek* (International, Atlantic ed.)
- Huntington, Samuel (2006) *Civilisationernas kamp: mot en ny världsordning*. Stockholm: Atlantis.
- Hvitfelt, Håkan (1991) Svenska attityder till Islam. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Politiska opinioner*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Newsmill* 2011-03-04. <http://www.newsmill.se/artikel/2011/03/04/svenska-kyrkan-ska-inte-anst-lla-imamer>.
- Norris, Pippa, Inglehart, Ronald (2011) *Sacred and secular: religion and politics worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nämnden för statligt stöd till trossamfund (2012) Statistik (<http://www.sst.a.se/statistik/statistik2010.4.59d35f60133a8327d79800011925.html>)
- Onfray, Michel (2006) *Handbok för ateister: en ateologisk betraktelse*. Nora: Nya Doxa, 2006
- Rokeach, Milton (1973) *The Nature of Human Values*. New York: Free Press.
- Weibull, Lennart, Strid, Jan (2011) Fyra perspektiv på religion i Sverige. I Holmberg, S, Weibull, L, Oscarsson, H (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

SEXUELL ORIENTERING

ERIKA ALM OCH ANNA WESTERSTÅHL

Det finns idag ett stort behov av mer kunskap om individer vars livsvillkor på olika sätt inte synliggörs inom politik och allmän samhällsdebatt. Hit hör individer som inte lever i heterosexuella relationer och familjebildningar, men även kvinnor, äldre, samt individer med annan etnisk bakgrund än svensk. Det finns också, bland forskare, en allmänt etablerad övertygelse om att dessa grupper, för att få socialt erkännande, behöver inkluderas i storskaliga, statistiska undersökningar av den typ som SOM-undersökningarna tillhör. Trots att statistisk gruppering är ett ganska trubbigt verktyg i den fortsatta kampen för socialt erkännande så fyller det en viktig funktion som bakgrund och material för politiskt arbete i allmänhet och, mer specifikt, för att uppmärksamma minoriteter som omnämns i grundlagen och som därmed åtnjuter ett särskilt minoritetsskydd. På grund av SOM-undersökningarnas tvärvetenskapliga karaktär med ett brett spektrum av frågor har man också möjlighet att få ett utmärkt material för att på sikt skapa sig en nyanserad helhetsbild även av små grupper i det svenska samhället.

I SOM-undersökningarna 2011 finns för första gången frågan om respondentens sexuella orientering med bland bakgrundsfrågorna. Frågeinstrumentet finns med även i andra liknande enkätundersökningar och har gett upphov till diskussioner om syftet med en sådan fråga och till metoddiskussioner. Frågan återfinns år 2011 i samtliga SOM-undersökningar utom Väst-SOM-undersökningen, och innehåller de fyra svarsmöjligheterna ”heterosexuell”, ”bisexuell”, ”homosexuell” och ”annan”; det sistnämnda som en öppen kategori med möjlighet att själv beskriva. Dessutom finns alternativet ”vill avstå från att svara”. Frågan om respondentens kön är nära kopplad till frågan om sexuell orientering, och i SOM-undersökningarna erbjuds alternativen ”man och ”kvinna”.

Syftet med det här kapitlet är att utvärdera hur frågeinstrumentet sexuell orientering fungerade i just detta sammanhang genom att – där så är möjligt – lyfta fram skillnader och likheter mellan gruppen heterosexuella och gruppen homosexuella och bisexuella. I vissa fall diskuteras även skillnader mellan homosexuella och bisexuella personer. Resultaten diskuteras också i relation till annan svensk och internationell forskning.

Det finns en rad undersökningar som visar att sexuell orientering har betydelse för individers hälsomässiga, sociala och ekonomiska livssituation, och att en icke-heterosexuell orientering kan innebära en risk för olika typer av utsatthet och medföra att man väljer andra sätt att skapa relationer. I det sammanhang som

SOM-undersökningarna utgör är homosexuella och bisexuella kvinnor och män de grupper som synliggörs. Detta är positivt av en rad anledningar.

För det första finns en omfattande internationell forskning kring hälsofrågor i gruppen icke-heterosexuella och Folkhälsoinstitutets årliga undersökningar har, med några undantag, sedan 2005 inkluderat bakgrundsfrågor om sexuell orientering (även om termen som används är ”sexuell läggning”) (*Livsvillkor och hälsa bland unga homo- och bisexuella* 2009). Den sammantagna bilden visar att icke-heterosexuell orientering riskerar att försämra individens allmänna hälsoläge, välbefinnande och självvärdering av hälsan. Detta är huvudsakligen uttryck för rådande heteronormer och homofobi och kan betraktas som konsekvenser av så kallad minoritetsstress, och man har därmed uppfattat det som ett folkhälsoproblem (Meyer 2003, Roth, Boström & Nykvist 2006). Med ”heteronorm” avses en samhällelig, dominerande norm som premierar heterosexualitet, tvåsamhet i relationer och en strikt tudelning av kön i kvinna och man. Med ”homofobi” avses en ideologi eller medveten värdering på individ- eller grupp-nivå som ger uttryck för en starkt negativ syn på icke-heterosexuella personer. Den stress som heteronormer och homofoba handlingar kan innebära för homosexuella och bisexuella personer finns både som individuella erfarenheter och som en medvetenhet inom gruppen och utgör negativa faktorer i vetenskapliga minoritetsstress-modeller (Meyer 2003).

För det andra är den lagstiftning som missgynnar homosexuella och bisexuella vad gäller samlevnad och möjligheten att skaffa barn under successiv förändring. Detta har å ena sidan inneburit att homosexuella och bisexuella kan ingå äktenskap på samma villkor som heterosexuella och skapar relationer och familjer som liknar traditionella kärnfamiljer. Å andra sidan skapar gruppen också andra samlevnadsformer i t.ex. så kallade regnbågsfamiljer och fyrklöversfamiljer med fler än två föräldrar eller i andra konstellationer (www.rfsl.se/?p=5397). Det innebär att de flesta enkätundersökningar på befolkningsnivå, som i sin frågestruktur bygger på heteronormativa grundantaganden, inte fångar in dessa alternativa sociala omständigheter.

För det tredje är sexuell orientering en av sju diskrimineringsgrunder i svensk lagstiftning och därför är frågor kring sexuell orientering även relevant i relation till en vidare diskussion kring rättigheter och erkännande. Enligt FN:s världskonferens för mänskliga rättigheter 1993 är mänskliga rättigheter både odelbara och samverkande. En följd av detta är att om en rättighet kränks får det konsekvenser för andra rättigheter. Ett av många exempel är att om en persons rätt till utbildning kränks får det en negativ inverkan på individens möjlighet till politiskt deltagande då detta förutsätter en viss kunskap om samhället och dess funktioner (United Nations World Conference on Human Rights 1993). Vad gäller erkännande är synligheten för homosexuella och bisexuella personer i tongivande enkätundersökningar ett av många sätt att både demonstrera eventuella effekter av heteronormer och att underlätta en integrering i samhället (*Jag ska inte behöva outa mig varje gång jag har ett samtal – utredningsuppdrag om bemötande av lhbtq-personer i VGR 2012*)

Svenska journalister och politiker använder ofta begreppet ”hbt” (homo/bi/trans), vilket innefattar såväl individer med icke-heterosexuell orientering som individer vars könsidentitet inte följer normen. Hbt-gruppen beskrivs ofta som en homogen grupp medan den i själva verket är heterogen, t.ex. består den både av individer med relativt fast könsidentitet och av individer med en mer flytande sådan. Livsvillkoren för transpersoner som överskrider könsgränser är först och främst beroende av en från normen avvikande könsidentitet, och inom gruppen finns individer med olika sexuell orientering. Inom gruppen homosexuella skiljer sig livsvillkoren för lesbiska och bögar åt, den gemensamma icke-heterosexuella orienteringen till trots, vilket hänger ihop med deras olika positioner som kvinnor respektive män.

Dessa olika livsvillkor är också skälet till att svenska forskare och aktivister hellre använder förkortningen ”hbtq” där ”q” står för ”queer” (en identitet som uttrycker kritik mot heteronormer men också mot att totalt inordnas i hbt-gruppen). I anglosaxiskt språkbruk används dock förkortningen ”lgbtq” där ”l” betecknar ”lesbian” och ”g” betecknar ”gay” och alltså markerar lesbiska kvinnor och homosexuella män som två skilda grupper.

Känsligt att fråga om sexualitet?

Bland forskare som konstruerar enkätfrågor har det länge funnits en uppfattning om att man riskerar att minska svarsfrekvensen – det vill säga får fler så kallade svarsvägrare – om man inkluderar frågor som kan upplevas som känsliga eller privata. En sådan är frågan om den sexuella orienteringen. Man kan också uttrycka det så som att det dolda förgivettagandet om heterosexuell orientering och samlevnadsform plötsligt blir synligt för dem som svarar på en enkät som ställer sådana frågor. Eftersom heterosexuella personer utgör en stor majoritet i samhället, och som en direkt följd av heteronormativiteten, är många heterosexuella helt enkelt inte vana att tänka på sig själva i termer av någon med en viss sexuell orientering. Därför är det inte orimligt att anta att svarsfrekvensen kan påverkas negativt i ett samhälle som det svenska, om man börjar ställa frågor om sexuell orientering, åtminstone initialt. Men även om forskare som använder enkätundersökningar idag kämpar med en sjunkande svarsfrekvens i allmänhet är just detta argument, enligt vår uppfattning, inte något bra skäl för att avstå från att ställa frågor om sexuell orientering. Dessutom finns det studier som antyder att frågor om sexuell orientering inte påverkar svarsfrekvensen generellt (Case et al. 2006), och det tycks som om villigheten att svara på frågor rörande sexualitet har ökat med åren (Gates 2007).

Dock finns det rimliga skäl att anta att en del homosexuella och bisexuella, trots möjligheten till erkännande som diskuterats ovan, avstår från att svara på frågor om sin sexuella orientering. Dels kan man dra sig för att svara för att man trots allt är rädd för bristande anonymitet och därmed för eventuella negativa konsekvenser som trakasserier och liknande. Denna rädsla grundar sig i en medvetenhet om de

risker för och/eller erfarenheter av diskriminering som icke-heterosexuella individer har. Dels kan man uppleva att enkätens syfte och design inte har så stor relevans för en själv eftersom frågeställningen ofta inte ger utrymme åt uttömmande alternativ vad gäller sexuell orientering eller kön.

Dessa frågor diskuteras internationellt och i begreppet ”sexuell orientering” finns åtminstone tre viktiga aspekter: sexuell identitet (hur man identifierar sig), sexuell attraktion (vem man fantiserar om) och sexuell praktik (vem man har sexuella relationer med). Om man som respondent uppfattar termen ”orientering” som liktydig med ”identitet” är detta en ganska fast kategori och många, framför allt unga, homosexuella och bisexuella, kan då avstå från att svara. Om man istället utvidgar frågan med svarsalternativ gällande sexuell praktik och/eller attraktion får man i vissa undersökningar betydligt högre prevalens (McCabe et al. 2005).

Vissa forskare hävdar att det är olämpligt att peka ut just frågan om sexuell orientering som särskilt känslig i förhållande till andra frågor eftersom detta kan öka det interna bortfallet på denna fråga. (*Best Practices for Asking Questions about Sexual Orientation on Surveys* 2006). I SOM-undersökningarna har man gjort en annan bedömning och erbjuder svarsalternativet ”vill avstå från att svara”. Detta alternativ finns för ytterligare en fråga – den om kroppsvikt och längd. De frågor som identifierats som känsliga handlar här alltså om kropp och sexualitet och inte om t.ex. politiska sympatier.

När det gäller terminologin finns det ytterligare en aspekt. Man kan kanske hävda att begreppet ”bisexualitet” inte är helt skilt från begreppet ”heterosexualitet”, eftersom bisexuella personer har såväl olikkönade som samkönade relationer. En mer adekvat benämning på alla som inte har en heterosexuell orientering – i ordets striktaste bemärkelse – vore kanske ”icke-heteronormativ orientering” (se tidigare definition av ”heteronorm”). Eftersom frågan i SOM-undersökningarna är formulerad utifrån begreppet ”sexuell orientering” har vi ändå valt att ibland använda ”icke-heterosexuell orientering” som en sammanfattande term för grupperna homosexuella och bisexuella. Det är huvudsakligen de riksomfattande SOM-undersökningarna som kommer att redovisas. Syd-SOM samt Ung-Syd-SOM kommer att användas för frågor om hälsa, samt de specifika förutsättningar som finns för den yngre homosexuella och bisexuella gruppen.¹

Svenska folkets sexuella orientering

I de tre riksomfattande SOM-undersökningarna svarade 4 528 personer på frågan om sexuell orientering. Av dessa svarade 90 procent (4 071) att de är heterosexuella och 2 procent (76) av respondenterna valde endera av alternativen homosexuell eller bisexuell.² Andelen icke-heterosexuella motsvarar resultaten från andra undersökningar med liknande frågeformuleringar. Eftersom gruppen med icke-heterosexuell orientering utgör ett så litet statistiskt underlag bör man vara försiktig med slutsatser

kring skillnader mellan heterosexuella och homosexuella och bisexuella personer samt skillnader inom gruppen icke-heterosexuella. Homosexuella och bisexuella redovisas därför för det mesta tillsammans och resultaten diskuteras i relation till tidigare erfarenheter och forskning. I de fall där jämförelserna uppvisar statistiskt säkerställd skillnad, och denna alltså inte kan tillskrivas slumpen, redovisas detta. I materialet finns för övrigt tydliga tendenser, som också diskuteras. Alternativen ”annan” och ”vill avstå från att svara” användes av en procent (31) respektive sju procent (350). Dessa grupper redovisas i ett separat avsnitt.

I det följande redovisas alltså jämförelser mellan sammansättningen av gruppen personer med icke-heterosexuell orientering och sammansättningen av gruppen med heterosexuell orientering. Tidigare forskning visar att unga i högre grad än medelålders och äldre personer identifierar sig som homosexuella och bisexuella och att ungdomsåren i allmänhet innebär en högre grad av utsatthet vad gäller till exempel den psykiska hälsan (Meyer 2008). Den största skillnaden i SOM-undersökningarna mellan grupperna heterosexuella och homosexuella och bisexuella gäller kön och ålder. Bland homosexuella och bisexuella är kvinnor i klar majoritet (67 procent) medan de inom gruppen heterosexuella utgör 53 procent ($p=.005$).³

Ålder uppvisar ännu större skillnader mellan grupperna. Antalet individer som svarar att deras sexuella orientering är homosexuell eller bisexuell är betydligt fler i de yngre grupperna än i de äldre. Av alla respondenter i åldersspannet 16–29 år angav fem procent homosexuell eller bisexuell på frågan om orientering, att jämföra med tre procent i åldersspannet 30–49 år, två procent i åldersspannet 50–64 år, och en procent i åldersspannet 65–85 år. Om vi ser till hur fördelning inom gruppen homosexuella och bisexuella ser ut med ålder som utgångspunkt framträder ett tydligt mönster: nästan tre fjärdedelar av alla homosexuella och bisexuella respondenter ligger i åldersspannet 16–49 år (35 procent mellan 16–29 år, 37 procent mellan 30–49 år) jämfört med heterosexuella som fördelar sig demografiskt jämnt över åldersgrupperna ($p<.001$).

Om man ser på grupperna utifrån både kön och ålder, samt skiljer homosexuella och bisexuella åt, framträder också vissa skillnader. Som framgår av tabell 1 består gruppen bisexuella i hög utsträckning av unga kvinnor där 54 procent av samtliga kvinnliga respondenter som identifierat sig som bisexuella är mellan 16–29 år. Bland homosexuella män finns en lägre andel unga respondenter, såväl i relation till de övriga icke-heterosexuella grupperna som i relation till heterosexuella. Gruppen bisexuella män är, till åldersfördelningen, mest lik gruppen homosexuella kvinnor, med det undantaget att det finns fler respondenter i det äldsta åldersintervallet (nio procent mot 0 procent). Heterosexuella är en mer homogen grupp och det är mycket små skillnader mellan kvinnor och män vad gäller åldersfördelning.

Tabell 1

Sexuell orientering hos kvinnor, åldersfördelning av respektive orientering i procent, Riks-SOM 2011

Ålder	Hetero	Bi	Homo
16-29	17	54	25
30-49	32	34	38
50-64	28	8	37
65-85	23	3	0
Total procent	100	100	100
Antal svars personer	2141	35	16

$p < .001$,

Sexuell orientering hos män, åldersfördelning av respektive orientering i procent, Riks-SOM 2011

Ålder	Hetero	Bi	Homo
16-29	15	25	8
30-49	32	33	46
50-64	28	33	46
65-85	25	9	0
Total procent	100	100	100
Antal svars personer	1930	12	13

$p = .234$

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Vad gäller civilstånd är andelen ensamstående större i grupperna homosexuella och bisexuella än bland heterosexuella och en större andel är sambos. Homosexuella och bisexuella fördelar sig ungefär jämnt mellan alternativen ensamstående, sambo och gift/partnerskap, medan drygt hälften av de heterosexuella är gifta. På frågan om hushållssammansättning svarar dock fyra femtedelar av såväl heterosexuella som homosexuella och bisexuella att de regelbundet delar hushåll med en annan individ. På frågan om man har egna barn svarar 71 procent av heterosexuella ja. Motsvarande siffra för homosexuella och bisexuella är 41 procent ($p < .001$).

Utbildningsnivå och hemförhållanden uppvisar skillnader mellan grupperna, som dock inte är statistiskt säkerställda. Andelen homosexuella och bisexuella som har hög utbildning är något högre än samma andel bland heterosexuella, 48 respektive 40 procent, och andelen homosexuella och bisexuella som har låg utbildning

är något lägre, 8 procent i jämförelse med 16 procent. Fördelningen mellan de respondenter som identifierar sina nuvarande hemförhållanden som arbetarhem respektive tjänstemannahem är jämnt fördelad mellan grupperna och mellan varandra. Ungefär hälften av alla respondenter bor i arbetarhem, och ungefär hälften i tjänstemannahem. När det gäller bostadsort går det att urskilja vissa skillnader. Fler homosexuella och bisexuella lever antingen på ren landsbygd eller i storstäder. Andelen som bor i mindre tätort samt i städer och större tätort är därmed mindre än för heterosexuella. De allra flesta homosexuella och bisexuella bor dock i städer, mindre tätorter, eller storstäder (53 procent). Motsvarande andel bland heterosexuella är ungefär densamma (55 procent) ($p=.011$).

Politik och förtroende

Ett av de områden där det går att se skillnader mellan heterosexuella och homosexuella är inom politiken. Tydligast blir skillnaderna i svaren på frågan ”var skulle du placera dig själv på en vänster-höger skala”, med svarsalternativen ”klart till vänster”, ”något till vänster”, ”varken till vänster eller höger”, ”något till höger” och ”klart till höger”. Majoriteten av de respondenter som identifierade sig som homosexuella eller bisexuella placerar sig klart till vänster eller något till vänster (55 procent) medan dessa svarsalternativ inte används av fler än var tredje respondent som identifierade sig som heterosexuell (31 procent). På högerkanten ser mönstret omvänt ut: bland respondenter som identifierar sig som heterosexuella har ungefär två femtedelar placerat sig klart till höger eller något till höger (42 procent), medan dessa svarsalternativ inte använts av fler än en femtedel av de respondenter som identifierar sig som homosexuella eller bisexuella (23 procent). I mittenfåran placerar sig 22 procent av de homosexuella och bisexuella och 27 procent av de heterosexuella ($p<.001$). Amerikanska vallokalsundersökningar från 2008 och 2010 visar också att personer som självidentifierar sig som lesbiska, bögar eller bisexuella i betydligt högre utsträckning röstar demokratiskt (CNN Polls 2008 och 2010). Möjligen håller dock detta på att förändras (Hudson 2010)

Som framgår av tabell 2 så framträder vissa skillnader i vänster-högerorientering om man ser till kön men dessa ideologiska skillnader är enbart signifikanta vad gäller gruppen kvinnor ($p<.001$). Även om såväl kvinnor som män inom gruppen homosexuella och bisexuella tenderar att identifiera sig som vänster så är andelen kvinnor klart högre (61 procent mot 44 procent). Det omvända förhållandet gäller andelen homosexuella och bisexuella som identifierar sig som höger (16 procent kvinnor, 36 procent män). Spridningen är större inom gruppen kvinnor än inom gruppen män, eftersom de homosexuella och bisexuella kvinnorna är den grupp som står ut. Inom gruppen heterosexuella ser fördelningen vad gäller politiska sympatier mycket jämn ut mellan kvinnor och män.

Tabell 2 Sexuell orientering, fördelning av politisk syn hos respektive orientering i procent, Riks-SOM 2011*Kvinnor*

	Hetero	Homo/Bi
Vänster	33	61
Mitten	27	23
Höger	40	16
Summa procent	100	100
Antal svarspersoner	2079	49

p < .001*Män*

	Hetero	Homo/Bi
Vänster	29	44
Mitten	28	20
Höger	43	36
Summa procent	100	100
Antal svarspersoner	1895	25

p = .265**Källa:** Den nationella SOM-undersökningen 2011.

I vissa politiska frågor får variabeln sexuell orientering mycket stort genomslag, vilket gäller sådana frågor som har direkt anknytning till jämställdhets- och hbt-politik. På frågan om man tycker att man politiskt skall ”stärka homo-, bi- och transsexuellas ställning i samhället” har hela 94 procent av de homosexuella och bisexuella svarat att det är ett bra förslag. Motsvarande siffra bland heterosexuella är 45 procent. Nästan lika många heterosexuella menar att det är ett varken dåligt eller bra förslag (39 procent), medan 16 procent tyckte att det var ett dåligt förslag (*p* < .001). På frågan om huruvida man skall ”satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män” har 87 procent av de homosexuella och bisexuella svarat att det är ett bra förslag; att jämföra med motsvarande andel heterosexuella som ligger på 78 procent. Sju respektive 15 procent ställer sig indifferent till förslaget, och tre procent homosexuella och bisexuella tyckte att det är ett dåligt förslag, vilket är samma andel som för de heterosexuella.

Även när det gäller frågor om institutionsförtroende finns skillnader mellan grupperna homosexuella och bisexuella och heterosexuella. Den förra gruppen har

generellt mindre förtroende för olika typer av statliga och politiska institutioner. Till exempel är förtroendet för *regeringen* större bland heterosexuella och knappt hälften säger sig ha ganska eller mycket stort förtroende, jämfört med en tredjedel för gruppen homosexuella och bisexuella. Lika många, en tredjedel, av de homosexuella och bisexuella respondenterna uttrycker att de har ganska litet eller mycket litet förtroende för *regeringen*, medan motsvarande andel bland de heterosexuella är en femtedel ($p=.0012$). När det gäller förtroendet för *polisen* har en majoritet av såväl heterosexuella (58 procent) som homosexuella och bisexuella (55 procent) ganska eller mycket stort förtroende.

I förtroendet för *sjukvården* skiljer sig grupperna också åt och 63 procent av de heterosexuella och 55 procent av de homosexuella och bisexuella har ganska eller mycket stort förtroende för sjukvården. När det gäller frågorna om förtroende för till exempel sjukvården och polisen blir det dock uppenbart att den låga andelen av respondenter som identifierar sig som homosexuella eller bisexuella gör det svårt att tolka dessa resultat.

Mår icke-heterosexuella sämre?

Då syftet med det här kapitlet är att utvärdera hur frågan om sexuell orientering, såsom den ställs i SOM-undersökningen 2011, ger utslag är det särskilt intressant att titta på de områden där tidigare forskning visat att sexuell orientering har relevans. Utifrån erfarenhet av tidigare forskning vet vi att hälsofrågor brukar indikera tydliga skillnader mellan heterosexuella och homosexuella och bisexuella. Vi har därför, för en enskild fråga, slagit ihop de riksomfattande SOM-undersökningarna med Ung Syd SOM och Syd SOM för att få ett större antal respondenter (tabell 3).

Både bland män och kvinnor anger heterosexuella respondenter ett högre genomsnittligt snittvärde när det gäller bedömningen av den egna allmänna hälsan, med några undantag. Bland såväl heterosexuella som homosexuella ligger snittvärdena för män högre än för kvinnor. De största skillnaderna mellan grupperna finns inom den äldsta och yngsta gruppen. Bland de äldre respondenterna anger homosexuella högre snittvärde än de heterosexuella, och bland de yngsta respondenterna är förhållandet det omvända. Den enskilda grupp som har lägst snittvärde, utslaget över samtliga åldersgrupper, är de homosexuella och bisexuella kvinnorna. Den gruppen är också den som uppvisar det enskilt lägsta snittvärdet, på 6,4 (i åldersintervallet 16-29 år). Bisexuella kvinnor har även i andra undersökningar identifierats som en grupp som skattar sitt allmänna hälsotillstånd och sin psykiska hälsa lägre (*Livs villkor och hälsa bland unga homo- och bisexuella*). Bland de heterosexuella respondenterna är skillnaderna mellan kvinnor och män ganska små, och mindre än de är mellan homosexuella män och homosexuella kvinnor (t-test för oberoende urval av medelvärdet för bedömd allmän hälsa per kön ger en signifikans på $p=.382$ för heterosexuella och en signifikans på $p=.008$ på homosexuella och bisexuella).

Tabell 3 Bedömd allmänhälsa, snittvärde per sexuell orientering, åldersgrupp och kön. Sammanslagning av Riks-SOM, Syd-SOM, Ung-SOM 2011*Kvinnor*

	Hetero	Homo/Bi	p
16-29	7,61	6,39	<.001
30-49	7,62	7,19	.077
50-64	7,43	6,83	.858
65-85	7,14	8,00	.889
Antal svarande	3202	95	.001

Män

	Hetero	Homo/Bi	p
16-29	7,83	7,59	.920
30-49	7,66	7,95	.499
50-64	7,40	7,00	.345
65-85	7,12	8,25	.750
Antal svarande	2812	51	.771

Båda könen

	Hetero	Homo/Bi	p
16-29	7,71	6,66	<.001
30-49	7,64	7,56	.025
50-64	7,42	6,91	.329
65-85	7,13	8,14	.790
Antal svarande	6014	146	.005

Kommentar: signifikanstesten avser t-test för oberoende urval av medelvärdet för bedömd allmänhälsa mellan heterosexuella och homosexuella eller bisexuella i olika åldersgrupper och bland samtliga respondenter.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011.

Att icke-heterosexuella individer löper större risk än heterosexuella att uppleva försämrad hälsa har tidigare visats inom forskningen (*Livsvillkor och hälsa bland unga homo- och bisexuella*). I Riks-SOM 1 och 3 ställs frågan om ”hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever”. Andelen som svarat ”mycket nöjd”, ”ganska nöjd” och ”inte särskilt nöjd” uppvisar inga större skillnader mellan heterosexuella och

homosexuella och bisexuella respondenter, även om homosexuella och bisexuella generellt sett är mindre nöjda med sina liv. Men bland de respondenter som angett att de inte alls är nöjda med livet som de lever är de homosexuella och bisexuella i procentuell majoritet, med sina sex procent mot de heterosexuellas en procent ($p=.003$). I Riks-SOM 2 ställs en nästan identisk fråga: ”på det stora hela, hur nöjd är du med det liv du lever”. Samma mönster går att urskilja i svaren på denna fråga. Det är ungefär lika stor andel homosexuella och bisexuella som heterosexuella är mycket nöjda eller ganska nöjda med sina liv, 86 respektive 94 procent. Procentuellt fler homosexuella och bisexuella än heterosexuella uppger dock att de är ganska missnöjda eller mycket missnöjda med sina liv, 15 respektive fyra procent ($p=.059$).

Alla vill inte uppge sexuell orientering

Trots att man kan diskutera det metodologiskt lämpliga i att erbjuda alternativ där respondenten kan aktivt markera att man inte vill svara på frågan, är det ändå av intresse att granska den grupp som valt detta alternativ. Det är en relativt sett ganska stor grupp om 7 procent (350), där det finns en överrepresentation av respondenter i det äldsta åldersintervallet. Majoriteten (53 procent) är mellan 65 och 85 år. Sett till samtliga respondenter i det åldersintervallet har 16 procent valt svarsalternativet ”vill avstå från att svara”, vilket är mer än dubbelt så många respondenter som i någon av de övriga åldersgrupperna. En majoritet av respondenterna i gruppen är kvinnor (60 procent), uppger att de har låg utbildning (56 procent) och bor i arbetarhem (76 procent), samt håller sig i mittenfåran när det gäller politiska sympatier (49 procent).

I enkäten finns ytterligare ett alternativ, nämligen ”annan”. Gruppen som använt detta alternativ är liten och består av 31 personer (knappt en procent) men även här kan vi se tendenser i materialet. Respondenterna är genomsnittligt något äldre än grupperna som identifierat sig som heterosexuella och homosexuella eller bisexuella, men yngre än dem som vill avstå från att svara på frågan. Jämfört med grupperna som identifierat sig som heterosexuella och homosexuella eller bisexuella har de lägre utbildning, bor i högre utsträckning i större orter, kommer i stor utsträckning från arbetarhem och ligger i mittfåran av politiska sympatier. Vissa av respondenterna har utnyttjat möjligheten att fylla i egna alternativ för frågan. Av majoriteten svar att döma handlar det om att markera normalitet genom att skriva ”normal” eller ”vanlig”, vilket för dessa respondenter tycks vara en starkare markering än att bara kryssa för alternativet ”heterosexuell”. Andra svarar genom att beskriva en heterosexuell relation. I övrigt är svaren spretiga. Tabell 4 innehåller förutom Riks-SOM även de respondenter som använt fritextmöjligheten i Syd SOM och Ung Syd SOM. Av den framgår att ett fåtal individer använder alternativet för att gå utanför könsnormen och ytterligare några problematiserar uppdelningen i olika sorters sexuell orientering.

Tabell 4 Sammanställning av fritextsvar i Riks-SOM, Syd-SOM och Ung-SOM

Män	Kvinnor
5 respondenter: Normal	8 respondenter: Normal 2 respondenter: Inget
Helt normal En normal människa Normal Svensson Normal sexliv man mot kvinna	
Allt är som vanligt	Helt vanlig Vanligt
Har sambo en kvinna Man med kvinna eller kvinna med man Man och kvinna Gillar tjejer :) Gillar kvinnor Älskar kvinor	Lever med en man Kvinna Straight
Mycket konstig fråga Vilken djävla fråga!!	Det angår väl ingen något privat får man väl ha Detta är en privatsak Lägg ner
Hetero vad jag vet Definierar ej min sexualitet	Ingen hetero/bi/homosexuell Läggingsfri Jag tror på att om man känner sig trygg så kan det vara kärlek oberoende kön
	Transgender Transexuell
	Jag är inte sexuellt aktiv Är för gammal...
	Sexuell
Djursexuell	

Källa: Riks-SOM-undersökningen 2011.

Av fritextsvaren blir det tydligt att man inte kan anta att de respondenter som valt att kryssa i ”annan” på frågan om sexuell orientering därmed är att betrakta som icke-heterosexuella. Detsamma gäller gruppen ”vill avstå från att svara”.

Diskussion och rekommendationer

Antalet respondenter som identifierar sig som homosexuella eller bisexuella är, som redan nämnts, lågt och man får därför vara försiktig med att dra generella slutsatser kring skillnader utifrån sexuell orientering. Faktum är att variablerna ålder och kön tycks ha minst lika stor betydelse för de skillnader som finns både mellan och inom gruppen heterosexuella och homosexuella och bisexuella. Skillnaden mellan kvinnor och män är ibland större än skillnaderna mellan heterosexuella och icke-heterosexuella respondenter. Om man fortsätter att ställa frågan om sexuell orientering i SOM-undersökningarna kommer det material som samlas in att utgöra ett allt rikare underlag för slutsatser. Man kan också anta att gruppen homosexuella och bisexuella med tiden kommer att öka, dels av skäl som diskuterats ovan, dels på grund av förändrade normer och lagstiftning kring hbt-frågor.

Vissa demografiska aspekter skulle kunna vara av intresse att studera närmare. Större amerikanska undersökningar har visat att individer som bor i eller nära stora städer eller har högre utbildning är mer benägna att svara ja på frågan om de haft samkönade relationer och även mer benägna att identifiera sig som homosexuella eller bisexuella (se exempelvis Laumann et al 1994). Dessa undersökningar laborerar dock med de tre aspekter av sexualitet som diskuterades tidigare – identitet, praktik, attraktion – och kan på så sätt identifiera nyanser inom gruppen som i vanliga fall går förlorade. Övergripande demografiska undersökningar i USA visar dock att den självidentifierade gruppen hbt-personer i hög grad är koncentrerad till stora städer och storstadsområden (Gates 2011)

När det gäller äldre individer finns mycket få undersökningar som är riktade till äldre respondenter specifikt och som ställer frågor om sexuell orientering; därmed vet man också mycket lite om hur äldre svarar på denna typ av frågor och om vilka typer av metodologiska problem som skulle kunna uppkomma vad gäller tolkning av resultat. Kanske kan man anta att den äldre åldersgruppen är mindre bekväm med begreppet ”sexuell orientering” och att bli tillfrågade om densamma? I SOM-undersökningarna 2011 är det så många som 16 procent i åldersintervallet 65-85 år som valt att fylla i ”vill avstå från att svara” på frågan om sexuell orientering. Vissa amerikanska studier indikerar att terminologi har betydelse även för hur yngre respondenter svarar (och om de svarar överhuvudtaget). Yngre icke-heterosexuella individer tycks till exempel lättare känna igen sig i termer som ”queer” och ”questioning” än i termer ”homosexuell” och ”bisexuell” (Mayer et al 2008).

När man konstruerar enkätundersökningar är det förstås nödvändigt att anpassa frågor och svarsalternativ utifrån vad som är syftet med undersökningen i stort, men om det finns ett intresse för att samla in mer kunskap om icke-heteronormativa individers livsvillkor så kan vissa modifikationer av sättet att ställa frågor övervägas. För SOM-undersökningarna är det särskilt frågor kring civilstånd, familjebildning och hushållssammansättning som kan vara relevanta att se över, för att bättre kunna fånga in icke-heteronormativa sätt att ordna sitt liv. Hur skall vi till exempel förhålla

oss till att partnerskap inte längre finns som juridisk beteckning (annat än för dem som ingick partnerskap före den första maj 2009), bör svarsalternativ som nämner det ses över? Kan man tänka sig andra typer av civilståndsalternativ som inte redan finns listade, som till exempel särbo? Hur skall vi förhålla oss till att föräldrabegreppet kommer att utgöra problem för en viss grupp av respondenter, då de inte följer mönstret av att ha en mor och en far, utan kanske två mödrar, två fäder, endast en mor etc.? Borde det inte finnas åtminstone ett alternativ på frågan om föräldrarnas bakgrund som utgår från ”vet ej”?

Om man, med SOM-undersökningarna, vill göra något mer substantiellt med frågorna kring sexualitet och dess hälsobetydelser så måste ett större frågebatteri formuleras utifrån insikten om att sexualitet har åtminstone tre dimensioner. Utöver den aspekt som nu efterfrågas, som handlar om självidentifikation, så bör man också lyfta in frågor rörande sexuell praktik och sexuell attraktion. Man skulle också kunna överväga att inkludera ytterligare alternativ än de som erbjuds nu, förslagsvis ”osäker på min sexuella orientering” som bland annat använts av Folkhälsoinstitutet. I en undersökning angav knappt två procent av de respondenterna som var 29 år och yngre detta alternativ (*Livsvillkor och hälsa bland unga homo- och bisexuella: resultat från nationella folkhälsoenkäten 2009*). Avslutningsvis rekommenderar vi, om man i SOM-undersökningarna vill nå ut till och synliggöra individer utanför könsnormen, att transpersoners ges möjlighet att uttrycka sin könsidentitet som alternativ i frågan om kön. Som frågan om kön är formulerad nu saknar många transpersoner ett lämpligt alternativ att identifiera sig med, vilket kan leda till ett större internt bortfall i denna grupp (det är dock viktigt att komma ihåg att även om frågorna om sexuell orientering och kön hänger ihop så handlar inte transfrågor om sexuell orientering, utan om könsidentitet). Detta bidrar givetvis till ett fortsatt osynliggörande av just denna grups livsvillkor.

Noter

- ¹ Statistisk bearbetning Marcus Clifford.
- ² 192 individer valde att inte svara alls på frågan om sexuell orientering.
- ³ Där inget annat anges har vi i det här kapitlet använt Chi2-test för oberoende för att fastställa om skillnader mellan grupper är tillräckligt stora för att vara statistiskt signifikanta. Dubbelkruss och uteblivna svar har kodats som system missing.

Referenser

- Best Practices for Asking Questions about Sexual Orientation on Surveys*, Sexual minority assessment research team, *The William Institute*, 2009
 Länk: <http://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/SMART-FINAL-Nov-2009.pdf>
- Case, P. et al 2006. "Disclosure of Sexual Orientation and Behavior in the Nurses' Health Study II: Results from a Pilot Study." *Journal of Homosexuality*, 51(1):13–31.
- CNN Exit Polls Election 2008
 Länk: <http://www.cnn.com/ELECTION/2008/results/polls/#val=USH00p3>
- CNN Exit Polls Election 2010
 Länk: <http://www.cnn.com/ELECTION/2010/results/polls/#val=USH00p2>
- Haas, Ann et al. 2011. "Suicide and Suicide Risk in Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Populations: Review and Recommendations". *Journal of Homosexuality*, 58:10-51
- Hudson, J. 2010. "Why Are More Gay People Voting Republican?". *The Atlantic Wire*, 2010-11-05
 Länk: <http://www.theatlanticwire.com/national/2010/11/why-are-more-gay-people-voting-republican/22400/>
- Gates, G.J. 2007. "Geographic Trends Among Same-Sex Couples in the U.S. Census and the American Community Survey." *The Williams Institute*
- Laumann E., et al, 1994. *The Social Organization of Sexuality: Sexual Practices in the United States* Chicago, IL: University of Chicago Press
- Livsvillkor och hälsa bland unga homo- och bisexuella: resultat från nationella folkhälsoenkäten* Rapport från Statens folkhälsoinstitut, 2009
- Mayer, K. H., et al 2008. "Sexual and Gender Minority Health: What We Know and What Needs to Be Done". *American Journal of Public Health* 98(6):989-995
- McCabe, S. E., Hughes T., Bostwick C. & Boyd C. 2005. "Assessment of Differences in Dimensions of Sexual Orientation: Implications for Substance Use Research in a College-age Population". *Journal of Studies Alcohol and Drugs*, 66(5):620-629.
- Meyer, H. I. 2003. "Prejudice, Social Stress and Mental health in Lesbian, Gay and Bisexual Populations: Conceptual Issues and Research Evidence". *Psychological Bulletin*, 129(5):674-697
- Roth, N., Boström, G. & Nykvist, K. 2006 *Hälsa på lika villkor hälsa och livsvillkor bland HBT-personer*. Rapport från Statens folkhälsoinstitut
- Stål, Jeanette & Westerståhl, Anna 2012. *Jag ska inte behöva outa mig varje gång jag har ett samtal – utredningsuppdrag om bemötande av lhbtq-personer i VGR*. Rapport från Kommittén för Rättighetsfrågor Västra Götalandsregionen.
United Nations World Conference on Human Rights: Vienna Declaration and Programme of Action, A/CONF. 157/23, part 5, 1993.
 Länk: [www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(symbol\)/a.conf.157.23.en](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(symbol)/a.conf.157.23.en)

Metodredovisning

DEN NATIONELLA SOM-UNDERSÖKNINGEN 2011

FRIDA VERNERSDOTTER

SOM-institutet vid Göteborgs universitet genomför varje höst sedan 1986 en nationell frågeundersökning – *Riks-SOM* – i syfte att kartlägga den svenska allmänhetens vanor och attityder på temat samhälle, politik och medier (SOM står för Samhälle Opinion Medier).¹ Data samlas in via postala enkäter, och varje undersökning genomförs under så identiska förutsättningar som möjligt för att resultaten från de olika åren ska vara jämförbara.

SOM-institutet grundades av tre forskningsorganisationer vid Göteborgs universitet: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG), statsvetenskapliga institutionen samt Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS). Sedan 2010 är SOM-institutet en egen forskningsorganisation som drivs i samverkan med institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG) och statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet.

Riks-SOM-undersökningen genomförs i samverkan med forskare från olika discipliner främst inom samhällsvetenskap. Deltar i undersökningen gör också externa parter, via särskilda forskningsprojekt; år 2011 gäller det exempelvis Statskontoret, Svenska filminstitutet, Svenska institutet för europapolitisk forskning (SIEPS) och Vetenskap & Allmänhet (VA).

Resultaten från Riks-SOM-undersökningarna redovisas i årliga publikationer där de medverkande forskarna presenterar analyser baserade på de senaste resultaten men också, så långt det är möjligt, belyser mer långsiktiga opinions- och medietrender. Datainsamlingen genomförs av ett fristående undersökningsföretag efter upphandling; fältarbetet görs i nära samarbete med SOM-institutet, som kontinuerligt utvärderar genomförandet. I föreliggande kapitel redovisas genomförandet av *Riks-SOM-undersökningen 2011*, den 26e i ordningen. Det handlar om studiens uppläggning, fältarbetets olika moment samt resultatens representativitet.

Undersökningens uppläggning

Riks-SOM-undersökningen genomförs i form av en postenkät som går ut till ett systematiskt sannolikhetsurval² av Sveriges befolkning. Urvalsramen är sedan 2009 års undersökning befolkningens 16–85-åringar.³ Utländska medborgare ingår i urvalet sedan 1992 (samt i undersökningarna 1986 och 1989).

Omfattningen av undersökningen har ökat successivt sedan 1986, både vad gäller antalet frågor och antalet svarspersoner. 1998 utökades Riks-SOM-undersökningen med en edition, vilket i praktiken innebar två parallella riksrepresentativa delunder-

sökningar med ett urval av vardera 3 000 personer. 2009 utökades undersökningen med ytterligare en edition och har sedan dess ett urval om totalt 9 000 personer.

Tabell 1 Riks-SOM-undersökningens uppläggning 1986–2011

År	Urvalsmetod	Antal formulär	Total urvalsstorlek	Medborgarskap	Åldrar
1986	Systematiskt sannolikhetsurval	1	2 500	Både sv. & utl.	15–75 år
1987–1988	”	”	”	Endast sv.	”
1989	”	”	”	Både sv. & utl.	”
1990–1991	”	”	”	Endast sv.	”
1992–1995	”	”	2 800	Både sv. & utl.	15–80 år
1996	”	”	2 841 ¹	”	”
1997	”	”	2 800	”	”
1998	”	2	5 600	”	16–80 år ²
1999	”	”	”	”	15–80 år
2000–2005	”	”	6 000	”	15–85 år
2006	”	”	6 050 ³	”	”
2007–2008	”	”	6 000	”	”
2009	”	3	9 000	”	16–85 år
2010	”	”	”	”	”
2011	”	”	”	”	”

Kommentar: ¹Gruppen 15-åringar var av misstag inte inkluderade i det ursprungliga urvalet utan tillfördes i efterhand undersökningens första urval om 2 800 personer. ²Gruppen 15-åringar var av misstag inte inkluderade i urvalet. ³Det ursprungliga urvalet om 6 000 personer utökades med 50 personer ur spärregistret *NIX adressat*, felaktigt exkluderade ur det ursprungliga urvalet (se vidare Nilsson 2007).

Datainsamlingen för de tre Riks-SOM-undersökningarna 2011 genomfördes parallellt under identiska förutsättningar. Ungefär en femtedel av frågorna i undersökningen ingick i samtliga tre formulär och kan därmed analyseras med tredubbla urvalsstorleken som grund; ett stort antal ingick därutöver i två av de tre formulären. Det rör sig dels om SOM-undersökningens grundfrågor om politik och medier samt en stor mängd livsstils- och bakgrundsfrågor, dels om frågor som syftar till att belysa frågeställningar som fordrar ett större urval av svars personer för statistiskt säkerställda analyser.

Formulären för de tre editionerna (se bilaga i slutet av denna volym) skiljer sig innehållsmässigt något åt. Tyngdpunkten i *Riks-1* ligger på politik och samhälle; i *Riks-2* på medier och kultur; i *Riks-3* på livsstil och hälsa. Dispositionen av innehållet i formulären framgår av tabell 2. Samtliga tre enkäter omfattar 20 sidor frågor.

Tabell 2 Innehållsöversikt för frågeformulären i Riks-SOM 2011

Riks-1		Riks-2		Riks-3	
1–8	Nyheter & medier	1–8	Nyheter & medier	1–7	Nyheter & internet
9–25	Politik, samhälle & demokrati	9–18	Politik, samhälle & demokrati	8–19	Politik, samhälle & demokrati
26–27	Radio & tv	19–28	Radio & tv	20–25	Samhälle & offentlig service
28–32	Samhälle & service	29–37	Internet & andra medier		
33–41	Sveriges förhållande till omvärlden	38–47	Film, böcker & bibliotek	26–28	Medier & nyhetsrapportering
42–52	Energi & miljö	48–59	Aktiviteter, intressen & värderingar	29–32	Konsumtion
53–61	Aktiviteter, intressen & värderingar	60–71	Arbetsliv	33–41	Fritid & aktiviteter
62–74	Arbetsliv	72–92	Bakgrund	42–48	Värderingar
75–94	Bakgrund			49–52	Hälsa
				53–64	Arbetsliv
				65–86	Bakgrund

Kommentar: Frågeformulären för Riks-1, Riks-2 respektive Riks-3 återfinns i bilaga i slutet av denna volym.

De enskilda frågorna utarbetas av de samverkande forskningsprojekten i samarbete med SOM-institutet. Huvuddelen av frågorna har fasta svarsalternativ med rutor för respondenten att kryssa i. I några fall svarar respondenten genom att skriva ett tal i en ruta; ytterligare några frågor är helt öppna och kräver endast ett kort svar i fritext (de rör bland annat vilken/vilka morgontidningar man läser, vilka samhällsproblem man tycker är viktigast i Sverige i dag och vilket yrke man har/har haft). Svaren på de öppna frågorna kodas av en grupp kodare på SOM-institutet⁴ efter fördefinierade kodscheman med uttömmande och ömsesidigt uteslutande kategorier försedda med en unik numerisk kod.⁵

Att fylla i enkätens samtliga frågor tar uppskattningsvis en dryg timme. De synpunkter som framförs av respondenterna (på sista formulärsidan där särskilt utrymme ges, eller på andra vägar) indikerar dock stora variationer i ifyllandetid.

Fältarbetet

Fältarbetet för Riks-SOM 2011 följer i huvudsak uppläggningsen av tidigare års undersökningar.⁶ Huvuddelen av datainsamlingsarbetet genomfördes under hösten 2011. Arbetet inleddes i början av september med ett aviseringkort som informerade respondenterna att de blivit slumpmässigt utvalda att delta i årets SOM-undersökning. En vecka senare skickades enkäten ut tillsammans med ett kortare följebrev⁷, en informationsbroschyr om SOM-institutets verksamhet samt en penna. Under resterande del av fältperioden genomfördes successivt en serie påminnelseinsatser

postalt och per telefon – sammanlagt åtta insatser. Den 13 februari avslutades fältarbetet i formell mening. Av tablå 1 framgår i detalj tidsramarna för fältarbetet och dess olika insatser.

Tablå 1 Fältarbetets moment i Riks-SOM 2011

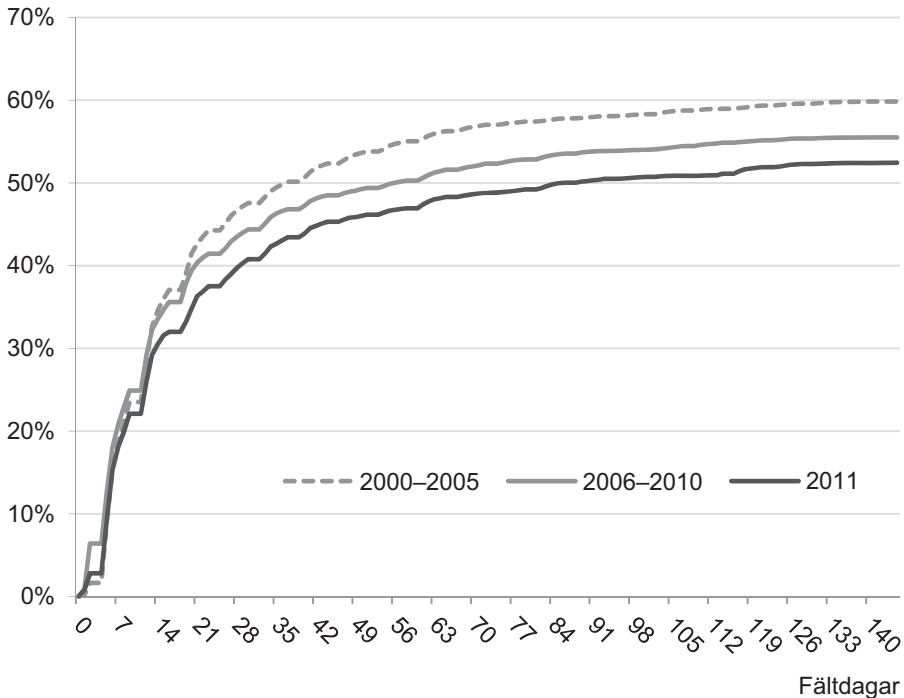
9 sept 2011	Utskick av aviseringsvykort
16 sept	Utskick av enkät, följebrev ¹ , informationsbroschyr, svarskuvert och penna (B-post). Försändelsen nådde ut till respondenterna onsdagen den 29 sept.
26 sept	Utskick av tack-/påminnelsevykort
3 okt	Utskick av enkät, följebrev, informationsbroschyr och svarskuvert till intervjupersoner som ännu inte sänt in enkäten
13–24 okt	Telefonpåminnelse till svarspersoner som ej sänt in enkäten (med utskick av ny enkät till de som saknar och postal bekräftelse till övriga som sagt att de ämnar delta)...
alt. 18 okt	...postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer
alt. 25 nov	...postal påminnelse till personer som ej kunnat nås per telefon
8–14 nov	Telefonpåminnelse motsvarande 13–24 okt inklusive motsvarande postala komplement
7–13 dec	Telefonpåminnelse motsvarande 13–24 okt inklusive motsvarande postala komplement
22 dec	Utskick av påminnelse till samtliga som inte svara i form av ett julkort (ingen enkät bifogades)
2 jan 2011	Utskick av enkät, följebrev, svarskuvert samt ”bortfallsenkät” – med frågan om varför man inte önskar/kan delta – till samtliga som inte hörts av under fältarbetets gång
13 feb	Fältarbetet avslutades

Kommentar: ¹Det första missivet editioneras genom att det innehåller några särskilda rader till gruppen 16–19-åringar respektive 65–85-åringar, med budskapet att vissa frågor kan vara svåra att besvara när man är ung respektive har lämnat arbetslivet.

De flesta respondenter som väljer att delta i undersökningen skickar tillbaka enkäten redan inom några veckor. Det generella inflödesmönstret med högt inflöde de första veckorna och i samband med de första påminnelserna upprepar sig 2011 (figur 1). Redan vid novembers utgång hade mer än 90 procent av de som slutligen skulle komma att medverka skickat tillbaka sin enkät. De första dagarnas ojämna inflöde mellan åren (figur 1) bottnar framför allt i vilken veckodag enkäten når ut i förhål-

lande till helgens postfria dagar. Sedan 2006 har dock enkäten nått ut på en onsdag varmed resultaten är fullt jämförbara. Även längre in i fältarbetet kan de postala och telefonbaserade påminnelseinsatserna ligga lite olika i tid och därmed påverka hur nivåerna förhåller sig till varandra.

Figur 1 *Dagligt inflöde av enkäter i Riks-SOM 2011 relativt ett genomsnitt för 2000–2005 respektive 2006–2010 års undersökningar (kumulativ procent av bruttourvalet)*

Kommentar: Inflödet redovisas med utgångspunkt i 2011 års fältperiod i relation till jämförbara fältdagar för övriga års undersökningar.

Den första enkätförsändelsen skickades ut fredagen den 16 september – med B-post, det vill säga med (planerad) utdelning onsdagen den 21 september.

Det betyder att de första ifyllda enkäterna brukar komma in torsdagen därpå, den 22 september 2011 (figur 2). Årets inflödesmönster skiljer sig från tidigare år på den punkten då den första ifyllda enkäten inkom redan måndagen den 19 september, alltså endast en postdag efter enkäten skickats från tryckeriet. På onsdagen två dagar senare (samma dag som enkäten beräknats anlända hos respondenterna), inkom ytterligare sex enkäter. Torsdagen därpå, som enligt tidigare svarsmönster

varit den första inflödesdagen kom 63 ifyllda enkäter tillbaka, att jämföra med förra årets 76. Anmärkningsvärt är att endast tre av torsdagens enkäter tillhörde Riks-2. Om man ser till inflödet för de tre editionerna låg Riks-2 en hel dag efter de andra editionerna i inflöde, medan Riks-1 och Riks-3 låg två dagar före normal postgång och inflöde (figur 3).

Efter den första helgen i fält brukar inflödet nå sin topp i antal inkomna enkäter på samma dag. Så var fallet även 2011, men andelen inkomna enkäter var avsevärt lägre än tidigare år. Måndagen den 26 september uppgick inflödet till 9 procent av det totala antalet utskickade enkäter, att jämföra med 2010 års 14 procent. Resultatet med hela veckans inflöde inräknat uppgick till en dryg femtedel, 22 procent. Detta motsvarar inkomna svar från 42 procent av de som skulle komma att besvara enkäten innan fältarbetet avslutades. En månad senare, vid oktober månads utgång, hade 84 procent av det slutgiltiga antalet ifyllda enkäter kommit in; vid novembers utgång 93 procent, och vid årsskiftet 97 procent. Därefter fortsatte inflödet svagt men stadigt ända in i februari 2012, motsvarande de sista 3 procentenheterna. Genom hela fältperioden fortsatte det initialt låga inflödet att slänta efter tidigare år.

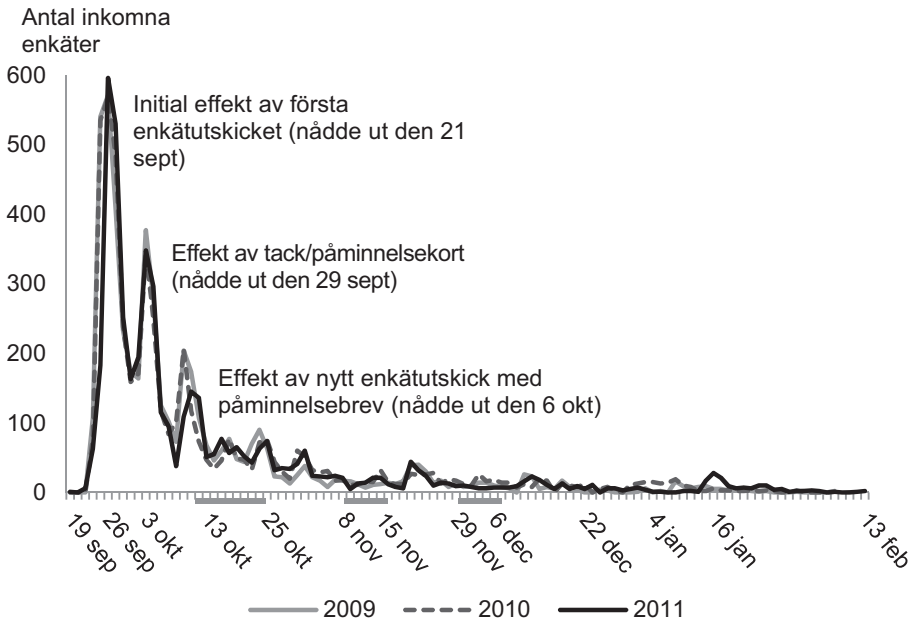
Inflödet av ifyllda enkätformulär under fältperioden kommer i vågor, tydligt i fas med utskick och påminnelseåtgärder. Vågbildseffekten är ett mycket stabilt fenomen som uppträder i varje undersökning och 2011 är inget undantag (figur 2). Veckoslutets dagar och helgdagar, det vill säga alla dagar utan postutdelning, är exkluderade från tidsaxeln i figuren. Påminnelseinsatserna är i princip de samma 2011 som jämförelseåren 2009 och 2010 i figur 2. En förändring implementerades dock 2011 vars effekter vi hade hoppats kunna skönja efter julhelgen.

Strax före jul skickades ett julkort ut i ett försök att blidka respondenterna. Tidigare år har man skickat en julhälsning i ett följebrev i en ordinarie påminnelse. Eftersom respondenterna i slutet av december har fått fyra sådana brev finns det en risk för att det femte känns igen och hamnar i papperskorgen utan att ens öppnas. Därför testades en ny strategi 2011. Julkortet som skickades låg inte i något kuvert. Det var specialutformat för SOM-institutet med en skämtsam teckning på framsidan i syfte att göra institutet och personerna bakom undersökningen mer familjära och mänskliga vilket vid nästa påminnelse skulle göra det svårare för respondenterna att ignorera en vädjan om att fylla i enkäten. För att ytterligare förstärka känslan av att det är människor som står bakom undersökningen skrev föreståndare Henrik Oscarsson och undersökningsledare Annika Bergström under alla julkort för hand. Samma julkort, men med tryckta underskrifter skickades till respondenterna i Syd- respektive Väst-SOM-undersökningen för att kunna utvärderas i jämförelse med Riks-SOM. Andelen som skickade in sin ifyllda enkät veckorna efter julkortet var större i de regionala undersökningarna än i Riks-SOM. Effekten av de handskrivna signaturerna uteblev.

När fältarbetet avslutades den 13 februari var bruttosvarsfrekvensen (dvs. andelen inkomna enkäter av det totala antalet utskickade) för de tre editionerna av under-

sökningen 52,4 procent. Det är 3,1 procentenheter lägre än genomsnittet för åren 2006–2010, och 7,4 procentenheter lägre än genomsnittet för 2000–2005. Inflödesresultatet för 2011 är det lägsta hittills.

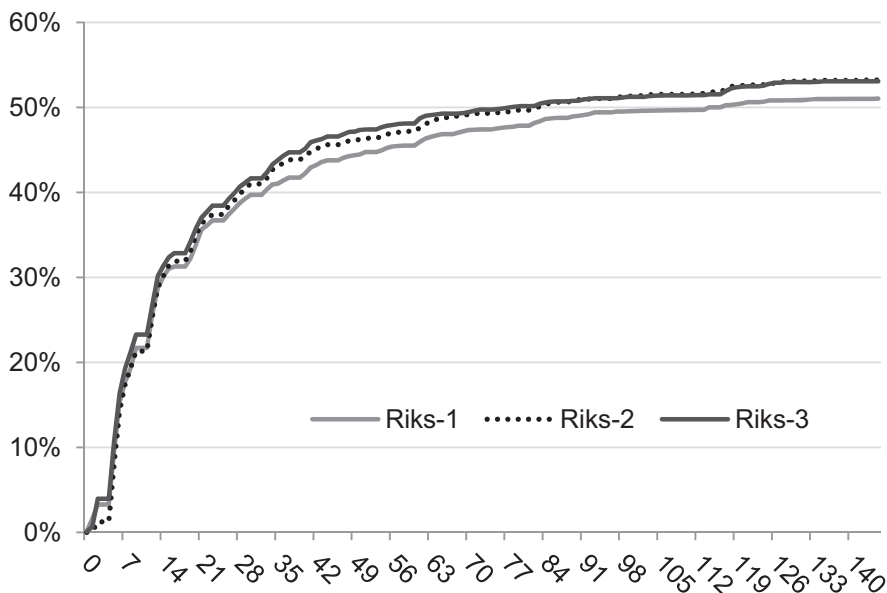
Figur 2 Dagligt inflöde av enkäter i Riks-SOM 2011 jmf 2009 och 2010 (antal)

Kommentar: Veckoslutets dagar och helgdagar, det vill säga alla dagar utan postutdelning, är exkluderade från tidsaxeln. Datumerna motsvarar påminnelsernas utskicksdag och de grå strecken längs x-axeln motsvarar de tre telefonpåminnelseperioderna.

Inflödet för respektive delundersökning följer i huvudsak samma mönster under fältperioden, med den skillnaden att resultatet för Riks-1 genomgående är sämre än de två andra delundersökningarna (figur 3). Vid fältarbetets slut hade det inkommit 66 respektive 61 enkäter fler i Riks-2 och Riks-3 än i Riks-1, motsvarande en differens om drygt två procentenheter sett till bruttoresultatet. Detta mönster känns igen från tidigare år och förklaras med att Riks-1, med många attitydfrågor om politik upplevs som svårare att besvara är de mer medie- och kulturorienterade Riks-2 och Riks-3.

Figur 3 Dagligt inflöde av enkäter i Riks-1, Riks-2 respektive Riks-3 2011 (kumulativ procent av bruttourvalet)

Svarsfrekvens och bortfall

Från bruttourvalet definierar man normalt bort avlidna, långtidssjuka, icke-svensktalande, personer som flyttat från orten eller av liknande skäl inte bedöms ingå i populationen. Dessa räknas bort som så kallat naturligt bortfall (för en fullständig definition, se kommentar till tabell 3). Därmed erhåller man undersökningens nettourval, vilket ligger till grund för redovisningar av undersökningars svarsfrekvens. För samhällsvetenskapliga postenkäter i Sverige har svarsfrekvensen tidigare brukat ligga på mellan 60 och 70 procent, men under senare år har det blivit allt svårare att nå dessa nivåer. SOM-undersökningarna har generellt uppvisat ett mycket gott resultat för den här typen av längre enkäter, med en genomsnittlig svarsfrekvens för alla de genomförda undersökningarna 1986–2010 på 66 procent (tabell 3). Från och med 2000-talet har nivån emellertid sjunkit. Om genomsnittet fram till och med 1999 var 68 procent, var resultatet för undersökningarna under 2000-talets första decennium 63 procent. 2008 års undersökning var den första med ett resultat under 60 procent, vilket även gällde 2009. 2010 var i sammanhanget ett undantagsår då nettosvarsfrekvensen för första gången på två år nådde över 60 procent. Detta visade sig vara ett tillfälligt trendbrott då 2011 års nettoresultat stannade på 57 procent. Den genomsnittliga svarsfrekvensen för undersökningarna 1986–2011 sjunker därmed till 65 procent.

Tabell 3 Svarsfrekvens i Riks-SOM-undersökningarna 1986–2011 (antal och procent)

	Antal svarande	Bruttoresultat: Svarsfrekvens av hela urvalet (procent)	Nettoresultat: Svarsfrekvens med hänsyn till naturligt bortfall (procent)	Undersökningsföretag ansvarigt för fältarbetet
1986	1 624	65	68	SCB
1987	1 672	67	70	SOM-institutet
1988	1 643	66	69	SCB
1989	1 578	63	66	IMU-Testologen
1990	1 582	63	66	IMU-Testologen
1991	1 573	63	67	IMU-Testologen
1992	1 889	67	71	Sifo
1993	1 857	66	70	Sifo
1994	1 704	61	67	Gallup
1995	1 777	63	65	Temo
1996	1 779	63	69	Gallup
1997	1 754	63	69	Gallup
1998	3 561	64	68	Sifo
1999	3 503	63	67	Kinnmark
2000	3 546	59	63	Kinnmark
2001	3 638	61	67	Kinnmark
2002	3 609	60	65	Kinnmark
2003	3 675	61	66	Kinnmark
2004	3 612	60	65	Kinnmark
2005	3 499	58	63	Kinnmark
2006	3 336	55	60	ScandInfo
2007	3 435	57	63	Kinnmark
2008	3 259	54	58	Kinnmark
2009	4 926	55	59	PFM Research
2010	5 007	56	60	Kinnmark
2011	4 720	52	57	Kinnmark

Kommentar: Med nettourval avses bruttourval minus naturligt bortfall. Som naturligt bortfall räknas: adress okänd, avflyttad; bortrest på längre tid; studier/militärtjänstgöring på annan ort; boende/studier/arbete utomlands; sjuk, institutionsvård, förståndshandikapp; avliden; ej svensktalande.

Av det ursprungliga urvalet på totalt 9 000 personer (bruttourvalet) var det 4 720 personer som besvarade och skickade in formuläret i 2011 års undersökning. Sammanlagt 713 personer, motsvarande 7,9 procent, har räknats bort som naturligt bortfall. Denna andel tenderar att variera något från år till år beroende på hur

många i urvalet som väljer att höra av sig med denna typ av information, liksom hur registreringen sköts av fältföretaget samt i samband med telefonpåminnelserna. Sedan 2001 års undersökning har andelen naturligt bortfall varierat mellan 7,0 och 9,9 procent. Andelen i 2011 års undersökning varierar något mellan delundersökningarna – Riks-1: 8,4 procent; Riks-2: 7,7 procent; Riks-3: 7,7 procent.

Tabell 4 Svarande och bortfall i Riks-SOM-undersökningen 2011

	Riks-1	Riks-2	Riks-3	Totalt
Ursprungligt urval (brutto)	3 000	3 000	3 000	9 000
Bortdefinierade (naturligt bortfall)	251	232	230	713
Nettourval	2 749	2 768	2 770	8 287
Ej anträffade/ Antal svarsvägrare	1 218	1 171	1 178	3 567
Antal svarande	1 531	1 597	1 592	4 720
Svarsfrekvens: brutto	51 %	53 %	53 %	52 %
Svarsfrekvens: netto	56 %	58 %	57 %	57 %

Det naturliga bortfallet lyfter bruttosvarsfrekvensen på 52,4 procent för hela undersökningen till nettoresultatet 57,0 procent (tabell 4). I och med skillnaden i antalet bortdefinierade mellan delundersökningarna återspeglas skillnaden i inflöde dem emellan även i nettoresultatet: Riks-1 har en nettosvarsfrekvens på 55,7, Riks-2 på 57,7 och Riks-3 på 57,5 procent.

Naturligt bortfall: orsaker att inte *kunna* delta

Informationen om det naturliga bortfallet har tillsammans med andra orsaker till att inte medverka i undersökningen inhämtats på flera sätt: via telefonpåminnelserna, direkt från respondenter eller anhöriga som hört av sig under fältarbetets gång samt via den bifogade ”bortfallsenkäten” i sista påminnelsen med frågan om varför man inte önskar eller kan delta i undersökningen – med svar från totalt 180 personer.

I det naturliga bortfallet är det särskilt tre typer som dominerar: långtidssjuka/handikappade, bortresta/utlandsboende samt de som ej kunnat nås på sin adress – vilka sammantaget utgör 82 procent av bortfallet (tabell 5). En mindre grupp utgör de icke svensktalande på 17 procent. Därtill har 1 procent registrerats som avlidna. Detta mönster är detsamma för de tre delundersökningarna. Riks-1 uppvisar i likhet med tidigare år en något högre andel naturligt bortfall är de två andra delundersökningarna. Trots detta är nettosvarsfrekvensen lägre för Riks-1 än de andra två undersökningarna.

Tabell 5 *Typer av naturligt bortfall i Riks-SOM-undersökningen 2011 (procent)*

	Riks-1	Riks-2	Riks-3	Riks-SOM 2011	Riks-SOM 2010
Långtidssjuk/handikappad	24	28	28	27	29
Adress okänd/flyttat	26	34	31	31	29
Bor utomlands/bortrest på längre tid	29	23	21	24	28
Ej svensktalande	20	15	17	17	13
Avliden	1	0	3	1	1
Summa procent	100	100	100	100	100
Antal personer	251	231	229	711	707

Mot bakgrund av att undersökningen, av naturliga och resursskäl, definierar bort långtidssjuka/handikappade och de som själva eller via ombud meddelat att de inte kan svenska tillräckligt bra för att besvara enkäten, finns det anledning att betona att undersökningens resultat i första hand speglar en frisk svensktalande befolkning. Relaterat till språkkunskap kan konstateras att andelen med utländskt medborgarskap är något mindre i Riks-SOM 2011 än i befolkningen som helhet: 6,3⁸ mot 7,2 procent.⁹ Andelen är minst i Riks-2, 6,1 procent; något större i Riks-1 och Riks-3, 6,4 respektive 6,5 procent.

Svarsvägran: orsaker att inte *vilja* delta

Utöver kunskap om det naturliga bortfallet har specificerade anledningar till att inte *vilja* delta kunnat sammanställas för totalt 733 personer (tabell 6). I linje med tidigare års erfarenheter är tidsbrist ett mycket vanligt argument. I 2011 års undersökning är det drygt en tredjedel av personerna med en känd orsak till svarsvägran som anger detta som enda skäl till att avstå.

Andelen som avstår av principiella skäl har varierat från år till år; 2011 var det 17 procent. Om man adderar andelen som vill ha ersättning för sitt deltagande och de personer som inte litar på anonymiteten utgör de tillsammans 24 procent. Utöver dessa anser en tredjedel att frågorna är för svåra, för många eller för ointressanta för att besvaras. Övriga 10 procent representerar de personer som angett en kombination av skäl. Att denna andel är större än jämförelseåren i tabell 6 beror snarare på sättet som klassificeringen görs än på någon reell ökning av blandade skäl. På samma sätt förklaras det avvikande mönstret för 2009, då undersökningen genomfördes av ett annat undersökningsföretaget än övriga jämförelseår.

Att de tre formulären har något olika innehållsfokus tycks inte nämnvärt påverka de skäl som anförs till att inte vilja delta; mönstret är över lag mycket likt i de tre

delundersökningarna. Det är något vanligare att man av princip inte vill delta i den mer politikbetonade Riks-1 än de andra delundersökningarna, medan man i den ämnesmässigt mer heterogena Riks-3 avstår från att svara på grund av att frågorna är för många eller ointressanta i något högre grad än i de andra delundersökningarna. Skälet att frågorna är för svåra anges av ungefär lika stor andel i vardera delundersökning (och detsamma gäller för tidigare års undersökningar). Det ska i sammanhanget betonas att resultaten gäller hur vanliga skälen är *i förhållande till varandra*. I och med att antalen kända skäl till vägran är större för Riks-1 och Riks-2, är *antalet* personer som nämnt skälet, i de fall andelen är densamma, större i Riks-1 och Riks-2 jämfört med Riks-3.

Tabell 6 Specificerade skäl till att inte vilja delta i Riks-SOM 2011 samt jämförelse med 2008–2010 (procent)

	Riks-1	Riks-2	Riks-3	Riks-SOM 2011	Riks-SOM 2010	Riks-SOM 2009	Riks-SOM 2008	Riks-SOM 2007
Har inte tid	38	37	33	36	34	34	50	37
För många frågor	6	7	11	8	11	34	11	14
Vill av princip inte delta	18	17	15	17	21	11	11	22
Frågorna är ointressanta	16	21	17	18	15	9	12	13
Litar ej på anonymiteten	4	3	7	4	2	2	2	3
Vill ej delta utan ersättning	3	2	4	3	3	2	2	2
Frågorna är för svåra	5	3	5	4	4	1	6	3
Annat skäl	0	0	0	0	1	5	0	0
Blandade skäl	10	10	8	10	5	2	6	6
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal personer	262	245	226	733	713	1 332	614	710

Kommentar: Informationen är inhämtad via telefonpåminnelserna, via den "bortfallsenkät" som bifogas sista påminnelsen samt från kontakter med respondenter som hört av sig under fältarbetets gång.

Svarsfrekvensen i olika grupper

Vilka som svarar och vilka som faller bort i en frågeundersökning har betydelse för tolkningen av undersökningens resultat. Om en viss grupp är underrepresenterad och samma grupps svar tenderar att skilja sig från övrigas blir studiens resultat mindre giltiga för populationen som helhet. Om svarsbenägenheten i en grupp varierar påtagligt mellan åren kan det också förklara variationer i svarsmönster för enskilda frågor. Av tabell 7 framgår hur svarsbenägenheten i Riks-SOM varierar i olika grupper över tid.

Tabell 7 Svansandelen (netto) i olika grupper, Riks-SOM-undersökningen 1996–2011 (procent)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Riks-1	Riks-2	Riks-3	
Samtliga	69	69	68	67	63	67	65	66	65	63	60	63	58	59	60	57	56	58	57	
Kön																				
Kvinnor	68	70	69	68	65	68	69	68	67	65	64	66	62	61	64	60	59	60	61	
Män	67	68	69	66	61	66	62	64	63	61	57	60	55	56	57	54	52	56	54	
Ålder																				
15–19 år ¹	71	72		67	57	56	61	60	55	56	49	53	46							
16–19 år			75											48	50	46	46	49	42	
20–24 år	66	67	63	55	60	57	61	57	55	53	43	49	41	43	42	36	34	37	37	
25–29 år	74	55	64	58	55	59	60	63	57	54	50	51	44	44	42	41	39	44	41	
30–39 år	60	62	64	63	57	62	57	60	59	57	54	54	51	50	48	47	48	46	46	
40–49 år	68	70	73	66	60	67	64	63	61	58	59	59	54	55	58	54	55	54	52	
50–59 år	67	71	73	70	67	76	69	71	69	69	67	68	65	66	67	63	59	63	66	
60–69 år					74	76	76	79	78	73	73	78	75	74	76	74	72	74	75	
70–79 år					74	74	71	75	79	75	71	75	76	73	81	77	72	77	80	
80–85 år					58	67	66	62	65	64	67	71	65	70	76	73	71	77	71	
60–75 år ²	71	76	73	75	75															
76–80 år ²	72	78	58	69	68															
Region																				
Stockholm	63	64	63	60	58	64	60	61	61	57	56	56	53	57	55	52	54	50	52	
Östra Mellansverige	68	67	71	63	64	68	64	66	65	66	63	68	60	58	60	58	59	57	58	
Smaland med öar	71	74	70	70	68	73	68	66	70	67	62	62	61	62	66	59	52	64	61	
Svetsverige	64	70	75	70	65	62	69	67	64	61	58	62	55	58	57	56	53	55	59	
Västsvrige	69	70	69	68	61	66	65	69	67	62	60	66	60	60	62	58	54	62	59	
Norra Mellansverige	75	67	69	69	66	69	67	69	61	64	62	61	63	58	63	59	61	59	57	
Mellersta Norrland	70	74	72	71	64	73	69	63	69	67	60	63	57	59	63	63	64	61	65	
Övre Norrland	69	72	69	72	61	72	67	68	71	64	64	63	65	61	65	58	56	64	53	

Kommentar: Resultaten baseras på registerdata. ¹15-åringarna ingår inte i Riks-SOM fr.o.m. 2009 (liksom inte heller 1998) varmed resultatet inte är helt jämförbara beträffande yngsta åldersgruppen. ²Gruppen 81–85-åringar inkluderades i och med Riks-SOM 2000, varmed åldersindelningen i svansanalyserna av personer över 60 år ändrades.

I likhet med erfarenheterna från tidigare års SOM-undersökningar svarar kvinnor som grupp i större utsträckning än män, ett mönster som förstärkts under senare år. Här finns en viss variation mellan delundersökningarna. Det skiljer sju procentenheter mellan kvinnor och män i Riks-1 och Riks-3, och endast fyra procentenheter i Rik-2.

De största skillnaderna i svarsmönster finner vi i olika åldersgrupper. Det mönster som vi känner igen sedan tidigare år är att yngre personer svarar i mindre utsträckning än äldre. Den åldersgrupp som är mest benägen att fylla i enkäten är 70–79-åringar med en svarsfrekvens på 77 procent. Minst villiga att svara på enkäten är 20–24-åringar med 36 procent svarsfrekvens. Det skiljer 41 procentenheter mellan dessa grupper. Skillnaden i svarsvilja mellan åldersgrupper har ökat över tid. För tio år sedan var den största skillnaden 20 procentenheter och för 15 år sedan var den 14 procentenheter. I den yngsta åldersgruppen, 16–19-åringar, har 46 procent besvarat enkäten vilket är bättre än genomsnittet för åldersgruppen under 30 år. Skiljelinjen mellan att svara i mindre respektive större utsträckning än genomsnittet återfinns i 50-årsåldern, där den har legat sedan slutet av 1990-talet. Svarsfrekvenserna i åldersgrupperna över 50 år är stabilt höga över tid, medan åldersgrupperna under 50 år uppvisar en successivt dalande svarsfrekvens.

Den sämre svarsfrekvensen hos unga grupper är särskilt tydlig bland unga män. Hos män i åldrarna 20–29 år är svarsfrekvensen 32 procent, att jämföra med 44 procent hos kvinnor i motsvarande åldersgrupp. Hos äldre spelar kön mindre roll för svarsbenägenheten, vilket innebär att åldersvariationen i svarsandelar totalt sett är som störst bland männen (tabell 8). I gruppen 80–85-åringar har 85 procent av männen besvarat enkäten, att jämföra med 30 procent i gruppen 20–24-åringar. Bland kvinnor är det bästa resultatet 81 procent svarsandel hos 70–79-åringarna mot det sämsta på 41 procent hos 20–24-åringarna. Detta mönster är särskilt starkt i Riks-2 där det skiljer 57 procentenheter mellan den största¹⁰ och minsta svarsandelen hos män i olika åldersgrupper, mot 31 procentenheter bland kvinnor. Minst åldersvariation finns i Riks-3 där procentdifferensen mellan den största och minsta svarsandelen är 40 procentenheter bland kvinnor och 52 bland män.

De regionala skillnaderna i svarsbenägenhet är små. Boende i Stockholmsregionen uppvisar precis som tidigare år den minsta svarsandelen, 52 procent. Som störst är svarsbenägenheten i mellersta Norrland, 63 procent (tabell 7). Inom varje delundersökning varierar svarsdifferensen med 12–14 procentenheter. Om vi ser till övriga storstadsområden kan konstateras att Sydsverige ligger under genomsnittet oavsett delundersökning, medan Västsverige ligger på eller över genomsnittet. Västsvenskar brukar generellt svara i något större utsträckning än skåningar, möjligen till följd av att undersökningen genomförs av Göteborgs universitet.

Tabell 8 Svandsandelen (netto) i olika grupper, Riks-SOM-undersökningen 2011 (procent)

	Riks-SOM tot		Riks-1		Riks-2		Riks-3		Minsta antal personer
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	
16–19 år	51	40	52	39	49	49	51	34	82/77
20–24 år	41	30	38	29	44	28	41	32	105/92
25–29 år	48	34	49	29	48	41	48	34	98/103
30–39 år	53	41	54	42	50	42	53	39	224/232
40–49 år	55	51	59	52	55	52	55	49	203/247
50–59 år	69	59	62	56	66	60	69	62	209/210
60–69 år	77	73	74	71	74	74	77	74	211/199
70–79 år	81	77	71	73	75	80	81	79	118/113
80–85 år	61	85	63	84	71	85	61	84	46/32
Antal personer ¹	162	104	60	38	56	34	46	32	

Kommentar: Resultaten baseras på registerdata. ¹Minsta antalet avser genomgående gruppen 80–85 år.

Kontaktmönster i olika grupper

De låga svarsfrekvenserna i de yngre åldersgrupperna kan inte enbart förklaras av ovilja att delta. En bidragande orsak till de fallande svarsfrekvenserna i dessa grupper är att yngre personer generellt är svårare att få tag i. I tabell 9 redovisas graden av kontakt med respondenter i olika åldersgrupper. Ungdomar mellan 20 och 29 år är svårast att nå medan människor över 50 år är lättast att nå. Kontaktgraden ökar successivt med åldern och är som högst bland 60–75-åringar (92 procent). Lägst är kontaktgraden bland 20–24-åringar, samma grupp som utmärker sig genom att ha högst andel respondenter med inaktuell adress och okänt telefonnummer. Bland 20–24-åringar saknas både aktuell adress och aktuellt telefonnummer till 13 procent. I det samlade bruttourvalet är motsvarande siffra 4 procent och bland respondenter över 40 år är det endast 2 procent som inte alls gått att nå.

Andelen som uttryckligen vägrar delta i undersökningen är något mindre bland 20–29-åringar än i övriga åldersgrupper. Läger man till de personer som på telefon sagt sig vara villiga att delta, men sedan låtit bli att skicka in sin ifyllda enkät – implicita vägrare – jämnar andelarna ut sig mellan åldersgrupperna. Bland implicita vägrare är det istället den yngsta åldersgruppen som märker ut sig. Dessa personer bor i större utsträckning kvar hos sina föräldrar vilket förklarar den relativt höga kontaktgraden (72 procent).

Tabell 9 Kontaktmönster i olika åldersgrupper (brutto) i Riks-SOM 2011 (procent)

	16-19 år	20-24 år	25-29 år	30-39 år	40-49 år	50-59 år	60-75 år	76-85 år
Kontakt	72	56	58	68	78	84	92	91
<i>naturligt bortfall</i>								
<i>(exkl. adress okänd, bortrest/utlandsboende)</i>	2	2	3	2	2	4	4	14
<i>explicit vägran¹</i>	11	9	9	11	15	15	12	16
<i>implicit vägran²</i>	18	14	10	11	10	7	4	2
<i>svar (brutto)</i>	42	31	36	44	50	59	72	59
Ej kontakt³	28	44	42	32	22	16	8	9
<i>ingen kontakt alls⁴</i>	6	13	8	4	4	2	2	2
<i>telefonnummer okänt</i>	14	15	17	16	10	7	3	5
<i>fel telefonnummer/ ej svar</i>	8	17	16	12	8	6	3	2
Summa (kontakt + ej kontakt)	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal	550	744	732	1510	1542	1379	1911	632

Kommentar: Tabellen visar den samlade kontakten respektive uteblivna kontakten med respondenter vid fältarbetets slut.

¹Personer som uttryckligen förmedlat ovilja att delta via telefon eller e-post.

²Personer som vid telefonkontakt sagt sig vara svarsvilliga utan att slutligen skicka in enkäten.

³Inkluderar även personer som mottagit enkäten och valt att inte svara, utan att höra av sig eller svara i telefon.

⁴Adress och telefonnummer okända.

Undersökningens representativitet i relation till befolkningen

SOM-undersökningens urval av personer utgör ett slags Sverige i miniatyr. Naturligt bortfall och svarsvägran riskerar att leda till avvikelser från representativiteten. Nedan redogörs hur väl Riks-SOM-undersökningen 2011 avspeglar befolkningen. Via tabell A1a–A4 i appendix kan respondenternas sammansättning beträffande kön, ålder, region respektive fackföreningsmedlemskap (se ovan) jämföras med sammansättningen i såväl det dragna urvalet som den svenska befolkningen. Av uppställningarna framgår att de svarande tämligen väl avspeglar den svenska befolkningen i dessa avseenden. Några avvikelser förtjänar dock att kommenteras.

Könsfördelningen (tabell A1a–b) bland 16–85-åringar är mycket balanserad i Sverige år 2011: 50–50. Bland de svarande i Riks-SOM-undersökningen 2011 är emellertid fördelningen 53–47 med en övervikt av kvinnor. Skillnaden mellan kvinnor och män är mer markant om man ser till delundersökningarna där både Riks-1 och Riks-3 har en fördelning som avrundas till 54–46. Den överrepresenta-

tion av kvinnor som finns i undersökningen bottnar i kvinnors generellt något större svarsbenägenhet, vilket inte är något nytt för 2011 (jfr tabell 7).

Åldersammansättningen (tabell A2a–b) i Riks-SOM-undersökningens dragna urval är precis som könsfördelningen mycket representativ för den svenska befolkningen. Totalt sett skiljer det inte mer än en procentenhet mellan Sveriges befolkning och det dragna urvalet, oavsett delundersökning. Genom att yngre svarar i mindre utsträckning än äldre (jfr tabell 7), uppkommer dock en viss snedfördelning i undersökningen med en totalt sett 8 procentenheter mindre andel 16–29-åringar relativt befolkningen. Den skevaste fördelningen hittar vi i den mest svarsbenägna åldersgruppen, 50–75-åringar, som är överrepresenterad med 9 procentenheter gentemot förhållandet i hela Sverige. Huvudmönstret med en övervikt av befolkningens äldre är detsamma i samtliga delundersökningar och välbekant i de senaste årens undersökningar. Det ska sägas att den yngsta åldersgruppen här är något underrepresenterad redan i nettourvalet till följd av ett relativt större naturligt bortfall, vilket i första hand handlar om att personen inte nås på sin adress, är långtidssjuk eller långvarigt boende/resa utomlands. Som redovisades i ett tidigare avsnitt kan man på samma sätt finna en del av förklaringen till den låga svarsfrekvensen i de yngre åldersgrupperna i att ungdomar är svårare att få kontakt med.

Ser vi till den geografiska fördelningen (tabell A3a–b), ger Riks-SOM 2011 en mycket god bild av den geografiska spridningen i Sveriges befolkning. Stockholmare brukar vara något underrepresenterade i SOM-undersökningarna, vilket också är fallet i 2011 års undersökning med två procentenhets avvikelse relativt befolkningen, till följd av den något svagare svarsbenägenheten (jfr tabell 7). Avvikelserna för landets olika regioner i övrigt är inte större än en procentenhet för den samlade svarsgruppen. På formulärnivå är västsvenskar något överrepresenterade i Riks-2 med två procentenheter.

Vad gäller fackföreningsmedlemskap (tabell A4) liknar mönstret i Riks-SOM det för befolkningen som helhet, om än med en viss underrepresentation av LO-anslutna i SOM-materialet till förmån för de två andra förbunden. Mönstret skiljer sig mellan undersökningarna då den skeva fördelningen är ytterligare förstärkt i Riks-3 medan Riks-1 uppvisar perfekt överensstämmelse med SCB:s data. Det ska emellertid sägas att jämförelsen haltar något i och med skillnader i mätmetoder.

Jämförelserna mellan svarspersonernas och befolkningens demografiska och socioekonomiska sammansättning visar att Riks-SOM-undersökningens respondenter sammantaget speglar Sveriges befolkning väl. Den största skevheten som kan observeras gäller åldersammansättningen, med en viss underrepresentation av yngre i undersökningen.

Datainsamlingstidens betydelse för representativiteten

Vid uppläggningsen av fältarbetet för en enkätstudie måste svarsfrekvens och svars-kvalitet alltid vägas mot tillgängliga resurser i tid och pengar. En undersökning helt

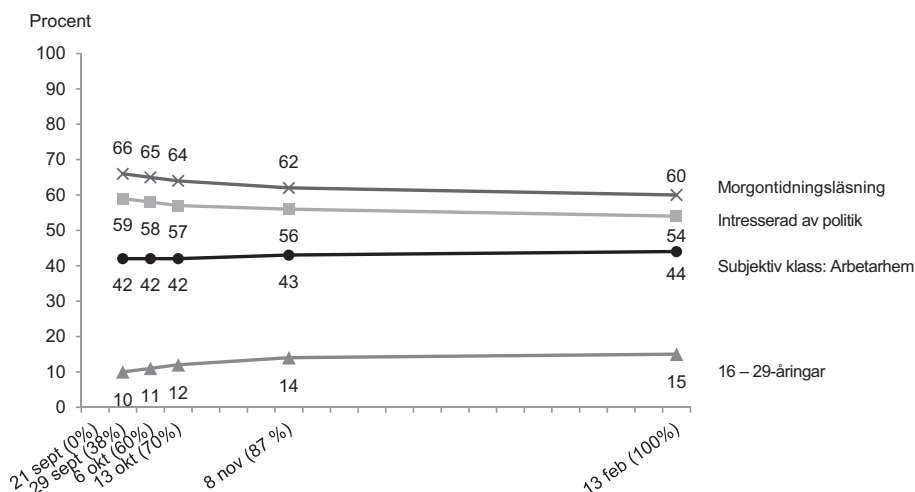
utan påminnelser är naturligtvis billigare och mindre tidskrävande. Men erfarenheten säger oss att svarsfrekvensen med en sådan strategi blir väsentligt lägre än om man inkluderar ett antal påminnelser. Därtill är vissa grupper mindre benägna att delta utan påminnelser än andra; underlaget blir alltså inte enbart *mindre* med en kortare fältperiod utan dessutom *skevare* sett till befolkningen som helhet. Förhållandet kan illustreras genom analyser av respondentgruppens sammansättning vid olika tidpunkter under fältarbetets gång.

I Riks-SOM-undersökningen 2011 hade 38 procent av de personer som skulle komma att besvara enkäten skickat tillbaka den ifylld senast dagen då första påminnelsen (kortet) nådde ut (29 september). Skulle vi nöjt oss med detta initiala inflöde hade skevheten i ålder varit större jämfört med slutresultatet. Gruppen 16–29-åringar representeras efter sex dagars inflöde med 10 procent i enkätunderlaget – att jämföra med 15 procent när samtliga enkäter räknats in, och med befolkningens 23 procent. Även svarsgruppens sammansättning rörande socioekonomiska egenskaper i termer av subjektiv klassposition tenderar att påverkas något av fältarbetets längd, med en något mindre andel som definierar sitt hem som arbetarhem i det initiala svarsunderlaget jämfört med senare. I 2011 års undersökning var skillnaden emellertid liten: i det initiala svarsunderlaget var det 42 procent som definierade sig som boende i arbetarhem; vid fältarbetets slut var andelen 44 procent. Det senare mönstret har varierat något i styrka i de senaste undersökningarna (se tabell A5 i appendix).

Det är åldersfördelningen som tydligast påverkas av fältarbetets längd i en omfattande postal enkät som SOM-undersökningen. Skevheter i detta avseende riskerar att påverka resultaten av frågor där åldersfaktorn är starkt relaterad till svaren. Exempelvis kan konstateras hur morgontidningsläsning och politiskt intresse överskattas vid ett tidigare fältstopp till följd av överrepresentationen av äldre i de tidigt inkomna svaren. Nu är alternativet inte nödvändigtvis att helt avstå från påminnelser eller att strypa inflödet redan efter fem dagar. Skulle vi exempelvis sätta punkt i början av november – efter tre påminnelseinsatser: ett tack-/påminnelsekort, ett nytt enkätutskick samt en telefonuppföljning – då 87 procent av de som skulle komma att medverka hade skickat in sin enkät, blir skevheten i åldershänseende mindre (figur 4). Detsamma gäller morgontidningsläsning och politiskt intresse. Skevheterna i svarsgruppens sammansättning minskar ju längre fältarbetet löper och därmed ökar resultatens giltighet för hela befolkningen. Det finns alltså goda skäl att genom fler påminnelseinsatser söka öka svarsfrekvensen i postala enkätundersökningar.

Såväl ifråga om politiskt intresse som morgontidningsläsning är det omöjligt att få fram en verkligt sann uppgift för befolkningen som helhet. Däremot talar tidigare analyser för att andelen intresserade/läsare är väsentligt mindre i de grupper som inte deltar i undersökningen (Nilsson 2009). Nu utgör ju svarsvägrarna lika lite som svarsgruppen en fullgod kopia av den svenska befolkningen, men det är mycket rimligt att anta att SOM-undersökningen överskattar detta slags intresse och beteende, liksom andra slags uttryck för samhällsengagemang.

Figur 4 Andelen regelbundna morgontidningsläsare, intresserade av politik, boende i arbetarhem respektive 16–29-åringar efter fältarbetets längd (svarsfrekvens) i Riks-SOM 2011 (procent)

Kommentar: Regelbundna morgontidningsläsare avser de som läser en papperstidning minst 5 dagar i veckan. Andelen intresserade av politik avser de som svarat att de är mycket eller ganska intresserade. Boende i arbetarhem baseras på frågan om hur man skulle beskriva sitt nuvarande hem med svarsalternativen "arbetarhem", "jordbrukarhem", "tjänstemannahem", "högre tjänstemannahem" och "företagarhem". Se tabell A5 i appendix för en översikt över resultaten från motsvarande analys av Riks-SOM-undersökningarna 2003–2011.

Betydelsen av telefonpåminnelser

SOM-undersökningen har alltsedan första undersökningen 1986 i fältarbetet inkluderat någon typ av telefonpåminnelse (se t. ex. Björkqvist 1989, s. 4). Erfarenheten har varit att dessa påminnelser lyfter inflödet en bit in i fältarbetet när det annars riskerar att dala. Påminnelserna bidrar samtidigt till att få kännedom om olika typer av naturligt bortfall, liksom om orsaker bakom svarsvägran.

Fältarbetet för SOM-undersökningen omfattar, sedan 1994, tre insatser med telefonpåminnelser.¹¹ I SOM-undersökningen 2011 inleddes den första insatsen tre veckor efter det att enkäten nått ut (den 13 oktober) och pågick 12 dagar i sträck, dvs. till och med den 24 oktober. Respondenten hade då redan erhållit ett tack-/påminnelsekort samt en försändelse med en helt ny enkät (se tablå 1 ovan).

Vid starten för första telefonpåminnelseinsatsen saknades svar från totalt 5 489 respondenter (borträknat det vid tidpunkten kända naturliga bortfallet om 169 personer, samt de som lämnat besked att de inte önskade delta, 80 personer). För 4 181 av dessa personer, det vill säga 76 procent, kunde ett telefonnummer erhållas.

Mobilnummer inkluderades i den mån hemtelefon saknades men endast i dessa fall. Samtliga dessa personer söktes av fältföretaget. Andelen man lyckades få kontakt med 2011, 76 procent, var något högre än tidigare år, vilket kan förklaras av att man hade färre kända telefonnummer att ringa till. Andelen kända telefonnummer är den lägsta sedan mobiltelefonnummer började inkluderas redan i den första insatsen. Före 2009 inkluderades mobiltelefonnummer först i andra påminnelseinsatsen.

Ett viktigt resultat av telefonpåminnelserna är en väsentligt förbättrad kännedom om det naturliga bortfallet: i samband med den första telefoninsatsen registrerades totalt 243 personer som långvarigt sjuka/handikappade, avflyttade, långvarigt bortresta, ej svensktalande etc. När de två efterföljande telefonpåminnelserna var genomförda hade motsvarande information om 402 personer samlats in. Totalt var det 711 personer som kategoriserades som naturligt bortfall. Drygt hälften av den bortfallsinformation som registreras inhämtas alltså via telefonpåminnelser.

Det viktigaste syftet med telefonpåminnelserna är att övertyga respondenterna att delta i undersökningen. Efter första telefonpåminnelseinsatsen 2011 var det 1 949 personer som sade sig villiga att delta i undersökningen. Antalet motsvarar 74 procent av dem man haft kontakt med (exklusive de som registrerats som naturligt bortfall). Bortsett från det mycket avvikande året 2009 är andelen likvärdig med tidigare år och något större än 2007 och 2008 (då samma fältföretag anlätades).

Nu är det inte nödvändigtvis så att det besked som telefonintervjuaren registrerar och vad den intervjuade verkligen avser att göra är samma sak. Det handlar helt enkelt om ”kvaliteten” i de ja-svar som redovisas – hur väl man lyckats övertyga respondenten om vikten av att delta i undersökningen. Som framgår av tabellens redovisning var det endast 22 procent av de som förklarat sig villiga att delta som också gjorde det inom de närmste veckorna. Detta är en minskning jämfört med tidigare år.

Väljer vi att vidga effektperspektivet till att omfatta även de enkätsvar som dröjde lite längre, var det nästan hälften, 41 procent, av de som sagt sig villiga att delta i första telefonpåminnelseinsatsen som skickade tillbaka sin enkät innan fältarbets slut. Motsvarande andel för samtliga man varit i kontakt med var 33 procent. Men då ska betonas att en del fått ytterligare påstötningar per telefon alternativt postalt. Motsvarande svarsfrekvens bland dem man inte lyckades kontakta, dvs. i första telefoninsatsen, var 22 procent, och 19 procent i gruppen utan känt telefonnummer. Vissa av dessa kunde dock nås via någon av de följande telefoninsatserna.

Av resultaten redovisade i tabell 9 kan också konstateras att en majoritet av de respondenter som svarat att de redan skickat in enkäten också hade gjort eller annars kom att göra det; svarsandelen i denna grupp är 70 procent i det kortare tidsperspektivet, 71 procent i det längre.

Tabell 9 Resultat av första telefonpåminneinsatsen i Riks-SOM 2011 inkl. jämförelse med resultaten 2007–2010 (antal respektive procent)

	2011	2010	2009	2008	2007
Undersökningens totala urval	9 000	9 000	9 000	6 000	6 000
Totalt antal respondenter som ej hörts från vid insatsens inledning	5 489	5 189	4 850	3 398	3 307
Totalt antal sökta respondenter i insatsen ¹	4 181	4 052	4 160	2 356	2 412
Fel telefonnummer	377	299	280	149	139
Ej kontakt	917	934	1 013	496	440
Kontakt	2 887	2 819	2 867	1 711	1 833
<i>Andel kontaktade respondenter av sökta med korrekt tfnr</i>	76%	75%	74%	78%	81%
Resultat av respondentkontakt (dvs. 2011 totalt 2 887 pers.):					
Naturligt bortfall	249	243	253	130	174
"Har redan skickat in"	182	178	132	60	89
Svarsvägran	507	494	1 208	382	453
Svarsvilliga ²	1 949	1 904	1 274	1 139	1 117
<i>Andel svarsvilliga av kontaktade respondenter exkl. naturligt bortfall</i>	74%	74%	49%	72%	67%
Svarsfrekvens i kontaktade grupper vid andra telefonpåminneinsatsens inledning ³ :					
Samtliga kontaktade	20%	21%	16%	20%	26%
"Har redan skickat in"	70%	58%	56%	67%	72%
Svarsvägran	1%	0%	0%	0%	0%
Svarsvilliga	22%	25%	30%	31%	33%
som önskat ny enkät	19%	25%	21%	26%	31%
Övriga	23%	25%	33%	34%	34%
Sökta men ej kontakt (ej kontakt/fel telefonnummer) ⁴	10%	10%	26%	10%	12%
Ej sökta (dvs. utan känt tfnr) ^{4,5}	7%	9%	8%	11%	9%

Kommentar: 2008 är det totala urvalet respondenter i undersökningen mindre än senare år, 6 000 personer 2008 mot 9 000 senare år. Första omgången telefonpåminnelser genomfördes 2011 den 13–24 oktober.

¹Mobilnummer används i den mån respondenten saknar fast telefon; 2008 inkluderades sådana mobilnummer först i samband med andra telefoninsatsen.

²Av dessa önskade 667 respondenter, eller 34 procent, att få sig tillsänt ett nytt formulär.

³2011: 8 nov; 2010: 16 nov; 2009: 10 nov; 2008: 11 nov.

⁴De grupper som ej kunde nås per telefon erhöll i stället en ytterligare postal påminnelse som skickades ut dagen efter telefoninsatsens sista dag.

⁵Denna grupp exkluderade före 2009 av dataregisteringskäl de personer som kunde ges ett känt telefonnummer i och med den kompletterande telefonsökning inklusive mobilnummer som gjordes inför den andra påminneinsatsen; jfr not 1.

Effekterna av telefoninsats två och tre redovisas i tabell 10. Inte oväntat var svarsfrekvensen hos dem man kontaktat i dessa insatser lägre jämfört med den första insatsen. Hos dem som sade sig villiga att delta var andelen som också svarade under de närmaste veckorna 13 procent i den andra insatsen och 14 procent i den tredje – att jämföra med 22 procent från den första insatsen. Men om svarsfrekvensen är lägre hos de kontaktade i de senare telefoninsatserna är samtidigt resultatet i relation till dem man av olika orsaker *inte* haft kontakt med desto bättre – den överstiger inte 10 procent i någon grupp eller insats.

Tabell 10 Resultatet från samtliga tre telefoninsatser var för sig, Riks-SOM 2011 (svarsfrekvensen i procent av nettourvalet)

	1:a insatsen ¹		2:a insatsen ²		3:e insatsen ³	
	Antal personer	Svarsfrekvens ⁴	Antal personer	Svarsfrekvens	Antal personer	Svarsfrekvens
Samtliga kontaktade	2 887	20	1 339	13	887	16
"Har redan skickat in"	182	70	75	32	62	27
Svarsvägran	507	1	217	0	115	0
Svarsvilliga	1 949	22	938	13	666	14
som önskat ny enkät	667	19	336	15	203	16
övriga	1 282	23	602	11	463	13
Sökta men ej kontakt (ej kontakt/fel telefonnr) ⁵	1 294	10	974	3	733	4
Ej sökta (dvs. utan känt telefonnr) ^{5,6}	1 308	7	1 132	5	1 094	0

Kommentar: Resultaten gäller genomgående svarsandelen baserat på inkomna svar från det att respektive telefoninsats inleddes till dess att nästkommande insats inleddes. Antalet dagar som omfattas av den analyserade perioden knutna till respektive insats varierar något: 26, 21 respektive 28 dagar.

¹ Resultaten avser svar inkomna under perioden 14 oktober (dagen efter det att den första telefoninsatsen inleddes)–8 november (dagen då andra telefoninsatsen inleddes); jfr tabell 9.

² Resultaten avser svar inkomna under perioden 9 november (dagen efter det att den andra telefoninsatsen inleddes)–28 november (dagen då tredje och sista telefoninsatsen inleddes).

³ Resultaten avser svar inkomna under perioden 29 december (dagen efter det att den tredje telefoninsatsen inleddes)–27 december (dagen då efterföljande påminnelse – julkortet – ut).

⁴ Andel som skickade in en ifylld enkät under den angivna perioden.

⁵ De grupper som ej kunde nås per telefon erhöll i stället en ytterligare postal påminnelse som skickades ut dagen efter telefoninsatsens sista dag.

⁶ I gruppen "Ej sökta" ingår för andra och tredje insatserna personerna som visade sig ha fel telefonnummer i föregående insats.

Sammantaget visar de senaste årens analyser av telefonpåminnelsernas effekt att de, generellt, bidrar till att höja SOM-undersökningens svarsfrekvens.

Skillnader i svarsmönster mellan de tre editionerna av Riks-SOM

Erfarenheter av tidigare års jämförelser mellan svarsutfallen i Riks-SOM-undersökningen har visat på generellt mycket lika svarsmönster mellan editionerna. Skillnader i svarsmönster kan i större utsträckning förklaras olika frågeformuleringar och svars-skalar än frågeplacering i formulären. Som framgår av det urval av ”standardfrågor” i SOM-undersökningen som redovisas i tabell 11 är resultaten mycket lika i de tre delundersökningarna, med några undantag som förtjänar att kommenteras.

Tabell 11 Jämförelser svarsmönster i Riks-1, Riks-2 och Riks-3 2011 (procent)

	Riks-1	Riks-2	Riks-3	Riks-SOM totalt
Intresserad av politik (mycket/ganska)	51	58	57	56
Politiskt till höger ¹	39	40	39	39
Politiskt till vänster ¹	32	29	33	31
Bra förslag: 'Minska den offentliga sektorn' ²	23	26	25	25
Bra förslag: 'Ta emot färre flyktingar i Sverige' ²	42	42	41	41
Bra förslag: 'Satsa på ett miljövänligt samhälle' ²	82	82	83	82
Stort förtroende för sjukvården ³	62	60	65	62
Stort förtroende för polisen ³	57	58	58	58
Stort förtroende för de politiska partierna ³	20	22	20	21
Lyssnar på Ekonyheterna ⁴	24	25	25	25
Lyssnar på lokalnyheter i radions P4 ⁴	29	31	30	30
Tittar på nyheterna i SVT:s Aktuellt/Rapport ⁴	52	50	49	50
Läser morgontidning på papper ⁴	59	60	61	60
Läser morgontidning på internet ⁴	13	12	12	12
Använder internet minst varje vecka ⁵	83	81	82	82
Läser bok minst varje vecka ⁵	39	39	-	39
Går på bio minst en gång i kvartalet ⁵	26	25	26	26
Går på teater minst en gång i kvartalet ⁵	9	7	8	8
Mycket nöjd med livet	38	-	33	36
Mycket gott hälsotillstånd ⁶	34	34	26	31

Kommentar: ¹Andelen som svarat 'klart till' eller 'något till' vänster respektive höger av dem som besvarat frågan. ²Andelen som svarat 'mycket' eller 'ganska bra förslag' av dem som besvarat respektive fråga i ett större frågebatteri om vilken åsikt man har om olika 'förslag som har förekommit i den politiska debatten'. ³Andelen som svarat 'mycket' eller 'ganska stort förtroende' av dem som besvarat frågan. ⁴Avser konsumtion minst 5 dagar/vecka. ⁵Svaren avser aktivitet under de senaste 12 månaderna. ⁶Avser dem som på en skala från 0–10 svarat med värde 9–10 (0 motsvarar 'mycket dåligt' och 10 'mycket gott').

Vissa år har det uppträtt ett svagt mönster i det att den mer politikfokuserade Riks-1-editionen genererat svar som i högre grad ger uttryck för politiskt intresse och samhällsengagemang. Så är inte fallet i 2011 års undersökning som snarare uppvisar ett motsatt mönster. Andelen som uppger sig vara ganska eller mycket politiskt intresserade i Riks-1 är sex respektive fem procentenheter lägre än i Riks-2 respektive Riks-3. Detta avvikande mönster går att härleda till placeringen i årets formulär där frågan om politiskt intresse förgicks av en fråga om hur ofta man besöker politikernas och myndigheters hemsidor. Eftersom besöksfrekvensen på dessa hemsidor är låg var det många som – utan stimuli skulle klassa sig som politiskt intresserade – i ljuset av sin låga besöksfrekvens på politiska hemsidor nedvärderade sitt politiska intresse.

Ytterligare en nämnvärd avvikelse som går att förklara som en kontexteffekt är bedömningen av det egna hälsotillståndet som gott, som är åtta procentenheter lägre i Riks-3 än i Riks-1. Hälsöfrågan i Riks-3 omges av frågor om krämpor och sjukvård som uppmuntrar till en grundlig skärskådning av respondentens sjukdomshistoria, vilket leder till en nedvärdering av det egna hälsotillståndet.

Sammanfattning

Riks-SOM-undersökningen 2011 är den tjugosjätte i raden av SOM-undersökningar baserat på ett riksrepresentativt urval av personer mellan 16 och 85 år. Undersökningen har besvarats av 4 720 personer, motsvarande en nettosvarsfrekvens på 57 procent. Trots att svarsfrekvensen är den lägsta i undersökningens historia, står den sig väl i jämförelse med andra undersökningar. Med undantag för en viss åldersskewhet till ungdomars nackdel speglar svarspersonernas sammansättning befolkningen i Sverige väl. Riks-SOM-undersökningens datamaterial utgör en god grund för beskrivningar och analyser av aktuella vanor och attityder hos Sveriges befolkning.

Noter

- ¹ Parallellt med Riks-SOM-undersökningen genomför SOM-institutet en motsvarande enkätundersökning på årlig basis i Västra Götalandsregionen: *Väst-SOM*.
- ² Den urvalsteknik som tillämpas av det statliga personadressregistret SPAR, ur vilket SOM-undersökningens urval av respondenter dras.
- ³ Åldersintervallet har varierat över tid. Se tabell 1.
- ⁴ 2010 års undersökningar kodades av Sandra Engelbrecht, Marcus Clifford, Josefine Bové tillsammans med kodningsansvarig Frida Vernersdotter.
- ⁵ Kodscheman finns tillgängliga i kodböckerna på www.som.gu.se.
- ⁶ Fältarbetet i SOM-undersökningen 2010 genomfördes i samarbete med undersökningsföretaget *Kinnmark Information*. Arbetet var upplagt så att Kinnmark

ombesörjde urvalsdragning, upptryckning och utskick av formulär och påminnelser, telefonpåminnelser, scanning av formulärsvaren samt datauppläggning. SOM-institutet har stått för innehållet i allt material som skickats ut, genomfört kodningen av öppna svar samt kvalitetssäkring och iordningsställande av den slutgiltiga datafilen.

- 7 Som ett extra incitament att fylla i enkäten utlovades i följebrevet att man genom att fylla i enkäten och skicka tillbaka den så att den var undersökningsföretaget till handa senast den 6 oktober deltog i en utlottning av någon av SOM-institutets publikationer; 25 böcker lottades ut till vardera delundersökning. Erfarenheten från metodtester i samband 2003 års SOM-undersökningar visar att detta inte tycks förbättra inflödet när man tar hela fältarbetet i beaktande men däremot innebär att respondenten skickar tillbaka enkäten snabbare än annars (Nilsson 2004). Utlottningen är samtidigt ett sätt att visa på hur resultaten från SOM-institutets undersökningar publiceras i offentliga skrifter, och att ge publikationerna extra spridning i befolkningen.
- 8 Andel som angett att de har utländskt alternativt både svenskt och utländskt medborgarskap i SOM-undersökningen 2011. Tidigare år har endast utländska medborgare inkluderats i jämförelsen vilket förklarar den relativt högre andelen 2011.
- 9 Andelen för befolkningen är beräknad på basis av SCB:s befolkningssdata (www.scb.se) 16–84 år, samma åldersintervall gäller den redovisade andelen utländska medborgare i SOM-undersökningen.
- 10 Den högsta svarsandelen finns i gruppen 80–85-åringar som utgörs av 34 personer i Riks-2.
- 11 I 1994 års undersökning omfattade den sista insatsen enbart de som i någon av de tidigare insatserna bett att få tillsänt sig ett nytt formulär; i 2003 års undersökning omfattade den sista insatsen de som i någon av de två tidigare insatserna sagt att de skulle medverka, oavsett om de önskade ett nytt formulär eller ej. I 2001 års undersökning inkluderades en fjärde telefonpåminnelse omfattande respondenterna i den ena delundersökningen (Riks-1) för att minska avståndet i svarsprocent relativt den andra; insatsen begränsades till de som i någon av de tidigare telefoninsatserna sagt att de skulle medverka.

Referenser

- Björkqvist, Karin (1989) *SOM-undersökningen 1988 – Metod, Frågeformulär, Kodbok*. SOM-rapport nr. 3. Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.

- Nilsson, Åsa (2004) ”Den nationella SOM-undersökningen 2003”. I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Ju mer vi är tillsammans*. Rapport nr. 34. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, Åsa (2007) ”Den nationella SOM-undersökningen 2006”. I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Det nya Sverige*. Rapport nr. 41. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, Åsa (2009) ”Den nationella SOM-undersökningen 2008”. I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Svensk höst*. Bok nr. 46. SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Nilsson, Åsa (2010). Metoddokumentation i Bengtsson, Mattias; Berglund, Tomas; Oskarson, Maria (red.) *En fråga om klass* (prel. titel). SOM-institutet, Göteborgs universitet.

APPENDIX

Tabell A1a Könsfördelning bland svarande och i urvalen jämfört med svenska befolkningen 2011 (procent)

	Befolkningsunderlag	Kvinnor	Män	Summa
	Befolkningen (16–85 år)	50	50	100
Riks-SOM 1–3	Bruttourval	51	49	100
	Nettourval	53	47	100
	Svarande totalt	53	47	100
Riks-1	<i>Bruttourval</i>	50	50	100
	<i>Nettourval</i>	50	50	100
	<i>Svarande</i>	54	46	100
Riks-2	<i>Bruttourval</i>	51	49	100
	<i>Nettourval</i>	51	49	100
	<i>Svarande</i>	53	47	100
Riks-3	<i>Bruttourval</i>	50	50	100
	<i>Nettourval</i>	50	50	100
	<i>Svarande</i>	54	46	100

Kommentar: Data om befolkningen, avgränsade till åldersintervallet 16–85 år, är hämtade från SCB (www.scb.se); data om respektive urval är hämtade från registerdata; data om svarande från respondentens egen uppgift (registerdata i de fall uppgift saknas).

Tabell A1b Könsfördelning bland svarande i Riks-SOM-undersökningen 1986–2011 (procent)

År	Befolkningsunderlag	Kvinnor	Män	Summa
1986	Riks-SOM	49	51	100
1987	Riks-SOM	51	49	100
1988	Riks-SOM	53	47	100
1989	Riks-SOM	52	48	100
1990	Riks-SOM	49	51	100
1991	Riks-SOM	48	52	100
1992	Riks-SOM	48	52	100
1993	Riks-SOM	50	50	100
1994	Riks-SOM	51	49	100
1995	Riks-SOM	50	50	100
1996	Riks-SOM	54	46	100
1997	Riks-SOM	51	49	100
1998	Riks-SOM 1 & 2	51	49	100
	<i>Riks-1</i>	51	49	100
	<i>Riks-2</i>	51	49	100
1999	Riks-SOM 1 & 2	51	49	100
	<i>Riks-1</i>	50	50	100
	<i>Riks-2</i>	52	48	100
2000	Riks-SOM 1 & 2	51	49	100
	<i>Riks-1</i>	51	49	100
	<i>Riks-2</i>	51	49	100
2001	Riks-SOM 1 & 2	51	49	100
	<i>Riks-1</i>	52	48	100
	<i>Riks-2</i>	49	51	100
2002	Riks-SOM 1 & 2	53	47	100
	<i>Riks-1</i>	51	49	100
	<i>Riks-2</i>	54	46	100
2003	Riks-SOM 1 & 2	52	48	100
	<i>Riks-1</i>	52	48	100
	<i>Riks-2</i>	52	48	100
2004	Riks-SOM 1 & 2	51	49	100
	<i>Riks-1</i>	50	50	100
	<i>Riks-2</i>	50	50	100
2005	Riks-SOM 1 & 2	52	48	100
	<i>Riks-1</i>	52	48	100
	<i>Riks-2</i>	52	48	100
2006	Riks-SOM 1 & 2	52	48	100
	<i>Riks-1</i>	52	48	100
	<i>Riks-2</i>	53	47	100
2007	Riks-SOM 1 & 2	52	48	100
	<i>Riks-1</i>	53	47	100
	<i>Riks-2</i>	52	48	100
2008	Riks-SOM 1 & 2	53	47	100
	<i>Riks-1</i>	53	47	100
	<i>Riks-2</i>	53	47	100
2009	Riks-SOM 1–3	53	47	100
	<i>Riks-1</i>	51	49	100
	<i>Riks-2</i>	52	48	100
	<i>Riks-3</i>	55	45	100
2010	Riks-SOM 1–3	53	47	100
	<i>Riks-1</i>	53	47	100
	<i>Riks-2</i>	52	48	100
	<i>Riks-3</i>	54	46	100
2011	Riks-SOM 1–3	53	47	100
	<i>Riks-1</i>	54	46	100
	<i>Riks-2</i>	53	47	100
	<i>Riks-3</i>	54	46	100

Kommentar: Resultaten baseras på respondentens egen uppgift, kompletterat med registerdata i de fall uppgift saknas.

Tabell A2a Åldersgruppernas fördelning bland svarande och i urvalen jämfört med svenska befolkningen 2010 (procent)

Befolknings- underlag		16–29 år	30–49 år	50–75 år	76–85 år	Summa
	Befolkning	23	33	37	7	100
Riks-SOM 1–3	Bruttourval	22	34	37	7	100
	Nettourval	22	35	37	6	100
	Svarande	15	31	46	8	100
Riks-1	Bruttourval	23	33	37	7	100
	Nettourval	22	34	37	7	100
	Svarande	15	32	46	7	100
Riks-2	Bruttourval	22	35	36	7	100
	Nettourval	22	35	37	6	100
	Svarande	16	30	46	8	100
Riks-3	Bruttourval	22	34	37	7	100
	Nettourval	22	34	38	6	100
	Svarande	15	29	48	8	100

Kommentar: Data om befolkningen är hämtade från SCB (www.scb.se); data om respektive urval är hämtade från registerdata; data om svarande från respondentens egen uppgift (registerdata om uppgift saknas).

Tabell A2b Åldersgruppernas fördelning bland svarande 1986–2011 (procent)

År	Befolkningsunderlag	16 ¹ –29 år	30–49 år	50–75 år	76–80 år	76–85 år	Summa
1986	Riks-SOM	30	34	36			100
1987	Riks-SOM	26	37	37			100
1988	Riks-SOM	27	36	37			100
1989	Riks-SOM	26	39	35			100
1990	Riks-SOM	26	37	37			100
1991	Riks-SOM	26	37	37			100
1992	Riks-SOM	25	37	34	4		100
1993	Riks-SOM	25	37	34	4		100
1994	Riks-SOM	24	35	37	4		100
1995	Riks-SOM	24	36	36	4		100
1996	Riks-SOM	24	35	37	4		100
1997	Riks-SOM	22	35	38	5		100
1998	Riks-SOM 1 & 2	22	36	38	4		100
	Riks-1	22	36	38	4		100
	Riks-2	22	35	39	4		100
1999	Riks-SOM 1 & 2	21	34	40	5		100
	Riks-1	22	34	39	5		100
	Riks-2	21	35	40	4		100
2000	Riks-SOM 1 & 2	21	32	40		7	100
	Riks-1	20	32	41		7	100
	Riks-2	21	32	40		7	100
2001	Riks-SOM 1 & 2	19	33	41		7	100
	Riks-1	19	32	42		7	100
	Riks-2	18	34	40		8	100
2002	Riks-SOM 1 & 2	20	33	40		7	100
	Riks-1	21	34	39		6	100
	Riks-2	19	32	42		7	100
2003	Riks-SOM 1 & 2	21	32	40		7	100
	Riks-1	19	32	41		8	100
	Riks-2	22	32	40		6	100
2004	Riks-SOM 1 & 2	19	32	41		8	100
	Riks-1	18	34	40		8	100
	Riks-2	21	30	42		7	100
2005	Riks-SOM 1 & 2	19	33	41		7	100
	Riks-1	18	33	42		7	100
	Riks-2	20	32	41		7	100
2006	Riks-SOM 1 & 2	18	32	43		7	100
	Riks-1	18	33	42		7	100
	Riks-2	18	31	44		7	100
2007	Riks-SOM 1 & 2	18	31	43		8	100
	Riks-1	17	32	43		8	100
	Riks-2	20	30	42		8	100
2008	Riks-SOM 1 & 2	17	31	45		7	100
	Riks-1	16	31	46		7	100
	Riks-2	18	31	44		7	100
2009	Riks-SOM 1–3	16	31	44		9	100
	Riks-1	16	33	43		8	100
	Riks-2	17	29	46		8	100
	Riks-3	16	31	45		8	100
2010	Riks-SOM 1–3	16	31	45		8	100
	Riks-1	16	31	45		8	100
	Riks-2	16	30	45		9	100
	Riks-3	16	31	45		8	100
2011	Riks-SOM 1–3	15	31	46		8	100
	Riks-1	15	32	46		7	100
	Riks-2	16	30	46		8	100
	Riks-3	15	29	48		8	100

Kommentar: 1992 utvidgades åldersintervallet uppåt till 80 år, 2000 till 85 år. Resultaten baseras på respondentens egen uppgift, kompletterat med registerdata i de fall uppgift saknas. ¹Före 2009, bortsett från 1998, var nedre åldersgränsen i undersökningen 15 år.

Tabell A3a *Fördelning på region bland svarande och i urvalen jämfört med svenska befolkningen 2011 (procent)*

År	Befolknings- underlag	Stockholm	Östra Mellansverige	Småland med öarna	Sydsverige	Västsverige	Norra Mellansverige	Mellersta Norrland	Övre Norrland	Summa procent
	Befolkning	21	17	9	15	20	9	4	5	100
	Befolkning	22	17	9	15	20	9	4	5	100
Riks-SOM 1-3	<i>Bruttourval</i>	21	17	8	15	20	9	4	6	100
	<i>Nettourval</i>	22	17	9	14	20	9	4	5	100
	<i>Svarande</i>	20	17	9	14	21	10	4	5	100
Riks-1	<i>Bruttourval</i>	21	17	8	15	20	9	4	6	100
	<i>Nettourval</i>	21	17	8	15	21	8	4	5	100
	<i>Svarande</i>	20	18	8	14	19	10	5	6	100
Riks-2	<i>Bruttourval</i>	22	17	8	15	21	8	3	5	100
	<i>Nettourval</i>	22	17	8	15	21	8	4	5	100
	<i>Svarande</i>	19	17	9	14	22	9	4	6	100
Riks-3	<i>Bruttourval</i>	22	17	9	14	19	9	4	5	100
	<i>Nettourval</i>	23	17	9	14	20	9	4	5	100
	<i>Svarande</i>	21	17	9	15	20	9	4	5	100

Kommentar: Data om befolkningen, avgränsade till åldersintervallet 16–85 år, är hämtade från SCB (www.scb.se). Data om urval samt svarande bygger på registerdata.

Tabell A3b Fördelning på region bland svarande 1991–2011 (procent)

År	Befolknings- underlag	Stockholm	Östra Mellansverige	Småland med öarna	Sydsverige	Västsverige	Norra Mellansverige	Mellersta Norrland	Övre Norrland	Summa procent
1991	Riks-SOM 1 & 2	18	17	9	13	20	11	5	7	100
1992	Riks-SOM 1 & 2	20	16	10	14	19	11	4	6	100
1993	Riks-SOM 1 & 2	17	17	10	14	22	10	4	6	100
1994	Riks-SOM 1 & 2	18	17	11	14	20	10	5	5	100
1995	Riks-SOM 1 & 2	19	16	9	14	21	11	5	5	100
1996	Riks-SOM 1 & 2	18	16	10	14	21	10	4	7	100
1997	Riks-SOM 1 & 2	18	16	9	15	21	10	4	7	100
1998	Riks-SOM 1 & 2	18	17	9	15	20	10	5	6	100
	Riks-1	18	17	10	14	20	10	5	6	100
	Riks-2	18	17	8	15	21	10	4	7	100
1999	Riks-SOM 1 & 2	18	16	9	16	20	10	5	6	100
	Riks-1	17	17	9	16	21	9	5	6	100
	Riks-2	20	16	9	15	19	10	5	6	100
2000	Riks-SOM 1 & 2	19	17	10	15	19	9	5	6	100
	Riks-1	18	18	10	14	20	10	5	5	100
	Riks-2	19	17	10	16	19	9	4	6	100
2001	Riks-SOM 1 & 2	18	18	9	13	20	11	5	6	100
	Riks-1	17	18	9	14	20	11	6	5	100
	Riks-2	18	18	9	13	20	11	5	6	100
2002	Riks-SOM 1 & 2	19	17	10	15	19	10	4	6	100
	Riks-1	19	16	9	16	19	10	4	7	100
	Riks-2	18	19	10	15	18	10	5	5	100
2003	Riks-SOM 1 & 2	19	16	9	14	22	10	4	6	100
	Riks-1	18	16	9	15	23	9	4	6	100
	Riks-2	19	16	9	14	22	10	4	6	100
2004	Riks-SOM 1 & 2	19	17	10	14	20	9	5	6	100
	Riks-1	19	17	10	14	21	8	5	6	100
	Riks-2	19	17	10	14	21	9	4	6	100
2005	Riks-SOM 1 & 2	18	19	10	13	21	9	4	6	100
	Riks-1	18	17	11	13	21	9	5	6	100
	Riks-2	18	19	10	13	21	9	4	6	100
2006	Riks-SOM 1 & 2	19	18	9	14	21	9	4	6	100
	Riks-1	19	18	9	14	21	9	4	6	100
	Riks-2	19	17	9	15	21	9	4	6	100
2007	Riks-SOM 1 & 2	19	19	9	13	20	9	5	6	100
	Riks-1	19	19	8	13	20	9	5	7	100
	Riks-2	19	19	9	13	21	9	4	6	100
2008	Riks-SOM 1 & 2	19	17	10	13	21	10	4	6	100
	Riks-1	20	16	11	12	20	10	4	7	100
	Riks-2	18	17	8	15	21	11	4	6	100
2009	Riks-SOM 1–3	20	17	9	13	21	10	4	6	100
	Riks-1	20	17	10	14	19	10	4	6	100
	Riks-2	21	16	9	14	21	10	4	5	100
	Riks-3	20	16	9	14	22	9	4	6	100
2010	Riks-SOM 1–3	19	17	10	14	20	9	5	6	100
	Riks-1	20	16	10	14	20	9	4	7	100
	Riks-2	18	17	10	14	20	10	4	6	100
	Riks-3	19	18	9	14	20	10	4	6	100
2011	Riks-SOM 1–3	20	17	9	14	21	10	4	5	100
	Riks-1	20	18	8	14	19	10	5	6	100
	Riks-2	19	17	9	14	22	9	4	6	100
	Riks-3	21	17	9	15	20	9	4	5	100

Kommentar: Data om befolkningen är hämtade från SCB (www.scb.se). Data om urval samt svarande bygger på registerdata.

Tabell A4 Fackföreningsmedlemskap bland svarande 1986–2010 samt 2010 hos svenska befolkningen (procent)

År	Befolkningsunderlag	LO	TCO	SACO	Summa
1986	Riks-SOM	59	33	8	100
1987	Riks-SOM	59	33	8	100
1988	Riks-SOM	55	33	12	100
1989	Riks-SOM	56	34	10	100
1990	Riks-SOM	56	32	13	101
1991	Riks-SOM	56	32	12	100
1992	Riks-SOM	53	33	13	99
1993	Riks-SOM	56	32	12	100
1994	Riks-SOM	56	31	13	100
1995	Riks-SOM	56	32	12	100
1996	Riks-SOM	54	29	17	100
1997	Riks-SOM	53	34	13	100
1998	Riks-SOM	55	32	13	100
	<i>Riks-1</i>	52	34	14	100
	<i>Riks-2</i>	58	31	12	101
1999	Riks-SOM 1 & 2	54	32	15	101
	<i>Riks-1</i>	53	33	14	100
	<i>Riks-2</i>	54	30	15	99
2000	Riks-SOM 1 & 2	54	32	15	101
	<i>Riks-1</i>	53	32	15	100
	<i>Riks-2</i>	54	31	15	100
2001	Riks-SOM 1 & 2	52	31	17	100
	<i>Riks-1</i>	49	35	16	100
	<i>Riks-2</i>	55	28	17	100
2002	Riks-SOM 1 & 2	50	34	16	100
	<i>Riks-1</i>	51	33	16	100
	<i>Riks-2</i>	50	34	16	100
2003	Riks-SOM 1 & 2	48	37	15	100
	<i>Riks-1</i>	47	38	15	100
	<i>Riks-2</i>	48	36	16	100
2004	Riks-SOM 1 & 2	48	37	15	100
	<i>Riks-1</i>	49	36	15	100
	<i>Riks-2</i>	48	37	15	100
2005	Riks-SOM 1 & 2	47	37	16	100
	<i>Riks-1</i>	46	38	16	100
	<i>Riks-2</i>	48	35	17	100
2006	Riks-SOM 1 & 2	45	39	16	100
	<i>Riks-1</i>	42	40	18	100
	<i>Riks-2</i>	46	39	15	100
2007	Riks-SOM 1 & 2	45	36	19	100
	<i>Riks-1</i>	45	36	19	100
	<i>Riks-2</i>	45	35	20	100
2008	Riks-SOM 1 & 2	44	38	18	100
	<i>Riks-1</i>	45	37	18	100
	<i>Riks-2</i>	44	38	18	100
2009	Riks-SOM 1–3	43	39	18	100
	<i>Riks-1</i>	44	38	18	100
	<i>Riks-2</i>	43	40	17	100
	<i>Riks-3</i>	43	38	19	100
2010	Riks-SOM 1–3	42	36	22	100
	<i>Riks-1</i>	40	36	23	100
	<i>Riks-2</i>	43	36	21	100
	<i>Riks-3</i>	42	38	20	100
2011	Befolkningen (15–74 år)	43	37	20	100
	Riks-SOM 1–3	41	38	21	100
	<i>Riks-1</i>	43	37	20	100
	<i>Riks-2</i>	41	37	22	100
	<i>Riks-3</i>	40	39	21	100

Kommentar: Data om befolkningen 2011 är hämtade från SCB:s Arbetskraftsundersökningar 2011 och avser anställda i åldrarna 15–74 år; SOM-data avser fördelningen mellan de tre förbunden bland de som besvarat frågan i undersökningen 2011. (en avgränsning till åldersintervallet 16–74 år innebär som mest en procentenhets skillnad).

Tabell A5 Andelen 16–29-åringar, LO-medlemmar, regelbundna morgontidningsläsare respektive intresserade av politik: en jämförelse mellan respondentunderlaget erhållet vid tidpunkten då första påminnelsen når ut och undersökningens slutgiltiga respondentunderlag, Riks-SOM 2003–2010 (procent)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
16 ¹ –29 år	16 / 21	14 / 19	15 / 19	13 / 18	12 / 19	13 / 17	12 / 16	11 / 16	10/15
LO-medlemmar	43 / 48	45 / 48	46 / 47	44 / 44	41 / 45	42 / 44	42 / 43	43 / 42	42/44
Subjektiv klass: bor i arbetarhem							42 / 45	41 / 43	42/44
Politiskt intresserade	56 / 52	54 / 50	52 / 49	58 / 54	58 / 52	57 / 52	57 / 52	60 / 56	59/54
Regelbundna morgontidningsläsare	79 / 73	74 / 72	76 / 72	74 / 70	75 / 70	70 / 66	69 / 64	69 / 63	66/60

Andel respondenter som svarat vid tidpunkten för första påminnelsen av det slutgiltiga antalet respondenter i undersökningen	37	39	40	42	42	40	41	41	38

Kommentar: Jämförelsetalen i tabellen redovisas enligt principen P / S, där P motsvarar andelen bland de respondenter som svarat vid tidpunkten då första påminnelsen når ut, och S motsvarar andelen i undersökningens slutgiltiga respondentunderlag. Det första påminnelsekortet når ut cirka en vecka efter första enkätförsändelsen.

¹Före 2009 var nedre åldersgränsen i undersökningen 15 år.

FÖRFATTARNA

Erika Alm, fil dr, är lektor vid Institutionen för Kulturvetenskaper, Göteborgs universitet. Hennes forskning behandlar normer kring kön, sexualitet och identitet, särskilt inom medicinsk och juridisk praktik.

Monika Bauhr, fil dr, är verksam vid statsvetenskapliga institutionen och Quality of Government (QoG)-institutet, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på internationella organisationer, bistånd, korruption, hållbar utveckling och klimatpolitik.

Annika Bergström, docent, är verksam som forskare och lärare vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet och undersökningsledare vid SOM-institutet. Hennes forskning är framför allt inriktad på nya mediers publik med särskilt fokus på deltagande på nätet; i sociala medier, i journalistiken och i politiken.

Joakim Berndtsson, fil dr, är verksam som lärare och forskare vid Institutionen för globala studier, Göteborgs universitet. Han forskar om privatiseringen av krig och säkerhet, civil-militära relationer och svensk utrikes- och säkerhetspolitik.

Ulf Bjereld, professor, verksam vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han forskar om internationell politik, svensk utrikes- och säkerhetspolitik samt konflikterna i Mellanöstern.

Göran Bolin, professor i medie- och kommunikationsvetenskap vid institutionen för kultur och kommunikation, Södertörns högskola. Hans forskning är inriktad på mediers roll i sociala och kulturella förändringsprocesser framför allt gällande rörliga bildmedier och mobiltelefoni.

Jonas Bromander, docent i religionssociologi och verksam som chef för Svenska kyrkans analysenhet vid Ärkebiskopens och generalsekreterarens sekretariat. Hans forskning är fokuserad på befolkningens relation till Svenska kyrkan och den samhälleliga roll Svenska kyrkan har i vår egen samtid.

Bengt Brülde, professor i praktisk filosofi vid Göteborgs universitet, och professor i praktisk filosofi med inriktning mot hälsofilosofi vid Högskolan Väst. Hans forskning är inriktad på lycka och lidande, livskvalitet, livets mening, hälsa och sjukdom, affärsetik samt global rättvisa.

Love Christensen, pol kand, är verksam som biträdande forskare inom SOM-institutets förädlingsprojekt samt på statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet.

Marie Demker, professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på internationell och komparativ politik, särskilt politiska partier, medier, ideologier och opinionsbildning.

Maria Edström, fil dr och universitetslektor i journalistik, Göteborgs universitet, är verksam vid Nationella sekretariatet för genusforskning och Nordicom. Hennes forskning handlar om genus, journalistik och yttrandefrihet.

Karin, M. Ekström, är professor i företagsekonomi, inriktning marknadsföring vid Högskolan i Borås. Hennes forskningsområde är konsumentbeteende och konsumtionskultur. Hennes forskning är inriktad på familjekonsumtion, konsument-socialisation, samlande, konsumtionens mening och relation till artefakter samt återanvändning och återvinning av kläder och textil.

Sandra Engelbrecht, fil mag i statsvetenskap med inriktning på arbetsmarknadsrelationer och arbetslivsfrågor. Hon är biträdande undersökningsledare på SOM-institutet och har tidigare arbetat med arbetsmarknadsrelaterade frågor på internationell nivå.

Filip Fors, doktorand vid Sociologiska institutionen, Umeå Universitet. Hans forskning är inriktad på hur sociala villkor och individegenskaper påverkar människors livstillfredsställelse och välbefinnande.

Mathias A. Färdigh, fil mag, doktorand vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation samt verksam vid Quality of Government Institute, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på mediernas betydelse för samhällsstyrningens kvalitet.

Eva Gustafsson, docent i företagsekonomi vid Handels- och IT-högskolan, Högskolan i Borås. Hennes forskningsområde rör sig i fältet mellan marknadsföring och organisation och hon är särskilt intresserad av frågor som involverar ny teknik, och genus.

Per Hedberg, fil kand, verksam vid Svenska valforskningsprogrammet, statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på opinionsbildningen kring energifrågor.

Sören Holmberg, professor emeritus vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han är en av ledarna för Quality of Government Institute och forskar

kring opinionsbildning, väljarbeteende, representativ demokrati och samhälleliga styrsystem.

Ulrika Holmberg, lektor vid företagsekonomiska institutionen och föreståndare för Centrum för konsumtionsvetenskap (CFK) vid Handelshögskolan, Göteborgs universitet. Hon ansvarar för CFK:s årliga utgåva av Konsumtionsrapporten och forskar om konsumenters relationer till företag de möter i sin vardag.

Lars Höglund, professor i biblioteks- och informationsvetenskap, knuten till Institutionen för journalistik, medier och kommunikation. Hans forskningsområden behandlar informationsbeteende samt biblioteks- och informationstjänster ur individ, organisations- och samhällsperspektiv.

Lennart Nilsson, docent i offentlig förvaltning, SOM-institutet, Göteborgs universitet samt Cerut, Karlstads universitet. Han forskar kring svensk välfärdsopinion, lokal och regional demokrati samt monarki och kungahus.

Ylva Norén Bretzer, lektor och forskare vid Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet. Hennes forskning handlar om politikens genomförande i flernivådemokratin, samt allmänhetens förtroende för politik och dess olika sakområden. Hon är även verksam inom forskningsfältet hållbara städer och lokalsamhällen.

Carin Nyman, med dr, verksam som forskare och lärare vid Enheten för socialmedicin, Sahlgrenska Akademin, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på obetalt arbete och hälsa samt försäkringsmedicin.

Henrik Oscarsson, professor, lärare och forskare vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på väljarbeteende och opinionsbildning. Han är ansvarig för det svenska Valforskningsprogrammet och föreståndare för SOM-institutet.

Maria Oskarson, docent, lärare och forskare vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på sociala och politiska skiljelinjer.

Mikael Persson är doktorand vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad mot politiskt beteende och politisk socialisation.

Helena Rohdén, informatör på Svensk Nationell Datatjänst och doktorand vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad mot arbetsmarknads- och genusfrågor.

John Magnus Roos, fil dr i psykologi, ekon mag, in-house forskare vid Ergonomidesign AB och forskare vid Centrum för konsumtionsvetenskap (CFK) vid Handelshögskolan, Göteborgs universitet. Han forskar om konsumtionsmönster och upplevelser av produkter, tjänster och varumärken.

Bo Rothstein, professor, är statsvetare vid Göteborgs universitet och ledare för Quality of Government Institute. Forskar om politiska institutioner, välfärdspolitik och korruption. Han har bland annat publicerat böckerna ”Den socialdemokratiska staten”, ”Vad bör staten göra”, ”Välfärdsstatens nya ansikte” och ”Vägar till välstånd”.

Gabriella Sandstig, fil dr, verksam som forskare och lärare vid institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet samt postdoktor vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning är i huvudsak inriktad på medieeffekter med särskilt fokus på de kontextuella faktorernas betydelse.

Adam Shehata, fil dr, är verksam vid avdelningen för medie- och kommunikationsvetenskap, Mittuniversitetet. Han forskar om medieanvändning, opinionsbildning och politiskt deltagande.

Frida Vernersdotter, pol kand, verksam vid SOM-institutet som biträdande undersökningsledare för Riks-SOM-undersökningen.

Ingela Wadbring, professor vid Institutionen för informationsteknologi och medier vid Mittuniversitetet, Sundsvall. Hon driver bland annat forskningsprogrammet Dagspresskollegiet och forskar kring medieanvändning, medieutveckling samt om mediernas kommersialisering.

Magnus Wennerhag, fil. dr i sociologi, verksam som forskare vid Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap, Göteborgs universitet, samt Institutionen för samhällsvetenskaper, Södertörns högskola. Hans forskning är inriktad på politiskt deltagande, politiska protester och sociala rörelser.

Lennart Weibull, professor i massmedieforskning vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation samt prorektor vid Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på mediehistoria, mediestruktur och medieanvändning.

Anna Westerståhl, med dr och verksam vid Enheten för Allmänmedicin, Sahlgrenska Akademin. Hennes forskning fokuserar på bemötandefrågor inom hälso- och sjukvård med särskild inriktning mot lhbtq-området.

Oscar Westlund, fil dr, är verksam som postdoktor vid institutionen för journalistik, medier och kommunikation vid Göteborgs universitet samt vid IT universitetet i Köpenhamn. Hans forskning är inriktad på mötet mellan s.k. gamla och nya medier, i synnerhet vad avser organisering och användning av olika nyhetsmedier.

Karl Ydén, fil dr, Gothenburg Research Institute samt King's College London, studerar moderna konflikter, militär professionalisering och civil-militära relationer.

ADRESSER

SOM-institutet
Göteborgs universitet
Box 710
SE 405 30 GÖTEBORG

E-postadress: info@som.gu.se
Hemsida: www.som.gu.se

Beställningar av publikationer kan göras på bokbestallning@som.gu.se. Det går också att beställa publikationer via vår hemsida: www.som.gu.se.

För den som vill kontakta någon av de medverkande författarna i *I framtidens skugga* följer här e-postadresser.

Namn	E-postadress
Erika Alm	erika.alm@gu.se
Monika Bauhr	monika.bauhr@pol.gu.se
Annika Bergström	annika.bergstrom@jmg.gu.se
Joakim Berndtsson	joakim.berndtsson@globalstudies.gu.se
Ulf Bjereld	ulf.bjereld@pol.gu.se
Göran Bolin	goran.bolin@sh.se
Jonas Bromander	jonas.bromander@svenskakyrkan.se
Bengt Brülde	bengt.brylde@phil.gu.se
Love Christensen	love.christensen@gu.se
Marie Demker	marie.demker@pol.gu.se
Maria Edström	maria.edstrom@gu.se
Karin M. Ekström	karinm.ekstrom@hb.se
Sandra Engelbrecht	sandra.engelbrecht@gu.se
Filip Fors	filip.fors@soc.umu.se
Mathias A. Färdigh	mathias.fardigh@jmg.gu.se
Eva Gustafsson	eva.gustafsson@hb.se
Per Hedberg	per.hedberg@pol.gu.se
Sören Holmberg	soren.holmberg@pol.gu.se
Ulrika Holmberg	ulrika.holmberg@cfk.gu.se
Lars Höglund	lars.hoglund@jmg.gu.se
Lennart Nilsson	lennart.nilsson@gu.se
Ylva Norén-Bretzer	ylva.noren-bretzer@spa.gu.se
Carin Nyman	carin.nyman@socmed.gu.se
Henrik Oscarsson	henrik.oscarsson@pol.gu.se
Maria Oskarson	maria.oskarson@pol.gu.se

Mikael Persson	mikael.persson@pol.gu.se
Helena Rohdén	helenarohden@gu.se
John Magnus Roos	magnus.roos@cfk.gu.se
Bo Rothstein	bo.rothstein@pol.gu.se
Gabriella Sandstig	gabriella.sandstig@jmg.gu.se
Adam Shehata	adam.shehata@miun.se
Frida Vernersdotter	frida.vernersdotter@som.gu.se
Ingela Wadbring	ingela.wadbring@miun.se
Magnus Wennerhag	magnus.wennerhag@socav.gu.se
Lennart Weibull	lennart.weibull@som.gu.se
Oscar Westlund	oscar.westlund@jmg.gu.se
Anna Westerståhl	anna.westerstahl@allmed.gu.se
Karl Ydén	karl.yden@gri.gu.se

Bilagor

SVERIGE I

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

2011

GÖTEBORGS UNIVERSITET

FORMULÄRETS INNEHÅLL

- 1–8 Nyheter & medier
- 9–25 Politik, samhälle & demokrati
- 26–27 Radio & tv
- 28–32 Samhälle & service
- 33–41 Sveriges förhållande till omvärlden
- 42–52 Energi & miljö
- 53–61 Aktiviteter, intressen & värderingar
- 62–74 Arbetsliv
- 75–94 Bakgrund

SÅ HÄR FYLLER DU I FORMULÄRET

Ett exempel:

Fråga 1 Hur intresserad är du av väderprognoser?

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
Om du är <u>mycket intresserad</u> av väderprognoser, sätt ett kryss längst till vänster på följande sätt:	☒	☐	☐	☐
Om du <u>inte alls</u> är intresserad av väderprognoser, sätt ett kryss längst till höger på följande sätt:	☐	☐	☐	☒
Skulle du råka sätta ett kryss i fel ruta, stryk bara över hela rutan och sätt därefter kryss i rätt ruta – så här:	☒	☒	☐	☐

Formuläret läses optiskt av en dator.

Kryssa därför om möjligt helt innanför rutorna. Kryssa så här:

Kryssa ej så här:

Använd helst kulpetspenna och inte tusch eller blyerts.

Tack!

NYHETER & MEDIER

Fråga 1 Hur ofta brukar du ta del av följande nyhetsprogram?

	Dagligen	5–6 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Lokalnyheter i radions P4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonyheterna i radion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter i kommersiell radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aktuellt/Rapport i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regionala nyheter i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT:s morgonnyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 Nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokala nyheter i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyhetsmorgon i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 2 Läser eller tittar du i någon eller några morgontidningar regelbundet? Om du läser mer än en morgontidning, ange först den som du betraktar som din huvudtidning. Frågan gäller inte läsning på internet.

	7 dagar/ vecka	6 dagar/ vecka	5 dagar/ vecka	4 dagar/ vecka	3 dagar/ vecka	2 dagar/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan
..... (morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jag läser aldrig någon morgontidning på papper

Fråga 3 Läser eller tittar du regelbundet i någon eller några morgontidningar på internet?

	7 dagar/ vecka	6 dagar/ vecka	5 dagar/ vecka	4 dagar/ vecka	3 dagar/ vecka	2 dagar/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan
..... (morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jag läser aldrig någon morgontidning på internet

Fråga 4 Prenumererar du eller någon i ditt hushåll på någon morgontidning?

Ja Nej

Fråga 5 Brukar du läsa eller titta i någon daglig gratistidning? (Metro, City, Extra Östergötland eller 18 minuter)

Minst 5 dagar/
vecka
 3–4 dagar/
vecka
 1–2 dagar/
vecka
 Mer sällan
 Aldrig

Fråga 6 Brukar du läsa eller titta i följande tidningar?

	6–7 dagar/ vecka	3–5 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aftonbladet					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 7 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna använt internet?

Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

→ Gå till fråga 9

Och hur ofta har du gjort följande på internet?

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
Skickat/tagit emot e-post	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sökt information/fakta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt sociala medier (ex. Facebook, Twitter)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrivit egen blogg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gjort bankärenden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt musiktjänst (ex. Spotify)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gjort ärenden hos myndighet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat onlinespel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 8 Har du under de senaste 12 månaderna varit inne på någon av följande hemsidor på internet?

Hemsidan för:	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon/några gånger i veckan
Din kommun	☐	☐	☐	☐	☐
Ditt landsting/din region	☐	☐	☐	☐	☐
Riksdagen	☐	☐	☐	☐	☐
Något politiskt parti	☐	☐	☐	☐	☐
Någon riksdagsledamot	☐	☐	☐	☐	☐
Någon lokalpolitiker	☐	☐	☐	☐	☐

POLITIK, SAMHÄLLE & DEMOKRATI**Fråga 9 Hur intresserad är du i allmänhet av politik?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 10 Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige i dag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.

.....

.....

Fråga 11 På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i:

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
EU	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐
Landstinget/regionen där du bor	☐	☐	☐	☐
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐

Fråga 12 Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Regeringen	☐	☐	☐	☐	☐
Polisen	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐
Försvaret	☐	☐	☐	☐	☐
Riksdagen	☐	☐	☐	☐	☐
Bankerna	☐	☐	☐	☐	☐
Dagspressen	☐	☐	☐	☐	☐
De fackliga organisationerna	☐	☐	☐	☐	☐
Radio och tv	☐	☐	☐	☐	☐
Grundskolan	☐	☐	☐	☐	☐
Storföretagen	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐	☐
Domstolarna	☐	☐	☐	☐	☐
Riksbanken	☐	☐	☐	☐	☐
Kungahuset	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunstyrelserna	☐	☐	☐	☐	☐
Universitet/högskolor	☐	☐	☐	☐	☐
De politiska partierna	☐	☐	☐	☐	☐
EU-kommissionen	☐	☐	☐	☐	☐
Europaparlamentet	☐	☐	☐	☐	☐
Förenta Nationerna (FN)	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 13 Ange också hur stort förtroende du har för följande institutioner/organisationer:

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Säkerhetspolisen (Säpo)	☐	☐	☐	☐	☐
Staten	☐	☐	☐	☐	☐
Röda korset	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 14 Allmänt sett, hur stort förtroende har du för svenska politiker?

Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
☐	☐	☐	☐

Fråga 15 Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster–högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?

Klart till vänster

Något till vänster

Varken till vänster eller till höger

Något till höger

Klart till höger

Fråga 16 Vilket parti tycker du bäst om i dag?

Vänsterpartiet

Folkpartiet

Miljöpartiet

Socialdemokraterna

Moderaterna

Sverigedemokraterna

Centerpartiet

Kristdemokraterna

Annat parti:

Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

Ja, mycket övertygad

Ja, något övertygad

Nej

Fråga 17 Vilket parti tycker du näst bäst om?

Vänsterpartiet

Folkpartiet

Miljöpartiet

Socialdemokraterna

Moderaterna

Sverigedemokraterna

Centerpartiet

Kristdemokraterna

Annat parti:

Fråga 18 Hur tycker du att regeringen sköter sin uppgift?

Mycket bra

Ganska bra

Varken bra eller dåligt

Ganska dåligt

Mycket dåligt

Fråga 19 Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐
Ta emot färre flyktingar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män	☐	☐	☐	☐	☐
Höja arbetslöshetsersättningen (a-kassan)	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på ett miljövänligt samhälle	☐	☐	☐	☐	☐
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	☐	☐	☐	☐	☐
Sänka skatterna	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften	☐	☐	☐	☐	☐
Låta staten överta ansvaret för skolan från kommunerna	☐	☐	☐	☐	☐
Avskaffa skatteavdraget för hushållsnära tjänster	☐	☐	☐	☐	☐
Öka antalet vargar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 20 Under de senaste 12 månaderna, har du haft någon form av kontakt med någon riksdagsledamot?

Ja

Nej

Fråga 21 Den här frågan gäller hur mycket man allmänt sett gillar respektive ogillar de politiska partierna. Var skulle du vilja placera de olika partierna på nedanstående skala?

	Ogillar starkt		Varken gillar eller ogillar						Gillar starkt		
	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Centerpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Moderaterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vänsterpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Folkpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Socialdemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Miljöpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kristdemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sverigedemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Piratpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Om du skulle använda samma skala för några partiledare och andra ledande politiker, var skulle du placera:

	<i>Personen är okänd för mig</i>	Ogillar starkt		Varken gillar eller ogillar						Gillar starkt		
		-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Maud Olofsson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fredrik Reinfeldt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lars Ohly	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jan Björklund	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Håkan Juholt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gustav Fridolin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åsa Romson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Göran Hågglund	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jimmie Åkesson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Anna Troberg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annie Lööf	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jonas Sjöstedt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 22 Nedan finns ytterligare ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Minska inkomstskillnaderna i samhället	☐	☐	☐	☐	☐
Återinföra den allmänna värmpikten	☐	☐	☐	☐	☐
Öka det ekonomiska stödet till glesbygden	☐	☐	☐	☐	☐
Höja skatten på alkohol	☐	☐	☐	☐	☐
Förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus	☐	☐	☐	☐	☐
Införa republik med vald president	☐	☐	☐	☐	☐
Förbjuda alla former av pornografi	☐	☐	☐	☐	☐
Ta emot fler flyktingar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Höja koldioxidskatten på bensin	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 23 Om du ser till läget i dag, vad upplever du själv som mest oroande inför framtiden?

	Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande
Terrorism	☐	☐	☐	☐
Miljöförstöring	☐	☐	☐	☐
Ekonomisk kris	☐	☐	☐	☐
Ökat antal flyktingar	☐	☐	☐	☐
Stor arbetslöshet	☐	☐	☐	☐
Förändringar i jordens klimat	☐	☐	☐	☐
Organiserad brottslighet	☐	☐	☐	☐
Utbredd korruption	☐	☐	☐	☐
Försvagad demokrati	☐	☐	☐	☐
Ökade sociala klyftor	☐	☐	☐	☐
Försämrad havsmiljö	☐	☐	☐	☐
Militära konflikter	☐	☐	☐	☐
Politisk extremism	☐	☐	☐	☐

Fråga 24 I debatten om flyktingar och invandring förekommer många olika åsikter. Vilken är din bedömning av följande påståenden?

	Helt riktigt	Delvis riktigt	Delvis felaktigt	Helt felaktigt	Vet ej
Invandringen utgör ett hot mot svensk kultur och svenska värden	☐	☐	☐	☐	☐
Invandrare i Sverige ska fritt kunna utöva sin religion här	☐	☐	☐	☐	☐
Jag känner många som tycker att problemen med invandring är den viktigaste samhällsfrågan	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska medier berättar inte sanningen om samhällsproblem förknippade med invandring	☐	☐	☐	☐	☐
Jag kan tänka mig att gå med i en organisation som arbetar mot rasism och främlingsfientlighet	☐	☐	☐	☐	☐
Jag kan tänka mig att gå med i en organisation som vill stoppa invandringen till Sverige	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 25 Och vilken är din åsikt om följande förslag?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Invandrarpolitiken bör hjälpa flyktingar och invandrare att bevara sin nationella kultur och tradition	☐	☐	☐	☐	☐
Invandrarpolitiken bör hjälpa flyktingar och invandrare att anpassa sig till svensk kultur och tradition	☐	☐	☐	☐	☐

RADIO & TV

Fråga 26 Hur ofta brukar du titta på program i följande tv-kanaler?

	<i>Har ej tillgång</i>	Dagligen	5-6 dagar/ vecka	3-4 dagar/ vecka	1-2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
SVT1/SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Filmkanal/-er	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sportkanal/-er	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
BBC eller CNN	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 27 Hur ofta brukar du lyssna på följande radiokanaler?

	Dagligen	5-6 dagar/ vecka	3-4 dagar/ vecka	1-2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
P1 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P2 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P3 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P4 i Sveriges Radio/Lokalradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rix FM	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mix Megapol	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annan kommersiell radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Närradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐

SAMHÄLLE & SERVICE

Fråga 28 Hur tycker du på det hela taget att den offentliga servicen har fungerat under de senaste 12 månaderna i:

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det landsting/den region där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 29 Hur anser du att följande myndigheter sköter sin uppgift?

	<i>Känner ej till myndigheten</i>	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Försäkringskassan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetsförmedlingen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pensionsmyndigheten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Trafikverket	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Energimarknadsinspektionen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Migrationsverket	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Havs- och vattenmyndigheten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 30 Hur tycker du att den verksamhet fungerar som bedrivs på följande områden i det landsting/region eller kommun där du bor?

	<i>Känner ej till verksamheten</i>	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Förskolan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kollektivtrafiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Grundskolan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 31 Enligt din uppfattning, i vilken utsträckning kan följande handlingar vara acceptabla?

	Aldrig acceptabelt				Alltid acceptabelt			Ingen uppfattning
	1	2	3	4	5	6	7	
En offentliganställd erbjuder en närstående jobb trots att personen saknar de rätta kvalifikationerna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
En offentliganställd begär en avgift för att utföra en tjänst som egentligen ingår i hans/hennes arbetsuppgifter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
En offentliganställd läkare låter en vän eller nära släkting gå före i vårdkö	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
En privatpraktiserande läkare låter en vän eller nära släkting gå före i vårdkö	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
En företagare erbjuder en gåva eller tjänst till en offentliganställd tjänsteman i samband med en upphandling	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 32 Enligt din bedömning, i ungefär vilken utsträckning är följande yrkesgrupper i Sverige inblandade i någon typ av korruption?

	Inte alls				I mycket stor utsträckning			Ingen uppfattning
	1	2	3	4	5	6	7	
Politiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Offentliga tjänstemän	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Företagare	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Journalister	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

SVERIGES FÖRHÅLLANDE TILL OMVÄRLDEN

Fråga 33 Allmänt sett, vilken är din inställning till EU?

Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 34 Och vilken är din åsikt när det gäller följande förslag?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Sverige bör söka medlemskap i NATO	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör införa euro som valuta	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör delta i försvarssamarbetet inom EU	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör utträda ur EU	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 35 Vilken är din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?

- I huvudsak för det svenska medlemskapet i EU
 I huvudsak emot det svenska medlemskapet EU
 Har ingen bestämd åsikt i frågan

Fråga 36 Vad anser du att medlemskapet i EU hittills har inneburit för Sverige inom följande områden?

	Stor förbättring	Viss förbättring	Varken för- bättring eller försämring	Viss försämring	Stor försämring	Ingen uppfattning
Miljön	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonomi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysselsättningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den militära säkerheten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jordbruket	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Alkoholpolitiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den sociala tryggheten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Företagens villkor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jämställdheten mellan män och kvinnor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Invandrare och flyktingar	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 37 Och vilken är din åsikt när det gäller följande förslag?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen upp- fattning
Sverige bör verka för att EU utvecklas till ett Europas förenta stater	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör i ökad utsträckning samordna sin utrikespolitik med övriga EU-stater	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Avbryta Sveriges deltagande i FN:s militära insats i Afghanistan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör helt avstå från att delta i militära insatser utomlands	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 38 Det har diskuterats vilka uppgifter den svenska försvarsmakten ska ha i framtiden. Hur viktiga anser du att nedanstående uppgifter är?

	Mycket viktig	Ganska viktig	Inte särskilt viktig	Inte alls viktig	Ingen uppfattning
Försvara Sveriges gränser mot hot från andra länder	☐	☐	☐	☐	☐
Skydda centrala samhällsfunktioner mot terrorangrepp	☐	☐	☐	☐	☐
Genomföra operationer för att avsätta ledare i diktaturer	☐	☐	☐	☐	☐
Hindra andra länders ledare från att använda våld mot protestande medborgare	☐	☐	☐	☐	☐
Genomföra parader och ceremonier	☐	☐	☐	☐	☐
Delta i fredsbevarande operationer i FN:s regi	☐	☐	☐	☐	☐
Delta i humanitära hjälpinsatser i andra länder	☐	☐	☐	☐	☐
Bistå civila myndigheter vid krissituationer i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 39 Vad anser du om följande skäl till den svenska militära insatsen i Afghanistan?

	Mycket bra skäl	Ganska bra skäl	Ganska dåligt skäl	Mycket dåligt skäl	Ingen uppfattning
Skydda Sverige från terrorism	☐	☐	☐	☐	☐
Säkra olja och mineraltillgångar	☐	☐	☐	☐	☐
Stödja NATO	☐	☐	☐	☐	☐
Bekämpa produktion och smuggling av narkotika	☐	☐	☐	☐	☐
Få erfarenhet från verkliga krigssituationer	☐	☐	☐	☐	☐
Göra landet till en stabil demokrati	☐	☐	☐	☐	☐
Testa vapen och utrustning i verkliga situationer	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 40 Vilken är din bedömning av följande påståenden?

	Helt riktigt	Delvis riktigt	Delvis felaktigt	Helt felaktigt	Ingen uppfattning
Den svenska militära insatsen i Afghanistan är framgångsrik	☐	☐	☐	☐	☐
Det var fel av Sverige att sända svensk militär till Afghanistan	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige ger tillräckligt stöd till de soldater som har deltagit i utlandsinsatser	☐	☐	☐	☐	☐
De militära insatserna utomlands är värda risken att svenska soldater skadas eller dödas	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 41 Den här frågan gäller hur mycket man allmänt sett gillar respektive ogillar några internationella ledare. Var skulle du vilja placera dem på nedanstående skala?

	Personen är okänd för mig	Ogillar starkt		Varken gillar eller ogillar							Gillar starkt	
		-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Barack Obama	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ban Ki-moon	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Herman van Rompuy	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Catherine Ashton	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vladimir Putin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Angela Merkel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Silvio Berlusconi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tarja Halonen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jens Stoltenberg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

ENERGI & MILJÖ**Fråga 42 Hur intresserad är du i allmänhet av miljöfrågor?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 43 Vilken uppfattning har du om miljötillståndet i följande sjöar och hav?

	Mycket gott	Ganska gott	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Västerhavet (Kattegatt och Skagerak)	☐	☐	☐	☐	☐
Östersjön	☐	☐	☐	☐	☐
Vänern	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 44 Vilken uppfattning har du om följande verksamheters huvudsakliga påverkan på havsmiljön runt Sverige?

	Mycket positiv påverkan	Ganska positiv påverkan	Varken positiv eller negativ påverkan	Ganska negativ påverkan	Mycket negativ påverkan	Ingen uppfattning
Fritidsfiske	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Turism och friluftsliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommersiellt fiske	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fiskodling	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jordbruk	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Industriutsläpp	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Reningsverk	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vindkraft i havet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjöfart	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hamnanläggningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Olje- och gasutvinning i havet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kablar och oljeledningar i havet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bebyggelse i och nära havet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utvinning av sand i havet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Militära zoner i havet	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 45 Hur ofta gör du personligen nedanstående saker av miljökäl?

	Aldrig	Ibland	Ganska ofta	Mycket ofta	Alltid	
Sorterar hushållsavfall	☐	☐	☐	☐	☐	
Handlar miljömärkta varor	☐	☐	☐	☐	☐	
Avstår från att äta kött	☐	☐	☐	☐	☐	
Minskar på min elkonsumention	☐	☐	☐	☐	☐	
Handlar närproducerad mat	☐	☐	☐	☐	☐	
Väljer att gå, cykla eller åka kollektivt i stället för att ta bilen	☐	☐	☐	☐	☐	<i>Har ingen bil</i> ☐

Fråga 46 Vilken är din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige? Markera endast ett av svarsalternativen.

- Avveckla kärnkraften snarast
 Avveckla kärnkraften, men använd de kärnkraftsreaktorer vi har tills de har tjänat ut
 Använd kärnkraften och förnya efterhand kärnkraftsreaktorerna, men bygg inga fler
 Använd kärnkraften och satsa på fler kärnkraftsreaktorer i framtiden
 Har ingen bestämd uppfattning i frågan

Fråga 47 Vilken är din åsikt om hur vi i Sverige ska slutförvara det högaktiva avfallet från kärnkraften, det vill säga det mest farliga avfallet?

- Vi ska en gång för alla slutförvara det högaktiva avfallet så att det inte går att komma åt i framtiden
- Vi ska slutförvara det högaktiva avfallet så att framtidens människor kan övervaka och komma åt det
- Har ingen bestämd åsikt

Fråga 48 Vad anser du om följande risker som har diskuterats i samband med kärnkraften? Hur stor är risken för:

	Mycket liten risk																		Mycket stor risk
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10								
En större olycka med radioaktivt utsläpp i ett kärnkraftverk i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Att vi i Sverige inte kan hantera och slutförvara kärnkraftens högaktiva avfall på ett säkert sätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Att kärnkraften leder till att allt fler länder skaffar atomvapen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 49 Hur mycket bör vi i Sverige satsa på nedanstående energikällor under de närmaste 5–10 åren?

	Satsa mer än i dag	Satsa ungefär som i dag	Satsa mindre än i dag	Helt avstå från energikällan	Ingen åsikt
Vattenkraft	☐	☐	☐	☐	☐
Vindkraft	☐	☐	☐	☐	☐
Kärnkraft	☐	☐	☐	☐	☐
Biobränslen	☐	☐	☐	☐	☐
Fossil-/naturgas	☐	☐	☐	☐	☐
Kol	☐	☐	☐	☐	☐
Vågkraft	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 50 Hur stort förtroende har du för följande grupper när det gäller information om energi och kärnkraft?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Miljöorganisationer	☐	☐	☐	☐
Kärnkraftsindustrin	☐	☐	☐	☐
Regeringen	☐	☐	☐	☐
Forskare	☐	☐	☐	☐
Journalister	☐	☐	☐	☐
Statliga myndigheter på energiområdet	☐	☐	☐	☐
Elbolagen	☐	☐	☐	☐

Fråga 51 Och hur stort förtroende har du för följande offentliga myndigheter när det gäller information om energi?

	Känner inte till myndigheten	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Energimyndigheten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Strålsäkerhetsmyndigheten (SSM)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Naturvårdsverket	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 52 Hur ofta försöker du minska din energianvändning i följande sammanhang?

	Aldrig	Ibland	Ganska ofta	Mycket ofta	Alltid
Uppvärmning av bostaden	☐	☐	☐	☐	☐
Användning av elapparater/belysning	☐	☐	☐	☐	☐
Inköp av elapparater/belysning	☐	☐	☐	☐	☐
Varmvattenförbrukning	☐	☐	☐	☐	☐
Transporter/resor	☐	☐	☐	☐	☐

AKTIVITETER, INTRESSEN & VÄRDERINGAR**Fråga 53 Är du medlem i någon typ av förening/organisation?**

	Nej	Ja	...och jag har någon typ av uppdrag
Idrotts-/friluftsförening	☐	☐	☐
Miljöorganisation	☐	☐	☐
Politiskt parti/förbund	☐	☐	☐
Facklig organisation	☐	☐	☐
Kulturförening	☐	☐	☐
Lokal samhällsförening, byalag	☐	☐	☐
Invandrarförening	☐	☐	☐
Pensionärsförening	☐	☐	☐
Humanitär hjälporganisation	☐	☐	☐
Annan typ av förening/organisation	☐	☐	☐

Fråga 54 Tillhör du någon kyrka, religiöst samfund eller religion?

	Nej	Ja, men jag har inte varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna	Ja, och jag har varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna
Svenska kyrkan	☐	☐	☐
Annan kristen kyrka/samfund	☐	☐	☐
Jag är muslim	☐	☐	☐
Jag tillhör en annan religion som varken är kristen eller muslimsk	☐	☐	☐

Fråga 55 Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?

Det går inte att lita på människor i allmänhet

Det går att lita på människor i allmänhet

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

I vilken utsträckning anser du att det går att lita på människor i det område där du bor?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Fråga 56 Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?

Mycket nöjd Ganska nöjd Inte särskilt nöjd Inte alls nöjd

Fråga 57 Man talar ibland om att Sverige har blivit ett mångkulturellt samhälle. Anser du att denna utveckling varit positiv eller negativ på följande områden?

	Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ	Ingen uppfattning
Mat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Idrott	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Musik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Språk	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Religion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lag och ordning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonomi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysselsättning	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 58 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Tränat/idrott/motion/gymnastik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat på tips/trav/lotteri etc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på restaurang/bar/pub på kvällstid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit kött	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit sprit/vin/starköl	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rökt cigaretter/cigarr/pipa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Snusat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på bio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på teater	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på klassisk konsert, opera	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på rockkonsert/popkonsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kört bil	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Cyklat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt med kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt flyg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt tåg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med grannar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat datorspel/tv-spel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diskuterat politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i demonstration	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Varit på tjänsteresa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handlat med aktier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fiskat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jagat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tecknat/målat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrivit dagbok/poesi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i studiecirkel/kursverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skänkt pengar till hjälporganisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bett till Gud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 59 Om du tänker på de senaste dagarna, hur skulle du säga att du har känt dig? Svara med hjälp av nedanstående skala:

Jag har känt mig
mycket illa till mods

Jag har känt mig
mycket väl till mods

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Fråga 60 Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd?

Mycket dåligt

Mycket gott

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Fråga 61 Hur lång är du och hur mycket väger du?

Längd (i cm):

Vikt (i kg):

Vill avstå från att svara

ARBETSLIV

Fråga 62 Vilken av de här grupperna tillhör du för närvarande?

☐ Förvärsarbetande (även sjukskriven, föräldraledig)	☐ Ålderspensionär/avtalspensionär
☐ Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder/
genomgår arbetsmarknadsutbildning	☐ Har sjuk-/aktivitetsersättning
☐ Arbetslös	☐ Studerande
	☐ Annat:

Fråga 63 Vilket är/var ditt senaste yrke? Om du inte är yrkesverksam för närvarande gäller frågan ditt senaste yrke.

-
- Har aldrig yrkesarbetat → Gå till fråga 71

Fråga 64 Vilka är/var dina huvudsakliga arbetsuppgifter?

.....

Fråga 65 Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde du till?

☐ Tjänsteman	☐ Företagare: ingen anställd
☐ Tjänsteman med arbetsledande funktion	☐ Företagare: 1–9 anställda
☐ Tjänsteman med företags-/verksamhetsledande funktion	☐ Företagare: 10 eller fler anställda
☐ Arbetare	☐ Jordbrukare: ingen anställd
☐ Arbetare med arbetsledande funktion	☐ Jordbrukare: en eller flera anställda

Fråga 66 Är du anställd av ett bemanningsföretag?

- Ja Nej

Fråga 67	Arbetar/arbetade du i offentlig eller privat tjänst?	Statlig ☐	Kommunal ☐	Landstings-/regional ☐	Privat ☐	Ideell organisation/stiftelse ☐
Fråga 68	Vilken är/var din normala veckoarbetstid?	1–19 timmar ☐	20–34 timmar ☐	35–40 timmar ☐	41–50 timmar ☐	51 timmar eller mer ☐
Fråga 69	Är din tjänst en tillsvidareanställning eller tidsbegränsad anställning?	Tillsvidare-/fast anställning ☐	Tidsbegränsad anställning ☐	Jag är egen företagare ☐ → Gå till fråga 71		
Fråga 70	Hur omfattande är din anställning?	Heltid ☐	Deltid ☐	Varierande ☐		
	Skulle du vilja att din anställning var mer eller mindre omfattande?	Nej, varken mer eller mindre ☐	Ja, mer omfattande ☐	Ja, mindre omfattande ☐		
Fråga 71	Är du medlem i någon fackförening?	☐ LO (Landsorganisationen), ange förbund: ☐ TCO (Tjänstemännens Centralorganisation), ange förbund: ☐ Saco (Sveriges akademikers centralorganisation), ange förbund: ☐ Annan facklig organisation, ange förbund: ☐ Nej				
Fråga 72	Är du medlem i någon arbetslöshetskassa (a-kassa)?	☐ Ja ☐ Nej, men har varit medlem tidigare ☐ Nej, har aldrig varit medlem ☐ Vet inte				
Fråga 73	Har du varit sjukskriven vid något eller några tillfällen under de senaste 12 månaderna?	☐ Nej ☐ Ja → Hur länge sammantaget? ☐ Upp till en vecka ☐ 1–3 månader ☐ Mellan 1 vecka och 1 månad ☐ 3–12 månader				
Fråga 74	Var förvärvsarbetar/studerar du för närvarande?	☐ Jag förvärvsarbetar/studerar inte för närvarande ☐ I huvudsak i den kommun där jag bor ☐ I huvudsak i annan kommun än där jag bor Ungefär hur lång resväg respektive restid har du normalt till arbetet/skolan? Antal kilometer: <input type="text"/> Antal minuter: <input type="text"/>				

TILL SIST NÅGRA AVSLUTANDE FRÅGOR OM DIG SJÄLV

Fråga 75 Är du kvinna eller man?

Kvinna Man

Vilket år är du född?

Årtal:

Fråga 76 Är du...:

Svensk
medborgare

Medborgare i
annat land

Både svensk medborgare
och medborgare i annat land

Fråga 77 Har du egna barn?

Ja Nej

Fråga 78 Vilket är ditt civilstånd?

Ensamstående

Sambo

Gift/partnerskap

Änka/änkling

Fråga 79 Vilken är din sexuella orientering?

Heterosexuell Bisexuell Homosexuell

*Vill avstå från
att svara*

Annan: (ange vilken)

Fråga 80 Hur ser ditt hushåll ut?

Jag bor ensam → *Gå till fråga 81*

Jag bor med/delar regelbundet mitt hushåll med: →

En vuxen	☐	Ja	☐	Nej
Flera vuxna	☐		☐	
Ett eller flera barn	☐		☐	

Om du regelbundet delar ditt hushåll med barn, hur många är de och i vilka åldrar är de?

Antal barn: ...i åldrarna: 0–3 år 4–6 år 7–15 år 16 år eller äldre

Fråga 81 Om du skulle beskriva ditt nuvarande hem respektive det hem du växte upp i, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst?

a) Ditt nuvarande hem:

- Arbetarhem
 Jordbrukarhem
 Tjänstemannahem
 Högre tjänstemannahem
 Företagarhem

b) Det hem du växte upp i:

- Arbetarhem
 Jordbrukarhem
 Tjänstemannahem
 Högre tjänstemannahem
 Företagarhem

Fråga 82 Vilket språk talas huvudsakligen i ditt nuvarande hem?

Svenska Annat språk:

Fråga 83 Var någonstans har du, respektive din far och din mor, huvudsakligen vuxit upp?

	Du själv	Din far	Din mor
Ren landsbygd i Sverige	☐	☐	☐
Mindre tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stad eller större tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stockholm, Göteborg eller Malmö	☐	☐	☐
Annat land i Norden	☐	☐	☐
Annat land i Europa	☐	☐	☐
Land utanför Europa	☐	☐	☐

Fråga 84 Hur länge har du bott i den kommun där du bor nu?

☐ Har alltid bott här	☐ Inflyttad, har bott här mer än 10 år
☐ Har alltid bott här bortsett från kortare perioder, t. ex. studier på annan ort	☐ Inflyttad, har bott här 4–10 år
☐ Uppvuxen här och har återvänt efter långvarigt boende på annan ort	☐ Inflyttad, har bott här 1–3 år
	☐ Inflyttad, har bott här mindre än 1 år

Fråga 85 I vilken typ av område bor du?

☐ Storstad: centralt	☐ Större tätort
☐ Storstad: ytterområde/förort	☐ Mindre tätort
☐ Stad: centralt	☐ Ren landsbygd
☐ Stad: ytterområde	

Fråga 86 Hur bor du för närvarande?

- I villa/radhus I lägenhet/flerbostadshus Annat boende

Fråga 87 Hyr eller äger du eller någon i ditt hushåll din nuvarande bostad?

- Har ingen egen bostad
- Äger bostaden (även bostadsrätt)
- Hyr bostaden → **Hyr du i andra hand?**
- Nej
- Ja, jag hyr i andra hand
- Ja, jag är inneboende

Fråga 88 Har du/ditt hushåll:

- Bil Nej Ja → Bilmärke: Årsmodell:
- (den bil du/ditt hushåll använder mest)*
- Fritidshus → I Sverige Utomlands
- Fritidsbåt → Motorbåt Segelbåt Roddbåt/eka

Fråga 89 Vilken skolutbildning har du? Markera det alternativ som du anser passar bäst in på dig. Om du ännu inte avslutat din utbildning, markera den du genomgår för närvarande.

- Ej fullgjort grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)
 Grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)
 Studier vid gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)
 Examen från gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)
 Eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet
 Studier vid högskola/universitet
 Examen från högskola/universitet
 Examen från/studier vid forskarutbildning

Fråga 90 Vilken inriktning har din utbildning i huvudsak? Kryssa för det alternativ som bäst stämmer in på din utbildning.

☐ Ekonomi/handel/administration	☐ Media/journalistik/reklam
☐ Estetisk/design/hantverk/konst	☐ Naturvetenskap/matematik/data
☐ Hotell/restaurang/service/skönhetsvård	☐ Pedagogik
☐ Hälso-/sjukvård	☐ Samhällsvetenskap/juridik
☐ Humaniora/kultur	☐ Socialt arbete/omsorg/psykologi
☐ Jordbruk/skogsbruk/miljövård	
☐ Teknik/byggt teknik/industri/transport	☐ Annan:

Fråga 91 Vilken är den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i kronor för **samtliga personer i ditt hushåll** före skatt (pension, studiemedel etc. ska räknas in).

☐ 100 000 eller mindre	☐ 401 000 – 500 000	☐ 801 000 – 900 000
☐ 101 000 – 200 000	☐ 501 000 – 600 000	☐ 901 000 – 1 000 000
☐ 201 000 – 300 000	☐ 601 000 – 700 000	☐ 1 001 000 – 1 100 000
☐ 301 000 – 400 000	☐ 701 000 – 800 000	☐ Mer än 1 100 000

Fråga 92 Hur klarar sig ditt hushåll på nuvarande inkomst?

Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 93 Hur har enligt din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under **de senaste 12 månaderna**?

	Förbättrats	Förblivit ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomi i din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Hur tror du att ekonomin kommer att förändras under de kommande 12 månaderna?

	Förbättrats	Förbli ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomi i din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Detta är några av de böcker som SOM-institutet har gett ut baserade på resultaten från de senaste årens SOM-undersökningar:

Demokratitrender (2003), red. Henrik Oscarsson

Nordiskt ljus (2010), red. Sören Holmberg och Lennart Weibull

En region blir till (2010), red. Lennart Nilsson

Lycksalighetens ö (2011), red. Sören Holmberg, Lennart Weibull och Henrik Oscarsson

Svensk samhällsorganisation i förändring (2004), red. Lennart Nilsson

Du kan läsa mer om SOM-institutets verksamhet på vår hemsida.

www.som.gu.se

Där kan du också beställa våra böcker eller läsa enskilda kapitel.

Vill du kontakta oss är du mycket välkommen att göra det!

Telefon: 031-786 33 00

E-post: info@som.gu.se

Samhälle Opinion Medier (SOM) är en vetenskaplig frågeundersökning som årligen genomförs av SOM-institutet vid Göteborgs universitet. SOM-institutets verksamhet är knuten till forskningen vid två institutioner: *Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG)* och *Statsvetenskapliga institutionen*. SOM-institutets undersökningar utgör ett viktigt bidrag till svensk forskning om opinionsbildning och demokrati i dagens Sverige. Den nationella SOM-undersökningen 2011 går ut till totalt 9 000 slumpmässigt utvalda personer boende i Sverige och genomförs i samarbete med Kinnmark Information AB.

Ansvarig för undersökningen är professor Henrik Oscarsson. Undersökningsledare är docent Annika Bergström.

Har du frågor som rör din medverkan i undersökningen är du välkommen att kontakta Kinnmark Information AB som ansvarar för utskick och insamling av enkäterna.

Tel: 020-28 28 30 (kostar endast uppkopplingsavgiften)

Du kan också ringa eller skicka e-post till SOM-institutet som gärna besvarar eventuella frågor om studien.

Kontakta:

Frida Vernersdotter (biträdande undersökningsledare)

Tel: 031-786 49 96, e-post: frida.vernersdotter@som.gu.se

Du kan läsa mer om SOM-institutet på internet.

www.som.gu.se

När du besvarat enkäten lägger du den på brevlådan i det bifogade svarskuvertet (portot är betalt).

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

SOM-institutet

Seminariegatan 18 | Box 710, 405 30 Göteborg | Telefon: 031 786 3300
Fax: 031 786 4780 | E-post: info@som.gu.se | Hemsida: www.som.gu.se

Denna streckkod är endast till för att inkomna svar skall kunna prickas av vid datorns optiska läsning. Då slipper du få påminnelse i onödan.

SVERIGE II

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

2011

GÖTEBORGS UNIVERSITET

FORMULÄRETS INNEHÅLL

- 1–8 Nyheter & medier
- 9–18 Politik, samhälle & demokrati
- 19–28 Radio & tv
- 29–37 Internet & andra medier
- 38–47 Film, böcker & bibliotek
- 48–59 Aktiviteter, intressen & värderingar
- 60–71 Arbetsliv
- 72–92 Bakgrund

SÅ HÄR FYLLER DU I FORMULÄRET

Ett exempel:

Fråga 1 Hur intresserad är du av väderprognoser?

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
Om du är <u>mycket intresserad</u> av väderprognoser, sätt ett kryss längst till vänster på följande sätt:	☒	☐	☐	☐
Om du <u>inte alls</u> är intresserad av väderprognoser, sätt ett kryss längst till höger på följande sätt:	☐	☐	☐	☒
Skulle du råka sätta ett kryss i fel ruta, stryk bara över hela rutan och sätt därefter kryss i rätt ruta – så här:	☒	☒	☐	☐

Formuläret läses optiskt av en dator.

Kryssa därför om möjligt helt innanför rutorna. Kryssa så här:

Kryssa ej så här:

Använd helst kulspeppenna och inte tusch eller blyerts.

Tack!

NYHETER & MEDIER

Fråga 1 Hur ofta brukar du ta del av följande nyhetsprogram?

	Dagligen	5–6 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Lokalnyheter i radions P4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonyheterna i radion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter i kommersiell radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aktuellt/Rapport i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regionala nyheter i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT:s morgonnyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 Nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokala nyheter i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyhetsmorgon i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 2 Läser eller tittar du i någon eller några morgontidningar regelbundet? Om du läser mer än en morgontidning, ange först den som du betraktar som din huvudtidning. Frågan gäller inte läsning på internet.

	7 dagar/ vecka	6 dagar/ vecka	5 dagar/ vecka	4 dagar/ vecka	3 dagar/ vecka	2 dagar/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan
..... (morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jag läser aldrig någon morgontidning på papper

Fråga 3 Läser eller tittar du regelbundet i någon eller några morgontidningar på internet?

	7 dagar/ vecka	6 dagar/ vecka	5 dagar/ vecka	4 dagar/ vecka	3 dagar/ vecka	2 dagar/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan
..... (morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jag läser aldrig någon morgontidning på internet

Fråga 4 Prenumererar du eller någon i ditt hushåll på någon morgontidning?

Ja Nej

Fråga 5 Brukar du läsa eller titta i någon daglig gratistidning? (Metro, City, Extra Östergötland eller 18 minuter)

Minst 5 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 6	Brukar du läsa eller titta i följande tidningar?						
	6-7 dagar/ vecka	3-5 dagar/ vecka	1-2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig		
Aftonbladet							
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐		
...på dator	☐	☐	☐	☐	☐		
...i mobil	☐	☐	☐	☐	☐		
...på surfplatta	☐	☐	☐	☐	☐		
Expressen							
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐		
...på dator	☐	☐	☐	☐	☐		
...i mobil	☐	☐	☐	☐	☐		
...på surfplatta	☐	☐	☐	☐	☐		
Fråga 7	 Vilka typer av medieteknik har du för närvarande tillgång till i ditt hushåll?						
	Ja	Nej	Vet inte		Ja	Nej	Vet inte
Telefon (fast anslutning)	☐	☐	☐	GPS	☐	☐	☐
Mobiltelefon	☐	☐	☐	Blu-ray-spelare	☐	☐	☐
Persondator	☐	☐	☐	Tv-spelkonsol	☐	☐	☐
Internet	☐	☐	☐	Surfplatta	☐	☐	☐
Fråga 8	Har du egen mobiltelefon? (Du kan kryssa för flera alternativ)						
☐	Ja: privat med kontantkort		☐	Nej			
☐	Ja: privat med abonnemang						
☐	Ja: i tjänsten/arbetet						
	Har du en så kallad smartphone (pekskärmsmobil)?						
☐	Ja		☐	Nej			
POLITIK, SAMHÄLLE & DEMOKRATI							
Fråga 9	Hur intresserad är du i allmänhet av politik?						
	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad			
	☐	☐	☐	☐			
Fråga 10	Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige i dag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.						
						
						
Fråga 11	På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i:						
	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd			
EU	☐	☐	☐	☐			
Sverige	☐	☐	☐	☐			
Landstinget/regionen där du bor	☐	☐	☐	☐			
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐			

Fråga 12 Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Regeringen	☐	☐	☐	☐	☐
Polisen	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐
Försvaret	☐	☐	☐	☐	☐
Riksdagen	☐	☐	☐	☐	☐
Bankerna	☐	☐	☐	☐	☐
Dagspressen	☐	☐	☐	☐	☐
De fackliga organisationerna	☐	☐	☐	☐	☐
Radio och tv	☐	☐	☐	☐	☐
Grundskolan	☐	☐	☐	☐	☐
Storföretagen	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐	☐
Domstolarna	☐	☐	☐	☐	☐
Riksbanken	☐	☐	☐	☐	☐
Kungahuset	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunstyrelserna	☐	☐	☐	☐	☐
Universitet/högskolor	☐	☐	☐	☐	☐
De politiska partierna	☐	☐	☐	☐	☐
EU-kommissionen	☐	☐	☐	☐	☐
Europaparlamentet	☐	☐	☐	☐	☐
Förenta Nationerna (FN)	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 13 Ange också hur stort förtroende du har för följande institutioner/organisationer:

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Biblioteken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Riksrevisionen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Finansinspektionen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Säkerhetspolisen (Säpo)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Staten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Röda korset	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sveriges ambassader	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 14 Allmänt sett, vilken är din inställning till EU?

Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 15 Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster–högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?

Klart till vänster	Något till vänster	Varken till vänster eller till höger	Något till höger	Klart till höger
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 16 Vilket parti tycker du bäst om i dag?

☐ Vänsterpartiet	☐ Folkpartiet	☐ Miljöpartiet
☐ Socialdemokraterna	☐ Moderaterna	☐ Sverigedemokraterna
☐ Centerpartiet	☐ Kristdemokraterna	☐ Annat parti:

Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

- Ja, mycket övertygad Ja, något övertygad Nej

Fråga 17 Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐
Ta emot färre flyktingar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på friskolor	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på ett miljövänligt samhälle	☐	☐	☐	☐	☐
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	☐	☐	☐	☐	☐
Öka det ekonomiska stödet till glesbygden	☐	☐	☐	☐	☐
Förbjuda alla former av pornografi	☐	☐	☐	☐	☐
Införa republik i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Minska det svenska biståndet till utvecklingsländerna	☐	☐	☐	☐	☐
Stärka homo-, bi- och transsexuellas ställning i samhället	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 18 Vilken är din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige?

Markera endast ett av svarsalternativen.

- Avveckla kärnkraften snarast
- Avveckla kärnkraften, men utnyttja de 10 kärnkraftsreaktorer vi har tills de tjänat ut
- Använd kärnkraften och ersätt de nuvarande reaktorerna med som mest 10 nya reaktorer
- Använd kärnkraften och bygg fler reaktorer än nuvarande 10 i framtiden
- Ingen uppfattning

RADIO & TV**Fråga 19 Hur ofta brukar du lyssna på följande radiokanaler?**

	Dagligen	5–6 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
P1 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P2 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P3 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P4 i Sveriges Radio/Lokalradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rix FM	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mix Megapol	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annan kommersiell radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Närradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annan radiokanal:	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 20 Hur ofta brukar du lyssna på radioprogram i följande?

	Dagligen	5–6 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Radioapparat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bilradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dator	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mobiltelefon	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mp3-spelare	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 21 Hur ofta brukar du titta på program i följande tv-kanaler?

	<i>Har ej tillgång</i>	Dagligen	5–6 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
SVT1	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 Plus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV6	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV8	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 9	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV11	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT24	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVTB Barnkanalen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kunskapskanalen (SVT/UR)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Discovery Channel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Filmkanal/-er	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sportkanal/-er	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
BBC eller CNN	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 22 Vilket är ditt allmänna intryck av de svenska tv-kanalerna?

	Mycket positivt	Ganska positivt	Varken positivt eller negativt	Ganska negativt	Mycket negativt	Ingen uppfattning
SVT1	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 Plus	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV6	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 9	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT24	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT B Barnkanalen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kunskapskanalen (SVT/UR)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 23 Hur ofta brukar du titta på tv-program i följande?

	Dagligen	5-6 dgr/ vecka	3-4 dgr/ vecka	1-2 dgr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Tv-apparat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dator	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mobiltelefon	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tv på offentlig lokal/plats	☐	☐	☐	☐	☐	☐

**Fråga 24 Vilken tv-kanal tycker du har de bästa programmen när det gäller:
(Markera endast en kanal per rad)**

	SVT1	SVT2	TV3	TV4	Kanal 5	SVT B Barn- kanalen	Kunskaps- kanalen (SVT/UR)	Annan kanal	Ingen upp- fattning
Barnprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ungdomsprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nöjesprogram/underhållning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Naturprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Samhällsprogram/-magasin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Teater, opera, konsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kulturprogram/-magasin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska tv-serier/drama/ komedi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utländska tv-serier/drama/ komedi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Långfilmer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Populärmusik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dokumentärer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 25 Är du positivt eller negativt inställd till reklam i tv?

Mycket positiv ☐	Ganska positiv ☐	Varken positiv eller negativ ☐	Ganska negativ ☐	Mycket negativ ☐
---	---	---	---	---

**Fråga 26 Tycker du att tv-licensen, mottagaravgiften som man betalar för Sveriges Television, är värd
priset eller inte?**

Mycket väl värd priset ☐	Ganska väl värd priset ☐	Inte speciellt värd priset ☐	Inte alls värd priset ☐
---	---	---	--

Fråga 27 Vilken typ av tv-program föredrar du att titta på?

	Inte alls intresserad av att titta på										Mycket intresserad av att titta på											
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Informations- och faktagprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Förströelse- och underhållningsprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 28 Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten om framtidens radio och tv. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen uppfattning
Finansiera Sveriges Radio (SR) och Sveriges Television (SVT) via skatten och inte med mottagaravgift	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Slå ihop SR och SVT till ett radio-tv-bolag	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Låta SVT sända enbart smala program och inte konkurrera med kommersiella underhållnings- och sportkanaler	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stora sportevenemang som OS och VM bör alltid sändas i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Behålla inriktningen på SVT som den är idag	☐	☐	☐	☐	☐	☐

INTERNET & ANDRA MEDIER

Fråga 29 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna använt internet?

Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

→ Gå till fråga 32

Och hur ofta har du gjort följande på internet?

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
Skickat/tagit emot e-post	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tagit del av nyheter/nyhetstjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sökt information/fakta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt sociala medier (ex. Facebook, Twitter)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt filmtjänst (ex. Voddler)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt musiktjänst (ex. Spotify)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommenterat nyhetsartikel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon blogg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrivit egen blogg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat onlinespel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt/beställt varor eller tjänster	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gjort biblioteksärenden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gjort ärenden hos myndighet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tittat på tv/lyssnat på radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst artikelkommentarer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 30 Ungefär hur ofta en genomsnittlig vecka brukar du göra följande i sociala medier (ex. Facebook, Twitter)?

	Ingen gång	Någon gång/vecka	Flera ggr/vecka	1-3 ggr/dag	4-10 ggr/dag	Mer än 10 ggr/dag
Läsa/följa vad andra skriver	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skriva/kommentera/lägga ut material	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 31 Hur ofta har du själv under de senaste 12 månaderna lagt ut material i sociala medier respektive tagit del av material som andra lagt ut?

	Lagt ut material i sociala medier				Tagit del av material i sociala medier			
	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan
Musik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bilder	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Filmklipp	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 32 Idag är det ofta möjligt att kommentera nyhetsartiklar på internet. Vilken är din bedömning av följande påståenden?

	Helt riktigt	Delvis riktigt	Delvis felaktigt	Helt felaktigt	Ingen uppfattning
Läsarna ska alltid ges möjlighet att kommentera artiklar	☐	☐	☐	☐	☐
Journalister ska kommentera läsarnas inlägg	☐	☐	☐	☐	☐
Läsarnas kommentarer gör nyheterna intressantare	☐	☐	☐	☐	☐
Kränkande inlägg ska alltid censureras	☐	☐	☐	☐	☐
Läsarnas inlägg har ofta dålig kvalitet	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 33 Hur ofta brukar du använda mobiltelefon till följande?

	Aldrig	Högst några ggr/månad	Någon/några ggr/vecka	1-3 ggr/dag	4-10 ggr/dag	11-20 ggr/dag	Mer än 20 ggr/dag
Ringa/ta emot samtal	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skicka/ta emot sms	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skicka/ta emot mms/bilder	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Surfa på internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skicka/ta emot epost	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använda sociala medier (ex. Facebook, Twitter)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Söka fakta/information	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Titta på tv/filmklipp	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ta del av nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ange position/geotagga	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 34 Det finns många åsikter om hur människor ska förhålla sig till nyheter i tidningar, radio och tv. Vilken är din åsikt om följande påståenden?

	Instämmer helt	Instämmer i stort sett	I stort sett motsatt åsikt	Helt motsatt åsikt
Vi har alla en skyldighet att hålla oss informerade om vad som händer i samhället	☐	☐	☐	☐
Det finns så många andra som följer med i nyheterna att det inte spelar så stor roll om jag gör det	☐	☐	☐	☐
Det är mycket viktigt att vara informerad om nyheter och aktuella händelser	☐	☐	☐	☐
En stor del av nyheterna är inte tillräckligt viktiga för att man ska orka ägna tid åt dem	☐	☐	☐	☐

Fråga 35 Vilket förtroende har du för innehållet i följande medier?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Sveriges Television (SVT)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sveriges Radio (SR)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mix Megapol	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rix FM	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aftonbladet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dagens Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Metro	☐	☐	☐	☐	☐	☐
aftonbladet.se	☐	☐	☐	☐	☐	☐
expressen.se	☐	☐	☐	☐	☐	☐
svt.se	☐	☐	☐	☐	☐	☐
dn.se	☐	☐	☐	☐	☐	☐
sverigesradio.se	☐	☐	☐	☐	☐	☐
tv4.se	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 36 Hur mycket inflytande har enligt din mening följande grupper över den uppmärksamhet som olika frågor får i den svenska politiska debatten?

	Mycket stort inflytande	Ganska stort inflytande	Ganska litet inflytande	Mycket litet inflytande
De stora intresseorganisationerna	☐	☐	☐	☐
Offentliga myndigheter	☐	☐	☐	☐
Journalister i press, radio och tv	☐	☐	☐	☐
De politiska partierna	☐	☐	☐	☐
Allmänheten	☐	☐	☐	☐
Riksdagen	☐	☐	☐	☐
Regering och departement	☐	☐	☐	☐
Näringslivet	☐	☐	☐	☐
Folkrörelserna	☐	☐	☐	☐

Fråga 37 Den här frågan gäller hur mycket man allmänt sett gillar respektive ogillar några europeiska kungligheter. Var skulle du vilja placera dem på nedanstående skala?

	Personen är okänd för mig	Ogillar starkt		Varken gillar eller ogillar							Gillar starkt		
		-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5	
Kung Carl XVI Gustaf	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kronprinsessan Victoria	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Drottning Margrethe II	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kung Harald V	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Drottning Elizabeth II	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

FILM, BÖCKER & BIBLIOTEK

Fråga 38 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna sett på långfilm (spelfilm, dokumentärer) på:

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Biograf	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Blu-ray/dvd/video	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Filmkanaler i tv	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Allmänna tv-kanaler	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hyrfilm via internet/ video-on-demand	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 39 Hur intresserad är du av att se följande typer av film?

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
Action	☐	☐	☐	☐
Thriller	☐	☐	☐	☐
Komedi	☐	☐	☐	☐
Drama	☐	☐	☐	☐
Romantik	☐	☐	☐	☐
Barn-/familjefilm	☐	☐	☐	☐
Dokumentär	☐	☐	☐	☐
Skräckfilm	☐	☐	☐	☐
Science fiction/fantasy	☐	☐	☐	☐
Äventyr	☐	☐	☐	☐
Kriminalfilm	☐	☐	☐	☐
Musikal	☐	☐	☐	☐

Fråga 40 Vilket tycker du är det bästa sättet att se film om du tänker på följande? Markera endast med ett kryss per rad.

	På biograf	På tv	På dvd/video/ blu-ray	På datorn	Ingen uppfattning
Bäst filmupplevelse	☐	☐	☐	☐	☐
Bäst kvalitet på bild/ljud	☐	☐	☐	☐	☐
Bekvämast	☐	☐	☐	☐	☐
Bäst att se tillsammans med andra	☐	☐	☐	☐	☐
Bäst avkoppling	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 41 Hur gärna ser du film från följande länder?

	Ser mycket gärna	Ser ganska gärna	Ser inte särskilt gärna	Ser ogärna	Ingen uppfattning
Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Danmark	☐	☐	☐	☐	☐
Frankrike	☐	☐	☐	☐	☐
Storbritannien	☐	☐	☐	☐	☐
USA	☐	☐	☐	☐	☐
Japan	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 42 Hur ofta läser eller tittar du i följande?

	Flera gånger i veckan	Någon gång i veckan	Någon gång i månaden	Någon gång i kvartalet	Någon gång i halvåret	Någon gång om året	Aldrig
Vecko-/månadstidning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Special-/facktidsskrift	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Facklig tidning/tidskrift	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utländsk dagstidning/tidskrift	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skönlitterär bok (även ljudbok)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fackbok (även ljudbok)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 43 Har du under de senaste 12 månaderna läst högt ur en bok/tidning för något barn?

Nej, ingen gång	Ja, någon gång under året	Ja, någon gång i halvåret	Ja, någon gång i kvartalet	Ja, någon gång i månaden	Ja, någon gång i veckan	Ja, flera gånger i veckan
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Om JA, vad läste du senaste gången du läste?

För vem/vilka läste du?

a) Barnets/barnens ålder:

- Upp till 3 år
 4–6 år
 7–12 år
 13 år eller äldre

b) Barnets/barnens kön:

- Flicka
 Pojke

Fråga 44 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande på ditt kommunbibliotek?

Jag har inte besökt kommunbiblioteket under de senaste 12 månaderna → Gå till fråga 45.

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Lånat barnböcker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lånat skönlitteratur	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lånat facklitteratur	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lånat ljudböcker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lånat/läst material på annat språk än svenska	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lånat musik/film	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst böcker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst tidningar/tidskrifter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sökt information/fakta	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt studie-/arbetsplats	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Frågat bibliotekarie om hjälp	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tagit del av kulturevenemang	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Träffat vänner/bekanta	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annat:	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 45	Ungefär hur långt, i kilometer, har du från din bostad till närmaste kommunbibliotek?					
	Mindre än 2 km ☐	2–5 km ☐	5–10 km ☐	10–20 km ☐	Mer än 20 km ☐	Vet inte ☐
Fråga 46	Hur tycker du på det hela taget att bibliotekens service fungerar i den kommun där du bor?					
	Mycket bra ☐	Ganska bra ☐	Varken bra eller dåligt ☐	Ganska dåligt ☐	Mycket dåligt ☐	Ingen uppfattning ☐
Fråga 47	Har du under de senaste 12 månaderna läst någon av följande typer av böcker/ljudböcker?					
		Nej, ingen ☐	Ja, 1–2 böcker ☐	Ja, 3–4 böcker ☐	Ja, 5–15 böcker ☐	Ja, fler än 15 böcker ☐
	Roman	☐	☐	☐	☐	☐
	Deckare, thriller	☐	☐	☐	☐	☐
	Populärhistoria	☐	☐	☐	☐	☐
	Barn-/ungdomsbok	☐	☐	☐	☐	☐
	Science fiction/fantasy	☐	☐	☐	☐	☐
	Serialbum	☐	☐	☐	☐	☐
	Annan typ av bok	☐	☐	☐	☐	☐
AKTIVITETER, INTRESSEN & VÄRDERINGAR						
Fråga 48	Är du medlem i någon typ av förening/organisation?					
		Nej ☐	Ja ☐	...och jag har någon typ av uppdrag ☐		
	Idrotts-/friluftsförening	☐	☐	☐		
	Miljöorganisation	☐	☐	☐		
	Politiskt parti/förbund	☐	☐	☐		
	Facklig organisation	☐	☐	☐		
	Kulturförening	☐	☐	☐		
	Lokal samhällsförening, byalag	☐	☐	☐		
	Invandrarförening	☐	☐	☐		
	Pensionärsförening	☐	☐	☐		
	Humanitär hjälporganisation	☐	☐	☐		
	Annan typ av förening/organisation	☐	☐	☐		
Fråga 49	Tillhör du någon kyrka, religiöst samfund eller religion?					
		Nej ☐	Ja, men jag har <u>inte</u> varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna ☐		Ja, och jag har varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna ☐	
	Svenska kyrkan	☐	☐		☐	
	Annan kristen kyrka/samfund	☐	☐		☐	
	Jag är muslim	☐	☐		☐	
	Jag tillhör en annan religion som varken är kristen eller muslimsk	☐	☐		☐	
Fråga 50	Tror du på Gud?					
	☐ Ja	☐ Nej				

Fråga 51 På det stora hela, hur nöjd är du med det liv du lever?

Mycket nöjd

Ganska nöjd

Ganska missnöjd

Mycket missnöjd

Fråga 52 Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?

Det går inte att lita på människor i allmänhet

Det går att lita på människor i allmänhet

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

I vilken utsträckning anser du att det går att lita på människor i det område där du bor?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Fråga 53 Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd? Svara med hjälp av nedanstående skala:

Mycket dåligt

Mycket gott

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Fråga 54 Hur lång är du och hur mycket väger du?

Längd (i cm):

Vikt (i kg):

Vill avstå från att svara

Fråga 55 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Sysslat med sport/idrott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tränat på gym (styrketräning, aerobics etc.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Motionerat (jogging, simning, stavgång, skidor etc.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Varit ute i naturen/friluftsliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på fotboll/ishockey	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat på tips/trav/lotteri etc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på restaurang/bar/pub på kvällstid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit kött	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit sprit/vin/starköl	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rökt cigaretter/cigarr/pipa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Snusat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på bio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på teater	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på klassisk konsert, opera	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på rockkonsert/popkonsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dansat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat musikinstrument	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 56 Om du tänker på de senaste dagarna, hur skulle du säga att du har känt dig? Svara med hjälp av nedanstående skala:

Jag har känt mig mycket illa till mods										Jag har känt mig mycket väl till mods				
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10				
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐				

Fråga 57 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Diskuterat politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i demonstration	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit frukost utanför hemmet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Varit på tjänsteresa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetat övertid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handlat med aktier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tecknat/målat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrivit dagbok/poesi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tagit del av direktreklam	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fotograferat/filmat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat teater, deltagit i lajv etc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysslat med handarbete/hantverk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på möte/varit aktiv i någon förening/organisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i studiecirkel/kursverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt text-tv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hyrt dvd/video	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lyssnat på ljudbok/talbok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bett till Gud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skänkt pengar till hjälporganisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt gudstjänst eller religiöst möte	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med grannar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rest utomlands	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kört bil	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt med kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på museum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jagat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Löst korsord/sudoku	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mekat med eller vårdat bil/mc/moped	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Trädgårdsarbete/balkongodling	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bakat/syltat/saftat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat datorspel/tv-spel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 58 Under de senaste 12 månaderna, gjorde du något av följande?

	Nej	Ja
Var på semesterresa utomlands	☐	☐
Deltog i demonstration mot rasism	☐	☐
Deltog i prideparad	☐	☐
Firade din egen födelsedag	☐	☐
Tittade på finalen i Melodifestivalen	☐	☐
Besökte gudstjänst under påskhelgen	☐	☐
Deltog i 1:a maj-demonstration	☐	☐
Firade Sveriges nationaldag den 6 juni	☐	☐
Firade skolavslutning	☐	☐
Firade midsommar	☐	☐
Firade avslutningen av ramadan (<i>eid al-fitr</i>)	☐	☐
Tände ljus vid någons grav i samband med alla helgons dag	☐	☐
Var i kyrkan på 1:a advent	☐	☐
Besökte midnattsmässa eller julotta	☐	☐

Fråga 59 Tycker du att Sverige ska behålla eller avskaffa monarkin?

Behålla monarkin Avskaffa monarkin Ingen åsikt

ARBETSLIV**Fråga 60 Vilken av de här grupperna tillhör du för närvarande?**

☐ Förfärdarbetande (även sjukskriven, föräldradlig)	☐ Ålderspensionär/avtalspensionär
☐ Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder/
genomgår arbetsmarknadsutbildning	☐ Har sjuk-/aktivitetsersättning
☐ Arbetslös	☐ Studerande
	☐ Annat:

Fråga 61 Vilket är/var ditt senaste yrke? Om du inte är yrkesverksam för närvarande gäller frågan ditt senaste yrke.

- (yrke/sysselsättning)
- Har **aldrig** yrkesarbetat → Gå till fråga 68

Fråga 62 Vilka är/var dina huvudsakliga arbetsuppgifter?'

.....

Fråga 63 Arbetar/arbetade du i offentlig eller privat tjänst?

Statlig Kommunal Landstings-/regional Privat Ideell organisation/stiftelse

Fråga 64 Vilken är/var din normala veckoarbetstid?

1–19 timmar 20–34 timmar 35–40 timmar 41–50 timmar 51 timmar eller mer

Fråga 65	Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde du till?			
☐	Tjänsteman	☐	Företagare: ingen anställd	
☐	Tjänsteman med arbetsledande funktion	☐	Företagare: 1–9 anställda	
☐	Tjänsteman med företags-/verksamhetsledande funktion	☐	Företagare: 10 eller fler anställda	
☐	Arbetare	☐	Jordbrukare: ingen anställd	
☐	Arbetare med arbetsledande funktion	☐	Jordbrukare: en eller flera anställda	
Fråga 66	Är din tjänst en tillsvidareanställning eller tidsbegränsad anställning?			
	Tillsvidare-/fast anställning	Tidsbegränsad anställning	<i>Jag är egenföretagare</i>	
	☐	☐	☐ → <i>Gå till fråga 68</i>	
Fråga 67	Hur omfattande är din anställning?			
	Heltid	Deltid	Varierande	
	☐	☐	☐	
	Skulle du vilja att din anställning var mer eller mindre omfattande?			
	Nej, varken mer eller mindre	Ja, mer omfattande	Ja, mindre omfattande	
	☐	☐	☐	
Fråga 68	Är du medlem i någon fackförening?			
☐	LO (Landsorganisationen), ange förbund:			
☐	TCO (Tjänstemännens Centralorganisation), ange förbund:			
☐	Saco (Sveriges akademikers centralorganisation), ange förbund:			
☐	Annand facklig organisation, ange förbund:			
☐	Nej			
Fråga 69	Är du medlem i någon arbetslöshetskassa (a-kassa)?			
☐	Ja	☐	Nej, men har varit medlem tidigare	
☐	Nej, har aldrig varit medlem		☐	Vet inte
Fråga 70	Har du varit sjukskriven vid något eller några tillfällen under de senaste 12 månaderna?			
☐	Nej	☐	Ja → Hur länge sammantaget?	
	☐	Upp till en vecka		
	☐	Mellan 1 vecka och 1 månad		
	☐	1–3 månader		
	☐	3–12 månader		
Fråga 71	Var förvärvsarbetar/studerar du för närvarande?			
☐	<i>Jag förvärvsarbetar/studerar inte för närvarande</i>			
☐	I huvudsak i den kommun där jag bor			
☐	I huvudsak i annan kommun än där jag bor			
	Ungefär hur lång resväg respektive restid har du normalt till arbetet/skolan?			
Antal kilometer:	<input type="text"/>	Antal minuter:	<input type="text"/>	

TILL SIST NÅGRA AVSLUTANDE FRÅGOR OM DIG SJÄLV

Fråga 72 Är du kvinna eller man?

Kvinna Man

Vilket år är du född?

Årtal:

Fråga 73 Är du...:

Svensk
medborgare

Medborgare i
annat land

Både svensk medborgare
och medborgare i annat land

Fråga 74 Har du egna barn?

Ja Nej

Fråga 75 Vilket är ditt civilstånd?

Ensamstående

Sambo

Gift/partnerskap

Änka/änkling

Fråga 76 Vilken är din sexuella orientering?

Heterosexuell Bisexuell Homosexuell

*Vill avstå från
att svara*

Annan: (ange vilken)

Fråga 77 Hur ser ditt hushåll ut?

Jag bor ensam → *Gå till fråga 78*

Jag bor med/delar regelbundet mitt hushåll med: →

En vuxen	☐	Ja	☐	Nej
Flera vuxna	☐		☐	
Ett eller flera barn	☐		☐	

Om du regelbundet delar ditt hushåll med barn, hur många är de och i vilka åldrar är de?

Antal barn: ...i åldrarna: 0–3 år 4–6 år 7–15 år 16 år eller äldre

Fråga 78 Har du/ditt hushåll:

Bil Nej Ja → Bilmärke: Årsmodell:
(den bil du/ditt hushåll använder mest)

Fritidshus → I Sverige Utomlands
Fritidsbåt → Motorbåt Segelbåt Roddbåt/eka

Fråga 79 Vilket språk talas huvudsakligen i ditt nuvarande hem?

Svenska Annat språk:

Fråga 80 Om du skulle beskriva ditt nuvarande hem respektive det hem du växte upp i, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst?

a) Ditt nuvarande hem:

- Arbetarhem
 Jordbrukarhem
 Tjänstemannahem
 Högre tjänstemannahem
 Företagarhem

b) Det hem du växte upp i:

- Arbetarhem
 Jordbrukarhem
 Tjänstemannahem
 Högre tjänstemannahem
 Företagarhem

Fråga 81 Var någonstans har du, respektive din far och din mor, huvudsakligen vuxit upp?

	Du själv	Din far	Din mor
Ren landsbygd i Sverige	☐	☐	☐
Mindre tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stad eller större tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stockholm, Göteborg eller Malmö	☐	☐	☐
Annat land i Norden	☐	☐	☐
Annat land i Europa	☐	☐	☐
Land utanför Europa	☐	☐	☐

Fråga 82 Hur länge har du bott i den kommun där du bor nu?

- Har alltid bott här
 Har alltid bott här bortsett från kortare perioder, t. ex. studier på annan ort
 Uppvuxen här och har återvänt efter långvarigt boende på annan ort
- Inflyttad, har bott här mer än 10 år
 Inflyttad, har bott här 4–10 år
 Inflyttad, har bott här 1–3 år
 Inflyttad, har bott här mindre än 1 år

Fråga 83 I vilken typ av område bor du?

- Storstad: centralt
 Storstad: ytterområde/förort
 Stad: centralt
 Stad: ytterområde
- Större tätort
 Mindre tätort
 Ren landsbygd

Fråga 84 Hur bor du för närvarande?

- I villa/radhus I lägenhet/flerbostadshus Annat boende

Fråga 85 Hyr eller äger du eller någon i ditt hushåll din nuvarande bostad?

- Har ingen egen bostad
 Äger bostaden (även bostadsrätt)
 Hyr bostaden → **Hyr du i andra hand?**
- Nej
 Ja, jag hyr i andra hand
 Ja, jag är inneboende

Fråga 86 Vilken skolutbildning har du? Markera det alternativ som du anser passar bäst in på dig. Om du ännu inte avslutat din utbildning, markera den du genomgår för närvarande.

- Ej fullgjort grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)
- Grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)
- Studier vid gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)
- Examen från gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)
- Eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet
- Studier vid högskola/universitet
- Examen från högskola/universitet
- Examen från/studier vid forskarutbildning

Fråga 87 Vilken inriktning har din utbildning i huvudsak? Kryssa för det alternativ som bäst stämmer in på din utbildning.

- Ekonomi/handel/administration
- Estetisk/design/hantverk/konst
- Hotell/restaurang/service/skönhetsvård
- Hälso-/sjukvård
- Humaniora/kultur
- Jordbruk/skogsbruk/miljövärd
- Teknik/byggt teknik/industri/transport
- Media/journalistik/reklam
- Naturvetenskap/matematik/data
- Pedagogik
- Samhällsvetenskap/juridik
- Socialt arbete/omsorg/psykologi
- Annan:

Fråga 88 Vilken är den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i kronor för samtliga personer i ditt hushåll före skatt (pension, studiemedel etc. ska räknas in).

- 100 000 eller mindre
- 101 000 – 200 000
- 201 000 – 300 000
- 301 000 – 400 000
- 401 000 – 500 000
- 501 000 – 600 000
- 601 000 – 700 000
- 701 000 – 800 000
- 801 000 – 900 000
- 901 000 – 1 000 000
- 1 001 000 – 1 100 000
- Mer än 1 100 000

Fråga 89 Hur har enligt din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna?

	Klart förbättrats	Förbättrats något	Förblivit ungefär densamma	Försämrats något	Klart försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonomi i din kommun	☐	☐	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐	☐	☐

Hur tror du att ekonomin kommer att förändras under de kommande 12 månaderna?

	Klart förbättrats	Förbättrats något	Förbli ungefär densamma	Försämrats något	Klart försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonomi i din kommun	☐	☐	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐	☐	☐

Detta är några av de böcker som SOM-institutet har gett ut baserade på resultaten från de senaste årens SOM-undersökningar:

Demokratitrender (2003), red. Henrik Oscarsson

Nordiskt ljus (2010), red. Sören Holmberg och Lennart Weibull

En region blir till (2010), red. Lennart Nilsson

Lycksalighetens ö (2011), red. Sören Holmberg, Lennart Weibull och Henrik Oscarsson

Svensk samhällsorganisation i förändring (2004), red. Lennart Nilsson

Du kan läsa mer om SOM-institutets verksamhet på vår hemsida.

www.som.gu.se

Där kan du också beställa våra böcker eller läsa enskilda kapitel.

Vill du kontakta oss är du mycket välkommen att göra det!

Telefon: 031-786 33 00

E-post: info@som.gu.se

Samhälle Opinion Medier (SOM) är en vetenskaplig frågeundersökning som årligen genomförs av SOM-institutet vid Göteborgs universitet. SOM-institutets verksamhet är knuten till forskningen vid två institutioner: *Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG)* och *Statsvetenskapliga institutionen*. SOM-institutets undersökningar utgör ett viktigt bidrag till svensk forskning om opinionsbildning och demokrati i dagens Sverige. Den nationella SOM-undersökningen 2011 går ut till totalt 9 000 slumpmässigt utvalda personer boende i Sverige och genomförs i samarbete med Kinnmark Information AB.

Ansvarig för undersökningen är professor Henrik Oscarsson. Undersökningsledare är docent Annika Bergström.

Har du frågor som rör din medverkan i undersökningen är du välkommen att kontakta Kinnmark Information AB som ansvarar för utskick och insamling av enkäterna.

Tel: 020-28 28 30 (kostar endast uppkopplingsavgiften)

Du kan också ringa eller skicka e-post till SOM-institutet som gärna besvarar eventuella frågor om studien.

Kontakta:

Frida Vernersdotter (biträdande undersökningsledare)

Tel: 031-786 49 96, e-post: frida.vernersdotter@som.gu.se

Du kan läsa mer om SOM-institutet på internet.

www.som.gu.se

När du besvarat enkäten lägger du den på brevlådan i det bifogade svarskuvertet (portot är betalt).

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

SOM-institutet

Seminariegatan 1B | Box 710, 405 30 Göteborg | Telefon: 031 786 3300
Fax: 031 786 4780 | E-post: info@som.gu.se | Hemsida: www.som.gu.se

SVERIGE III

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

2011

GÖTEBORGS UNIVERSITET

FORMULÄRETS INNEHÅLL

- 1–7 Nyheter & internet
- 8–19 Politik, samhälle & demokrati
- 20–25 Samhälle & offentlig service
- 26–28 Medier & nyhetsrapportering
- 29–32 Konsumtion
- 33–41 Fritid & aktiviteter
- 42–48 Värderingar
- 49–52 Hälsa
- 53–64 Arbetsliv
- 65–85 Bakgrund

SÅ HÄR FYLLER DU I FORMULÄRET

Ett exempel:

Fråga 1 Hur intresserad är du av väderprognoser?

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
Om du är <u>mycket intresserad</u> av väderprognoser, sätt ett kryss längst till vänster på följande sätt:	☒	☐	☐	☐
Om du <u>inte alls</u> är intresserad av väderprognoser, sätt ett kryss längst till höger på följande sätt:	☐	☐	☐	☒
Skulle du råka sätta ett kryss i fel ruta, stryk bara över hela rutan och sätt därefter kryss i rätt ruta – så här:	☒	☒	☐	☐

Formuläret läses optiskt av en dator.

Kryssa därför om möjligt helt innanför rutorna. Kryssa så här:

Kryssa ej så här:

Använd helst kulspeppenna och inte tusch eller blyerts.

Tack!

NYHETER & INTERNET

Fråga 1 Hur ofta brukar du ta del av följande nyhetsprogram?

	Dagligen	5–6 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Lokalnyheter i radions P4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonyheterna i radion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter i kommersiell radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aktuellt/Rapport i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regionala nyheter i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT:s morgonnyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 Nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokala nyheter i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyhetsmorgon i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 2 Läser eller tittar du i någon eller några morgontidningar regelbundet? Om du läser mer än en morgontidning, ange först den som du betraktar som din huvudtidning. Frågan gäller inte läsning på internet.

	7 dagar/ vecka	6 dagar/ vecka	5 dagar/ vecka	4 dagar/ vecka	3 dagar/ vecka	2 dagar/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan
..... (morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jag läser aldrig någon morgontidning på papper

Fråga 3 Läser eller tittar du regelbundet i någon eller några morgontidningar på internet?

	7 dagar/ vecka	6 dagar/ vecka	5 dagar/ vecka	4 dagar/ vecka	3 dagar/ vecka	2 dagar/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan
..... (morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jag läser aldrig någon morgontidning på internet

Fråga 4 Brukar du läsa eller titta i följande tidningar?

	6–7 dagar/ vecka	3–5 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aftonbladet					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 5 Prenumererar du eller någon i ditt hushåll på någon morgontidning?

Ja Nej

Fråga 6 I vilken utsträckning brukar du ta del av nyheter på följande sätt?

	Dagligen	5–6 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Nyheter i tv-apparat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tv-nyheter i dator	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tv-nyheter i mobiltelefon	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter i radioapparat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Radionyheter i dator	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Radionyheter i mobiltelefon	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Morgontidning i mobiltelefon	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kvällstidning i mobiltelefon	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 7 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna använt internet?

Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

→ Gå till fråga 8

Och hur ofta har du gjort följande på internet?

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
Skickat/tagit emot e-post	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sökt information/fakta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tagit del av nyheter/nyhetstjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt sociala medier (ex. Facebook, Twitter)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrivit egen blogg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommenterat nyhetsartikel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gjort bankärenden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sökt information om hälsa och sjukvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt/beställt varor eller tjänster	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tittat på tv/lyssnat på radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat onlinespel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

POLITIK, SAMHÄLLE & DEMOKRATI**Fråga 8 Hur intresserad är du i allmänhet av politik?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 9 Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige i dag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.

.....

.....

Fråga 10 Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Regeringen	☐	☐	☐	☐	☐
Polisen	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐
Försvaret	☐	☐	☐	☐	☐
Riksdagen	☐	☐	☐	☐	☐
Bankerna	☐	☐	☐	☐	☐
Dagspressen	☐	☐	☐	☐	☐
De fackliga organisationerna	☐	☐	☐	☐	☐
Radio och tv	☐	☐	☐	☐	☐
Grundskolan	☐	☐	☐	☐	☐
Storföretagen	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐	☐
Domstolarna	☐	☐	☐	☐	☐
Riksbanken	☐	☐	☐	☐	☐
Kungahuset	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunstyrelserna	☐	☐	☐	☐	☐
Universitet/högskolor	☐	☐	☐	☐	☐
De politiska partierna	☐	☐	☐	☐	☐
EU-kommissionen	☐	☐	☐	☐	☐
Europaparlamentet	☐	☐	☐	☐	☐
Förenta Nationerna (FN)	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 11 På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i:

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
EU	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐
Landstinget/regionen där du bor	☐	☐	☐	☐
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐

Fråga 12 Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster–högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?

Klart till vänster	Något till vänster	Varken till vänster eller till höger	Något till höger	Klart till höger
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 13 Vilket parti tycker du bäst om i dag?

☐ Vänsterpartiet	☐ Folkpartiet	☐ Miljöpartiet
☐ Socialdemokraterna	☐ Moderaterna	☐ Sverigedemokraterna
☐ Centerpartiet	☐ Kristdemokraterna	☐ Annat parti:

Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

- Ja, mycket övertygad Ja, något övertygad Nej

Fråga 14 Vilket parti tycker du näst bäst om?

☐ Vänsterpartiet	☐ Folkpartiet	☐ Miljöpartiet
☐ Socialdemokraterna	☐ Moderaterna	☐ Sverigedemokraterna
☐ Centerpartiet	☐ Kristdemokraterna	☐ Annat parti:

Fråga 15 Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐
Ta emot färre flyktingar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män	☐	☐	☐	☐	☐
Mjuka upp arbetsrätten	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på ett miljövänligt samhälle	☐	☐	☐	☐	☐
Sänka skatten på alkohol	☐	☐	☐	☐	☐
Behålla kärnkraften	☐	☐	☐	☐	☐
Införa sextimmars arbetsdag	☐	☐	☐	☐	☐
Lagstifta om rätt till heltid för deltidсанställda	☐	☐	☐	☐	☐
Höja koldioxidskatten på bensin	☐	☐	☐	☐	☐
Öka det ekonomiska stödet till glesbygden	☐	☐	☐	☐	☐
Höja skatten på alkohol	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 16 Vilket ansvar anser du att politikerna i Sverige har för att försöka lösa följande samhällsproblem?

	Inget ansvar alls										Mycket stort ansvar											
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Arbetslöshet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Organiserad brottslighet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Globala epidemier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonomiska kriser	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Miljöförstöring	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 17 Om du ser till läget i dag, vad upplever du själv som mest oroande inför framtiden?

	Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande
Terrorism	☐	☐	☐	☐
Miljöförstöring	☐	☐	☐	☐
Ekonomisk kris	☐	☐	☐	☐
Religiösa motsättningar	☐	☐	☐	☐
Stor arbetslöshet	☐	☐	☐	☐
Organiserad brottslighet	☐	☐	☐	☐
Ökade sociala klyftor	☐	☐	☐	☐
Ökad alkoholkonsumtion	☐	☐	☐	☐
Globala epidemier	☐	☐	☐	☐
Förändringar i jordens klimat	☐	☐	☐	☐

Fråga 18 Om du ser till din egen situation, vad upplever du själv som mest oroande inför framtien?

	Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande
Att sakna pengar vid en oväntad utgift	☐	☐	☐	☐
Att inte få en tillräckligt stor pension	☐	☐	☐	☐
Att bli arbetslös	☐	☐	☐	☐
Att bli allvarligt sjuk	☐	☐	☐	☐
Att bli utsatt för brott	☐	☐	☐	☐

Fråga 19 Allmänt sett, vilken är din inställning till EU?

Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

SAMHÄLLE & OFFENTLIG SERVICE**Fråga 20 Har du eller någon nära anhörig under de senaste 12 månaderna nyttjat någon av följande typer av sjukvård?**

	Ja, jag själv	Ej själv, men nära anhörig	Nej, varken jag själv eller nära anhörig
Sjukhus: akutvård	☐	☐	☐
Sjukhus: annan vård	☐	☐	☐
Offentlig vårdcentral	☐	☐	☐
Privat vårdcentral/läkare	☐	☐	☐

Fråga 21 Vad anser du om servicen i den kommun där du bor på följande områden?

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd	Ingen uppfattning
Barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Grundskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gymnasieskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vårdcentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukhusvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Folktandvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Socialtjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Färdtjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handikappomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Idrottsanläggningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kulturaktiviteter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fritidsverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Turism	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Miljöarbete	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgång på bostäder	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gator och vägar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Renhållning på allmänna platser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Möjligheten att få jobb	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 22 Hur tycker du på det hela taget att den offentliga servicen har fungerat under de senaste 12 månaderna i:

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det landsting/den region där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 23 Allmänt sett, hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Rikspolitiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonomer	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ingenjörer	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Poliser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Domare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Forskare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Journalister	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lärare i grundskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 24 Allmänt sett, vilket förtroende har du för den forskning som bedrivs i Sverige inom följande områden?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Medicin	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Naturvetenskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Samhällsvetenskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Teknik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Humaniora	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utbildningsvetenskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 25 Hur viktigt anser du det är att det i Sverige satsas på forskning på världsbästanivå inom följande områden?

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning
Hjärt- och lungsjukdomar	☐	☐	☐	☐	☐
Rymden	☐	☐	☐	☐	☐
Teknik	☐	☐	☐	☐	☐
Miljö	☐	☐	☐	☐	☐
Pedagogik	☐	☐	☐	☐	☐
Genteknik	☐	☐	☐	☐	☐
Religiösa seder och bruk	☐	☐	☐	☐	☐
Litteraturvetenskap	☐	☐	☐	☐	☐
Nationalekonomi	☐	☐	☐	☐	☐

MEDIER & NYHETSRAPPORTERING

Fråga 26 Hur ofta brukar du lyssna på följande radiokanaler?

	Dagligen	5-6 dagar/ vecka	3-4 dagar/ vecka	1-2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
P1 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P2 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P3 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P4 i Sveriges Radio/Lokalradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rix FM	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mix Megapol	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annan kommersiell radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Närradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 27 Hur ofta brukar du titta på program i följande tv-kanaler?

	Har ej tillgång	Dagligen	5-6 dagar/ vecka	3-4 dagar/ vecka	1-2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
SVT1/SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Filmkanaler	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
BBC eller CNN	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 28 På det hela taget, vad anser du om nyhetsmediers rapportering om följande samhällsproblem?

	Problemet överdrivs starkt	Problemet överdrivs något	Rimlig rapportering	Problemet underdrivs något	Problemet underdrivs starkt	Ingen uppfattning
Arbetslöshet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Organiserad brottslighet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Globala epidemier	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonomiska kriser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Miljöförstöring	☐	☐	☐	☐	☐	☐

KONSUMTION

Fråga 29 Har du/ditt hushåll:

Bil Nej Ja → Bilmärke: Årsmodell:
 (den bil du/ditt hushåll använder mest)

Fritidshus → I Sverige Utomlands

Fritidsbåt → Motorbåt Segelbåt Roddbåt/eka

Fråga 30 Hur värderar du i allmänhet följande i förhållande till vad det kostar?

	Mycket väl värd priset	Ganska väl värd priset	Inte särskilt värd priset	Inte alls värd priset	Ingen uppfattning
Pocketbok	☐	☐	☐	☐	☐
Cd-skiva	☐	☐	☐	☐	☐
Biobesök	☐	☐	☐	☐	☐
Teaterföreställning	☐	☐	☐	☐	☐
Morgontidningsprenumeration	☐	☐	☐	☐	☐
Bredbandsabonnemang	☐	☐	☐	☐	☐
Betal-tv-kanaler	☐	☐	☐	☐	☐
Märkeskläder	☐	☐	☐	☐	☐
Designmöbler	☐	☐	☐	☐	☐
Kroppsvårdsbehandling	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 31 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna köpt något av följande?

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gångar i veckan
Dvd-/videofilm	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dator-/tv-spel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Musik-cd/musikfil	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ljudbok/talbok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kläder till dig själv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Möbler/inredning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hemelektronik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

...och när det gäller dina köpvanor i övrigt, hur ofta har du:

Handlat second hand/begagnat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt rabatt-/extraerbjudande	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handlat på auktion/nätauktion	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt mer än vad jag egentligen hade råd med	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Prutat/förhandlat om priset på en vara/tjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 32 Hur gör du dig av med hela kläder som du inte längre vill använda? (ej strumpor/underkläder)

	Aldrig	Ibland	Ganska ofta	Mycket ofta	Alltid
Lämnar till välgörenhet	☐	☐	☐	☐	☐
Säljer till en secondhand-affär	☐	☐	☐	☐	☐
Säljer själv på internet	☐	☐	☐	☐	☐
Säljer på loppmarknad	☐	☐	☐	☐	☐
Ger bort till familj och vänner	☐	☐	☐	☐	☐
Slänger i soporna	☐	☐	☐	☐	☐
Byter bort	☐	☐	☐	☐	☐

Jag sparar alla mina kläder

FRITID & AKTIVITETER

Fråga 33 Är du medlem i någon typ av förening/organisation?

	Nej	Ja	...och jag har någon typ av uppdrag
Idrotts-/friluftsförening	☐	☐	☐
Miljöorganisation	☐	☐	☐
Politiskt parti/förbund	☐	☐	☐
Facklig organisation	☐	☐	☐
Kulturförening	☐	☐	☐
Lokal samhällsförening, byalag	☐	☐	☐
Handikappförening/-förbund	☐	☐	☐
Pensionärsförening	☐	☐	☐
Humanitär hjälporganisation	☐	☐	☐
Patient- och anhörigförening	☐	☐	☐
Annan typ av förening/organisation	☐	☐	☐

Fråga 34 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Sysslat med sport/idrott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tränat på gym (styrketräning, aerobics etc.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Motionerat/idkat friluftsliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått längre promenad	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat på tips/trav/lotteri etc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på restaurang/bar/pub på kvällstid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit snabbmat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit kött	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på bio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på teater	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på musikal	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på balett, dansföreställning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på klassisk konsert, opera	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på rockkonsert/popkonsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kört bil	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Cyklat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt med kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handlat alkohol utomlands	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på museum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på konstutställning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mekat med eller värdat bil/mc/moped	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat datorspel/tv-spel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjungit i kör	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dansat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat musikinstrument	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 35 Under de senaste 12 månaderna, gjorde du något av följande?

	Nej	Ja
Var på semesterresa utomlands	☐	☐
Deltog i demonstration mot rasism	☐	☐
Deltog i prideparad	☐	☐
Firade din egen födelsedag	☐	☐
Tittade på finalen i Melodifestivalen	☐	☐
Besökte gudstjänst under påskhelgen	☐	☐
Deltog i 1:a maj-demonstration	☐	☐
Firade Sveriges nationaldag den 6 juni	☐	☐
Firade skolavslutning	☐	☐
Firade midsommar	☐	☐
Firade avslutningen av ramadan (<i>eid al-fitr</i>)	☐	☐
Tände ljus vid någons grav i samband med alla helgons dag	☐	☐
Var i kyrkan på 1:a advent	☐	☐
Besökte midnattsmässa eller julotta	☐	☐

Fråga 36 Hur intresserad är du i allmänhet av:

	Inte alls intresserad					Mycket intresserad					
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Lokalsamhället	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Miljöfrågor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ny teknik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kultur	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nöjen/underhållning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Natur och friluftsliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mode/kläder	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utseende/kroppsvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hälsa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vetenskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Heminredning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Shopping/gå i affärer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 37 Hur fördelas ansvaret för följande uppgifter inom ditt nuvarande hushåll?

Jag bor ensam och tar ansvar för allt själv → Gå till fråga 38

	Uppgiften ligger helt på någon annan			Uppgiften ligger helt på mig		
	1	2	3	4	5	
Inköp av mat/hushållsvaror	☐	☐	☐	☐	☐	
Städning/tvätt/disk	☐	☐	☐	☐	☐	
Matlagning/bakning	☐	☐	☐	☐	☐	
Underhåll/reparationer	☐	☐	☐	☐	☐	Ej relevant för mig
Trädgårdsarbete	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Omsorg av barn	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Omsorg av närstående vuxen i eller utanför hemmet	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 38 Om du tänker på de senaste dagarna, hur skulle du säga att du har känt dig? Svara med hjälp av nedanstående skala:

Jag har känt mig
mycket illa till mods

Jag har känt mig
mycket väl till mods

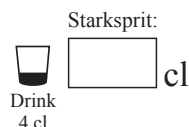
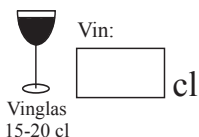
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Fråga 39 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halv-året	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Ätit frukost utanför hemmet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetat övertid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diskuterat politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i demonstration	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tecknat/målat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrivit dagbok/poesi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fotograferat/filmat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat teater, deltagit i lajv etc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysslat med handarbete/hantverk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på möte/varit aktiv i någon förening/organisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bantat/gått på diet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hyrt dvd/video	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst skönlitteratur	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst facklitteratur	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lyssnat på ljudbok/talbok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt pocketbok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bett till Gud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skänkt pengar till hjälpororganisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt gudstjänst eller religiöst möte	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rökt cigaretter/cigarr/pipa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Snusat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit starksprit	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit vin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit starköl	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit dig berusad	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 40 Hur mycket öl/vin/sprit drack du under den senaste veckan? Ange i centiliter (cl).

Jag har inte druckit någon alkohol alls

Fråga 41 Allmänt sett, hur är ditt självförtroende? Svara med hjälp av nedanstående skala:

Mycket dåligt										Mycket bra				
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10				
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐				

VÄRDERINGAR

Fråga 42 Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?

Det går inte att lita på människor i allmänhet										Det går att lita på människor i allmänhet				
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10				
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐				

I vilken utsträckning anser du att det går att lita på människor i det område där du bor?

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 43 Tillhör du någon kyrka, religiöst samfund eller religion?

	Nej	Ja, men jag har inte varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna	Ja, och jag har varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna
Svenska kyrkan	☐	☐	☐
Annan kristen kyrka/samfund	☐	☐	☐
Jag är muslim	☐	☐	☐
Jag tillhör en annan religion som varken är kristen eller muslimsk	☐	☐	☐

Fråga 44 Tror du på Gud?

Ja Nej

Fråga 45 Allmänt sett, vilken inställning har du till följande världsreligioner/trosuppfattningar?

	Mycket negativ			Varken positiv eller negativ				Mycket positiv			
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Kristendom	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Islam	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Buddhism	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hinduism	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Judendom	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ateism	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 46 Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?

Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
☐	☐	☐	☐

Fråga 47 Hur viktigt tycker du att följande saker är för dig?

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Varken viktigt eller oviktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
En ren värld	☐	☐	☐	☐	☐
Teknisk utveckling	☐	☐	☐	☐	☐
Ett behagligt liv	☐	☐	☐	☐	☐
Ett spännande liv	☐	☐	☐	☐	☐
Självförverkligande	☐	☐	☐	☐	☐
En värld i fred	☐	☐	☐	☐	☐
En vacker värld	☐	☐	☐	☐	☐
Jämlikhet	☐	☐	☐	☐	☐
Familjetrygghet	☐	☐	☐	☐	☐
Frihet	☐	☐	☐	☐	☐
Lycka	☐	☐	☐	☐	☐
Inre harmoni	☐	☐	☐	☐	☐
Kärlek	☐	☐	☐	☐	☐
Landets säkerhet	☐	☐	☐	☐	☐
Ett liv fullt av njutning	☐	☐	☐	☐	☐
Frälsning	☐	☐	☐	☐	☐
Självaktning	☐	☐	☐	☐	☐
Socialt anseende	☐	☐	☐	☐	☐
Sann vänskap	☐	☐	☐	☐	☐
Visdom	☐	☐	☐	☐	☐
Rättvisa	☐	☐	☐	☐	☐
Makt	☐	☐	☐	☐	☐
Hälsa	☐	☐	☐	☐	☐
Rikedom	☐	☐	☐	☐	☐
Ärlighet	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 48 Här återfinns ett antal förslag hämtade från den svenska samhällsdebatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen uppfattning
Tillåta försäljning av starköl, vin och sprit i livsmedelsbutiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Förbjuda forskning som använder befruktade ägg (embryonala stamceller)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stärka homo-, bi- och transsexuella ställning i samhället	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Avkriminalisera all fildelning på internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Förbjuda ansiktstäckande slöja på allmän plats	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Begränsa rätten till fri abort	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Förbjuda alla former av pornografi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Införa dödsstraff för mord	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillåta aktiv dödshjälp	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Förbjuda skolavslutningar i kyrkan	☐	☐	☐	☐	☐	☐

HÄLSA

Fråga 49 Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd? Svara med hjälp av nedanstående skala:

Mycket dåligt										Mycket gott				
↓													↓	
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10				
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	

Fråga 50 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna upplevt följande typer av återkommande hälsobesvär?

	Aldrig	Någon/några gånger under de senaste 12 mån	Någon/några gånger i månaden	Någon/några gånger i veckan	Dagligen
Huvudvärk eller yrsel	☐	☐	☐	☐	☐
Värk eller smärta i muskler/leder/bindväv	☐	☐	☐	☐	☐
Hjärt-/kärlbesvär	☐	☐	☐	☐	☐
Magbesvär	☐	☐	☐	☐	☐
Sömnsvårigheter	☐	☐	☐	☐	☐
Oro/nedstämdhet	☐	☐	☐	☐	☐
Nedsatt fysisk rörlighet	☐	☐	☐	☐	☐
Allergiska besvär	☐	☐	☐	☐	☐
Annan typ av hälsobesvär	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 51 I vilken utsträckning stämmer följande påståenden in på hur du i allmänhet brukar känna dig?

	Stämmer helt	Stämmer ganska bra	Stämmer inte särskilt bra	Stämmer inte alls
Jag tycker att livet är fullt av intressanta saker	☐	☐	☐	☐
Ibland känner jag mig olustig och obehaglig till mods utan påtaglig anledning	☐	☐	☐	☐
Jag är bra på att komma med spydiga kommentarer	☐	☐	☐	☐
Jag har en tendens att handla på ögonblickets ingivelse utan att tänka mig för så noga	☐	☐	☐	☐
Jag har lätt för att njuta av livet	☐	☐	☐	☐
Jag blir lätt stressad när jag tvingas att skynda mig	☐	☐	☐	☐
Om man blir illa behandlad av någon tycker jag i princip att man ska ge igen	☐	☐	☐	☐
Det händer ofta att jag lite förhastat ger mig in på saker	☐	☐	☐	☐
Jag tycker ofta att man överdriver känslornas betydelse	☐	☐	☐	☐
Jag känner mig ofta glad och upprymd innan jag ska träffa en god vän	☐	☐	☐	☐
Jag spänner mig ofta så hårt att jag blir trött	☐	☐	☐	☐
Om någon vill argumentera mot mig drar jag mig inte för att komma med vassa kommentarer	☐	☐	☐	☐
Jag brukar ”tala först och tänka sedan”	☐	☐	☐	☐
Jag har ofta svårt att förstå vad andra menar när de talar om sina känslor	☐	☐	☐	☐
Jag föredrar att slippa engagera mig i andras problem	☐	☐	☐	☐

Fråga 52 Hur lång är du och hur mycket väger du?

Längd (i cm):

Vikt (i kg):

Vill avstå från att svara

ARBETSLIV

Fråga 53 Vilken av de här grupperna tillhör du för närvarande?

☐ Förvärvsarbetande (även sjukskriven, föräldraledig)	☐ Ålderspensionär/avtalspensionär
☐ Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder/
genomgår arbetsmarknadsutbildning	☐ Har sjuk-/aktivitetersättning
☐ Arbetslös	☐ Studerande
	☐ Annat:

Fråga 54 Vilket är/var ditt senaste yrke? Om du inte är yrkesverksam för närvarande gäller frågan ditt senaste yrke.

- (yrke/sysselsättning)
- Har **aldrig** yrkesarbetat → Gå till fråga 61

Fråga 55 Vilka är/var dina huvudsakliga arbetsuppgifter?

.....

Fråga 56 Arbetar/arbetade du i offentlig eller privat tjänst?

Statlig	Kommunal	Landstings-/regional	Privat	Ideell organisation/stiftelse
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 57 Vilken är/var din normala veckoarbetstid?

1–19 timmar	20–34 timmar	35–40 timmar	41–50 timmar	51 timmar eller mer
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 58 Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde du till?

☐ Tjänsteman	☐ Företagare: ingen anställd
☐ Tjänsteman med arbetsledande funktion	☐ Företagare: 1–9 anställda
☐ Tjänsteman med företags-/verksamhetsledande funktion	☐ Företagare: 10 eller fler anställda
☐ Arbetare	☐ Jordbrukare: ingen anställd
☐ Arbetare med arbetsledande funktion	☐ Jordbrukare: en eller flera anställda

Fråga 59 Är din tjänst en tillsvidareanställning eller tidsbegränsad anställning?

Tillsvidare-/fast
anställning	Tidsbegränsad
anställning	Jag är
egen företagare
☐	☐	☐ → Gå till fråga 61

Fråga 60	Hur omfattande är din anställning?		
	Heltid ☐	Deltid ☐	Varierande ☐
	Skulle du vilja att din anställning var mer eller mindre omfattande?		
	Nej, varken mer eller mindre ☐	Ja, mer omfattande ☐	Ja, mindre omfattande ☐
Fråga 61	Har du varit sjukskriven vid något eller några tillfällen under de senaste 12 månaderna?		
	☐ Nej		
	☐ Ja → a) Hur länge sammantaget?		b) Är du sjukskriven för närvarande?
	☐ Upp till en vecka		☐ Nej
	☐ Mellan 1 vecka och 1 månad		☐ Ja
	☐ 1–3 månader		
	☐ 3–12 månader		
Fråga 62	Är du medlem i någon arbetslöshetskassa (a-kassa)?		
	☐ Ja	☐ Nej, men har varit medlem tidigare	☐ Nej, har aldrig varit medlem
			☐ Vet inte
Fråga 63	Är du medlem i någon fackförening?		
	☐ LO (Landsorganisationen), ange förbund:		
	☐ TCO (Tjänstemännens Centralorganisation), ange förbund:		
	☐ Saco (Sveriges akademikers centralorganisation), ange förbund:		
	☐ Annan facklig organisation, ange förbund:		
	☐ Nej		
Fråga 64	Var förvärvsarbetar/studerar du för närvarande?		
	☐ Jag förvärvsarbetar/studerar inte för närvarande		
	☐ I huvudsak i den kommun där jag bor		
	☐ I huvudsak i annan kommun än där jag bor		
	Ungefär hur lång resväg respektive restid har du normalt till arbetet/skolan?		
	Antal kilometer: <input style="width: 80px; height: 20px;" type="text"/>	Antal minuter: <input style="width: 80px; height: 20px;" type="text"/>	
TILL SIST NÅGRA AVSLUTANDE FRÅGOR OM DIG SJÄLV			
Fråga 65	Är du kvinna eller man?	Vilket år är du född?	
	☐ Kvinna ☐ Man	Årtal: <input style="width: 60px; height: 25px; text-align: center;" type="text" value="19"/>	
Fråga 66	Är du...:		
	Svensk medborgare ☐	Medborgare i annat land ☐	Både svensk medborgare och medborgare i annat land ☐

Fråga 67 Har du egna barn?

Ja Nej

Fråga 68 Vilket är ditt civilstånd?

Ensamstående Sambo Gift/partnerskap Änka/änkling

Fråga 69 Vilken är din sexuella orientering?

Heterosexuell Bisexuell Homosexuell

*Vill avstå från
att svara*

Annan: (ange vilken)

Fråga 70 Hur ser ditt hushåll ut?

Jag bor ensam → *Gå till fråga 71*

Jag bor med/delar regelbundet mitt hushåll med: →

En vuxen	☐	Ja	☐
Flera vuxna	☐	Nej	☐
Ett eller flera barn	☐		☐

Om du regelbundet delar ditt hushåll med barn, hur många är de och i vilka åldrar är de?

Antal barn: ...i åldrarna: 0-3 år 4-6 år 7-15 år 16 år eller äldre

Fråga 71 Om du skulle beskriva ditt nuvarande hem respektive det hem du växte upp i, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst?**a) Ditt nuvarande hem:**

- Arbetarhem
 Jordbrukarhem
 Tjänstemannahem
 Högre tjänstemannahem
 Företagarhem

b) Det hem du växte upp i:

- Arbetarhem
 Jordbrukarhem
 Tjänstemannahem
 Högre tjänstemannahem
 Företagarhem

Fråga 72 Var någonstans har du, respektive din far och din mor, huvudsakligen vuxit upp?

	Du själv	Din far	Din mor
Ren landsbygd i Sverige	☐	☐	☐
Mindre tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stad eller större tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stockholm, Göteborg eller Malmö	☐	☐	☐
Annat land i Norden	☐	☐	☐
Annat land i Europa	☐	☐	☐
Land utanför Europa	☐	☐	☐

Fråga 73 Vilket språk talas huvudsakligen i ditt nuvarande hem?

Svenska Annat språk:

Fråga 74 Finns det bland dina vänner och bekanta någon eller några som tillhör följande yrkesgrupper?

	Nej, det finns ingen sådan person i min bekantskapskrets	Ja, bekant på långt håll	Ja, bekant på nära håll	Jag tillhör själv yrkes- gruppen
Polis	☐	☐	☐	☐
Läkare	☐	☐	☐	☐
Yrkesofficer	☐	☐	☐	☐
Banktjänsteman	☐	☐	☐	☐
Egenföretagare	☐	☐	☐	☐
Journalist	☐	☐	☐	☐
Fackombud	☐	☐	☐	☐
Rektor	☐	☐	☐	☐
Advokat	☐	☐	☐	☐
Kommunpolitiker	☐	☐	☐	☐
Riksdagsledamot	☐	☐	☐	☐
Professor	☐	☐	☐	☐
Jordbrukare	☐	☐	☐	☐
Präst	☐	☐	☐	☐
Skådespelare	☐	☐	☐	☐
Bibliotekarie	☐	☐	☐	☐
Taxichaufför	☐	☐	☐	☐
Frisör	☐	☐	☐	☐
Socialarbetare	☐	☐	☐	☐
Forskare	☐	☐	☐	☐
Industriarbetare	☐	☐	☐	☐
Undersköterska	☐	☐	☐	☐

Fråga 75 Hur länge har du bott i den kommun där du bor nu?

- Har alltid bott här
- Har alltid bott här bortsett från kortare perioder,
t. ex. studier på annan ort
- Uppvuxen här och har återvänt efter långvarigt boende på annan ort
- Inflyttad, har bott här mer än 10 år
- Inflyttad, har bott här 4–10 år
- Inflyttad, har bott här 1–3 år
- Inflyttad, har bott här mindre än 1 år

Fråga 76 I vilken typ av område bor du?

- Storstad: centralt
- Storstad: ytterområde/förort
- Stad: centralt
- Stad: ytterområde
- Större tätort
- Mindre tätort
- Ren landsbygd

Fråga 77 Hur bor du för närvarande?

- I villa/radhus
 I lägenhet/flerbostadshus
 Annat boende

Fråga 78 Hyr eller äger du eller någon i ditt hushåll din nuvarande bostad?

- Har ingen egen bostad
 Äger bostaden (även bostadsrätt)
 Hyr bostaden → **Hyr du i andra hand?**
 Nej
 Ja, jag hyr i andra hand
 Ja, jag är inneboende

Fråga 79 Ungefär hur stor, normalt sett, är din egen månadsinkomst före skatt?

☐ Mindre än 10 000 kronor	☐ 25 000 – 29 999 kronor	☐ 45 000 – 49 999 kronor
☐ 10 000 – 14 999 kronor	☐ 30 000 – 34 999 kronor	☐ 50 000 – 54 999 kronor
☐ 15 000 – 19 999 kronor	☐ 35 000 – 39 999 kronor	☐ 55 000 – 59 999 kronor
☐ 20 000 – 24 999 kronor	☐ 40 000 – 44 999 kronor	☐ Mer än 60 000 kronor

Fråga 80 Vilken är den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i kronor för samtliga personer i ditt hushåll före skatt (pension, studiemedel etc. ska räknas in).

☐ 100 000 eller mindre	☐ 401 000 – 500 000	☐ 801 000 – 900 000
☐ 101 000 – 200 000	☐ 501 000 – 600 000	☐ 901 000 – 1 000 000
☐ 201 000 – 300 000	☐ 601 000 – 700 000	☐ 1 001 000 – 1 100 000
☐ 301 000 – 400 000	☐ 701 000 – 800 000	☐ Mer än 1 100 000

Fråga 81 Hur klarar sig ditt hushåll på nuvarande inkomst?

Mycket
bra	Ganska
bra	Varken bra
eller dåligt	Ganska
dåligt	Mycket
dåligt
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 82 Vilken skolutbildning har du? Markera det alternativ som du anser passar bäst in på dig. Om du ännu inte avslutat din utbildning, markera den du genomgår för närvarande.

- Ej fullgjort grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)
 Grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)
 Studier vid gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)
 Examen från gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)
 Eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet
 Studier vid högskola/universitet
 Examen från högskola/universitet
 Examen från/studier vid forskarutbildning

Fråga 83 Vilken inriktning har din utbildning i huvudsak? Kryssa för det alternativ som bäst stämmer in på din utbildning.

☐ Ekonomi/handel/administration	☐ Media/journalistik/reklam
☐ Estetisk/design/hantverk/konst	☐ Naturvetenskap/matematik/data
☐ Hotell/restaurang/service/skönhetsvård	☐ Pedagogik
☐ Hälso-/sjukvård	☐ Samhällsvetenskap/juridik
☐ Humaniora/kultur	☐ Socialt arbete/omsorg/psykologi
☐ Jordbruk/skogsbruk/miljövård	
☐ Teknik/byggteknik/industri/transport	☐ Annan:

Fråga 84 Hur har enligt din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna?

	Klart förbättrats	Förbättrats något	Förblivit ungefär densamma	Försämrats något	Klart försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonomi i din kommun	☐	☐	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐	☐	☐

Hur tror du att ekonomin kommer att förändras under de kommande 12 månaderna?

	Klart förbättras	Förbättras något	Förbli ungefär densamma	Försämras något	Klart försämras
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonomi i din kommun	☐	☐	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 85 Till sist, finns det någon person (samtida eller tidigare) som du beundrar särskilt?

- Ja: (namn) Nej

Ett stort tack för din medverkan!

Om du har synpunkter på någon enskild fråga eller formuläret som helhet är vi tacksamma för att få ta del av dessa.

Detta är några av de böcker som SOM-institutet har gett ut baserade på resultaten från de senaste årens SOM-undersökningar:

Demokratitrender (2003), red. Henrik Oscarsson

Nordiskt ljus (2010), red. Sören Holmberg och Lennart Weibull

En region blir till (2010), red. Lennart Nilsson

Lycksalighetens ö (2011), red. Sören Holmberg, Lennart Weibull och Henrik Oscarsson

Svensk samhällsorganisation i förändring (2004), red. Lennart Nilsson

Du kan läsa mer om SOM-institutets verksamhet på vår hemsida.

www.som.gu.se

Där kan du också beställa våra böcker eller läsa enskilda kapitel.

Vill du kontakta oss är du mycket välkommen att göra det!

Telefon: 031-786 33 00

E-post: info@som.gu.se

Samhälle Opinion Medier (SOM) är en vetenskaplig frågeundersökning som årligen genomförs av SOM-institutet vid Göteborgs universitet. SOM-institutets verksamhet är knuten till forskningen vid två institutioner: *Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG)* och *Statsvetenskapliga institutionen*. SOM-institutets undersökningar utgör ett viktigt bidrag till svensk forskning om opinionsbildning och demokrati i dagens Sverige. Den nationella SOM-undersökningen 2011 går ut till totalt 9 000 slumpmässigt utvalda personer boende i Sverige och genomförs i samarbete med Kinnmark Information AB.

Ansvarig för undersökningen är professor Henrik Oscarsson. Undersökningsledare är docent Annika Bergström.

Har du frågor som rör din medverkan i undersökningen är du välkommen att kontakta Kinnmark Information AB som ansvarar för utskick och insamling av enkäterna.
Tel: 020-28 28 30 (kostar endast uppkopplingsavgiften)

Du kan också ringa eller skicka e-post till SOM-institutet som gärna besvarar eventuella frågor om studien.

Kontakta:

Frida Vernersdotter (biträdande undersökningsledare)
Tel: 031-786 49 96, e-post: frida.vernersdotter@som.gu.se

Du kan läsa mer om SOM-institutet på internet.
www.som.gu.se

När du besvarat enkäten lägger du den på brevlådan i det bifogade svarskuvertet (portot är betalt).

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

SOM-institutet

Seminariegatan 1B | Box 710, 405 30 Göteborg | Telefon: 031 786 3300
Fax: 031 786 4780 | E-post: info@som.gu.se | Hemsida: www.som.gu.se

Denna streckkod är endast till för att inkomna svar skall kunna prickas av vid datorns optiska läsning. Då slipper du få påminnelse i onödan.

SOM-INSTITUTETS BÖCKER

ISSN 0284-4788

1. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1986*
Göteborg 1987, 87 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
2. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1987*
Göteborg 1988, 112 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
3. Björkqvist, Karin: *SOM-undersökningen 1988*
Göteborg 1989, 68 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
4. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åttiotal*
Göteborg 1989, 183 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
5. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Medier och opinion i Sverige*
Göteborg 1990, 140 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
6. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Politiska opinioner*
Göteborg 1991, 147 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
7. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åsikter om massmedier och sambälle*
Göteborg 1991, 150 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--7--SE
8. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Trendbrott?*
Göteborg 1992, 260 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--8--SE
9. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Perspektiv på krisen*
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--9--SE
10. Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk opinion*
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--10--SE
11. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Vägval*
Göteborg 1994, 320 sidor. Pris 170 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--11--SE
12. Nilsson, Lennart (red): *Västsvrige i fokus*
Göteborg 1994, 150 sidor. Pris 130 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--12--SE
13. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det gamla riket*
Göteborg 1995, 305 sidor. Pris 180 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--13--SE
14. Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk horisont*
Göteborg 1995, 250 sidor. Pris 150 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--14--SE. ISBN 91-972694-1-7
15. Jarlbro, Gunilla (red): *Ungdomars opinioner*
Göteborg 1996, 120 sidor. Pris 110 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--15--SE. ISBN 91-972694-2-5

16. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Mitt i nittioalet*
Göteborg 1996, 470 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--16--SE. ISBN 91-972694-3-3
17. Nilsson, Lennart (red): *Västsvenska perspektiv*
Göteborg 1996, 238 sidor. Pris 160 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--17--SE. ISBN 91-972694-4-1
18. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ett missnöjt folk?*
Göteborg 1997, 380 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--18--SE. ISBN 91-972694-5-X
19. Nilsson, Lennart (red): *Nya landskap*
Göteborg 1997, 290 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--19--SE. ISBN 91-972694-7-6
20. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Opinionssamhället*
Göteborg 1998, 342 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--20--SE. ISBN 91-972694-8-4
21. Nilsson, Lennart (red): *Mångfald – bilder av en storstadsregion*
Göteborg 1998, 283 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--21--SE. ISBN 91-972694-9-2
22. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ljusnande framtid*
Göteborg 1999, ca 420 sidor. Pris 250 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--22--SE. ISBN 91-973670-1-X
23. Nilsson, Lennart (red): *Region i omvandling*
Göteborg 1999, ca 300 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-2-8. ISRN: GU-STJM-SOM--23--SE
24. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det nya samhället*
Göteborg 2000, ca 520 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-3-6. ISRN: GU-STJM-SOM--24--SE
25. Nilsson, Lennart (red): *Den nya regionen*
Göteborg 2000, ca 325 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-4-4. ISRN: GU-STJM-SOM--25--SE
26. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Land, Du välsignade?*
Göteborg 2001, 485 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-6-0. ISRN: GU-STJM-SOM--26--SE
27. Nilsson, Lennart (red): *Flernivådemokrati i förändring*
Göteborg 2002, ca 340 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-7-9. ISRN: GU-STJM-SOM--27--E
28. Oscarsson, Henrik (red): *Spår i framtiden*
Göteborg 2002, ca 212 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-8-7. ISRN: GU-STJM-SOM--28--SE
29. Wadbring, Ingela: Weibull, Lennart & Bergström, Annika (red):
Efter Arbetet. Synen på nedläggningen och dess konsekvenser.
Göteborg 2002, 212 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISSN: 1101-4692 och 0428-4788. ISRN: GU-STJN-SOM--29--SE

30. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Det våras för politiken*.
Göteborg 2002, 544 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-9-5. ISRN: GU-STJN-SOM--30--SE
31. Nilsson, Lennart (red) *Perspektiv på Västsverige*
Göteborg 2003, 288 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-01-8. ISRN: GU-STJN-SOM--31--SE
32. Oscarsson, Henrik (red) *Demokratitrender*
Göteborg 2003, 343 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-02-6. ISRN: GU-STJN-SOM--32--SE
33. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Fåfångans marknad*
Göteborg 2003, 432 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-03-4. ISRN: GU-STJM-SOM--33--SE
34. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Ju mer vi är tillsammans*
Göteborg 2004, 440 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-04-2. ISRN: GU-STJM-SOM--34--SE
35. Nilsson, Lennart (red) *Svensk samhällsorganisation i förändring*
Göteborg 2004, 570 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-05-05-13
36. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Lyckan kommer, lyckan går*
Göteborg 2005, 492 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-06-9. ISRN: GU-STJM-SOM--36--SE
37. Nilsson, Lennart (red) *Nya gränser – Västsverige*
Göteborg 2006, 328 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-07-7. ISRN: GU-STJM-SOM--37--SE
38. Nilsson, Lennart (red) *Nya gränser – Skåne*
Göteborg 2006, 288 sidor. Pris: 200 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-08-5. ISRN: GU-STJM-SOM--38--SE
39. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Du stora nya värld*
Göteborg 2006, 560 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-09-3. ISRN: GU-STJM-SOM--39--SE
40. Nilsson, Lennart (red) *Det våras för regionen - Västsverige 1998-2005*
Göteborg 2007, 328 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-10-6. ISRN: GU-STJM-SOM--40--SE
41. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Det nya Sverige*
Göteborg 2007, 560 sidor. Pris: 270 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-11-3. ISRN: GU-STJM-SOM--41--SE
42. Nilsson, Lennart & Johansson, Susanne (red)
Regionen och flernivådemokratin
Göteborg 2008, 336 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-12-0. ISRN: GU-STJM-SOM--42--SE
43. Nilsson, Lennart & Antoni, Rudolf (red) *Medborgarna, regionen
och flernivådemokratin*
Göteborg 2008, 288 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-13-7. ISRN: GU-STJM-SOM--43--SE

44. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Skilda världar*
Göteborg 2008, 616 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-14-4. ISRN: GU-STJM-SOM--44--SE
45. Nilsson, Lennart och Susanne Johansson (red) *Att bygga, Att bo, Att leva.*
En bok om Västra Götaland
Göteborg 2009, 304 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-15-1. ISRN: GU-STJM-SOM--45--SE
46. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Svensk Höst*
Göteborg 2009, 560 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-16-8. ISRN: GU-STJM-SOM--46--SE
47. Nilsson, Lennart (red) *En region blir till*
Göteborg 2010, 504 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-18-2. ISRN: GU-STJM-SOM--47--SE
48. Johansson, Susanne (red) *Regional demokrati. Om politik och medier i Skåne*
Göteborg 2010, 232 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-17-5. ISRN: GU-STJM-SOM--48--SE
49. Oskarson, Maria, Bengtsson, Mattias & Berglund, Tomas (red)
En fråga om klass. Stockholm: Liber
<http://www.liber.se/Facklitteratur/Sociologi/Sociologi/En-fraga-om-klass>
50. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Nordiskt ljus*
Göteborg 2010, 592 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-19-9. ISRN: GU-STJM-SOM--50--SE
51. Nilsson, Lennart (red) *Västsvensk demokrati i tid och rum*
Göteborg 2011, 272 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-20-5. ISRN: GU-STJM-SOM--51--SE
52. Holmberg, Sören, Weibull Lennart & Oscarsson, Henrik (red)
Lycksalighetens ö
Göteborg 2011, 676 sidor. Pris 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-21-2. ISRN: GU-STJM--52--SE
53. Bergström, Annika (red) *Västsvensk vardag*
Göteborg 2012. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-22-9. ISRN: GU-STJM--53--SE
54. Nilsson, Lennart, Aronsson, Lars & Norell, PO (red) *Värmländskt landskap*
Göteborg 2012. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-86637-04-0. ISRN: GU-STJM--54--SE
55. Berg, Linda & Oscarsson, Henrik (red) *Omstritt omval*
Göteborg 2012, 216 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-23-6. ISRN: GU-STJM--55--SE
56. Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik & Bergström, Annika (red)
I framtidens skugga
Göteborg 2012, 696 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-24-3. ISRN: GU-STJM--56--SE

I framtidens skugga

Förväntan på eller osäkerhet inför vad framtiden bär med sig är ett ständigt aktuellt tema inom litteratur, konst och vetenskap, även om den givetvis varierar mellan olika tider och olika människor. I Sverige ställs idag många framtidsfrågor. Den europeiska krisen förebådar ett förändrat politiskt och ekonomiskt landskap, där tillväxten avtar och utrymmet för politiska åtgärder minskar. Inom landet handlar det om åldrandet och om pensions-systemets gränser. Ökade sociala klyftor mellan olika grupper frammanar bilden av en kommande social oro. Det finns uppenbara skuggor över framtiden.

I framtidens skugga handlar om många av de centrala framtidsfrågorna. Där redovisas svenskarnas syn på kärnkraften, EU-medlemskapet, arbetslösheten och den sociala tilliten. Boken fördjupar aktuella temata som synen på monarkin, uppfattningar om korruption och åsikter om invandring. Den innehåller också analyser som belyser olika sidor av medieutvecklingen, där de tryckta mediernas framtid, läsarkommentarer på mediasajter och utvecklingen av mobila medier särskilt står i fokus. Synen på världsreligionerna, svenskarnas alkoholvanor och intresset för klädåtervinning är andra exempel på fördjupade analyser.

I framtidens skugga bygger på resultat från SOM-institutets långa mätserier av svenska folkets åsikter, livsstilar, medievänor och värderingar. Tyngdpunkten ligger på dagsläget men hela tiden är fokus på vad det säger om framtiden.

I framtidens skugga omfattar 42 kapitel författade av ledande svenska samhällsvetare från olika ämnesområden.

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

GÖTEBORGS UNIVERSITET